

**WŁODZIMIERZ SERAFIMOWICZ
EWA SERAFIMOWICZ**

**Z DZIEJÓW PŁOCKIEJ URBANISTYKI,
ARCHITEKTURY I BUDOWNICTWA.
HISTORYCZNIE I AKTUALNIE**

Wersja robocza

PŁOCK - 2023 R.

Redaktor: dr Grzegorz Gołębiowski

Koncepcja tematu i układ: *Włodzimierz Serafimowicz*

Zdjęcia: ?

Marketing: *Włodzimierz Serafimowicz, Gabriela Majchrowicz*

Współwydawcy:

Urząd Miasta Płocka?

Oddział Warszawski SARP?

Towarzystwo Naukowe Płockie?

Mazowiecka Okręgowa Izba Architektów?

Mazowiecka Okręgowa Izba Inżynierów Budownictwa?

Projekt okładki: ?

Korekta techniczna i projekt graficzny: ?

Copyright by: *Ewa Serafimowicz, Włodzimierz Serafimowicz*

ISBN: ?

Nakład: ?

Druk: ?

MOTTO

Nasze budownictwo ma długą i piękną historię. Ta historia, to oczywiście ludzie, ich zawodowe sukcesy i porażki. Ale niewiele z tej historii zostaje, jeśli nie zostaje zapisana. Zatem Panie i Panowie Inżynierowie – do piór!!!¹

dr inż. Andrzej Bratkowski

¹ A. Bratkowski, *Inżynierowie – do piór!*, „Inżynier Mazowska” 2021, nr 3/91/ maj - czerwiec, s. 31.

Spis treści	Strona
PRZEDMOWA – <i>ABY BUDOWNICTWO WYSZŁO Z CIENIA</i> – Andrzej Bratkowski	- 6
WPROWADZENIE – <i>RODZAJE BUDOWNICTWA</i>	- 7
OD AUTORÓW	- 9
Część I	
ZARYS HISTORII TYSIĄCLETNIEGO PŁOCKA	- 12
Część II	
ZARYS HISTORII PŁOCKIEJ URBANIZACJI PRZESTRZENNEJ	- 16
2.1. Urbanizacja w okresie piastowskim i państwa polsko-litewskiego oraz RP - 16	
2.2. Urbanizacja w okresie zaborów - 20	
2.3. Urbanizacja w II RP - 21	
2.4. Urbanizacja w PRL - 23	
2.5. Urbanizacja w III RP - 33	
Część III	
ZARYS HISTORII ARCHITEKTURY I BUDOWNICTWA PŁOCKA	- 36
3.1. Infrastruktura przestrzeni miejskiej - 36	
3.2. Budowle i obiekty kubaturowe - 38	
3.2.1. Budowle i obiekty kub. w okresie piastowskim i państwa polsko-litewskiego oraz RP - 41	
3.2.2. Obiekty kubaturowe w okresie zaborów - 46	
3.2.3. Obiekty kubaturowe w II RP - 52	
3.2.4. Obiekty kubaturowe w PRL - 53	
3.2.5. Obiekty kubaturowe w III RP - 55	
3.2.6. Budowle rafineryjne i petrochemiczne w PRL i III RP - 57	
3.3. Otwarte kompleksy rekreacyjno-sportowe - 61	
3.4. Infrastruktura komunikacyjna - 61	
3.4.1. Infrastruktura drogowa, uzbrojenie terenu, energetyka - 62	
3.4.2. Infrastruktura kolejowa - 69	
3.4.3. Infrastruktura rzeczna - 69	

3.4.4. Płockie konstrukcje mostowe na Wiśle - 70

3.5. Strefa przyrodnicza - 74

Część IV

WSPÓŁCZESNE INWESTYCYJNO-BUDOWLANE STRUKTURY TERYTORIALNE PŁOCKA
- 79

4.1. Dzielnice mieszkaniowe i przemysłowe - 80

4.2. Spółdzielczość mieszkaniowa, towarzystwa budownictwa społecznego i developerzy - 83

4.3. Obręby ewidencyjne - 88

4.4. Osiedla jako prawne jednostki pomocnicze w administracji miasta - 90

Część V

PŁOCKIE OSIEDLA ORAZ OBSZARY NIEZAMIESZKAŁE

- 92

5.1. Osiedle BOROWICZKI - 93

5.2. Osiedle CIECHOMICE - 95

5.3. Osiedle DWORCOWA - 97

5.4. Osiedle GÓRY - 98

5.5. Osiedle IMIELNICA - 99

5.6. Osiedle KOCHANOWSKIEGO - 100

5.7. Osiedle KOLEGIALNA - 101

5.8. Osiedle ŁUKASIEWICZA - 106

5.9. Osiedle MIĘDZYTORZE - 109

5.10. Osiedle MIODOWA - 110

5.11. Osiedle PODOLSZYCE POŁUDNIE - 111

5.12. Osiedle PODOLSZYCE PÓŁNOC - 113

5.13. Osiedle PRADOLINA WISŁY - 115

5.14. Osiedle RADZIWIE - 116

5.15. Osiedle SKARPA - 119

5.16. Osiedle STARE MIASTO - 120

5.17. Osiedle TRZEPOWO - 125

5.18. Osiedle TYSIĄCLECIA - 127

5.19. Osiedle WINIARY - 128

5.20. Osiedle WYSZOGRODZKA - 129

5.21. Osiedle ZIELONY JAR - 131

5.22. Obszar PKN Orlen -	132
5.23. Obszar Wisła -	148
5.24. Propozycja zmian granic osiedli oraz obszarów przemysłowych -	153
Część VI	
BUDOWNICTWO PŁOCKIE W LATACH PRL	- 157
6.1. Płockie przedsiębiorstwa budowlane i projektowe w latach PRL -	158
6.2. Zarządzanie płockim budownictwem w latach PRL -	162
Część VII	
BUDOWNICTWO PŁOCKIE W OKRESIE III RP	- 164
7.1. Płockie firmy budowlane i projektowe w okresie III RP -	165
7.2. Zarządzanie płockim budownictwem w okresie III RP -	168
Część VIII	
NOWOCZESNE ZARZĄDZANIE PŁOCKIM BUDOWNICTWEM WIELKOPRZEMYSŁOWYM	- 170
8.1. Organizacja i zarządzanie w budownictwie wielkoprzemysłowym i specjalistycznym -	170
8.2. Nowoczesne zarządzanie płockim budownictwem w PRL -	173
8.3. Opinia nt. Skoordynowanego Systemu STEROD (Zał. nr 1) -	179
8.4. Nowoczesne zarządzanie płockim budownictwem w III RP -	180
Część IX	
PŁOCKIE I BRZESKIE SYMPOZJA I KONFERENCJE NT. ZARZĄDZANIA	
BUDOWNICTWEM (1979-1995)	- 199
9.1. Płockie sympozja i konferencje w latach PRL (1979-1989) -	199
9.2. Płocko-Brzeskie sympozja i konferencje w okresie III RP (1990-1995) -	203
PODSUMOWANIE	- 212
BIBLIOGRAFIA	- 217
Druki zwarte –	217
Artykuły w czasopismach i wydawnictwach cyklicznych –	233
Strony internetowe -	238
SPIS ZAŁĄCZONYCH MAP I ILUSTRACJI	- 239

PRZEDMOWA

ABY BUDOWNICTWO WYSZŁO Z CIENIA

No cóż! – jeśli o mnie chodzi, zostawiając na boku moją działalność prawdziwie budowlaną lub około budowlaną, to nie kryję, że od lat moją pasją było i jest głoszenie, w mowie i piśmie, chwały naszego zawodu inżyniera budownictwa i w ogóle budownictwa. Pod tym kątem wiele wieczorów spędziłem, by przynajmniej jako tako przyswoić sobie wiedzę np. o budownictwie okresu międzywojennego. O tych dwudziestu latach ogromnego wysiłku i ludzkiej ofiarności, włożonej w budowanie od nowa naszej Rzeczypospolitej, odrodzonej Polski z jej mieszkalnictwem ZOR-owskim i kwaterunku wojskowego, z budową Gdyni, kilkunastu COP-owskich miast² zakładów przemysłowych itd. Moim przewodnikiem w tych penetracjach historycznych była „Sztafeta”, książkowy zbiór reportaży Melchiora Wańkowicza (1892-1974) stanowiący swoisty pomnik polskich budowniczych owego czasu.

Po wojnie nic podobnego już się nie ukazało, choć niewątpliwie, gdyby zebrać w jednym wydawnictwie „budowlane” reportaże pisane w różnych latach PRL-u przez wybitnych polskich dziennikarzy z Ryszardem Kapuścińskim (1932-2007) na czele, lub znakomitych pisarzy uprawiających literaturę faktu z Andrzejem Szczypiorskim (1928-2000) na czele, mógłby powstać nie tylko ciekawy, ale i pouczający dla kolejnych pokoleń inżynierskich obraz polskiego budownictwa w XX w.

Ostatni w Polsce konkurs na „pamiętniki inżynierów” przeprowadził tygodnik Polityka w latach 60-tych. Dzisiaj nic się nie słyszy o podobnych inicjatywach, choć z pewnością wiele interesujących informacji może przynosić rozproszone i rzadko publikowane piśmiennictwo pamiętnikarskie. Np. z dużą satysfakcją i zaciekawieniem czytałem, napisane przez Kazimierza Jaskulskiego jego wspomnienia z pracy przy odbudowie warszawskiego Starego Miasta (1949-1953). Któż bowiem dziś wie o tym, jak wiele trzeba było włożyć trudu i pomysłowości, często z narażeniem życia, by uratować fragmenty zabytkowych obiektów. /.../

Od kolegów z Płocka dostałem wydaną tam książkę autorstwa Włodzimierza Serafimowicza i Bogumiła Trębali („Z dziejów budownictwa w Płocku – inwestorzy, projektanci, wykonawcy”). Nie jest to pamiętnik ani literatura faktu, raczej rodzaj popularnej monografii. Nagromadzenie informacji, i tak pewnie przesianych przez autorów, jest tak ogromne, że czytelnicy otrzymali chyba pełne kompendium wiedzy o zabudowie starego i nowego Płocka, od pierwszych lat po II wojnie światowej po dni nam współczesne.

W sumie piękna sprawa, ale... Ale nie byłbym sobą, gdybym nie zwrócił uwagi na pewne, miejmy nadzieję, że niezamierzone, niedomówienia. Bowiem z płockiej książki XXI-wieczny czytelnik nie dowie się, czym w praktyce była kiedyś gospodarka niedoborów, jakie konsekwencje wywoływały dla polskiego budownictwa powszechnie i ciągłe braki, i ta wieczna szarpanina – kto i z kim, z czego i czym budować? Nie dowie się, że np. przy budowie płockiej Petrochemii funkcjonowało coś takiego, jak zespół pełnomocników ministrów czy sztab partyjny, który nie miał żadnych zadań opresyjno-ideologicznych, lecz po prostu obowiązek wspomagać budowniczych w ich codziennej walce, miejscami naprawdę walce, z ustrojowymi przeciwnościami, by robota w ogóle mogła iść naprzód, by mniej było pary idącej w gwizdek.

² COP – Centralny Okręg Przemysłowy

Nie ma się co wstydzić, że dyrektor płockiej Petrobudowy Antoni Rogucki (1909-1983), jako jedyny w Polsce budowlaniec, miał najwyższe w PRL odznaczenie Orderu Budowniczego Polski Ludowej, co zresztą nie raz mu pomogło przeskoczyć różne kłopoty piętrzące się wokół budowy. Tego wszystkiego nie ma się dziś co wstydzić, bo taka była wtedy budowlana rzeczywistość /.../.

Tak to było, lecz w sumie – dzięki ogromnym wysiłkom i ludzkiej ofiarności, nie mniejszym niż te, o jakich kiedyś pisał Wańkowicz – wielopokoleniowa sztafeta polskiego budownictwa biegła nieprzerwanie również przez czasy PRL-u, ku pożytkowi kraju i na chwałę polskich budowniczych. Któż inny, jak nie my, budowlani zawodowcy, powinni to uświadamiać naszemu otoczeniu, któż, jak nie my, powinni dbać o pamięć tych dawnych lat twórczej pracy w warunkach nieustannych zmagania nie tylko z oporem budowlanej materii, ale i z przeciwnościami losu, którymi Polskę doświadczała historia. Proszę wybaczyć te wielkie słowa, ale nasza sprawa jest ich warta³.

dr inż. Andrzej Bratkowski

WPROWADZENIE **RODZAJE BUDOWNICTWA**

Historia budownictwa wywołuje duże zainteresowanie z uwagi na jej dynamiczny rozwój na przestrzeni ostatnich kilku tysięcy lat. Nasi przodkowie wybudowali wspaniałe obiekty, które w większym lub mniejszym zakresie przetrwały do dzisiejszych czasów jako zabytki. Z przeszłości pozostały interesujące obiekty budownictwa obronnego, religijnego oraz rezydencjalnego władców i ich namiestników. Budownictwo obronne decydowało o losach miast a także narodów. Dawniej podstawą budownictwa była wiedza praktyczna wynikająca z ówczesnych rozwiązań technicznych i organizacyjnych w procesie budowania, natomiast obecnie – wiedza teoretyczna z zakresu inżynierii lądowej.

Budownictwo jest dziedziną ukierunkowaną głównie na realizację budynków i budowli, tj. konstrukcji powiązanych statecznym stykiem z podłożem. Budowlą jest każdy obiekt budowlany niebędący budynkiem (lub obiektem małej architektury), jak: średniowieczne mury obronne, mosty, wiadukty, estakady, kładki, przepusty, zapory, śluzy, tunele, maszty, konstrukcje oporowe, drogi, linie kolejowe, przejazdy kolejowo-drogowe oraz sieci techniczne. Zabudowę stanowi zespół obiektów wypełniający określony obszar ulicy, osiedla czy dzielnicy.

W wyniku rozwoju budownictwa wyodrębnił się jego podział ze względu na: przeznaczenie budowli i budynków, usytuowanie względem powierzchni terenu, gabaryty obiektów, ich trwałość czasowa oraz podział według branż gospodarki narodowej i źródeł finansowania. Z uwagi na przeznaczenie i użytkowanie wyróżnia się budownictwo: miejskie, komunikacyjne, wodne, przemysłowe, itp.

W zakresie budownictwa miejskiego istnieje dalszy podział na budownictwo mieszkaniowe, usługowe i komunalne. Budownictwo mieszkaniowe – to budynki mieszkalne (domy jednorodzinne, wielorodzinne oraz „pobytu czasowego” – hotele i motele), natomiast do budownictwa usługowego zaliczamy obiekty: handlowe, biurowe, użytku kulturalnego, szkoły, szpitale, itp.

³ A. Bratkowski, *Felieton – Aby budownictwo wyszło z cienia...*, „Inżynier Mazowska” 2014, nr 2/48/ kwiecień, s. 11.

Budownictwo komunalne to głównie: sieci wodociągowe, kanalizacyjne, gazowe, elektryczne, teletechniczne, a także obiekty budowlane „małej architektury” jak: ogrodzenia, śmietniki, siłownie terenowe czy ogródki jordanowskie dla dzieci. Do budownictwa komunikacyjnego zalicza się m.in.: drogi, linie kolejowe, mosty i wiadukty, natomiast do budownictwa wodnego: porty, mola, falochrony, zapory wodne, jazy, umocnienie brzegów rzek, itp.

Obiekty budowlane z uwagi na usytuowanie względem powierzchni terenu dzieli się na: naziemne (budynki, drogi kołowe, szlaki kolejowe), podziemne (szyby, tunele, sieci technicznego uzbrojenia terenu, w tym ciągi wodno-kanalizacyjne, itp.) i „nadziemne” (słupy energetyki, maszty anten nadawczych, latarnie morskie, wieże widokowe). Ze względu na gabaryty wyróżnia się obiekty: wielkogabarytowe (wysokościowce, duże hale fabryczne, zapory wodne), średnio gabarytowe oraz obiekty małe.

Budownictwo realizuje trzy typy obiektów: kubaturowe (np. objętość budynku określa jego kubatura brutto), powierzchniowe (place i rynki miejskie – określane w metrach kwadratowych) i liniowe, których charakterystycznym parametrem jest długość. Budowle kubaturowe to: budynki mieszkalne, użyteczności publicznej (biurowce, szkoły, obiekty handlowe, itp.). Do obiektów liniowych zalicza się: wodociągi, ciepłociągi, gazociągi, ciągi kanalizacyjne, sieci elektryczne, teletechniczne, kanały, wały przeciwpowodziowe, ogrodzenia oraz obiekty budownictwa komunikacyjnego (drogi, linie kolejowe).

Z uwagi na czas użytkowania budowli występuje podział na: obiekty stałe, których czas trwania nie jest z góry określony (użytkowane są do tzw. śmierci technicznej) oraz obiekty tymczasowe (rusztowania, elementy zagospodarowania placu budowy, itp.)⁴. Według źródeł inwestowania – finansowania budownictwo dzieli się na: prywatne, państwowe i spółdzielcze.

Budownictwo zaliczane jest do sfery produkcji materialnej, stanowiąc segment w drugim sektorze gospodarki narodowej⁵ związane jest z obsługą różnych branż gospodarki, m.in.: przemysłu, górnictwa, energetyki, rolnictwa, itp. Przykładowo budownictwo przemysłowe stanowią zespoły obiektów przeznaczonych przede wszystkim do produkcji przemysłowej (hale służące dla stanowisk produkcyjnych, specjalistyczne kominy, chłodnie, estakady, składowiska, magazyny, itp.), natomiast budownictwo rolnicze – to suszarnie, chlewy, obory, stawy rybne, składy plonów, itp.

Budownictwo charakteryzuje się tym, że absorbuje znaczne ilości siły roboczej oraz pochłania duże masy materiałów, dla których przemieszczania potrzebne są znaczne ilości środków transportowych. Na wysokość nakładów na roboty budowlano-montażowe, poza kosztami bezpośrednimi robocizny, materiałów, sprzętu i transportu istotny wpływ posiada też czas trwania budowy.

W budownictwie wytworzyły się różne metody i technologie odróżniające się się różnym stopniem uprzemysłowienia:

- budownictwo tradycyjne ulepszone, w którym stosuje się najprostsze elementy prefabrykowane (belki stropowe, nadproża, elementy klatek schodowych),
- budownictwo monolityczne w małym zakresie (w obudowie drewnianej),

⁴ <https://gruzikpoznań.pl/budownictwo>. Portal branży budowlanej <Czym jest budownictwo i jaki jest jego podział, 11 V 2020> [dostęp: 1.05.2021].

⁵ Podział gospodarki narodowej na trzy sektory: 1/ rolnictwo, leśnictwo, rybołówstwo; 2/ budownictwo, górnictwo, przemysł wydobywczy i przetwórczy; 3/ transport, łączność, gospodarka komunalna i mieszkaniowa oraz handel.

- budownictwo prefabrykowane (ramy H, itp.),
- budownictwo wielkoblokowe, w którym zamiast cegły stosuje się bloki o większych wymiarach i średnim ciężarze,
- budownictwo wielkopłytowe, w którym konstrukcję budynku montuje się z wielkich płyt, odpowiadających w zasadzie wymiarom całej ściany⁶,
- budownictwo przestrzenne, w którym zamiast prefabrykatów płaskich stosuje się moduły (prefabrykaty przestrzenne)⁷,
- nowoczesne przemysłowe budownictwo monolityczne⁸.

OD AUTORÓW

Publikacja pt. „Z dziejów płockiej urbanistyki, architektury i budownictwa. Historycznie i aktualnie” stanowi kontynuację tysiącletniej historii problematyki płockiego budownictwa, zaprezentowanej w 2008 r. w książce pt. „Z dziejów budownictwa w Płocku. Inwestorzy, projektanci, wykonawcy”⁹. Obydwa opracowania zawierają zarys historii powstawania podgrodzi, grodu, przedmieść, dzielnic i osiedli, utworzonych na terenach dawnych osad i wiosek, przy czym w niniejszej pracy przedstawiono aktualną interpretację współczesnych archeologów w zakresie tworzenia się wczesnośredniowiecznej płockiej aglomeracji.

Starano się dokonać połączenia dotychczasowej wiedzy o płockiej urbanistyce, architekturze i budownictwie z istniejących opracowań naukowych i popularnych, prasowych i internetowych oraz informacji od współczesnych urbanistów, architektów, budowlanców, drogowców, inwestorów, projektantów, wykonawców, prezesów spółdzielni mieszkaniowych i TBS-ów, jak również przedstawicieli władz samorządowych. W efekcie uzyskano pełniejszy zakres wiedzy historycznej i aktualnej o infrastrukturze miasta Płocka: mieszkaniowej, przemysłowej, komunikacyjnej, społeczno-kulturalnej oraz rekreacyjnej w układzie ogólnomiejskim i osiedlowym.

Niniejsza publikacja składa się z dziewięciu następujących części: Zarys historii tysiącletniego Płocka, Zarys historii płockiej urbanizacji przestrzennej, Zarys historii architektury i budownictwa

6 J. Skrzekot, *Budownictwo i materiały budowlane*, s. 344, [w:] *Rozwój techniki w PRL*, red. E. Koch, Warszawa 1965, s. 359.

7 L. Runkiewicz, J. Szulc, J. Sieczkowski, *Ewolucje budownictwa prefabrykowanego w Polsce*, „Przegląd Budowlany” 2020, nr 10, s. 12-15.

8 https://pl.wikipedia.org/wiki/budownictwo_monolityczne. *Polega na wznoszeniu budynków i budowli lub ich elementów z masy betonowej, żelbetonu lub zaprawy budowlanej. W technologii tej głównym wyróżnikiem jest użycie deskowania w celu formowania budulca. Deskowanie może być przestawne, przesuwne bądź ślizgowe. W technologii mogą być używane. Budulec wykonywany jest na miejscu. Szalunki mogą być wykorzystywane jednokrotnie lub wielokrotnie i mogą być wykonane z różnych materiałów, jak drewno, materiały drewnopodobne, stal, aluminium i tworzywa sztuczne.*

9 W. Serafimowicz, B. Trębała, *Z dziejów budownictwa w Płocku – inwestorzy, projektanci, wykonawcy*. Tom 1, Płock 2008, ss. 512, redaktor – doc. dr Wiesław Koński. Wydawca: Naczelna Organizacja Techniczna – Federacja Stowarzyszeń Naukowo-Technicznych Rada w Płocku. Nakład – 2000 egz. W książce chronologicznie lub tematycznie ujęto problematykę płockiego budownictwa w pięciu częściach: 1/ W. Serafimowicz, B. Trębała, *Budownictwo w historii Płocka*; 2/ W. Serafimowicz, B. Trębała, E. Serafimowicz, *Budownictwo w okresie PRL*; 3/ W. Serafimowicz, E. Serafimowicz, *Budownictwo w trzeciej RP*; 4/ W. Serafimowicz, *Szkolnictwo budowlane*; 5/ W. Serafimowicz, *Stowarzyszenia i budownictwo*. [Opracowanie od 2017 r. w internecie na stronach Towarzystwa Naukowego Płockiego].

Płocka, Współczesne inwestycyjno-budowlane struktury terytorialne Płocka, Płockie osiedla oraz obszary niezamieszkałe, Budownictwo płockie w latach PRL, Budownictwo płockie w okresie III RP, Nowoczesne zarządzanie płockim budownictwem wielkoprzemysłowym, Płockie i Brzeskie sympozja i konferencje nt. zarządzania budownictwem (1979-1995).

W części I pt. „Zarys historii tysiącletniego Płocka” zaprezentowano w wersji skrótowej historię Płocka. Szersze omówienie tej tematyki stanowią rozdziały „Przesłanki historyczne” i „Kalendarium ważniejszych zdarzeń w historii budownictwa miasta Płocka do 1945 r.” przedstawione w części pt. „Budownictwo w historii Płocka” (W. Serafimowicz, B. Trębała) książki „Z dziejów budownictwa w Płocku” (s. 25-35) oraz w aneksie tejże książki, opracowanym przez E. Serafimowicz pt. „Kalendarium ważniejszych zdarzeń w historii budownictwa miasta Płocka w latach 1945-2007” (s. 416-434).

W części II pt. „Zarys historii płockiej urbanizacji przestrzennej” omówiono dotychczasowy rozwój przestrzenny Płocka, przedstawiono kolejne fazy przekształceń urbanistycznych miasta począwszy od grodu warownego na Ostrowiu Tumskim (Wzgórze Tumskim) i płockiej wczesnośredniowiecznej aglomeracji w rejonie Placu Narutowicza do utworzenia współczesnych obszarów mieszkalnych – osiedli. W wyniku rozbudowy podgrodzi i przedmieść średniowiecznych powstawały nowe kompleksy osadnicze. W XIX w. następuje szybkie powiększenie miasta i zagęszczenie jego zabudowy. W drugiej połowie XX w. w wyniku intensywnego rozwoju miasto wchłonęło sąsiednie osady i wioski, na terenie których utworzono dla celów statystycznych dzielnice mieszkaniowe i przemysłowe. W 1991 w. miasto podzielono na formalno-prawne osiedla oraz dwa obszary niezamieszkałe.

Uzupełnieniem tej tematyki stanowi rozdział „Budownictwo jako element rozwoju i zmiany struktury przestrzennej Płocka” przedstawiony w części pt. „Budownictwo w okresie PRL” (W. Serafimowicz, B. Trębała, E. Serafimowicz) w książce „Z dziejów budownictwa w Płocku” (s. 85-94).

Rozwój miasta zazwyczaj wykazuje trwałość form przestrzennych. Określone drogi, place, obiekty mostowe, budynki, kompleksy budynków, kolonie mieszkalne, osiedla miejskie czy dzielnice pełnią określone funkcje urbanistyczne oraz mają charakter historyczny i zabytkowy, stąd stanowią istotną wartość społeczno-materialną. W tej części książki zawarto też zarys historii planowania przestrzennego Płocka oraz wymieniono nazwiska geometrów, geodetów, budowniczych i architektów zajmujących się „strategiczną” urbanistyką miasta.

W części III pt. „Zarys historii architektury i budownictwa Płocka” przedstawiono historię rozwoju miasta poprzez opis czterech podstawowych elementów składowych struktury przestrzeni miejskiej Płocka:

- budowle i budynki kubaturowe (budownictwo mieszkaniowe, handlowo-usługowe, użyteczności publicznej, przemysłowe; oraz różne budowle, w tym głównie przemysłowe);
- otwarte kompleksy rekreacyjno-sportowe (place, skwery, stadiony sportowe, boiska szkolne, ogródki jordanowskie, ogródki przedszkolne, plenerowe siłownie, cmentarze, bazyry otwarte, ośrodki sportów wodnych, lotnisko, ośrodek wypoczynkowo-sportowy Sobótka i teren ogrodu zoologicznego;
- infrastruktury komunikacyjnej: drogi kołowe z uzbrojeniem terenu (drogi wraz z sieciami wodno-kanalizacyjnymi, gazowymi, energetycznymi i telekomunikacyjnymi), drogi kolejowe (sieć torów kolejowych, dworzec PKP Płock i dworzec PKP Radziwie) i szlaki wodne (port rzeczny w os. Radziwie i port przeładunkowy w os. Skarpa) oraz konstrukcje mostowe nad rzekami, drogami kołowymi i kolejowymi (mosty, wiadukty i kładki piesze);
- strefa przyrodnicza: zieleń miejska, parki, ogródki działkowe, sady, ogrody przydomowe i grunty rolne (uprawy, łąki, lasy i nieużytki) oraz obszary wodne (rzeki, jeziora, stawy).

W części IV pt. „Współczesne inwestycyjno-budowlane struktury terytorialne Płocka” omówiono kształtowanie się wybranych znaczących struktur organizacyjno-terenowych miasta XX i XXI w. w ujęciu historycznym z uwzględnieniem jego wpływu na aktualny podział administracyjny Płocka. Zaprezentowano dzielnice mieszkaniowe i przemysłowe funkcjonujące w II RP i PRL oraz wymieniono współczesne: obręby geodezyjne, osiedla, obszary zarządzane przez spółdzielnie mieszkaniowe i towarzystwa budownictwa społecznego.

Poszerzenie tej tematyki stanowią rozdziały: „Zestawienie danych o ważniejszych zabytkach miasta Płocka” i „Rekonstrukcja płockich zabytków w 2. połowie XX w.” przedstawione w części „Budownictwo w historii Płocka” (W. Serafimowicz, B. Trębała) w książce pt. „Z dziejów budownictwa w Płocku” (s. 46-84). W zakresie prezentowanych historycznych i współczesnych obiektów kubaturowych podano w miarę możliwości nazwiska architektów oraz inwestorów (i sponsorów) tych obiektów.

W części V pt. „Płockie osiedla oraz obszary niezamieszkałe” omówiono powstanie i rozwój osiedli, w których realizowana jest nowoczesna koncepcja samorządu terytorialnego przewidująca szeroką partycypację obywateli w zarządzaniu miastem. W latach 1991-2017 samorząd płocki na bazie dzielnic i osiedli miejskich z okresu PRL powołał 21 osiedli oraz dwie jednostki niezamieszkałe: obszar wielkoprzemysłowy PKN Orlen i obszar Wisły z terenem zalewowym w granicach miasta (nazwy zwyczajowe). Obszar PKN Orlen został utworzony z południowych terenów dawnej gminy Biała, sąsiadującej z północną częścią Płocka. Na obszarze tym zlokalizowane są: Zakład Produkcyjny PKN Orlen S.A. (dawne Mazowieckie Zakłady Rafineryjne i Petrochemiczne – obecnie w intensywnej rozbudowie), Basell Orlen Polyolefins Sp. z o.o. oraz firmy budowlane i przemysłowe (na terenie po dawnym zapleczu produkcyjnym generalnego wykonawcy PBP Petrobudowa). Wisła w tysiącletniej historii Płocka odgrywała ważną rolę, przy czym oddziaływała istotnie na losy mieszkańców miasta i wzajemnie. Najważniejsze budowle w obszarze płockiej Wisły: port rzeczny, stocznia rzeczna, most drogowo-kolejowy im. Legionów Marszałka Józefa Piłsudskiego, most wiszący im. Solidarności.

W części VI pt. „Budownictwo płockie w latach PRL” przedstawiono strukturę zarządzania budownictwem w latach funkcjonowania systemu nakazowo-rozdzielczego oraz zasygnalizowano historię głównych państwowych przedsiębiorstw budowlanych i projektowych. W okresie PRL wiodące znaczenie posiadało budownictwo przemysłowe, natomiast budownictwo mieszkaniowe i ogólne realizowane było w ramach posiadanych rezerw. Rys historyczny państwowych przedsiębiorstw budowlanych, projektowych i inwestorskich przedstawiono w rozdziałach: „Budownictwo w latach 1945-1959”, „Budownictwo w latach 1960-1979” i „Inwestycje i budownictwo w latach 1980-1989” w części pt. „Budownictwo w okresie PRL” (W. Serafimowicz, B. Trębała, E. Serafimowicz) w książce „Z dziejów budownictwa w Płocku” (s. 95-200).

W części VII pt. „Budownictwo płockie w okresie III RP” w poszczególnych rozdziałach przedstawiono strukturę zarządzania budownictwem w latach wdrażania i funkcjonowania zasad gospodarki rynkowej oraz wymieniono główne płockie firmy budowlane i projektowe funkcjonujące w tym okresie. Upadek PRL-u i przemiany ustrojowo-ekonomiczne w III RP spowodowały zmiany w metodach projektowania, technologiach i metodach zarządzania i realizacji budownictwa, szczególnie to dotyczy budownictwa wielorodzinnego oraz jednorodzinne. W wyniku stosowania nowych materiałów i przepisów projektowania nastąpiły zasadnicze zmiany w architekturze budownictwa mieszkaniowego, usługowego i przemysłowego. W końcu lat 90. w budownictwie mieszkaniowym wielorodzinnym w większości wycofano się z energochłonnych i nieekonomicznych technologii wielkopłytowych. Podstawową przyczyną tej decyzji były wysokie koszty produkcji prefabrykatów i duże koszty ich transportu. Historię spółek wykonawczych, projektowych i inwestorskich zasygnalizowano w rozdziałach: „Inwestycje i budownictwo w latach 1990-1998” i „Budownictwo w

latach 1999-2007” w części pt. „Budownictwo w Trzeciej RP” (W. Serafimowicz, E. Serafimowicz) w książce „Z dziejów budownictwa w Płocku”(201-336).

W części VIII pt. „Nowoczesne zarządzanie płockim budownictwem wielkoprzemysłowym” przedstawiono rozwój metod planowania i zarządzania stosowanych w płockim budownictwie wielkoprzemysłowym w czasach PRL i III RP. W latach 70., 80. i 90. XX w. płockie środowisko budowlane związane z NOT, PZITB, PTE i TNP było wiodącym w kraju w dziedzinie opracowywania i wdrażania nowoczesnych metod zarządzania procesami inwestycyjnymi. W praktyce związane to było głównie z budową MZRiP oraz FMŻ, jak również okresowo z budownictwem samorządowym w Płocku i w województwie płockim. Wstępne omówienie tej tematyki stanowi rozdział: „Systemowe zarządzanie procesem inwestycyjnym” przedstawiony w części pt. „Budownictwo w okresie PRL” (W. Serafimowicz, B. Trębała, E. Serafimowicz) w książce „Z dziejów budownictwa w Płocku” (s. 124-127) oraz wykaz pt. „Referaty na konferencje naukowo-techniczne krajowe i zagraniczne” (s. 495-510), zamieszczony w ramach „Bibliografii” tej książki.

W części IX pt. „Płockie i Brzeskie sympozja i konferencje nt. zarządzania budownictwem (1979-1995)” zaprezentowano referaty z płockich konferencji z końcowego dziesięciolecia PRL (1979-1989) oraz z początków III RP (1990-1995). Referaty i dyskusje kularowe uczestników konferencji (naukowców i informatyków oraz praktyków zarządzania w budownictwie) w znacznej mierze przyczyniły się do sprawnego przemodelowania w Polsce struktury budownictwa z zarządzania systemem nakazowo-rozdzielczym do zasad obowiązujących w gospodarce rynkowej.

Część I

ZARYS HISTORII TYSIĄCLETNIEGO PŁOCKA

Początki Płocka sięgają IX w., gdy na dzisiejszym Wzgórzu Tumskim (na wysokim cyplu skarpy wiślanej) powstał warowny gród książęcy Piastów, a u jego stóp po północnej stronie rozwinęła się wczesnośredniowieczna osada. Położenie na skrzyżowaniu dróg handlowych: lądowych i wodnych (spławną Wisłą) zadecydowały o politycznej, handlowej i strategicznej roli miasta. Płock usytuowany na północno-wschodnich terenach państwa gnieźnieńskiego w okresie wczesnego średniowiecza szybko uzyskał ważną pozycję strategiczną.

W okresie pierwszego kryzysu państwa w latach 1037–1047 Płock był stolicą krótkotrwałego państwa Miećława, które wcielił ponownie do Polski książę Kazimierz II Odnowiciel. Liczącą się rolę w początkach grodu odegrało opactwo Benedyktynów oraz ulokowanie przez króla Bolesława II Śmiałego w 1075 r. siedziby biskupstwa. Utworzył się wówczas ważny ośrodek religijny, naukowy i artystyczny.

W latach 1079-1102 w okresie zarządzania państwem przez księcia Władysława II Hermana Płock pełnił funkcję stolicy kraju, natomiast za rządów jego syna księcia Bolesława III Krzywoustego w latach 1002-1138 – był głównym ośrodkiem władzy w Polsce. Po śmierci Krzywoustego w 1138 r. Płock początkowo do 1146 r. funkcjonował jako stolica dzielnicy księcia Bolesława IV Kędzierzawego, a następnie gdy Bolesław Kędzierzawy objął władzę księcia kraju i przeniósł się do Krakowa, był siedzibą kolejnych książąt dzielnicowych.

W okresie rozbitcia dzielnicowego za czasów księcia Konrada I Mazowieckiego w 1237 r. Płock jako pierwsza na Mazowszu osada otrzymała prawa miejskie „polskie”, których zakres rozszerzył w 1255 r. książę Siemowit I. W 1435 r. książę Władysław I dokonał kolejnego rozszerzenia praw miejskich

(według prawa niemieckiego w wersji chełmińskiej). Osada i gród były wielokrotnie niszczone podczas najazdów Rusinów, Prusów, Litwinów i księcia Władysława Łokietka (za sprzyjanie Zakonowi Krzyżackiemu). Od 1329 r. księstwo płockie znalazło się pod zwierzchnością Czechów, natomiast od 1356 do 1370 r. stanowiło lenno władcy Korony Królestwa Polskiego Kazimierza III Wielkiego. Król ufortyfikował i rozbudował miasto i zamek. Po jego śmierci księstwo prowadziło samodzielną politykę, jednakże nadal było w zależności lennej w stosunku do Korony.

Po śmierci bezdzietnego księcia Janusza II w 1495 r. księstwo płockie zostało wcielone do Królestwa Polskiego a Płock został stolicą województwa. W pierwszej połowie XVI w. miasto dotknęły klęski: wielki pożar, który strawił znaczną część miasta wraz z zamkiem (1511 r.) oraz nastąpiło osunięcie się skarpy wiślanej, co przyczyniło się do dalszego zniszczenia zamku (1532 r.). Pomimo tych zniszczeń w XVI w. w Płocku nastąpił duży rozwój gospodarczy, obok handlu, istotną rolę ogrywało rzemiosło (sukiennictwo, browarnictwo i gorzelnictwo).

W tym okresie dwór kolejnych biskupów płockich: Erazma Ciołka, Andrzeja Krzywiskiego, Stanisława Łubieńskiego stał się ważnym centrum kultury renesansowej w kraju, wzniesiono lub przebudowano, zgodnie z duchem renesansu, wiele obiektów sakralnych. Po spaleniu katedry gotyckiej wzniesiono na jej fundamentach katedrę renesansową. Wzmocniono też mury miejskie i odrestaurowano zamek. W końcu tego wieku w mieście było ok. 600 budynków.

Okres świetności Płocka skończył się w XVII wieku. W 1603 r. w wyniku zarazy zmarło 2 tys. mieszkańców miasta, w 1616 r. spłonęło ok. 70% zabudowań, natomiast w 1625 r. wystąpiła kolejna masowa zaraza. Płock dwukrotnie był niszczone przez wojska szwedzkie: w 1657 r. i 1705 r. W 1661 r. poza obiektami sakralnymi i ruinami zamku pozostało: 28 domów drewnianych, 8 miejskich kamienic, 7 domów żydowskich i 2 karczmy.

W wyniku II rozbioru Polski w 1793 r. Płock został zajęty przez Prusy, które zapoczątkowały wielkie zmiany urbanistyczne, m.in. zmieniono układ przestrzenny miasta, rozpoczęto burzenie murów miejskich, fosę zasypano oraz wybudowano ok. 20 budynków, w tym gmach kamery i więzienie. W okresie Księstwa Warszawskiego (1807–1815) i w czasach Królestwa Polskiego zaboru rosyjskiego (1815-1915) kontynuowano regulację przestrzeni miejskiej. Do znacznego rozwoju miasta w XIX w. przyczyniło się ulokowanie w nim siedziby władz wojewódzkich (gubernialnych); urbanizacji sprzyjała industrializacja – powstało szereg przedsiębiorstw branży spożywczej, metalowej i maszynowej.

Po zakończeniu I wojny światowej i odzyskaniu niepodległości w dniu 11 listopada 1918 r. Płock bohatersko bronił się podczas wojny polsko-bolszewickiej w sierpniu 1920 roku, za co otrzymał od naczelnika Józefa Piłsudskiego Krzyż Walecznych za bohaterską obronę.

W czasie II wojny światowej od 9 września 1939 r. do 21 stycznia 1945 r. Płock wraz z północnym Mazowszem został włączony do Niemiec. Po wojnie światowej miasto stało się liczącym ośrodkiem przemysłowym, gdyż powstała Fabryka Maszyn Żniwnych oraz rozpoczęto budowę kolejnych etapów zakładów przemysłu rafineryjnego i petrochemicznego. Współcześnie Płock stanowi na Mazowszu ważny ośrodek kulturalny, akademicki, naukowy, administracyjny i komunikacyjny.

W tysiącletnich dziejach Płocka występowały kolejne wielokrotne etapy budowy, stopniowego wzrostu, upadku, odbudowy i rozbudowy miasta. Historię miasta w wersji syntetycznej można podzielić na następujące okresy:

- budowa grodu warownego w drugiej połowie X w. na północno-wschodnich rubieżach państwa gnieźnieńskiego, zlokalizowanego nad Wisłą w Ostrowiu Tumskim (na terenie dzisiejszego płockiego

Wzgórza Tumskiego). Nastąpiło to prawdopodobnie za czasów Mieszka I (ok. 935-992), który przejął władzę w państwie Polan w 960 r., po śmierci ojca Siemomysła;

- utworzenie wczesnopiastowskiej płockiej aglomeracji składającej się z dwóch części, tj. grodu na Wzgórzu Tumskim oraz przygrodzia położonego w południowej części obecnego placu Narutowicza. W okresie panowania króla Bolesława I Chrobrego (966/67-1025) był to ważny ośrodek zarządzania krajem;

- ustanowienie w latach 1037-1047 płockiej osady stolicą samodzielnego państwa Mieclawa (zm. 1047), wcześniej cześnika u króla Mieszka II Lamberta (990-1034). Książę Masław (Mieclaw) w początkowych latach rządów syna Mieszka II – Kazimierza I Odnowiciela (1016-1058), w okresie kryzysu państwa, na terytorium zbliżonym do obecnego Mazowsza utworzył nowy samodzielny byt polityczny (należy zaznaczyć, iż państwo gnieźnieńskie od 1033 r. uzależnione było od Cesarstwa Rzymskiego Narodu Niemieckiego);

- ustanowienie płockiej aglomeracji siedzibą księcia Władysława Hermana (1043-1102), który zarządza w latach 1043-1079 dzielnicą o terytorium zbliżonym do obecnego Mazowsza – w państwie rządzonym przez jego starszego brata króla Bolesława II Śmiałego (1042-1081/82). W 1075 r. utworzono w Płocku biskupstwo, co znacznie podniosło jego znaczenie w kraju;

- podniesienie rangi Płocka w okresie panowania księcia Polski Władysława I Hermana w latach 1080-1102. W tym okresie miasto stało się siedzibą władcy kraju i pełniło rolę rzeczywistej stolicy kraju. Do czasu konfliktu księcia z synami Zbigniewem i Bolesławem wszechwładną rolę w państwie pełnił możnowładca Sieciech (zm. przed 1113). O rozwoju gospodarczym miasta w końcu XI w. świadczy istnienie 15 tabern, tj. ośrodków transakcji handlowych powiązanych z funkcją karczmy;

- pełnienie przez Płock funkcji jednego z kilku wiodących ośrodków administracyjnych kraju w latach 1102-1138, w okresie panowania księcia Polski Bolesława III Krzywoustego (1085/86-1138). Część historyków uważa, że Płock nadal stanowił główną siedzibę władcy;

- wyraźne zmniejszenie znaczenia Płocka następuje w okresie rozbicia dzielnicowego kraju – począwszy od panowania księcia Bolesława IV Kędzierzawego (1122-1173). Miasto staje się wówczas stolicą księstwa „dzielnicowego” zawężonego do obszaru zbliżonego do Mazowsza. Książę Bolesław IV w 1146 r. został księciem Polski i przeniósł się do Krakowa;

- funkcjonowanie Płocka w latach 1207-1262 pod rządami książąt: księcia mazowieckiego, kujawskiego i łęczyckiego Konrada I (1187/88-1247) oraz jego synów księcia Bolesława I (1208-1248) i księcia Siemowita I (1215-1262). Książę Konrad ok. roku 1226 nadał Krzyżakom ziemię chełmińską, w 1228 r. osadził w Dobrzyniu braci dobrzyńskich, toczył też starania o tron krakowski (dwukrotnie w latach 1227–1232 i 1241-1243 władał Krakowem jako stolicą kraju). W 1237 r. w okresie wspólnego zarządzania księstwem przez Konrada I mazowieckiego i jego syna Bolesława I miała miejsce lokacja miasta na prawie polskim. Drugi syn Konrada I książę Siemowit I kontynuował polityczne sojusze ojca, tj. wspólnie z księstwem halicko-włodzimierskim występował przeciwko Jaćwingom oraz razem z zakonem krzyżackim walczył z państwem litewskim. W wyniku działań odwetowych króla Litwy Mendoga (zm. 1263) Płock został doszczętnie zniszczony w 1262 r., a książę zginął w bitwie;

- funkcjonowanie Płocka w okresie od 1262 do 1381 r. pod rządami książąt: księcia mazowieckiego i płockiego Bolesława II (1251-1313) w latach 1262-1313, księcia płockiego Waclawa (1293-1336) w latach 1313-1336, księcia płockiego Bolesława III (1325-1351) w latach 1340-1351 i księcia mazowieckiego Siemowita III (1313-1381) w latach 1351-1381. Należy zaznaczyć, iż w okresie rozbicia dzielnicowego księstwo płockie w niewielkim stopniu uczestniczyło w restauracji państwa polskiego, a

za zbyt bliską współpracę z Zakonem Krzyżackim Płock został spalony przez księcia Władysława II Łokietka (późniejszego króla Polski). Od 1329 r. do 1356 r. księstwo płockie było uzależnione od Królestwa Czech i stanowiło jego lenno, natomiast w latach 1356-1370 funkcjonowało w ramach zwierzchności lennej władcy Korony Królestwa Polskiego – króla Kazimierza III Wielkiego (1310-1370). Począwszy od Siemowita III wszyscy płoccy książęta byli lennikami Korony Królestwa Polskiego. Równocześnie przebiegał proces kolejnych przekształceń miasta na prawie niemieckim w wersji chełmińskiej;

- funkcjonowanie Płocka w latach 1381-1426 pod rządami Siemowita IV (1354-1426) księcia płockiego, czerskiego, rawskiego, wiski, sochaczewskiego i bełskiego. Próby zdobycia tronu Królestwa Polskiego zakończyły się niepowiedzeniem, królem został Władysław II Jagiełło (1351-1434);

- funkcjonowanie Płocka w okresie od 1426 do 1462 r. pod rządami książąt płockich: Władysława I (1398/1411-1455) i jego syna Władysława II (1448-1462) oraz Siemowita VI (1446-1462) w latach 1455-1462. W tym okresie dokończono proces realizacji lokacji chełmińskiej;

- funkcjonowanie Płocka w latach 1463-1495 pod rządami ostatniego księcia płockiego Janusza II (1455-1495), który po śmierci króla Kazimierza IV Jagiellończyka (1427-1492) starał się o koronę polską;

- w latach 1495-1569 Płock jest siedzibą województwa płockiego w Koronie Królestwa Polskiego państwa polsko-litewskiego, funkcjonującego od 1386 r. na mocy unii krewskiej;

- w latach 1569-1793 Płock jest siedzibą województwa płockiego w Rzeczypospolitej Obojga Narodów;

- w latach 1793-1806 Płock znalazł się pod zaborem pruskim jako siedziba departamentu w nowo utworzonej dzielnicy Prus Południowych w Królestwie Prus;

- w latach 1807-1815 Płock został siedzibą departamentu w Księstwie Warszawskim, w tym od 1813 r. po pokonaniu Napoleona I znalazł się pod okupacją wojsk Cesarstwa Rosji;

- w latach 1815-1837 Płock pod zaborem rosyjskim został siedzibą władz wojewódzkich w autonomicznym Królestwie Polskim, które popularnie nazywano Królestwem Kongresowym. W listopadzie 1830 r. w Królestwie wybuchło powstanie, które w następnym roku zostało po wielu bitwach stłumione przez wojska Rosji;

- w latach 1837-1915 Płock pod zaborem rosyjskim funkcjonował jako siedziba guberni w „Królestwie Polskim”, które po powstaniu styczniowym 1963-1964 nazwano Krajem Nadwiślańskim;

- w latach 1915-1918 Płock w czasie I wojny światowej znalazł się pod okupacją wojsk niemieckich;

- w latach 1918-1939 Płock po odzyskaniu niepodległości w II Rzeczypospolitej Polskiej został miastem powiatowym w województwie warszawskim;

- w okresie II wojny światowej od 9 września 1939 r. do 21 stycznia 1945 r. Płock funkcjonował pod okupacją hitlerowską (pod nazwą Schröttersburg w rejencji ciechanowskiej Prus Wschodnich);

- po II wojnie światowej, w latach 1945-1989 Płock w okresie Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej początkowo był miastem powiatowym w województwie warszawskim, natomiast od 1975 r. został siedzibą województwa płockiego;

- po upadku PRL i odzyskaniu niepodległości od końca 1989 r. Płock funkcjonuje w III Rzeczypospolitej Polskiej jako miasto wojewódzkie, natomiast od 1999 r. jest miastem powiatowym na prawach powiatu w województwie mazowieckim.

Część II

ZARYS HISTORII PŁOCKIEJ URBANIZACJI PRZESTRZENNEJ

Rozwój miasta zazwyczaj wykazuje trwałość form przestrzennych. Określone drogi, place, obiekty mostowe, budynki, kompleksy budynków, kolonie mieszkalne, osiedla miejskie czy dzielnice pełnią określone funkcje urbanistyczne oraz mają charakter historyczny i zabytkowy, stąd stanowią istotną wartość społeczno-materialną. Budowle i obiekty kubaturowe wraz z infrastrukturą komunikacyjną w tysiącletniej historii Płocka zgrupowane były w różnych formach i układach terenowo-organizacyjnych, poczynając od grodu, poprzez przygrodzie, podgrodzia, zespoły osadnicze, osady, przedmieścia, dzielnice mieszkaniowe i przemysłowe oraz osiedla spółdzielcze – aż do czasów współczesnych, w których lewobrzeżne i prawobrzeżne osiedla tworzą zamieszkały obszar miasta.

Początki urbanistyki przestrzennej i planowania przestrzennego w Płocku sięgają okresu wczesnego średniowiecza. Do grona zasłużonych prekursorów w tej dziedzinie należy zaliczyć decydentów lokalizacji grodu warownego na Wzgórzu Tumskim i aglomeracji płockiej na obecnym placu Narutowicza oraz realizatorów w okresie wczesnego średniowiecza kolejnych etapów lokacji miasta na prawie niemieckim. Nowoczesne planowanie przestrzenne Płocka rozpoczęło się na przełomie XVIII i XIX w., gdy trzej pruscy geometrzy opracowali „plany regulacji” miasta¹⁰.

W wyniku działań inspiracyjnych kolejnych władz miasta dużą aktywnością urbanistyczną wykazało się wielu planistów, geodetów, drogowców, architektów i urbanistów jako autorów kolejnych planów zagospodarowania przestrzennego miasta, jego dzielnic, osiedli, kolonii i zespołów zabudowy miejskiej (w tym małych kompleksów mieszkalnych).

URBANIZACJA W OKRESIE PIASTOWSKIM ORAZ W LATACH I RP

W procesie tworzenia się średniowiecznej płockiej aglomeracji w okresie piastowskim oraz w latach Rzeczypospolitej Obojga Narodów wyróżnia się następujące fazy rozwoju przestrzennego miasta:

1/ Gród warowny powstał w drugiej połowie X w. na niezaludnionym terenie cypla skarpy wiślanej (obecnie nazywanego płockim Wzgierzem Tumskim) – w pobliżu ówczesnej przeprawy przez Wisłę w obszarze pomiędzy ważnymi plemiennymi grodami północnej części ziemi mazowieckiej: Słupna, Proboszczewic i Brudzenia Dużego. Po ustaleniu lokalizacji grodu natychmiast przystąpiono do budowy wałów drewniano-ziemnych. Dotychczas nie odkryto na Wzgórzu Tumskim śladów pogańskiego ośrodka kultu, stąd sugestie z okresu obchodów tysiąclecia polskiej państwowości o „uroczysku pogańskim” – nie zostały potwierdzone w odkryciach archeologicznych. Ponadto Maciej Trzecicki podważa też przyjmowany do niedawna pogląd o podziale przestrzennym Wzgórza Tumskiego na gród i przygrodzie (zamieszkałe przez rzemieślników, czeladź i kupców). Równocześnie należy założyć, że na tym terenie początkowo powstały drewniane obiekty mieszkalne i gospodarcze dla budowniczych i załogi zobowiązanej do obrony grodu.

¹⁰ J. Drejer, *Pruska urbanistyka w Płocku – znaczenie historyczne i aktualne zagrożenia*, s. 234-261, [w:] *Retablisement – Urbanistyka pruska w Polsce i Niemczech*, Berlin 2016.

2/ Wczesna płocka aglomeracja osadnicza z przełomu X i XI w. stanowiąca połączenie grodu warownego ufortyfikowanego wałem drewniano-ziemnym i osady przyrodowej dla ludności rzemieślniczo-kupieckiej – ulokowanej na północ od grodu wzdłuż krawędzi skarpy wiślanej przy trakcie Dobrzyń – Czerwińsk (początkowo w południowej części obecnego placu Narutowicza)¹¹ oraz punktowego skupiska osadniczego obsługującego przeprawę przez Wisłę.

3/ Wczesnośredniowieczna aglomeracja osadnicza w okresie od XI w. do pocz. XII w. składająca się z ufortyfikowanego grodu i osady przyrodowej w południowej części placu Narutowicza, powiększonej wzdłuż szlaku handlowego Dobrzyń - Czerwińsk po jego południowo-zachodniej (na placu Narutowicza) i północno-wschodniej stronie (wzdłuż obecnej ul. Kościuszki w kierunku cypla „Górki”) oraz z peryferyjnego punktowego skupiska osadniczego za jarem pod obecną ul. Teatralną (w rejonie obecnego LO „Małachowianka”), jak również skupiska obsługującego przeprawę przez Wisłę. W tym okresie gród był siedzibą kolejno: dowódców piastowskich, władcy księstwa, państwa oraz biskupów. Wraz z upływem czasu na terenie grodu powstawały na Wzgórzu Tumskim drewniane, a potem kamienne i ceglane obiekty kościelne i zamkowe. Pierwszy istotny rozwój budownictwa płockiej aglomeracji okresu przedlokacyjnego nastąpił w okresie od 1037 r. do 1047 r., za panowania księcia Mieciaława w ustanowionym samodzielnym państwie obejmującym głównie tereny obecnego Mazowsza ze stolicą w Płocku. Intensywna rozbudowa płockiej aglomeracji nastąpiła w okresie, gdy Władysław Herman jako książę Mazowsza panował w Płocku w latach od 1054 r. do 1079 r., a następnie zarządzał całym państwem z Płocka – w latach 1079-1102 (wówczas poza dworami ówczesnych możnowładców powstały rezydencje przedstawicieli krajów sąsiednich). W tym czasie dla potrzeb obsługi ówczesnych władz świeckich i duchownych utworzono w okolicy płockiej aglomeracji osadniczej wsie służebne: Rybaki, Winiary, Świniary, dwukrotnie Kuchary, Drwały, Tokary, Łagiewniki, Cieśle, Kobierniki, Szewce, Konary, Woźniki i Sanniki¹². W tym czasie powstawały wyspecjalizowane warsztaty rzemieślnicze, nawiązywały się rozliczne kontakty handlowe. Osada uzyskała charakter rzemieślniczo-handlowy.

4/ Płockie osadnictwo przedlokacyjne od pierwszej połowy XII w. do pierwszej połowy XIII w. to: gród jako siedziba kolejnych książąt mazowieckich i biskupów; osada przyrodowa powiększona po stronie północnej w kierunku jaru pod obecną ul. Teatralną (objęła teren prawie całego dzisiejszego placu Narutowicza); rejon osadnictwa po stronie północno-wschodniej – wzdłuż obecnej ul. Kościuszki w kierunku kościoła św. Dominika z 1234 r.; niewielkie skupisko osadnicze po stronie północno-zachodniej w rejonie kościoła św. Michała Archanioła z ok. 1240 r.¹³ (pomiędzy dzisiejszymi ulicami Małachowskiego i Piekarską) oraz skupisko przy przeprawie wiślanej „Stara Przystań” (na wprost od ówczesnych wysp biskupiej i książęcej).

5/ Zabudowa płockiej aglomeracji w latach od drugiej połowy XIII w. do początku XIV w. utworzone w wyniku przywileju lokacyjnego z 1237 r.¹⁴, nadanego przez biskupa Piotra I Półkozicza obejmowała: gród warowny będący nadal siedzibą książąt mazowieckich i biskupów; osadę „biskupią” (rejon placu Narutowicza) ufortyfikowaną wałem drewniano-ziemnym; osadę „książęcą” wzdłuż ul. Kościuszki do kościoła św. Dominika (nieufortyfikowaną); skupisko w rejonie kościoła św. Michała Archanioła oraz skupisko targowo-rybackie Rybaki przy przeprawie wiślanej.

11 A. Gołembnik, *Przedmowa*, s. 13-26.

12 W. Szafranski, L. Zygmunt, *Płock w dobie narodzin państwa Piastów*, [w:] *Dzieje Płocka. Historia miasta do 1793 roku*, t. 1, s. 31.

13 M. Szyma, *Architektura sakralna Płocka w XIII w. - kolegiata św. Michała i kościół św. Dominika*, s. 279-310, [w:] *Płock wczesnośredniowieczny, ...op. cit. sztalcenia przedlokacyjnego Płocka w miasto komunalne*.

14 L. Zygmunt, *Aneks. Dokument lokacji Płocka na prawie polskim z 1237 roku* (opracowanie i tłumaczenie), s. 223-226, [w:] *Dzieje Płocka, t. 1, ...op. cit.*

6/ Płock w okresie od lat 20. XIV w. do trzeciej ćwierci XVI w. składał się: z murowanego zamku książęcego z obiektami sakralnymi na Wzgórzu Tumskim (siedziba książąt płockich i biskupów) ufortyfikowanego murem obronnym; osady „biskupiej” z rynkiem kanonicznym ufortyfikowanej wałem drewniano-ziemnym (nazywanym wówczas „Starym Miastem”); z osady Nowego Miasta („książęcego”) z rynkiem miejskim (dziś Starym Rynkiem) ufortyfikowanej wałem drewniano-ziemnym; z rozproszonej zabudowy wzdłuż początku obecnej ul. Kościuszki (na terenie spalonej przez najeźdźców pierwszej osady książęcej) oraz osady rybacko-portowo-targowej. W 1322 r. książę Waław powiększył granice Płocka, przyłączył do miasta tereny przyległe do wsi Niegłosy oraz obszar od ujścia rzeki Brzeznicy wzdłuż jej brzegów do drewnianego kościoła św. Marcina. Ponadto miasto przestało być częściowo własnością biskupią.

Na przemiany przestrzenne i urbanizację miasta ogromny wpływ posiadała lokacja chełmińska¹⁵ w XIV w. oraz jej późniejsze potwierdzenia. Lokacja ta rzutowała na miejskie zagadnienia demograficzne, ekonomiczne, społeczne i prawne. W wyniku lokacji chełmińskiej nastąpił podział części Płocka (obecnej części Starówki wokół Starego Rynku) na określone stypizowane jednostki, co praktycznie było elementem planowania przestrzennego¹⁶. W tym okresie, po wydzieleniu terenów kościelnych i przy murach warownych oraz rynku (70 x 140 m) obszar nowego miasta podzielono na 9 prostokątów o wymiarach ok. 70 x 140 m (razem z ulicami), a następnie na mieszczańskie działki własnościowe o wymiarach 14,40 m szerokości i ok. 57,00 m długości (powierzchnia ok. 830 m²)¹⁷. Wobec powyższego można stwierdzić, że początki urbanistyki przestrzennej i planowania przestrzennego w Płocku sięgają okresu wczesnego średniowiecza. Do grona zasłużonych prekursorów w tej dziedzinie należy więc zaliczyć realizatorów kolejnych lokacji miasta na prawie niemieckim.

Płock średniowieczny od 1356 r. do 1370 r. stanowił lenno króla Kazimierza Wielkiego. W tym okresie Nowe Miasto („książęce”) wokół obecnego Starego Rynku zostało powiększone w kierunku jaru przebiegającego wzdłuż obecnej ul. Okrzei oraz połączone z osadą biskupią. Gród warowny i płocka aglomeracja osadnicza zostały otoczone wysokim murem z basztami. Osada miejska została otoczona fosą i murem obronnym o długości ok. 1700 m i wysokości 9 m, z basztami co ok. 33 m. Osada posiadała trzy bramy miejskie oraz była połączona mostkiem nad fosą z zamkiem książęcym, który dodatkowo został wzmocniony drugim murem. Równocześnie zasypano jar oraz zlikwidowano wał drewniano-ziemny wzdłuż obecnej ul. Teatralnej, który oddzielał osadę biskupią od książęcej, stąd podstawowa zabudowa ówczesnej osady miejskiej znalazła się wewnątrz murów warownych. Wewnątrz murów znalazła się też dzielnica żydowska, która powstała w północno-wschodniej części osady (w sąsiedztwie bramy bielskiej).

Granice Płocka, ustalone przez króla Kazimierza Wielkiego w 1361 r., stworzyły rozproszony przestrzenny układ urbanistyczny średniowiecznego miasta, obejmujący rozległe tereny rolnicze: od rzek Wisły i Brzeznicy do granic wsi Trzepowo, Kostrogaj, Podolszyce i Ośnica¹⁸. W dokumencie z 5 kwietnia 1361 r. król przekazał miastu 60 łanów ziemi. W ocenie prezesa TNP Jakuba Chojnackiego (1922-2006) i wieloletniego dyrektora Muzeum Diecezjalnego w Płocku ks. Tadeusza Żebrowskiego (1925-2014) ówczesna zwarta staromiejska zabudowa wokół dwóch placów handlowych: placu biskupiego (Rynku Kanonicznego) i rynku mieszczańskiego (Starego Rynku) posiadała powierzchnię 14-20 ha (obszar o długości ok. 700 m i szerokości ok. 200-300 m).

15 Lokacja chełmińska nadana miastu według Stelli Marii Szacherskiej między 1322 i 1336 r. przez księcia płockiego Waława, zwanego „Wańko”.

16 Z. Polak, *Lokacje płockie w świetle archeologii*, „Rocznik Mazowiecki” 2001, nr 13.

17 Z. Polak, *Płock średniowieczny – kontynuacja czy nowa jakość?*, s. 311-378, [w:] *Płock wczesnośredniowieczny...op. cit.*

18 ks. T. Żebrowski, *Stolica książąt mazowieckich i płockich w latach 1138-1495*, s. 62 (*Plan Płocka i okolicznych wsi z 1925 r. – wraz z naniesionymi granicami miasta z XIV w.*), [w:] *Dzieje Płocka*, (red.) A. Gieysztor, Wyd. II, Płock 1978

W latach czterdziestych XV w. za czasów rządów księcia płockiego Władysława I (1426-1455) nastąpiła kolejna rozbudowa zamku. W 1435 r. nadał on miastu pełne prawo chełmińskie (wzorowane na magdeburskim). Zakończenie prac budowlanych na zamku nastąpiło ok. 1500 r. W pięć lat później za czasów panowania Zygmunta I Starego kompleks zamkowy został całkowicie zniszczony w wyniku dużego pożaru. W 1564 r. w Płocku było ok. 600 domów, natomiast w 1578 r. mieszkało ok. 5 tysięcy osób. Okres prosperity miasta zakończył się m.in. wskutek ogólnokrajowego kryzysu gospodarczego w końcu XVI w.

W kolejnym etapie rozwoju Płocka średniowiecznego pojawiła się zabudowa wzdłuż dawnych traktów – poza murem i fosą obronną (za bramami miejskimi), która z czasem w XVI w. utworzyła niewielkie osiedla nazywane przedmieściami. Uzyskały one nazwy wynikające z nazw bram miejskich, od których rozpoczynały się trakty w kierunkach Dobrzyń, Bielska i Wyszogrodu: „Przedmieście Dobrzyńskie”, „Przedmieście Bielskie” i „Przedmieście Wyszogrodzkie” (wcześniej nosiło nazwę „Przedmieścia Grodzkiego”). Położona u stóp skarpy wiślanej przy przeprawie przez Wisłę osada rybacko-portowo-targowa nosiła nazwę „Stara Przystań”. W okresie późniejszym w aglomeracji płockiej znalazły się: Nowa Przystań nad Wisłą, wieś Rybitwy i młyny pływaki na Wiśle oraz młyny nasiębiejne na stawach przy ujściu Brzeźnicy¹⁹.

7/ Płock w okresie od czwartej ćwierci XVI w. do przełomu XVIII/XIX w. znalazł się w krytycznej sytuacji gospodarczej, co wynikało głównie z wojen szwedzkich, wojny z państwem moskiewskim i buntem kozaków na Ukrainie oraz licznych pożarów i epidemii. W większości drewniana zabudowa mieszkalna w Płocku była przyczyną wielokrotnych pożarów, które niszczyły duże części miasta oraz dorobek kolejnych pokoleń. Największe klęski pożarowe odnotowano w latach: 1616 (wówczas spłonęło ponad 70% miasta), 1638, 1641, 1656 i 1757. Ogromne straty ludzkie miasto poniosło w końcu XVI w. oraz w XVII i XVIII w. w wyniku częstych zaraz (epidemii), które dziesiątkowały ludzi. Zarazy (tzw. „morowe powietrze”) wystąpiły w latach: 1588, 1603, 1625, 1630, 1652, 1656, 1660, 1661, 1662, 1667, 1708, 1710 i 1734. Tylko dwie epidemie z 1603 r. i 1625 r. spowodowały zgony ok. dwóch tysięcy mieszkańców²⁰.

Według Wawrzyńca z Wrzeczca w 1603 r. Płock zawierał jeszcze 14 bogatych kościołów i kaplic. Po wojnie ze Szwecją w latach 1656-1657 pozostało w 1664 r.: „*domów mieszczzańskich 36, żydowskich 7, szlacheckich i duchownych kilkanaście, mieszkańców tylko około tysiąca.*” Według lustracji z 1725 r. (po zakończeniu wojny północnej w 1721 r.) w mieście pozostało tylko 64 domów drewnianych i 10 kamieniczek, w tym 5 mieszczzańskich, 2 szlacheckie i 3 żydowskie oraz zamek w stanie ruiny.

Wielowiekowy spór pomiędzy samorządem miejskim a biskupem o prawo targu zakończył się dopiero w 1731 r., gdy rada miasta wygrała proces z kapitułą katedralną (znaczna część mieszkańców miasta stanowiło liczne duchowieństwo i jego służba). O stanie Płocka w 1742 r. świadczy inwentaryzacja, z której wynika, że w mieście było ok. tysiąc osób, które mieszkały w ok. 180 domach. Ówczesny regres miasta i województwa płockiego spowodował ich degradację gospodarczą i znaczne trwale obniżenie poziomu życia i kultury, znaczenie Płocka w skali kraju systematycznie malało.

W końcowych latach I Rzeczypospolitej nastąpiła w Płocku pewna stabilizacja gospodarcza, co umożliwiło częściowe odbudowanie miasta po katastrofalnych zniszczeniach poprzedniej epoki. W 1777

19 ks. W. Góralski, *Miasto w dobie kryzysu ekonomicznego i zniszczeń wojennych (1581-1717)*, [w:] *Dzieje Płocka, Historia miasta do 1793 roku*, t. 1, (red.) M. Kallas, Płock 2000, s. 171-172.

20 T. J. Gałązka, I. Szychowski, *Płockie kamienice i ich mieszkańcy*, Płock 1994.

r. w Płocku było już ok. 2300 mieszkańców, choć w 1782 r. – tylko 1411 osób²¹. Płock od końca XVI w. do 1793 r. w. trwał w średniowiecznym kształcie urbanistycznym, przez prawie 200 lat miasto upadało lub było w stanie stagnacji.

URBANIZACJA W OKRESIE ZABORÓW

Gdy w wyniku II rozbioru Rzeczypospolitej Płock w 1793 r. znalazł się pod okupacją pruską – zaplanowano przekształcenie upadającego miasteczka w nowoczesne miasto pruskie²². Z informacji uzyskanych z opracowań pruskiego dyrektora regencji białostockiej Augusta C. Holsche wynikało, że Płock w 1800 r. liczył około 2,5 tys. mieszkańców, posiadał 11 kościołów, 389 domów, w tym 27 murowanych. Ważną rolę w przemianach przestrzennych miasta na przełomie XVIII i XIX w. odegrało planowanie przestrzenne. Powstało wówczas kilka projektów zasadniczo zmieniających istniejący układ przestrzenny Płocka, znacznie rozszerzający obszar miasta. Realizacja tych projektów zatarła nieco układ średniowieczny miasta. Pierwsze nowoczesne opracowania planistyczne dotyczące Płocka zostały wykonane przez pruskich geometrów: Aleksandra Göppnera (1793 r.), F. W. Schönwalda (1798 r.) i Schmida (1803 r.).

Do realizacji przyjęto plan Schmida, który niestety nie uwzględnił historycznej urbanistyki średniowiecznego Płocka. Schmid zaprojektował nową dzielnicę opartą na układzie szachownicowym, którą zlokalizował na wschód od Starego Miasta, otoczonego wówczas murami obronnymi. Jej ośrodkiem stał się usytuowany na przedmieściu Wyszogrodzkim Plac Panieński (obecnie plac Obrońców Warszawy). Zaplanowano zlikwidowanie miejskich obwarowań urządzając w ich miejscu nowe ciągi uliczne, m.in. ulicę Szeroką (obecnie Kwiatka). Ważną osią zabudowy stała się nowa ulica o obecnej nazwie Tumska. Nasilenie rozbudowy miasta w czasach pruskich nastąpiło w latach 1803-1806²³. W okresie Księstwa Warszawskiego kontynuowano realizację założeń urbanistyki pruskiej, w tym rozbierano pozostałości murów miejskich oraz murów wokół zamku na Wzgórzu Tumskim. Umożliwiło to sprawniejszą komunikację pomiędzy starą i nową zabudową, jednakże miasto pozbawione zostało cennych zabytków.

Intensywny rozwój Płocka nastąpił w okresie sto lat (1815-1915) trwającego zaboru rosyjskiego. Dopiero w tym czasie w pełni wdrożono propozycje planistyczne Schmida. Dotychczasowa zabudowa staromiejska w wyniku rozebrania murów obronnych została przekształcona w dzielnicę staromiejską. Wówczas na terenie wokół dawnego placu Panieńskiego powstała zabudowa nowej dzielnicy, stanowiąca początek obecnego osiedla Kolegialna. Stosunkowo szybki rozwój gospodarczy Płocka w pierwszym piętnastoleciu Królestwa Polskiego spowodował ożywiony ruch budowlany. Drewniana w większości zabudowa była sukcesywnie zamieniana na murowaną. Rozbiórka murów obronnych dostarczyła taniego surowca na budowę murowanych budynków. Równocześnie uruchomiono nowe cegielnie na obrzeżach miasta. W 1820 r. było 420 domów, w tym 120 drewnianych; natomiast w 1827 r. – 484 domów, w tym 127 drewnianych²⁴.

21 A. Zahorski, ks. M.M. Grzybowski, *Odbudowa Płocka w dobie saskiej i stanisławowskiej*, 185-222, [w:] *Dzieje Płocka*, t. 1. (red.) M. Kallas, Płock 2000, s. 192.

22 J. Drejer, *Pruska urbanistyka w Płocku – znaczenie historyczne i aktualne zagrożenia*, s. 234-261 [w:] *Retablissement – Urbanistyka pruska w Polsce i Niemczech*, Berlin 2016.

23 Z. Polak, *Lokacje płockie w świetle archeologii*, „Rocznik Mazowiecki” 2001, nr 13, s. 41; Cytat: *Prawdziwe zmiany przyniósł dopiero wiek XIX. Dominująca przez wieki zabudowa drewniana ustąpiła murowanej. Średniowieczne fortyfikacje rozebrano, a fosy zasypano. Układ miasta czternastowiecznego jest mimo to w większości do dziś czytelny.*

24 A. C. Holsche, *Geografia i statystyka Zachodnich, Południowych i Nowych Prus Wschodnich*.

Planem realizacyjnym przebudowy miasta i jego wykonaniem zajmował się głównie Ludwik Mahn. Na polecenie prezesa Komisji Wojewódzkiej gen. Floriana Kobylińskiego, pełniącego tę funkcję w latach 1816-1835, budowniczy województwa płockiego Ludwik Czechowski-Dallak dokonał w 1832 r. szereg regulacji w planie miasta i zaprojektował kolejne ulice i place. Według Anny Stogowskiej: „O ile przekształcenia przestrzenne Płocka należały do architektów pruskich, to jednak twórcami wielu budowli klasycystycznych byli Polacy, zwłaszcza architekci warszawscy”.

W drugiej połowie XIX w. w większości drewniany Płock szybko przekształcał się w miasto murowane, znacznie zwiększyła się też liczba jego mieszkańców. Ceglane budynki powstawały głównie na Starym Rynku i obecnym placu Narutowicza oraz w ulicach: Grodzkiej, Tumskiej, Kolegialnej, Więziennej (obecnie Sienkiewicza), Dominikańskiej (obecnie 1 Maja), Kościuszki i Królewieckiej. W 1859 r. ilość domów wynosiła 566, w tym 387 murowanych i 179 drewnianych²⁵. Sukcesywnie zaczęły powstawać warsztaty rzemieślnicze związane z naprawą i produkcją maszyn rolniczych (m.in. zakłady Mojżesza Sarny i Augusta Borna). W tym czasie istniały też następujące zakłady przemysłowe: cegielnia, kaflarnie, zakład młynarski Gotfryda Reu, krochmalnia, browar Szyferów (Jar Brzeźnicy), wytwórnia wódek, zakłady wyrobu świec, mydlarnie, itp.

Zabudowa miasta była ograniczona od strony południowo-zachodniej rzeką Wisłą, natomiast od północno-wschodniej – rowami, które powstały wzdłuż ówczesnych alej, później nazywanych Wielkimi Alejami. Obecnie stanowią one ciąg komunikacyjny składający się z al. Kilińskiego, Al. Jachowicza, Al. Kobylińskiego i ul. Topolowej. Tak zabudowany obszar miasta z przełomu XIX i XX wieku nazywany jest miastem kongresowym²⁶. W rzeczywistości naturalne granice Płocka przebiegały wzdłuż rzek Wisły oraz Brzeźnicy i sąsiadowały z wioskami: Trzepowo, Niegłoso, Kostrogaj, Podolszyce i Ośnica.

Na przełomie XIX i XX w. liczba domów drewnianych zaczęła się wyraźnie zmniejszać. Równocześnie niektóre manufaktury zaczęły przekształcać się w małe fabryczki. W rejonie ulic Tumskiej, Królewieckiej i Bielskiej powstała pierwsza płocka dzielnica przemysłowa. Do wybuchu I wojny światowej (1914-1918), pomimo dużych utrudnień wynikających z polityki ówczesnej Rosji carskiej w stosunku do tzw. „Kraju Nadwiślańskiego” (Królestwa Polskiego)²⁷, obserwuje się stopniowy rozwój Płocka: gospodarczy, ludnościowy i cywilizacyjny.

URBANIZACJA W II RP

Okres dwudziestolecia międzywojennego dla Płocka to okres stagnacji, wynikający z peryferyjnego położenia i braku dogodnej komunikacji z ośrodkami przemysłowymi kraju oraz z trudnej sytuacji ekonomicznej i politycznej Polski. Próbą wybrnięcia z tej sytuacji był duży wzrost w mieście w latach 30. XX w. budownictwa komunikacyjnego (kolejowego i mostowego).

Początkowo w związku z brakiem polskich regulacji prawnych nadal obowiązywały z konieczności w znacznej mierze dawne przepisy państw zaborczych, następnie w celu usunięcia piętna

25 Ibid., s. 148.

26 W wyniku ustaleń Kongresu Wiedeńskiego z 9 VI 1915 r. utworzono Królestwo Polskie połączone unią personalną z Imperium Rosyjskim, potocznie nazywane „Kongresówką”. W związku z powyższym obszar Płocka z XIX w. popularnie traktowany był jako „miasto kongresowe”.

27 W związku z silnymi procesami rusyfikacji ludności terenów Królestwa Polskiego zaborcy po stłumieniu powstania styczniowego „Kongresówkę” zaczęli nazywać „Krajem Nadwiślańskim”.

kultury zaborczej w obszarze miejskiej przestrzeni przystąpiono do „derusyfikacji” oraz „degermanizacji” krajobrazu polskich miast. Przejawem tych tendencji były nowe nazwy ulic oraz masowe rozbiórki cerkwi prawosławnych.

W dniu 13 grudnia 1920 r. na wspólnym posiedzeniu Rady Miejskiej i Magistratu Płocka podjęto wstępną decyzję o przyłączeniu do Płocka miejscowości leżących w promieniu 4 km od centrum miasta, a więc Radziwia, Grabówki, części Podolszyc, folwarku Niegłoty oraz osad położonych po prawej stronie Parowy, od Niegłoty do Wisły, w taki sposób aby rzeczka Brzeźnica znalazła się na terytorium Płocka²⁸.

W okresie II Rzeczypospolitej Polskiej Płock w wyniku formalnego przyłączenia w 1923 r. wsi Radziwie, położonej po lewej stronie rzeki Wisły²⁹, powiększył swój obszar zabudowy. Przyłączenie Radziwia spowodowało wzrost obszaru miasta do 2600 ha. Od tego czasu miasto należy urbanistycznie traktować w układzie trzyczęściowym: obszar prawobrzeżny, obszar lewobrzeżny i rzeka Wisła w granicach miasta.

Kierunki przeobrażeń urbanistycznych i architektonicznych zostały wytyczone ustawą z 29 kwietnia 1925 r.³⁰ oraz rozporządzeniem prezydenta RP o rozbudowie miast z 22 kwietnia 1927 r.³¹ W dniu 16 lutego 1928 r. ukazało się *Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej o prawie budowlanym i zabudowaniu osiedli*³², w którym określono przepisy w sprawie planów zabudowy i regulacji ogólnobudowlanych, w tym m.in. przepisy dotyczące pozwolenia na budowę, zgłoszenia robót budowlano-montażowych, parcelacji gruntów prywatnych. W związku z kryzysem gospodarczym i powstałym zastoje w budownictwie mieszkaniowym w celu jego aktywizacji w dniu 24 marca 1933 r. uchwalono ustawę o ulgach dla nowowznoszonych budowli³³, natomiast akt wykonawczy ogłoszono 7 czerwca 1934 r.³⁴ Kolejna ustawa dotycząca prawa budowlanego i zabudowy osiedli ukazała się 14 lipca 1936 r.³⁵ Na 16 miesięcy przed wybuchem II wojny światowej ukazało się *Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 29 kwietnia 1938 r. o przygotowaniu w czasie pokoju obrony przeciwlotniczej i przeciwgazowej w dziedzinach regulacji i zabudowania osiedli oraz budownictwa publicznego i prywatnego*³⁶, które zawierało szczegółowe postanowienia odnośnie: 1/ planów zabudowy miast i osiedli; 2/ zadrzewienia, zakrzewienia i obsiania trawą ciągów ulicznych; 3/ zabudowania działek; 4/ ogrodzenia; 5/ konstrukcji budynków; 6/ schronów przeciwlotniczych. Rozporządzenie te podpisali: Prezes Rady Ministrów i Minister Spraw Wewnętrznych Sławoj Składkowski i Minister Spraw Wojskowych Kasprzycki.

Wybudowanie na początku dwudziestolecia międzywojennego jednotorowej linii kolejowej na trasie Kutno – Radziwie spowodowało w lewobrzeżnym Płocku utworzenie węzła PKP, współpracującego z budowanym portem rzeczny. Jednakże dopiero most drogowo-kolejowy przez Wisłę i linia kolejowa

28 J. Szczepański, *Problemy społeczno-gospodarcze Płocka w okresie międzywojennym*, s. 581-602, [w:] *Dzieje Płocka. Historia miasta w latach 1793-1945 r.*, t. 2, red. M. Krajewski, Płock 2006; s. 589.

29 Rozporządzenie Rady Ministrów z 7 III 1923 r. o rozszerzeniu granic Płocka, Dz.U. 1923, nr 28, poz. 171. *Do miasta Płocka w województwie warszawskim włączono wieś Radziwie z powiatu gostyńskiego.*

30 Ustawa o rozbudowie miast z 29 IV 1925 r., Dz.U. 1925, nr 51, poz. 346.

31 Rozporządzenie Prezydenta z 22 IV 1927 r. o rozbudowie miast, Dz.U. 1927, nr 42, poz. 372.

32 Rozporządzenie Prezydenta z 16 II 1928 r. o prawie budowlanym i zabudowaniu osiedli, Dz.U. 1928., nr 23, poz. 202.

33 Ustawa z 24 III 1933 r. o ulgach dla nowowznoszonych budowli, Dz.U. 1933, nr 22, poz. 173.

34 Rozporządzenie Ministra Skarbu 7. VI 1934 r. o ulgach dla nowowznoszonych budowli, Dz.U. 1934, nr 55, poz. 494.

35 Ustawa z 14 VII 1936 r. o prawie budowlanym i zabudowaniu osiedli, Dz.U. 1936, nr 56, poz. 405.

36 Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 29 kwietnia 1938 r. o przygotowaniu w czasie pokoju obrony przeciwlotniczej i przeciwgazowej w dziedzinach regulacji i zabudowania osiedli oraz budownictwa publicznego i prywatnego, Dz.U. 1938, nr 32, poz. 278.

do Sierpca, wybudowane dopiero na rok przed napaścią hitlerowskich Niemiec, umożliwiły efektywne połączenie kolejowe Płocka zresztą kraju. Te komunikacyjne inwestycje nie zdołały wyprowadzić Płocka ze stagnacji gospodarczej. Duży wzrost demograficzny w mieście spowodował zwiększone zapotrzebowanie na budownictwo mieszkaniowe.

W 1916 r. Oskar Sosnowski opracował plan zagospodarowania przestrzennego Płocka, który w 1922 r. dostosował do aktualnych powojennych wymogów. W 1936 r. S. Chojnicki sporządził aktualną mapę Płocka. Rozwój przestrzenny i urbanistyczny miasta od początków jego dziejów zaprezentował geodeta Kazimierz Staszewski (1859-1941) w 1937 r. w wykładzie w Towarzystwie Naukowym Płockim. W latach 1935-1939 Władysław Wieczorkiewicz z Warszawskiego Urzędu Wojewódzkiego realizował pracę studialną *Plan zabudowania miasta*³⁷. Wybuch II wojny światowej przerwał te prace. Według danych z 1938 r. miasto Płock z przedmieściami Radziwie miało 1 220 nieruchomości, na których znajdowało się 4 302 domy, w tym 3 002 domy murowane oraz 1 300 drewnianych³⁸.

URBANIZACJA W OKRESIE W PRL

Planowanie i zagospodarowanie przestrzenne stanowi ważne ogniwo polityki działania państwa. W związku z wprowadzaniem w PRL zasad nowego ustroju (socjalistycznego) w 1946 r. uchylono część przedwojennych przepisów dotyczących polityki przestrzennej, rozdzielono przepisy prawa budowlanego i prawa zagospodarowania przestrzennego, wprowadzono hierarchizację planów krajowych, regionalnych i miejscowych oraz zapoczątkowano powiązanie pomiędzy planowaniem przestrzennym a wytycznymi polityki gospodarczej państwa.

Przepisy o zagospodarowaniu przestrzennym zostały oparte na założeniu, że prawo do zabudowy jest prawem publicznym, wynikającym z ustaleń planów zagospodarowania przestrzennego. W PRL obowiązywała zasada łączenia funkcji strategicznego planowania przestrzennego z funkcjami operacyjnymi. To powodowało tworzenie planowania polegającego na założeniu „o samoistnej mocy sprawczej planów”, niezależnie od ich charakteru i ujęcia. W ówczesnym systemie zarządzania funkcjonowała dyrektywa o niekwestionowanej nadrzędności zasad planowania przestrzennego na szczeblu krajowym w stosunku do szczebla wojewódzkiego i powiatowego czy gminnego – przy częstym pogwałcaniu prywatnej własności (m.in. ograniczenie właściciela w zakresie rozporządzania nieruchomością, rozszerzenie możliwości odebrania gruntu, zaniżaniu odszkodowawczych wypłat, itp.).

Ważnym dla zagadnień inwestycyjno-budowlanych w powojennej rzeczywistości były kolejne akty legislacyjne Sejmu oraz dekrety, rozporządzenia i zarządzenia władz centralnych. Pierwszym dekretem posiadającym wpływ na zagospodarowanie przestrzenne miast był dekret PKWN z 6 września 1944 r. o przeprowadzeniu reformy rolnej, gdyż umożliwił m.in. wykorzystanie majątków ziemskich w granicach miast podlegających parcelacji w celu zarezerwowania odpowiednich terenów pod ich rozbudowę (kolonie mieszkaniowe, ogródki działkowe, komunikacja publiczna, itp.)³⁹.

37 Z. Sokołowski, M. Sołtysiak, *Płock i jego architektura*, Warszawa 1975, s. 102-103.

38 J. Szczepański, *Problemy społeczno-gospodarcze Płocka w okresie międzywojennym, ...op. cit.*, s. 591.

39 Obwieszczenie Ministra Rolnictwa i Reform Rolnych z dnia 18 I 1945 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu dekretu Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego z dnia 6 IX 1944 r. o przeprowadzeniu reformy rolnej, Dz.U. 1945, nr 3, poz. 13.

*Dekret z dnia 2 kwietnia 1946 r. o planowym zagospodarowaniu przestrzennym kraju*⁴⁰ oraz wydane w 1947 r. *Rozporządzenie Rady Ministrów o współdziałaniu władz w akcji planowego zagospodarowania przestrzennego kraju*⁴¹ spowodowało rozdzielenie przepisów prawa budowlanego i prawa zagospodarowania przestrzennego. Na mocy tego rozporządzenia urzędy planowania przestrzennego zostały zobowiązane do uzgadniania planów i wytycznych z władzami i organami publicznymi. W wyniku *Ustawy z 10 lutego 1949 r. o zmianie organizacji władz gospodarki narodowej*⁴² nastąpiła likwidacja Centralnego Urzędu Planowania oraz powołanie Państwowej Komisji Planowania Gospodarczego (PKPG). W 1954 r. Rada Ministrów zdecydowała o powoływaniu w prezydiach rad narodowych architektów (wojewódzkich i powiatowych)⁴³. W związku z likwidacją Wydziałów Budownictwa przy MRN utworzono Miejskie Zarządy Architektoniczno-Budowlane.

W 1961 r. uchwalono ustawy: *Prawo budowlane*⁴⁴ i *Ustawę o planowaniu przestrzennym*⁴⁵, które tworzyły warunki do ścisłego powiązania planowania przestrzennego z planowaniem gospodarczym. Nowa ustawa o planowaniu przestrzennym wymuszała tworzenie planów regionalnych i miejscowych w wersji ogólnej i szczegółowej (w podziale na plany kierunkowe, perspektywiczne i etapowe).

W kwietniu 1963 r. Rada Ministrów wydała uchwałę w sprawie organizacji sporządzania planów zagospodarowania przestrzennego⁴⁶. Szczegółowy plan zagospodarowania przestrzennego wraz z decyzją w sprawie lokalizacji stanowił podstawę do sporządzenia projektu planu regulacyjnego. Należy stwierdzić, że decentralizacja prac urbanistycznych oraz rozwój metodyki sporządzania planów przyniosły duże postępy w urbanistycznym planowaniu obszarów miejskich. W dniu 4 grudnia 1965 r. ukazało się *Zarządzenie Ministra Gospodarki Komunalnej w sprawie wytycznych dotyczących zadań i organizacji służby inwestycyjnej rad narodowych w dziedzinie inwestycji o charakterze miejskim*⁴⁷.

W ustawie *Prawo budowlane z 24 października 1974 r.*⁴⁸ problematyka związana z polityką przestrzenną znalazła się w nowym prawie budowlanym. W nowych regulacjach wprowadzono ustalenia, iż w ramach prac przygotowawczych danej inwestycji właściwy organ musi ustalić zarówno miejsce jak i warunki realizacji tej inwestycji; ponadto każdorazowo powinien być opracowany plan realizacyjny określający urbanistyczne i architektoniczne zagospodarowanie terenu inwestycyjnego. W lipcu 1976 r. ukazała się *Uchwała Rady Ministrów w sprawie zasad i trybu sporządzania, uzgadniania i zatwierdzania miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego*⁴⁹.

40 Dekret z 2 IV 1946 r. o planowanym i zagospodarowaniu przestrzennym. Według z art.6: *plany zagospodarowania przestrzennego sporządza się w dostosowaniu do wieloletnich planów gospodarczych i inwestycyjnych* (równocześnie wprowadzono drastyczne ograniczenia dla właścicieli nieruchomości).

41 Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 20 III 1947 r. o współdziałaniu władz w akcji planowego zagospodarowania przestrzennego kraju, Dz.U. 1947, nr 34, poz. 152.

42 Ustawa z 10 II 1949 r. o zmianie organizacji władz gospodarki narodowej, Dz.U. 1943, nr 7, poz. 46.

43 Uchwała Rady Ministrów z dnia 18 V 1954 r. w sprawie organizacji terenowej służby architektoniczno-budowlanej, Monitor Polski 1954, nr 59, poz. 790.

44 Ustawa z dnia 31 I 1961 r. – Prawo budowlane, Dz.U. 1961, nr 7, poz. 46.

45 Ustawa z dnia 31 I 1961 r. o planowaniu przestrzennym, Dz.U. 1961, nr 7, poz. 47.

46 Uchwała nr 146 Rady Ministrów z dnia 12 IV 1963 r. w sprawie organizacji sporządzania planów zagospodarowania przestrzennego, Monitor Polski 1963, nr 40, poz. 197.

47 Zarządzenie Ministra Gospodarki Komunalnej z 4 XII 1965 r. w sprawie wytycznych dotyczących zadań i organizacji służby inwestycyjnej rad narodowych w dziedzinie inwestycji o charakterze miejskim, Dz.U. 1965.

48 Prawo budowlane z 24 X 1974 r., Dz.U. 1974.

49 Uchwała nr 148 Rady Ministrów z dnia 9 VII 1976 r. w sprawie zasad i trybu sporządzania, uzgadniania i zatwierdzania miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, Dz.U. 1976, nr 41, poz. 185.

Kolejna ustawa *O planowaniu przestrzennym z 12 lipca 1984 r.*⁵⁰ narzucała inwestorom dokonywanie ocen stanu zagospodarowania przestrzennego przed ustaleniem lokalizacji inwestycji. Tylko plany miejscowe miały być sporządzane jako ogólne i szczegółowe. W grudniu 1984 r. Wojewódzka Rada Narodowa w Płocku wydała Uchwałę w sprawie zatwierdzenia planu zagospodarowania przestrzennego zespołu jednostek osadniczych Płocka⁵¹.

Rozwój Płocka w okresie PRL w aspekcie społeczno-gospodarczym i przestrzennym można podzielić na trzy etapy. Pierwszy etap to lata 1945-1959, tj. powojenna odbudowa i budowa tzw. gospodarki socjalistycznej, w tym oszczędnościowego budownictwa mieszkaniowego. Drugi etap obejmuje lata 1960-1979⁵², które przypadają na okres prosperity inwestycyjno-budowlanej, miasto wówczas było jednym z największych placów budowy w kraju⁵³. Trzeci etap przypada na lata 1980-1989, które stanowią okres schyłku PRL i kryzysu społeczno-gospodarczego, w którym następowało wygaszanie przede wszystkim budownictwa przemysłowego i użyteczności publicznej.

Realizacja wielkich płockich inwestycji przemysłowych o znaczeniu krajowym i duży wzrost ludności w Płocku w okresie PRL spowodował konieczność powiększenia obszaru miasta. Granice prawobrzeżnego miasta w tym okresie poszerzono trzykrotnie: w 1953 r.⁵⁴, w 1961 r.⁵⁵ i 1981 r.⁵⁶ Z biegiem lat w wyniku wchłaniania sąsiednich osad i wsi powstały nowe płockie dzielnice mieszkaniowe i przemysłowe, a następnie osiedla spółdzielcze i miejskie.

Istotnym problemem w zakresie planowania gospodarczego i powiązania go z planowaniem przestrzennym była zbyt optymistyczna metoda planowania centralnego, co uniemożliwiało realne planowanie na szczeblach niższych. W wyniku nierzetelnego bilansowania dostępnych środków produkcji w stosunku do zbyt ambitnych planów realizacja większości inwestycji w kraju odbywała z dużym

50 Ustawa z 12 VII 1984 r., *O planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym*, Dz.U. 1984 r.

51 Uchwała nr 23/IV/84 Wojewódzkiej Rady Narodowej w Płocku z dnia 28 XII 1984 r. w sprawie zatwierdzenia planu zagospodarowania przestrzennego zespołu jednostek osadniczych Płocka, Dz.U.W.P. 1984, nr 6, poz. 26.

52 M. Woźniak, *Życie gospodarcze miasta w latach 1950-1975 i perspektywy rozwojowe*, s. 491-552, [w:] *Dzieje Płocka*, wyd II, A. Gieysztor, Płock 1978;

53 H. Białczyński, *Tysiąclecie i XX-lecie Polski i Płocka*, „Notatki Płockie” 1964, nr 3/29, s. 7-9; także, H. Rybak, *Rozwój społeczno-gospodarczy Płocka w 35-lecie PRL*, „Notatki Płockie” 1979, nr 3/100, s. 5-10.

54 Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 22 sierpnia 1953 r. w sprawie zmiany granic miasta Płocka w województwie warszawskim. *Włącza się do miasta Płocka w województwie warszawskim z powiatu płockiego w tymże województwie: 1/ z gminy Rogozino części gromad Boryszewo Nowe i Kostrogaj; 2/ z gminy Bielino część gromady Ośnica*, Dz.U. 1953, nr 41, poz. 179.

55 Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 11 grudnia 1961 r. w sprawie zmiany granic miasta Płocka w województwie warszawskim. *Do miasta Płocka w województwie warszawskim włącza się z powiatu płockiego w tymże województwie: 1/ z gromady Maszewo Duże wsie Chęlpowo i Maszewo Małe oraz część obszarów wsi Maszewo i Maszewo Duże z przysiółkiem Winiary; 2/ z gromady Trzepowo Nowe wieś Powsino i część wsi Trzepowo Stare z przysiółkiem Niegłoso; 3/ z gromady Biała Stara części obszarów wsi Biała Nowa, Biała-Parcela i Draganie Nowe. Rozporządzenie wchodzi w życie z dniem 31. XII 1961 r.*, Dz.U. 1961, nr 59, poz. 324.

56 Rozporządzenie Ministra Administracji, Gospodarki Terenowej i Ochrony Środowiska z dnia 25 listopada 1981 r. w sprawie zmiany granic niektórych miast w województwach: bydgoskim, gdańskim, krośnieńskim, płockim i suwalskim. W województwie płockim włącza się do miasta Płocka: *1/ z gminy Borowiczki obszary wsi: Borowiczki-Parcela, Cukrownia Borowiczki, Imielnica, Ośnica i Podolszyce oraz część obszaru wsi Bielino-Wirginia o powierzchni 6,07 ha, część obszaru wsi Borowiczki-Pieńki o powierzchni 5,76 ha, część obszaru wsi Gulczewo o powierzchni 22,06 ha, część obszaru wsi Gulczewo-Kolonia o powierzchni 0,23 ha i część obszaru wsi Mirosław o powierzchni 60,80 ha; 2/ z gminy Radzanowo część obszaru wsi Nowe Boryszewo o powierzchni 185,89 ha. Rozporządzenie wchodzi w życie z dniem 1. XII 1981 r.*, Dz.U. 1981, nr 28, poz. 152.

opóźnieniem – w warunkach dużej improwizacji, a plany i harmonogramy stanowiły w rzeczywistości tylko obowiązujący biurokratycznie wymóg. W efekcie wpływało to negatywnie na wielkość i jakość oraz koszty zrealizowanych zadań inwestycyjnych w skali krajowej.

W okresie PRL-u wiodącą rolę w obszarze urbanistyki Płocka pełnili szefowie wydziałów budowlano-architektonicznych oraz główni architekci miasta i województwa, którym podlegały jednostki administracyjne posiadające w różnych okresach różne nazwy. Bezpośrednio po odzyskaniu niepodległości w strukturach miejskiego magistratu utworzono Wydział Techniczno-Budowlany, w którym kierownikiem w latach 1945-1946 był inż. Zygmunt Bieńkowski, natomiast zastępcą arch. Roman Bogowolski, pełniący równocześnie funkcję kierownika referatu budowlanego oraz obowiązki „architekta miasta”. Od końca 1946 r. wydziałem tym zarządzał Roman Bogowolski.

Na początku 1947 r. powołano Komitet Rozbudowy Miasta Płocka, w którym uczestniczyli m.in. poseł Wincenty Kępczyński, adwokat Kazimierz Askanas i inż. Zygmunt Bieńkowski (przedwojenny zastępca kierownika Wydziału Techniczno-Budowlanego oraz powojenny kierownik analogicznej jednostki). W wyniku reorganizacji Biura Zarządu Miejskiego w 1948 r. powstał Oddział Techniczny, w którym utworzono m.in. Referat Budownictwa i Nadzoru Budowlanego oraz Referat Drogowy, zajmujący się budową i utrzymaniem ulic i placów publicznych. Równocześnie powołano Biuro Pomiarów, któremu m.in. przyporządkowano tematy związane z projektowaniem zagospodarowania przestrzennego miasta oraz uzgadnianiem i zatwierdzaniem inwestycji publicznych i prywatnych.

W 1950 r. nowo powołane Prezydium Miejskiej Rady Narodowej (PMRN) przekształciło Oddział Techniczny w Wydział Budownictwa, w którym m.in. funkcjonowały Referat Planowania Zabudowy i Referat Pomiarów. W następnym roku Referat Pomiarów przekształcono w samodzielny Referat Geodezyjny, jego kierownikiem został Aleksander Kędziński⁵⁷. W 1953 r. powstał Zakład Osiedli Robotniczych (ZOR). Z dniem 1 listopada 1954 r. Prezydium MRN rozwiązało Wydział Budownictwa i utworzyło Miejski Zarząd Architektoniczno-Budowlany, w którym kierownikiem zarządu i równocześnie architektem miejskim został inż. Władysław Uleniecki. W maju 1955 r. zastąpił go arch. Antoni Murawski⁵⁸.

Pierwszy powojenny plan zagospodarowania przestrzennego Płocka opracowali w latach 1947-1950 w ramach Regionalnej Dyrekcji Planowania Przestrzennego w Warszawie architekci Bolesław Malisz⁵⁹ i Kazimierz Lier⁶⁰, którzy założyli perspektywiczny wzrost liczby mieszkańców w mieście z 28 tys. do 120 tys. Plan ten został skorygowany w 1955 r. przez arch. Aleksandra Kirowa, który również przewidywał rozwój miasta do 120 tys.⁶¹. Kolejna wersja opracowana w 1958 r. przez arch. Stefana Sobolewskiego⁶² ograniczała zaludnienie Płocka do 80 tys. mieszkańców. Plany Kirowa i Sobolewskiego proponowały budowę kolejnego mostu drogowego przez Wisłę.

Decyzja o ulokowaniu w rejonie wsi Nowa Biała na północ od dotychczasowych granic prawobrzeżnego w Płocka ogromnych zakładów rafineryjnych i petrochemicznych wymusiła zasadnicze zmiany dotyczące planowania przestrzennego miasta. Zespół pod kierownictwem arch. Aleksandry Wrońskiej⁶³ z Wojewódzkiej Pracowni Urbanistycznej w Warszawie opracował w 1960 r. nowy ogólny

57 Ibid., s. 387.

58 Ibid., s. 388.

59 J. B. Nycek, K. Badowski, *Noty biograficzne, Malisz Bronisław*, s. 218.

60 Ibid., *Lier Kazimierz*, s. 218.

61 Ibid., *Kirow Aleksander*, s. 211.

62 Ibid., *Sobolewski Stefa*, s. 228.

63 Ibid., *Wrońska Aleksandra*, s. 234.

plan zagospodarowania przestrzennego miasta wraz planem etapowym na lata 1961-1965⁶⁴. W 1961 r. plan ten został zatwierdzany. Był to pierwszy plan miasta na podstawie nowej ustawy o zagospodarowaniu przestrzennym, rozwiązywał problemy przestrzenne miasta, ukierunkował jego rozwój oraz przewidywał wzrost ludności Płocka w 1980 r. do 90 tys. mieszkańców. Zaplanowano w nim miejskie obwodnice oraz nowe przeprawy przez Wisłę (z mostami: drogowym i kolejowym)⁶⁵. Plan ten został wyróżniony nagrodą państwową. Kolejny plan na lata 1966-1970 został przygotowany również przez A. Wrońską.

W oparciu o wytyczne zawarte w Planie Perspektywicznym Płocka w latach 1961-1969 opracowano plany szczegółowe dla następujących osiedli: Dobrzyńska (1961 r.), Przemysłowa (1961 r.), Skarpa B (1962 r. i 1969 r.), Centrum (1962 r.), Maszewo Wschód (1966 r.), Imielnicka (1967 r.), Wyszogrodzka Południe (1968 r.), Wyszogrodzka Północ (1968 r.), Skarpa A (1969 r.) i Kolejialna (1969 r.).

Nadzór nad przygotowaniem i realizacją planów rozbudowy Płocka sprawowali architekci miejscy. W latach 1960-1964 funkcję architekta miejskiego i kierownika Wydziału Architektury i Budownictwa pełnił arch. Stanisław Staszewski (1925-1973)⁶⁶. Na stanowisku zastępcy kierownika Wydziału od połowy 1962 r. pracował arch. Wojciech Chrabelski, którego w 1964 r. zastąpił arch. Czesław Korgul (1928-2011)⁶⁷.

Dla prowadzenia działalności planu terenowego w mieście w styczniu 1961 r. powołano Miejską Dyрекcję Budowy Osiedli Robotniczych (MDBOR), którą zawiadywał Zbigniew Sobczyk. Przy MDBOR powołano Zespół Oceny Projektów Inwestycyjnych. Szefem utworzonej w połowie 1961 r. Miejskiej Pracowni Geodezyjnej został mgr inż. Tadeusz Łojek, którego od połowy 1970 r. zastąpił mgr inż. Tomasz Dąbrowski.

W okresie od 1965 r. do 1967 r. szefem Wydziału Budownictwa, Urbanistyki i Architektury był arch. Jerzy Filipowski, a po nim tę funkcję w latach 1968-1970 sprawował arch. Stanisław Tomczak⁶⁸. W latach 1970-1975 arch. Czesław Korgul pracował na stanowisku kierownika Wydziału Gospodarki Przestrzennej i Ochrony Środowiska. Równocześnie piastował stanowisko architekta miejskiego. Następni architekci miejscy to: Bogusław Podolski (w latach 1976-1982), Tadeusz Roguski w latach 1983-1985 oraz Andrzej Marciniak w latach 1985-1989⁶⁹.

Przy Wydziale Architektury i Budownictwa powołano Miejską Pracownię Urbanistyczną (MPU), którą od 1 czerwca 1962 r. kierował arch. Henryk Sęczykowski⁷⁰. Kolejnymi szefami MPU byli: Czesław Korgul w latach 1964-1970, Ignacy Józef Bładowski w latach 1971-1975⁷¹ i Janusz Łabuz w latach 1975-1980⁷². Arch. Zbigniew Sokołowski⁷³ w latach 1966-1972 pracował w MPU na stanowisku zastępcy kierownika. W 1965 r. powstał Terenowy Zespół Usług Projektowych (TZUP), w którym kierownikiem

64 Uchwała Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Warszawie z 1 kwietnia 1961 r. – zatwierdziła ogólny plan zagospodarowania przestrzennego Płocka wraz planem etapowym na lata 1961-1965 wykonany zespół pod kierownictwem arch. Aleksandry Wrońskiej z Wojewódzkiej Pracowni Urbanistycznej w Warszawie.

65 A. Wrońska, *Plan urbanistyczny Płocka*, „Przegląd Budowlany” 1962, nr 4-5, s. 206-209.

66 J. B. Nycek, K. Badowski, *Noty biograficzne, ...op. cit., Staszewski Stanisław*, s. 228.

67 Ibid., *Korgul Czesław*, s. 212.

68 Ibid., *Tomczak Stanisław*, s. 231.

69 Ibid., *Marciniak Andrzej*, s. 218.

70 Ibid., *Sęczykowski Henryk*, s. 212.

71 Ibid., *Bładowski Ignacy Józef*, s. 199.

72 Ibid., *Łabuz Janusz*, s. 217.

73 Ibid., *Sokołowski Zbigniew*, s. 228.

został mgr inż. Tadeusz Myszkowski. Na początku 1968 r. zastąpił go Marian Wegner, w 1969 r. nowym szefem został arch. Zygmunt Kęska.

Na mocy *Uchwały Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Warszawie z 4 stycznia 1966 r.*⁷⁴ powołano Okręgową Dyрекcję Inwestycji Miejskich w Płocku (ODIM). W związku z tym, że ODIM realizowała centralne inwestycje miejskie w powiatach płockim, gostynińskim i sierpeckim podporządkowana została Prezydium WRN w Warszawie. Na stanowisko dyrektora powołany został dotychczasowy dyrektor Miejskiej Dyrekcji Budowy Osiedli Robotniczych Zbigniew Sobczyk, w 1969 r. zastąpił go dotychczasowy zastępca dyrektora Kazimierz Badowski (1935-2022).

Na podstawie *Uchwały Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Warszawie z 21 stycznia 1969 r.*⁷⁵ Prezydium MRN w Płocku w porozumieniu z Prezydium Powiatowych Rad Narodowych w Płocku, Gostyninie, Sierpcu i Płońsku powołało Regionalny Zespół Projektowy Podregionu Płockiego. Na czele tego Zespołu został postawiony mgr Jan Szczuko.

W związku z powołaniem w 1975 r. województwa płockiego nastąpiły reorganizacje wielu jednostek zajmujących się organizacją, nadzorem, projektowaniem i wykonawstwem inwestycji miejskich. Na podstawie *Zarządzenia Wojewody Płockiego z 1 lipca 1975 r.*⁷⁶ powołano Wojewódzką Dyrekcję Rozbudowy Miast i Osiedli Wiejskich w Płocku (WDRMiOW). Jednostka ta powstała w wyniku przekształcenia utworzonej w maju 1975 r. Dyrekcji Rozbudowy Miasta Płocka w Płocku, która powstała na bazie ODIM-u. Zakres kompetencji WDRMiOW dotyczył zagadnień planowania przestrzennego, urbanistyki i architektury w województwie płockim. Kadre kierowniczą tej jednostki w okresie jej organizacji stanowili: dyrektor naczelny – mgr inż. Kazimierz Badowski, główny architekt województwa – arch. Jerzy Machowicz, kierownik Pracowni Urbanistycznej – Ignacy Józef Bładowski. W wyniku reorganizacji w 1976 r. stanowisko zastępcy dyrektora oraz głównego architekta województwa powierzono arch. Ignacemu Józefowi Bładowskiemu (1939-2000).

Plan województwa płockiego opracowany w 1978 r. przez Tadeusza Kowalczyka zakładał rozwój Płocka do 200 tys. mieszkańców. Był to plan przewidujący szeroką rozbudowę całego ówczesnego województwa płockiego, w tym infrastruktury miasta z budową osiedli mieszkalnych na Podolszyczach, w Górach i Maszewie⁷⁷.

W strukturach WDRMiOW działało Wojewódzkie Biuro Planowania Przestrzennego (WBPP), którego dyrektorem została arch. Irena Konstancja Gajewska-Łuczak (1921-2011). Od 1978 r. Biurem bezpośrednio kierował zastępca dyrektora WDRMiOW Ignacy Bładowski. W okresie późniejszym w WBPP dyrektorskie stanowiska sprawowali: arch. Paweł Paprocki (1932-2014) w latach 1983-1984, mgr Barbara Piosik⁷⁸ w latach 1984-1986, arch. dr Tadeusz Kowalczyk (1936-1988)⁷⁹ – w latach 1986-1988 oraz arch. Stanisław Żurański⁸⁰ w latach 1988-1990, który od 1984 r. piastował stanowisko głównego architekta województwa. W okresie od 1975 do 1986 r. Czesław Korgul był zastępcą dyrektora WBPP.

Przy Biurze Planowania Przestrzennego funkcjonowały dwie komisje: Komisja Kwalifikacyjna i Egzaminacyjna – do stwierdzania przygotowania zawodowego oraz Wojewódzka Komisja Urbanistyczno-

74 Uchwała Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Warszawie z 4 I 1966 r. w sprawie organizacji i zadań służby inwestycyjnej w zakresie inwestycji o charakterze miejskim, Dz.U.W.R.N. 1966.

75 Uchwała Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Warszawie z 21 I 1969 r. w sprawie trybu prac nad szczegółowymi planami podregionalnymi, Dz.U.W.R.N. 1969.

76 Zarządzenie Wojewody Płockiego z 1 VII 1975 r., Dz.U. Woj. Płockiego. 1975.

77 T. Kowalczyk, *Perspektywiczny rozwój województwa płockiego w aspekcie ustaleń planu zagospodarowania przestrzennego do 1990 r.*, „Notatki Płockie” 1977, nr 3/91, s. 3-11.

78 J. B. Nycek, K. Badowski, *Noty biograficzne, Piosik Barbara*, s. 223.

79 Ibid., *Kowalczyk Tadeusz*, s. 212.

80 Ibid., *Żurański Stanisław*, s. 236.

Architektoniczna, która opiniowała opracowania dotyczące planowania i architektury. W składzie tych komisji znaleźli się architekci: Ignacy Józef Bładowski, Irena Konstancja Gajewska-Łuczak, Stanisław Żurański, Janusz Łabuz⁸¹, Paweł Paprocki, Tadeusz Orgelbrand, Henryk Sęczykowski oraz specjaliści (mgr inż. Kazimierz Badowski, doc. dr. inż. Lech Wysokiński⁸² i dr inż. Tadeusz Granosik).

W wyniku Zarządzenia Wojewody Płockiego z 4 grudnia 1980 r.⁸³ nastąpił podział zadań w zakresie obsługi inwestycji komunalnych oraz ustalono zasady współpracy między Wojewódzką Dyрекcją Rozbudowy Miast i Osiedli Wiejskich w Płocku oraz Zjednoczeniem Gospodarki Komunalnej, Mieszkaniowej i Budownictwa Komunalnego w Płocku. Wojewoda Płocki ustanowił ZGKMIBK inwestorem naczelnym i bezpośrednim dla inwestycji komunalnych objętych planem terenowym w miastach i gminach województwa płockiego, tj. w zakresie: sieci wodociągowych i ujęć wodnych, sieci kanalizacyjnych i oczyszczalni ścieków, sieci ciepłowniczych, ulic, konstrukcji mostowych, sieci oświetlenia ulic, wysypisk komunalnych, cmentarzy komunalnych i ogródków działkowych.

W okresie od 1975 r. do 1980 r. WDRMiOW kierował Kazimierz Badowski, natomiast w latach 1981-1982 dyrektorem naczelnym był Zbigniew Michalski⁸⁴. W latach 1982-1984 Zbigniew Michalski pełnił funkcję dyrektora Wydziału Budownictwa w Urzędzie Wojewódzkim w Płocku, jego zastępcami byli Kazimierz Kokoszczyński⁸⁵ i Zbigniew Szamel.

Na podstawie *Zarządzenia Wojewody Płockiego z 28 kwietnia 1982 r.*⁸⁶ WDRMiOW została rozdzielona na dwie części płocką i kutnowską, przy czym w Płocku utworzono Rejonową Dyрекcję Inwestycji (RDI), która pełniła funkcję inwestora zastępczego dla wszystkich inwestycji planu terenowego i obejmowała swoim działaniem miasta: Płock, Sierpc, Gąbin, Wyszogród oraz gminy Duninów, Łąck, Słubice, Iłów oraz wszystkie gminy prawobrzeżnej części województwa.

Na podstawie Zarządzenia Wojewody Płockiego z 8 sierpnia 1984 r.⁸⁷ nastąpiło połączenie Rejonowej Dyрекcji Inwestycji w Płocku i Kutnie i utworzono jednostkę budżetową Wojewódzką Dyрекcję Inwestycji (WDI) w Płocku oraz jej Oddział Rejonowy w Kutnie. Z dniem 1 lipca 1986 r. WDI w Płocku zgodnie z Zarządzeniem Wojewody Płockiego z 17 czerwca 1986 r.⁸⁸ stała się zakładem budżetowym. Funkcję dyrektora w Wojewódzkiej Dyрекcji Inwestycji pełnili kolejno byli kierownicy budowy PBP Petrobudowa: Grzegorz Kęsicki w 1984 r. i Józef Krawczyk w latach 1984-1990.

Ważną rolę w płockim planowaniu przestrzennym i projektowaniu architektonicznym odegrało Wojewódzkie Biuro Projektów Arwo w Warszawie, w tym Pracownia Terenowa w Płocku. Pracownia ta zawiadywana była kolejno przez Tadeusza Orgelbranda w latach 1973-1975 i Bolesława Pakulskiego w latach 1975-1984⁸⁹. Pracownia Terenowa WBP Arwo w Płocku w dniu 1 grudnia 1984 r. została przez Wojewodę Płockiego przekształcona w Mazowieckie Biuro Projektów Mapro w Płocku. Pod kierownictwem Zbigniewa Michalskiego MBP Mapro funkcjonowało od 1984 do 2005 r. W latach 1987-2009 arch. Czesław Korgul pracował w Biurze Mapro na stanowisku głównego projektanta.

81 Ibid., *Łabuz Janusz*, s. 217.

82 Ibid., *Wysokiński Lech*, s. 234.

83 Zarządzenie Wojewody Płockiego z 4 XII 1980 r. w sprawie podziału zadań w zakresie obsługi inwestycji komunalnych oraz zasad współpracy między Wojewódzką Dyрекcją Rozbudowy Miast i Osiedli Wiejskich w Płocku oraz Zjednoczeniem Gospodarki Komunalnej, Mieszkaniowej i Budownictwa Komunalnego w Płocku, D.U.W.P. 1980.

84 J. B. Nycek, K. Badowski, *Noty biograficzne...op. cit.*, *Michalski Zbigniew*, s. 219.

85 Ibid., *Kokoszczyński Kazimierz*, s. 211.

86 Zarządzenie Wojewody Płockiego z 28 IV 1982 r., D.U.W.P. 1982.

87 Zarządzenie Wojewody Płockiego z 8 VIII 1984 r., D.U.W.P. 1984.

88 Zarządzenie Wojewody Płockiego z 17 VI 1986 r., D.U.W.P.1986.

89 J. B. Nycek, K. Badowski, *Noty biograficzne...op. cit.*, *Pakulski Bolesław*, s. 221.

Należy również odnotować liczącą się pozycję Biura Techniki Komunalnej Betek (BTK), utworzonego w 1983 r. przez Romana Matuszaka. Biuro to zostało powołane na bazie Pracowni Projektowej Przedsiębiorstwa Budownictwa Komunalnego – zajmowało się projektowaniem urbanistyczno-architektonicznym i budowlanym. Kolejni szefowie BTK Betek to: Zygmunt Szamel, Piotr Pikulski, Janina Stawecka, Bogumiła Prokop, Paweł Gromunt i Andrzej Bromgau⁹⁰.

Do koordynacji spółdzielczego budownictwa mieszkaniowego w województwie płockim powołano w 1975 r. Wojewódzki Związek Spółdzielczości Mieszkaniowej (WZSM), który zorganizował pierwsze spółdzielcze służby projektowo-inwestycyjne oraz utworzył Biuro Projektowe Inwestprojekt w Płocku. Biurem tym kierowali kolejno: Mieczysław Bandurski (1922-1987)⁹¹, Maciej Wróblewski, Mieczysław Kamiński, Wiktor Kozak⁹² i Edmund Miecznikowski⁹³.

Istotną rolę w płockiej urbanistyce spełniło utworzone w 1976 r. z inicjatywy Benedykta Czarneckiego (1922-2009)⁹⁴ Koło Towarzystwa Urbanistów Polskich w Płocku, które w 1982 r. przekształciło się w Oddział Miejski TUP. Funkcję prezesa Oddziału TUP w Płocku po Benedykcie Czarneckim pełnili kolejno: Irena Konstancja Gajewska-Łuczak, Ignacy Józef Bładowski i Alicja Krymowa w latach 1986-1989⁹⁵.

Z dniem 12 września 1953 r. terytorium Płocka zostało rozszerzone w kierunku wschodnim, przyłączono do miasta wieś Kostrogaj, część gromady Boryszewo Nowe i wieś Ośnicę. Miasto zwiększyło swoje terytorium z 2600 ha do 3118 ha. Na terenie północno-zachodniego Kostrogaju powstała dzielnica przemysłowo-składowa o nazwie Kostrogaj Przemysłowy, gdzie wybudowano m.in. Zakłady Stolarki Budowlanej oraz wiele hurtowni i magazynów. Poza linią kolejową i dworcem PKP, przy ul. Targowej i Otołińskiej w południowo-wschodniej części Kostrogaju powstała kolejna dzielnica przemysłowa, w której rozpoczęto budowę I etapu nowej Fabryki Maszyn Żniwnych.

Nowe perspektywy rozwoju otrzymał Płock w wyniku decyzji Rady Wzajemnej Pomocy Gospodarczej (RWPG) o budowie ropociągu z ZSRR do NRD. Komitet Ekonomiczny Rady Ministrów w dniu 5 stycznia 1959 r. podjął uchwałę o lokalizacji ropociągu i budowie kombinatu rafineryjno-petrochemicznego w okolicach Płocka. Ostateczne ustalenia Rządowej Komisji Lokalizacyjnej nastąpiły w dniu 14 października 1959 r.⁹⁶

W następstwie lokalizacji Mazowieckich Zakładów Rafineryjnych i Petrochemicznych na północ od Płocka w dniu 31 grudnia 1961 r. powiększono powierzchnię miasta o 2076 ha w drodze przyłączenia terenów wsi: Biała Nowa, Biała Parcele, Chełpowo, Draganie Nowe, Powsino i Trzepowo Stare. Ponadto włączono do Płocka również wieś Winiary, Maszewo i Maszewo Małe, z przeznaczeniem na budowę dużego szpitala wojewódzkiego wraz z zapleczem mieszkaniowym. Terytorium miasta zwiększyło swój obszar do 5194 ha. Biuro Projektów Przemysłu Naftowego Bipronaft w Krakowie opracowało Plan Generalny MZRiP. Autorem zagospodarowania kompleksu zakładów rafineryjnych i petrochemicznych w Nowej Białej oraz pierwszym generalnym projektantem MZRiP był Kazimierz Kachlik (BPPN Bipronaft w Krakowie). Następnie funkcję głównego projektanta części rafineryjnej pełnił Jan Hosowicz (BPPN

90 Ibid., *Bromgau Andrzej*, s. 200.

91 Ibid., *Bandurski Mieczysław*, s. 197.

92 Ibid., *Kozak Wiktor*, s. 213.

93 W. Serafimowicz, *Zarys planowania przestrzennego w Płocku*, „Notatki Płockie” 2018, nr 1/254, s. 11.

94 J. B. Nycek, K. Badowski, *Noty biograficzne...op. cit.*, *Czarnecki Benedykt*, s. 202.

95 Ibid., *Krymowa Alicja*, s. 214.

96 Uchwała nr 2/59 Komitetu Ekonomicznego Rady Ministrów z 5 I 1959 r. w sprawie lokalizacji w Płocku kombinatu rafineryjno-petrochemicznego, Dz.U. 1959.

Bipronaft w Krakowie), natomiast głównymi projektantami w części petrochemicznej byli: Aleksander Błaszczuk i Henryk Hosowicz – z Biura Projektów Przemysłu Syntezy Chemicznej Prosynchem w Gliwicach⁹⁷.

Wraz z rozbudową miasta zaistniała konieczność przebudowy ówczesnego centrum miasta z powiązaniem w jednolity organizm urbanistyczny starej zabytkowej zabudowy z budowanymi i projektowanymi nowymi osiedlami. Podstawową funkcją Nowego Centrum miały być usługi o charakterze ogólnomiejskim. W wyniku powyższego rozpisano w 1962 r. ogólnopolski konkurs urbanistyczno-architektoniczny. Konkurs obejmował obszar o powierzchni 52 ha w rejonie skrzyżowania dwóch głównych ciągów komunikacyjnych: ul. Bielskiej oraz Al. Jachowicza i Al. Kobylińskiego. Terytorium to było ograniczone ulicami: Nowy Rynek, Królewiecką, Sienkiewicza, Nowowiejską, Łukasiewicza, Tysiąclecia, Bielską i Al. Jachowicza. Zwycięskimi autorami dokumentacji urbanistycznej zostali architekci Stefan Putowski⁹⁸ i prof. Tadeusz Bogdan Zieliński (1914-1986)⁹⁹ z Zakładów Doświadczalnych Akademii Sztuk Pięknych w Warszawie. Północną część wyznaczonego obszaru stanowi obecnie os. Tysiąclecia, które w fazie projektowania nazywane było Centrum Północ. Jego szczegółową dokumentację urbanistyczno-architektoniczną opracował arch. Tadeusz Majewski¹⁰⁰ z Miastoprojekt Mazowsze w Warszawie.

Płock na początku lat 60. XX w. składał się z pięciu dzielnic mieszkaniowych: śródmieście (obecnie obszar osiedli: Stare Miasto i Kolegialna), Wyszogrodzka, Dobrzyńska, Dworcowa, Radziwie i trzech dzielnic przemysłowych: Kostrogaj Przemysłowy (dzielnica magazynowo-przemysłowa), południowo-wschodni Kostrogaj (nowa Fabryka Maszyn Żniwnych), Biała Nowa (Petrochemia) oraz z terenów słabo zurbanizowanych: jak Trzepowo i Maszewo. W latach 60. i 70. XX w. rozbudowywały się stare dzielnice i powstały nowe: Tysiąclecia (w czasie budowy nazywana Centrum Północ), Dobrzyńska (obecnie os. Miodowa i Skarpa), Łukasiewicza i Winiary (Maszewo). W latach 80. intensywnie rozbudowywano dzielnice: Mickiewicza (obecnie os. Kochanowskiego i os. Dworcowa) i Międzytorze oraz Podolszyce (początek realizacji zabudowy). Nowe dzielnice mieszkaniowe administracyjnie zarządzane były przez spółdzielnie mieszkaniowe.

W latach 1961-1969 na bazie planu perspektywicznego Płocka opracowano szereg planów szczegółowych dla osiedli: Dobrzyńska (1961 r.), Przemysłowa (1961 r.), Skarpa B (1962 r., aktualizacja 1969), Centrum (1962 r.), Maszewo Wschód (1968 r.), Wyszogrodzka (1968 r.), Skarpa A (1969 r.), Kolegialna (1969 r.). W ramach akcji porządkowania miasta polegającej na wyburzaniu niezdalnych do użytku budynków i wyeksploatowanych zamieszkałych baraków wybudowano w latach 1966-1970 – 12,2 tys. izb mieszkalnych (w większości w technologii wielkoblokowej) oraz uruchomiono wytwórnię prefabrykatów wielkopłytowych OWT-67 i rozpoczęto według tej technologii w 1969 r. budowę osiedla spółdzielczego „Łukasiewicza”.

W drugiej połowie lat 70. pod kierownictwem arch. Janusza Łabuza z Miejskiej Pracowni Urbanistycznej opracowano *Studium Kierunkowego Rozwoju*, w którym m.in. zaproponowano wykorzystać pozamiejski wschodni obszar wzdłuż drogi krajowej Płock – Warszawa do Jaru rzeki Rosicy, obejmujący wieś Podolszyce oraz części wsi: Imielnica, Boryszewo i Ośnicy.

97 W. Serafimowicz, B. Trębala, *Z dziejów budownictwa...op. cit.*, s. 115.

98 J. B. Nycek, K. Badowski, *Noty biograficzne...op. cit.*, Putowski Stefan, s. 224.

99 Ibid., *Zieliński Tadeusz Bogdan*, s. 235.

100 Ibid., *Majewski Tadeusz*, s. 218.

Największy wpływ na urbanistykę i architekturę nowych osiedli uzyskali architekci: Tadeusz Kobylański¹⁰¹ i Jadwiga Grębecka¹⁰² z Biura Projektów Miastoprojekt Stolica w Warszawie (os. Dobrzyńska); Tadeusz Majewski (os. Skarpa A); Zbigniew Sokołowski (os. Skarpa B); Tadeusz Majewski (os. Łukasiewicza); Katarzyna Wysocka i Edward Wysocki¹⁰³ z Wojewódzkiego Biura Projektów Arwo w Warszawie (os. Mickiewicza), Jerzy Kulesza z Miastoprojektu w Warszawie (os. Międzytorze); Edward Wysocki z WBP Arwo w Warszawie (os. Podolszyce Północ i os. Zielony Jar); Marcin Przyłubski z WBP Arwo w Warszawie (os. Podolszyce Południe). Na przełomie lat 60. i 70. arch. Zbigniew Sokołowski pracował nad wielowariantowym studium rozwoju kierunków Płocka oraz nad szczegółowym planem zagospodarowania skarpy płockiej (Os. Skarpa B) i Kępy Sobótka¹⁰⁴.

W latach 1974-1981 architekci Janusz Łabuz¹⁰⁵ i Ignacy Józef Bładowski realizowali prace dotyczące koncepcji rozbudowy urbanistycznej Płocka – aktualizacji *Planu Ogólnego Miasta*, co umożliwiło m.in. rozpoczęcie budowy osiedli miejskich w Podolszycach na początku lat 80. ubiegłego wieku¹⁰⁶. W dniu 8 stycznia 1982 r. w wyniku powodzi zatorowej na Wiśle nastąpiło zalanie Radziwia i innych terenów okolicznych od Dobrzykowa do Soczewki oraz częściowo obszarów prawobrzeżnych Płocka (Borowiczki i ul. Rybaki). W tymże roku wybudowano dla powodzian tymczasowe osiedle fińskich domków w północnej części ul. Miodowej oraz rozpoczęto budowę nowej dzielnicy mieszkaniowej Podolszyce, którą podzielono wzdłuż ul. Wyszogrodzkiej na dwie części: Podolszyce I i Podolszyce II.

W 1982 r. przyłączono do prawobrzeżnego Płocka tereny leżące na wschód (w kierunku Warszawy), tj. Podolszyce, Imielnicę i Borowiczki, rozszerzając granice miasta o dalsze 1450 ha (razem 6640 ha). W 1984 r. Janusz Łabuz wspólnie z architektami Markiem Dziegłewskim¹⁰⁷ i Leszkiem Narkowiczem¹⁰⁸ we współpracy z prof. Lechem Wysokińskim opracowali projekt zagospodarowania i ustabilizowania skarpy płockiej¹⁰⁹.

Prace urbanistyczne jako plan miejscowy były kontynuowane pod kierownictwem głównego projektanta – arch. Alicję Krymową przez zespół: Czesław Korgul (1928-2011), Barbara Piosik i Lidia Sokołowska¹¹⁰. Plan ten, opracowany w Wojewódzkim Biurze Planowania Przestrzennego w Płocku, uzyskał pozytywną opinię Głównej Komisji Urbanistycznej resortu budownictwa i w 1984 r. został uchwalony przez Radę Miasta Płocka pod nazwą: „*Plan zagospodarowania przestrzennego jednostek osadniczych miasta Płocka*”¹¹¹ (obowiązywał do czasu zmiany przepisów planistycznych w 2003 r.)¹¹². W oparciu o ten dokument arch. Alicja Krymowa (Zakład Planowania Przestrzennego Towarzystwa Urbanistów Polskich – Pracownia w Płocku) opracowała kilka miejscowych planów zagospodarowania

101 J. B. Nycek, K. Badowski, *Noty biograficzne...op. cit.*, Kobylański Tadeusz, s. 211.

102 Ibid., Grębecka Jadwiga, s. 206.

103 Ibid., Wysocki Edward, s. 234.

104 Z. Sokołowski, M. Sołtysiak, *Płock – Urbanistyka i Architektura*, Warszawa 1975, s. 163.

105 J. B. Nycek, K. Badowski, *Noty biograficzne...op. cit.*, Łabuz Janusz, s. 217.

106 J. Łabuz, *Płock roku dwutysięcznego. Podstawowe elementy rozwoju Płocka do 1985 r.*, „Notatki Płockie” 1975, nr 2/81, s. 3-12.

107 J. B. Nycek, K. Badowski, *Dziegłewski Marek*, s. 204.

108 Ibid., Narkowicz Leszek, s. 220.

109 L. Wysokiński, A. Gołębniak, *Budowa geologiczna rejonu skarpy płockiej, jej geomorfologia i topografia*, s. 39-54, [w:] *Płock wczesnośredniowieczny*, Warszawa 2011.

110 J. B. Nycek, K. Badowski, *Sokołowska Ligia*, s. 228.

111 *Uchwała RMP z 1984 r. w sprawie zatwierdzenia „Planu zagospodarowania przestrzennego jednostek osadniczych miasta Płocka”* (Dz.U. Woj.Płockie 1984).

112 B. Czarniecki, A. Krymowa, *Zarys rozwoju przestrzennego miasta do 1793 r.*, [w:] *Dzieje Płocka*, t. 1, ...op. cit., s. 19-24; B. Czarniecki, *Możliwości i kierunki rozwoju m. Płocka*, „Notatki Płockie” 1983, nr 1/11, s. 56-64.

przestrzennego, w tym uchwalony w 1994 r. *Szczegółowy Plan Zagospodarowania Przestrzennego Śródmieścia Płocka* (opracowany wspólnie z arch. Janem Lemańskim)¹¹³.

Szczegółowy opis rozwoju płockiej urbanistyki w okresie PRL zawierają dwa opracowania dr. inż. Piotra Gryszpanowicza: *Urbanizacja Płocka* (Pułtusk 2019) i *Rozwój przestrzenny Płocka w latach 1945-1989*, [w:] *Dzieje Płocka. Historia miasta w latach 1945-2020*, red. Grzegorz Gołębiowski i Tomasz Piekarski, Płock 2020¹¹⁴.

URBANIZACJA W III RP

W okresie III RP po kilku latach prac legislacyjnych w dniu 7 lipca 1994 r. sejm uchwalił nową ustawę o zagospodarowaniu przestrzennym, która określiła, że miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego będzie opracowywany i realizowany na podstawowym szczeblu samorządu terytorialnego, jakim jest gmina. Jednocześnie ustalono, że gmina może odstąpić od uchwalania planu miejscowego. W wyniku ustawy z 31 grudnia 1999 r. obowiązującą moc utraciły miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego sporządzone przed 1 stycznia 1995 r.¹¹⁵

Realizowanie polityki przestrzennej w Polsce powinno uwzględniać *Koncepcję Przestrzennego Zagospodarowania Kraju i Krajową Strategię Rozwoju Regionalnego* (dokumenty kierunkowe określające misje, wizje, cele i kierunki rozwoju kraju i regionów), opracowane na szczeblu Urzędu Rady Ministrów oraz *Plany Polityki Przestrzennej Województw*, opracowywane przez wojewodów. Zgodnie z *Ustawą o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym z 2003 r.*¹¹⁶ podstawowe zarządzanie przestrzenią w Polsce ustalane jest na poziomie gminy (ukierunkowuje przeznaczenie terenów na określone cele oraz określa zasady ich zabudowy i zagospodarowania). Znowelizowana ustawa o zagospodarowaniu przestrzennym z 1 stycznia 1995 r.¹¹⁷ zasadniczym instrumentem realizacji polityki przestrzennej uczyniła miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego (mpzp).

Po akcesji Polski do Unii Europejskiej w celu wypracowania możliwie optymalnego rozwoju kraju, województwa, regionu i gminy miejskiej na poszczególnych szczeblach zarządzania opracowywane są wieloletnie strategie rozwoju. Strategie są dokumentami kierunkowymi, wyznaczającymi kierunki i cele rozwoju określonego regionu z uwzględnieniem zasad polityki przestrzennej.

Według wiceprezesa Towarzystwa Urbanistów Polskich Bartłomieja Kolipińskiego: *w tym, niezakończonym jeszcze procesie zmian w planowaniu przestrzennym wyróżnić można trzy fazy: 1/ faza wstępna, obejmująca lata 1989-1994; 2/ faza pełnej przemiany, przypadająca na lata 1995-2003 oraz 3/ faza trwająca do dnia dzisiejszego – finalizująca przemiany*¹¹⁸.

113 J. B. Nycek, K. Badowski, *Lemański Jan*, s. 216.

114 Opracowania dr. inż. Piotra Gryszpanowicza: *Urbanizacja Płocka* (Pułtusk 2019) i rozdział *Rozwój przestrzenny Płocka w latach 1945-1989* w opracowaniu zbiorowym pt. *Dzieje Płocka. Historia miasta w latach 1945-2020* (Płock 2020) pod redakcją dr Grzegorza Gołębiowskiego i dr Tomasza Piekarskiego stanowią podstawowe źródło informacji w opracowaniu niniejszego podrozdziału książki.

115 B. Kolipiński, *Planowanie przestrzenne w Polsce w minionym 25-leciu*, „Mazowsze. Studia Regionalne” 2014, nr 15, s. 109-118.

116 Ustawa *O planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym - z dnia 27 III 2003 r.*, art. 4 ust. 1, Dz.U. 2003.

117 Ustawa z 1 I 1995 r., *O planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym*, Dz.U. 1995.

118 B. Kolipiński, *Planowanie przestrzenne, ...op. cit.*, s. 109-118.

W latach 1990-1998 funkcję dyrektora Wydziału Gospodarki Przestrzennej Urzędu Wojewódzkiego w Płocku pełnił arch. Stanisław Żurański. Wojewódzka Dyrekcja Inwestycji w Płocku (WDI) po usamodzielnieniu się w 1991 r. Oddziału Dyrekcji Inwestycji w Kutnie została przekształcona w Dyrekcję Inwestycji w Płocku, w której kolejnymi dyrektorami byli Tadeusz Leszczyński¹¹⁹ i Paweł Gromunt.

Powołane przez Wojewodę Płockiego w końcu 1984 r. Mazowieckie Biuro Projektów Mapro w Płocku funkcjonowało pod kierownictwem Zbigniewa Michalskiego do 2005 r. Następni prezesi MBP Mapro: Zbigniew Ulicki w latach 2005-2007, Jadwiga Wrona w latach 2007-2011 i Jan Wyrębkowski w latach 2011-2012¹²⁰.

Po likwidacji województwa płockiego w końcu 1998 r. na bazie Wojewódzkiego Biura Planowania Przestrzennego w Płocku i utworzono Oddział Terenowy w Płocku Mazowieckiego Biura Planowania Regionalnego (MBPR) w Warszawie, w którym do 2005 r. zarządzała mgr Ewa Pietrzak, następnie od 2005 r. do 2017 r. arch. Piotr Brzeski¹²¹. Od początku 2018 r. funkcje dyrektora Oddziału Terenowego w Płocku Mazowieckiego Biura Planowania Regionalnego (MBPR) w Warszawie pełni arch. Ewa Baranowska. Jednostka ta obecnie zajmuje się pewnymi elementami projektowania urbanistycznego w ramach ustalonej specjalizacji w województwie mazowieckim. W okresie III RP funkcję prezesa Oddziału Miejskiego TUP w Płocku pełnili: Alicja Krymowa (1989-1998), Barbara Piosik, Elżbieta Rutkowska oraz od 2006 r. – Alicja Pejta-Jaworska¹²².

W III RP wiodącą rolę w obszarze urbanistyki Płocka w określonych poniżej latach pełnili główni architekci miasta: Andrzej Marciniak (1989-1990)¹²³, Ireneusz Jabłoński (1991-1992), Leszek Mroczyński (1993-1995), Tomasz Królikowski (1995-1996)¹²⁴, Iwona Wierzbicka (1996-2007)¹²⁵, Krzysztof Kwiatkowski (2007-2011) i Leszek Narkowicz (2011-2014)¹²⁶. W latach 2015-2021 strategicznym i przestrzennym rozwojem miasta zajmował się Z-ca Prezydenta Miasta ds. Rozwoju i Inwestycji Jacek Terebus, któremu podlegał m.in. Wydział Rozwoju i Polityki Gospodarczej Miasta¹²⁷. Obecnie od połowy czerwca 2021 r. funkcję tę pełni Wiceprezydent Artur Zieliński, który od maja 2020 r. był dyrektorem Wydziału Inwestycji i Remontów w płockim urzędzie miasta, wcześniej pracował w Wodociągach Płockich i PKN Orlen.

W czerwcu 1994 r. Oddział Towarzystwa Urbanistów Polskich w Płocku w imieniu władz samorządowych ogłosił konkurs urbanistyczny na opracowanie „*Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Płocka*”. Funkcję sekretarza organizacyjnego konkursu pełniła Barbara Piosik, natomiast ocenę prac dokonało jury pod przewodnictwem prof. Zygmunta Ziobrowskiego z Krakowa. W trakcie rozstrzygnięcia tego konkursu w dniu 26 kwietnia 1996 r. zderzyły się różne koncepcje rozwoju miasta. Płoccy architekci i urbaniści pod kierownictwem Ignacego Bładowskiego uznali, że miasto powinno się rozbudowywać jak dotychczas – pasmowo (wzdłuż Wisły od Brwilna Górnego i Maszewa w kierunku Słupna). Natomiast według studium zagospodarowania przestrzennego, opracowanego przez urbanistów z Warszawy pod kierownictwem arch. Marcina Świetlika¹²⁸, rozwój

119 J. B. Nycek, K. Badowski, *Noty biograficzne...op. cit.*, Leszczyński Tadeusz, s. 216.

120 Ibid., Wyrębkowski Jan, s. 234.

121 Ibid., Brzeski Piotr, s. 200.

122 Ibid., Pejta-Jaworska Alicja, s. 222.

123 Ibid., Marciniak Andrzej, s. 218.

124 Ibid., Królikowski Tomasz, s. 214.

125 Ibid., Wierzbicka Iwona, s. 232.

126 Ibid., Narkowicz Leszek, s. 220.

127 W. Serafimowicz, *Zarys planowania przestrzennego w Płocku*, „Notatki Płockie” 2018, nr 1/254, s. 11.

128 J. B. Nycek, K. Badowski, *Noty biograficzne...op. cit.*, Świetlik Marcin, s. 230.

Płocka powinien odbywać się równomiernie we wszystkich kierunkach, co uzyskało zatwierdzenie w 1998 r.

Aktualnie w Płocku podstawowym dokumentem umożliwiającym władzom miasta na prawidłowe kształtowanie i prowadzenie polityki przestrzennej oraz określającym lokalne zasady gospodarowania jest *Studium uwarunkowań i kierunki zagospodarowania przestrzennego miasta Płocka*, które zostało zatwierdzone przez Radę Miasta w dniu 26 marca 2013 r. Do *Studium* dołączono trzy załączniki: 1 /*Struktura funkcjonalna*; 2/ *Infrastruktura*; 3/ *Dziedzictwo kulturowe i środowisko przyrodnicze*¹²⁹.

W 1997 r. lewobrzeżny Płock zwiększył swój obszar w wyniku przejęcia wsi: Góry, Ciechomice, Longinus, Tokary-Rąbież i Budy Dolne¹³⁰. Nastąpił wzrost powierzchni Płocka o 2165 ha, stąd miasto zostało powiększone do 8805 ha. W związku z tym, że latach PRL w centralnych i zachodnich osiedlach prawobrzeżnego Płocka dokonano praktycznie biorąc zwartej zabudowy, projektowanie przestrzenne i jego realizacja w okresie III RP dotyczyło głównie osiedli wschodnich: Podolszyc Południowych, Podolszyc Północnych, Zielonego Jaru, Imielnicy i Borowiczek.

Przykładowo w Podolszycach Południowych urbaniści zaprojektowali kolonie: Kapliczka, Miedza, Nad Jarem, Podolszycy Wieś, Przy Skarpie, Sady i Zagroda. W Podolszycach Północnych poza centralną zabudową z wielkiej płyty powstały kolonie (kompleksy mieszkalne o wysokim standardzie): Chrobry, Magnat, Łokietek, Zielone Korony, natomiast na terenie zachodniej części Boryszewo Nowe - „Osiedle Trzysta”. W osiedlu Zielony Jar powstały dwie kolonie: w rejonie ul. Batalionu „Parasol” i w rejonie ul. Wańkowicza, ponadto na obszarze wschodniej części Boryszewo Nowe obecnie realizowane są budynki przy ul. Żyznej.

Podstawowymi inwestorami w tych osiedlach są: Mazowiecka Spółdzielnia Mieszkaniowa, Miejskie Przedsiębiorstwo Budownictwa Społecznego (MTBS), Międzyzakładowa Spółdzielnia Mieszkaniowa Chemik, Młodzieżowa Spółdzielnia Mieszkaniowa, Spółdzielnia Mieszkaniowa Budowlani oraz Miejski Zakład Gospodarki Komunalnej i Mieszkaniowej (MZGM-TBS).

W zabudowie prawobrzeżnego Płocka ważną rolę pełnią firmy developerskie: Przedsiębiorstwo Inwestycji Komunalnych (PIK), Multis Deweloper, WiX Developer, PPHU Wix Developer Mariusz Mikulski s.j., Amabud sp. z o.o., Grad B, Invest Bud, Tectum Inves, Przedsiębiorstwo Budowlano-Usługowe InterBUD oraz Przedsiębiorstwo Inwestycji Budowlanych OMEGA R&M Wilanowscy. Należy zaznaczyć, iż firmy developerskie w większości zajmowały się realizacją zabudowy kompleksów mieszkalnych, stąd przyczyniły się do realizacji nowoczesnej urbanizacji przestrzennej poszczególnych osiedli i Płocka.

Obecnie istotną rolę w procesie planowania przestrzennego na poziomie lokalnym zaczęła odgrywać partycypacja społeczna na szczeblu osiedla, szczególnie przy zatwierdzaniu kolejnych miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego. Dotychczasowy rozwój urbanistyczny Płocka wzdłuż obu brzegów Wisły spowodował utworzenie się wydłużonego układu strefowego. Do tego układu dostosowany został układ komunikacyjny miasta, w którym główne ciągi przebiegają równolegle lub prostopadle do rzeki. W centralnej części Płocka znajdującej się po prawej stronie rzeki, w większości na wysokim masywie, na szerokości ok. 2 km występuje zabudowa mieszkaniowa wielorodzinna wraz z

129 Uchwała Rady Miasta z 26 III 2013 r. zatwierdzająca Studium uwarunkowań i kierunki zagospodarowania przestrzennego miasta Płocka (Dz.U.Woj. Maz. 2013).

130 Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 23 grudnia 1996 r., Dz.U. 1996, nr 155, poz. 761.

usługami, natomiast w osiedlach peryferyjnych dominuje zabudowa jednorodzinna. Za tą strefą, na północy i północnym wschodzie, znajduje się strefa przemysłowa (Płock Biała, Kostrogaj Przemysłowy i Kostrogaj Południowy), natomiast przy Wiśle na dolnym tarasie w wąskim pasie dominują tereny zielone.

Odwrotnie jest po lewej stronie rzeki, gdzie na niskim poziomie (w terenie zalewowym), znajduje się niska zabudowa mieszkaniowa Radziwia oraz tereny rolne, rekreacyjne i nieużytki. Zabudowany w większości indywidualnymi budynkami mieszkalnymi stosunkowo wąski taras górny w osiedlach Góry i Ciechomice jest oddalony od rzeki o ok. 3 km.

Płock obecnie składa się z 21 osiedli (mieszkalnych) i dwóch obszarów niezamieszkałych: wielkoprzemysłowy obszar PKN Orlen oraz obszar Wisły w granicach miasta. Osiedla historycznie i terenowo można podzielić na pięć kompleksów osiedlowych:

- osiedla staromiejskie (Stare Miasto i Kolegialna),
- osiedla północno-zachodnie (Miodowa, Skarpa i Winiary),
- osiedla północno-wschodnie (Dworcowa, Kochanowskiego, Tysiąclecia, Łukasiewicza i Trzepowo),
- osiedla wschodnie (Wyszogrodzka, Międzytorze, Podolszyce Północ, Podolszyce Południe, Zielony Jar, Imielnica i Borowiczki),
- osiedla południowe (Radziwie, Góry, Ciechomice i Pradolina Wisły).

W obszarach zabudowanych i zurbanizowanych większości osiedli płockich¹³¹ miejsce ma: zabudowa mieszkaniowa; obiekty handlowo-usługowe i administracyjne; podziemna, naziemna i nadziemna infrastruktura techniczna (w tym m. in.: drogi, zewnętrzne sieci wodno-kanalizacyjne, ciągi teletechniczne i energetyczne, itp.); tereny rekreacyjno-wypoczynkowe i zieleni miejskiej. W części osiedli występuje mniejsza lub większa zabudowa przemysłowa. Zakres infrastruktury drogowej wynika z przebiegu ulic będących drogami krajowymi, wojewódzkimi, powiatowymi, miejskimi lub zakładowymi. Obszar terenów kolejowych w osiedlach wyznacza przebieg trasy linii kolejowej i jej bocznic w granicach miasta. Na kształt płockiej urbanistyki w okresie III RP głównie wpłynęła oryginalna zabudowa wschodnich osiedli miasta oraz realizacja trasy Popiełuszki i trasy północno-zachodniej.

Część III

ZARYS HISTORII ARCHITEKTURY I BUDOWNICTWA PŁOCKA

Infrastruktura przestrzeni miejskiej

Przestrzeń miejską w granicach miasta stanowią tereny zabudowane i zurbanizowane; tereny rekreacji, wypoczynku i sportu; tereny infrastruktury komunikacyjnej; jak również tereny zieleni miejskiej wraz z gruntami (rolnymi, leśnymi i wodnymi). W niniejszym opracowaniu zaproponowano podział przestrzeni miejskiej na cztery segmenty: 1/ budowle i obiekty kubaturowe; 2/ otwarte kompleksy infrastruktury wypoczynku i rekreacji; 3/ infrastruktura komunikacyjna drogowo-kolejowo-wodna; 4/ strefa przyrodnicza (zieleni miejska i grunty rolne, leśne i wodne).

Podstawowym segmentem przestrzeni miejskiej są budowle i obiekty kubaturowe, tj. budownictwo mieszkaniowe, przemysłowe, użyteczności publicznej, itp. Otwarte kompleksy

131 Do gruntów zabudowanych zalicza się również grunty w trakcie zabudowy.

infrastruktury rekreacyjno-wypoczynkowe dotyczą głównie: placów, skwerów, stadionów sportowych, boisk szkolnych, ogródków jordanowskich i innych dla dzieci, plenerowe siłownie, cmentarze, bazyry otwarte, ośrodki sportów wodnych, ZOO, lotnisko sportowe, itp. Tereny komunikacyjne – to infrastruktura drogowo-kolejowa i wodna wraz z sieciami wodno-kanalizacyjnymi, elektrycznymi i telekomunikacyjnymi (tzw. uzbrojenie terenu). Do strefy przyrodniczej zaliczamy: zielen miejską, parki, ogródki działkowe, sady, ogrody przydomowe i grunty rolne (uprawy, łąki, lasy i nieużytki) oraz obszary wodne (rzeki, jeziora, stawy).

Zaproponowana segmentacja przestrzeni miejskiej w pewnym stopniu nawiązuje do klasyfikacji prezentowanej przez Konrada Podawcę i A. Pawłat-Zawrzykraj w publikacji pt. *Aktywność planistyczna społeczeństwa w procesie planowania przestrzennego*¹³². Według niej naszym zdaniem, *przestrzeń miejska przynależna do sąsiedzkiej, administracyjnej i produkcyjno-gospodarczej*, obejmuje głównie budowle i obiekty kubaturowe (budownictwo mieszkaniowe, przemysłowe, administracyjno-szkolne, handlowo-usługowe, itp.); *przestrzeń publiczna* dotyczy przede wszystkim obszarów komunikacyjnych (drogi kołowe, drogi kolejowe i szlaki wodne) oraz otwartych kompleksów infrastruktury rekreacyjno-sportowej; zaś *przestrzeń przyrodnicza* – to zielen miejska, grunty rolne, leśne i wodne.

Struktura użytkowania gruntów w Płocku na koniec 2020 r. według danych statystycznych Wydziału Geodezji UMP, zawartych w Miejskim Zeszycie Statystycznym, stanowi:

1/ grunty zbudowane i zurbanizowane – 3701 ha (42,0%), w tym: a/ tereny mieszkaniowe – 712 ha (8,1%), b/ tereny przemysłowe – 993 ha (11,3%), c/ inne tereny zabudowane – 442 ha (5,0%), d/ tereny niezabudowane lub w trakcie zabudowy – 195 ha (2,2%), e/ tereny rekreacyjno-wypoczynkowe – 453 ha (5,2%), f/ drogi – 817 ha (9,3%), g/ drogi kolejowe – 80 ha (0,9%), h/ pozostałe – 9 ha (0,1%); 2/ grunty rolne - 3948 ha (44,8%); 3/ grunty leśne - 427 ha (4,9%); 4/ grunty pod wodami – 626 ha (7,1%); 5/ tereny różne – 103 ha (1,2%). Powierzchnia gruntów ogółem – 8805 ha¹³³.

W związku z powyższym na koniec 2020 r. w przybliżeniu można przyjąć procentowy podział płockiej przestrzeni miejskiej na przyjęte segmenty: 1/ obszar budowlany i obiektów kubaturowych (w ramach gruntów zabudowanych i zurbanizowanych) – ok. 26,5%, 2/ tereny rekreacyjne (w ramach gruntów zabudowanych i zurbanizowanych) – ok. 6,5%, 3/ obszar infrastruktury komunikacyjnej (w ramach gruntów zabudowanych i zurbanizowanych) – ok. 10,2%, 4/ strefa przyrodnicza (zielen miejska oraz grunty rolne, leśne i wodne) – 56,8%.

132 K. Podawca, *Aktywność planistyczna społeczeństwa w procesie planowania przestrzennego*, s. 83, [w:] *Lokalna aktywność w Polsce w latach 1990-2015* (red. A. Kansy), Płock 2016, s. 83; Według autora można wyróżnić typy przestrzeni miejskiej w powiązaniu z głównymi użytkownikami: *sąsiedzka (mieszkańcy)*, *produkcyjno-gospodarcza (podmioty gospodarcze, klienci)*, *przyrodnicza (turyści)*, *publiczna (mieszkańcy i goście)*, *administracyjna (mieszkańcy jednostki administracyjnej)*.

133 P. Niesłuchowski, M. Kansy, M. Sierandt, *Miejski Zeszyt Statystyczny UMP, Nr 28, Rok 2020*, s. 21 (tabl. 1.2.)

BUDOWLE I OBIEKTY KUBATUROWE

Budowle i obiekty kubaturowe dotyczą m.in. obiektów i budowli: mieszkaniowych, przemysłowych, handlowo-usługowych, użyteczności publicznej; kulturalno-rozrywkowych, szkolnych, leczniczych, sportowych i sakralnych.

Początki Płocka – to podstawowe budowle grodu warownego z drugiej połowy X w., tj. wały drewniano-ziemne na cyplu prawobrzeżnej skarpy wiślanej na tzw. Wzgórzu Tumskim¹³⁴ (wcześniejsze nazwy: Ostrów Tumski i Wzgórze Zamkowe). W okresie późniejszym, tj. w XIII w. za czasów księcia Bolesława II gród został otoczony murem ceglany, a za króla Kazimierza Wielkiego w drugiej połowie XIV w. wybudowano kolejny wysoki mur warowny. W czasach jego panowania rozebrano wały drewniano-ziemne wokół osad biskupiej i książęcej oraz otoczono ówczesną płocką aglomerację murem warownym, w którym powstały trzy bramy – w kierunkach ówczesnych głównych traktów (do Dobrzynia, Bielska i Czerwińska) oraz brama wjazdowa do ówczesnej siedziby zamkowej na Wzgórzu Tumskim.

Na terenie Wzgórza Tumskiego początkowo zbudowano drewniane obiekty mieszkalne dla budowniczych grodu i załogi, następnie powstały drewniane zabudowania zamkowe i kościelne. Dotychczas odkryto, że najstarszym obiektem kamiennym na Wzgórzu Tumskim jest „relikt nieznanego założenia”¹³⁵ odsłonięty w 1957 r. w południowej części dziedzińca opactwa benedyktyńskiego przez archeologa Jerzego Filipa Gąssowskiego (1926-2021)¹³⁶. To odkrycie było przyczyną wywołania wieloletniego programu badawczego realizowanego w okresie od końca lat 50. do schyłku lat 70. XX w. pod kierownictwem Włodzimierza Szafrąńskiego (1920-1998)¹³⁷. Ostatnie, bardziej kompleksowe badania i opracowania dotyczące płockiej „starówki” prowadzone były w latach 90. pod kierownictwem Andrzeja Gołembnika¹³⁸.

Obiekty kubaturowe w okresie piastowskim oraz w latach Korony Królestwa Polskiego i I RP

Przyjmuje się na podstawie fałszyfikatu mogileńskiego z 1065 r.¹³⁹, że w Płocku najstarszą świątynią znaną z nazwy była drewniana kaplica grodowa pw. św. Wawrzyńca¹⁴⁰, która była

134 L. Wysokiński, A. Gołembnik, *Budowa geologiczna rejonu skarpy płockiej, jej geomorfologia i topografia*, s. 39-54, [w:] *Płock wczesnośredniowieczny*, (red.) A. Gołembnik, Warszawa 2011. Zwyczajowa nazwa cypla w skarpie wiślanej nazywanego Wzgórzem Tumskim jest nieadekwatna w stosunku do rzeczywistości, gdyż rzędna jego poziomu jest o kilka metrów poniżej poziomu sąsiadującego z nim placu Narutowicza.

135 J. Gąssowski, *Archeologia a współczesność*, „Notatki Płockie” 1956, nr 1, s. 21-22; tenże, *Wyniki badań archeologicznych przeprowadzonych w Płocku w roku 1956*, „Notatki Płockie” 1957, nr 3-4, s. 9-16; tenże, *Wyniki badań archeologicznych przeprowadzonych w Płocku w roku 1957*, „Notatki Płockie” 1958, nr 7, s. 3-6; tenże, *Początki badań archeologicznych w Płocku*, „Notatki Płockie” 1981, nr 3/108, s. 39-40.

136 J. B. Nycek, K. Badowski, *Noty biograficzne budowniczych Płocka*, J. B. Nycek, M. Kowalski, *Architektura Płocka i jej twórcy* (album), Płock 2011. *Gąssowski Jerzy*, s. 205.

137 *Ibid.*, *Szafrąński Włodzimierz*, s. 229.

138 *Ibid.*, *Gołembnik Andrzej*, s. 206.

139 W. Szafrąński, L. Zygnier, *Płock w dobie narodzin państwa Piastów. Historia miasta do 1793 roku*, s. 25-42, [w:] *Dzieje Płocka*, t. 1, red. M. Kallas, Płock 2000, s. 28-29.

140 A. Bukowska, *Relikty architektury wczesnośredniowiecznej – formy i datowanie*, s. 149-216, [w:] *Płock wczesnośredniowieczny, ...op. cit.*; *Najstarszym kościołem w obrębie grodu był kościół św. Wawrzyńca, którego istnienie można podejrzewać – ze wskazaniem na rejon obecnej katedry – za wskazaniem mogileńskim (1065 r.) na pewno w 2. połowie XI w.* (istnieje też domniemanie, że ten kościół zmienił patrona na św. Wojciecha).

zlokalizowana zapewne na terenie dzisiejszej katedry. W drugiej połowie XI w. rezydowali w niej benedyktyni z Mogilna¹⁴¹. Andrzej Gołembnik również lokalizuje kościół św. Wawrzyńca w rejonie obecnej bazyliki katedralnej. Kolejną świątynią we władaniu benedyktynów był kościół św. Wojciecha¹⁴² (istnieje też domniemanie, że kościół św. Wawrzyńca zmienił tylko patrona na św. Wojciecha). Książę Miećław jako władca samodzielnego obszaru obejmującego tereny obecnego Mazowsza (lata 1039-1047) prawdopodobnie wznosił na Wzgórzu Tumskim pierwsze palatium i kaplicę pałacową.

Płock w czasach księcia Władysława Hermana¹⁴³, młodszego brata króla Bolesława II Śmiałego Płock, został siedzibą biskupstwa na ówczesnym Mazowszu¹⁴⁴, stąd pierwsza katedra¹⁴⁵ (przedromańska) nazywana jest „hermanowską”. Po przejęciu władzy przez Władysława Hermana w państwie gnieźnieńskim powstało w Płocku nowe palatium godne władcy kraju, kościół św. Idziego¹⁴⁶ i kościół św. Leonarda¹⁴⁷. Komes Sieciech jako główny współpracownik monarchy Władysława Hermana wybudował swoją rezydencję na terenie cypla skarpy wiślanej nazywanego obecnie Wzgórzem Sieciecha. Prawdopodobnie na terenie Radziwia wybudował on kościół św. Benedykta¹⁴⁸. Istnieją też domniemania, że ta świątynia powstała po prawej stronie Wisły poniżej skarpy wiślanej, niedaleko przeprawy w skupisku osadniczym Rybaki¹⁴⁹. W ramach dalszej rozbudowy płockiej osady powstał kościół św. Wojława pw. Najświętszej Panny Marii¹⁵⁰ z fundacji Dobiechny, drugiej żony Wojława z rodu Powarów, komesa Bolesława Krzywoustego. Kościół św. Wojława¹⁵¹ był usytuowany prawdopodobnie w zachodniej części obecnego placu Narutowicza w rejonie obecnych Sądów.

141 *Kodeks dyplomatyczny Wielkopolski*, t. 1, wyd. I. Zakrzewski, Poznań 1877; Według Andrzeja Gołembnika lokalizacja kościoła św. Wawrzyńca – w rejonie obecnej bazyliki katedralnej.

142 ks. T. Żebrowski, *Stolica książąt mazowieckich i płockich w latach 1138-1495*, s. 68 (przypis 80), [w:] *Dzieje Płocka*. t. 1; cytat: *Kościół św. Wojciecha ze średniowiecza trzeba utożsamiać z rotundą odkrytą w czasie wykopalisk naprzeciw katedry*.

143 W. Szafrąński, L. Zygmunt, *Płock w dobie narodzin państwa Piastów...op. cit.*, s. 37-38; Cytaty: *Płock zawdzięczał staranne wyposażenie w obiekty architektury murowanej zarówno Władysławowi Hermanowi i jego synom, jak i wszechwładnemu wojewodzie Sieciechowi, który jako comes palatinus zarządzał administracją dworu książęcego, sprawował pieczę nad skarbem państwa i piastował naczelne dowództwo sił zbrojnych. /.../ Trzeba się liczyć z obecnością większej liczby dworów wielmożów we wczesnośredniowiecznym Płocku.*

144 <http://diecezja.plocka.pl>. *Granicę naturalną diecezji płockiej stanowiły: od strony północnej Pojezierze Mazurskie, co zresztą później miało stanowić granicę polityczną z państwem krzyżackim i Prusami. Od strony południowej wyznaczał ją bieg Pilicy, od zachodniej - rzeki Bzura i Warta, natomiast na wschodzie Podlasie, które było naturalną granicą pomiędzy zachodnią Rusią a Mazowszem.*

145 A. Bukowska, *Relikty architektury wczesnośredniowiecznej – formy i datowanie*, s. 190-201, [w:] *Płock wczesnośredniowieczny*, red. A. Gołembnik, Warszawa 2011; s. 211; Cytat: *Budowę pierwszej katedry podjęto zapewne w ostatniej ćwierci XI w. Inicjatorem mógł być Bolesław Śmiały albo Władysław Herman, jako zwierzchnik diecezji mazowieckiej. Możliwe też, że budowa katedry rozpoczęła się dopiero po objęciu przez Hermana stolicy krakowskiej w 1079 r.: Katedrę „hermanowską” zburzyli Pomorzanie na przełomie lat 1126 i 1127.*

146 A. Gołembnik, *Przedmowa*, [w:] *Płock wczesnośredniowieczny...op. cit.*, s. 21; Cytat: *Do „odnalezionych” zaliczyć należy przestrzeń kościoła św. Idziego (rejon Odwachu).*

147 W. Szafrąński, L. Zygmunt, *Płock w dobie narodzin państwa Piastów...op. cit.*, s. 40; Cytat: *Z osobą Władysława Hermana należy łączyć budowę pierwszej płockiej katedry (może przebudowę istniejącego już kościoła na Wzgórzu Tumskim o najstarszej metryce) oraz powstanie kościoła św. Leonarda i kościoła św. Idziego.*

148 A. J. Papierowski, J. Stefański, *Płock od A do Z w tysiącletnich dziejach*, Płock 2010; *Kościół św. Benedykta*, s. 253-254.

149 Według Macieja Trzecieckiego kościół św. Benedykta (fundacji komesa Sieciecha lub Bolesława Kędzierzawego) znajdował się poniżej grodu – w sąsiedztwie portu, stąd musiał się znajdować się po prawej stronie Wisły.

150 ks. T. Żebrowski, *Stolica książąt mazowieckich i płockich...op. cit.*, s. 50.

151 A. Gołembnik, *Przedmowa*, [w:] *Płock wczesnośredniowieczny*, s. 21-22; Cytat: *Do „odnalezionych” zaliczyć należy przestrzeń /.../ kolegiaty Najświętszej Marii Panny (kościół Dobiechny), znajdującej się pierwotnie w rejonie skarpy zajętej później przez bryłę Pałacu Biskupiego (budynek dzisiejszego Sądu). /.../ Ta lokalizacja budzić może emocje, bowiem siła przedstawionych argumentów nie przesądza sprawy ostatecznie. Sądzę zatem, że wielu badaczy pozostanie wiernych jednej z dotychczasowych teorii, lokalizujących kościół Dobiechny, wdowy po Wojławie, w miejscu późniejszej kolegiaty św. Michała.*

Za czasów Bolesława Krzywoustego rozpoczęto budowę nowej, drugiej największej w kraju (po Poznaniu), romańskiej katedry pw. św. Zygmunta (później przechrzczonej pw. Najświętszej Marii Panny), której budowa trwała w latach 1130-1144¹⁵². Poświęcenie i oddanie katedry dla wiernych nastąpiło za czasów Bolesława IV Kędzierzawego. Fundatorem tej świątyni i brązowych wrót wejściowych tzw. „Drzwi płockich”¹⁵³ był wybitny mecenas sztuki biskup Aleksander z Malonne (zm. 1156 r.)¹⁵⁴. W 1150 r. z fundacji księcia Bolesława Kędzierzawego powstał kościół św. Michała Archanioła¹⁵⁵ jako kolegiata. Przed zachodnią fasadą obecnej katedry¹⁵⁶ odkryta została przez Włodzimierza Szafrąńskiego tzw. „rotunda Brunona z Kwerfurtu”¹⁵⁷.

Z fundacji księcia Konrada I Mazowieckiego dla Zakonu Dominikanów¹⁵⁸ powstał w 1237 r. w rejonie Górek Dominikańskich kościół św. Dominika¹⁵⁹. Była to pierwsza na Mazowszu świątynia z cegły¹⁶⁰ (w końcowych dekadach XVI w. dokonano renesansowej przebudowy tej świątyni i klasztoru)¹⁶¹. W 1240 r. przy dzisiejszej ul. Małachowskiego z fundacji księcia Bolesława Konradowica wzniesiono kościół św. Michała¹⁶² w stylu romańskim¹⁶³, jego przebudowę w stylu gotyckim wykonano ok. 1350 r.¹⁶⁴

Do dnia dzisiejszego nie przetrwały drewniane zabudowania zamkowe oraz kolejne kamienne i ceglane wersje zamku książęcego. Do czasów współczesnych na terenie Wzgórza Tumskiego z budowli zamkowych pozostały tylko dwie warowne wieże, wzniesione ok. 1360 r.: wieża szlachecka (bramna,

152 Ibid, s. 207-214; Cytat: *Źródła pisane z XII i XIII w. relacjonują istnienie kościołów św. Wawrzyńca* (należał do benedyktynów z Mogilna), *św. Benedykta, Najświętszej Marii Panny* (z połowy XII w., fundacji Dobiechny, wdowy po komesie Wojsławie) i *św. Wojciecha*.

153 A. J. Papierowski, J. Stefański, s. 147-148; Drzwi Płockie zostały wykonane w Magdeburgu, ich oryginał znajduje się w soborze św. Sofii w Nowogrodzie, natomiast w płockiej katedrze zawieszona jest kopia z brązu.

154 Ibid., *bp Aleksander z Malonne*, s. 42.

155 A. Gołębniak, *Płock wczesnośredniowieczny*, s. 274; Cytat: *Krytycznie do utożsamiania kościoła Dobiechny z kolegiatą św. Michała odniósł się Czesław Deptuła. Uznał, że po fundacji dokonanej w połowie XII w. kościół Dobiechny był kościołem kolegiackim, podległym biskupowi. Biskup Werner, korzystając ze swego prawa zwierzchności, usunął stąd kanoników i osadził przy kościele Dobiechny benedyktynów, przy czym kanonicy przeniesieni zostali do ufundowanej wówczas przez Bolesława Kędzierzawego kolegiaty św. Michała.*

156 W. Szafrąński, *Płock we wczesnym średniowieczu*, Wrocław 1983; *Rotunda przed katedrą, której fragmenty odkryto w czasie wykopalisk, wzmiankowana ok. 1300 r. aż do XVI w. była kościołem klasztorным.*

157 A. Bukowska, *Relikty architektury wczesnośredniowiecznej – formy i datowanie*, s. 190-201, [w:] *Płock wczesnośredniowieczny*, red. A. Gołębniak, Warszawa 2011; *Podczas wykopalisk w parku przed katedrą osłonięto nikle ślady rotundy. Odkrywca wiązał jej użytkowanie z Brunonem z Kwerfurtu, zaś odbudowę z fundacją moźnej Dobiechny. /.../ Przedstawione ustalenia świadczą o nader nikłym stopniu rozpoznania omawianej budowli.*

158 A. Rutkowski, *Początki dominikanów płockich na tle polityki Konrada I Mazowieckiego*, „Notatki Płockie” 1970, nr 3/57, s. 22-29.

159 A. J. Papierowski, J. Stefański, *Kościół św. Dominika i klasztor Dominikanów*, s. 251-252.

160 M. Szyma, *Architektura sakralna Płocka w XIII w. – kolegiata św. Michała i kościół św. Dominika*, s. 298-310, [w:] *Płock wczesnośredniowieczny...op. cit.*

161 ks. W. Góralski, *Miasto w dobie kryzysu ekonomicznego i zniszczeń wojennych (1581-1717)*, s. 161-184, [w:] *Dzieje Płocka. Historia miasta do 1793 roku*, t. 1, (red.) M. Kallas, Płock 2000; s. 172; Cytat: *Przebudowie renesansowej uległ kościół św. Dominika wraz z przylegającym klasztorem. Odbudowę poważnie zniszczonej świątyni rozpoczęto w latach siedemdziesiątych XVI w. W 1573 r. wystawiono kaplicę, której fundatorką była Zofia Rawska. W 1590 r. gruntownej przebudowie uległ cały kościół, zapewne o charakterze renesansowym.*

162 ks. T. Żebrowski, *Kolegiata św. Michała w Płocku i szkoła kolegiacka*, s. 15-16, [w:] *Małachowianka*, Płock 1995.

163 A. J. Papierowski, J. Stefański, *Kolegiata św. Michała i klasztor Jezuitów*, s. 257-258.

164 ks. W. Góralski, *Miasto w dobie kryzysu...op. cit.*, s. 174; Cytat: *Bp Marcin Szyszkowski w 1616 r. ufundował kolegium jezuitów w Płocku, uposażając je. Osadził w nim pierwszych jezuitów przy kolegiacie św. Michała w 1611 r.*

później więzienna)¹⁶⁵ i wieża zegarowa (nazywana aktualnie)¹⁶⁶, która okresowo pełniła funkcję dzwonnicy katedry. Z obiektów sakralnych w obszarze grodu warownego znajdują się obecnie bazylika katedralna i klasztor pobenedyktynski, w którym zachowały się fragmenty kościoła św. Wojciecha (obecnie w pomieszczeniach klasztoru mieści się nowe Muzeum Diecezjalne).

Do murowanych gotyckich obiektów średniowiecznej plockiej aglomeracji poza kościołami św. Dominika i św. Michała należy zaliczyć tzw. „dom przy murze” (dom prepozyta kapitulnego Dzierśława) wybudowany ok. 1390 r.¹⁶⁷ (obecnie znany jako dom „Pod Trąbami” – ul. Tumska 1)¹⁶⁸; dom kanonika Stefana z Miszewa, wzniesiony ok. 1445 r.¹⁶⁹ (dzisiaj siedziba TNP – Plac Narutowicza 8) oraz fragmenty pałacu biskupiego z XIV w. (Plac Narutowicza 8). Według ks. Tadeusza Żebrowskiego: *resztki pałacu biskupiego, kryją się może pod główną częścią gmachu sądów (od strony Wisły, gdzie mieści się hipoteka).*

Wielokrotnie przebudowywany kościół św. Michała, wcześniej funkcjonujący poza wałem obronnym, w wyniku lokacji chełmińskiej stał się okresowo centralną świątynią w plockiej osadzie i z czasem zaczął pełnić funkcję parafialną¹⁷⁰. Z inicjatywy króla Kazimierza Wielkiego powstał w 1356 r. nowy kościół pw. św. Bartłomieja¹⁷¹. Nadzór nad budową tej gotyckiej świątyni objął biskup Klemens Pierzchała (zm. 1357 r.)¹⁷². Kościół ten położony w północno-zachodnim narożniku Starego Rynku przejął od kościoła św. Michała funkcje parafialne¹⁷³. W XVI w. Jan Baptysta Wenecjanin przebudował świątynię w stylu renesansowym, natomiast w latach 1740-1775 dokonano przebudowy w stylu późnobarokowym.

W okresie średniowiecza powstało w Płocku wiele kościołów, kaplic, klasztorów i domów kanonicznych, które obecnie znamy z nazwy, a często ich lokalizacja jest mało precyzyjna. W rejonie Odwachu był zapewne kościół św. Idziego¹⁷⁴ (część historyków zakłada inną lokalizację – w pobliżu Nowego Rynku). Na placu, gdzie obecnie stoi dom przy ul. Kościuszki 5 był postawiony kościół w konstrukcji „strychulcowej” (być może to kościół św. Leonarda)¹⁷⁵.

Do drewnianych świątyń z XIII w. obecnie nie istniejących, ale o bardziej sprecyzowanej lokalizacji, zalicza się kościół świętych Filipa i Jakuba¹⁷⁶ na Przedmieściu Dobrzyńskim¹⁷⁷, tj. w rejonie

165 A. J. Papierowski, J. Stefański, *Wieża Szlachecka*, s. 524.

166 Ibid., *Wieża Zegarowa (dzwonnica)*, s. 524.

167 ks. T. Żebrowski, *Stolica książąt mazowieckich i plockich w latach 1138-1495...op. cit.*, s. 93; Cytat: *Już w 1416 r. jest wzmianka o domu przy murze, własności prepozyta kapitulnego Dzierśława, który pozwolił na zamieszkanie dwóm kanonikom. /.../ Chodzi prawdopodobnie o dom Pod Trąbami dobudowany do murów.*

168 A. J. Papierowski, J. Stefański, *Dom pod Trąbami*, s. 136-137; tenże, T. J. Gałązka, I. Szychowski, *Plockie kamienice i ich mieszkańcy*, Płock 1994, s. 6.

169 ks. T. Żebrowski, *Stolica książąt...op. cit.*, s. 93; Cytat: *Inny dom murowany został wzniesiony, jak się wydaje, przez kanclerza księcia Bolesława, prepozyta warszawskiego i kanonika plockiego, Stefana z Miszewa – około roku 1445. Był to dom w którym mieści się dziś TNP*; także, T. J. Gałązka, I. Szychowski, *Plockie kamienice i ich mieszkańcy*, Płock 1994, s. 6.

170 M. Szyma, *Architektura sakralna Płocka w XIII w. – kolegiata św. Michała i kościół św. Dominika*, s. 279-310, [w:] *Płock wczesnośredniowieczny*; Cytaty: s. 298. *Parafialną funkcję kościoła św. Michała trzeba przyjąć jako pewną dopiero w pierwszym półwieczu funkcjonowania miasta na prawie chełmińskim. Po wytyczeniu nowego układu urbanistycznego kolegiata znalazła się w jego centrum, blisko narożnika rynku, co automatycznie „ustawiło ją” w funkcji fary, z czym związana była pierwsza modernizacja budynku (około roku 1300). Od 1356 r. funkcję parafialną w Płocku przejął kościół św. Bartłomieja.*

171 A. J. Papierowski, J. Stefański, *Kościół św. Bartłomieja*, s. 247-248.

172 Ibid., *bp Pierzchała Klemens*, s. 65.

173 ks. M. M. Grzybowski, *Parafia św. Bartłomieja Apostoła w Płocku (1356-2006)*, Płock 2006.

174 A. J. Papierowski, J. Stefański, *Kolegiata św. Idziego* s. 258-259.

175 Ibid., *Kolegiata św. Leonarda*, s. 258.

połączenia obecnych ulic Kazimierza Wielkiego i Dobrzyńskiej oraz kościoł św. Marcina¹⁷⁸ położony na gruntach szpitala Św. Trójcy w skupisku osadniczym znajdującym się 2,5 km od ówczesnej płockiej osady i niecały kilometr od drogi sierpeckiej (naprzeciw Powsina)¹⁷⁹.

Na przełomie XIV/XV w. w pobliżu skarpy wiślanej w rejonie obecnego placu Dąbrowskiego powstał kościół św. Marii Magdaleny wraz z klasztorem dla zakonu Norbertanek¹⁸⁰. W związku z obsunięciem się skarpy wzniesiono nowe obiekty sakralne nieco dalej od Wisły, w pobliżu obecnej wieży ciśnień¹⁸¹. W XV w. w okolicy bramy Bielskiej wybudowano drewnianą kaplicę Świętego Ducha¹⁸² wraz ze szpitalem dla księży, natomiast w XVI w. powstał murowany kościół pw. Św. Ducha¹⁸³.

W 1405 r. w rejonie Wzgórza Sieciecha dla dominikanów został przebudowany kościół Świętej Trójcy¹⁸⁴ w ramach fundacji księżnej Aleksandry Olgierdówny (1368/1370-1434)¹⁸⁵, żony księcia płockiego Siemowita IV (1354-1426). W okresie późniejszym z jej fundacji powstał również klasztor dominikański i szpital Św. Trójcy¹⁸⁶. W 1570 r. w wyniku usuwisk budynek klasztoru został zlikwidowany¹⁸⁷.

W 1440 r. w Płocku było 12 domów kanonicznych. W tymże roku katedra została powiększona o kaplicę św. Marcina, w miejscu dzisiejszej kaplicy św. Zygmunta, natomiast w końcu XV w. z fundacji biskupa Piotra z Chotkowa (?-1497) powstała kolejna kaplica, w miejscu obecnej kaplicy Najświętszego Sakramentu. W 1465 r. z fundacji prepozyta św. Michała, ks. Dołęgi powstał kościół św. Leonarda i Katarzyny¹⁸⁸ oraz szpital dla księży. W wyniku postanowień pokoju toruńskiego z 1466 r. Płock jako

176 A. J. Nowowiejski, *Płock. Monografia historyczna*, Płock 1931; *Kościół ten wspomniany jest w dokumencie z 1250 r. (stanowił prebendę kanonika Piotra)*, s. 609.

177 A. J. Papierowski, J. Stefański, *Kościół św. Filipa Apostoła i św. Jakuba*, s. 258.

178 Ibid., *Kościół św. Marcina*, s. 254.

179 ks. T. Żebrowski, *Stolica książąt mazowieckich i płockich...op. cit.*, s. 51-52; Cytat: *kościół stał na gruntach XX w. szpitala Św. Trójcy. Pola te jeszcze w początkach należały do szpitala. Kościół ten postawiony na nowo w początkach XVII w. uległ zniszczeniu na początku XVIII w.; wzniesiono go znów w 1712 r. i rozebrano pod koniec XVIII w. Był on do początku XV w. kościołem parafialnym dla osady przykościelnej, Jaszczkowa, Chelpowa, Powsina i Trzepowa; w początku XV w. siedzibę parafii i kościół przeniesiono do Trzepowa.*

180 Ibid., *Kościół św. Marii Magdaleny i klasztor Norbertanek*, s. 259.

181 ks. W. Góralski, *Miasto w dobie kryzysu...op. cit.*, s. 171-172; Cytat: *Ruch budowlany w XVI w. objął klasztor norbertanek i funkcjonujący przy nim kościół św. Marii Magdaleny, powiększony w latach 1534-1570 przez proboszcza Bernarda. /.../ w latach 1588 i 1593 został gruntownie odnowiony przez proboszcza Jana Głuchowskiego i wyposażony w wielki ołtarz z nowymi obrazami. Zarówno klasztor, jak i kościół były obiektami murowanymi. Usytuowane poza murami nad brzegiem Wisły na zachód od obecnego mostu doznały zagrożenia w 1597 r. wskutek osuwania się wzgórza płockiego. /.../ Budowę nowych obiektów rozpoczął w 1622 r. proboszcz Wojciech Słupski. Nowy klasztor był okazały, zbudowany w kształcie czworoboku. Również okazały był kościół z wysoką wieżą.*

182 ks. T. Żebrowski, *Stolica książąt mazowieckich i płockich...op. cit.*, s. 92; *Prepozytem kaplicy św. Ducha w 1440 r. był proboszcz kościoła parafialnego, Stefan.*

183 ks. W. Góralski, *Miasto w dobie kryzysu...op. cit.*, s. 171; Cytat: *Na Przedmieściu Bielskim kościół Św. Ducha – murowany, odbudowany w drugiej połowie XVI w. W końcu wymienionego stulecia rozpoczęto przy tym kościele budowę przytulku św. Walerego z fundacji Kuklińskich. W 1616 r. świątynia uległa zniszczeniu wskutek pożaru, została odbudowana dopiero w 1804 r.*

184 ks. T. Żebrowski, *Stolica książąt mazowieckich i płockich...op. cit.*, s. 78 i 91; Cytat: *Fundamenty kościoła i części klasztoru znajdują się dziś pod obiektem hotelowo-turystycznym (obecnie pod hotelem Starzyńskiego).*

185 J. B. Nycek, K. Badowski, *Noty biograficzne...op. cit.*, *Aleksandra Olgierdówna*, s. 197.

186 A. J. Papierowski, J. Stefański, *Płock od A do Z...op. cit.*, *Kościół Świętej Trójcy*, s. 259.

187 ks. W. Góralski, *Miasto w dobie kryzysu...op. cit.*, s. 171; Cytat: *Ze względu na usuwanie się skarpy wiślanej i braku środków w 1570 r. klasztor został zlikwidowany. Po jego rozebraniu kościół Św. Trójcy otoczyły małe drewniane dworki.*

188 A. J. Papierowski, J. Stefański, *Kościół św. Leonarda i św. Katarzyny*, s. 259.

miasto nad Wisłą uzyskał rangę ważnego ośrodka handlowego. Spowodowało to budowę nowych wytwórni sukna i płótna, gorzelni, browarów i oberż oraz rozbudowę portu¹⁸⁹.

W związku z dalszym zwiększeniem pozycji miasta w handlu towarami transportowanymi Wisłą¹⁹⁰, pomimo spalenia zamku w 1511 r. i dwukrotnych pożarów katedry, wiek XVI zapisał się w historii Płocka jako okres szybkiego rozwoju gospodarczego i prosperity¹⁹¹. Po pożarze romańskiej katedry w 1530 r. rozpoczęto w latach 1535-1537 realizację nowej renesansowej świątyni na starych fundamentach z zachowaniem pierwotnego układu i wymiarów. Głównym fundatorem był biskup płocki Andrzej Krzycki (1482-1537), późniejszy prymas Polski¹⁹². Po kolejnym pożarze w 1550 r. odbudową katedry zajmował się biskup Andrzej Noskowski (1492-1567)¹⁹³. Kolejni płocky biskupi: Piotr Myszkowski (1510-1591)¹⁹⁴, Piotr Dunin Wolski (1531-1590)¹⁹⁵ i Wojciech Baranowski (1548-1615)¹⁹⁶ kontynuowali prace budowlane i wykończeniowe, które trwały prawie do końca XVI w. Bp Andrzej Krzycki ambitne zadanie budowy nowej katedry¹⁹⁷ powierzył znanym włoskim architektom Bernardowi Zanobi de Gianotis (przed 1500-1541)¹⁹⁸, Giovanni Cini ze Sieny (1490/1495-1565)¹⁹⁹ i Filipowi z Fiesole (zm. 1540)²⁰⁰. Po wyjeździe z Płocka ekipy włoskiej prace budowlane kontynuował w latach 1556-1563 wraz z miejscowymi rzemieślnikami majster budowlany Jan Baptysta²⁰¹.

W połowie XVI w. benedyktyni między zamkowymi wieżami pobudowali gotycki kościół św. Wojciecha²⁰² oraz rozbudowali obiekty klasztorne. W osiedlu Rybaki przy drodze biegnącej u podnóża

189 ks. T. Żebrowski, *Stolica książy mazowieckich i płockich...op. cit.*, s. 90-93, [w:] *Dzieje Płocka. Historia miasta do 1793 roku*, t. 1, (red.) M. Kallas, Płock 2000.

190 S. M. Szacherska, *Płock z Jagiellonów (1495-1580)*, [w:] *Dzieje Płocka. Historia miasta do 1793 roku*, t. 1, (red.) M. Kallas, Płock 2000, s. 121-124; Cytaty: *Głównym przedmiotem handlu płockiego było zboże, a jego odbiorcą Gdańsk. /.../ W 1527 r. zapadł pozytywny wyrok w sprawie o swobodę żeglugi na Wiśle wytoczonej przez Płock, Sandomierz i Nieszawę (przeciwko Toruniowi).*

191 J. B. Nycek, *Dziesięć wieków architektury Płocka...op. cit.*, *Złote stulecie*, s. 17-18, [w:] *Architektura Płocka i jej twórcy*, Płock 2011.; Cytat: *Wiek XVI to w architekturze Płocka pewna symbioza schyłkowego gotyku z renesansem włoskim, bardziej jednak widoczna w sztuce niż w samym budownictwie. Najbardziej reprezentacyjną budowlą miasta pozostawała nadal katedra. Jej pożar w 1530 r. i w następstwie tego zawalenie się części murów, spowodowało gruntowną odbudowę świątyni, ale już w duchu Odrodzenia.*

192 A. J. Papierowski, J. Stefański, *Płock od A do Z...op. cit.*, bp Krzycki Andrzej, s. 54-55.

193 Ibid., bp Noskowski Andrzej, s. 60-61.

194 Ibid., bp Myszkowski Piotr, s. 60.

195 Ibid., bp Dunin Wolski Piotr, s. 47.

196 Ibid., bp Baranowski Wojciech, s. 43.

197 https://pl.wikipedia.org/wiki/Bazylika_katedralna_w_Płocku; *Katedra renesansowa: W latach 1531–1534 zbudowano od fundamentów trójnawową orientowaną bazylikę katedralną o nowym obliczu renesansowym z kopułą. Do budowy ścian użyto częściowo granitowych ciosów pochodzących z romańskiej katedry. Prace wykończeniowe trwały jeszcze potem przez kilkanaście lat. Dokonano również koniecznych napraw i uzupełnień. Zachowano dawną strukturę przestrzenną bazyliki z transeptem, ale uzupełniono ją nowymi elementami i formami włoskiego odrodzenia. Tymczasem niespodziewanie ukazały się nowe pęknięcia w sklepieniach. Częste zmiany na urzędzie biskupa płockiego powodowały, iż żaden z następców bp. Krzyckiego nie zdołał w pełni poświęcić się dalszemu remontowi. Uczynił to dopiero bp Andrzej Noskowski. Za jego rządów doprowadzono do końca zasadniczą budowę płockiej świątyni renesansowej. Rozbudowano znacznie prezbiterium oraz dostawiono dwie zachodnie wieże z przedsionkiem i emporą muzyczną między nimi.*

198 J. B. Nycek, K. Badowski, *Noty biograficzne...op. cit.*, *Gianotis Bernard Zanobi de*, s. 205.

199 Ibid., *Cini Giovanni ze Sieny*, s. 202.

200 Ibid., *Fiesole Filip da*, s. 204.

201 Ibid., *Baptista Jan z Wenecji*, s. 197.

202 Początki opactwa w zabudowaniach zamkowych są z początku XIV w., natomiast nowożytny kościół św. Wojciecha powstał w XVI w. (usytuowany był w południowym skrzydle nowożytnej zabudowy klasztoru).

grodu do przeprawy²⁰³ powstała w drugiej połowie XVI w. kaplica Św. Krzyża²⁰⁴. W końcu XVI w. został zbudowany drewniany kościół św. Aleksego²⁰⁵ we wsi Trzepowo, która od 1961 r. znajduje się w granicach Płocka.

Według ks. prof. Wojciecha Góralskiego inwentaryzacja budynków murowanych z końca XVI w. potwierdza zwiększony ruch budowlany w tym wieku, przebudowie uległo wiele obiektów sakralnych: *Naprzeciwko zamku stała katedra, główna świątynia w mieście. /.../ Obok katedry znajdował się murowany dom mansjonarzy katedralnych oraz drewniane domy wikariuszy. Naprzeciwko wznosił się murowany kościół św. Wojciecha z opactwem benedyktyńskim, komora celna oraz trzy stajnie. W rozbudowanym od strony południowo-wschodniej przedmieściu znajdowały się dwa klasztory: dominikanów i norbertanek, następnie kościół św. Leonarda i św. Katarzyny oraz dwie kaplice. Na Przedmieściu Dobrzyńskim wznosiła się kaplica św. Filipa Apostoła, a na Przedmieściu Bielskim kościół Świętego Ducha – murowany, odbudowany w drugiej połowie XVI w. W końcu wymienionego stulecia rozpoczęto przy tym kościele budowę – trwała jeszcze w 1598 r. – przytulku św. Walerego z fundacji Kuklińskich. /.../ Niedaleko katedry, od strony Wisły w kierunku Przedmieścia Dobrzyńskiego znajdował się kościół Świętej Trójcy wraz klasztorem Dominikanów. W 1570 r. klasztor został zlikwidowany, a to ze względu na brak środków utrzymania go oraz usuwania się skarpy. /.../ Ruch budowlany w XVI w. objął klasztor norbertanek i funkcjonujący przy nim kościół św. Marii Magdaleny, powiększony w latach 1535-1570. /.../ Zarówno klasztor, jaki kościół były obiektami murowanymi. /.../ Przebudowie renesansowej uległ kościół św. Dominika wraz z przylegającym klasztorem.*

Około 1600 r. bp Wojciech Baranowski rozpoczął na wzgórzu nad Wisłą budowę renesansowego pałacu biskupiego²⁰⁶, którego zakończenie nastąpiło w 1615 r. za rządów bpa diecezji płockiej Marcina Szyszkowskiego (1554-1630)²⁰⁷. Bp. Karol Ferdynand Waza w okresie swoich rządów w latach 1640-1655 rozbudował i wyremontował pałac. Po pożarze obiekt odbudowywali w stylu barokowym kolejno: bp Andrzej Stanisław Załuski (1695-1711)²⁰⁸ i bp Hieronim Antoni Szeptycki (1700-1773)²⁰⁹ i Michał Jerzy Poniatowski (1736-1794). Od 1841 r. władze rosyjskie dzierżawiły pałac biskupi dla instytucji sądowych. Za wspieranie powstania styczniowego przez polskie duchowieństwo katolickie władze carskie dokonały w 1866 r. upaństwowienia wielu dóbr kościelnych, w tym również kompleksu dawnego pałacu biskupiego²¹⁰. Po przejściu pałacu władze carskie w 1880 r. rozbudowały obiekt w stylu skromnego neoklasycyzmu. Obecnie w gmachu funkcjonują sądy i hipoteka.

Na początku XVII w. w bramie murowanej prowadzącej od strony zamku książęcego do pałacu biskupiego wzniesiono kaplicę św. Piotra i Pawła²¹¹. W 1756 r. w rejonie ul. Nowowiejskiego powstał

203 ks. T. Żebrowski, *Stolica ksiąg mazowieckich i płockich...op. cit.*, s. 53; Cytat: *Osiedle rybackie rozciągało się w średniowieczu wzdłuż rzeki, na niewielkiej przestrzeni oraz wzdłuż drogi biegnącej u podnóża grodu z miasta do przeprawy. /.../ Rybaki obejmowały 25 ha. Na znacznej przestrzeni porastał tu las, wśród którego stała kaplica Św. Krzyża, zbudowana w drugiej połowie XVI w.*

204 A. J. Papierowski, J. Stefański, *Płock od A do Z...op. cit.*, *Kaplica Św. Krzyża*, s. 259.

205 Ibid., *Kościół św. Aleksego*, s. 254.

206 ks. W. Góralski, *Miasto w dobie kryzysu...op. cit.*, s. 161-184, [w:] *Dzieje Płocka. Historia miasta do 1793 roku*, t. 1, red. M. Kallas, Płock 2000. Cytat: *Relikty tego obiektu mieszczą się w środkowym fragmencie usytuowanego w tej części gmachu sądu*; także, T. J. Gałązka, I. Szychowski, *Płockie kamienice i ich mieszkańcy*, Płock 1994, s. 5.

207 A. J. Papierowski, J. Stefański, *Płock od A do Z...op. cit.*, *Szyszkowski Marcin*, s. 74.

208 Ibid., *Zaluski Andrzej Stanisław*, s. 78-79.

209 Ibid., *Szeptycki Hieronim Antoni*, s. 73.

210 A. J. Papierowski, J. Stefański, *Pałac biskupi – dawny*, s. 356-357.

211 ks. W. Góralski, *Miasto w dobie kryzysu...op. cit.*; s.172-173; Cytat: *Do pałacu biskupiego prowadziła – od strony zamku – murowana brama, nad którą znajdowała się kaplica św. Piotra i Pawła pochodząca z fundacji kanonika katedry płockiej*

drewniany kościół św. Jana Chrzciciela²¹². Następnie w latach 1758-1771 wybudowano nowy murowany kościół reformacki św. Jana Chrzciciela, a jego przebudowę w stylu późnobarokowym wykonano w 1789 r. Po carskim ukazie kasacyjnym w 1864 r. kościół reformatów nazywany jest od 1865 r. kościołem poreformackim²¹³.

Interesującą historię posiada dawna baszta warowna²¹⁴ przy ul. Okrzei, która w XVII w. została przebudowana na dom mieszkalny, następnie po kolejnej modernizacji mieścił się w niej w latach od 1881 r. do wybuchu II wojny światowej żydowski przytułek (obecnie jest siedzibą służb konserwatorskich).

W 1665 r. bp Jan Gembicki (1602-1675)²¹⁵ dokonał gruntownej odnowy płockiej katedry wraz przebudową kopuły z renesansowej na półokrągłą. W okresie pełnienia funkcji biskupa płockiego przez Michała Jerzego Poniatońskiego (1736-1794)²¹⁶, brata króla Stanisława Poniatońskiego, katedra w wyniku jej kolejnej przebudowy przez architekta Dominika Merliniego (1730-1797)²¹⁷ w latach 1784-1787 uzyskała charakter świątyni klasycystycznej²¹⁸. Obecny wygląd Bazyliki Katedralnej pw. Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny jest wynikiem ostatniej przebudowy wykonanej przez architekta Stefana Szyllera (1857-1933)²¹⁹ w latach 1901-1903²²⁰, w okresie zarządzania diecezją płocką przez bp. Jerzego Szembeka (1851-1905)²²¹.

Pierwsze w diecezji płockiej Seminarium Duchowne powołał w 1594 r. w Pułtusku bp Wojciech Baranowski, natomiast drugie Seminarium Diecezjalne erygował w 1710 r. w Płocku bp Ludwik Bartłomiej Załuski, powierzając jego prowadzenie księżom misjonarzom²²². W latach 1773-1776 arch.

Karniewskiego.

212 I. Szychowski, *Płock 2006; Kościół św. Jana Chrzciciela w Płocku*, Płock 2006; Drewniany Kościół został poświęcony 1 I 1756 r. w obecności Marianny Lasockiej, fundatorki nowej rodziny zakonnej reformatów w Płocku.

213 A. J. Papierowski, J. Stefański, *Płock od A do Z...op. cit.*, *Kościół poreformacki św. Jana Chrzciciela*, s. 249-250.

214 Ibid., *Baszta obronna*, s. 34.

215 A. J. Papierowski, J. Stefański, *Płock od A do Z...op. cit.*, *bp Gembicki Jan*, s. 50.

216 Ibid., *bp Poniatoński Michał Jerzy*, s. 65-67.

217 J. B. Nycek, K. Badowski, *Noty biograficzne...op. cit.*, *Merlini Dominik*, s. 219.

218 https://pl.wikipedia.org/wiki/Bazylika_katedralna_w_Płocku; *Katedra klasycystyczna: Dzięki bp. Michałowi Jerzemu Poniatońskiemu w latach 1784–1787 dokonano kolejnej przebudowy katedry. Najbardziej zagrożoną runięciem fasadę oudowano, zgodnie z założeniami klasycyzmu, grubymi murami, przyozdobionymi ciężką attyką z gzymsami, wspartą sześcioma jońskimi kolumnami. W tym samym czasie dokonano gruntownej renowacji będącej w złym stanie technicznym katedry i wykończono dwie nowe kaplice w świątyni: Najświętszego Sakramentu i św. Zygmunta.*

219 Ibid., *Szyller Stefan*, s. 473-474.

220 https://pl.wikipedia.org/wiki/Bazylika_katedralna_w_Płocku; *Katedra współczesna: Restauracja katedry polegała najpierw na odbudowaniu od zewnątrz dolnych partii starych murów i na zbudowaniu bocznych ścian z nowych ciosów granitowych. Górne ściany odbudowano z nowej cegły, której w tym celu wypalono milion sztuk. Najdelikatniejszą sprawą było dobudowanie zniszczonych już w XV w. wież. Zębate grzebienie szczytów nieco uzupełniono, wyprostowano i zakotwiczone. Wzniesiono nową kopułę zwieńczoną kamienną latarnią. /.../ W 1903 po trzech latach prac, 8 listopada biskup płocki Jerzy Szembek dokonał rekonskracji katedry.*

221 A. J. Papierowski, J. Stefański, *Płock od A do Z...op. cit.*, *bp Szembek Jerzy*, s. 71-72.

222 A. Zahorski, ks. M. M. Grzybowski, *Płocki Kościół Katolicki w okresie niewoli narodowej (1793-1918)*, s. 299-334, [w:] *Dzieje Płocka. Dzieje miasta w latach 1793-1945*, red. M. Krajewski, t. 2, Płock 2006; s. 321; Cytat: *Bp Wojciech Baranowski erygował w Pułtusku w 1594 r., na bazie kolegium jezuitckiego, pierwsze w diecezji płockiej Seminarium Duchowne, jednocześnie zatrzymując jezuitów do prowadzenia nowej placówki. 116 lat później bp Ludwik Bartłomiej Załuski erygował drugie Seminarium Diecezjalne, tym razem w samym Płocku, powierzając jego prowadzenie księżom misjonarzom. (W1882 r. bp Kazimierz Gintowt-Dziewałowski dla potrzeb Seminarium rozpoczął remont w budynku poreformackim dobudowując mu drugie piętro, ponadto wznosił budynek z mieszkaniami dla profesorów).*

Stanisław Zawadzki (1743-1806)²²³ adaptował gmach Kolegium Jezuickiego na potrzeby szkoły, natomiast w latach 1782-1874 przebudował dawny kościół przy ul. Jezuickiej (dzisiejszej ul. Małachowskiego) – dzieląc go na trzy kondygnacje. Obiekt otrzymał wystrój w stylu późnego klasycyzmu. W 1843 r. arch. Antoni Corazzi (1792-1877)²²⁴ wzbogacił elewację tego budynku szkolnego monumentalnymi klasycystycznymi pilastrami.

Do dzisiejszych czasów dotrwały w Płocku dwa budynki barokowe: kamienica z końca XVII w. (w Starym Rynku nr 17) oraz kamienica z XVIII w. (przy ul. Grodzka nr 2)²²⁵. Przy obecnej ul. Kościuszki nr 9 znajduje się oberża z XVIII w., przebudowana w 1803 r. w stylu klasycystycznego dworku szlacheckiego na zajazd (obecnie ośrodek języków obcych)²²⁶. W końcu XVIII w. na miejscu starszej budowli wzniesiona została wielokrotnie przebudowywana kamienica na Starym Rynku nr 8, będąca własnością rodziny malarza Andrzeja Karszowieckiego (obecnie Dom Darmstadt)²²⁷. Obiekt ten pełnił funkcje hotelowe, nazwano go Hotelem Berlińskim. W latach 1802-1804 mieszkał w nim wybitny niemiecki poeta, pisarz, kompozytor i malarz Ernest Theodor Amadeusz Hoffman (1776-1822).

Dawne średniowieczne spichlerze zsunęły się do Wisły wraz całą ulicą Nadwiślańską. Spośród sześciu spichlerzy²²⁸ pobudowanych na przełomie XVIII i XIX w. na skarpie wiślanej do dnia dzisiejszego pozostały tylko dwa; w jednym obecnie mieści się Archiwum Państwowe (ul. Kazimierza Wielkiego 9B)²²⁹, a w drugim – Dział Etnograficzny Muzeum Mazowieckiego (ul. Kazimierza Wielkiego 9A). W związku z częstymi pożarami w Płocku następowała sukcesywna zmiana drewnianej zabudowy na murowaną, dopełnienie tej zamiany w historycznej części miasta nastąpiło dopiero w końcu XIX w.

Obiekty kubaturowe w okresie zaborów

Inwentaryzacja zabudowy Płocka przeprowadzona w 1800 r. przez Prusaków wykazała, że na Wzgórzu Tumskim obok ruin siedziby książęcej znajdowały się zabudowania kościelne z katedrą i opactwem benedyktyńskim. W obrębie bardzo uszkodzonych murów miejskich pozostały cztery kościoły, klasztor pojezuicki, pałac biskupi, kanonie oraz drewniane domy, natomiast poza murami – cztery kościoły i trzy klasztory. Po krótkim okresie pruskim (1793-1807) pozostało do dzisiaj ok. 20. budynków murowanych, z których najbardziej okazałe to dwa budynki urzędowe zaprojektowane przez Dawida Gilly'ego (1748-1808)²³⁰ ze Schwedt w stylu klasycyzmu pruskiego. Budynki te zostały przekazane do użytkowania w 1803 r.: najpierw gmach kamery (tzw. Kollegienhaus) przy placu Kolegialnym (obecnie – ul. Kolegialna 15)²³¹, później potężny gmach więzienia przy obecnej ul. Sienkiewicza²³².

223 J. B. Nycek, K. Badowski, *Noty biograficzne...op. cit.*, Zawadzki Stanisław, s. 235.

224 Ibid., *Corazzi Antoni*, s. 202.

225 T. J. Gałązka, I. Szychowski, *Płockie kamienice i ich mieszkańcy*, Płock 1994, s. 7.

226 Ibid., s. 18.

227 Ibid., s. 8.

228 Ibid., A. J. Papierowski, J. Stefański, *Spichlerze*, s. 357.

229 Ibid., *Archiwum Państwowe w Płocku*, s. 26-28.

230 J. B. Nycek, K. Badowski, *Noty biograficzne...op. cit.*, Gilly Dawid, s. 205.

231 T. J. Gałązka, I. Szychowski, *Płockie kamienice...op. cit.*, s. 25.

232 A. J. Papierowski, J. Stefański, *Płock od A do Z...op. cit.*, *Więzienie*, s. 524-526.

Ponadto w tymże roku powstał przy ul. Kościuszki 7 dom dla pruskiego generała Johanna Hinrichsa²³³, później zamieszkały przez prefekta departamentu plockiego w latach 1808-1813 Rajmunda Rembielińskiego (1775-1841)²³⁴. W okresie późniejszym była to rezydencja kolejnych gubernatorów rosyjskich. Ok. 1803 r. została wzniesiona w stylu klasycystycznym kamienica zaprojektowana zapewne przez jednego z trzech pruskich budowniczych (Gilly, Schmied, Schonwald), którzy wówczas działali w Płocku²³⁵. Obecnie budynek ten znajduje się pod adresem Plac Obrońców Warszawy 1. W latach 1880-1901 mieszkał w nim kompozytor, pedagog i publicysta Wacław Aleksander Lachman (1880-1963)²³⁶. W 1806 r. powstała kamienica narożna przy zbiegu ulic Tadeusza Kościuszki i Tumskiej nazywana popularnie „Dziekanką”²³⁷. Obiekt ten zaprojektował budowniczy woj. plockiego Ludwik Mahn²³⁸.

Okres Księstwa Warszawskiego był zbyt krótki i trudny ekonomicznie, aby wypracować większe osiągnięcia budowlane. W latach 1799-1816 nastąpiło rozebranie murów obronnych i bram miejskich. Po pożarze drewnianej bóżnicy w 1810 r. została wzniesiona wielka synagoga z kopułą i wieżyczką nawiązująca do klasycyzmu rzymskiego oraz powstała murowana zabudowa mieszkalna ul. Żydowskiej (dzisiaj Synagogałnej)²³⁹. Niestety ogromnie zniszczony w czasie okupacji hitlerowskiej obiekt żydowskiej świątyni z pięcioosiową fasadą sięgającą dwóch kondygnacji zamiast odbudowy i modernizacji został w 1951 r. rozebrany. Na jego miejscu Agencja Rewitalizacji Starówki postawiła Synagogałny Office Center.

W wyniku przebudowy dawnego kościoła Świętej Trójcy, użytkowanego jako magazyn wojskowy, powstał w 1812 r. teatr. Na polecenie prefekta Rajmunda Rembielińskiego budowniczy departamentu Aleksander Groffe (1771-1838)²⁴⁰ zaprojektował wstępną przebudowę tego gmachu dostosowując obiekt do nowej funkcji. Głównym projektantem modernizacji teatru z 800 osobową widownią i doskonałą akustyką był Ludwik Mahn. W latach 30. XIX w. Fryderyk Jan Trautsolt (1790-1864)²⁴¹ przebudował fronton teatru w stylu klasycystycznym. Z okresu Księstwa Warszawskiego pochodzi też tzw. Łoża Masońska na terenie obecnego Szpitala Miejskiego, którą zaprojektował prawdopodobnie Aleksander Groffe. Jest to niewielki obiekt na planie ośmiokąta, z łamanym dachem w formie ostrosłupa zwany powszechnie „Grzybkiem”.

W zaborze rosyjskim trwających ok. 100 lat w okresie początkowej stosunkowo dużej autonomii Królestwa Polskiego nastąpił szybki rozwój gospodarczy Płocka, co wpłynęło korzystnie na miejskie budownictwo. Ważną rolę w plockiej urbanistyce i architekturze odegrali Ludwik Mahn (1768-1824) i Jakub Kubicki (1758-1833)²⁴².

Ok. 1818 r. wybudowano na miejscu starszej budowli kamienicę narożną (róg Starego Rynku i ul. Jerozolimskiej), obecnie nazywanej „Domem Prasy” (Stary Rynek 27)²⁴³. W latach 1818-1821

233 T. J. Gałązka, I. Szychowski, s. 13.

234 A. J. Papierowski, J. Stefański, *Rajmund Rembieliński*, s. 436.

235 T. J. Gałązka, I. Szychowski, s. 20.

236 A. J. Papierowski, J. Stefański, *Wacław Aleksander Lachman*, s. 277.

237 T. J. Gałązka, I. Szychowski, s. 13.

238 J. B. Nycek, K. Badowski, *Mahn Ludwik*, s. 217.

239 A. J. Papierowski, J. Stefański, *Wielka synagoga*, s. 523.

240 J. B. Nycek, K. Badowski, *Groffe Aleksander Dietrych*, s. 206.

241 Ibid., *Trautsolt Fryderyk Jan*, s. 231.

242 Ibid., *Kubicki Jakub*, s. 214.

243 T. J. Gałązka, I. Szychowski, s. 10.

powstała na Starym Rynku 7 kamienica, którą w XIX w. należała do rodziny Kosińskich (prawdopodobnie mieszkał w niej Wincenty Hipolit Gawarecki (1788-1852)²⁴⁴. W 1823 r. zbudowany został przy ul. Kolegialnej 1 (róg ul. Kolegialnej i Tumskiej) jednopiętrowy budynek z elementami neorenesansowymi²⁴⁵. Kamienica należała do znanej plockiej rodziny pejzażysty i malarza Jana Betley (1908-1980).

Po wyburzeniu w 1817 r. starego ratusza z XV w. położonego w centralnej części Starego Rynku Jakub Kubicki wybudował w latach 1824-1827 w północnej części tego rynku klasycystyczny ratusz²⁴⁶. Następnie w 1829 r. według jego projektu powstały cztery pary rogatek w stylu klasycznym: warszawskie, płońskie, dobrzyńskie i bielskie. Do dnia dzisiejszego nie zachowały się tylko rogatki bielskie. Przy Placu Narutowicza 1 powstała w 1827 r. kamienica klasycystyczna z trójkątnym tympononem, która została przebudowana w 1858 r.²⁴⁷ Kubickiemu przypisuje się też zaprojektowanie wybudowanego w latach 1828-1832 Domu pod Opatrznością przy placu Narutowicza 2²⁴⁸. Ten piękny obiekt w stylu neoklasycyzyzmu z dwoma frontami, główny od strony placu i boczny od strony ul. Grodzkiej, obecnie jest siedzibą Biblioteki im. Zielińskich TNP. Niewiele tej kamienicy ustępuje dom Kuliga (drukarza plockiego), który powstał w 1834 r. przy placu Narutowicza 5 (róg z ul. Tumską)²⁴⁹.

W 1829 r. wybudowano kamienicę popularnie nazywaną domem rodzinnym Wagnerów (ul. Grodzka 13), przebudowa w stylu klasycznym nastąpiła w 1827 r.²⁵⁰ W 1839 r. powstała w stylu neoklasycyzyzmu kamienica przy ul. Grodzkiej 5, w której urodził się i przez 23 lata mieszkał poeta, plastyk i filmowiec Stefan Themerson (1910-1988)²⁵¹. Wschodnią część placu Narutowicza zamyka odwach²⁵², tj. dawna carska wartownia, która powstała w 1837 r. według projektu Michała Jakuba Miklaszewskiego (1796-1865)²⁵³. W 1838 r. wybudowano jednopiętrową kamienicę neogotycką przy ul. Misjonarskiej 1a, jej rozbudowa nastąpiła w 1867 r.

Ok. 1840 r. przy ul. Tumskiej 9 powstał okazały z przejawami neogotyku Hotel Angielski, wielokrotnie przebudowywany, z czasem zajął cały narożny kwartał ul. Tumskiej i Sienkiewicza²⁵⁴. W tymże okresie powstał Hotel Warszawski przy ul. Kolegialnej 20²⁵⁵, który przebudowano pod kierunkiem Bolesława Zienkiewicza ok. 1901 r. w stylu eklektycznym. Elegancka sala balowa została później wykorzystana jako kino „Sfinks”. Po II wojnie światowej w okresie PRL obiekt przejęła służba zdrowia. W dawnym hotelu siedzibę posiadała Powiatowa Stacja Sanitarno-Epidemiologiczna. Ok. 1840 r. powstała też w rejonie Starego Rynku przy ul. Bielskiej 1, na miejscu starej kamieniczki oberża, którą po przebudowie nazwano Hotelem Poznańskim²⁵⁶.

W 1844 r. Henryk Marconi (1792-1863)²⁵⁷ wznosił obok więzienia pruskiego nowy gmach więzienny przy ul. Więziennej (obecnie ul. Sienkiewicza). Henrykowi Marconiemu przypisuje się też

244 A. J. Papierowski, J. Stefański, *Wincenty Hipolit Gawarecki*, s. 162.

245 Ibid., s. 23.

246 A. J. Papierowski, J. Stefański, *Ratusz plocki*, s. 435; także, T. J. Gałązka, I. Szychowski, s. 10.

247 T. J. Gałązka, I. Szychowski, s. 10.

248 A. J. Papierowski, J. Stefański, *Dom pod Opatrznością*, s. 135-136.

249 T. J. Gałązka, I. Szychowski, s. 12.

250 Ibid., s. 11.

251 Ibid., s. 11.

252 A. J. Papierowski, J. Stefański, *Odwach*, s. 347-348.

253 J. B. Nycek, K. Badowski, *Michał Jakub Miklaszewski*, s. 219.

254 T. J. Gałązka, I. Szychowski, s. 22.

255 Ibid., s. 25.

256 Ibid., s. 9.

257 J. B. Nycek, K. Badowski, *Marconi Henryk*, s. 218.

projekt kamienicy mieszczańskiej z 1833 r. w ul. Kwiatka oraz fronton dawnego Hotelu Angielskiego przy ul. Tumskiej. W połowie XIX w. zbudowano przy ul. Bielskiej 14 murowany, parterowy budynek, przebudowany w latach 1925-1934²⁵⁸, w którym urodził się i wiele lat mieszkał Ludwik Joachim Franciszek Krzywicki (1859-1941)²⁵⁹.

W latach 1850-1864 przebudowano dawne Opactwa Benedyktyńskie²⁶⁰ na seminarium duchowne. Równocześnie benedyktyński kościół pw. św. Wojciecha zlikwidowano i przebudowano na żeńskie państwowe gimnazjum, które funkcjonowało do 1914 r. Prace w stylu barokowo-klasycznym wykonali Michał Jakub Miklaszewski (1796-1865)²⁶¹ i Stanisław Jaroszewski (1808/1821-1900)²⁶². Przed 1860 r. wzniesiono parterowy dom przy Katedrze²⁶³, w którym w latach 1863-1868 mieszkał biskup Wincenty Teofil Popiel (1825-1912)²⁶⁴. Od 1912 r. obiekt ten był siedzibą Kurii Diecezjalnej i Sądu Biskupiego. Autorem architektonicznej przebudowy tego budynku w stylu „dworkowego” był prof. Politechniki Warszawskiej arch. arch. Stanisław Marzyński.

Opis statystyczno-historyczny Płocka z 1860 r. według Anny M. Stogowskiej²⁶⁵ zawierał następujące obiekty sakralne: katedra, fara (kościół parafialny pw. św. Bartłomieja), kościół św. Katarzyny (drewniany - na cmentarzu katolickim), kościół księży reformatów, kościół ewangelicki (pw. św. Dominika), cerkiew prawosławna (zlokalizowana przy koszarach wojskowych), bożnica (w dzielnicy żydowskiej) oraz kaplice: przy Gimnazjum Gubernialnym, przy Szpitalu Sióstr Miłosierdzia, przy Szpitalu św. Aleksego, przy Domu Badań. Do miasta należały takie budynki, jak: ratusz, odwach, dom z lazaretem wojskowym, rzeźnia, jatki, teatr i piekarnia na placu wojskowym. Na koniec 1860 r. w Płocku było: 7 kościołów, 2 klasztory, 5 kaplic, 566 domów, w tym 387 murowanych (203 parterowych, 133 jednopiętrowych i 51 dwupiętrowych).

W latach 1856-1866 została wybudowana trzykondygnacyjna kamienica, która do 1950 r. należała do zasłużonej w Płocku rodziny drukarzy Detrychów²⁶⁶. Ok. 1860 r. przy ul. Kolegialna 14 (róg z ul. 1 Maja) wybudowano dla znanej płockiej rodziny rodziny Płoskich kamienicę²⁶⁷, którą w 1937 r. zakupił znany płocki adwokat, działacz Akcji Katolickiej oraz Stowarzyszeń „Sokół” i „Caritas” Stanisław Zgliszczyński (1890-1940)²⁶⁸.

Z 1863 r. pochodzi kamienica przy ul. Sienkiewicza 41 wielokrotnie przebudowywana²⁶⁹, w której mieszkało małżeństwo Aleksander Bolesław Maciesza (1875-1945)²⁷⁰ i Maria Macieszyna (1869-1953)²⁷¹. Aleksander B. Maciesza należał do najbardziej zasłużonych obywateli miasta w XX w., aktywnie działał jako lekarz, pedagog, publicysta, regionalista, fotograf, historyk, antropolog. Pełnił też ważne funkcje administracyjne i społeczne. W 1919 r. piastował urząd burmistrza Płocka, a

258 Ibid., s. 15.

259 A. J. Papierowski, J. Stefański, *Ludwik Joachim Franciszek Krzywicki*, s. 267.

260 Ibid., *Dawne opactwo benedyktyńskie*, s. 130-131.

261 J. B. Nycek, K. Badowski, *Miklaszewski Michał Jakub*, s. 219.

262 Ibid., *Jaroszewski Stanisław*, s. 209.

263 T. J. Gałązka, I. Szychowski, s. 21.

264 A. J. Papierowski, J. Stefański, *Wincenty Teofil Popiel*, s. 67.

265 A. M. Stogowska, *Życie społeczno-gospodarcze Płocka w latach 1793-1918, ...op. cit.*, s. 149.

266 T. J. Gałązka, I. Szychowski, s. 24.

267 Ibid., s. 20.

268 A. J. Papierowski, J. Stefański, *Stanisław Zgliszczyński*, s. 569.

269 T. J. Gałązka, I. Szychowski, s. 27.

270 A. J. Papierowski, J. Stefański, *Aleksander Bolesław Maciesza*, s. 297.

271 Ibid., *Maria Macieszyna*, s. 298.

następnie prezydenta miasta. Reaktywował w 1907 r. Towarzystwo Naukowe Płockie, któremu jako prezes przewodził do śmierci, ponadto był też prezesem Płockiego Towarzystwa Lekarskiego.

Od 1864 r. funkcję nowego pałacu biskupiego²⁷² pełni kamienica z XVIII w. na Placu Narutowicza 10, sąsiadująca z siedzibą TNP. W latach 1865-1867 r. w południowej części obecnego placu Obrońców Warszawy wzniesiono w stylu nawiązującym do wczesnej cerkwi bizantyjskiej sobór prawosławny pw. Przemienienia Pańskiego, który zaprojektował Bronisław Brodzic-Żochowski (1836-1911)²⁷³. Po I wojnie światowej w 1919 r. sobór przekazano garnizonowemu kościołowi katolickiemu. W 1929 r. świątynię rozebrano, gdyż uznano, że była ona symbolem ucisku narodowego przez władze carskie. Z okresu zaboru rosyjskiego na cmentarzu prawosławnym przy ul. Norbertańskiej pozostała mała cerkiewka pw. Michała Archaniola.

W drugiej połowie XIX w. został wybudowany przy ul. Kościuszki dworek reagenta Lubowidzkiego²⁷⁴, dziadka wybitnego poety Władysława Broniewskiego (1897-1962)²⁷⁵, w którym obecnie funkcjonuje muzeum poety i siedziba płockiego oddziału Związku Nauczycielstwa Polskiego. W tym budynku urodził się i mieszkał do 1915 r. Władysław Broniewski. W 1882 r. na skrzyżowaniu ul. Sienkiewicza i Bielskiej (ul. Bielska 17) powstała kamienica, która przez dziesiątki lat stanowiła siedzibę organizacji dobroczynnych²⁷⁶. W tymże roku zakończono przy kościele św. Bartłomieja budowę w stylu neoklasycyźnym plebani.

W 1890 r. został zbudowany w stylu późnego klasycyzmu z neorenesansową elewacją pałacyk przy ul. Kolegialnej²⁷⁷ dla małżeństwa przemysłowców i filantropów: Ludwika i Anny Flatau. W latach 1917-1925 w obiekt był siedzibą Banku Przemysłowego Warszawskiego, później – do wojny mieścił biura Powiatowej Kasy Chorych. Obecnie po gruntownej przebudowie w drugiej połowie lat 80. funkcjonuje w nim Urząd Stanu Cywilnego i Pałac Ślubów. We wsi Radziwie zakończono w 1899 r. budowę neogotyckiego kościoła pw. św. Benedykta, zaprojektowanego przez Edwarda Cichockiego (1833-1899)²⁷⁸.

W 1901 r. Stanisław Franciszek Józef Górnicki (1855-1927)²⁷⁹ ufundował neogotycką kaplicę cmentarną pw. św. Elżbiety na starym cmentarzu katolickim przy Alejach Kobylińskiego w obecnym osiedlu Miodowa. W 1902 r. powstał przy ul. Kościuszki 6 okazały eklektyczny gmach Płockiej Dyrekcji Szczegółowej Towarzystwa Kredytowego Ziemskiego²⁸⁰, który zaprojektowali Apoloniusz Paweł Nieniewski (1856-1932)²⁸¹ i Władysław Adolf Kozłowski (1859-1925)²⁸². W okresie PRL w tym obiekcie kolejno mieścił się: zarząd PPS, Cech Rzemiosł Różnych, Komitet Powiatowy PZPR, Komitet Wojewódzki PZPR. Dziś budynek ten jest siedzibą Książnicy Płockiej im. Władysława Broniewskiego. W tymże roku został wzniesiony gmach kamienicy przy placu Obrońców Warszawy 2 (róg z ul. Kolegialną), którą w końcu ubiegłego wieku zmodernizował dziennikarz, poeta i prawnik

272 Ibid., *Pałac biskupi – obecny*, s. 357.

273 J. B. Nycek, K. Badowski, *Żochowski-Brodzic Bronisław*, s. 236.

274 T. J. Gałązka, I. Szychowski, s. 19.

275 A. J. Papierowski, J. Stefański, *Bronisław Broniewski*, s. 98.

276 T. J. Gałązka, I. Szychowski, s. 19.

277 Ibid., s. 24.

278 A. J. Papierowski, J. Stefański, *Cichocki Edward*, s. 202.

279 Ibid., *Stanisław Franciszek Józef Górnicki*, s. 168.

280 T. J. Gałązka, I. Szychowski, s. 18.

281 A. J. Papierowski, J. Stefański, *Nieniewski Apoloniusz Paweł*, s. 220.

282 J. B. Nycek, K. Badowski, *Kozłowski Adolf Władysław*, s. 213.

dr Wiesław Pomorski²⁸³. W latach 1904-1905 Stefan Szyller dokonał przebudowy zespołu budynków dawnego Zakładu Dobroczyнного Anioła Stróża z połowy XIX w. na Starym Rynku 14-18²⁸⁴.

Wiele znaczących reprezentacyjnych budynków w Płocku pozostawił po sobie Bolesław Zienkiewicz (1861-1927)²⁸⁵, który zaprojektował: eklektyczną kamienicę Święckiego przy ul. Kolegialnej 18 (1904), modernistyczną kamienicę Przymanowskich przy ul. 1 Maja 3/5 (1905)²⁸⁶, budynek Banku Państwa przy placu Obrońców Warszawy 8 (1905)²⁸⁷, eklektyczny dom mieszkalny dla własnej rodziny przy ul. Kościuszki 20 (1906)²⁸⁸, dom Mądrzejewskich przy ul. Sienkiewicza 30 (1907), który obecnie po modernizacji funkcjonuje jako Hotel Herman²⁸⁹. Inwestorem najbardziej znanego secesyjnego gmachu w Płocku był Józef Górnicki (1876-1953). Obiekt ten powstał w 1909 r. przy ul. Tumskiej 8²⁹⁰. Obecnie po modernizacji jest siedzibą Muzeum Mazowieckiego.

W wyniku starań wybitnego płockiego działacza i filantropa ks. prałata Ignacego Lasockiego (1860-1933)²⁹¹ zakupiono w 1911 r. u zbiegu ul. Kolegialnej i Misjonarskiej (obecny adres: ul. Kolegialna 23) nieruchomości z przeznaczeniem na budowę szkoły żeńskiej. Szkoła ta od 1920 r. funkcjonowała jako Gimnazjum Żeńskie im. Reginy Żółkiewskiej²⁹². W latach 1908-1933 dyrektorem gimnazjum była wybitna płocka działaczka Marcelina Rościszewska (1875-1949)²⁹³. Po II wojnie światowej obiekt został siedzibą Państwowej Szkoły Muzycznej I i II stopnia im. K. Szymanowskiego²⁹⁴. Wśród najbardziej zasłużonych pedagogów był kompozytor, publicysta i sekretarz Towarzystwa Muzycznego dr Marcin Kamiński (1913-1990)²⁹⁵. Po II wojnie światowej obiekt szkolny rozbudowano według projektu arch. Ignacego Bładowskiego.

W 1913 r. po rocznej budowie powstał przy ul. 3 Maja 16 budynek I Gimnazjum Polskiego, zaprojektowany i zrealizowany przez Czesława Zembrzyckiego (1860-1924)²⁹⁶ oraz Władysława Czechowskiego (ok. 1860 - po 1921)²⁹⁷. Obecnie po kolejnych modernizacjach i rozbudowie obiekt jest siedzibą Liceum im. Władysława Jagiełły²⁹⁸.

W 1913 r. przemysłowiec i działacz społeczny z zasłużonej płockiej rodziny o korzeniach pruskich Alfred von Blumberg (1876-1953) zbudował budynek przy ul. Warszawskiej 28 w stylu zbliżonym do secesyjnego. Przykładem obiektów mieszkalnych w stylu secesyjnym są dwa domy-bliźniaki przy ul. Pięknej²⁹⁹, zaprojektowane w 1914 r. przez Władysława Czechowskiego.

283 Ibid., *Pomorski Wiesław*, s. 223.

284 T. J. Gałązka, I. Szychowski, s. 8.

285 J. B. Nycek, K. Badowski, *Zienkiewicz Bolesław*, s. 235.

286 T. J. Gałązka, I. Szychowski, s. 28.

287 W okresie wykonywania wykopów natrafiono na kamienny grób skrzynkowy zawierający urny z prochami z epoki kontaktów ludności tubylczej z Etruskami.

288 T. J. Gałązka, I. Szychowski, s. 19.

289 Ibid., s. 27.

290 T. J. Gałązka, I. Szychowski, s. 21.

291 A. J. Papierowski, J. Stefański, *Ignacy Lasocki*, s. 278-279.

292 T. J. Gałązka, I. Szychowski, s. 22.

293 A. J. Papierowski, J. Stefański, *Marcelina Rościszewska*, s. 439.

294 Ibid., *Państwowa Szkoła Muzyczna I i II stopnia im. Karola Szymanowskiego*, s. 358.

295 Ibid., *Marcin Kamiński*, s. 212.

296 J. B. Nycek, K. Badowski, *Żochowski-Brodzic Bronisław*, s. 236.

297 Ibid., *Czechowski Władysław*, s. 202.

298 A. J. Papierowski, J. Stefański, *Liceum Ogólnokształcące im. Władysława Jagiełły*, s. 284.

299 T. J. Gałązka, I. Szychowski, s. 29.

W latach 1911-1914 powstał kompleks katedralno-klasztorny Starokatolickiego Kościoła Mariawitów w stylu nawiązującym do późnego gotyku angielskiego³⁰⁰. Autorem dokumentacji był architekt-samouk, biskup mariawicki Jana Maria Kowalski (1871-1942)³⁰¹. Na szczególną uwagę w tym kompleksie zasługuje mariawicka Świątynia Miłosierdzia i Miłości.

Należy zgodzić się z Michałem Pszczółkowskim, że rozwiązania stylistyczne w architekturze na ziemiach Królestwa Kongresowego zdominowane były: „przez nurt historyzmu i kolejno pojawiających się wariantów „neo” wcześniejszych epok: antyku, romantyzmu, gotyku, renesansu, manieryzmu i baroku. Ich popularność była konsekwencją rozwoju nauk historycznych, archeologii i historii sztuki, a także preferencji estetycznych dziewiętnastowiecznego społeczeństwa”³⁰².

W podsumowaniu tego okresu należy stwierdzić, że Płock w tym okresie z upadającego miasteczka przekształcił się w ważny ośrodek administracyjny z dużym potencjałem rozwojowym. W zakresie rozwoju gospodarczego został jednakże prześcignięty przez niedaleki Włocławek, do którego już w 1862 r. doprowadzono linię kolejową Warszawa-Bydgoszcz, co umożliwiło szybkie uprzemysłowienie miasta.

Obiekty kubaturowe w II RP

W okresie dwudziestolecia międzywojennego kontynuowana była rozbudowa kompleksu budynków Wyższego Seminarium Duchownego, w którym monumentalny neobarokowy gmach seminaryjny zaprojektował Oskar Sosnowski (1880-1939)³⁰³, a jego realizacja przebiegała w trakcie wojny światowej od 1914 r. do 1916 r. Kolejnym wyróżniającym się obiektem na terenie seminarium był neoklasycystyczny gmach biblioteki z jońskim pilastrami, zaprojektowany przez Mariana Kontkiewicza (1884-1926)³⁰⁴, obecnie funkcjonuje w nim m.in. Archiwum Diecezjalne³⁰⁵. W latach 1924-1925 Stefan Szyller nadzorował realizację domu mieszkalnego dla profesorów, natomiast w latach 1927-1928 konsultował rozbudowę budynku dydaktycznego seminarium, wykonywanego przez inż. Konrada Morawskiego.

W 1926 r. Józef Głowczewski³⁰⁶ zaprojektował budynek szkolny przy Al. Jachowicza 20, natomiast w 1927 r. – secesyjną willę-dworek przy ul. Kolegialnej 34³⁰⁷. Obiekt ten znany jest jako dom mieszkalny prawnika i publicyisty Stanisława Kostaneckiego (1915-1995)³⁰⁸ oraz jego żony bibliotekarki i publicystki Marii Kieffer-Kostanieckiej (1913-1988)³⁰⁹. Obecnie jest w posiadaniu prawnika Waldemara Podela³¹⁰, który dokonał jego kompleksowej modernizacji. Józef Głowczewski jest też projektantem willi przy Al. Jachowicza 16 oraz Domu Akcji Katolickiej przy ul. Tumskiej 5a, który w okresie PRL funkcjonował jako kino-teatr Przedwiośnie.

300 A. J. Papierowski, J. Stefański, *Zespół klasztorno-katedralny Mariawitów*, s. 561.

301 Ibid., *Kowalski Jan Maria*, s. 213.

302 M. Pszczółkowski, *Architektura Włocławka w latach 1918-1939*, Włocławek-Łódź 2019, s. 32.

303 J. B. Nycek, K. Badowski, *Sosnowski Oskar*, s. 228.

304 Ibid., *Kontkiewicz Marian*, s. 212.

305 A. J. Papierowski, J. Stefański, *Archiwum Diecezjalne w Płocku*, s. 25-26.

306 J. B. Nycek, K. Badowski, *Głowczewski Józef*, s. 205.

307 T. J. Gałązka, I. Szychowski, s. 26.

308 A. J. Papierowski, J. Stefański, *Kostanecki Stanisław*, s. 246.

309 Ibid., *Kieffer-Kostanecka Maria*, s. 227.

310 J. B. Nycek, K. Badowski, *Podel Waldemar*, s. 223.

W 1927 r. zbudowano na fundamentach kamieniczki gotyckiej na Starym Rynku 20 bezstylowy obiekt³¹¹, w którym mieszkała Alina Rebinder (1909-1942). Pomimo ciężkiej choroby w latach 1940-1942 w swoim mieszkaniu prowadziła tajne nauczanie w zakresie szkoły podstawowej. W latach 20. XX w. Bank Gospodarstwa Krajowego wybudował osiem domów mieszkalny dla kadry urzędniczej miasta³¹². Inicjatorem tego budownictwa w formie spółdzielczej był Eligiusz Zalewski, stąd utworzona ulica nosi miano Zalesie.

Przykładem nowoczesnej architektury mieszkalnej jest kamienica przy ul. 1 Maja 1 wzniesiona w 1935 r. na zlecenie drukarza Bolesława Detrycha (1885-1951)³¹³. Autorem dokumentacji tego funkcjonalnego budynku był Mieczysław Kamiński³¹⁴. W latach 1927-1936 we wsi Imielnica ówczesny proboszcz Władysław Skierkowski (1886-1941)³¹⁵ wybudował na miejscu starej drewnianej świątyni – murowany kościół pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa.

Obiekty kubaturowe w PRL

Spośród znaczących obiektów kubaturowych powstałych w latach PRL na uwagę zasługują głównie obiekty użyteczności publicznej. W pierwszych kilkunastu latach PRL-u dominował w architekturze tzw. socrealizm. W Płocku powstało w tym stylu kilka budynków użyteczności publicznej oraz obiektów mieszkalnych wielorodzinnych, w tym duży czterokondygnacyjny budynek mieszkalny z parterem handlowo-usługowym przy ul. Tumskiej (na skrzyżowaniu z ul. Kwiatka). W latach 50. XX w. powstały dwa nowoczesne obiekty handlowe: Powszechny Dom Towarowy Centrum przy ul. Tumskiej nr 11 (1954 r.) oraz kilka lat później Spółdzielczy Dom Handlowy Zgoda przy ul. Tumskiej nr 11a, który zaprojektował arch. J. Andrzejak³¹⁶. Jedną z pierwszych dużych inwestycji przemysłowych lat pięćdziesiątych były budowle elewatora i młyna zbożowego w Radziwiu, które zostały zaprojektowane w „stylu neorenesansowym” (w nawiązaniu do architektury katedry po prawej strony Wisły).

W latach 1959-1962 r. wybudowano Dom Turysty PTTK przy ul. Piekarskiej 1 na Wzgórzu Sieciecha według projektu prof. Marka Leykama (1908-1983)³¹⁷. Obiekt ten po zmianie właściciela w latach 1994-2004 został rozbudowany i zmodernizowany przez Jerzego Jaworskiego³¹⁸ i Tomasza Królikowskiego³¹⁹ (obecna nazwa Domu Turysty – Hotel Starzyński).

W latach 1962-1964 powstał dziewięć-kondygnacyjny hotel Orbis-Petropol przy Al. Jachowicza 49, który zaprojektowali Jerzy Czyż³²⁰ i Jan Furman³²¹. Ostatnio hotel zmienił właściciela i został zmodernizowany (obecna nazwa Hotel Petropol). Wybudowany gmach dla Technikum Elektrycznego, zaprojektowany przez Ludwika Mackiewicza³²², został w 1967 r. przekazany dla

311 T. J. Ibid, s. 28.

312 T. J. Gałązka, I. Szychowski, s. 30.

313 J. B. Nycek, K. Badowski, *Detrych Bolesław*, s. 203.

314 Ibid., *Kamiński Mieczysław*, s. 210.

315 Ibid., *Skierkowski Władysław*, s. 227.

316 Ibid., *Andrzejczak J.*, s. 197.

317 Ibid., *Leykam Marek*, s. 216.

318 Ibid., *Jaworski Jerzy*, s. 209.

319 Ibid., *Królikowski Tomasz*, s. 214.

320 Ibid., *Czyż Jerzy*, s. 202.

321 Ibid., *Furman Jan*, s. 204.

322 Ibid., *Mackiewicz Ludwik*, s. 217.

utworzonej w Płocku Filii Politechniki Warszawskiej. W tymże roku wybudowano też kompleks gastronomiczny Bar Piast przy ul. Tumskiej 3 (według projektu Witolda Piaseckiego³²³ i Henryka Sęczykowskiego³²⁴). Obiekt ten w okresie późniejszym funkcjonował jako Cocktail-Bar Hortex.

Na przełomie lat 60. i 70. XX w. powstały obiekty: gmach Poczty Polskiej przy ul. Bielska 14b, dom meblowy przy ul. Nowy Rynek 7 oraz budynek handlowy „Antypodkowa” przy ul. Nowy Rynek 1. Pierwotnie dwukondygnacyjna „Antypodkowa” miała zamykać zabytkowe obiekty handlowe w kształcie podkowy (jatkę z XIX w.), które niestety zostały rozebrane.

Interesującą pod względem architektury jest Szkoła Podstawowa nr 1 im. Braci Jeziorowskich przy pasażu Karadzica 1 (tzw. „Szkoła Matka”), którą zaprojektował Andrzej Wejchert (1912-1993)³²⁵. W latach 1971-1973 powstał główny dydaktyczny gmach Filii Politechniki Warszawskiej w Płocku przy ul. Lukaszewicza. Główny projektant Henryk Sęczykowski wykonał projekt wspólnie z Zygmuntem Hofmanem, Tadeuszem Kujawski, Mieczysławem Santorskim i Antonim Szubskim.

W 1973 r. w os. Winiary otwarto ośmiokondygnacyjny blok główny Wojewódzkiego Szpitala Zespołowego im. Marcina Kasprzaka, wcześniej w 1968 r. oddano do użytku parterowe pawilony szpitala zakaźnego. Dokumentację architektoniczną szpitala opracowali Ryszard Trzaska³²⁶, Adrianna Kłosińska³²⁷, Tadeusz Nasfeter³²⁸. W latach 1970-1974 przy ul. Nowy Rynek 11 wybudowano gmach Domu Kultury³²⁹, który przekształcono w Teatr Dramatyczny im. Jerzego Szaniawskiego³³⁰. Autorami dokumentacji byli: Stefan Putowski³³¹, Bogusław Winiarski³³², Tadeusz Zieliński³³³.

W 1974 r. zakończono budowę krytej Pływalni Miejskiej „Jagiellonka” przy ul. 3 Maja. Kolejna kryta Pływalnia „Kobyłanka” powstała w rok później przy Al. Kobylińskiego. Budynek PKO i PZU przy ul. Tumskiej oraz Dom Techniki MZRIp przy ul. Kazimierza Wielkiego zaprojektowali Kazimierz Górski³³⁴, Bonifacy Kowalski³³⁵ i Zbigniew Paradowski³³⁶. Dom Handlowy TSS przy ul. Nowy Rynek 4 zaprojektował Janusz Łabuz³³⁷. W 1980 r. został otwarty Płocki Dom Kultury przy ul. Tumskiej. W latach 1977-1983 wzniesiono kościół św. Stanisława Kostki przy Al. Jachowicza na os. Dworcowa. Kościół został zaprojektowany przez zespół architektów pod kierownictwem prof. Ludwika Mackiewicza³³⁸. W 1982 r. we wsi Ciechomice³³⁹ wzniesiono kościół pw. św. Maksymiliana Marii Kolbe według projektu arch. Henryki Wichrowskiej.

323 Ibid., *Piasecki Witold*, s. 222.

324 Ibid., *Sęczykowski Henryk*, s. 226.

325 Ibid., *Wejchert Andrzej*, s. 232.

326 Ibid., *Trzaska Tomasz*, s. 231.

327 Ibid., *Kłosińska Adrianna*, s. 211.

328 Ibid., *Nasfeter Tomasz*, s. 220.

329 A. J. Papierowski, J. Stefański, *Teatr dramatyczny im. Jerzego Szaniawskiego*, s. 495-499.

330 B. Konarska-Pabiniak, *Teatr w Płocku. 1812-2012*, Płock 2012.

331 J. B. Nycek, K. Badowski, *Putowski Stefan*, s. 224.

332 Ibid., *Winiarski Bogusław*, s. 233.

333 Ibid., *Zieliński Tadeusz*, s. 235.

334 Ibid., *Górski Kazimierz*, s. 206.

335 Ibid., *Kowalski Bonifacy*, s. 213.

336 Ibid., *Paradowski Zbigniew*, s. 222.

337 Ibid., *Łabuz Janusz*, s. 217.

338 Ibid., *Mackiewicz Ludwik*, s. 217.

339 Ibid., *Wieś Ciechomice od 1997 r. stanowi osiedle w Płocku*.

Obiekty kubaturowe w III RP

Do znaczących obiektów kubaturowych zrealizowanych w III RP należy zaliczyć budynki sakralne. W okresie od 1981 r. do 1999 r. w osiedlu Łukasiewicza powstał kościół pw. Matki Boskiej Częstochowskiej przy ul. Kossobudzkiego 10 według dokumentacji Ignacego Bładowskiego (1939-2000)³⁴⁰ i Kazimierza Badowskiego (1935-2022)³⁴¹. W latach 1989-2000 r. powstał kościół św. Miłosierdzia Bożego przy ul. Górnej 1 na os. Wyszogrodzka, zaprojektowany przez prof. Zdzisława Czerskiego (1926-1999)³⁴² i Andrzeja Pawlikowskiego. W 2003 r. zakończono budowę kościoła pw. Dobrego Pasterza przy ul. Norwida 2 na os. Skarpa według dokumentacji opracowanej przez Jana Lemańskiego³⁴³ i Krzysztofa Hibnera³⁴⁴. W latach 1996-2008 pobudowano kościół pw. św. Wojciecha przy ul. św. Wojciecha 2 w os. Podolszyce Południe. W końcu 2017 r. oddano do użytkowania kościół pw. Matki Bożej Fatimskiej przy ul. Gierzyńskiego 29 w os. Międzytorze. W końcowej fazie budowy jest kościół pw. Świętego Krzyża przy ul. Kutrzeby 2 w os. Podolszyce Północ, według projektu architektonicznego Janusza Łabuza. W fazie kończenia robót wykończeniowych jest Sanktuarium Miłosierdzia Bożego przy ul. Piekarskiej na os. Stare Miasto.

Od lutego 1997 r. do czerwca 1998 r. trwał remont i modernizacja starego ratusza z budową reprezentacyjnej sali obrad dla Rady Miasta według projektu Tomasza Królikowskiego. W połowie 1999 r. zakończono kolejną rozbudowę ratusza, który powiększono w wyniku zakupu gmachu przy ul. Zduńskiej (Ośrodek ETO Ministerstwa Ochrony Środowiska) oraz gmachu przy ul. Kazimierza Wielkiego (biurowiec PERN).

Janusz Łabuz zaprojektował dwa obiekty przy ul. Tumskiej: budynek PZU Życie (1998), który obecnie został przejęty przez Prokuraturę oraz Dom Handlowy Argentum (2002). W 2002 r. instytucje skarbowe zasiedliły po gruntownej modernizacji obiekt przy ul. 1 Maja, wcześniej projektowany na siedzibę Komitetu Wojewódzkiego PZPR. Na terenie dawnej mleczarni przy skrzyżowaniu Al. Jachowicza i ul. 11 listopada wybudowano nowoczesny kompleks mieszkaniowy z handlem i usługami. Wcześniej w tym rejonie po stronie zachodniej Al. Jachowicza powstały inne płockie „wysokościowce”.

W rejonie ul. Tysiąclecia i Rembielińskiego wybudowano dom meblowy i duże obiekty handlowe: Carrefour i Nomi (2002). Następnie w rozwidleniu ulic Przemysłowej i Bielskiej powstała Galeria Mosty (2009), a przy ul. Bielskiej – Salony Samochodowe firmy Budmat Auto. W wyniku powyższego dotychczasowe stare centrum handlowe Płocka (ul. Tumska, plac Nowy Rynek, Al. Kobylińskiego i ul. Tysiąclecia oraz zadaszone Targowisko Miejskie od Al. Jachowicza do ul. Królewieckiej) powiększyło się o południowo-wschodnią część os. Łukasiewicza.

W latach 2003-2004 dla potrzeb Muzeum Mazowieckiego³⁴⁵ przebudowano kamienicę przy ul. Tumskiej 8. W tej secesyjnej z lat 1909 r. dawnej siedzibie rodziny Górnickich obecnie prezentowane są zbiory okresu secesji i Młodej Polski. W sąsiedztwie powstał według projektu Tomasza Królikowskiego nowoczesny nowy gmach jako segment Muzeum, zawierający Oddział

340 Ibid., *Bładowski Ignacy Józef*, s. 199.

341 Ibid., *Badowski Kazimierz*, s. 295.

342 J. B. Nycek, K. Badowski, *Czerski Zdzisław*, s. 202.

343 Ibid., *Lemański Jan*, s. 216.

344 Ibid., *Hibner Krzysztof*, s. 207.

345 A. J. Papierowski, J. Stefański, *Muzeum Mazowieckie*, s. 333-336.

Historii Miasta Płocka. W latach 2006-2007 przeprowadzono gruntowną modernizację i przebudowę Teatru Dramatycznego im. Jerzego Szaniawskiego według dokumentacji opracowanej przez prof. Jakuba Wujka i Adama Nawrota. W listopadzie 2007 r. otwarto Płocką Galerię Sztuki w odremontowanej zabytkowej Łażni przy ul. Sienkiewicza 36.

W wyniku dużej aktywności architektonicznej Wojciecha Ryżyńskiego³⁴⁶ na terenie Płocka powstały: charakterystyczny budynek biurowy PERN (2007) przy ul. Wyszogrodzkiej 133; nowoczesny zadaszony amfiteatr przy ul. Rybaki 15, stanowiący Płocki Ośrodek Kultury i Sztuki Franciszki i Stefana Themersonów (2008) oraz oryginalne moło spacerowe wzdłuż nurtu Wisły o długości ok 350 m – jako fragment planowanej modernizacji i przebudowy ośrodka żeglarskiego „Morka”.

Po wyłączeniu wieży ciśnień z końca XIX w. z eksploatacji obiekt funkcjonował jako warsztat naprawczy, archiwum Wodociągów Płockich i galeria sztuki. W wyniku gruntownej modernizacji w latach 2011-2013 powstała kilkupiętrowa kawiarnia z tarasem na wysokości 24 m, którą zaprojektowali arch. Marta Joanna Siodłak³⁴⁷ i dr inż. Krzysztof Kamiński³⁴⁸.

Na przełomie XX i XXI w. wraz z budową osiedli na Podolszycach wzdłuż ul. Wyszogrodzkiej pomiędzy ulicami Sikorskiego i Czwartaków powstało nowe ogólnomiejskie centrum handlowo-usługowe „Podolszyce”. W skład tego centrum po południowej stronie ul. Wyszogrodzkiej wchodzi: hipermarket Auchan (2001), OBI (2002) i Galeria Wisła (2007), natomiast – po północnej stronie: Panorama Płocka; Agata Meble, Lidl oraz galeria handlowa Mazovia (zaprojektowana przez Tomasza Królikowskiego). Na terenie os. Podolszyce Południe wyróżniają się obiekty: kryta pływalnia Podolanka i nowoczesna Szkoła Podstawowa nr 22. W ostatnim czasie w Podolszycach Południe przy moście im. Solidarności powstały obiekty handlowe Centrum Graniczna: Leroy Merlin i Decathlon.

Na terenie os. Podolszyce Północ powstało wiele budynków o interesującej architekturze: budynek Szkoły Podstawowej Nr 23 im. Armii Krajowej przy ul. Walecznych 20; 8-kondygnacyjny budynek mieszkalno-usługowy przy ul. Szarych Szeregów 4, zaprojektowany przez Krzysztofa i Magdalenę Kwiatkowskich (wykonany w latach 1999-2001); apartamentowiec Pink Haus przy al. Armii Krajowej 42 – według dokumentacji Jerzego Jaworskiego i Tomasza Królikowskiego; kompleks obiektów Gimnazjum nr 8 im. Doktora Aleksandra Macieszy przy ul. Kutrzeby 2a (zaprojektowany przez Karola Midelay), wybudowany w latach 2001-2004.

Do obiektów o interesującej architekturze w Płocku należy również zaliczyć:

- Centrum Handlowe Galeria Tayger przy ul. Królewiecka 2 (1996 r.);
- budynek dawnego Citi Banku Handlowego przy Al. Kobylińskiego 13;
- gmach Hotelu Tumskiego przy ul. Piekarska 9;
- biurowiec Zakładu Naftoremont przy ul. Zglenickiego 46, według projektu Ignacego Bładowskiego;
- biurowiec Orlen-Projekt przy ul. Zglenickiego 42, zaprojektowany przez Renatę Kwiatkowską;
- halę sportową Orlen Arena przy placu Celebry Papieskiej 1 (2010 r.), zaprojektowaną przez Henryka Nowackiego³⁴⁹ i Krzysztofa Nowackiego;
- nowoczesny budynek Kino Nove Przedwiośnie przy ul. Tumska 5, zaprojektowany przez

346 J. B. Nycek, K. Badowski, *Ryżyński Wojciech*, s. 225.

347 Ibid., *Siodlak Marta Joanna*, s. 227.

348 Ibid., *Kamiński Krzysztof*, s. 210.

349 Ibid., *Nowacki Henryk*, s. 220.

- Mirosława Hrynkiewicza (wcześniej w okresie PRL funkcjonował tam kino-teatr „Przedwiośnie”);
- budynek usługowo-handlowy przy ul. Tumska 3 (na miejscu dawnego Cocktail-Bar Hortex), zaprojektowany przez Tomasza Królikowskiego;
 - nowoczesny budynek Willa Roseta przy ul. Misjonarskiej 1B;
 - budynek mieszkalno-handlowy przy skrzyżowaniu ul. Królewieckiej z ul. 1 Maja według projektu Joanny M. Ćwiertak³⁵⁰ (2012);
 - zmodernizowany w 2011 r. biurowiec PKN Orlen przy ul. Chemików 7;
 - wielofunkcyjny Cotex Office Centre przy Al. Piłsudskiego 35 (obiekt powstał w 2015 r. w wyniku modernizacji byłego budynku produkcyjnego Zakładów Dziewiarskich Cotex);
 - biurowiec Basell Orlen Polyolefins przy ul. Łukasiewicza 39 na terenie Płockiego Parku Przemysłowo-Technologicznego;
 - budynek Centrum Badawczo-Rozwojowe PKN Orlen na terenie PPP-T (2020 r.).

Mimo, że w tysiącletnim Płocku powstało wiele obiektów o architekturze romańskiej, gotyckiej, renesansowej, barokowej, klasycystycznej, secesyjnej i modernistycznej to niestety do dnia dzisiejszego w wyniku zniszczeń wojennych i pożarów oraz nie zawsze prawidłowo wykonanych remontów i modernizacji, większość płockich zabytków historycznych nie prezentuje jednolitego porządku architektonicznego. Szczególnie jest to widoczne na przykładzie bazyliki katedralnej, ale dotyczy to również większości starych kościołów i innych obiektów świeckich. Zmiana stylu architektonicznego istniejących obiektów wynikała zazwyczaj z panującej mody w kolejnych epokach. Jednakże w szeregu przypadkach było to również świadomie projektowanie nawiązujące do starych stylów architektonicznych (neogotyki czy neoklasycyzm) oraz łączenie różnych porządków w celu uzyskania zamierzonych efektów estetycznych³⁵¹.

Większość budowli i obiektów przemysłowych znajduje się w obszarze wielkoprzemysłowym PKN Orlen oraz w kompleksach przemysłowych poszczególnych osiedli Płocka.

Budowle rafineryjne i petrochemiczne w PRL i III RP

Dzielnica przemysłowa „Petrochemia”

Ogromnym skomasowaniem budowli przemysłowych w Płocku jest dzielnica przemysłowa „Petrochemia” (Płock Biała), w której od 1960 r. budowano Mazowieckie Zakłady Rafineryjne i Petrochemiczne. MZRiP to duża liczba instalacji rafineryjnych i petrochemicznych oraz park zbiorników surowcowych i poprodukcyjnych. Instalacje te składają się z przemysłowych stalowych i żelbetonowych budowli oraz przemysłowych i administracyjnych obiektów kubaturowych (trafostacje, przepompownie, budynki administracyjne, itp.).

Dzielnica Petrochemia stanowiąc przestrzeń produkcyjno-przemysłową składała się z dwóch podstawowych części: rejonu kompleksu instalacji rafineryjnych i

350 Ibid., Ćwiertak Joanna M., s. 202.

351 J. B. Nycek, *Dziesięć wieków architektury Płocka*, s. 13-32, [w:] *Architektura Płocka i jej twórcy*, s. 13; Cytaty: *W architekturze Płocka dominowało budownictwo sakralne, ustępując z czasem już od XIV stulecia obiektom świeckim, zwłaszcza obronnym i mieszkalnym, a potem budynkom użyteczności publicznej. W czasach nam współczesnych pojawiła się, zwłaszcza na obrzeżach miasta, charakterystyczna architektura przemysłowa, związana głównie z przemysłem rafineryjnym i petrochemicznym. Są to przede wszystkim instalacje PKN Orlen, estakady, parki paliwowe.*

petrochemicznych (MZRiP) oraz budowli zaplecza i zakładów przemysłowej produkcji pomocniczej PBP Petrobudowa i części jego przedsiębiorstw podwykonawczych.

Teren Kombinatu podzielono na:

- a/ segmenty technologiczne (działki instalacji rafineryjnych i instalacji petrochemicznych);
- b/ segmenty magazynowe (działki zbiorników surowcowych oraz produktów paliwowych, gazowych i poliofin);
- c/ działki funkcjonalne (chłodnie i osadniki, które znajdują się poza ogrodzeniem zakładu – po południowej stronie ul. Długiej oraz oczyszczalnia ścieków w Maszewie);
- d/ elektrociepłownię 250 MW (olejowo-gazową);
- e/ jednostki pomocnicze (warsztaty centralne),
- f/ infrastrukturę transportową (transport samochodowy wraz z terminalami oraz transport kolejowy z bocznicami zakładowymi i dużej stacji rozrządowej w Proboszczewicach).

Podstawowe budowle przemysłowe to: kolumny technologiczne, estakady, kominy do spalania gazów, chłodnie, zbiorniki żelbetowe, zbiorniki metalowe, itp. W okresie PRL w latach 1964-1989 w kombinacie rafineryjno-petrochemicznym uruchomiono 46 instalacji technologicznych. Funkcję generalnego wykonawcy pełniło wówczas Przedsiębiorstwo Budownictwa Przemysłowego Petrobudowa w Płocku, które koordynowało pracę kilkudziesięciu przedsiębiorstw specjalistycznych.

W związku z zapotrzebowaniem dla procesów technologicznych kombinatu dużych ilości pary technologicznej, ciepłej wody i energii elektrycznej wybudowano wielką Elektrociepłownię 250 MW (olejowo-gazową). Generalnym wykonawcą budowy tego przedsięwzięcia było Przedsiębiorstwo Budowy Elektrowni i Przemysłu Beton-Stal w Warszawie. Należy zaznaczyć, że podstawowym źródłem ciepła dla Płocka jest Elektrociepłownia MZRiP.

Obszar PKN Orlen

W okresie III RP na bazie 13 dzielnic mieszkaniowych i trzech dzielnic przemysłowych (Petrochemia, Kostrogaj Przemysłowy, Kostrogaj – FMŻ) funkcjonujących od lat 80. XX w. utworzono w 1993 r. 15 osiedli i jeden wielkoprzemysłowy – „obszar Petrochemia” (760 ha), który w XXI w. zwyczajowo nazywano „obszarem PKN Orlen”³⁵².

Płocką część koncernu PKN Orlen stanowi Zakład Produkcyjny, w którym obecnie znajduje się ok. 100 instalacji chemicznych (rafineryjnych i petrochemicznych), duża liczba magazynów płynnych surowców oraz produktów płynnych i gazowych, a także ogromna infrastruktura techniczna związana z produkcją, transportem drogowym i kolejowym oraz zarządzaniem.

We wschodniej części obszaru PKN Orlen w Płocku od 2003 r. funkcjonuje spółka joint venture Basell Orlen Polyolefins. Spółka BOP produkuje: (polipropylen (PP),

³⁵² W dniu 7 września 1999 r. w wyniku przejęcia Centrali Produktów Naftowych CPN S.A. przez Petrochemię Płock S.A. powstał Polski Koncern Naftowy S.A., który od 3 kwietnia 2000 r. nosi nazwę PKN Orlen S.A.

polietylen dużej gęstości (HDPE) i polietylen małej gęstości (LDPE); jest obecnie największym krajowym wytwórcą tworzyw sztucznych (800 tys. ton) .

Rozbudowę i modernizację instalacji rafineryjnych i petrochemicznych w Zakładzie Produkcyjnym PKN Orlen S.A. realizowano zgodnie z założeniami urbanistycznymi i technologicznymi przyjętymi w okresie budowy Mazowieckich Zakładów Rafineryjnych i Petrochemicznych. MZRiP podzielono na segmenty technologiczne: instalacji rafineryjnych, instalacji petrochemicznych, zbiorników magazynowych, zbiorników gazów płynnych, kotłowni zakładowej, warsztatów centralnych oraz wodno-ściekowy. Powyższy podział jest w miarę możliwości jest kontynuowany.

OTWARTE KOMPLEKSY REKREACYJNO-SPORTOWE

Otwarte kompleksy rekreacji i sportu stanowią część przestrzeni miejskiej związanej głównie z czynnym wypoczynkiem i sportem w terenie. Są to m.in.: place, skwery, stadiony sportowe, boiska szkolne, ogródki działkowe, ogródki jordanowskie, ogródki przedszkolne, plenerowe siłownie, cmentarze, bazyry otwarte, ośrodki sportów wodnych, lotnisko, ośrodek wypoczynkowo-sportowy Sobótka i teren ogrodu zoologicznego.

W Płocku historycznie pierwszymi terenami o otwartej zabudowie były średniowieczne place rynkowe, które poza funkcją handlową stanowiły miejsce zbiorowych spotkań oraz były wykorzystywane do rekreacji i wypoczynku. Miasto przez długi okres posiadało dwa rywalizujące rynki handlowe: rynek kanoniczny położony przed pałacem biskupim (obecnie plac Narutowicza, wcześniej lokalizacja pierwszego przygrodzia aglomeracji płockiej) oraz rynek – plac targowy osady powstałej w XIV w. wyniku nadania przez księcia praw miejskich na prawie niemieckim w wersji chełmińskiej (obecnie Stary Rynek).

Rynek kanoniczny jako ośrodek handlowy osady biskupiej (pierwszego Starego Miasta) funkcjonował do 1731 r. Natomiast rynek osady mieszczańskiej nowego wówczas miasta, obecnie nazywany Starym Rynkiem działał jako targowisko do 1877 r., gdy zostało ono przeniesione na plac nazwany „Nowym Rynkiem” (teren pomiędzy ówczesnymi Alejami oraz ulicami Królewiecką i Tumską). Oba rynki po zakończeniu funkcji handlowych zostały przekształcone w duże skwery parkowe (place rekreacji i publicznych spotkań). W związku z burzliwymi dziejami Płocka w XIX i XX w. oba rynki często zmieniały nazwy, jak również były wielokrotnie przebudowywane (tworzono nowe ciągi spacerowe wraz z małą architekturą oraz obsadzano nowymi drzewami, krzewami i trawnikami).

Budowniczy Ludwik Mahn odpowiedzialny z rozwój przestrzenny Płocka w latach 1807-1824 stosował nowoczesne rozwiązania urbanistyczne, w tym pozostawiając wolne niezabudowane przestrzenie z widokiem na Wisłę³⁵³. Dawny plac Panieński (obecnie plac Obrońców Warszawy) stanowił wówczas popularne miejsce gier i zabaw ludowych. W pierwszej połowie XIX w. prezes

353 A. M. Stogowska, *Życie społeczno-gospodarcze 1793-1918*, [w:] *Dzieje Płocka, ...op. cit.*, t. 2, s. 145; cytat: *Ludwik Mahn zastosował nowoczesne, jak na owe czasy, rozwiązanie przestrzenne placu Kolegialnego (obecnie placu Obrońców Warszawy). Pozostawiając wolną niezabudowaną południową przestrzeń z widokiem na Wisłę, wprowadzając zieleń do miasta na Wzgórzu Tumskim i Dominikańskim.*

Komisji Wojewódzkiej Płockiej generał Florian Kobyliński gruntownie przebudował i zazielenił plac Panieński, stąd kolejna nazwa od jego imienia – plac Floriański.

Targowisko na Nowym Rynku funkcjonowało do 1965 r., kiedy główne targi miejskie przeniesiono na Kostrogaj oraz w rejon przy ul. Kolejowej (dla lewobrzeżnej dzielnicy Radziwie). W związku z wyburzeniem na Nowym Rynku jatek handlowych (na planie podkowy) oraz wybudowaniu prawie na środku placu dwukondygnacyjnego obiektu rzemieślniczo-handlowego (popularnie nazywanego „Antypodkową”) plac ten został podzielony na dwie części. Część południowa Nowego Rynku obecnie stanowi zazieleniony skwerek wypoczynkowy, natomiast część północna – została w latach 1965/1966 przekształcona w plac manifestacji, a obecnie stanowi duży parking, który z uwagi na lokalizację popularnie nazywany jest „placem teatralnym”. Na początku lat 90. po rozbiórce wytwórni płyt żelbetowych OWT-67 na os. Łukasiewicza zorganizowano pomiędzy ul. Rembielińskiego i Przemysłową nowoczesne targowisko, które w kolejnych latach znacznie rozbudowano.

W północno-zachodniej części os. „Stare Miasto”, przy skrzyżowaniu Al. Kobylińskiego i ul. Topolowej położony jest katolicki cmentarz rzymskokatolicki stary, zwany zabytkowym (z 1780 r.)³⁵⁴. Po północnej stronie Al. Kobylińskiego, na południu os. Miodowa, znajduje się zabytkowy cmentarz, tzw. miejski (o ok. sto lat młodszym, z 1876 r.)³⁵⁵ oraz skwer, gdzie przy skrzyżowaniu Al. Kobylińskiego i ul. Łukasiewicza postawiono pomnik Ignacego Łukasiewicza. W okresie międzywojennym w granicach miasta³⁵⁶ były dwa cmentarze katolickie i dwa żydowskie oraz cmentarz prawosławny i ewangelicki.

Terenem rekreacyjno-sportowym na os. Kochanowskiego jest utworzony w 2002 r. kompleks lekkoatletyczny przy ul. Sportowej i Kochanowskiego tj. Miejskie Centrum Sportu – Stadion Miejski im. Bernarda Szymańskiego. Wcześniej był to Klub Sportowy Mazovia funkcjonujący pod patronatem Fabryki Maszyn Żniwnych³⁵⁷. W 1966 r. oddano do użytkowania stadion ZKS Stocznowiec przy ul. Kolejowej w Radziwiu (ostatnio został gruntownie zmodernizowany).

W 1972 r. północnej części osiedla Łukasiewicza przy ul. Łukasiewicza 34 zbudowano stadion ZKS Wisła, zaprojektowany został przez Jacka Kwiecińskiego i Janusza Marjańskiego. Obiekt ten w okresie późniejszym nazwano Stadionem Sportowym im. Kazimierza Górskiego, był on kilkakrotnie rozbudowany. Aktualnie w latach 2020-2023 dokonano gruntownej modernizacji, a właściwie zbudowano nowy Stadion Miejski (ORLEN STADION – nazwa komercyjna). Projekt na 15 tys. widzów według koncepcji firmy Bończa Studio Kraków zaprojektowała firma Perbo-Inwestycje Kraków (Jan Łabowicz i Marcin Kulpa), wykonawca – Mirbud SA Skierniewice.

Na os. Kolegialna w latach 1968-1971 we wnęce erozyjnej Wzgórza Sieciecha, w dolnej części skarpy wiślanej w niszy osuwiskowej, wybudowano amfiteatr otwarty na 3 tys. miejsc (ul. Rybaki 15). Został on wykonany według projektu Ignacego Józefa Bładowskiego, Czesława Korgula, Henryka Sęczykowskiego i prof. Lecha Wysokińskiego. W 2008 r. na tym terenie powstał nowoczesny zadaszony amfiteatr zaprojektowany przez Wojciecha Ryżyńskiego i Magdalenę Sobisiak. Na os. Kolegialna tereny rekreacyjne znajdują się też na placu Jarosława Dąbrowskiego

354 A. J. Papierowski, J. Stefański, *Cmentarz rzymskokatolicki stary*, s.114.

355 Ibid., *Cmentarz rzymskokatolicki miejski*, s.114-115.

356 Ibid, s. 148; cytat: *W 1860 r. obszar gruntów miejskich wynosił 55 włók, 55 morgów i 78 prętów. Pod zabudowaniami było 8,5 włóki ziemi. Ogrody obejmowały 15 morgów. Z ogólnej powierzchni 13 włók 26 morgów i 57 prętów należało do miasta. Reszta to własność skarbu państwa – 16 włók, prywatnych właścicieli – 7 włók. Drogi bite zajmowały 10 morgów. Reszta obszaru była obsiana zbożami i jarzynami.*

357 J. Kawecki, J. Przyszlak, E. Niemczewski, *Sport i turystyka w Płocku*, [w:] *Dziesięć wieków ...op. cit.*, s. 184-192.

(ostatnio zmodernizowanego) oraz w obszarze skweru przy skrzyżowaniu Al. Jachowicza z nową uliczką, stanowiącą łącznik z ul. 3 Maja (na przedłużeniu ul. 11 Listopada). W południowej części Placu Obrońców Warszawy (przy ul. Kościuszki), postawiony został monumentalny pomnik Władysława Broniewskiego³⁵⁸. Tereny rekreacyjne na os. Kochanowskiego: plac Romana Lutyńskiego (przy skrzyżowaniu ulic Bielskiej i Obrońców Westerplatte) oraz rejon cmentarza żydowskiego³⁵⁹ (przy skrzyżowaniu ulic Mickiewicza i Trauguta). W południowej części os. Trzepowo znajduje się lotnisko Aeroklubu Ziemi Mazowieckiej oraz duży cmentarz komunalny przy Bielskiej³⁶⁰.

Na os. Wyszogrodzka, niedaleko mostu drogowo-kolejowego, pomiędzy linią kolejową a skarpa wiślaną, funkcjonuje od 1951 r. Miejski Ogród Zoologiczny, który stanowi wyjątkowy teren rekreacji i wypoczynku, w trakcie spacerów można odkryć zadziwiającą florę i faunę. Płockie ZOO powstało z inicjatywy Tadeusza Borkowskiego na terenie parku utworzonego w 1938 r. wzdłuż ul. Norbertańskiej i Kilińskiego (10 ha), a następnie po wojnie powiększonego o 7 ha. W latach 1997-2008 dokonano intensywnej modernizacji Ogródu (w 2008 r. znajdowało się w nim ok. 3700 zwierząt reprezentujących ponad 320 gatunków).

INFRASTRUKTURA KOMUNIKACYJNA

Infrastrukturę komunikacyjną miasta tworzą wszelkiego rodzaju systemy: transportowe (drogi kołowe, drogi kolejowe, szlaki wodne)³⁶¹ oraz o charakterze usługowym: sieci energetyczne, łączności, wodno-sanitarne i gazowe. Do infrastruktury technicznej zalicza się też: dworce autobusowe, przystanki autobusowe, stacje kolejowe pasażerskie i towarowe, mosty, wiadukty, porty rzeczne oraz obiekty telekomunikacji i poczty.

Drogownictwo jest dziedziną budownictwa zajmująca obiektami komunikacji drogowej, tj. teorią i praktyką budowy oraz eksploatacji dróg. W działalności drogownictwa, analogicznie jak w całym budownictwie, występują cztery podstawowe etapy: projektowanie, budowa, remonty i modernizacja. Zarządzanie drogownictwem obejmuje m.in. organizację prac drogowych oraz letnie i zimowe utrzymanie dróg. Osobnym działem drogownictwa jest organizacja ruchu drogowego.

W drogownictwie rozróżnia się następujące jednostki dróg publicznych³⁶² i niepublicznych: drogi, ulice, place, ronda, pasaże, sięgacze, ciągi piesze, zaułki, skwery i parkingi. Podstawową jednostką jest droga. Pełni ona funkcje komunikacyjne, przeznaczona jest do ruchu i postoju

358 A. J. Papierowski, J. Stefański, *Pomnik Władysława Broniewskiego*, s. 406.

359 Ibid., *Cmentarz żydowski*, s. 117-118.

360 Ibid., *Cmentarz komunalny przy ul. Bielskiej*, s. 115.

361 https://infrastruktura_komunikacyjna_drogowo-kolejowa.

362 <https://www.drogipubliczne.eu>: Cytat: *Droga publiczna droga zaliczona jest do jednej z kategorii dróg na podstawie ustawy z dnia 21 marca 1985 roku o drogach publicznych (Dz.U. z 2022 r. poz. 1693). Drogi publiczne ze względu na stopień dostępności i obsługi przyległego terenu dzielą się na: drogi ogólnodostępne oraz drogi o ograniczonej dostępności (autostrady i drogi ekspresowe). Drogi publiczne ze względu na funkcje w sieci drogowej dzielą się na następujące kategorie: drogi krajowe (własność: Skarbu Państwa), drogi wojewódzkie (własność: samorządu województwa), drogi powiatowe (własność: samorządu powiatu) i drogi drogi gminne (własność: samorządu gminy). Przepisy dla zarządców dróg publicznych oraz dla zarządzających ruchem drogowym wynikają z ustawy o drogach publicznych oraz ustawy: Prawo o ruchu drogowym (Dz.U. z 2022 r. poz. 988).*

pojazdów oraz przemieszczania się pieszych. Droga jest zazwyczaj wydzielony pas terenu składający się z jezdni, pobocza i chodnika. Obecnie wzdłuż wielu dróg budowany jest dodatkowy pas dla komunikacji rowerowej (często wykorzystywany również przez użytkowników wykorzystujących miejskie i prywatne hulajnogi elektryczne).

Ulica to droga na terenie zabudowanym lub przeznaczonym do zabudowy (w mieście, osadzie), która zazwyczaj uzyskuje urzędową nazwę własną. W zależności od szerokości i związanej z tym ilości pasów ruchu oraz rodzajem wykonanej nawierzchni może być przeznaczona dla ruchu: pieszego, pieszko-kołowego i kołowego. Wzdłuż ulicy stawiane są budynki: mieszkalne, biurowe, usługowe i przemysłowe, natomiast pod nawierzchnią jezdni lub chodnika zazwyczaj usytuowane są: sieci wodne, kanalizacyjne, gazu, kable elektryczne i telekomunikacyjne. Często teren wzdłuż ulicy jest zazieleniony. Ulice tworzą przestrzeń umożliwiającą kontakty międzyludzkie i wyznaczają obszary o odmiennym sposobie użytkowania oraz stanowią zazwyczaj granice pomiędzy dzielnicami (osiedlami).

Odrębną dziedziną choć ściśle związaną z drogownictwem jest budownictwo konstrukcji mostowych, które jest powiązane z infrastrukturą komunikacyjną. W tych budowlach wyróżnia się cztery podstawowe grupy: mosty (nad rzekami), wiadukty drogowe (nad drogami), wiadukty kolejowe (nad torami kolejowymi) i kładki piesze. Mosty i wiadukty stanowią zazwyczaj w drogownictwie najważniejszy segment, który jest odrębnie projektowany i realizowany.

Liniovym elementem infrastruktury transportu kolejowego jest trasa kolejowa wraz z elementami technicznymi z nimi funkcjonalnie połączonymi. Drogi kolejowe mogą być jedno-, dwu- lub wielotorowe. Droga kolejowa składa się z podtorza i nawierzchni kolejowej, w zależności od warunków terenowych może być położona na nasypie lub w wykopie. Ważną częścią transportu kolejowego są urządzenia trakcji elektrycznej i urządzenia sterowania ruchem.

Śródlądowe drogi wodne dotyczą akwenów, na których z uwagi na warunki hydrologiczne oraz istniejące urządzenia wodne możliwy jest przewóz osób i towarów statkami żeglugi śródlądowej. Szlakiem żeglownym jest pas wody przeznaczony do żeglugi pomiędzy portami lub przystaniami. Głębokość tranzytowa to najmniejsza głębokość drogi wodnej określonego odcinka.

Infrastruktura drogowa wraz uzbrojeniem terenu i energetyką

Realizacja płockiej aglomeracji osadniczej składającej się z grodu z wałami obronnymi na Wzgórzu Tumskim i przygrodzia na południowej części dzisiejszego placu Narutowicza wymagało przeprowadzenia dużych robót niwelacyjnych. Przygrodzie powstało na północ od grodu i przebiegało równoległe do krawędzi skarpy wiślanej (wzdłuż traktu Dobrzyń – Czerwińsk).

Przebieg dróg wewnętrznych przygrodzia i jego połączenie z grodem oraz ciągi komunikacyjne kolejnych faz budowy aglomeracji – w wyniku najazdów i wielokrotnych niwelacji terenu nie zostały zachowane. Natomiast sieć ulic z okresu budowy płockiej aglomeracji według chełmińskiego aktu lokacyjnego z pierwszej połowy XIV w., pomimo dużej przebudowy miasta w okresie regulacji urbanistycznej na przełomie XVIII i XIX w. i jego rozbudowy w okresie późniejszym, w istotnej mierze funkcjonuje do dzisiaj.

W okresie średniowiecza nastąpiło wyodrębnienie się ulic mieszkalnych, handlowych i gospodarczych. Od tego czasu dawny układ urbanistyczny płockiej „starówki” (obszar wewnątrz „Murów Kazimierzowskich”) zmienił się nieznacznie, natomiast ulice wielokrotnie zmieniały nazwy.

Według ks. prof. Tadeusza Żebrowskiego znaczną część traktów średniowiecznych Płocka można odnaleźć we współczesnej sieci drogowej miasta: „Wszystkie dziś istniejące szlaki drożne dają się dostrzec już w średniowieczu: są to stare gościńce. /.../ Pierwszy z nich, nadwiślański, jak można przypuszczać, zmierzał do Dobrzynia. Przy nim leżała osada /.../ pod nazwą Ostrowo (albo Ostrowice). /.../ Drugi gościniec wiódł do Sierpca przez Trzepowo, Proboszczewice, Gozdowo, Kurowo. Tu występują dalsze miejscowości tego zasięgu – Lisewo i Lisice. /.../ Gościniec prowadzący z Dobrzynia zbiegł się z drogą wiodącą z Torunia przez Kikół i Karnkowo tu, gdzie dziś ul. Dobrzyńska łączy się z ul. Kazimierza Wielkiego. W tej okolicy stał drewniany kościół św. Filipa i św. Jakuba. Przez jakiś czas, podobnie jak dzisiaj, oba te gościńce biegły razem i rozchodziły się prawie w tym samym miejscu, gdzie ul. Nowowiejskiego oddziela się od ul. Kazimierza Wielkiego. Ulica Kazimierza Wielkiego, dawna Dobrzyńska, biegła do grodu dzisiejszą trasą, z małą różnicą na odcinku między kościołem św. Bartłomieja a grodem, mianowicie ukośnie w stosunku do dzisiejszej ul. Małachowskiego, zostawiając po prawej kolegiatę św. Michała i grunty kościelne z domem biskupim. W czasach przedlokacyjnych trzeba by przyjąć istnienie jeszcze jednej drogi oddzielającej się od gościńca dobrzyńskiego i prowadzącej wzdłuż ulic Zduńskiej, Grodzkiej i Kościuszki. /.../ Za dominikanami, w miejscu gdzie obecnie ul. Misjonarska tworzy rozgałęzienie z drogą publiczną znaną z dokumentu z 1237 roku, prowadzącą do Ośnicy, gościniec do Czerwińska, wymieniony w tymże dokumencie, prowadził ukośnie do dzisiejszych Rogatek Wyszogrodzkich i dalej biegł ulicą tejże nazwy. Przy drodze publicznej stał kościół Norbertanek, przy placu Dąbrowskiego, naprzeciw wieży ciśnień. Ul. Nowowiejskiego to dawny gościniec płoński, który wpadał w ul. Królewiecką, za Bielską, przed Nowym Rynkiem. /.../ Droga biegła dalej ul. 3 Maja i łączyła się z drogą płońską, gdzie dziś zaczyna się ul. Otolińska. /.../ Bramę Bielską zbudowano prawdopodobnie na linii dawnego gościńca sierpeckiego, z niewielkim odchyleniem ku zachodowi”³⁶³.

W związku z budową Płocka na wysokiej skarpie utrudniony był pobór wody z Wisły, przy czym strumyki przebiegające przez teren obecnego starego miasta z czasem wysychały, stąd wodę pitną czerpano głównie ze studni. W akcie lokacyjnym Płocka z 1237 r. zawarta jest informacja o dwóch studniach. W okresie panowania króla Jana Olbrachta w 1496 r. miasto uzyskuje przywilej budowy wodociągów. W 1534 r. burmistrz Jan Alantsee rozpoczął budowę wodociągu czerpiącego wodę z ujęcia, na dopływającej do Wisły, rzece Brzeźnicy³⁶⁴. W 1556 r. na polecenie królowej Bony Sforza d'Aragona (1494-1557) starosta płocki Andrzej Sieprski (1494-1572) wykonał most drewniany przez fosę, łączący wzgórze zamkowe (wówczas Ostrów Tumski) z płocką płocką osadą miejską³⁶⁵.

Do ulic, które najwcześniej przestały istnieć należy ul. Nadwiślańska, jej podstawową zabudowę zniszczył w 1545 r. pożar, natomiast w XVIII w. w wyniku erozji zboczy skarpy wiślanej duża część ulicy osunęła się do Wisły. Usuwiska skarpy wiślanej dotyczyły również Wzgórza Tumskiego, co spowodowało, iż część budowli zamkowych osunęła się do rzeki.

Żywot Płocka jako miasta średniowiecznego z potężnymi murami warownymi zakończył się w pierwszej połowie XIX w. Powstały nowe ulice, jak przykładowo wzdłuż dawnej fosy i murów obronnych – ulica Nowa, późniejsza jej nazwa Szeroka (obecnie Kwiatka)³⁶⁶. Ulica ta wraz z nowymi ulicami Tumską i Kolegialną połączyła starą zabudowę z nową dzielnicą realizowaną wokół

363 ks. T. Żebrowski, *Stolica książąt mazowieckich i płockich...op. cit.*, [w:] *Dzieje Płocka*, t. 1, ...op. cit., s. 47-49.

364 ks. M. M. Grzybowski, *Dzieje wodociągów i kanalizacji w Płocku 1892-1992*, Płock 1992.

365 S. M. Szacherska, *Płock za Jagiellonów...op. cit.*, s. 106.

366 G. Nowak-Dąbrowska, *Okno na Kwiatka, Ulica Józefa Kwiatka w Płocku od początku XIX w. do 1939 roku – ludzie i zabudowa*, Płock 2019.

placu Panieńskiego (obecnie placu Obrońców Warszawy). W pobliżu wybudowanego więzienia zlokalizowano budynek poczty, skąd odchodziły dyliżanse do Warszawy i Torunia.

Nowy układ przestrzenny miasta rozpoczęty w czasie zaboru pruskiego był kontynuowany w okresie Królestwa Polskiego oparciu o plan realizacyjny z 1823 r. Rozbudowa miasta wiązała się z koniecznością wytyczenia nowych ulic, sieci kanałów, studzien, pomp i wodociągów, zieleni miejskiej, oświetlenia ulic, ich wybrukowania³⁶⁷. W 1825 r. przy ówczesnych ważnych drogach wyjazdowych do Dobrzyń, Bielska, Płońsk i Warszawy powstały cztery pary rogatek. Pierwszy most przez Wisłę w Płocku powstał w latach 1836-1838, był to most sezonowy na łodziach. Przeprawa przez Wisłę stanowiła wzdłuż obecnej ul. Krakówka³⁶⁸ początek traktu z Płocka do Łęczycy oraz traktu wzdłuż lewobrzeżnej Wisły do Włocławka.

W 1860 r. w Płocku było 27 ulic³⁶⁹: Dobrzyńska (obecnie – Kazimierza Wielkiego), Zduńska (wcześniej – Knapska), Bielska³⁷⁰, Jerozolimka, Synagoga, Tylna (Staromiejska), Szeroka (Kwiatka), Kolegialna³⁷¹, Grodzka³⁷², Jezuicka (Małachowskiego), Piekarska (wcześniej – św. Trójcy), Teatralna, Tumska³⁷³, Więzienna (Sienkiewicza), Królewiecka, Warszawska (Kościuszki i Warszawska)³⁷⁴, Dominikańska (1 Maja), Aleksandryjska (plac Obrońców Warszawy), Misjonarska, Płońsk (Padlewskiego), Ostatnia, Mostowa, Nadwiślańska (Mostowa)³⁷⁵, Parowa, Błonie (Gradowskiego), Okopowa (Okrzei) i Aleje (al. Kilińskiego, Al. Jachowicza i Al. Kobylińskiego, ul. Topolowa). Do dzisiaj nie przetrwały stare ulice, jak: Żabska (łącząca Nadwiślańską z Dobrzyńską), Szewska, Marii Magdaleny (biegnąca w pobliżu klasztorów norbertanek i dominikanów), Cegielniana (prowadząca do cegielni) oraz św. Łukasza i św. Idziego (połączone z Cegielnianą)³⁷⁶.

W związku z poważnymi trudnościami w mieście w zakresie dostaw wody (mała liczba i to mało wydajnych studni) powodowała, iż dotychczas większość mieszkańców czerpała wodę z Wisły, stąd dla miasta w końcu XIX w. najważniejszą inwestycją były wodociągi. W 1892 r. w wyniku przeprowadzonego przetargu moskiewski inżynier Selewk Chessin rozpoczął budowę nowoczesnej sieci wodociągowej długości ok. 5 km ze stacją pomp i filtrów w ujęciu wody z Wisły „Rybaki”³⁷⁷. W ramach tego przedsięwzięcia w 1894 r. zbudowano pięciokondygnacyjną wieżę ciśnienia³⁷⁸ ze zbiornikiem na wysokości 24 m o pojemności ok. 100 m² przy ul. Warszawskiej (obecnie plac Dąbrowskiego).

Pierwsza żarówka elektryczna zabłysnęła w Płocku w 1894 r. dzięki wytworzeniu energii elektrycznej z dynamomaszyny obsługującej silnik parowy młyna wybudowanego na posesji znajdującej się na terenie dzisiejszego ZOO. Następnie w 1996 r. Stanisław Mogenta wyposażył zakład masarski usytuowany w Domu Pod Trąbami instalację elektryczną zasilaną z własnego generatora, napędzanego silnikiem gazowym. Od 1998 r. kolejnymi inwestorami płockiej energetyki

367 A. M. Stogowska, *Życie społeczno-gospodarcze Płocka w latach 1793-1818...op. cit.*, s. 147.

368 Ibid., s. 142-144.

369 Ibid., s. 148.

370 A. J. Papierowski, J. Stefański, *Ulica Bielska*, s. 507-508.

371 Ibid., *Ulica Grodzka*, s. 508.

372 Ibid., *Ulica Kolegialna*, s. 508-509.

373 Ibid., *Ulica Tumska*, s. 511-512.

374 Ibid., *Ulica Kościuszki*, s. 509-510.

375 Ibid., *Ulica Mostowa*, s. 510-511.

376 T. Borkowski, *Płockie ulice, place i parki*, s. 94-96 [w:] *Dziesięć wieków Płocka*, Płock 1969.

377 A. M. Stogowska, *Życie społeczno-gospodarcze Płocka...op. cit.*, s. 188-189; Cytat: *Zarządzaniem i eksploatacją wodociągów zajęło się utworzone w 1894 r. Towarzystwo Wodociągów Płockich*.

378 A. J. Papierowski, J. Stefański, *Wieża ciśnienia*, s. 523-524.

byli Stanisław i Józef Górniccy (ojciec i syn), którzy w 1908 r. wybudowali elektrownię, natomiast w latach 1923-1924 zmodernizowali i rozbudowali sieci energetyczne, w tym pobudowali linię elektryczną do Radziwia³⁷⁹. Rada Miasta Płocka jako nowy inwestor miejskiej energetyki w latach 1927-1929 wybudowała w Radziwiu nowoczesną elektrownię, linię zasilającą 6 kV, stacje transformatorowe, sieć niskiego napięcia oraz sieć oświetlenia ulicznego.

W 1872 r. przy końcu północnej części ul. Tumskiej wytyczono Nowy Rynek³⁸⁰. Po wybudowaniu ciągu drewnianych hal handlowych w kształcie podkowy przeniesiono bazar ze Starego Rynku. Na krótko przed wybuchem I wojny światowej w 1914 r., wprowadzono do miasta elektryczne oświetlenie ulic, chociaż już w latach 20-tych XIX w. miasto posiadało oświetlenie gazowe. W czasie I wojny światowej w maju 1916 r. wojska niemieckie wybudowały stały drewniano-stalowy most drogowy przez Wisłę (popularnie nazywany wojennym).

W latach 1936-1937 zbudowano ul. Nowomostową (ówczesna nazwa) jako drogę dojazdową z placu Narutowicza do budowanego mostu drogowo-kolejowego przez Wisłę. W końcu 1938 r. wraz z wybudowaniem tej przeprawy mostowej w głębokim wykopie wykonano ul. Mostową, która połączyła nowy most z al. Kilińskiego.

W czasach PRL miasto rozwijało się pasmowo prawie równoległe do Wisły – głównie wzdłuż ulic: Dobrzyńskiej, Al. Kobylińskiego, Al. Jachowicza i Otolińskiej oraz Kazimierza Wielkiego, Nowowiejskiego, Kwiatka, Kolegialnej i Wyszogrodzkiej. Plan ogólnego zagospodarowania przestrzennego, opracowany w 1961 r. przez warszawski zespół pod kierunkiem arch. Aleksandry Wrońskiej stał się podstawą przebudowy miasta. W większości tematów dotyczących budowy dzielnic i dróg został zrealizowany, przy czym dotychczas nie wykonano przełożenia linii kolejowej poza centrum miasta oraz nie powstał most kolejowy południowo-wschodni. Natomiast z małymi korektami wybudowano obwodnice (w zasadzie pół-obwodnice): małą (m.in. ul. Mickiewicza, Tysiąclecia, Miodowa, Prezydenta Mościckiego) oraz średnią (m.in. Chopina, Narodowych Sił Zbrojnych, Batalionów Chłopskich, Gałczyńskiego).

Zasadnicze zmiany dotyczące rozbudowy Płocka związane były z budową MZRiP, do którego wybudowano trzy dojazdy z mostami przez rz. Brzeźnica (wzdłuż ulic: Kazimierza Wielkiego, Dobrzyńskiej i Łukasiewicza). W połowie 1964 r. zbudowano most nad jarem rzeki Brzeźnica wzdłuż ul. Dobrzyńskiej. W kilka lat później powstał kolejny most nad tym jarem (wzdłuż nowej ul. Łukasiewicza). Po gruntownej modernizacji w 1997 r. most ten otrzymał nazwę Płockiego Czerwca 1976 r. Trzeci most przy ujściu Brzeźnicy do Wisły w ciągu ulic: Kazimierza Wielkiego i Szpitalnej był kilkakrotnie wzmacniany, gdyż tego wymagał transport ciężkich elementów konstrukcji stalowych od portowego nadbrzeża Wisły do MZRiP.

Nowatorską inwestycją drogową w okresie PRL była przebudowa ul. Tumskiej na ulicę o ruchu pieszym, ćwierć wieku później w III RP – ponownie wykonano przebudowę tej ulicy łącznie z uzbrojeniem terenu. Obecnie jest wizytówka miasta³⁸¹.

W okresie PRL nastąpiła rozbudowa ulic oraz sieci miejskich wodno-kanalizacyjnych. W okresie 1945-1990 długość ulic zwiększyła się od 51 km do 183,7 km, sieć wodociągowa od 29,6 km

379 K. Bolesta- Modliński, *Jak oświetlano Płock przed 100 laty*, s. 3-4, [w:] *Historia i współczesność elektroenergetyki na Mazowszu Płocki*, Praca zbiorowa, Płock 1998.

380 A. J. Papierowski, J. Stefański, *Ulice nieistniejące i ważniejsze zmiany w nazewnictwie*, s. 512-516.

381 *Dwa wieki Tumskiej. Wczoraj, dziś, jutro...*, Opracowanie zbior., Płock 2010.

do 228,5 km, natomiast sieć kanalizacyjna – z 22 km do 186,8 km. Równocześnie począwszy od 1967 r. wybudowano ciepłociągi (z elektrociepłowni w MZRiP) – 31,5 km, natomiast począwszy od lat 80. – 58,3 km miejskiej sieci gazowej. Na prawym brzegu Wisły w 1968 r. powstało nowe ujęcie wody Grabówka (czerpnia i zbiornik o pojemności 37 tys. m² służący do osadzania piasku i zawiesin naniesionych przez rzekę) oraz Stacja Uzdatniania Wody przy ul. Górna. W związku z powodzią w 1981 r. wybudowano wały przeciwpowodziowe, które obecnie zabezpieczają istniejący zbiornik. Drugim źródłem wody dla Płocka są studnie głębinowe, które są zlokalizowane w obszarze SUW przy ul. Górnej 56b oraz w sąsiedniej miejscowości Borowiczki-Pieńki.

W okresie III RP nastąpiła kolejna intensywna rozbudowa ulic oraz sieci miejskich wodno-kanalizacyjnych. W okresie 1990-2005 długość ulic zwiększyła się od 183,7 km do 286 km, sieć wodociągowa od 228,5 km do 392,6 km, sieć kanalizacyjna – z 186,8 km do 227,1 km, sieć ciepłociągów od 31,5 km do 35,1 km, natomiast sieć gazowa od 58,3 km do 123,7 km.

W związku z powiększeniem lewobrzeżnego Płocka Wodociągi Płockie w 1988 r. przejęły SUW w osadzie Góry (obecnie os. Góry). W wyniku jego przebudowy i modernizacji w 2021 r. w zamontowano nowoczesny układ technologiczny uzdatniania wody, którego zdolność produkcyjna wynosi 2200 m³/dobę.

W latach 2017-2021 Spółka Wodociągi Płockie przeprowadziła program kompleksowej modernizacji pn. „Zapewnienie zaopatrzenia bezpieczeństwa w wodę mieszkańców Płocka”. Zdolność produkcyjna SUW przy ul. Górna w prawobrzeżnym Płocku wynosi 40 000 m³/dobę, natomiast obecnie średnie zapotrzebowanie – ok. 16 000 m³/dobę³⁸².

Według obecnego wiceprezesa Wodociągów Płockich Krzysztofa Buczkowskiego: „Płock był jednym z pierwszych miast w Polsce, które kompleksowo rozwiązało problem oczyszczania ścieków”. Do 1974 r. ścieki miejskie w zasadzie służyły bezpośrednio do Wisły i Brzeźnicy. Oczyszczalnia ścieków dla miasta została wybudowana w 1974 r. nad Wisłą na północ od Płocka w pobliskim Maszewie. Oczyszczalnia ta była wielokrotnie przebudowywana, rozbudowywana i modernizowana: 1/ w 1995 r., 2/ w latach 2009-2010 i 3/ od 2011 r. do 2013 r., gdy wyeliminowano stosowanie drogich koagulantów chemicznych oraz poprawiono jakość odpadów technologicznych; rozpoczęto też produkcję środka poprawiającego właściwości gleby. Według danych na koniec 2021 r. przepływ dobowy ścieków wyniósł 20 759 m³. Przeprowadzona modernizacja oczyszczalni oraz przerzut ścieków kolektorem pod dnem rzeki z lewego na prawy brzeg Wisły umożliwiła likwidację czterech małych oczyszczalni, których eksploatacja była nieopłacana.

W Płocku funkcjonują dwa typy kanalizacji: ogólnospławna (ścieki bytowo-gospodarcze, przemysłowe oraz wody opadowe) i rozdzielcza, gdzie następuje oddzielenie wód opadowych od ścieków sanitarnych. Na terenie miasta zbudowano 53 pośrednie przepompownie, które tłoczą ścieki kolektorami do bezpośrednich dwóch przepompowni (przy ul. Jasnej oraz przy Szpitalu Wojewódzkim), skąd rurociągami tłocznymi przesyłane są do komory rozprężnej przy ul. Szpitalnej, a następnie grawitacyjnie do oczyszczalni. W 2015 r. powstała oczyszczalnia wód opadowych z wylotem do rz. Brzeźnicy dla osiedli Stare Miasto i Skarpa³⁸³. Obecnie Wodociągi Płockie i PKN Orlen wspólnie realizują projekt zmierzający do praktycznego wykorzystania modelu Gospodarki Obiegu Zamkniętego³⁸⁴ (GOZ)³⁸⁵. Zakończenie projektu planowane jest na koniec 2025 r.

382 K. Buczkowski, *Wodociągi Płockie – 130 lat w służbie miasta*, „Notatki Płockie” 2022, nr 4/273, s. 14.

383 Ibidem, s. 15.

384 Ibidem, s. 16.

W okresie od listopada 1997 r. do września 1998 r. prowadzono modernizację nawierzchni Starego Rynku. W 2000 r. Stary Rynek ozdobiła fontanna „Afrodyta”. Po wyburzeniu wytwórni prefabrykatów przy ul. Rembielińskiego na osiedlu Łukasiewicza powstało duże Targowisko Miejskie.

W ostatnich latach miejskie służby drogowe były skoncentrowane na kompleksowej modernizacji głównych tras przelotowych oraz usprawnieniu ruchu komunikacyjnego w mieście. Nastąpił duży wzrost inwestycji drogowo-mostowych. W ramach realizacji budownictwa drogowego dokonano wymiany dużego zakresu miejskiego uzbrojenia terenu, wymiany wielu podziemnych ciągów instalacji wodno-kanalizacyjnych, ponadto wykonano też duży zakres ścieżek rowerowych.

Szczególnie ważną dla miasta inwestycją infrastruktury komunikacyjnej Płocka była budowa ul. Mazowieckiego i Trasy północno-zachodniej. Ulica Mazowieckiego została wykonana jesienią 2014 r., połączyła ul. Wyszogrodzką z ul. Otolińską. Wykonanie trasy północno-zachodniej zakończono w 2018 r. Inwestycja ta była realizowana etapami. Pierwszy odcinek połączył rondo w ul. Otolińskiej z ul. Bielską, a w zasadzie z węzłem „Bielska” (powstało ok. 7,2 km nowych dróg). Odcinek drugi o długości ok. 2 km połączył węzeł „Bielska” z ul. Długą, przy czym łącznie z drogami serwisowymi i technologicznymi powstało ok. 5,3 km dróg. Na tym odcinku wykonano trzy mosty drogowe i jeden wiadukt kolejowy. Budowa tej trasy była m.in. finansowana ze środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego Program Operacyjny Województwa Mazowieckiego na lata 2014-2020.

Należy zaznaczyć, iż ul. Mazowieckiego, Trasa północno-zachodnia oraz Trasa im. Popiełuszki tworzą „dużą”, nieco skorygowaną obwodnicę z planu ogólnego zagospodarowania przestrzennego Aleksandry Wrońskiej z 1961 r.³⁸⁶ Głównym zadaniem tego przedsięwzięcia było wyprowadzenie „ciężkiego” ruchu transportowego z miasta, umożliwienie bezpiecznego transportu pojazdom z ładunkami niebezpiecznymi z i do Zakładu Produkcyjnego PKN Orlen oraz otworzenie nowych terenów inwestycyjnych na północy Płocka.

Rondo im. Wojska Polskiego usytuowane wzdłuż ul. Wyszogrodzkiej (pomiędzy os. Podolszyce Północ i os. Podolszyce Południe) oraz na mostowej Trasie im. Popiełuszki i ul. Mazowieckiego stało się najważniejszym węzłem drogowym w mieście. Węzeł ten funkcjonujący dotychczas głównie na centralnej trasie średnicowej łączącej zachodnie i wschodnie osiedla po prawej stronie Wisły znalazł się na dużej obwodnicy miasta. W związku z przekazaniem ostatnio do eksploatacji trasy północno-zachodniej obwodnica ta obecnie łączy osiedla prawobrzeżne i lewobrzeżne, tj. osiedla północne z osiedlami południowymi. Ponadto ułatwia komunikację pomiędzy północną strefą przemysłową (PKN Orlen, Bassel Orlen Polyolefins, Płocki Park Przemysłowo-Technologiczny) wraz z obszarem przemysłowym Kostrogaju i Trzepowa – ze strefą osiedli, stanowiących „sypialnię miasta”.

Pod nazwą Kompleks Instalacji Rafineryjno-Petrochemicznych w Płocku przyjęto nazywać ogrodzony teren północnej części Płocka zajmowany obecnie przez Zakład Produkcyjny Polskiego Koncernu Naftowego Orlen S.A. (wcześniej przez MZRiP) oraz Basell Orlen Polyolefins Sp. z o.o. (BOP). Kompleks ten stanowi obecnie zwartą zabudowę „dzielnicy-miasteczka wielkoprzemysłowego”, zawierającego prawie 100

385 <https://www.europarl.europa.eu/news/pl>. GOZ (Gospodarka Obiegu Zamkniętego) – gospodarka cyrkularna - model biznesowy, który dąży do minimalizacji zużycia surowców przy jednoczesnej minimalizacji powstawania odpadów lub do ich ponownego wtłoczenia w cykl produkcji.

386 Z. Sokołowski, *Rozwój przestrzenny Płocka*, s. 29-37, [w:] *Dziesięć wieków Płocka*, Płock 1969.

instalacji chemicznych wraz z rozbudowaną siecią dróg zakładowych³⁸⁷ (z rurociągami technologicznymi w muldach i na estakadach), posiada też sieć dogodnych połączeń drogowych i kolejowych z innymi ośrodkami przemysłowymi w kraju. Jest też głównym węzłem w zakresie transportu podziemnymi rurociągami surowców i produktów naftowych w kraju, będących w gestii Grupy Kapitałowej PERN³⁸⁸.

Nazewnictwo ulic i placów w wyniku decyzji władz samorządowych oraz poleceń zaborców i władz centralnych ulegało ciągłym zmianom. Przykładowo: aleja Kilińskiego (południowa część dawnej drogi o nazwie Aleje), Aleje Jachowicza (wschodnia część dawnej drogi – Aleje), Aleje Kobylińskiego (zachodnia część dawnej drogi – Aleje), odcinek ul. Sienkiewicza pomiędzy 1 Maja i Misjonarską (jako dawna ul. Sądowa), Słoneczna (dawniej Świerczewskiego), Synagogałna (dawna Żydowska), Zduńska (kolejne nazwy: Knapska, Sukiennicza), Nowy Rynek (kolejne nazwy: Nowy Rynek, plac Manifestacji), plac Narutowicza (dawne nazwy: plac Kanoniczny, Rynek Kanoniczny), Plac Obrońców Warszawy (kolejne nazwy: Plac Panieński, Frauer-Platz, Wilhelm-Platz, Kollegien-Platz, Plac Floriański, Plac Marszałka Józefa Piłsudskiego), Stary Rynek (kolejne nazwy: Rynek, Stary Rynek, plac M. Nowotki)³⁸⁹. W zasadzie zmiany dotyczyły prawie wszystkich ulic, gdyż Niemcy w czasie okupacji hitlerowskiej nadawali prawie wszystkim ulicom nowe niemieckie nazwy. Wcześniej w okresie zaboru rosyjskiego polskie nazwy pisano cyrylicą, przy czym część ulic otrzymała nazwy rosyjskie.

W związku z ustawą z dnia 1 kwietnia 2016 r. o zakazie propagowania komunizmu lub innego ustroju totalitarnego³⁹⁰ Rada Miasta Płocka zmieniła nazwy następujących jedenastu ulic: Gwardii Ludowej (na Narodowych Sił Zbrojnych), Zygmunta Wolskiego (na Stanisława Zgliczyńskiego), Zygmunta Rogowskiego (na św. Floriana), Stanisława Sołdka (na Żeglarską), Mariana Puchalskiego (na św. Zygmunta), Stefana Szczepańskiego (na Wacława Milkego), Stanisława Wiśniewskiego (na Jerzego Pniewskiego), Władysława Mazura (na Władysława Nowickiego), Franciszka Zubrzyckiego (na Andrzeja Drętkiewicza), Jana Wilczyńskiego (na gen. Stanisława Maczka) i Jana Orlińskiego (na Stanisława Siennickiego)³⁹¹. W wyniku decyzji Wojewody Mazowieckiego z dnia 13 grudnia 2017 r. zmieniono dodatkowo nazwy dwóch płockich ulic: ul. Stanisława Ryszarda Dobrowolskiego na ul. Braci Jeziorskich i ul. 21 Stycznia na ul. Tadeusza Gajcego³⁹².

387 Nazewnictwo dróg zakładowych na terenie Płockiego Kompleksu Rafineryjno-Petrochemicznego bazuje na oznaczeniu działek poziomych (wschód-zachód) cyframi arabskimi, natomiast działek pionowych (północ-południe) – literami alfabetu łacińskiego. Przykładowo główna droga prowadząca od bramy nr 1 w kierunku do starej elektrociepłowni nosi nazwę 7-8, generalnie po jej północnej stronie wybudowano instalacje rafineryjne, natomiast po stronie południowej – instalacje petrochemiczne.

388 W. Serafimowicz, B. Trębała, *Z dziejów budownictwa w Płocku. Inwestorzy, Projektanci, Wykonawcy*, s. 145.

389 T. Borkowski, s. 94-95, [w:] *Dziesięć wieków Płocka*, Płock 1969.

390 Ustawa z 1 IV 2016 r. o zakazie propagowania komunizmu lub innego ustroju totalitarnego przez nazwy jednostek organizacyjnych, jednostek pomocniczych gminy, budowli, obiektów i urządzeń użyteczności publicznej oraz pomniki, (Dz.U. 2017).

391 P. Gryspanowicz, *Wstęp*, s. 7-11, [w:] *Leksykon nazw płockich ulic*, Płock 2016.

392 Decyzja Wojewody Mazowieckiego z dnia 13 XII 2017 r., (Dz. Urz. Woj. Maz. 2017).

Infrastruktura kolejowa

Na rozwój gospodarczy Płocka w dwudziestoleciu międzywojennym negatywnie wpływał brak komunikacji kolejowej oraz odpowiednio utrzymywanych międzywojewódzkich dróg kołowych, co utrudniało efektywne kontakty gospodarcze z resztą kraju. Historia płockich dróg kolejowych rozpoczęła się 15 stycznia 1922 r., gdy otwarto odcinek 1-torowy Kutno – Płock Radziwie (46 km). W dniu 19 listopada 1934 r. uruchomiono 35 km 1-torowy odcinek Płock – Sierpc³⁹³, natomiast w końcu 1938 r., po wybudowaniu przez Wisłę mostu drogowo-kolejowego, dobudowano brakujący 6,5 km odcinek Płock – Płock Radziwie.

Obecnie linia kolejowa Kutno-Brodnica łączy Płock z węzłami w Kutnie i Sierpcu. W prawobrzeżnej części miasta znajduje się dworzec kolejowo-autobusowy, natomiast w lewobrzeżnej części miasta – stacja PKP Płock Radziwie. Linie kolejowe dochodzą do następujących zakładów przemysłowych: 1/ Zakład Produkcyjny PKN Orlen, 2/ Centromost – Stocznia Rzeczna, 3/ CNH Polska i 4/ obszar dawnego zaplecza PBP Petrobudowa (pomiędzy ul. Zglenickiego a dawnym MZRiP). Z Płocka odjeżdżają pociągi do Warszawy Wschodniej. Wcześniej pociągi kursowały również do Katowic, Gdyni, Sierpca i Kutna. Płock obsługiwały Koleje Mazowieckie i PKP.

Budowa linii kolejowej przez Płock wymagała wykonania szeroko zakrojonych robót makroniwelacyjnych. W Płocku lewobrzeżnym torowisko wykonano na wysokim nasypie, natomiast w prawobrzeżnej części miasta – w głębokim wykopie. Przebieg trasy linii kolejowej w prawobrzeżnej części miasta początkowo przebiega równoległe do Wisły a następnie poprzez wyrzucenie w obecnych osiedlach Wyszogrodzka i Międzytorze oraz wzdłuż południowo-zachodniej granicy os. Trzepowo przecina ul. Bielską i dalej równoległe do niej przebiega w kierunku północnym (do Sierpca).

Najważniejszą płocką inwestycją okresu dwudziestolecia międzywojennego było oddanie w 1938 r. stałego stalowego mostu drogowo-kolejowego przez Wisłę. Była to największa w kraju inwestycja infrastruktury komunikacyjnej. Most drogowo-kolejowy przez Wisłę, w czasie II wojny światowej był dwukrotnie burzony. Po wojnie został odbudowany w 1950 r. Na początku 1965 r. oddano do eksploatacji nowy dworzec PKP przy ul. Chopina, który ostatnio po przeniesieniu dworca PKS w rejon dworca PKP w wyniku gruntownej modernizacji i przebudowie użytkowany jest jako wspólny dworzec PKP/PKS. W 1984 r. zakończono elektryfikację linii kolejowej Kutno – Płock. Obszar terenów kolejowych w osiedlach wyznacza przebieg trasy linii kolejowej i jej bocznic w granicach miasta.

Infrastruktura rzeczna

Od najwcześniejszych wieków trakty drogowe i szlaki wodne na spławnych rzekach umożliwiały ludzkości przemieszczanie i handel wymienny. Rzeka Wisła przez prawie całe tysiąclecie znacząco wpływała na rozwój gospodarczy i polityczny Polski, w tym również Płocka. W przeszłości stanowiła ważny wodny trakt handlowy i komunikacyjny oraz posiadała istotne znaczenie w wyżywieniu mieszkańców (rybołówstwo, młynarstwo). Budowa płockiego grodu w drugiej połowie X w. wynikała m.in. z konieczności ochrony starodawnego węzła komunikacyjnego,

393 F. Dorobek, *Radziwie*, s. 71-74, [w:] *Dziesięć wieków ...op. cit.*

jakim było skrzyżowanie traktu lądowego z Rusi do Wielkopolski i Pomorza z drogą wodną na Wiśle łączącą Małopolskę z Bałtykiem³⁹⁴.

Od wczesnego średniowiecza w okresie nawigacyjnym nurt rzeki był wykorzystywany do spławiania drewna, produktów rolnych i różnych towarów do Gdańska oraz miast położonych w dolnym biegu rzeki. Do początku XIX w. towary na tratwach i łodziach spławiano w dół rzeki, natomiast w drodze powrotnej w górę rzeki – łodzie zazwyczaj holowano z lądu pod prąd. Na rzece pojawiały się galary, szkuty i baty. Transportem wodnym indywidualnym i masowym zajmowali się flisacy.

W 1827 r. nastąpił początek funkcjonowania żeglugi parowej na Wiśle. Dużą dynamiką rozwoju wykazała się płocka firma „Żegluga Parowa na Wiśle Sp. z o.o., Stanisław i Józef Górniccy (ojciec i syn)”, której działalność trwała od schyłkowych lat XIX w. do lat 30. XX w. Podstawowym obszarem działalności spółki była obsługa żeglugi pasażersko-towarowej i holowniczej na trasie Warszawa-Gdańsk i Kazimierz-Gdańsk, przy czym ważną pozycję stanowił ruch pasażerski Płock-Warszawa.

W okresie II RP zrealizowano do października 1937 r. budowę w Płocku nowoczesnego największego w kraju portu rzeczno-jezioro (43,5 ha), który zawierał 5 basenów z nabrzeżami, dźwigami i bocznicą kolejową. Po II wojnie światowej w PRL-u natychmiast przystąpiono do likwidacji zniszczeń i uporządkowania terenu portu. Do lat 60. XX w. Wisła odgrywała ważną rolę w transporcie masowych materiałów oraz w ruchu pasażerskim do Warszawy i Włocławka. W okresie późniejszym znaczenie rzeki w transporcie sukcesywnie malało, sprowadzało się głównie do przewozu ciężkich konstrukcji stalowych i zbiorników dla MZRiP oraz dla wywozu taboru wodnego produkowanego przez Płocką Stocznia Rzeczna (obecnie od 1998 r. – przez spółkę Centromost – Stocznia Rzeczna). W celu usprawnienia ciężkiego wiślanego transportu do MZRiP wybudowano niedaleko ujścia rz. Brzeźnica port-nadbrzeże. Obecnie Wisła jako szlak wodny praktycznie funkcjonuje okresowo.

Konstrukcje mostowe na Wiśle

W przeszłości Wisła jako duża rzeka stanowiła poważną przeszkodę w transporcie drogowym. Początkowo wymagała przeprawy na drugi brzeg na łodziach, a przy niskich stanach wody rzeka była przekraczana – w bród. Z czasem zaczęto budować konstrukcje mostowe składające się z: podpór skrajnych (przyczółków), podpór pośrednich (filarów) i ustroju nośnego (przęseł). W przeszłości mosty były wykonywane głównie z drewna, kamieni i cegieł, natomiast przy dużych rozpiętościach – jako konstrukcje „łyżwowe” (na łodziach). Obecnie mosty są zazwyczaj obiektami żelbetowymi i stalowymi.

Pierwszy most przez Wisłę w Płocku powstał w latach 1836-1838, został zaprojektowany przez inż. Frankowskiego i generalnego inspektora komunikacji ppłk. Teodora Urbańskiego. Most miał długości

394 W. Szafranski, L. Zygnier, *Płock w dobie narodzin państwa Piastów*, [w:] *Dzieje Płocka*, t. 1, ...op. cit., s. 26 i 30; cytaty: *Na dnie pradoliny rzecznej osadnictwo skupiło się na oblanej rozlewiskami nurtu Wisły, Kępie Radziwskiej, którą wiodła przeprawa przez tę rzekę. /.../ Rozwojowi wymiany sprzyjało dogodne położenie późniejszego miasta na węzle komunikacyjnym krzyżujących się szlaków tranzytowych w miejscu przeprawy przez Wisłę. Tędy wiodł szlak z ziemi sieradzko-łęczyckiej i od gnieźnieńskich Polan przez Kujawy ku obszarom zasiedlonych przez Baltów, Prusów, Jaćwingów i w stronę najbliższych grodów ruskich Drohiczyna i Brzeźcia. Przez Płock prowadziła też droga z Gdańska na Ruś Kijowską, uczęszczana w X w. przez kupców arabskich.*

635 m i szerokości 14 m, był sezonowym mostem pływającym, użytkowanym z wyłączeniem okresu zimowego³⁹⁵. Przeprawę tę składającą się z dużych drewnianych 27 tafli, ustawionych na 38 łyżwach (tj. 17 metrowych łodziach o szerokości 5 m) wybudował hydrolog Marek Lajourdie (1797-1881)³⁹⁶. Był to francuz, który po otrzymaniu obywatelstwa Królestwa Polskiego został oddelegowany do Płocka, a po wybudowaniu mostu do użytku zdecydował się zamieszkać w Radziwiu na stałe i zajmował się początkowo konserwacją mostu, a następnie sprawował urząd inżyniera Wisły³⁹⁷.

W określonych godzinach most był rozpinany dla przepuszczenia tratw, berlinek, galarów, a później również statków parowych. Około 1887 r. po blisko 50 latach użytkowania został sprzedany na rozbiórkę, a na jego miejsce powstał nowy podobny most sezonowy – na pontonach obitych blachą stalową. Z chwilą wybuchu I wojny światowej most został spalony przez ustępujące wojska rosyjskie, a następnie odbudowany i kolejny raz spalony przez Rosjan w lutym 1915 r.³⁹⁸

W okresie I wojny światowej w dniu 6 maja 1916 r. Niemcy wybudowali most o długości 656 m o 16 przęsłach stalowych wspartych na 15 drewnianych filarach do połowy obitych blachą. Była to pierwsza w Płocku stała przeprawa mostowa popularnie nazywana „mostem wojennym”³⁹⁹.

Najważniejszą płocką inwestycją w latach II RP oraz jedną z ważniejszych w kraju w dwudziestoleciu międzywojennym była budowa w latach 1936-1938 stałego mostu drogowo-kolejowego przez Wisłę⁴⁰⁰. Z uwagi na ponad dziesięciometrową różnicę poziomów między brzegami Wisły (podłużny spadek 1,4% w kierunku Radziwia) – to przedsięwzięcie było skomplikowane, zarówno w fazie projektowania, jak i realizacji. Projekt wstępny mostu został opracowany przez prof. Andrzeja Przenickiego⁴⁰¹ z Politechniki Warszawskiej, natomiast projekt techniczny – przez Eugeniusza Hildebrandta⁴⁰², Stanisława Lenczewskiego-Samotyja⁴⁰³ i Zygmunta Pieśniaka⁴⁰⁴ (zespół Biura Konstrukcyjnego Departamentu Dróg Kołowych Ministerstwa Komunikacji). Projekt podpór na kesonach opracowali inżynierowie Ludwik Tylbor i Stefan Zagrodzki.

Powstał nitowany stalowy most kratownicowy „z jazdą górą” o długości między osiami przyczółków – 648 m, posadowiony na siedmiu filarach, przy wykonaniu których niezbędne było opuszczania kesonów na głębokość do ok. 30 m. Przeprawę mostową wykonały dwie warszawskie firmy: „Towarzystwo Przemysłu Metalowego Konstanty Rudzki i Ska” oraz „Przedsiębiorstwo Robót Inżynierskich inż. Leszek Muszyński”. Funkcję głównego kierownika realizacji całości

395 P. Gryszpanowicz, *Płockie mosty na Wiśle*, Płock 2017, s. 9-14.

396 A. J. Papierowski, J. Stefański, *Marek Lajourdie*, s. 278.

397 W. Robak, *Jan Marek Róża Lajourdie – człowiek, który ujarzmił wielką rzekę*, s. 85-92, [w:] *Płock historiami ludzi opisany*.

398 W. Koński, *Historia płockich mostów na Wiśle*, s. 8-14, [w:] *Mosty Płocka. Historia i przyszłość*, wyd. SSKBM „Ratunek dla Płocka”, Płock 1998.s. 8-9.

399 P. Gryszpanowicz, *Płockie mosty...op. cit.*, s. 19-24.

400 Ibid., s. 41-78.

401 Ibid., s. 403-404; *prof. Andrzej Pszenicki (1869-1941) – inżynier dróg i mostów, rektor Politechniki Warszawskiej, prezes Polskiego Związku Inżynierów Budowlanych*. Autor publikacji: *Jedna z odmian projektu mostu przez rzekę Wisłę w Płocku*, Warszawa 1936.

402 Ibid., s. 396; *prof. Eugeniusz Hildebrandt (1901-1971) – inżynier dróg i mostów, projektant mostów drogowych, przewodniczący sekcji konstrukcji metalowych Komitetu Inżynierii Lądowej PAN i Rady Naukowej Centralnego Ośrodka Badawczego Normalizacji*.

403 Ibid., s. 399; *prof. Stanisław Lenczewski-Samotyja (1902-1981) – inżynier dróg i mostów, projektant konstrukcji mostowych, dziekan Wydziału Komunikacji na PW*,

404 Ibid., s. 402; *adiunkt Zygmunt Marcei Pieślak (1897-1964) – inżynier dróg i mostów, wprowadził ulepszenia do metody wykresłnej obliczania ugięć dźwigarów kratowych z wykorzystaniem wykresów Villiote'a, prodziekan Wydziału Komunikacji na PW*,

przedsięwzięcia pełnił Aleksander Witkowski⁴⁰⁵. Kierownictwo budowy prawej części mostu sprawował Henryk Kowalewski (ze spółki „Rudzki”), natomiast lewej części mostu (od strony Radziwia) – Wacław Frankowski i jego zastępca Wiktor Rudnicki (ze spółki „Muszyński”). W trakcie budowy zużyto ponad 5,5 tys. ton stali, dziesiątki tysięcy metrów sześciennych betonu na filary i przyczółki oraz przemieszczono ok. 700 tysięcy metrów sześciennych gruntu przy robotach ziemnych dla wybudowania dojazdów. Przeprawa mostowa uzyskała nazwę „Mostu Legionów Józefa Piłsudskiego”. Most ten w okresie II wojny światowej był kilkakrotnie niszczone, na początku i w końcowym okresie działań wojennych. W dniu 8 września 1939 r. wycofujące się z miasta wojsko polskie „wysadziło” dwa przęsła tego mostu. Okupant niemiecki odbudował ten most w 1942 r., a następnie po kilku latach użytkowania opuszczając miasto w dniu 20 stycznia 1945 r. zburzył cztery filary, dwa przyczółki oraz zniszczył ok. 3400 ton konstrukcji nośnej (pozostały tylko dwa przęsła)⁴⁰⁶. Zniszczony w 1939 r. most drewniano-stalowy z I wojny światowej został przez Niemców odbudowany wcześniej – w 1940 r., a przestał istnieć razem z mostem drogowo-klejowym.

Po wojnie odbudowa mostu „Piłsudskiego” nastąpiła w latach 1948-1950 r. Powojenna eksploatacja tego mostu wymagała ze względu na pogarszający się stan techniczny kilkakrotnych remontów i modernizacji części kolejowej i drogowej mostu⁴⁰⁷, które realizowało Płockie Przedsiębiorstwo Robót Mostowych⁴⁰⁸. W latach 1962-1964 przeprowadzono wzmocnienie części kolejowej mostu. W okresie od 2 maja do 1 września 1977 r. dokonano gruntownej przebudowy i modernizacji mostu, w tym poszerzono jezdnię, odgradzono chodnik i zamontowano nowe oświetlenie. W okresie wykonywania robót na moście przez cztery miesiące funkcjonował tymczasowy most pontonowy z dwupasmową jezdnią, postawiony przez saperów z Pomorskiego Okręgu Wojskowego.

Kolejny remont i modernizację mostu planowano zakończyć 30 września 1994 r. W ramach modernizacji poszerzono jezdnię drogową, w której po usunięciu płyty żelbetowej ułożono stalową płytę ortotropową. Inwestycję z przyczyn obiektywnych i subiektywnych zrealizowano do 11 listopada tegoż roku (zdążono przed okresem zimowym). W okresie wykonywania robót na moście stałym funkcjonował tymczasowy most o dwóch jezdniach zmontowany z segmentów DMS-65 wypożyczonych z wojska.

W ramach robót towarzyszących po obu stronach rzeki wykonano drogi dojazdowe do mostu tymczasowego oraz zmodernizowano istniejące drogi w Borowiczkach i Imielnicy oraz w Radziwiu. Po około rocznej eksploatacji mostu w nawierzchni jezdni zaczęły pokazywać się pęcherze, które następnie po rozkruszeniu przekształcały się w głębokie ubytki utrudniające ruch samochodowy. Przeprowadzone ekspertyzy wykazały, że główną przyczyną zniszczenia jezdni drogowej była właska hydroizolacja⁴⁰⁹. Spowodowało to konieczność usunięcia w następnych latach zniszczonej nawierzchni jezdni drogowej i zastosowania sprawdzonej technologii. Most drogowo-kolejowy przez Wisłę kilkakrotnie zmieniał nazwę, aktualnie zowie się mostem Legionów Marszałka Józefa Piłsudskiego.

Kolejna płocka konstrukcja mostowa przez Wisłę została wybudowana w okresie od 1 czerwca do 31 października 1963 r. Był to oryginalny przemysłowy most wiszący, który powstał rejonie

405 Ibid., s. 408; Aleksander Witkowski (1898-1986) – *inżynier komunikacji, budowniczy mostów, projektant i budowniczy mostów, współautor projektu dojazdu do drogowo-kolejowego w Płocku i główny kierownik budowy tego mostu w latach 1936-1939. /.../ W latach 1945-1956 pełnił funkcję kierownika, później dyrektora płockiego Zarządu Okręgowego Budowy Mostów Drogowych, a następnie dyrektora Płockiego Przedsiębiorstwa Robót Mostowych w Płocku.*

406 Ibid., s. 79-82.

407 P. Gryszpanowicz, *Płockie mosty...op. cit.*, s. 105-138.

408 *Płockie Przedsiębiorstwo Robót Mostowych – Wydawnictwo jubileuszowe na XX-lecie.* Praca zbiorowa, Płock 1966.

409 J. Czachorowski, *Analiza organizacji kompleksowego remontu na Wiśle w Płocku*, „Notatki Płockie” 1997, nr 1/170, s. 24-30.

Grabówki dla potrzeb Przedsiębiorstwa Eksploatacji Rurociągów Naftowych Przyjaźń. Jego zadaniem było przerzucenie przez Wisłę dwóch ropociągów dostarczających surowiec do rafinerii w Schwedt w NRD i dwóch rurociągów z produkcją finalną Petrochemii. Była to pionierska na tamte czasy konstrukcja o rozpiętości całkowitej 638 m (między pylonami – 350 m). Wykonawcami konstrukcji mostowej byli: Mostostal Poznań, Hydrobudowa 6 Warszawa, Beton-Stal Warszawa i Przedsiębiorstwo Robót Kolejowych 15 (obecnie Zakłady Budownictwa Mostowego 1 w Warszawie). Most funkcjonował w latach 1963-1987⁴¹⁰. Przyczyną jego rozbiórki był błąd projektowy, nie uwzględniono sytuacji, iż w przypadku ekstremalnej powodzi ulec zniszczeniu mogła konstrukcja tego mostu oraz mostu drogowo-kolejowego.

Płockie doświadczenie wynikające z zimowej powodzi ze stycznia 1982 r. wykazało możliwość podwójnej katastrofy technicznej i ekologicznej. Z jednej strony przerwane ropociągi i rurociągi mogłyby zanieczyścić Wisłę ropą i innymi środkami chemicznymi, z drugiej strony kra razem elementami zniszczonego mostu i innymi dużymi przedmiotami naniesionymi przez rzekę mogłaby zniszczyć most drogowo-kolejowy. Przed rozebraniem mostu wiszącego w jego rejonie położono podwodne ropociągi i inne rurociągi przesyłowe.

Rozbudowujące się miasto potrzebowało nowego mostu przez Wisłę, gdyż na istniejącym moście drogowo-kolejowym co roku tworzyły się coraz większe zatory w ruchu drogowym. W wyniku oddolnych działań mieszkańców miasta w celu zbudowania II przeprawy mostowej przez Wisłę powołano 28 stycznia 1993 r. stowarzyszenie Społeczny Komitet Budowy Mostu „Ratunek dla Płocka”⁴¹¹. Funkcję inwestora II płockiej przeprawy mostowej przez Wisłę kolejno pełnili: Wojewódzka Dyrekcja Dróg Miejskich⁴¹² podległa Wojewodzie Płockiemu, a następnie Dyrekcja Okręgowa Dróg Publicznych w Warszawie jako jednostka Generalnej Dyrekcji Dróg Publicznych.

W fazie projektowania i wykonawstwa inwestorem zgodnie z wówczas obowiązującymi przepisami został Urząd Miasta Płocka. W wyniku dwuetapowego konkursu⁴¹³ na opracowanie dokumentacji koncepcyjnej mostu wybrano projekt koncepcyjny zgłoszony przez płocką firmę projektowo-inwestycyjną Budoplan, kierowaną przez Józefa Krawczyka⁴¹⁴. Autorami zwycięskiej konstrukcji mostu i unikatowej konstrukcji podwieszenia z wantami w jednej środkowej płaszczyźnie – zostali dwaj serbscy inżynierowie: prof. dr hab. inż. Nikola Hajdin (prezes Serbskiej Akademii Nauk) i dr inż. Bratyslav Stipanac⁴¹⁵. Na zlecenie Generalnej Dyrekcji Dróg i Autostrad (GDDiA) oraz Urzędu Miasta Płocka – Biuro Projektowe Budoplan opracowało w końcu 1997 r. dokumentację techniczną mostu.

Przedsięwzięcie inwestycyjne „Obwodnica Płocka wraz z II przeprawą mostową na Wisłę w Płocku” składało się z czterech zadań:

410 P. Gryszpanowicz, *Płockie mosty...op. cit.*, s. 279-282.

411 W. Serafimowicz, B. Trębała, *Z dziejów budownictwa. Inwestorzy, projektanci, wykonawcy*, s. 381-382; Stowarzyszeniem Społeczny Komitet Budowy Mostu „Ratunek dla Płocka” kierowali: inżynier komunikacji Józef Pajewski (pierwszy przewodniczący), szef Miejskiego Inspektoratu Obrony Cywilnej płk. Jan Siodłak (następny przewodniczący), były dyrektor Technikum Budowlanego, radny Franciszek Jaszczak i były dyrektor ZOO i przewodniczący Rady Miasta Płocka Tadeusz M. Taworski.

412 W. Serafimowicz, S. Markuszewski, H. Lamparski, *Wojewódzka Dyrekcja Dróg Miejskich – inwestor zastępczy fazy przedinwestycyjnej nowej przeprawy mostowej na Wisłę w Płocku*, „Notatki Płockie” 1996, nr 1.

413 A. Ryżyński, *Konkurs na projekt II przeprawy mostowej przez Wisłę w Płocku*, s. 15-16, [w:] *Mosty Płocka. Historia i przyszłość*, Płock 1998.

414 A. J. Papierowski, J. Stefański, *Józef Krawczyk*, s. 263-264.

415 W. Radomski, *Opisy do albumu projektów zgłoszonych do I etapu konkursu na nowy most przez Wisłę w Płocku*, s. 17-201, [w:] *Mosty Płocka. Historia i przyszłość*, Płock 1998.

- 1/ wykonanie mostu o długości 1200 m i szerokości 27,45 m, złożonego z dwóch części: nurtowej o długości 615 m, tj. konstrukcji stalowej podwieszanej z dwoma pylonami o rozpiętości przęsł w metrach: 60 + 60 + 375 + 60 + 60) oraz części zalewowej o długości 585 m, którą stanowi stalowa płyta ortotropowa oparta na belce ciągłej o rozpiętości przęsł po 58,5 m;
- 2/ wykonanie dróg dojazdowych do mostu po obu stronach Wisły o długości ok. 7,8 km i szerokości pasa drogowego 25,5 m (w tym dwie jezdnie dwupasmowe o szerokości po 7 m, rozdzielone pasem dzielącym 4 m);
- 3/ przebudowy części ul. Wyszogrodzkiej (ok. 1,2 km);
- 4/ regulacji Wisły w rejonie mostu⁴¹⁶.

W dniu 24 czerwca 2002 r. podpisano umowę na budowę mostu z Konsorcjum, składającym się z dwóch wiodących w kraju przedsiębiorstw specjalizujących się w konstrukcjach mostowych: Przedsiębiorstwem Robót Mostowych Mosty Łódź SA (liderem) – kierowanym przez prezesa Zygmunta Patera oraz Płockim Przedsiębiorstwem Robót Mostowych SA (partnerem), którego prezesem był Jerzy Lewandowski. Kierownikiem budowy został Stanisław Pawelski, który wcześniej pełnił funkcję dyrektora technicznego PPRM, a później naczelnego inżyniera w PRM Mosty Łódź. Zakończenie budowy i podpisanie protokołu odbioru mostu odbyło się 22 listopada 2005 r. Budowa mostu pochłonęła: konstrukcji stalowej - 12 600 ton, stali zbrojeniowej - 3 000 ton, stalowych lin na wanty - 610 ton, betonu - 19 000 m³, pali wierconych - 3 000 m⁴¹⁷.

Ta najdłuższa wówczas w Polsce konstrukcja mostowa podwieszona na pylonach, z najdłuższym w kraju przęsłem nurtowym, została nazwana mostem im. Solidarności. Z uwagi na brak środków finansowych roboty drogowe wykonywano etapami, stąd zakończenie realizacji całości przedsięwzięcia nastąpiło dopiero w październiku 2007 r.⁴¹⁸ Zbudowanie mostu „Solidarności” przez Wisłę wraz z drogami dojazdowymi do drogi krajowej nr 60 (w kierunku Gostynina i Kutna) oraz dla ruchu ciężkiego – do drogi krajowej nr 62 (w kierunku Włocławka i Torunia) było największą płocką inwestycją komunikacyjną w okresie III RP.

STREFA PRZYRODNICZA

W Płocku znaczną część przestrzeni miejskiej stanowi miejska strefa przyrodnicza, która zawiera zieleń miejską i obszary wodne w granicach Płocka. Zieleń miejska to parki, sady, ogrody przydomowe i grunty rolne (uprawy, łąki, lasy i nieużytki), natomiast obszary wodne: zalew Włocławski (rzeka Wisła), małe rzeki, jeziora, stawy.

We wczesnej historii Płocka ważną rolę pełniły tereny uprawne, łąki i pastwiska oraz tereny łowieckie otaczające miasto, natomiast wraz z urbanizacją i powiększeniem obszaru miasta duże znaczenie dla mieszkańców posiadały ogrody i sady, a następnie parki i inne tereny rekreacji i wypoczynku.

W średniowieczu osada Płocka wraz z otaczającym terenem była własnością kolejnych książąt. Począwszy od 1237 r. w wyniku pierwszej lokacji określono formalnie granice płockiej aglomeracji, która została przez księcia podarowana samorządowi miejskiemu. Już w czasach wczesnośredniowiecznych granice płockiej aglomeracji wykraczały poza strefę zabudowaną, a

416 P. Gryszpanowicz, *Płockie mosty...op. cit.*, s. 301-326; także, J. Biliszczuk (red.), *Podwieszony most przez Wisłę w Płocku*, Płock, Warszawa, Łódź, Wrocław 2007.

417 P. Gryszpanowicz, *Płockie mosty...op. cit.*, s. 327-338.

418 Ibid., s. 326-338.

miasto posiadało m.in. wspólne pastwiska⁴¹⁹. Zgodnie z decyzją króla Kazimierza Wielkiego z 1361 r. granice Płocka przebiegały wzdłuż Wisły i Brzeźnicy oraz graniczyły z ówczesnymi wioskami: Trzepowem, Kostrogajem, Podolszycami i Ośnicą. W czasach jagiellońskich w transakcjach notowanych w księgach miejskich oraz testamentach mieszczzańskich wiele miejsca zajmują grunty uprawne⁴²⁰.

W ówczesnej płockiej aglomeracji, poza ludnością zajmującą się rzemiosłem i handlem, występowały rolnicy i hodowcy bydła, którzy dzierżawili lub przejęli najbliższe tereny nadające się do wykorzystania rolniczego i łowiectwa. Z uwagi na dostępność Wisły i rzeki Brzeźnicy zajmowano się też rybołówstwem.

Płock w okresie późniejszym słynął jako miasto z dużą liczbą ogrodów i działek uprawnych, które w większości należały do Kościoła, zakonów i przedstawicieli stanu szlacheckiego. Parki jako zorganizowane miejsca rekreacji i wypoczynku zostały utworzone w XVIII w. Pierwsze parki powstały: w ogrodach Zalewskich i Słupeckich, w parowie rzeki Brzeźnicy oraz na błoniu w Radziwiu (przy karczmi).

Po przekształceniu przez Prusaków kościoła Dominikańskiego na zbór ewangelicki utworzono w rejonie cypla dominikańskiego (później nazywanego „górkami niemieckimi”) park w stylu zbliżonym do angielskiego. Do użytku publicznego został on przekazany ok. 1820 r.⁴²¹ Park ten przetrwał w stanie pierwotnym do 1936 r., gdy na jego części rozpoczęto realizację drogi Nowomostowej, łączącej plac Narutowicza z przeprawą mostową (mostem drogowo-kolejowym).

W 1859 r. Płock posiadał duże obszary gruntów rolnych, ziemie uprawne i ogrody, w których pracowało ok. 230 rolników i ogrodników⁴²². Według Anny Marii Stogowskiej w XIX w. na obrzeżach północnej części miasta były tereny bagniste, które stanowiły tereny łowieckie na dzikie ptactwo⁴²³. Plan Płocka wraz z terenami rolniczymi w 1917 r. opracował Kazimierz Staszewski. W

419 ks. T. Żebrowski, *Stolica książąt mazowieckich i płockich...op. cit.*, s. 77; cytaty: *Leżały one być może nad Wisłą lub w okolicy ulicy Błonie – obecnie Gradowskiego. Później zaś, po roku 1361 a przed 1435 przeniesione je pod Kostrogaj i książę Władysław I (1398/1411-1455) potwierdził tam na ten cel 6 łanów, zwalniając je od wszelkich powinności na rzecz skarbu książęcego i miasta. Tak duży wymiar pastwisk potrzebny był dla około 50 gospodarstw łanowych. /.../ W związku z rolnictwem trzeba wspomnieć o młynach. Już na początku XIII w. była mowa o budowie młyna w Brzeźnicy. W XV w. są wzmianki o dwu dalszych – na tej strudze. /.../ Młyn przy murze miejskim nad fosą przed murami zamkowymi poruszany był przez cztery konie.*

420 S. M. Szacherska, *Płock za Jagiellonów (1495-1580)*, [w:] *Dzieje Płocka, t. 1, ...op. cit.*, s. 121-124; Cytaty: *Do miasta należało 60 włók, z których sześć przeznaczono na wspólne pastwisko. Znaczna część gruntów miejskich przeszła z biegiem czasu w ręce instytucji kościelnych lub miała zapewnić środki na cele charytatywne. Pozostałe role były w posiadaniu mieszczan, przeważnie w działach po włóce lub pół-włóczku. /.../ Uprawiano żyto, pszenicę, jęczmień i owies oraz chmiel dla piwowarów płockich. Ogrody, częściowo w posiadaniu przedmieszczan, odpowiadały przeważnie gospodarstwu ogrodniczym (ok. 1,5 włóki). Liczne były sady, zwłaszcza na stoku wiślany. Rolnictwo i sadownictwo było tylko dla przedmieszczan podstawowym źródłem utrzymania.*

421 T. Borkowski, *Płockie ulice, place i parki*, s. 97, [w:] *Dziesięć wieków...op. cit.*

422 A. M. Stogowska, *Życie społeczno-gospodarcze 1793-1918...op. cit.*, s. 172; cytaty: *W 1859 r. znaczna część obszaru miasta była obsiana zbożami i jarzynami. Ziemie uprawne były w posiadaniu 17 właścicieli i 18 dzierżawców. W rolnictwie zatrudnionych było 166 mężczyzn i 65 kobiet.*

423 A. M. Stogowska, *Życie społeczno-gospodarcze Płocka...op. cit.*, s. 137-198, 142-143; Cytaty: *W części północnej, przy obecnych ulicach Sienkiewicza, Królewiecka, Nowy Rynek, Aleje i Płońska, były bagna i błota. Jeszcze na początku XIX w. miejsca te stanowiły tereny polowań na dzikie ptactwo. Fosa, zwana Dunajkiem, odgradzała Wzgórze Zamkowe od miasta. Wąwozem u stóp wzgórza spływały wody z terenu miasta do Wisły. Dwa kanały ściekowe zlokalizowano przy pałacu biskupim (obecnie gmach sądów) i przy Starym Rynku. Na placu przed kościołem dominikanów znajdowały się stawy. Cementarz grzebalny znajdował się przy kościele Świętego Krzyża w pewnej odległości od Wzgórza Zamkowego. Nowy cementarz, na skutek zarządzeń władz administracyjnych, od 1780 r. zlokalizowano przy trakcie dobrzyńskim z dala do kościołów.*

okresie międzywojennym w Radziwiu wykonano wały ochronne wzdłuż Wisły oraz rozpoczęto roboty melioracyjne.

W latach 20. XIX w. teren Wzgórza Zamkowego został splantowany i uporządkowany. W 1866 r. wokół katedry z inicjatywy gubernatora hrabiego Sergiusza Tołstoja dokonano wielu nasadzeń drzew i krzewów. Na tym terenie powstał park „Za Tumem” (z alejami i tarasami w koronie skarpy), który był stale upiększany i rozbudowywany. W 1936 r. wybudowano promenadę spacerową na wysokiej skarpie wiślanej: od parku „Za Tumem” i dawnego teatru „Rembelińskiego” (wcześniej kościoła Św. Trójcy, obecnie hotelu Starzyński) do kościoła pw. św. Bartłomieja. Zieleń na skarpie wiślanej wzdłuż tej promenady stanowi obszar parkowy os. Stare Miasto.

W latach 1936-1937 zbudowano ul. Nowomostową (ówczesna nazwa) jako drogę dojazdową z placu Narutowicza do budowanego mostu drogowo-kolejowego przez Wisłę. Roboty realizowano m. in. na terenie parku przy kościele Dominikańskim. W okresie okupacji hitlerowskiej dokończono roboty makroniwelacyjne i drogowe na tym terenie. Powstał wówczas duży ciąg zieleni obejmujący przestrzeń parkowe od obecnego Placu Obrońców Warszawy poprzez rejon „Górek Dominikańskich” do terenu ogrodowo-leśnego za linią kolejową (obszar obecnego Miejskiego Ogrodu Zoologicznego).

W latach 1948-1949 wzdłuż osi „północno-południowej” placu Obrońców Warszawy wybudowano reprezentacyjne schody do nadbrzeża Wisły oraz urządzono nowe tarasy i schody, które połączyły obszar parkowy z nowo utworzonym parkiem Broniewskiego⁴²⁴, wzdłuż obecnej pieszej alei Broniewskiego, położonej na górnej części skarpy – od kościoła Dominikańskiego do al. Kilińskiego. Równocześnie dokonano dużych nasadzeń róż, krzewów i wysokiej zieleni.

W latach 1962-1966 kontynuowano rozbudowę tego parku i poszerzono go poprzez włączenie terenów dawnej posesji rodziny poety Władysława Broniewskiego⁴²⁵ i sąsiednich nieruchomości. W dobrym stanie pozostał kilkusetletni dąb, o którym pisał poeta. W latach 1948-1962 na terenie od Wisły do ul. Mostowej, tj. na obszarze dawnych magazynów soli, utworzono park spacerowy „Solne Żupy”, w którym akcentem zabytkowym jest dawna karczma, obecnie Zajazd⁴²⁶. Zieleń na osiedlu Kolegialna to kompleks parkowy pomiędzy wzgórzami Tumskim i Dominikańskim oraz wzdłuż alei Broniewskiego – do ul. Mostowej.

W okresie powojennym w latach PRL wielokrotnie park na Wzgórzu Tumskim był przebudowywany i modernizowany⁴²⁷. Do 1965 r. wykonano wiele robót inwestycyjnych, następnie w wyniku szeroko zakrojonych prac archeologicznych na Wzgórzu Tumskim wyeksponowano na terenie parku niektóre relikty archeologiczne. W rejonie siedziby i ogrodu Towarzystwa Naukowego Płockiego wzniesiono pomnik⁴²⁸ wybitnego polskiego socjologa Ludwika Krzywickiego⁴²⁹.

W okresie III RP również rozbudowywano i upiększano teren parku na Wzgórzu Tumskim oraz jego obszar turystycznie najciekawszy: z katedrą, opactwem pobenedyktyńskim, muzeum diecezjalnym, dawnymi kanoniami i relikdami zamku (dwie zamkowe wieże warowne). Na pamiątkę pobytu w Płocku papieża Jana Pawła II przy katedrze został wzniesiony jego pomnik. Ostatnią

424 A. J. Papierowski, J. Stefański, *Park Broniewskiego*, s. 518.

425 A. Ibid., *Broniewski Władysław*, s. 98-99.

426 T. Borkowski, *Dziesięć wieków...op. cit.*, s. 97-98.

427 A. J. Papierowski, J. Stefański, *Park na Wzgórzu Zamkowym*, s. 519.

428 Ibid., *Pomnik Ludwika Krzywickiego*, s. 404.

429 Ibid., *Krzywicki Ludwik Joachim Franciszek*, s. 267.

modernizację parku położonego w koronie skarpy wiślanej między katedrą a hotelem Starzyńskim zrealizowano w 2010 r. (według projektu Marty Siodłak).

W końcu lat 60. ubiegłego wieku na os. Skarpa przedłużono promenadę wzdłuż górnej części skarpy wiślanej od kościoła św. Bartłomieja (obecnie również pomnika Bolesława Krzywoustego) – poprzez tereny: jaru Kazimierzowskiego, zakonu Mariawitów, jaru Abisynia i cmentarza ewangelickiego⁴³⁰ do obecnego Domu Kultury PKN Orlen (nazywanego popularnie Domem Technika)⁴³¹. W latach 70. pomiędzy Domem Technika a ujściem Brzeźnicy powstał Park Na Zdunach, zrealizowany w czynie społecznym załogi MZRiP.

W pierwszej połowie lat 70. wystąpiła konieczność prowadzenia robót zabezpieczających w skarpię wiślaną, gdyż cyklicznie następowały w wyniku dużych opadów osuwiska. W latach 1983-1986 podwyższono wały przeciwpowodziowe po stronie Radziwia oraz wykonano przyporę skarpy płockiej od Wzgórza Tumskiego do oczyszczalni ścieków w Maszewie.

Szczególnie interesujące tereny zielone i parkowe znajdują się wzdłuż skarpy wiślanej od ZOO i Klubu Wioślarskiego do Zespołu Przyrodniczo-Krajobrazowego Jaru Rzeki Brzeźnica⁴³². Dojazd do tego obszaru stanowią ulice: Mostowa, Kawieckiego, Rybaki, „Droga Słońca” (wzdłuż plaży wiślanej i jeziora Zalew Sobótka – do ujścia rzeki Brzeźnicy), droga gruntowa Parowa oraz ul. Kazimierza Wielkiego. Obszar ten, zawierający zakrzewione i zadrzewione pobocza z alejkami, w ich górnej i dolnej strefie, jest wyjątkowo atrakcyjny dla wypoczynku, rekreacji oraz imprez kulturalnych, stąd stanowi „Płocki Park Kultury i Wypoczynku”⁴³³.

Przedłużeniem tego nadwiślańskiego obszaru zieleni w górę rzeki w os. Wyszogrodzka są tereny ogrodowe, które ciągną się od ZOO i miejskiej strzelnicy do kompleksu cmentarzy⁴³⁴ przy ul. Norbertańskiej⁴³⁵: prawosławnego⁴³⁶, mariawickiego⁴³⁷, katolickiego i garnizonowego⁴³⁸. Szczególnie ważnym kompleksem parkowym na os. Wyszogrodzka (w rejonie nadwiślańskim za mostem im. Legionów J. Piłsudskiego) jest teren sukcesywnie rozbudowywanego Ogrodu Zoologicznego⁴³⁹.

Atrakcyjnym miejscem rekreacji i wypoczynku dla nowych wschodnich osiedli Płocka są Park Północny i rejon rekreacji sportowej usytuowane w środku osiedla Podolszyce Północ, jak również Zespół Przyrodniczo-Krajobrazowy Jaru Rzeki Rosicy, który obejmuje tereny osiedli: Zielony Jar, Podolszyce Południe, Imielnicę i Borowiczki oraz poza granicami miasta – osadę Gulczewo Nowe. W os. Podolszyce Południe funkcję parku leśnego spełnia obszar zieleni wzdłuż jaru strugi Małej Rosicy oraz poboczy skarpy, która w tym rejonie znajduje się w dużej odległości od Wisły.

W os. Borowiczki przy ul. Harcerskiej znajduje się staw i zaniedbany park z pałacykiem dawnego właściciela cukrowni. Niedaleko parku przepływa rzeczka Słupianka, która wpada do Wisły niedaleko ujścia rz. Rosicy. Przy ul. Gościniec znajduje się cmentarz⁴⁴⁰, należący do parafii św.

430 Ibid., *Cmentarz ewangelicki*, s. 117.

431 Ibid., *Dom Technika*, s. 137.

432 Uchwała Nr 524/XXX/2017 RMP z 28 III 2017 r. w sprawie utworzenia Zespołu Przyrodniczo-Krajobrazowego Jaru Rzeki Brzeźnica.

433 T. Borkowski, s. 98, [w:] *Dziesięć wieków ...op. cit.*

434 M. Gurda, D. Zaremba, *Pamięć ocalona. Przewodnik po płockich cmentarzach*, Płock 2007.

435 A. J. Papierowski, J. Stefański, *Cmentarze płockie*, s. 113-114.

436 Ibid., *Cmentarz prawosławny*, s. 116-117.

437 Ibid., *Cmentarz mariawicki*, s. 116.

438 Ibid., *Cmentarz garnizonowy*, s. 115-116.

439 Ibid., *Ogród Zoologiczny*, s. 348.

440 Ibid., *Cmentarz rzymskokatolicki przy ul. Gościniec*, s. 119.

Wojciecha. W os. Imielnica, na wschód od cmentarza przy ul. Harcerskiej⁴⁴¹, istnieje zalesiony jar Pisencja, natomiast po północnej stronie ul. Podgórze i południowej ul. Lisiej – tereny leśne.

W północnej części os. Łukasiewicza, wzdłuż lewobrzeżnej skarpy rzeki Brzeźnicy, znajdują się ogródki działkowe. Po północnej stronie głębokiego jaru rzeki Brzeźnica, który oddziela obszar wielkoprzemysłowy PKN Orlen od pozostałych osiedli miasta, w os. Winiary znajdują się cztery kompleksy ogródków działkowych.

Największe terytorialnie os. Trzepowo, a szczególnie jego część położona na południowy wschód od Zakładów Produkcyjnych PKN Orlen pełni funkcję strefy ochronnej dla większości płockich osiedli, z uwagi na „różę wiatrów”, tj. przeważający kierunek wiatrów. W os. Trzepowo znajdują się duże tereny rolne, zaś przy ul. Targowej i Granicznej – ogródki działkowe. Cmentarz osiedlowy⁴⁴² położony jest poza terytorium Płocka, przy wschodniej granicy osiedla, w pobliżu pomnika pamięci bohaterów 1920 r.

Funkcje parkowe pełnią dwie aleje spacerowe ostatnio zmodernizowane: aleja Antoniego Roguckiego (osiedle Łukasiewicza) i aleja Pawła Nowaka (osiedle Tysiąclecia). Aleje te wraz z al. Spacerową (obok kościoła św. Jana Chrzyciela) i ul. Okrzei (wzdłuż dawnych murów warownych) ułatwiają w pewnym sensie rekreacyjną turystykę pomiędzy obszarem zieleni jaru rzeki Brzeźnica (rejonu ogródków działkowych przy ul. Narodowych Sił Zbrojnych) a parkiem nadwiślańskim (w okolicy jaru Kazimierzowskiego).

W osiedlach lewobrzeżnego Płocka znajdują się duże połacie gruntów rolnych i nieużytków. Funkcję parkową w os. Radziwie spełniają ogródki działkowe: „Nadwiślański” i „Złote Piaski”. Ostatnio przeprowadzono modernizację parku na placu Janusza Mościckiego⁴⁴³ w Radziwiu przy moście drogowo-kolejowym, tj. m.in. na terenie m.in. zasypanej zatoczki, w której dawniej „zimowały” elementy mostu łyżwowego. Pomiedzy ulicami Kolejową, Spokojną i Krakówka znajduje się cmentarz osiedlowy⁴⁴⁴.

Szczególnie atrakcyjne jest położenie osiedli Góry i Ciechomice, gdyż większość ich zabudowanego terenu znajduje się na wysokiej skarpie Ciechomicko-Górskiej, z której można obserwować piękny widok na prawobrzeżny Płock i pradolinę Wisły. Ponadto osiedla te od strony południowej graniczą z Gostynińsko-Włocławskim Parkiem Krajobrazowym oraz jeziorami Górskim i Ciechomickim. Cmentarz św. Siostry Faustyny przy ul. Janówek położony jest w os. Ciechomice.

Z uwagi na duże uprzemysłowienie Płocka, a szczególnie na wielkość zakładów rafineryjnych i petrochemicznych i ich wpływ na sytuację zdrowotną mieszkańców – zagadnienia ochrony środowiska w Płocku są szczególnie ważne, przy czym istotnym jest wielkość terenów zielonych w granicach miasta oraz w sąsiedztwie.

W płockich obszarach „zielonych” ważną rolę pełnią: dwa zespoły przyrodniczo-krajobrazowe – Jar Rzeki Brzeźnicy (150 ha) i Jar Rzeki Rosicy (40 ha), kompleks parkowo-leśny wzdłuż skarpy

441 Ibid., *Cmentarz rzymskokatolicki w Imielnicy*, s. 118.

442 Ibid., *Cmentarz rzymskokatolicki osady Trzepowa przy ul. Sierpeckiej*, s. 118-119.

443 Ibid., *Mościcki Janusz*, s. 329-330.

444 Ibid., *Cmentarz rzymskokatolicki w Radziwiu*, s. 118.

wiślanej prawobrzeżnej, Park Północny na os. Podolszyce Północ, liczne ogródki działkowe, cmentarze miejskie, łąki, lasy, nieużytki, rejonny wodne (rzeki, jeziora i stawy) oraz skwery i aleje spacerowe.

Należy zaznaczyć, że tereny zielone i rekreacyjne spółdzielni mieszkaniowych i miejskich towarzystw budownictwa społecznego są dobrze utrzymane, a zrealizowane na ich terenach ogródki jordanowskie i terenowe siłownie cieszą się dużą popularnością. W 2018 r. Płocki Ośrodek Kultury i Sztuki opracował Mapę Centrum Turystyczne Płocka, w której zaznaczono tereny rekreacyjno-wypoczynkowe.

Część IV

WSPÓŁCZESNE INWESTYCYJNO-BUDOWLANE STRUKTURY TERYTORYALNE PŁOCKA

Rodzaje terytorialnego podziału Płocka oraz wynikające z niego dane statystyczne zmieniały się w okresie tysiącletniej historii miasta. Podziały wynikały z przestrzennego rozwoju Płocka, ze sposobu użytkowania gruntów, praw własności oraz zmian struktur organizacyjno-terenowych w poszczególnych okresach rozwoju miasta. Początkowy płocki zespół osadniczy składał się z grodu na Wzgórzu Tumskim (Wzgórzu Zamkowym) i przygrodzia w południowym rejonie obecnego Placu Narutowicza⁴⁴⁵.

W okresie późniejszym gród przekształcił się w rezydencję książęcą, natomiast przygrodzie objęło obszar całego placu Narutowicza, który otoczono wałami drewniano-ziemnymi i utworzyło podgrodzie biskupie (później nazwane osadą biskupią). Równocześnie przygrodzie na odcinku obecnej ul. Kościuszki wraz z rozbudową w kierunku cypla Dominikańskiego przekształciło się w podgrodzie książęce, zaś wokół kościoła św. Michała (pomiędzy obecnymi ulicami Piekarską i Małachowskiego) powstała luźna zabudowa. W związku z brakiem obwałowania warownego podgrodzie książęce (powstałe wskutek lokacji z 1237 r.) w wyniku kolejnych napadów uległo likwidacji.

Lokacja na prawie chełmińskim spowodowała utworzenie nowego podgrodzia wokół obecnego Starego Rynku, a następnie nowej osady książęcej, którą otoczono wałem drewniano-ziemnym. W następnym etapie rozwoju Płocka zabudowa osady biskupiej i książęcej zostały otoczone murem obronnym i fosą. Ponadto powstały przy bramach miejskich, poza murem warownym, ulice (później mini-osiedla): „Grodzkie” (zwane później jako „Wyszogrodzkie”), „Dobrzyńskie” i „Bielskie”. Poniżej skarpy wiślanej, przy przeprawie przez rzekę, utworzono osadę rybacko-portowo-targową „Stara Przysań” (Rybaki).

Podział aglomeracji wynikający z praw własności w okresie średniowiecza zamykał się w kilku formach własności: książęcej, kościelnej, szlachty i mieszczan. Rozległa własność książęca sukcesywnie się zmniejszała w wyniku szczodrych nadań dla kościoła rzymskokatolickiego i osób zasłużonych. Na terenach gruntów miejskich powstawała zabudowa mieszkalna, rzemieślnicza, handlowa, komunikacyjna i obronna. Podziały miasta ze względu na charakter struktur organizacyjno-terenowych we wczesnej fazie tworzenia się aglomeracji miejskiej związane były

445 M. Trzeciecki, *Początki Płocka*, s. 70, [w:] *Płock wczesnośredniowieczny*. Przyjmowane w wielu publikacjach usadowienie podgrodzia na Wzgórzu Tumskim nie zostało potwierdzone w świetle późniejszych badań archeologicznych.

głównie z budownictwem sakralnym kościoła rzymskokatolickiego (obszary miejskie wokół kościołów i klasztorów).

Na początku XX w. wraz z rozwojem miasta powstawały załączki dzielnic miejskich. Począwszy od 1923 r., gdy w granicach Płocka znalazła się lewobrzeżna wieś Radziwie, miasto składa się z trzech części:: prawobrzeżnej, lewobrzeżnej i rzeki Wisły w granicach administracyjnych miasta. W okresie PRL-u dla celów statystycznych utworzono dzielnice mieszkaniowe i przemysłowe. Powołano spółdzielnie mieszkaniowe, które zajęły się realizacją spółdzielczych osiedli mieszkaniowych, w tym również budową pojedynczych budynków wielorodzinnych, ich konserwacją i eksploatacją. Niektóre spółdzielnie mieszkaniowe zajęły się również obsługą życia kulturalno-oświatowego osiedli mieszkaniowych.

Analiza podziału terytorialno-funkcjonalnego w Płocku w okresie III RP wykazuje, że jego forma i struktura są kontynuacją procesów zapoczątkowanych w końcu poprzedniego tysiąclecia⁴⁴⁶. Miasto można też podzielić na obszar zamieszkały (osiedla miejskie) oraz obszar niezamieszkały (wielkoprzemysłowy teren PKN Orlen i rzeka Wisła z terenem zalewowym). Aktualnie w Płocku występują następujące podstawowe struktury administracyjno-budowlane: 1/ obszary zarządzane przez spółdzielnie mieszkaniowe i miejskie towarzystwa budownictwa społecznego (TBS), 2/ podział miasta na osiedla (wcześniej podział na dzielnice), 3/ podział miasta na obręby geodezyjne .

Dzielnice mieszkaniowe i przemysłowe

Początku podziału Płocka na jednostki terenowe można doszukać się we wczesnym średniowieczu, gdy powstawały kolejno: gród warowny, przygrodzie, podgrodzia, osady i przedmieścia. W rejonie dawnego placu kanonicznego (później Rynku Kanonicznego, obecnie placu Narutowicza) powstało osiedle duchownych katolickich (zbudowano ok. 12 kanonii). Kolejną dzielnicę religijno-narodowościową na przełomie XIV i XV w. utworzyła ludność żydowska w północno-wschodniej części Starego Miasta.

Na przełomie XIX i XX w. pomimo dużego światowego postępu cywilizacyjnego, w Płocku z uwagi na brak powiązań komunikacyjnych z resztą kraju, próby uprzemysłowienia miasta nie dawały widocznych efektów, a mieszkańcy nadal głównie zajmowali się rzemiosłem i handlem. Tym niemniej powstały pierwsze fabryczki związane z mechanizacją rolnictwa, które umożliwiły powołanie w przyszłości nowoczesnych zakładów przemysłowych branży rolniczej. Zakłady te początkowo działały głównie na terenie pomiędzy ul. Tumską, Bielską i Królewicką (m.in. rejon obecnej galerii Tayger)⁴⁴⁷ i stanowiły mini-strefę przemysłową.

Podstawowy obszar zabudowy Płocka w II RP sprowadzał się do tzw. miasta kongresowego, tj. dzielnicy ograniczonej alejami: Kilińskiego, Jachowicza i Kobylińskiego oraz skarpią wiślaną. W wyniku sukcesywnej zabudowy wzdłuż ulic: Wyszogrodzkiej i Dobrzyńskiej tworzyły się nowe mini-dzielnice. W związku z przyłączeniem na początku lat 20. XX w. wsi Radziwie została utworzona nowa lewobrzeżna dzielnica. W okresie dwudziestolecia powstały w tej dzielnicy elektrownia, stocznie rzeczne oraz duży port rzeczny, następnie wzniesiono największy w kraju

446 E. Serafimowicz, *Zarys podziału terytorialno-funkcjonalnego Płocka do roku 1989*, „Notatki Płockie” 2018, nr 3/256, s. 40-52.

447 Galeria Tayger w Płocku przy ul. Królewicka 2, otworzona została w marcu 1996 r. na miejscu zabytkowej odlewni Zespołu Fabryki Maszyn Rolniczych M. S. Sarny.

stalowy most drogowo-kolejowy przez Wisłę. Spowodowało to utworzenie mini-radziwskiej strefy przemysłowej.

Płock, po stosunkowo niedużych zniszczeniach w latach II wojny światowej, w okresie Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej (1945-1989) rozwinął się w przemysłowe, średniej wielkości miasto. Po pierwszych latach stagnacji, w okresie lat 50-tych nastąpił okres budowania przemysłu – powstały zakłady mięsne, przetwórstwa owocowo-warzywnego, jajczarsko-drobiarskie, przemysłu terenowego, itp.

Od 1953 r. po rozszerzeniu miasta w kierunku północno-wschodnim rozpoczęto budowę dzielnicy przemysłowej Kostrogaj Przemysłowy. W tej dzielnicy (północna część dawnej wsi Kostrogaj) ulokowano wiele zakładów produkcyjnych i magazynów, w tym m.in. Zakłady Stolarki Budowlanej.

W rejonie na północny wschód od dworca PKP i trasy kolejowej oraz przy ul. Otolińskiej (południowa część dawnej wsi Kostrogaj) w kolejnych etapach powstała m. in. nowoczesna Fabryka Maszyn Żniwnych⁴⁴⁸ i zakłady produkcyjne Mostostalu Płock. W obszarze tym utworzono kolejną dzielnicę przemysłową Kostrogaj (popularnie nazywaną: FMŻ-Targowa).

W latach 60. po przyłączeniu dużych terenów na północ od rz. Brzeźnica, na terenie wsi Biała Nowa i okolicznych gromad wiejskich, rozpoczęto budowę nowej wielkoprzemysłowej dzielnicy, w której ulokowano ogromny kombinat rafineryjno-petrochemiczny pod nazwą Mazowieckie Zakłady Rafineryjne i Petrochemiczne (w okresie początkowym – kilkanaście fabryk chemicznych)⁴⁴⁹. Dzielnicę tą kolejno nazywano: Białą Nową, Petrochemiczną i Petrochemią.

W drugiej połowie lat. 40 i w latach 50., poza Starym Miastem (w obrębie dawnych murów warownych) i Śródmieściem funkcjonowały nazwy obszarów zabudowywanych: Wyszogrodzka, Dobrzyńska i Dworcowa. Z czasem obszar miasta podzielono na osiem dzielnic: sześć dzielnic mieszkaniowych i dwie dzielnice przemysłowe. W 1965 r. dla potrzeb statystycznych dokonano podziału miasta na: *Śródmieście (200 ha), w tym: a) Stare Miasto (20 ha), b) podgrodzie Rybaki (25 ha); Wyszogrodzka (530 ha); Dworcowa (550 ha); Dobrzyńska (190 ha); Winiary (285 ha); Radziwie (820 ha) oraz Przemysłowa – Kostrogaj (310 ha) i Petrochemia (1730 ha). Razem – bez Wisły: (4 615 ha). Powierzchnia: a) miasta prawobrzeżnego – 3795 ha; b) miasta lewobrzeżnego – 908 ha; c) rz. Wisły (łącznie z terenami zalewowymi) – 579 ha. Ogółem: 5194 ha*⁴⁵⁰.

W pięć lat później Płock funkcjonował w podziale na jedenaście dzielnic: osiem dzielnic mieszkaniowych i trzy dzielnice przemysłowe. W 1970 r. dokonano kolejnego podziału miasta (dla celów statystycznych) na 11 dzielnic: *Śródmieście (200 ha), Dworcowa (129), Dobrzyńska (317 ha), Maszewo z Winiarami (656 ha), Trzepowo (643 ha), Wyszogrodzka (182 ha), Podolszyce (370 ha); Radziwie (908 ha) oraz Kostrogaj Przemysłowy (174); Kostrogaj – [FMŻ-Targowa] (366 ha) i Petrochemia (727). Razem (bez Wisły): 4672 ha. Powierzchnia: a) miasta prawobrzeżnego – 3764 ha; b) miasta lewobrzeżnego – 908 ha; c) rz. Wisły (łącznie z terenami zalewowymi) – 522 ha. Ogółem – 5194 ha*⁴⁵¹.

Cykliczne opracowania statystyczne o mieście, w tym z podziałem na dzielnice mieszkaniowe i przemysłowe, rozpoczął Jakub Chojnacki (wieloletni prezes TNP i wiceprzewodniczący Rady Miasta Płocka), który w 1969 r. i w 1973 r. ramach TNP wydał dwie publikacje pt. *Płock w liczbach*.

448 W. Serafimowicz, B. Trębała, *Z dziejów budownictwa...op. cit.*, s. 99-100 i 141-144.

449 Ibid. s. 113-121 i 171-173.

450 J. Chojnacki, *Płock 1968 w liczbach*, Płock 1969, s. 43.

451 J. Chojnacki, *Płock 1972 w liczbach*, Płock 1973, s. 71.

Kolejne dane statystyczne o dzielnicach miasta prezentowane przez Jakuba Chojnackiego w oparciu o materiały Miejskiej Pracowni Geodezyjnej oraz inne dane geograficzne o mieście – według stanu na dzień 31 XII 1976 r.: 1) *Śródmieście* – w granicach: most przez Wisłę, al. Kilińskiego, Al. Jachowicza, Al. Kobylińskiego, ul. Topolowa i rzeka Wisła; w tym Stare Miasto (20 ha) w granicach dawnego miejskiego muru obronnego z XIV w. (Wzgórze Zamkowe, „Dom pod Trąbami”, ul. Tumską, ul. Kwiatka, ul. Okrzei i promenada na skarpie wiślanej) – razem - 192 ha; 2) Dworcowa – 120 ha; 3) Dobrzyńska – 338 ha; 4) Maszewo (z Winiarami) – 658 ha; 5) Trzepowo – 637 ha; 6) Wyszogrodzka – 183 ha; 7) Podolszyce – 364 ha; 8) Radziwie – 908 ha; 3) 9) Kostrogaj Przemysłowy – 181 ha); 10/ Kostrogaj [FMŻ-Targowa] – 371 ha; 11) Petrochemia – 727 ha. Ogółem (bez Wisły) – 4679 ha.

Długość granic miasta z gminami: Stara Biała – 13,6 km, Radzanowo – 5,2 km, Borowiczki – 3,2 km, Gąbin – 2,1 km, Łąck – 5,9 km, Duninów – 6,3 km. Razem – 36,3 km. Długość Wisły (w granicach administracyjnych miasta): a) lewy brzeg – 5,1 km; b) prawy brzeg – 7,6 km. Razem: 12,7 km. Położenie geograficzne (średnie): a) szerokość geograficzna – 52 stop. 32'; b) długość geograficzna – 19 stop. 40'; c) położenie nad poziomem morza – 105 m; d) położenie Wzgórze Zamkowego (Tumskiego) nad średnim poziomem rzeki Wisły – 45 m⁴⁵².

Kontynuacją działalności Jakuba Chojnackiego w zakresie danych statystycznych o mieście była publikacja z 1982 r. ówczesnego przewodniczącego Miejskiej Rady Narodowej w Płocku Tadeusza Kołodziejaka pt. *Płock 1981 w liczbach* (wydana w ramach TNP). Dotyczyła ona dynamiki rozwoju gospodarczego miasta w okresie PRL ze szczególnym uwzględnieniem okresu 1973-1980. Według tej publikacji w Płocku na koniec 1980 r. zamieszkiwało 102548 osób, natomiast obszar miasta łącznie z powierzchnią rzeki Wisły z terenami zalewowymi w granicach administracyjnych wynosił 5194 ha.

Miasto było podzielone dla celów statystycznych na 8 dzielnic mieszkaniowych i trzy dzielnice przemysłowe, tj.: *Śródmieście* (207 ha), Dworcowa (121 ha), Dobrzyńska - ze Skarpą i Łukasiewicza (322 ha), Maszewo z Winiarami (456 ha), Trzepowo (381 ha), Wyszogrodzka i Międzytorze (183 ha), Podolszyce (364 ha); Radziwie (908 ha); Kostrogaj [FMŻ-Targowa] (371 ha) i Petrochemia (1185 ha). Powierzchnia Wisły (łącznie z terenami zalewowymi) – 515 ha⁴⁵³.

W 1987 r. zespół Wojewódzkiego Urzędu Statystycznego w Płocku wydał publikację pt. *Płock w 750 rocznicę lokacji miasta*, w którym Płock był podzielony na 16 dzielnic, w tym 13 dzielnic mieszkaniowych i trzy dzielnice przemysłowe: *Śródmieście* (207 ha), Dworcowa (121 ha), Dobrzyńska - ze Skarpą i Łukasiewicza (322 ha), Maszewo z Winiarami (456 ha), Trzepowo (381 ha), Wyszogrodzka i Międzytorze (183 ha), Podolszyce I (364 ha), Podolszyce II (333 ha), Ośnica (342 ha), Imielnica (208 ha), Borowiczki (383 ha), Boryszewo (186 ha), Radziwie (908 ha) oraz Kostrogaj Przemysłowy (181 ha), Kostrogaj [FMŻ-Targowa] (371 ha) i Petrochemia (1185 ha). Razem powierzchnia Płocka (bez Wisły) – 6131 ha. Ogółem powierzchnia miasta łącznie z obszarem Wisły i terenami zalewowymi – 6646 ha⁴⁵⁴.

452 J. Chojnacki, *Ze statystyki miasta*, s. 574-591, [w:] *Dzieje Płocka, ...op. cit.*, wyd. II, Płock 1978.

453 T. Kołodziejak, *Płock 1981 w liczbach*, Płock 1982.

454 T. Banach, J. Berger, I. Janasz-Skrobacz, *Płock w 750 rocznicę lokacji*, Płock 1987, s. 48-49.

Spółdzielczość mieszkaniowa, towarzystwa budownictwa społecznego i developerzy

W okresie dwudziestolecia międzywojennego władze państwowe sprzyjały idei spółdzielczego budownictwa wielorodzinnego. W Polsce w końcu 1928 r. czynnych w kraju było 676 spółdzielni mieszkaniowych, z czego ok. 25 proc. działało w Warszawie. Rozwój spółdzielczości mieszkaniowej uległ zahamowaniu w wyniku światowego kryzysu gospodarczego (1929-1933), który w Polsce spowodował duże zubożenie ludności i ogromne bezrobocie. Według danych GUS w 1937 r. w Polsce funkcjonowały 252 spółdzielnie mieszkaniowe, które skupiały 22 tys. członków⁴⁵⁵. W Płocku z inicjatywy Eligiusza Zaleskiego w latach dwudziestych XX w. powstało dla urzędników osiem willi na obecnym osiedlu Wyszogrodzka, stąd nazwa ulicy przy której wzniesiono te budynki jednorodzinne – Zalesie.

W pierwszych kilkunastu latach Polski Ludowej ze względów ideologicznych praktycznie spółdzielczość mieszkaniowa nie istniała, co m.in. spowodowało tzw. głód mieszkaniowy. Dopiero na fali „odwilży politycznej” i przemianom gospodarczym w 1956 r. – począwszy od 1958 r. nastąpił gwałtowny rozwój spółdzielczości mieszkaniowej, co znacznie poprawiło w kraju warunki mieszkaniowe społeczeństwa. W związku z kryzysem gospodarczym w ostatniej dekadzie PRL nastąpiło spowolnienie, a nawet wyhamowanie realizacji inwestycji, w tym również spółdzielczego budownictwa mieszkaniowego⁴⁵⁶.

W latach III RP w kraju większość spółdzielni mieszkaniowych znacznie zmniejszyła działalność inwestycyjną i zajęła się głównie administrowaniem posiadanymi zasobami i ich modernizacją. W tym okresie powstały towarzystwa budownictwa społecznego, które uzyskały duże rządowe i samorządowe preferencje ekonomiczne, stąd one głównie wraz z developerami realizują wielorodzinne budownictwo mieszkaniowe. Należy jednak zaznaczyć, że pomimo niesprzyjających dla spółdzielczości mieszkaniowej nowych aktów legislacyjnych część spółdzielni mieszkaniowych bazując na dobrze wyszkolonej kadrze specjalistów ponownie aktywnie włączyła się w działalność inwestycyjną.

Gospodarka mieszkaniowa należy do najważniejszych dziedzin dla społeczeństwa i podmiotów gospodarczych zajmujących się działalnością inwestycyjną, projektowaniem, budowaniem i administrowaniem substancją mieszkaniową wielorodzinną i jednorodziną. Obecnie jest ona kształtowana przez odpowiednie jednostki urzędów miejskich⁴⁵⁷, spółdzielnie mieszkaniowe⁴⁵⁸, miejskie towarzystwa budownictwa społecznego⁴⁵⁹, developerów, wspólnoty własnościowe oraz bezpośrednio przez indywidualnych obywateli (jako inwestorów).

455 J. Rączkowski, *Spółdzielczość w Europie; 200 lat spółdzielczości na ziemiach polskich*, s. 8, [w:] „Głos PSML-W” 2018, nr 17.

456 M. Debich, J. B. Nycek, *Rodowód spółdzielczości*, s. 15-20, [w:] *Mazowiecka Spółdzielnia Mieszkaniowa w latach 1979-2009*, red. J. B. Nycek, Płock 2009.

457 D. Tarka, *Pozycja prawnoustrojowa prezydenta miasta na prawach powiatu na przykładzie Prezydenta Miasta Płocka*, „Notatki Płockie” 2019, nr 1/258, s. 37-47.

458 B. Konarska-Pabiniak, *Spółdzielczość po 1989 roku; Spółdzielczość w Unii Europejskiej*, s. 85-91, [w:] *Mazowiecka Spółdzielnia Mieszkaniowa w latach 1979-2009*, red. J. B. Nycek, Płock 2009.

459 B. Konarska-Pabiniak, *Spółdzielczość po 1989 roku; Spółdzielczość w Unii Europejskiej*, s. 85-91, [w:] *Mazowiecka Spółdzielnia Mieszkaniowa w latach 1979-2009*, red. J. B. Nycek, Płock 2009; Cytat: *Dnia 26 października 1995 r. ukazała się Ustawa o niektórych formach popierania budownictwa mieszkaniowego, dając podstawy prawne dla Krajowego Funduszu Mieszkaniowego, organizowania Towarzystw Budownictwa Społecznego (TBS) i tworzenia kas mieszkaniowych.*

W Płocku spółdzielcze osiedla mieszkaniowe zaczęły powstawać począwszy od marca 1958 r., gdy utworzono pierwsze dwie spółdzielnie mieszkaniowe (Płocką Spółdzielnię Mieszkaniową⁴⁶⁰ i Robotniczą Spółdzielnię Mieszkaniową, która w 1962 r. przyjęła nazwę Międzyzakładowej Spółdzielni Mieszkaniowej)⁴⁶¹. Spółdzielnie te 18 grudnia 1965 r. podjęły decyzję o połączeniu się i przyjęły nazwę Płocka Spółdzielnia Mieszkaniowa. W 1972 r. PSM przyjęła nowy statut i nazwę: Płocka Spółdzielnia Mieszkaniowa Lokatorsko-Własnościowa (PSML-W). W 1973 r. z zasobów PSML-W wyodrębniono trzy osiedla spółdzielcze: Tysiąclecia, Łukasiewicza i Kochanowskiego. W 1980 r. przekazano grupę członków oczekujących na mieszkania i część zasobów (Międzytorze i Wyszogrodzka) dla tworzącej się nowej jednostki – Mazowieckiej Spółdzielni Mieszkaniowej (MSM). W 1982 r. utworzono czwarte osiedle spółdzielcze – Dworcowa. W 1978 r. oddano do użytku na osiedlu Kochanowskiego obecną siedzibę PSML-W (ul. Westerplatte 6a).

Płocka Spółdzielnia Mieszkaniowa Lokatorsko-Własnościowa jest nadal największą w mieście spółdzielnią mieszkaniową i jedną z największych w kraju. Obecnie zrzesza ok. 14,1 tys. członków i obsługuje ok. 23 tys. mieszkańców. PSML-W utworzyła własne struktury spółdzielcze na osiedlach Tysiąclecia, Łukasiewicza, Kochanowskiego i Dworcowa. W 1998 r. utworzono piąte osiedle spółdzielcze: Rembielińskiego, które zostało wyodrębnione z osiedla spółdzielczego Łukasiewicza. Ponadto spółdzielnia zarządza również kompleksami budynków na osiedlach: Miodowa, Skarpa, Kolegialna i Stare Miasto.

Obecne zasoby PSML-W: powierzchnia gruntów – 85 ha, liczba budynków – 288, liczba lokali mieszkalnych – 12438 (powierzchnia – ok. 551 tys. m²), liczba lokali użytkowych – 290 (powierzchnia – ok. 27,6 tys. m²), liczba boksów garaży w budynkach mieszkalnych – 44 (powierzchnia - 709 m²), liczba boksów garaży wolno stojących – 551 (powierzchnia – 8846 m²), liczba boksów garaży w garażu wielopięsowym – 379 (powierzchnia – 5840 m²). Razem powierzchnia lokali – ok. 594 tys. m². W liczbie 288 budynków ogółem występują: 202 budynki mieszkalne (w tym: 24 budynki niskie do 4 kondygnacji włącznie, 139 budynki średniowysokie do 9 kondygnacji włącznie, 39 budynki wysokie powyżej 9 kondygnacji); 34 pawilony handlowo-usługowe wolnostojące; 51 budynki garaży wolnostojących; 1 budynek garażu wielopięsowego.

W 1972 r. zakończono na osiedlu Tysiąclecia budowę Spółdzielczego Domu Kultury (ul. Krzywoustego 3)⁴⁶², który w roku następnym rozpoczął działalność kulturalną i oświatową na rzecz członków PSML-W oraz innych mieszkańców Płocka. W 1974 r. został otwarty Klub na Osiedlu Łukasiewicza (ul. Łukasiewicza 28), w 1978 r. rozpoczął działalność Klub Osiedla Kochanowskiego (Al. Jachowicza 33/4), a od 2000 r. funkcjonuje Klub osiedla Dworcowa. Placówki społeczno-kulturalne prowadzą otwartą działalność na rzecz mieszkańców poprzez prowadzenie stałych form pracy, w których uczestniczy ok. 1000 osób (głównie emeryci, młodzież i dzieci). Ponadto placówki organizują rocznie ok. 200 imprez, spotkań, wystaw i zajęć, w których uczestniczy ok. 30 tys. osób. Nadrzędnym celem działalności klubów jest integracja środowisk oraz współpraca z samorządem osiedlowym tworzącym tzw. „małe ojczyzny”⁴⁶³.

Kolejni prezesi Zarządu Płockiej Spółdzielni Mieszkaniowej: Andrzej Karpiuk (1958-1960), Stanisław Petrulewicz (1960-1962), Tadeusz Matuszewski (1962), Bronisław Sokołowski (1962),

460 PSM powstała dla zaspokojenia potrzeb mieszkaniowych płockiej spółdzielczości pracy.

461 RSM powstała przy Fabryce Maszyn Żniwnych. Funkcję prezesów pełnili kolejno: Czesław Lewandowski (1958-1964) i Jan Szelański (1965), natomiast Radzie Nadzorczej przewodzili: Tadeusz Koziński (1958-1959) i Marian Garstka (1959-1965).

462 A. J. Papierowski, J. Stefański, *Płock od A do Z...op. cit., Spółdzielczy Dom Kultury*, s. 458-459.

463 *50 lat Płockiej Spółdzielni Mieszkaniowej Lokatorsko-Własnościowej (1958-2008)*, [w:] „Głos PSML-W” 2008, nr 7, (Wydanie specjalne), s. 2-11.

Zbigniew Hibner (1962-1972), Włodzimierz Zajac (1972-1975), Tadeusz Lis (1975-1976), Andrzej Piotrowski (1976-1982), Henryk Grochowski (1982-1990), Jacek Żaglewski (1990-1991), Witold Poręba (1991-1992), Bogumił Józefowski (1992- 2007) i Jan Rączkowski (od 2007 r.)⁴⁶⁴. Obecnie w 3-osobowym Zarządzie poza prezesem Janem Rączkowski funkcjonują: z-ca prezesa Mariusz Pakulski i członek ds. zarządzania nieruchomościami Zofia Kędzierska.

Następna pod względem wielkości Mazowiecka Spółdzielnia Mieszkaniowa (MSM) - ul. Gierzyńskiego 17⁴⁶⁵ została powołana w 1979 r. MSM przejęła od PSML-W ok. 3600 członków i kontynuowała budowę osiedla Międzytorze i Wyszogrodzka. W ramach dalszej rozbudowy spółdzielnia obecnie zarządza dużymi zasobami w Podolszycach Północ oraz posiada obiekty mieszkalne na osiedlach Miodowa i Skarpa. Na koniec 2018 r. wykaz zasobów spółdzielni jest następujący: liczba budynków – 264, liczba lokali – 6771, powierzchnia – 363,3 tys. m², liczba osób 12,8 tys., natomiast liczba lokali według własności: spółdzielcze własnościowe – 3375, własność – 3060, spółdzielcze lokatorskie – 185, najem – 151. Zasoby spółdzielni zrealizowano w 14 kompleksach mieszkalnych⁴⁶⁶. Dotychczas funkcję prezesów MSM pełnili: Anatol Szałajko (1979-1982), Mieczysław Rajkowski (1982-1985), Zbigniew Hibner (1985-1990), Andrzej Laskowski (1990-2002), Lech Chodkowski (od 2002 r.)⁴⁶⁷.

Międzyzakładowa Spółdzielnia Mieszkaniowa Chemik – ul. 3 Maja 12 funkcjonująca od 1981 r. działa na terenie osiedli: Kolegialna (*Centrum Wschód, Piękna, Misjonarska*), Podolszyce Południe (kolonie: *Kapliczka, Miedza Wschód, Miedza Zachód, Miedza Targowa, Przy Skarpie, Skiba I, Skiba II*). Na koniec 2018 r. spółdzielnia posiadała 1998 mieszkań (powierzchnia użytkowa – 117,6 tys. m²), 100 lokali użytkowych, 400 miejsc postojowych oraz garaży o powierzchni ok. 180 tys. m². Kolejni prezesi MSM Chemik: Zbigniew Michalski (1981), Franciszek A. Wiśniewski (1981-1983), Wiesław Morawski (1983-1994), Roman Kielkiewicz (1994-1996), Jan Wyrębkowski (1996-2000). Od 2000 r. prezesem jest Włodzimierz Obidziński.

Powstała w 1982 r. Młodzieżowa Spółdzielnia Mieszkaniowa – ul. Mickiewicza 12a funkcjonuje na osiedlach: Kochanowskiego, Kolegialna, Wyszogrodzka, Skarpa, Zielony Jar (w rejonie ulic: Batalionu Parasol i Batalionu Zośka) i Podolszyce Południe (kolonie: *Kapliczka, Nad Jarem, Przy Skarpie*). MSM zrzesza – 2500 członków, obsługuje – ok. 8 tys. mieszkańców. Zasoby: liczba budynków – 52, liczba mieszkań – 2075 (powierzchnia mieszkań – ok. 113 tys. m²), liczba lokali użytkowych – 54, liczba garaży – 220, liczba miejsc postojowych – 275. Kolejni prezesi: Andrzej Kownacki (1982-1983), Andrzej Chmielewski (1983-1987), Stanisław Jakubowski (1987-1988), Andrzej Drabik (1988-1989), Mirosław Kłobukowski (1989-1996). Od 1996 r. funkcję prezesa sprawuje Jerzy Wolniak⁴⁶⁸.

464 J. Rączkowski, *55 lat Płockiej Spółdzielni Mieszkaniowej Lokatorsko-Własnościowej (1958-2013)*, [w:] „Głos PSML-W” 2013, nr 12, s. 1. *W Płockiej Spółdzielni zamieszkuje około 26 tys. płocczan w ponad 1240 mieszkaniach. Na terenie Spółdzielni funkcjonuje wiele lokali usługowych i garaży.*

465 A. J. Papierowski, J. Stefański, *Mazowiecka Spółdzielnia Mieszkaniowa*, s. 315, Płock 2010.

466 M. Debich, J. B. Nycek, *Pierwsze lata MSM i MSM w III Rzeczpospolitej*, s. 21-39, [w:] *Mazowiecka Spółdzielnia Mieszkaniowa w latach 1979-2009*, (red. J. B. Nycek), Płock 2009.

467 A. J. Papierowski, J. Stefański, *Chodkowski Lech Antoni*, s. 106-107, Płock 2010.

468 Na zlecenie MSM w 1998 r. Zakład Planowania Przestrzennego przy TUP w Warszawie Pracownia w Płocku opracował *Analizę urbanistyczno-przestrzenną terenów spółdzielczego budownictwa mieszkaniowego w Płocku* (A. Pejta-Jaworska, B. Piosik, S. Makuch, G. Tomczak-Wojciechowska, B. Kopańska). Przedmiotem tego opracowania była analiza rozpoznania stanu posiadania płockich spółdzielni i prognoza zapotrzebowania terenów i mieszkań na które może być popyt na rynku nieruchomości lokalowych w okresie 5 i 10 lat.

Powołana w 1983 r. przez UMP Spółdzielnia Mieszkaniowa Lokatorsko-Własnościowa Komunalnik – ul. Okrzei²⁴⁶⁹ zawiaduje obecnie 8 nieruchomościami w osiedlach Stare Miasto i Skarpa, w tym jedną na os. Kochanowskiego. Na koniec 2018 r. Spółdzielnia w swoich zasobach posiadała 247 mieszkań o łącznej powierzchni 13681 m². Kolejni prezesi: Władysław Pręgowski, Andrzej Chmielewski, Danuta Patora, Roman Bisping, Henryk Lamparski.

Własnościowa Spółdzielnia Mieszkaniowa Budowlani – al. Armii Krajowej 16 powołana w 1987 r. zarządza dużym kompleksem budynków na osiedlu Zielony Jar (w rejonie ulic: Wańkowicza i Monte Cassino) i kilkoma budynkami na osiedlu Podolszyce Północ oraz indywidualnymi budynkami: na osiedlach Stare Miasto i Kolegialna. Obecnie spółdzielnia zrzesza 1612 członków, a w jej zasobach zamieszkuje ok. 6000 osób. W zestawieniu obiektów wybudowanych w Płocku znajdują się: 32 budynki mieszkalne (w tym liczba mieszkań – 788, powierzchnia liczona do czynszu – ok 43 tys. m²), 237 garaży i lokali użytkowych – 24 (2,5 tys. m²). Pierwszym prezesem WSM Budowlani został Zbigniew Staszewski. Od 1990 r. funkcję prezesa pełni Jerzy Fiłoniuk⁴⁷⁰.

W okresie III RP utworzono następujące nowe spółdzielnie mieszkaniowe i towarzystwa budownictwa społecznego:

- w 1991 r. Spółdzielnię Mieszkaniową Lokatorsko-Własnościową Centrum – ul. Harcerza Antolka Gradowskiego 9a. Spółdzielnia obecnie działa na osiedlu Kolegialna, liczy 274 członków. Na koniec 2018 r. Spółdzielnia posiadała następujące zasoby mieszkaniowe: budynków mieszkalnych – 8, lokali mieszkalnych – 229, pow. 12,1 tys. m², lokali usługowych – 19. Funkcję prezesa Spółdzielni pełnili: Feliks Mejer, Janusz Dzięgielewski, Danuta Brudnicka;

- w 1991 r. Spółdzielnię Mieszkaniowo-Własnościową Pol-Dom, ul. Miodowa 21. Spółdzielnia funkcjonuje na osiedlach Miodowa i Stare Miasto. Spółdzielnia powstała na bazie zlikwidowanego Płockiego Kombinatoru Budowlanego w wyniku przejęcia nieodpłatnie budynków mieszkalnych PKB. Liczba członków - 248, liczba mieszkańców – 403. Zasoby mieszkaniowe Spółdzielni znajdują się w osiedlach Miodowa i Stare Miasto, liczba lokali – 263 (6930 m²). Od 2018 r. funkcję prezesa pełni Ewa Joanna Gaworska⁴⁷¹;

- w 1995 r. Lokatorsko-Własnościową Spółdzielnię Mieszkaniową Petrodom, ul. Słowackiego 6. Obecnie Spółdzielnia zarządza budynkami mieszkalnymi o łącznej powierzchni 37 tys. m², które znajdują się w osiedlach: Miodowa, Skarpa, Stare Miasto i Winiary. Większość z jej zasobów stanowią Wspólnoty Mieszkaniowe. Wieloletnim prezesem L-WSM Petrodom był Stanisław Wrześniewski. Od 2010 r. funkcję prezesa pełni Maciej Prudło⁴⁷²;

- w 1996 r. Urząd Miasta Płocka utworzył spółkę z o. o. Miejski Zakład Gospodarki Mieszkaniowej Towarzystwa Budownictwa Społecznego (MTBS) - ul. Kwiatka 5.⁴⁷³ Spółka ta najwięcej inwestuje na terenie osiedla Podolszyce Południe (m. in. kolonie: Miedza, Sady i Wieś) oraz w osiedlu Miedzytorze – miniosiedle Graniczna, ponadto wykonuje indywidualne obiekty na osiedlu Stare Miasto. Miejskie Towarzystwo Budownictwa Społecznego w Płocku w krótkim czasie stało się liczącą jednostką typu TBS na Mazowszu. Według danych z *Miejskiego Zeszytu Statystycznego nr 25* MTBS w swoich

469 A. J. Papierowski, J. Stefański, *Spółdzielnia Mieszkaniowa Lokatorsko-Własnościowa Komunalnik*, s. 459.

470 J. Fiłoniuk, *Informacje o Własnościowej Spółdzielni Mieszkaniowej Budowlani*, maszynopis Płock 2018.

471 E. J. Gaworska, *Informacje o Spółdzielni Mieszkaniowo-Własnościowej Pol-Dom*, maszynopis Płock 2018.

472 M. Prudło, *Informacje o Lokatorsko-Własnościowej Spółdzielni Mieszkaniowej Petrodom*, maszynopis Płock 2018.

473 A. J. Papierowski, J. Stefański, *Miejskie Towarzystwa Budownictwa Społecznego (MTBS)*, s. 322, [w:] *Płock od A do Z...op. cit.*

zasobach na koniec 2017 r. zarządzało 2043 mieszkaniami o powierzchni użytkowej ogółem – ok. 93, tys. m². Zarząd Spółki jest kierowany przez prezesa Mirosława Kłobukowskiego⁴⁷⁴.

- w 1998 r. Urząd Miasta Płocka powołał Agencję Rewitalizacji Starówki (ARS) - Stary Rynek 5. Na koniec 2017 r. według danych z *MZS nr 25* ARS zawiadywał 218 mieszkaniami o powierzchni użytkowej ogółem - 9455 m². Funkcję prezesa zarządu Spółki pełnili: Mieczysław Kamiński, Zofia Ulicka, Dariusz Sztanderski, Iwona Wierzbicka.

- dawne Miejskie Przedsiębiorstwo Gospodarki Komunalnej i Mieszkaniowej zawiadujące głównie starą substancją mieszkaniową najpierw przekształciło się w zakład budżetowy, następnie w 2001 r. UMP powołał spółkę z o. o. Miejski Zakład Gospodarki Komunalnej i Mieszkaniowej - Towarzystwo Budownictwa Społecznego (MZGM-TBS). Obecny adres – ul. Sienkiewicza 13a. Aktualnie spółka funkcjonuje w ramach dwóch pionów: Zarząd Budynków Komunalnych (ZBK) oraz TBS, które m.in. zrealizowało na osiedlu Zielony Jar mini-osiedla: Słoneczny Park i Tarasy. Na koniec 2017 r. zasoby mieszkaniowe Gminy Miasto Płock zawiadywane przez ZBK według danych z *MZS nr 25* wynosiły: 3498 mieszkań (powierzchnia użytkowa ogółem – 141,6 tys. m²), natomiast zasoby TBS – 121 mieszkań (5244 m²)⁴⁷⁵. Kolejni prezesi zarządu MZGM-TBS: Andrzej Bromgau, Krzysztof Jaworski, Rafał Kania. Należy zaznaczyć, że już na początku lat 60. XX w. utworzono Spółdzielcze Zrzeszenie Budowy Domków Jednorodzinnych Związkowiec, które uzyskało zgodę na lokalizację trzech osiedli jednorodzinnych: nad jarem Brzeźnicy, na skarpie wiślanej (za ZOO) i wzdłuż ul. Wyszogrodzkiej. W 1964 r. funkcję prezesa pełnił Janusz Kołakowski, natomiast przewodniczącym Rady Nadzorczej był T. Skura.

Po utworzeniu w 1975 r. województwa płockiego powstało Wojewódzkie Zrzeszenie Spółdzielni Mieszkaniowych z siedzibą w Płocku oraz Biuro Projektów Inwestprojekt w Płocku przy ul. Tysiąclecia, którego zadaniem była kompleksowa obsługa procesu inwestycyjnego (wykupy terenów, projektowanie i nadzór inwestorski). Kolejni dyrektorzy Inwestprojektu: Edmund Miecznikowski, Maciej Wróblewski i Mieczysław Kamiński.

Najdłużej funkcjonującym w Płocku deweloperem jest powołane w 1996 r. Przedsiębiorstwo Inwestycji Komunalnych Jerzy i Patryk Dzwonek Spółka Jawna Płock, ul. Kazimierza Wielkiego 9. PIK zajmuje się budową i sprzedażą nieruchomości, mieszkań i lokali usługowych. Jest najstarszą jednostką deweloperską w Płocku i jednocześnie jest firmą, która po zakończeniu budowy obiektów mieszkalnych zajmuje się ich administrowaniem i zarządzaniem. Dotychczas PIK zrealizował kilkanaście budynków na osiedlach: Skarpa, Stare Miasto, Podolszyce Południe i Wyszogrodzka oraz kompleks szeregowych domków jednorodzinnych przy ul. Morelowej (razem ok. 800 mieszkań)⁴⁷⁶. Na szczególną uwagę zasługują kompleksy mieszkalne wybudowane przy ul. Kazimierza Wielkiego w rejonie skarpy wiślanej.

Poza spółką PIK budownictwem mieszkaniowym i administrowaniem zajmowali się deweloperzy i inne podmioty gospodarcze jak: Multis Deweloper, WiX Developer, PPHU Wix Developer Mariusz Mikulski s. j., Amabud sp. z o. o., Grad B, Invest Bud, Tectum Inves, Przedsiębiorstwo Budowlano-Usługowe InterBUD, Przedsiębiorstwo Inwestycji Budowlanych OMEGA R&M Wilanowscy i Wojskowa Agencja Mieszkaniowa.

Ustawa o wspólnotach mieszkaniowych z dnia 24 VI 1994 r. ustaliła warunki wyodrębniania lokali mieszkalnych w budynkach wielorodzinnych, co umożliwiło zasoby komunalne przekształcać we wspólnoty mieszkaniowe. Spowodowało to wytworzenie konkurencyjności w zakresie zarządzania

474 Ibid., *Kłobukowski Mirosław*, s. 236.

475 *Miejski Zeszyt Statystyczny. Urząd Miasta Płocka. Nr 25. Płock. Rok 2017, Płock 2018*, s. 207-211.

476 <https://pik.pl> – *Przedsiębiorstwo Inwestycji Komunalnych/Płock (dom – pik.pl)* [dostęp: 5 lutego 2019].

nieruchomościami, stąd mieszkańcy wielu budynków oraz zespołów budynków powołali i nadal powołują wspólnoty mieszkaniowe⁴⁷⁷. Na koniec 2017 r. działało 138 wspólnot mieszkaniowych z udziałem Gminy-Miasto Płock⁴⁷⁸.

O ile w latach PRL budownictwo spółdzielcze pełniło wiodącą rolę w budowie nowych i rozbudowie płockich dzielnic mieszkaniowych, to w okresie III RP część spółdzielni mieszkaniowych skoncentrowała swoją działalność na administrowaniu posiadanej substancji mieszkaniowej. Nowym budownictwem wielorodzinnym zajęły się głównie towarzystwa budownictwa społecznego, deweloperzy oraz następujące spółdzielnie: Mazowiecka Spółdzielnia Mieszkaniowa, Międzyzakładowa Spółdzielnia Mieszkaniowa Chemik, Młodzieżowa Spółdzielnia Mieszkaniowa i Własnościowa Spółdzielnia Mieszkaniowa Budowlani⁴⁷⁹.

Obręby ewidencyjne

Obręb ewidencyjny⁴⁸⁰ został wprowadzony w celu ewidencji gruntów i budynków (kataster nieruchomości), stanowi jednostkę ewidencyjną będącą jednostką powierzchniową podziału kraju. Jednostką ewidencyjną jest obszar gruntów położony w granicach administracyjnych gminy, a w przypadku, gdy w skład gminy wchodzi miejscowość o statucie miasta – również w granicach administracyjnych miasta. Jednostkę ewidencyjną określa nazwa własna oraz identyfikator krajowego rejestru urzędowego podziału terytorialnego kraju (na podstawie przepisów o statystyce publicznej). Jednostki ewidencyjne – gminy podzielone są na obręby ewidencyjne (w skład jednostki ewidencyjnej – gminy wchodzi wsie lub osiedla). Obszar obrębu ewidencyjnego może, a w zasadzie powinien być w miarę możliwości, wyznaczony w terenie naturalnymi granicami wyznaczonymi przez cieki, ulice, linie kolejowe itp. Granice obrębów projektowane są przy uwzględnieniu podziału na rejony statystyczne i obwody spisowe.

W jednostce ewidencyjnej obręb jest określany przez jego nazwę i numer lub wyłącznie przez numer. Identyfikator obrębu ewidencyjnego zawiera dwucyfrowe kody: województwa, powiatu w województwie i gminy w powiecie oraz jednocyfrowy typ gminy i czterocyfrowy numer ewidencyjny obrębu⁴⁸¹. Szczegółowe określenie nazw gmin i ich identyfikatorów według trójstopniowego podziału terytorialnego kraju zawarto w systemie informatycznym TERYT, który powstał w oparciu o Rozporządzenie Rady Ministrów z 15 grudnia 1989 r. w sprawie szczegółowych zasad prowadzenia i udostępniania krajowego rejestru urzędowego podziału terytorialnego kraju oraz związanych z tym obowiązków organów administracji rządowej i jednostek samorządu terytorialnego. Najmniejszą jednostką podziału kraju jest działka ewidencyjna znajdująca się w granicach jednego obrębu, stanowiąca obszar ciągły i jednorodny pod względem prawnym (na mapie – powierzchnia terenu wydzielona liniami granicznymi).

* * *

477 Ustawa o wspólnotach mieszkaniowych z dnia 24 VI 1994 r. (Dz.U. z 1994 r., Nr 85, poz. 388).

478 MZS nr 25, s. 180-181, 206-21.

479 W. Serafimowicz, B. Trębała, *Spółdzielnie mieszkaniowe i TBS-y*, [w:] *Z dziejów budownictwa...op. cit.*, s. 152-154, 179-181, 222-225, 267-270.

480 Rozporządzeniem Ministra Rozwoju Regionalnego i Budownictwa z dnia 29 III 2001 r. w sprawie ewidencji gruntów i budynków (Dz. U. z 2016 r., poz. 1034, z późn. zm.). Obręb ewidencyjny to obszar położony w granicach ewidencyjnych wsi i sołectw, natomiast w miastach w granicach dzielnic, osiedli i zespołów urbanistycznych.

481 Jednostka ewidencyjna dzieli się na obręby geodezyjne, które są określane przez numer oraz nazwę. Płock został podzielony na 16 obrębów

Liczba obrębów w Płocku wraz z jego wzrostem terytorialnym sukcesywnie wzrastała. W 1989 r., ostatnim roku PRL, w mieście było wyodrębnionych 13 obrębów ewidencyjnych: 1/ Podolszyce Borowiczki, 2/ Trzepowo, 3/ Maszewo, 4/ Łukasiewicza, 5/ Kostrogaj Przemysłowy, 6/ Kostrogaj Rolniczy, 7/ Działki, 8/ Śródmieście, 9/ Wyszogrodzka, 10/ Podolszyce, 11/ Wisła, 12/ Radziwie, 13/ Kombinat.

Poniżej wyszczególniono według stanu na koniec 2019 r. obręby według numeracji przyjętej przez służby geodezyjne:

Nr 1/ *Obręb Podolszyce Borowiczki* – stanowi wschodnią część Płocka prawobrzeżnego. Ten największy obręb jest oddzielony od pozostałej części miasta od zachodu ulicami: Mazowieckiego i południową częścią Granicznej. W skład obrębu wchodzi obecnie osiedla miejskie: Podolszyce Północ (z wyłączeniem terenu między ulicami Mazowieckiego i Graniczną), Podolszyce Południe, Zielony Jar, Borowiczki i Imielnica. Nazwa nawiązuje do nazw terenów rolnych wiosek: Podolszyce i Borowiczki;

Nr 2/ *Obręb Trzepowo* – stanowi północną część osiedla Trzepowo, tj. obszar dawnej wsi Trzepowo (od granicy kompleksu rafineryjno-petrochemicznego PKN Orlen na zachodzie – do ul. Bielskiej i granic miasta na północy i wschodzie, granicą południową jest rzeka Brzeźnica);

Nr 3/ *Obręb Maszewo* – stanowi zachodnią część Płocka prawobrzeżnego. Obszar obrębu zbliżony jest do osiedla Winiary (z wyłączeniem obszaru na północ od ul. Długiej). Południowo-wschodnią granicą jest Brzeźnica a południowo-zachodnią – granica miasta. Nazwa od wsi Maszewo, która częściowo znajduje się w tym obrębie;

Nr 4/ *Obręb Łukasiewicza* – w skład obrębu wchodzi osiedla: Łukasiewicza (bez Kostrogaju Przemysłowego), Tysiąclecia, Miodowa i Skarpa A (tj. część osiedla Skarpa – na północ od ul. Dobrzyńskiej). Nazwa nawiązuje do głównej ulicy przechodzącej przez środek nowych północnych spółdzielczych osiedli budowanych w latach 60. i 70. (dla zatrudnionych w MZRiP i budowniczych);

Nr 5/ *Obręb Kostrogaj Przemysłowy* – stanowi północno-wschodnią część osiedla Łukasiewicza, tj. część osiedla niezamieszkałego, zawierającego tereny przemysłowe i handlowe oraz obszar pomiędzy ulicami Bielską i Przemysłową). Nazwa nawiązuje do wsi Kostrogaj, na terenie której w latach 50. po przyłączeniu do Płocka powstała dzielnica przemysłowa;

Nr 6/ *Obręb Kostrogaj Rolniczy* – stanowi południową część obecnego osiedla Trzepowo (od ul. Bielskiej na zachodzie oraz linii kolejowej i ul. Otolińskiej na południu, jak również do granic miasta - na wschodzie). Nazwa nawiązuje do terenów rolnych mieszkańców wsi Kostrogaj;

Nr 7/ *Obręb Działki* – stanowi obszar dwóch osiedli Kochanowskiego i Dworcowa. Nazwa nawiązuje do okresu sprzed zabudowy, gdy działacz społeczny i niepodległościowy Bolesław Zdziarski (1863-1931) rozparcelował własną ziemię na place miejskie;

Nr 8/ *Obręb Śródmieście* – stanowi obszar pomiędzy Wisłą i Brzeźnicą a ul. Dobrzyńską i alejami: Kobylińskiego, Jachowicza i Kilińskiego. W skład obrębu wchodzi osiedla: Kolegialna, Stare Miasto i Skarpa B, tj. obszar osiedla Skarpa - na południe od ul. Dobrzyńskiej. Nazwa nawiązująca do okresu, gdy obecne osiedla miejskie: Stare Miasto i Kolegialne stanowiły dzielnicę Śródmieście;

Nr 9/ *Obręb Wyszogrodzka* – zawiera obszar pomiędzy linią kolejową a ul. Otolińską i al. Kilińskiego, obejmuje zachodnie obszary osiedli: Wyszogrodzka i Międzytorze. Nazwa związana jest z dawnym traktem do Wyszogrodu i Czerwińska oraz obecną ulicą Wyszogrodzką;

Nr 10/ *Obręb Podolszyce* – obejmuje tereny Płocka na wschód od linii kolejowej (obecne wschodnie części osiedli Wyszogrodzka i Międzytorze oraz zachodnią niewielką część Os. Podolszyce Północ),

od północy dochodzi do ul. Otolińskiej, natomiast na wschodzie graniczy z obrębem nr 1 (wzdłuż ulic Mazowieckiego i Granicznej). Nazwa nieadekwatna do obecnej lokalizacji os. Podolszyce, dotyczy ziem rolnych zachodnich terenów sąsiadujących z dawną wsią Podolszyce;

Nr 11/ *Obręb Wisła* – dotyczy obszaru rzeki Wisły w obrębie granic Płocka wraz z terenami zalewowymi;

Nr 12/ *Obręb Radziwie* – jest tożsamy z obszarem osiedla miejskiego Radziwie (lewobrzeźna dzielnica Płocka w PRL). Nazwa wywodzi się od osady o tej samej nazwie, funkcjonującej od średniowiecza;

Nr 13/ *Obręb Kombinat* – obejmuje obecny teren wielkoprzemysłowy Zakładu Produkcyjnego PKN Orlen oraz zachodnią część osiedla Trzepowo i północną część osiedla Winiary (na północ od ul. Długiej). Nazwa pochodzi z czasów, gdy Mazowieckie Zakłady Rafineryjne i Petrochemiczne popularnie nazwano kombinatem rafineryjno-petrochemicznym, a obszar MZRiP powiększony o strefę ochronną stanowił dzielnicę przemysłową.

W okresie III RP, w wyniku powiększenia Płocka w 1997 r. o trzy nowe osiedla miejskie: Góry, Pradolina Wisły i Ciechomice utworzono trzy obręby geodezyjne o granicach zgodnych z granicami tych osiedli⁴⁸²:

Nr 14/ *Obręb Góry* – obszar obrębu jest tożsamy z obszarem osiedla miejskiego Góry (nazwa obrębu wywodzi się od wsi Góry);

Nr 15/ *Obręb Tokary* – powierzchnia obrębu odpowiada powierzchni osiedla Pradolina Wisły, jego nazwa wywodzi się od dawnej wsi książęcej Tokary;

Nr 16/ *Obręb Ciechomice* – obszar obrębu jest taki sam jak osiedla Ciechomice, przy czym nazwa obrębu wywodzi się od wsi Ciechomice i rodu dawnych jej

Osiedla miejskie jako prawne jednostki pomocnicze w administracji miasta

W końcowych latach PRL na bazie nieformalnego podziału administracyjnego Płocka na dzielnice mieszkaniowe, na mocy Uchwały Miejskiej Rady Narodowej z 15 października 1984 r. utworzono dla celów statystycznych 18 osiedli miejskich, które w 1988 r. zwiększono do liczby 20. W III RP podział miasta na statystyczne osiedla miejskie funkcjonował do kwietnia 1991 r. i stanowił punkt wyjścia dla opracowań ekonomiczno-statystycznych dotyczących terenowo-administracyjnych jednostek miasta funkcjonujących w III RP.

W okresie III RP w maju 1991 r. miasto zostało podzielone na formalno-prawne osiedla. Podział ten z biegiem lat i w wyniku powiększenia obszaru miasta oraz propozycji mieszkańców ulegał zmianom. Osiedla w III RP stanowią oficjalny, prawny podział administracyjny Płocka, są jednostkami pomocniczymi gminy (zgodnie z art. 5 ustawy o samorządzie gminnym z 8 marca 1990 r.)⁴⁸³. Osiedla nie posiadają odrębnej od gminy osobowości prawnej. Rady Mieszkańców Osiedli stanowią łącznik pomiędzy mieszkańcami poszczególnych osiedli a władzą na szczeblu miejskim, zajmują się inicjowaniem i wspieraniem działań budujących lokalne więzi. Obecnie Płock

482 Dziennik Ustaw z 2016 r., poz. 1034, z późn. zm. *Przy projektowaniu przebiegu granic obrębów uwzględnia się podział na rejony statystyczne i obwody spisowe.*

483 *Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym – zgodnie z art. 5 gmina może tworzyć jednostki pomocnicze, w tym osiedla.*

podzielony jest na 23 jednostki terytorialne: 21 osiedli⁴⁸⁴, jeden obszar stanowiący niezamieszkałą dzielnicę wielkoprzemysłową PKN Orlen oraz drugi obszar – rzekę Wisła w granicach administracyjnych miasta.

Z inicjatywy prezydenta Andrzeja Drętkiewicza w 1994 r. ukazała się publikacja statystyczna pt. *Miejski Zeszyt Statystyczny. Urząd Miasta Płocka. Nr 1. Rok 1993* (obejmujący dane z lat 1990-1993), w którym zaprezentowano nowy podział miasta na 16 osiedli (częściowo tożsamy z osiedlami mieszkaniowymi z końcowego okresu PRL). Według tego wydawnictwa w 16 osiedlach liczba mieszkańców w 1993 r. wynosiła: Borowiczki (3113 osób), Dobrzyńska (10983 osób), Imielnica (7644 osób), Kolegialna (9726 osób), Łukasiewicza (15288 osób), Mickiewicza (17307 osób), Międzytorze (6576 osób), Podolszyce Południe (3733 osób), Podolszyce Północ (10037 osób), Radziwie (3779 osób), Stare Miasto (6218 osób), Skarpa (10053 osób), Trzepowo (661 osób), Tysiąclecia (7654 osób), Winiary (1256 osób), Wyszogrodzka (10048 osób). Na koniec 1993 r. miasto liczyło 124076 mieszkańców.

Przebieg granic między osiedlami ustaliły kolejne uchwały Rady Miasta Płocka. Uchwała RMP z 27 maja 1991 r. wprowadziła podział miasta Płocka na 15 osiedli: Borowiczki, Dobrzyńska, Imielnica, Łukasiewicza, Mickiewicza, Międzytorze, Podolszyce Południe, Podolszyce Północ, Radziwie, Skarpa, Stare Miasto, Trzepowo, Tysiąclecia, Winiary i Wyszogrodzka. Granice administracyjne ówczesnych osiedli miejskich gminy Płock według *MZS. Nr 1* przebiegały wzdłuż następujących ulic i rzek: „Imielnica” (Wyszogrodzka – rzeka Rosica – Liściasta – Wilcza), „Dobrzyńska” – obecna nazwa osiedle „Miodowa” (Łukasiewicza – Al. Kobylińskiego – Topolowa - Kazimierza Wielkiego – Dobrzyńska – Ignacego Mościckiego – Miodowa – rzeka Brzeźnica), „Łukasiewicza” (Łukasiewicza – Tysiąclecia – Bielska – rzeka Brzeźnica), „Mickiewicza” (Bielska – Al. Jachowicza – Otolińska), „Międzytorze” (Graniczna – Otolińska – Lachmana – Jesienna – al. Piłsudskiego – Wyszogrodzka), „Podolszyce Południe” (Wyszogrodzka – Graniczna – droga polna granicząca z osiedlem „Borowiczki” – rzeka Rosica), „Podolszyce Północ (Wyszogrodzka – Graniczna – Boryszewska – rzeka Rosica), „Stare Miasto” (Rybaki – al. Kilińskiego – Al. Jachowicza – Al. Kobylińskiego – Topolowa), „Skarpa” (Miodowa – Ignacego Mościckiego - Dobrzyńska – Kazimierza Wielkiego - rzeka Brzeźnica), „Trzepowo” (Otolińska – Bielska – Jędrzejewo – Długa – rzeka Brzeźnica), „Tysiąclecia” (Tysiąclecia – Łukasiewicza – Al. Kobylińskiego – Bielska), „Winiary” (Zglenickiego – Łukasiewicza – rzeka Brzeźnica), „Wyszogrodzka” (al. Kilińskiego – Otolińska – Lacmana – Jesienna – Wyszogrodzka – Graniczna). Granice osiedla „Borowiczki” (na południu od osiedli „Podolszyce Południe” i „Imielnica” oraz osiedla „Radziwie”(na lewym brzegu rzeki Wisły) zostały wyznaczone granicami miasta.

Uchwała RMP z 1 października 1991 r. spowodowała podział dużego osiedla „Stare Miasto” (nazywanego wcześniej: Miasto Kongresowe lub Śródmieście) na dwa osiedla: Stare Miasto i Kolegialna. Granicą podziału osiedla została ul. Tumska i Nowy Rynek. W wyniku Uchwały RMP z 17 czerwca 1997 r. nastąpiło zwiększenie liczby osiedli miejskich do 19-tu, gdyż poszerzono granice miasta o trzy osiedla: Góry, Ciechomice i Pradolina Wisły. Uchwała z dnia 29 czerwca 1999 r. spowodowała wydzielenie z osiedla Podolszyce Północ - osiedla Zielony Jar (obszar pomiędzy ulicami: Wyszogrodzką, al. Armii Krajowej i Żyzną oraz jarem rzeki Rosica). Uchwała RMP z 28 XI 2000 r. uściśliła granice i zasięg terytorialny 20-tu osiedli miejskich, natomiast Uchwała RMP z 24 września 2002 r. spowodowała podział osiedla Mickiewicza wzdłuż ulic Mickiewicza i 11 Listopada

484 Uchwała Rady Miasta Płocka z dnia 22 III 2016 r. w sprawie Statutów Osiedli.

na dwa kolejne osiedla: Dworcowa i Kochanowskiego. Uchwałą RMP z 31 stycznia 2017 r. zmieniono nazwę osiedla Dobrzyńska na osiedle Miodowa⁴⁸⁵.

Zazwyczaj część zurbanizowana każdego osiedla składa się głównie z zabudowy mieszkaniowej, obiektów handlowo-usługowych i administracyjnych, jednakże najbardziej reprezentacyjne i cenne są zabytki⁴⁸⁶, pomniki⁴⁸⁷, obiekty kultury i sportu oraz inne obiekty o wyszukanej architekturze.

W dniu 29 sierpnia 2017 r. ustanowiono obszar „Specjalnej Strefy Rewitalizacji”, która obejmuje tereny osiedli miejskich Stare Miasto i Kolegialna oraz strefę Zalewu Sobótka, tj. części osiedla Skarpa położonej poniżej skarpy wiślanej. Uchwała ta na okres 10 lat określa: „zastosowanie szczególnych rozwiązań z zakresu mieszkalnictwa, planowania przestrzennego oraz gospodarki nieruchomościami”⁴⁸⁸. Na bazie *Strategii Zrównoważonego Rozwoju Miasta Płocka do 2020 r.* w została opracowana *Strategia Strategii Zrównoważonego Rozwoju Miasta Płocka do 2030 r.*, którą 28 czerwca 2018 r. zatwierdziła Rada Miasta Płocka⁴⁸⁹.

Część V

PŁOCKIE OSIEDLA ORAZ OBSZARY NIEZAMIESZKAŁE

Formalno-prawny podział Płocka na pomocnicze jednostki administracyjno-terenowe nastąpił w początkowym okresie III RP⁴⁹⁰ w 1991 r. Aktualnie obowiązujący podział miasta jest wynikiem kolejnych decyzji Rady Miasta Płocka z lat 1991-2017, które ustaliły liczbę osiedli, ich nazwy i granice oraz zasady funkcjonowania Rad Mieszkańców Osiedli, zajmujących się sprawami publicznymi o znaczeniu lokalnym oraz zaspokojeniu zbiorowych potrzeb i poprawie warunków życia mieszkańców

Obecnie Płock podzielony jest administracyjnie na 21 osiedli. Podstawowe dane statystyczne osiedli dotyczące obszaru osiedli i liczby mieszkańców na koniec 2020 r. przedstawiono na podstawie „Miejskiego Zeszytu Statystycznego Nr 28. Rok 2020. Urząd Miasta Płocka”: 1/ Borowiczki – 604 ha, 3878 osób; 2/ Ciechomice – 555 ha, 1340 osób; 3/ Dworcowa – 53 ha, 5244 osób; 4/ Góry – 872 ha, 1852 osób; 5/ Imielnica – 311 ha, 2780 osób; 6/ Kochanowskiego – 75 ha, 9041 osób; 7/ Kolegialna – 118 ha, 9385 osób; 8/ Łukasiewicza – 263 ha, 10670 osób; 9/ Międzytorze – 123 ha, 5210 osób; 10/ Miodowa – 79 ha, 9134 osób; 11/ Podolszyce Południe – 214 ha, 10257 osób; 12/ Podolszyce Północ – 338 ha, 12133 osób; 13/ Pradolina Wisły – 733 ha, 499 osób; 14/ Radziwie – 914 ha, 3463 osób; 15/

485 W Dziennikach Urzędowych województwa mazowieckiego zamieszczono Uchwały Rady Miasta Płocka w sprawie powołania osiedli, zmiany ich granic, statutu funkcjonowania osiedli i zmiany nazwy osiedla Dobrzyńska na Miodową (29 V 1991 r., 1 X 1991 r., 7 VI 1997 r., 29 VI 1999 r., 28 II 2000 r., 24 IX 2002 r., 2 IX 2003 r. i 31 I 2017 r.).

486 M. Sołtysiak, *Zabytki Płocka*, s. 83-93; także, K. Askanas, *Z dziejów sztuki Płocka*, s. 130-141, [w:] *Dziesięć wieków Płocka*, Płock 1969; także, K. Askanas, *Sztuka Płocka*, Płock 1974; także, K. Badowski, J. B. Nycek, M. Kowalski, *Architektura Płocka i jej twórcy*, Płock 2011.

487 Z. Michnicki, *Miejsca pamięci narodowej w Płocku i powiecie*, s. 169-173, [w:] *Dziesięć wieków Płocka*, Płock 1969.

488 Uchwała Nr 612/XXXV/2017 Rady Miasta Płocka z dnia: 29 VIII 2017 r. w sprawie ustanowienia na pierwszym obszarze rewitalizacji miasta Płocka – Specjalnej Strefy Rewitalizacji.

489 Uchwała Nr 810/XLIX/2018 Rady Miasta Płocka z dnia: 28 VI 2018 r. w sprawie Strategii Zrównoważonego Rozwoju Miasta Płocka do 2030 r.

490 Zgodnie z art. 5 Ustawy z 8 III 1990 r. o samorządzie gminnym osiedla są jednostkami pomocniczymi oraz stanowią oficjalny i prawny podział administracyjny miasta, Dz.U. z 1998 r., Nr 162, poz. 1126 oraz ustawa z 8 VII 2005 r. Dz.U. z 2005 r., Nr 175, poz. 1457.

Skarpa – 172 ha, 8292 osób; 16/ Stare Miasto – 83 ha, 3378 osób; 17/ Trzepowo – 1055 ha, 645 osób; 18/ Tysiąclecia – 24 ha, 5228 osób; 19/ Winiary – 590 ha, 1870 osób; 20/ Wyszogrodzka – 332 ha, 9976 osób; 21/ Zielony Jar – 85 ha, 3993 osób. Powierzchnia ewidencyjna osiedli razem wynosiła 7593 ha, liczba mieszkańców razem – 118 268. W mieście poza obszarem obecnie zamieszkałym (21 osiedli miejskich) znajdują się dwa obszary niezamieszkałe (nazwy zwyczajowe), tj.: obszar PKN Orlen (760 ha) oraz Wisła (452 ha), stąd powierzchnia Płocka razem – wynosiła 8805 ha⁴⁹¹. W internecie na stronach Urzędu Miasta Płocka zamieszczone są szczegółowe mapy poszczególnych osiedli. Statuty poszczególnych osiedli miasta prezentuje Uchwała RMP z 22 marca 2016 r.⁴⁹²

Autorzy opracowania płockie podzielili osiedla na pięć grup uwzględniających w miarę możliwości kolejność ich urbanizacji przestrzennej, tj.: osiedla staromiejskie (Stare Miasto i Kolegialna), osiedla północno-zachodnie (Miodowa, Skarpa i Winiary), osiedla północno-wschodnie (Dworcowa, Kochanowskiego, Tysiąclecia, Łukasiewicza i Trzepowo), osiedla wschodnie (Wyszogrodzka, Międzytorze, Podolszyce Północ, Podolszyce Południe, Zielony Jar, Ciechomice i Borowiczki) oraz osiedla południowe (Radziwie, Góry, Ciechomice i Pradolina Wisły)⁴⁹³.

Rozdział ten zawiera elementy urbanistyki przestrzennej miasta oraz omawia powstawanie i rozwój dzielnic i osiedli miejskich w tysiącletniej historii miasta, projektowanych przez geometrów, budowniczych, architektów i urbanistów.

Osiedle Borowiczki

Zarys historyczny

Borowiczki jako oficjalne płockie osiedle powstało w wyniku Uchwały Rady Miasta Płocka z 27 maja 1991 r.⁴⁹⁴ Jego zachodnią część stanowi dawna wieś Ośnica⁴⁹⁵, która z osadą Grabówka⁴⁹⁶ zostały w 1953 r. włączone do Płocka. Ośnica do 1953 r. była siedzibą gminy Bielino. W 1981 r. przyłączono do Płocka tereny trzech dużych wsi: Borowiczki, Imielnica i Podolszyce. Do gminy Borowiczki w okresie PRL należały wioski i osady: Ośnica, Gmury, Grabówka, Cukrownia i Pieńki. Po likwidacji gminy i włączeniu jej do Płocka osada Pieńki znalazła się w granicach gminy Słupno. W latach 80. Borowiczki i Ośnica funkcjonowały jako statystyczne dzielnice.

Nazwa osady, później wsi „Borowiaczki”, następnie gminy, obecnie miejskiego osiedla Borowiczki pochodzi zapewne od grzybów borowików, które są popularne w sąsiednich lasach. W internecie bloger Krzysztof Wiśniewski zamieścił interesujące hipotezy dotyczące początków i historii Borowiczek, które dziennikarka H. Kolombryna zamieściła w 1909 r. na łamach gazety „Mazur”: „nazwa *Borowiaczki* prawdopodobnie musi pochodzić od wielkich i rozległych Borów, które ostrą siekiera wycięła, a spekulacja kupiecka za pruskie talary drzewo wyprowadziła do Gdańska”.

Według danych ze „Słownika Geograficznego Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich” na początku lat 80. XIX w. Borowiczki stanowiły folwark należący do dóbr

491 P. Niestuchowski, M. Kansy, K. Sierand, „Miejski Zeszyt Statystyczny Nr 28. Rok 2020. Urząd Miasta Płocka. Wydział Rozwoju i Polityki Gospodarczej Miasta”, Płock 2021, s. 20.

492 Uchwała Nr 305/XVII/2016 r. Rady Miasta Płocka z 22.03.2016 r. w sprawie statutów osiedli, Dz.U.W.M. 2016.

493 E. Serafimowicz, W. Serafimowicz, *Zarys historii osiedli płockich*, „Notatki Płockie” 2021, nr 2, s. 30-48.

494 Uchwała RMP z 27.05.1991 r., DUWM 1991.

495 F. Sulimierski, B. Chlebowski, W. Walewski, (red.), *Słownik Geograficzny...op. cit.*, Warszawa 1881, t. 2, s. 908; Cytat: w 1827 r. wieś włościańska Ośnica, powiat płocki, gmina Bielino, parafia Imielnica posiadała 3 domy i 21 mieszkańców.

496 Ibid., Warszawa 1881, t. 2, s. 908; *Osada Grabówka*.

Gulczewo, przynależny do gminy Bielino, parafia Imielnica. W Borowiczkach w tym czasie zamieszkiwało 82 obywateli oraz było: 9 budynków murowanych, 2 budynki drewniane, młyn wodny i olejarnia. Folwark posiadał: grunty orne i ogrody – 394 mórg, pastwiska – 77 mórg, lasy – 412 mórg, natomiast we wsi włościańskiej Ośnicy, były 34 domy i 239 mieszkańców. W tym czasie Ośnica razem z osadą Grabówka i Pieńki również wchodziła w skład dóbr majątku Gulczewo⁴⁹⁷. Wezniej w drugiej połowie XVI w. Ośnica stanowiła prywatną wieś szlachecką w starostwie plockim. O prehistorycznej przeszłości Ośnicy świadczą znalezione zabytki kultury łużyckiej z epoki brązu. Przy skrzyżowaniu ulic Gościniec i Niedzielaka znajduje się stary cmentarz rzymskokatolicki z przełomu XVIII i XIX w., który jest obecnie ponownie użytkowany. Na cmentarzu tym kilkadziesiąt lat temu odkryto skarb w postaci starych monet.

W Borowiczkach w latach 1900-2003 funkcjonowała cukrownia. Obiektami zabytkowymi osiedla są: nieczynna Cukrownia Borowiczki, siedziba byłego dyrektora cukrowni z parkiem przy ul. Harcerskiej i stary młyn na rz. Rosica, obecnie zamieszkały (nieдалeko ul. Gościniec). Pomimo recesji gospodarczej w okresie I wojny światowej oraz przerwy w funkcjonowaniu cukrowni w okresie od połowy 1915 r. do połowy 1916 r. - rozpoczęto pracę przy budowie kolejki wąskotorowej, którą ukończono w 1922 r. Rok wcześniej uruchomiono tartak. W 1923 r. przekazano do użytkowania „Dom Ludowy” dla robotników, w którym była sala widowiskowa, biblioteka i czytelnia. Dla mieszkańców Borowiczek i okolicznych wsi i osad przekazano w 1928 r. szkołę podstawową i przedszkole, a w 1934 r. uruchomiono kino fabryczne.

W latach 1939-1945 w Borowiczkach i okolicach działał Związek Walki Zbrojnej (około 60 osób), założony przez J. Lniarskiego i Franciszka Smyczyńskiego. Od września do grudnia 1943 r. hitlerowcy aresztowali 67 osób, które wywieźli do Pomiechówka, których później skierowali do Mauthausen-Gusen i innych obozów zagłady. Po wojnie powrócili nieliczni.

Demontaż maszyn i pierwsza próba wysadzenia cukrowni przez Niemców odbyła w końcu grudnia 1944 r., kolejna próba w dniach 14-15 stycznia 1945 r. również nie została zrealizowana. W nocy z 17 na 18 stycznia wojska niemieckie opuściły Borowiczki⁴⁹⁸. Intensywny rozwój dużej wsi Borowiczki nastąpił po rozbudowie cukrowni w latach 1969-1971.

Informacje ogólne według danych z końca 2020 r.⁴⁹⁹

Powierzchnia osiedla wynosi – 604 ha, liczba mieszkańców – 3 878. Osiedle znajduje się w południo-wschodniej części Płocka prawobrzeżnego w obszarze częściowo zagrożonym powodzią, gdyż znaczna część osiedla znajduje się w starym korycie Wisły (z okresu polodowcowego). Os. Borowiczki graniczy z osiedlami: Wyszogrodza, Podolszyce Południe i Imielnica. Na terenie osiedla mają ujście dwie rzeki Rosica (Struga) i Słupianka oraz potok Mała Rosica. Os. Borowiczki należy do parafii św. Jakuba, w której świątynią parafialną jest kościół pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa w os. Imielnica.

Zabudowę osiedla stanowią domy jednorodzinne i fabryczne oraz kolonie budynków jednorodzinnych. Pomiędzy ulicami Pocztową, Harcerską i pl. Witosa znajduje się park ze stawem nad rz. Słupianka i muszla koncertowa. Przy ul. Korczaka wybudowano halę sportową oraz osiedlowe boiska sportowe. Pomiędzy ulicami Wiejską i Borowicką znajduje się stadion piłki nożnej.

497 Ibid., s. 908.

498 I. Szychowski, *Cukrownia Borowiczki (1900-2000). Zarys dziejów*, Płock 2002.

499 „Miejski Zeszyt Statystyczny Nr 28. Rok 2020. Urząd Miasta Płocka, Płock 2021, s. 20. Dane statystyczne dla pozostałych osiedli dotyczą końca 2020 r.

Filia biblioteczna nr 10 Książnicy Płockiej im. Władysława Broniewskiego mieści się w ul. Borowickiej 3.

Cukrownia Borowiczki w wyniku kolejnych modernizacji technologicznych uzyskała w 1997 r. największą w swoich dziejach produkcję cukru. Cukrownia funkcjonowała do 2003 r., po jej upadłości oczyszczalnię ścieków przejęły Wodociągi Płockie.

W rejonie kolonii Borowiczki Wirginia powstały ujęcia wód w głębszych. W Grabówce na wschód od obecnego mostu Solidarności powstało nowe ujęcie wód z dna Wisły. W 2000 r. uchwalony został miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego Borowiczek wraz z Ośnicą opracowany przez Pawła Paprockiego, Alicję Krymową i Jana Lemańskiego.

Osiedle Ciechomice

Zarys historyczny

W dniu 17 czerwca 1997 r. zgodnie z Uchwałą RMP powstało osiedle Ciechomice⁵⁰⁰, które objęło również osady Nowe Ciechomice, Michałówek i Longinus. Wcześniej 23 grudnia 1996 r. wieś Ciechomice została przyłączona do Płocka. O historii Ciechomic liczącej około siedem wieków można było się dowiedzieć z wystawy zrealizowanej przez pracownice Filii Bibliotecznej Nr 12 Książnicy Płockiej oraz proboszcza parafii św. Maksymiliana Kolbe w Ciechomicach. Otwarcie wystawy odbyło się w dniu 10 czerwca 2005 r. w kościele św. Maksymiliana Kolbe, obecnie wystawa jako stała znajduje się w siedzibie Filii Książnicy w Ciechomicach⁵⁰¹. O wcześniejszym istnieniu osady ludzkiej na terenie Ciechomic świadczą wykopaliska archeologiczne, w których znaleziono naczynia z czasów rzymskich.

Historia tej liczącej kilkaset lat osady a obecnie osiedla Płocka, związana jest historią rodu Ciechomskich, żyjących w okresie od XIV w. do drugiej połowy XIX w. Założycielem dynastii był starosta gostyniński, płocki i rawski Stefan z Ciechomic herbu Wąż, który ufundował i wyposażył parafię ciechomiczką. Ciechomice – to wieś piastowskiej ziemi gostynińskiej w dawnym starostwie gostynińskim, która w 1462 r. została włączona do Korony Królestwa Polskiego, wchodząc w skład województwa rawskiego.

Od 1793 r. obszar dawnego starostwa rawskiego z Radziwem i Budami Dolnymi oraz wsią Góry znalazł się w zaborze pruskim, a w 1807 r. – w Księstwie Warszawskim. Od 1816 r. Ciechomice należały do powiatu gostynińskiego województwa mazowieckiego w Królestwie Polskim zaboru rosyjskiego, natomiast od 1837 r. – do guberni warszawskiej. W latach dwudziestolecia międzywojennego Ciechomice znalazły się w województwie warszawskim, natomiast od 1975 r. – w województwie płockim⁵⁰². W *Tabeli miast, wsi i osad Królestwa Polskiego* z 1827 r. zapisano, że Ciechomice liczyły 269 mieszkańców oraz posiadały 25 domów. Wypis hipoteczny z 1847 r. świadczy, że folwark ciechomiccki obejmował cztery wsie: Budy Ciechomicke, Budy Dolne, Ciechomice i Zaździerz, wcześniej – również Grabinę, Matyldów i Wincentów. Folwark w 1862 r. zmienił właściciela i wówczas powstał murowany browar.

500 Uchwała RMP z 17 VI 1997 r., DUWM 1997.

501 (eg), *Pamięć musi trwać. Dzieje Ciechomic*, „Tygodnik Płocki” 2005, nr 25.

502 ks. M. M. Grzybowski, *Ciechomice. Szkic z dziejów parafii*, (maszynopis przekazany w 2014 r. przez ks. L. Żuchowskiego, proboszcza parafii św. Maksymiliana Kolbego).

W 1880. XIX w. Ciechomice zamieszkiwało w 20 domach 405 osób, z których część poza rolnictwem pracowała w browarze (od 1862 r.) i cegielni⁵⁰³. W 1884 r. majątek Ciechomice wraz z browarem zakupił Bernard Dauter. W 1899 r. browar produkował 44 tys. wiader piwa. Po jego śmierci od 1910 r. majątkiem i browarem zarządzał syn Henryk Adolf Dauter, który całość sprzedał w 1919 r. Arturowi Keilichowi, który poza produkcją piwa wytwarzał sery oraz ocet. Po dawnych czasach pozostał klasycystyczny murowany, parterowy dworek szlachecki z połowy XIX w. wybudowany dla rodziny Ciechomskich, fragmenty zaniedbanego parku oraz wspomnienia po zlikwidowanych zakładach piwowarskich⁵⁰⁴.

Informacje ogólne

Powierzchnia osiedla wynosi – 555 ha, liczba mieszkańców – 1 340. Osiedle znajduje się na wysokim tarasie w południowej części Płocka lewobrzeżnego, usytuowane jest głównie wzdłuż ul. Ciechomickiej – w kierunku Dobrzykowa. Osiedle graniczy z osiedlami: Góry i Pradolina Wisły.

Osiedle przecinają dwie ważne drogi: Trasa Popiełuszki i ul. Ciechomicka. Zabudowę Ciechomic stanowią głównie budynki jednorodzinne. Wybudowanie drugiego mostu przez Wisłę znacznie poprawiło komunikację z prawobrzeżnym Płockiem i zwiększyło atrakcyjność osiedla, które wynika m.in. z korzystnego położenia i zdrowych warunków klimatycznych.

Po II wojnie światowej browar w Ciechomicach został upaństwowiony, funkcjonował do 1970 r. W istniejących zabudowaniach powstała Spółdzielnia Ogrodniczo-Pszczelarska. Na bazie tej Spółdzielni utworzono w 1995 r. spółkę Pol-Mot Longinus, która produkowała dżemy, kompoty oraz eksportowała schłodzone owoce. W 1998 r. firma ta została odkupiona przez międzynarodowy koncern Hero AG ze Szwajcarii, a następnie znacznie rozbudowana. W 2008 r. międzynarodowy koncern Dr. Oetker Dekor wykupił funkcjonującą fabryczkę przemysłu spożywczego i po modernizacji oraz rozbudowie ulokował produkcję polew, cukrów, sosów deserowych, posypek, barwniki, aromaty itp.

Na terenie parafii św. Maksymiliana Kolbe przy ul. Ciechomickiej w 1982 r. wzniesiono kościół pw. św. Maksymiliana Marii Kolbe. Przy ul. św. Siostry Faustyny znajduje się cmentarz rzymskokatolicki. Przy ul. Ciechomickiej znajduje się kompleks nowoczesnych parterowych budynków, w których mieszczą się: Miejski Zespół Obiektów Sportowych, Przedszkole nr 2 oraz ważna dla życia kulturalnego osiedla – Filia Biblioteczna Nr 12 Książnicy Płockiej im. Władysława Broniewskiego. Mieszkańcy osiedla w dużej części zajmują się rolnictwem oraz pracują w przetwórstwie rolno-spożywczym. Na tym terenie funkcjonuje kilka domów biesiadnych o wysokim standardzie wyposażenia.

W 2008 r. uchwalono miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego osady Longinus położonej w ulicach: Ciechomickiej, Ziółowej, Rumianowej, Chmielowej i Herbarcianej. Dokumentację opracowała Alicja Krymowa (Pracownia Projektowania Architektonicznego i Urbanistycznego Alicja Krymowa w Płocku).

503 F. Sulimierski, B. Chlebowski, W. Walewski, *Słownik Geograficzny...op. cit.*, Warszawa 1880, t. 1, s. 681.

504 (rł), *Z dziejów Ciechomic*, „Sygnały Płockie” 2005, nr 13.

Osiedle Dworcowa

Zarys historyczny

Początki osiedla sięgają lat dwudziestych okresu międzywojennego i związane są z budową trasy kolejowej Płock – Sierpc – Rypin – Brodnica (oddanej do eksploatacji w 1937 r.). Po II wojnie światowej w okresie PRL utworzono dzielnicę statystyczną o nazwie Dworcowa, którą zlokalizowano pomiędzy torami kolejowymi przy dworcu PKP a ważnymi przelotowymi ulicami: Otolińska, Al. Jachowicza i Bielską. W dniu 27 maja 1991 r. Rada Miasta Płocka ustanowiła osiedle Mickiewicza na terenach dzielnicy Dworcowa. W wyniku następnej Uchwały RMP z 24 października 2002 r.⁵⁰⁵ zostało podzielone na dwie części – wzdłuż ulic Mickiewicza i 11 Listopada. Spowodowało to utworzenie dwóch nowych osiedli: Dworcowa (część wschodnia – nazwa wywodzi się od dworca kolejowego i ul. Dworcowej) i Kochanowskiego (część zachodnia). Os. Dworcowa powstało głównie na terenach dawnego folwarku pobenedyktynskiego.

Płocki działacz społeczny i publicysta ks. dr Ignacy Lasocki (1860-1933)⁵⁰⁶ zorganizował w 1906 r. ośrodek opieki dla dzieci na terenie po byłych carskim koszarach przy dawnych Wielkich Alejach (w południowej części obecnego os. Dworcowa). W sąsiedztwie tego ośrodka przy Al. Jachowicza powstała drewniana kaplica, w której posługi dla wiernych pełnili księża-zakonnicy Salezjani z Czerwińska. W 1929 r. abp Antoni Julian Nowowiejski erygował nową parafię pw. św. Stanisława Kostki. W okresie 1929-1939 salezjańska kaplica spełniała funkcję kościoła garnizonowego dla 4 Pułku Strzelców Konnych i 8 Pułku Artylerii Lekkiej. W latach okupacji w pomieszczeniach parafialnych Niemcy do produkowali amunicję. Z początkiem 1977 r. bp Bogdan Sikorski przekazał na stałe parafię Salezjanom⁵⁰⁷.

Informacje ogólne

Powierzchnia osiedla wynosi 53 ha, liczba mieszkańców – 5244. Osiedle usytuowane jest w centrum prawobrzeżnego Płocka po północno-zachodniej stronie ul. Otolińskiej, znajdującej się na drodze krajowej nr 567 prowadzącej do Płońska, zajmuje obszar pomiędzy linią kolejową a Al. Jachowicza oraz ulicami: Otolińska, Mickiewicza i 11 Listopada. Osiedle graniczy z osiedlami: Kochanowskiego, Trzepowo, Międzytorze, Wyszogrodzka i Kolegialna.

Zabudowę osiedla w znacznym stopniu stanowią domy jednorodzinne, obecnie w większości rozbudowywane i modernizowane oraz budownictwo wielorodzinne (budynki 5- i 11-kondygnacyjne), wybudowane w technologii wielkiej płyty, co dało efekt „przeplatania” wielopiętrowych bloków wielorodzinnych z budynkami jednorodzinnymi. Na skrzyżowaniu ulic Mickiewicza, Lasockiego, 11 listopada i Północnej wykonano rondo im. Romana Dmowskiego. Rondo to integruje komunikacyjnie osiedla: Dworcowa i Kochanowskiego.

Pierwsze wycinkowe plany zagospodarowania osiedla wykonał Zbigniew Sokołowski. Wstępna koncepcja zabudowy osiedla Mickiewicza (tj.: osiedli Dworcowa i Kochanowskiego) była autorstwa Ignacego Bładowskiego i Czesława Korgula. Dokumentację urbanistyczno-architektoniczną opracowali Małgorzata Wysocka, Edward Wysocki i Dorota Biernat z Wojewódzkiego Biura Projektów Arwo w Warszawie. Inwestorem wiodącym była Płocka Spółdzielnia Mieszkaniowa Lokatorsko-Własnościowa. Wykonawcą większości budownictwa wielorodzinnego był Płocki

505 Uchwała RMP z 24 IX 2002 r., DUWM 2002.

506 A. J. Papierowski, J. Stefański, *Lasocki Ignacy*, s. 278-279.

507 W. Lis (red.), *Diecezja Płocka. Struktura personalno-administracyjna. Rocznik 1977 r.*, Płock 1979.

Kombinat Budowlany, który realizował roboty budowlano-montażowe od 1978 r. do połowy lat 90. ubiegłego wieku⁵⁰⁸.

Po II wojnie światowej na terenie probostwa parafii pw. św. Stanisława Kostki⁵⁰⁹ władze państwowe utworzyły zakład wychowawczy, który w okresie późniejszym został przeniesiony do dawnego Zakładu Dobroczynnego Anioła Stróża na Starym Rynku. Po rozbiórce budynków ośrodka dla dzieci księża zakonnicy Salezjani z Czerwińska postawili dwukondygnacyjny kościół pw. św. Stanisława Kostki⁵¹⁰. Do użytku był przekazywany w dwóch etapach: w 1983 r. oddano część dolną, natomiast w 1986 r. – część górną. Na dziedzińcu kościoła umieszczono pomnik-popiersie ks. Jerzego Popiełuszki.⁵¹¹

W latach sześćdziesiątych wybudowano w ul. Jachowicza 2 okazały gmach dla Technikum Elektrycznego, który został w 1967 r. przekazany utworzonej w Płocku Filii Politechniki Warszawskiej. W ul. Chopina 62 znajduje się Szkoła Podstawowa nr 21.

W północnej części osiedla przy ul. Dworcowej 46 znajduje się dworzec PKP Płock Centralny. W końcu lat 90. przeniesiono z Al. Jachowicza na plac przy ul. Chopina dworzec PKS, wówczas dworce PKP i PKS funkcjonowały w jednym obiekcie. W końcu 2014 r. nowy dworzec autobusowo-kolejowy przekazała do eksploatacji Spółka Rynex, która przy realizacji tej inwestycji pełniła funkcję generalnego realizatora inwestycji.

Osiedle Góry

W wyniku Rozporządzenia Rady Ministrów z 23 grudnia 1996 r. nastąpiło powiększenie lewobrzeżnego Płocka o 2165 ha, włączono wówczas w granice miasta wsie i osady: Ciechomice, Góry, Tokary i Budy Dolne⁵¹². Na podstawie Uchwały RMP z 17 czerwca 1997 r.⁵¹³ powstało os. Góry. Nazwa osiedla wywodzi się z położenia wioski Góry, które z terenu pradoliny Wisły oraz prawobrzeżnego Płocka tworzą wrażenie, że znajduje się w strefie górzystej. W 1827 r. we wsi Góry, powiat gostyniński, gmina Łąck, należącej do majoratu Brwilno, było 248 mieszkańców i 20 domów, natomiast pół wieku później – 281 mieszkańców i 22 domy⁵¹⁴. Mieszkańcy poza rolnictwem zajmowali się wyrobem płócien oraz pracowali w cegielni, która funkcjonowała do lat 90. XX w.

Powierzchnia osiedla – 872 ha, liczba mieszkańców – 1852. Zabudowa osiedla znajduje się na wysoczyźnie w południowo-zachodniej części lewobrzeżnego Płocka wzdłuż ulic Góry, Ciechomickiej i Kutnowskiej. Osiedle graniczy z osiedlami: Radziwie i Ciechomice.

Osiedle Góry i sąsiednie Ciechomice stanowią w pewnym stopniu „południową sypialnię” miasta. Zabudowa w większości jednorodzinna. Wymienione osiedla posiadają piękne położenie z dalekim widokiem na Wisłę i Płock prawobrzeżny. Znajdują w strefie korzystnej róży wiatrów (o rzadko wiejących wiatrach z północy), gdzie zlokalizowany jest Zakład Produkcyjny PKN Orlen. Dodatkowym walorem położenia tych osiedli jest bliskość Gostynińsko-Włocławskiego Parku Krajobrazowego oraz jezior: Górskiego, Ciechomickiego, Jeziorka i Sendeńskiego. Atrakcyjność

508 W. Serafimowicz, B. Trębala, *Z dziejów budownictwa...op. cit.*, s. 106, 148-149, 175-176.

509 I. Szychowski, *Stanisławówka 1913-1996. Kościół parafialny św. Stanisława Kostki w Płocku*, Płock 1997.

510 A. J. Papierowski, J. Stefański, *Kościół św. Stanisława Kostki*, s. 251.

511 Ibid., *Pomnik – popiersie ks. Jerzego Popiełuszki*, s. 407.

512 Rozporządzenie RM z 23.12.1996 r., Dz.U. 1996.

513 Uchwała RMP z 17.06.1997 r., DUWM z 1997.

514 F. Sulimierski, B. Chlebowski, W. Walewski, *Słownik Geograficzny...op. cit.*, Warszawa 1881, t. 2, s. 725.

osiedli zwiększyła się znacznie z uwagi na dobrą komunikację z prawobrzeżnym Płockiem – po wybudowaniu drugiej przeprawy mostowej przez Wisłę.

W ul. Kutnowskiej na wyjeździe z miasta w zakończono 1998 r. budowę Zespołu Szkół Rolniczych im. Leokadii Bergerowej⁵¹⁵. Szkoła ta została przeniesiona z Trzepowa Nowego, wybudowano ją w znacznej mierze dzięki darowiźnie wywodzącego się z regionu płockiego Aleksandra Moksela, obywatela Niemiec pochodzenia żydowskiego. Przy południowej granicy osiedla (i Płocka) wybudowano rondo, które łączy drogi wyjazdowe z prawobrzeżnego Płocka przez mosty: Solidarności i Legionów Józefa Piłsudskiego w kierunku Gostynina i Kutna (droga krajowa nr 60). Przez ulice Kutnowską, Kolejową, Portową i Popłacińską przebiega droga krajowa nr 62 – w kierunku Włocławka.

Osiedle Imielnica

Zarys historyczny

Osiedle Imielnica powstało w wyniku Uchwały RMP z 17 czerwca 1997 r.⁵¹⁶ Imielnica (pierwotna nazwa – Jemielnica) w XII w. była własnością biskupów płockich, jej grunty rolne były do XVIII w. obrabiane przez chłopów pańszczyźnianych z Podolszyc. Uważa się, że parafia powstała w XII w., choć pierwsza wzmianka o kościele pw. św. Jakuba Starszego w Imielnicy pochodzi z 1323 r. W 1413 otrzymała odpusty od papieża Marcina V. Od XVI w. probostwo należało do mansjonarzy katedralnych. W 1598 drewniany kościół posiadał dwie kaplice. Ołtarz główny był murowany. Świątynia ta istniała do 1835.

Imielnica w 1822 r. wchodziła w skład gminy Rogozino w powiecie płockim, liczyła 240 mieszkańców, zawierała 12 domów i drewniany kościół parafialny. Nowy kościół drewniany powstał w latach 1836-1837 według projektu Michała Miklaszewskiego, sfinansowany przez Jana Weynertha⁵¹⁷. W końcu XIX w. majątek ziemski w Imielnicy zawierał ok. 145 ha oraz młyn.

Po uruchomieniu cukrowni w niedalekich Boowiczkach postanowiono zbudować obszerniejszy kościół. W latach 1927-1935 ksiądz proboszcz Władysław Skierkowski (1886-1941)⁵¹⁸ wznosił murowaną świątynię pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa⁵¹⁹, której konsekracji dokonał biskup Leon Wetmański⁵²⁰. Autorem projektu nowej świątyni był Brunon Zborowski. Podczas okupacji Niemcy aresztowali ks. Skierkowskiego i wywieźli do niemieckiego obozu koncentracyjnego Soldau w Działdowie, a plebanię wykorzystali jako magazyn. Obecny kościół ma wspaniałą polichromię autorstwa Władysława Zycha.

Stary cmentarz parafii św. Jakuba Apostoła z przełomu XVIII i XIX w. znajduje się przy ul. Gościniec w os. Borowiczki. Do obiektów historycznych osiedla należą obiekty militarne z II wojny światowej znajdujące się w zalesionym jarze Pisencja, tj. wiele dobrze zachowanych bunkrów ogniowych oraz nasyp kolejki wąskotorowej z 1922 r., która do 1971 r. kursowała na trasie Brochocin i Rogozino – cukrownia Borowiczki.

515 A. J. Papierowski, J. Stefański, *Zespół Szkół im. Leokadii Bergerowej*, s. 561-562.

516 *Uchwała RMP z 17.06.1997 r.*, DUWM 1997.

517 F. Sulimierski, B. Chlebowski, W. Walewski, *Słownik Geograficzny...op. cit.*, Warszawa 1882, t. 3, s. 276.

518 A. J. Papierowski, J. Stefański, *Skierkowski Władysław*, s. 454.

519 *Ibid.*, *Kościół pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa*, s. 254-255.

520 W. Lis (red.), *Diecezja Płocka. Struktura personalno-administracyjna. Rocznik 2004 r.*, Płock 2005, s. 346.

Informacje ogólne

Powierzchnia osiedla – 311 ha, liczba mieszkańców – 2 780. Osiedle jest najbardziej wysuniętym na wschód osiedlem miasta, położonym po południowej stronie ul. Wyszogrodzkiej, stanowiącej część drogi krajowej nr 62 w kierunku do Wyszogrodu i dalej do Warszawy. Na południu Imielnica sąsiaduje z os. Borowiczki, od zachodu znajduje się jar rz. Rosica, który osiedle komunikacyjnie oddziela od os. Podolszyce Południe, natomiast po stronie północnej znajduje się osada Gulczewo Nowe, które funkcjonuje w gminie Słupno. Imielnicę przyłączono do Płocka w 1981 r. (razem z Borowiczkami i Podolszycami)⁵²¹. Wschodnią część Imielnicy stanowi osiedle o nazwie zwyczajowej – Parcele. Filia Biblioteczna Nr 9 Książnicy Płockiej funkcjonuje w ul. Orzechowej 5a.

Do parafii św. Jakuba Apostoła należy cmentarz rzymskokatolicki⁵²² pomiędzy ul. Harcerską a zalesionym jarem Pisencja i na południe od ul. Leszczynowej, który obejmuje powierzchnię 4 ha. Cmentarz założony został w 1935 roku, ale pierwsze groby pojawiły się tam w 1947 r.

Wstępny plan zagospodarowania przestrzennego Imielnicy opracował Zbigniew Sokołowski. W 2000 r. uchwalony został miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego Imielnicy opracowany przez Pawła Paprockiego, Jana Lemańskiego i Alicję Krymową (Pracownia w Płocku Zakładu Planowania Przestrzennego TUP w Warszawie).

Osiedle Kochanowskiego

Zarys historyczny

Osiedle Kochanowskiego powstało w wyniku Uchwały RMP z 24 września 2002 r.⁵²³, która dokonała podziału dawnego osiedla Mickiewicza (z maja 1991 r.) na dwie części: os. Kochanowskiego i os. Dworcowa. Os. Kochanowskiego utworzono głównie na terenie dawnego folwarku szpitala Świętej Trójcy, w okresie PRL obszar ten stanowił zachodnią część statystycznej dzielnicy Dworcowa. Nazwa osiedla przyjęta została od ważnej osiedlowej ulicy im. Jana Kochanowskiego, kojarzonej z imieniem i nazwiskiem znanego polskiego poety z XVI w. Jednakże w tym przypadku upamiętniono Józefa Michalskiego (1885-1907)⁵²⁴, który posługiwał się pseudonimem Jana Kochanowskiego. Był to znany z odwagi i energii instruktor Wydziału Bojowego Polskiej Partii Socjalistycznej (zabity przez żołnierzy carskich podczas ataku na furgon pocztowy)⁵²⁵. Przy skrzyżowaniu ulic Mickiewicza i Trauguta znajdują się relikty cmentarza żydowskiego z 1845 r. z pomnikiem⁵²⁶ Martyrologii Żydów Płockich. Zabudowę os. Kochanowskiego rozpoczęto w dwudziestoleciu międzywojennym. W budynku szkoły podstawowej z 1926 r. przy Al. Jachowicza 20 okresowo w czasach powojennych funkcjonowało: Studium Nauczycielskie, Filia w Płocku Politechniki Warszawskiej, później Gimnazjum nr 6 im. prof. Władysława Szafera.

Informacje ogólne

Powierzchnia osiedla – 75 ha, liczba mieszkańców – 9041. Osiedle zlokalizowane jest w centrum prawobrzeżnego Płocka – po południowo-wschodniej stronie ul. Bielskiej, stanowiącej

521 Rozporządzenie Ministra Administracji, Gospodarki Terenowej i Ochrony Środowiska z dnia 25 listopada 1981 r., Dz.U. 1981, nr 28, poz. 152.

522 A. J. Papierowski, J. Stefański, *Cmentarz przy ul. Harcerskiej*, s. 118.

523 Uchwała RMP z 22.09.2002 r., DUWM 2002.

524 A. J. Papierowski, J. Stefański, *Kochanowski właściwie Michalski Jan ps. Kamil*, s. 237.

525 <https://googleads.g...plock.wyborcza.pl>. *Kim był płocki Jan Kochanowski* [dostęp: 6.12.2019].

526 A. J. Papierowski, J. Stefański, *Pomnik Martyrologii Żydów Płockich*, s. 404.

część drogi krajowej nr 60, prowadzącej do Bielska i Ciechanowa. Osiedle znajduje się pomiędzy linią kolejową (na północy) a Al. Jachowicza (na południu). Osiedle graniczy z osiedlami: Łukasiewicza, Trzepowo, Dworcowa, Kolegialna i Stare Miasto.

Wstępną koncepcję zabudowy os. Kochanowskiego, w ramach ówczesnie obowiązującego podziału administracyjnego miasta tj. dla osiedla Mickiewicza, opracowali Ignacy Bładowski i Czesław Korgul. Pierwsze plany zagospodarowania osiedla opracował Zbigniew Sokołowski. Autorami dokumentacji urbanistyczno-architektonicznej byli Małgorzata Wysocka i Edward Wysocki z WBP Arwo w Warszawie.

W końcu lat 50. ubiegłego wieku w rozwidleniu ulic Bielskiej i Obrońców Westerplatte na zlecenie Zakładu Osiedli Robotniczych (ZOR) powstało osiedle budynków wielorodzinnych trzykondygnacyjnych. Osiedle wybudowało w technologii tradycyjnej „z cegły” Warszawskie Przedsiębiorstwo Budowlane Nr 4, w części budynków powstały schrony przeciwlotnicze. W latach 70. i 80. ubiegłego wieku PBP Petrobudowa wykonała kompleks budynków mieszkalnych w obszarze ulic: 11 Listopada, Mickiewicza i Al. Jachowicza. Autorem dokumentacji urbanistycznej i architektonicznej był Janusz Lemański.

Pomiędzy ulicami Sportową, Kochanowskiego i Mickiewicza na terenie dawnego stadionu piłki nożnej klubu Fabryki Maszyn Żniwnych – ZKS Mazovia znajduje się obecnie Miejskie Centrum Sportu. Stadion po gruntownej modernizacji został wyposażony m.in. we wszystkie urządzenia lekkoatletyczne. Od 2014 r. nosi nazwę Stadion Miejski im. Bernarda Szymańskiego.

Przy skrzyżowaniu Al. Jachowicza i ul. Obrońców Westerplatte znajduje się Hotel Płock (dawny Hotel Miejski). Zmodernizowany budynek dzielnicowego kina Mazur przy Al. Jachowicza jest obecnie siedzibą Harcerskiego Zespołu Pieśni i Tańca „Dzieci Płocka” im. Druha Wacława Milke⁵²⁷. Przy ul. Kochanowskiego 7 wybudowano nowoczesne o interesującej architekturze Miejskie Przedszkole nr 29 „Przedszkole Marzeń”.

Na terenie osiedla w ul. Westerplatte 6a znajduje się najstarsza (1958) i najwięk+sza w mieście spółdzielnia mieszkaniowa – Płocka Spółdzielnia Mieszkaniowa Lokatorsko-Własnościowa (PSML-W). W latach 70. XX w. PSML-W przejęła od Wojewódzkiego Związku Spółdzielni Mieszkaniowych służby inwestycyjne, które zlecały realizację budowy budynków wielorodzinnych w technologii wielkiej płyty w różnych osiedlach miejskich. Spółdzielnia ta w znacznym stopniu wpłynęła na zaspokojenie potrzeb mieszkaniowych płocczan. Generalnym wykonawcą większości budownictwa wielorodzinnego na osiedlu był Płocki Kombinat Budowlany, który wykonywał roboty budowlano-montażowe od 1978 r. do końca lat 80. ubiegłego wieku.

W ul. Mickiewicza 12a na tym osiedlu siedzibę posiada też Młodzieżowa Spółdzielnia Mieszkaniowa (MSM), która rozpoczęła działalność inwestycyjną w 1982 r. Spółdzielnia ta na os. Kochanowskiego zrealizowała nowoczesny kompleks mieszkalny z usługami skrzyżowaniu Al. Jachowicza z ul. 11 Listopada, wcześniej na tym terenie funkcjonowała mleczarnia.

Osiedle Kolegialna

Zarys historyczny

W latach PRL dawna zabytkowa zabudowa Płocka stanowiła dzielnicę Śródmieście, które w początkowym okresie III RP funkcjonowało jako „duże” osiedle Stare Miasto. Później w wyniku

⁵²⁷ Ibid., *Harcerski Zespół Pieśni i Tańca „Dzieci Płocka”*, s. 179-182.

rozdziálu tego osiedla na dwie części utworzono osiedle Kolegialna i osiedle Stare Miasto („małe”). Wzgórze Tumskie oraz rejon poniżej skarpy wiślanej „Rybaki” (dawne służebne skupisko osadnicze, obsługujące przeprawę wiślaną, które później przekształciło się w osadę rybacko-portowo-targową Stara Przystań)⁵²⁸ znalazły się w granicach dzisiejszego os. Kolegialna.

Początki os. Kolegialna sięgają okresu, kiedy prawie równocześnie z powstaniem w XI w. „przygrodzia” – w postaci pierwszego podgrodzia (w południowej części placu Narutowicza)⁵²⁹, następowała dalsza jego zabudowa wzdłuż obecnej ul. Kościuszki w kierunku cypla „górkki”. Spowodowało to utworzenie się drugiego podgrodzia, które jednakże wskutek braku zabezpieczeń fortyfikacyjnych uległo zniszczeniu⁵³⁰.

Odbudowane podgrodzie z czasem w wyniku przywileju na prawie polskim w 1237 r. nazwano pierwszą osadą książęcą⁵³¹. W pierwszej połowie XIII w. na tym cyplu powstał kościół i klasztor pw. św. Dominika⁵³², stąd popularna jego nazwa: „Górki Dominikańskie” lub „Wzgórze Dominikańskie”. W tymże wieku w rejonie pomiędzy dzisiejszym placem Dąbrowskiego⁵³³ a skarpy wiślaną zbudowano obiekty sakralne zakonu Norbertanek: kościół pw. św. Marii Magdaleny i klasztor norbertanek⁵³⁴. W związku z obsuwaniem się skarpy wiślanej obiekty Norbertanek ponownie wybudowano w rejonie dzisiejszego placu Dąbrowskiego, gdzie obecnie mieści się Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa (obecna nazwa – Mazowiecka Uczelnia Publiczna).

W okresie późniejszym za fosą i murem obronnym ówczesnego miasta średniowiecznego z XIV w. i poza bramą Grodzką wzdłuż dawnego traktu w kierunku Czerwińska i Wyszogrodu powstało Przedmieście Grodzkie, które później nazwano Przedmieściem Wyszogrodzkim⁵³⁵.

Kolejna rozbudowa Płocka nastąpiła po drugim rozbiorze Rzeczypospolitej, gdy państwo pruskie próbowało z Płocka utworzyć ważne miasto niemieckie i rozpoczęło intensywną germanizację. Nowoczesne planowanie przestrzenne Płocka rozpoczęło się na przełomie XVIII i XIX w., gdy trzej pruscy geometrzy opracowali trzy „plany regulacji” miasta⁵³⁶. Wybrany „plan regulacji” geometry Schmida z 1803 r. zakładał budowę nowej dzielnicy wokół ówczesnego placu Panieńskiego (obecnie placu Obrońców Warszawy). Równocześnie wytyczył przebieg ulic: Kolegialnej, Dominikańskiej (dziś ul. 1 Maja) i Królewieckiej na dzisiejszym os. Kolegialna oraz ulicy Szerokiej (obecnie Kwiatka) na obecnym os. Stare Miasto, jak również ul. Tumskiej – pomiędzy tymi osiedlami.

Nazwa osiedla Kolegialna pochodzi od nazwy ważnej historycznie ulicy zaprojektowanej przez Prusaków w ramach tworzenia nowej dzielnicy miasta wokół placu Panieńskiego (obecnie placu Obrońców Warszawy)⁵³⁷. Przy placu wybudowano duży obiekt publiczny, tj. gmach Kamery Pruskiej (tzw. Kollegienhaus), w którym umieszczono dwa urzędy-kolegia: kamery i rejencji. Od głównej funkcji tego obiektu przylegającą ulicę nazwano Kollegien Strasse (po polsku – ulica Kolegialna). Zabudowa tego

528 ks. T. Żebrowski, *Stolica książąt mazowieckich i płockich...op.cit.*, s. 63.

529 Pierwsze podgrodzie w południowej części placu Narutowicza przekształcone w osadę biskupią obecnie znajduje się w os. Stare Miasto.

530 Z. Polak, *Lokacje płockie w świetle archeologii*, „Rocznik Mazowiecki” 2001, nr 13, s. 25-41.

531 Z. Polak, *Płock średniowieczny – kontynuacja czy nowa jakość*, s. 311-378, [w:] *Płock wczesnośredniowieczny*.

532 M. Szyma, *Architektura sakralna Płocka w XIII w. – kolegiata św. Michała i kościół św. Dominika*, s. 298-310, [w:] *Płock wczesnośredniowieczny*.

533 Ibid., *Plac Jarosława Dąbrowskiego*, s. 518.

534 Ibid., *Kościół św. Magdaleny i klasztor norbertanek*, s. 259.

535 S. M. Szacherska, *Płock za Jagiellonów (1495-1580)*, s. 99-160, [w:] *Dzieje Płocka. Historia miasta do 1793 r.*, t. 1.

536 W. Serafimowicz, *Zarys planowania przestrzennego w Płocku*, „Notatki Płockie” 2018, nr 1/254, s. 11-12.

537 A. J. Papierowski, J. Stefański, *Plac Obrońców Warszawy*, s. 517-518.

osiedla, rozpoczęta w czasach pruskich i Księstwa Warszawskiego, kontynuowana była w stuletnim okresie w czasie zaboru rosyjskiego (w Królestwie Polskim).

Atrakcją turystyczną os. Kolegialna są najstarsze i najcenniejsze płockie zabytki, które głównie znajdują się: na Wzgórzu Tumskim⁵³⁸ (gród warowny z drugiej połowy X w. z obiektami obronnymi, sakralnymi i muzealnymi)⁵³⁹; na Wzgórzu Dominikańskim (obiekty sakralne) oraz głównie w rejonie ulic: Kościuszki, Tumskiej, Kolegialnej i Sienkiewicza.

Wzgórze Tumskie jako obszar wczesnośredniowiecznego grodziska⁵⁴⁰ z relikdami architektury romańskiej i gotyckiej został wpisany w rejestrze zabytków – jako zabytek kompleksowo przestrzenny (kompleks muzealno-sakralny) pod numerem 581/824/59W pod datą 30 marca 1962 r. Upowszechniona przez większość historyków hipoteza prof. Włodzimierza Szafrąńskiego o funkcjonowaniu na Wzgórzu Tumskim ośrodka kultu pogańskiego w okresie poprzedzającym budowę grodu, w świetle dotychczasowych badań archeologicznych, według Andrzeja Gołębniaka i Macieja Trzecieckiego nie znajduje jakichkolwiek argumentów naukowych⁵⁴¹.

Informacje ogólne

Osiedle Kolegialna jest wynikiem Uchwały RMP z 1 października 1991 r.⁵⁴², która anulowała poprzedni zapis z 27 maja 1991 r. dotyczący granic dużego osiedla Stare Miasto (wcześniej w PRL dzielnicy Śródmieście). Te duże osiedle zostało podzielone na dwa mniejsze osiedla, przy czym wschodnią jego część stanowi os. Kolegialna. Powierzchnia osiedla wynosi 118 ha, liczba mieszkańców – 9385. Granice osiedla przebiegają począwszy od placu Nowego Rynku wzdłuż osi ulic: Nowy Rynek, Tumska, Aleje Jachowicza, aleja Kilińskiego oraz wzdłuż północnego brzegu Wisły. Osiedle graniczy z osiedlami: Stare Miasto, Kochanowskiego, Dworcowa i Wyszogrodzka.

W okresie PRL na podstawie planu zagospodarowania Płocka z 1958 r. na terenach dawnego „Błonia” po obu stronach ul. Kolegialnej zaprojektowano i wybudowano dla pracowników MZRiP oraz budowniczych Kombinatu – małe osiedle mieszkaniowe „Nowa Kolegialna” składające się z pięciokondygnacyjnych budynków wielorodzinnych. Kolejne mini-osiedla to: Centrum Wschód (obszar między ulicami Gradowskiego i Misjonarską) i Piękna (rejon między ulicami Al. Jachowicza i ul. Padlewskiego). Wykonawcą robót budowlano-montażowych w generalnym wykonawstwie tych osiedli była PBP Petrobudowa.

W latach 80. wiodącym inwestorem na terenie osiedla Kolegialna została Międzyzakładowa Spółdzielnia Mieszkaniowa Chemik, która została utworzona w 1981 r. Jej siedzibą jest budynek usługowo-mieszkalny przy ul. 3 Maja 12. Aktualnie spółdzielnia zarządza na tym osiedlu koloniami Piękna i Centrum. Spółdzielnia rozpoczęła funkcjonowanie od realizacji zaprojektowanego przez arch. J. Jańczuka kompleksu mieszkaniowego „Centrum-Wschód”, obejmującego obszar pomiędzy ulicami Misjonarska i Gradowskiego. Funkcję generalnego wykonawcy pełniła PBP Petrobudowa. Pierwsze zasiedlenie nastąpiło w 1984 r. Na podstawie tego samego autorstwa i wykonawstwa powstał kolejny kompleks mieszkaniowy „Piękna” (obszar pomiędzy Al. Jachowicza i ul. Padlewskiego).

538 W. Szafrąński, L. Zygmunt, *Płock w dobie narodzin państwa Piastów*, s. 25-42, [w:] *Dzieje Płocka. Historia miasta do 1793 r.*, t. 1., red. M. Kallas, Płock 2000.

539 M. Trzeciecki, *Gród na Wzgórzu Tumskim*, s. 101-148, [w:] *Płock wczesnośredniowieczny*.

540 A. J. Papierowski, J. Stefański, *Pałac biskupi dawny*, s. 356-357.

541 A. Gołębniak, *Przedmowa*, s. 16, [w:] *Płock wczesnośredniowieczny... op. cit.*; Cytat: *Obecnie, w świetle dokonanej weryfikacji można stwierdzić, że domniemane centrum kultu pogańskiego w rzeczywistości nie istniało, a dalsza nad nim dyskusja jest pozbawiona naukowej podstawy.*

542 Uchwała RMP z 1.10.1991 r., DUWM 1991.

Młodzieżowa Spółdzielnia Mieszkaniowa zrealizowała przy Al. Jachowicza 19a i 21 dwa punktowce wraz z rozbudowanym zapleczem handlowo-usługowym. Na terenie osiedla od 1991 r. funkcjonuje niewielka Spółdzielnia Mieszkaniowa Centrum (ul. Gradowskiego 9a), która zarządza budynkami mieszkalnymi w rejonie ulic Gradowskiego i Padlewskiego.

W osiedlu posiadają siedziby dwa urzędy szczebla wojewódzkiego:

- Mazowiecki Urząd Wojewódzki w Warszawie, Delegatura – Placówka Zamiejscowa w Płocku przy ul. Kolegialna 15;
- Delegatura Urzędu Marszałkowskiego Mazowieckiego w Warszawie – Filia w Płocku przy ul. Kolegialna 19.

Obecnie na osiedlu w rejonie skarpy wiślanej znajdują się trzy parki: Za Tumem, Broniewskiego i Żupy Solne⁵⁴³. W 1994 r. został uchwalony szczegółowy plan zagospodarowania przestrzennego śródmieścia Płocka (os. Stare Miasto i os. Kolegialna) autorstwa Alicji Krymowej i Jana Lemańskiego.

Na terenie os. Kolegialna funkcjonują ważne ośrodki kultury, badawczo-naukowe i pedagogiczne:

- Muzeum Mazowieckie⁵⁴⁴ – ul. Tumska 8;
- Muzeum Diecezjalne⁵⁴⁵ – ul. Tumska 3;
- Mazowiecka Uczelnia Publiczna w Płocku (MUP)⁵⁴⁶ – plac Dąbrowskiego 2;
- Płocki Uniwersytet Ludowy im. Wincentego Witosa – ul. 3 Maja 18;
- Liceum Ogólnokształcące im. Władysława Jagiełły⁵⁴⁷ – ul. 3 Maja 4⁵⁴⁸;
- Akademickie Liceum Ogólnokształcące przy MUP – plac Dąbrowskiego 2;
- Szkoła Muzyczna im. Karola Szymanowskiego⁵⁴⁹ – ul. Kolegialna 23;
- Zespół Szkół Zawodowych Usług i Przedsiębiorczości im. Arcybiskupa A. J. Nowowiejskiego⁵⁵⁰ – ul. Padlewskiego 2;
- Zakład Doskonalenia Zawodowego – Centrum Kształcenia – ul. 1 Maja 7;
- Stowarzyszenie Uniwersytetów Trzeciego Wieku – ul. Kościuszki 2;
- Książnica Płocka im. Władysława Broniewskiego⁵⁵¹ – ul. Kościuszki 6. W skład sieci bibliotecznej Książnicy wchodzi 13 osiedlowych filii bibliotecznych oraz biblioteka dla dzieci⁵⁵².

Siedziby dyrekcji i zarządów jednostek gospodarczo-usługowych

- Fortum Płock sp. z o. o. (dawna Płocka Energetyka Ciepła) – ul. Gradowskiego 3a;
- Obwodowy Urząd Miar – ul. Gradowskiego 5;

543 T. Borkowski, *Płockie ulice, place i parki*, s. 94-96, [w:] *Dziesięć wieków Płocka*, Płock 1969.

544 A. J. Papierowski, J. Stefański, *Muzeum Mazowieckie*, s. 333-336.

545 Ibid., *Muzeum Diecezjalne*, s. 332-333.

546 https://pl.wikipedia.org/wiki/Mazowiecka_Uczelnia_Publiczna_w_Plocku.

547 A. J. Papierowski, J. Stefański, *Liceum Ogólnokształcące im. Władysława Jagiełły*, s. 284-290.

548 https://pl.wikipedia.org/wiki/Liceum_Ogólnokształcące_im._Władysława_Jagiełły.

549 A. J. Papierowski, J. Stefański, *Państwowa szkoła Muzyczna I i II stopnia im. Karola Szymanowskiego*, s. 358.

550 Ibid., *Zespół Szkół Zawodowych im. abpa A. J. Nowowiejskiego*, s. 563-565.

551 Ibid., *Książnica Płocka im. Władysława Broniewskiego*, s. 269.

552 Ibid., *Biblioteki w Płocku*, s. 37.

- Wodociągi Płockie – ul. Gradowskiego 11;
- Miejski Zarząd Gospodarki Komunalnej TBS – ul. Sienkiewicza 13a;
- Spółka Rynex zarządzająca Płockim Centrum Handlowym, Płocką Giełdą Samochodowo-Towarową i kompleksem targowiskowym – ul. 1 Maja 7a;
- Soft-Hard – ul. Padlewskiego 18c;
- Inbud-Helplast – ul. Kilińskiego 41.

W 2008 r. Instytut Dziedzictwa RP zaliczył Wzgórze Tumskie do grupy zabytków o szczególnym znaczeniu dla kultury Polski – jako „kolebkę państwowości”. Podstawowymi obiektami zabytkowymi na Wzgórzu Tumskim są: Bazylika Katedralna pw. Wniebowzięcia NMP⁵⁵³ (romańska katedra po przebudowie renesansowej), gotycka Baszta Szlachecka, gotycka Baszta Zegarowa (dzwonnica), dawne Opactwo Pobenedyktyńskie z relikwiami kościoła św. Wojciecha⁵⁵⁴ (obecnie nowe Muzeum Diecezjalne), stare Muzeum Diecezjalne, dawna Kanonia (Sąd Biskupi).

Do najważniejszych zabytków na pozostałej części osiedla należą m.in.: Kamienica Górniczych (Muzeum Mazowieckie – ul. Tumska 8; dawny Odwach (Wartownia) z Płytą Nieznanego Żołnierza – ul. Tumska 4; Dom prepozyta kapitulnego Dzierżysława („Pod Trąbami”) – ul. Mostowa 1; Gmach Polskiej Dyrekcji Szczegółowej Towarzystwa Kredytowego Ziemskiego (Książnica Płocka im. Władysława Broniewskiego) – ul. Kościuszki 6; Kościół pw. św. Dominika z dawnym Klasztorem dominikanów⁵⁵⁵ i dzwonnica i plebania – ul. Kościuszki 16; Dworek Miejski (Muzeum Bronisława Broniewskiego i siedziba ZNP) – ul. Kościuszki 24; dawny Pałacyk Anny i Ludwika Flatau (Pałac Ślubów) – ul. Kolegialna 9; Gmach Kamery Pruskiej (Delegatura Mazowieckiego Urzędu Wojewódzkiego) – ul. Kolegialna 15; Dworek Miejski (dawna willa Kostaneckich) – ul. Kolegialna 34; Więzienie Pruskie – ul. Sienkiewicza 22; Kamienica Mądrzejewskich (Hotel Herman) – ul. Sienkiewicza 30; Kamienica Przymanowskiego (w okresie PRL obiekt wykorzystywały służby policyjne, obecnie przeznaczony do remontu) – ul. 1 Maja 3-5; Gmach Narodowego Banku Polskiego (Prokuratura Okręgowa) – Plac Obrońców Warszawy 8; Wieża Ciśnień (kawiarnia) – ul. Warszawska 26; Gmach Polskiego Gimnazjum Męskiego (LO im. Władysława Jagiełły) – ul. 3 Maja 4.

Pomniki

- Płyta Nieznanego Żołnierza⁵⁵⁶ zaprojektowana przez Stanisława Lisowskiego została odsłonięta w 1966 r. przed budynkiem Odwachu przy ul. Tumskiej 4 (w południowej części placu Narutowicza). Pierwsza Płyta Nieznanego Żołnierza została położona w 1928 r. w środkowej części placu Narutowicza (w rejonie kiosku dawnego „Ruchu”);
- pomnik z płytą ku czci nauczycieli poległych w latach 1939-1945⁵⁵⁷, autorstwa Józefa Kępińskiego, odsłonięty w 1969 r. na terenie zaplecza dworku miejskiego rodziny poety Władysława Broniewskiego przy ul. Kościuszki 24;

553 A. J. Papierowski, J. Stefański, *Bazylika katedralna pw. Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny*, s. 34-35.

554 Ibid., *Kościół św. Wojciecha i Opactwo benedyktynów*, s. 256-257.

555 Ibid., *Kościół św. Dominika i klasztor dominikanów*, s. 251-252.

556 A. J. Papierowski, J. Stefański, *Płyta Nieznanego Żołnierza*, s. 390. Płyta zawiera napis: *Bohaterom poległym o wolność Ojczyzny*.

557 Ibid., *Pomnik z płytą ku czci nauczycieli poległych w latach 1939-1945*, s. 406.

- pomnik poety Władysława Broniewskiego⁵⁵⁸ autorstwa Gustawa Zemły, odsłonięty w 1972 r. w południowej części placu Obrońców Warszawy;
- pomnik Antoniego Juliana Nowowiejskiego, autorstwa Bogusława Langmana, znajduje się w kaplicy św. Zygmunta w bazylice katedralnej⁵⁵⁹;
- pomnik – popiersie arcybiskupa Antoniego Juliana Nowowiejskiego, autorstwa Gustawa Zemły, odsłonięty w 1991 r. na placu Jurgensa (skwer przed kościołem św. Jana Chrzciciela);
- pomnik papieża Jana Pawła II⁵⁶⁰, autorstwa Gustawa Zemły, odsłonięty w 1994 r. na placu przy Bazylice Katedralnej;
- pomnik błogosławionego biskupa Leona Wetmańskiego (1886-1941)⁵⁶¹, autorstwa Gustawa Zemły ustawiony w 1997 r. przed Domem Pod Trąbami;
- pomnik Marszałka Wojska Polskiego Józefa Piłsudskiego⁵⁶², który odznaczył Płock Krzyżem Walecznych za bohaterską obronę w 1920 r., autorstwa Stanisława Słoniny, odsłonięty w 1997 r. na placu Obrońców Warszawy (przed budynkiem dawnej Kamery Pruskiej);
- głaz ku czci rocznicy bitwy pod Płockiem w 1920 r.⁵⁶³ postawiony w 1998 r. na placu przed wschodnią częścią bazyliki katedralnej;
- pomnik Miry Zimińskiej-Sygietyńskiej⁵⁶⁴, znanej aktorki, reżyserki i długoletniej dyrektor Państwowego Zespołu Pieśni Tańca Mazowsze, autorstwa Jana Kwiecińskiego, odsłonięty 2014 r. przy ul. Tumskiej przed Muzeum Mazowieckim.

Osiedle Łukasiewicza

Zarys historyczny

Osiedle Łukasiewicza zostało utworzone w dniu 27 maja 1991 r. na terenie dawnego folwarku pokolegiackiego, zajmuje obszar między ulicami Łukasiewicza, Tysiąclecia i Bielskiej oraz wzdłuż rz. Brzeźnica. Nazwa osiedla i ulicy Łukasiewicza jest wyrazem uznania dla polskiego działacza niepodległościowego, społecznika i wynalazcy Jana Józefa Ignacego Łukasiewicza (1822-1882)⁵⁶⁵. Os. Łukasiewicza składa się z dwóch różnych i nie związanych ze sobą jednostek terytorialnych (ani funkcjonalnie, ani historycznie), tj. osiedla mieszkalnego nazywanego na początku Wielką Płytą oraz północno-zachodniego obszaru wsi Kostrogaj. Należy zaznaczyć, że na przełomie lat 70. i 80. XX w. początkowy obszar budowy Wielka Płyta razem z osiedlami w budowie Skarpa i Miodowa nazywano dzielnicą Dobrzyńską.

Gdy 12 września 1953 r. terytorium Płocka rozszerzono o 518 ha w kierunku wschodnim, przyłączono m. in. dużą wieś Kostrogaj, która dzisiaj jest częścią dwóch osiedli: Łukasiewicza i Trzepowa⁵⁶⁶. W okresie PRL początkowo funkcjonowała jedna dzielnica Kostrogaj, którą dla celów statystycznych podzielono w połowie lat 80. na dwie dzielnice: Kostrogaj Przemysłowy i Kostrogaj

558 W. Robak, *Władysław Broniewski – poezja jak rewolucja*, s. 143-156, [w:] *Płock historiami ludzi opisany*.

559 A. J. Papierowski, J. Stefański, *Pomnik Antoniego Juliana Nowowiejskiego*, s. 402-403.

560 Ibid., *Pomnik papieża Jana Pawła II*, s. 406-407.

561 Ibid., *bp. Leon Wetmański*, s. 87-88.

562 Ibid., *Pomnik Józefa Piłsudskiego*, s. 402-403.

563 Ibid., *Głaz ku czci rocznicy bitwy pod Płockiem w 1920 r.*, s. 404.

564 W. Robak, *Mira Zimińska-Sygietyńska i jej dwie miłości*, s. 173-180.

565 Ibid., *Łukasiewicz Ignacy*, s. 295; I. Łukasiewicz – polski farmaceuta i przedsiębiorca, pierwszy wydestylował z ropy naftowej – naftę, którą zastosował do oświetlenia, współzałożyciel i dyrektor pierwszej instalacji ropy naftowej w Bóbrce.

(część południowa), na terenie którego zbudowano nową Fabrykę Maszyn Żniwnych. Nawiązując do historii os. Łukasiewicza składającego się z dwóch segmentów należy zaznaczyć, iż w Kostrogaju (dawna nazwa Kostoga), powiat plocki, gmina Rogozino, parafia Trzepowo, w 1827 r. było – 15 domów i 70 mieszkańców, natomiast ok. 1882 r. w 18 domach mieszkało 182 osób⁵⁶⁷.

Informacje ogólne

Powierzchnia osiedla – 263 ha, liczba mieszkańców – 10670. Osiedle Łukasiewicza zlokalizowane jest w północnej części obszaru śródmiejskiego Płocka. Osiedle graniczy z osiedlami: Miodowa, Trzepowo, Kochanowskiego i Tysiąclecia.

Osiedle powstało w oparciu o wykonaną przez PBP Petrobudowa przy ul. Rembielińskiego wytwórnię prefabrykatów wielkowymiarowych (OWT-67) o zdolności wytwórczej 3 tys. izb rocznie. Inwestorem budowy początkowo była Miejska Dyrekcja Budowy Osiedli Robotniczych, natomiast od 1975 r. pion inwestycji Wojewódzkiego Związku Spółdzielczości Mieszkaniowej w Płocku. Autorem dokumentacji urbanistyczno-architektonicznej był Tadeusz Majewski z Miastoprojekt Warszawa, który projektował później również rozbudowę osiedla.

Na osiedlu poza 53 budynkami pięciokondygnacyjnymi cztero- i ośmio-klatkowymi oraz 10 budynkami jedenastokondygnacyjnymi wybudowano dwie szkoły podstawowe, dwa żłobki, kilka ogródków dziecięcych, dzielnicowy ośrodek handlu, ośrodek zdrowia, podstawowy handel i usługi, bank, zaplecze obsługi osiedla oraz garaże.

Zachodnią część osiedla od ul. Łukasiewicza do alei Roguckiego realizowała w generalnym wykonawstwie PBP Petrobudowa. Po przekazaniu przez Petrobudowę w 1972 r. części potencjału produkcyjnego, tj. jednostek wykonawczych zajmujących się „mieszkaniówką” do Płockiego Przedsiębiorstwa Budowlanego, przedsiębiorstwo to (pod nową nazwą: Płockie Przedsiębiorstwo Budownictwa Uprzemysłowionego)⁵⁶⁸ wykonało drugą – wschodnią część osiedla Łukasiewicza.

Wytwórnia OWT-67 funkcjonowała do początku lat 90. produkując prefabrykaty wielkopłytowe również do budowy innych kompleksów i osiedli mieszkaniowych. Po rozbiórce wytwórni zorganizowano przy ul. Rembielińskiego targowisko, które w kolejnych latach znacznie rozbudowano. W rejonie ulic Tysiąclecia, Rembielińskiego i nowej ul. Przemysłowej powstały: supermarket Nomi oraz market spożywczy Champion, należący do sieci Carrefour.

W ul. Bielskiej 59 mieści się Starostwo Powiatowe. Przy zbiegu ulic Tysiąclecia i Łukasiewicza funkcjonuje bank PKO BP Oddział III. Przy ul. Łukasiewicza 28 działa Klub Osiedla Łukasiewicza. Liceum dla Dorosłych funkcjonuje przy ul. Królowej Jadwigi 4. Filia Biblioteczna Nr 3 Książnicy Płockiej znajduje się przy ul. Rembielińskiego 11.

W okresie PRL po zachodniej stronie ul. Bielskiej ulokowano ważne dla miasta przedsiębiorstwa, jak: Płockie Przedsiębiorstwo Robót Mostowych⁵⁶⁹, Zakłady Mięsne, Polska Komunikacja Samochodowa (PKS), Płockie Zakłady Przetwórstwa Owocowo-Warzywnego, Zakłady Jajczarsko-Drobiarskie i Przedsiębiorstwo Robót Drogowych. W związku z kryzysem gospodarczym w końcowych latach PRL oraz wprowadzaniem począwszy od lat 90. zasad

566 Rozporządzenie Rady Ministrów z 12.09.1953 r., Dz.U. 1953; Dotyczy przyłączenia do Płocka: Kostrogaju, Ośnicy i Borszewa.

567 F. Sulimierski, B. Chlebowski, W. Walewski (red.), *Słownik Geograficzny...op. cit.*, Warszawa 1883, t. 4, *Kostrogaj*, s. 476.

568 W. Serafimowicz, B. Trębała, *Płockie Przedsiębiorstwo Budownictwa Uprzemysłowionego*, [w:] *Z dziejów budownictwa w Płocku*, s. 106, 175-176, 219.

569 Ibid., s. 105-106, 150, 163, 230-232, 279-283.

gospodarki rynkowej większość w/w państwowych przedsiębiorstw, nawet po przekształceniu się w spółki prawa handlowego, nie wytrzymała konkurencji i uległa likwidacji.

Na terenie byłego zaplecza administracyjno-produkcyjnego Płockiego Przedsiębiorstwa Robót Mostowych, pomiędzy ulicami Bielską, Tysiąclecia i Przemyslową, powstała duża galeria handlowa „Mosty”. Po likwidacji i wyburzeniu obiektów Zakładów Mięśnych przy ul. Bielskiej wybudowano salon samochodowy Budmat-Auto.

Przy ul. Łukasiewicza 34, na skrzyżowaniu z obecną ul. 7 czerwca 1991 r., powstał kompleks obiektów sportowych Spółki Akcyjnej Wisła Płock wraz z dużym stadionem piłki nożnej, który przez kolejne dziesięciolecia był wielokrotnie modernizowany. W latach 2020-2022 firma Mirbud SA dokonała przebudowy, a właściwie budowy nowego obiektu pod aktualne wymogi piłki nożnej pierwszej ligi krajowej oraz spotkań międzynarodowych.

Przy ul. Kossobudzkiego 10 zakończono w 1999 r. budowę kościoła pw. Matki Boskiej Częstochowskiej⁵⁷⁰ (parafia św. Jadwigi Królowej). Na placu Celebry Papieskiej 1, pomiędzy ulicami Łukasiewicza, Batalionów Chłopskich i 7 czerwca 1991 r., przekazano do użytku w 2010 r. nowoczesne Centrum Widowiskowo-Sportowe OrLEN-Arena. Do nowego budynku przy ul. Narodowych Sił Zbrojnych 7 przeprowadzono Technikum Elektryczne, które następnie po rozbudowie przekształcono w Zespół Szkół Zawodowych Nr 2 im. Marii Curie-Skłodowskiej (nazwa popularna „Elektryk”).

Osiedle Łukasiewicza południkowo przecina trakt pieszy o nazwie al. Roguckiego, który przebiega od kościoła Matki Boskiej Częstochowskiej do ul. Tysiąclecia. Nazwa tej spacerowej alei pochodzi od nazwiska Antoniego Roguckiego (1909-1983)⁵⁷¹, zasłużonego dyrektora PBP Petrobudowa, wybitnego bezpartyjnego budowniczego Kombinat MZRiP oraz nowego Płocka. Dokumentację tej alei i otoczenia opracowała Irena Gajewska-Łuczak (ZPP TUP w Warszawie – Pracowania w Płocku). W latach 2017-2018 dokonano przebudowy alei.

Kostrogaj Przemysłowy stanowiący północno-wschodnią część os. Łukasiewicza jest obszarem praktycznie niezamieszkałym. W okresie PRL ulokowano tu państwowe zakłady przemysłowe, m. in. Zakłady Stolarstwa Budowlanego Stolbud⁵⁷², Przedsiębiorstwo Handlu Spożywczego, hurtownie MHD, Argedu i PZGS oraz duże magazyny przedsiębiorstw różnych branż⁵⁷³. W celu umożliwienia bezkolizyjnego wjazdu z północnej części ul. Bielskiej do Kostrogaju Przemysłowego pod torami kolejowymi w ul. Wiadukt wybudowano żelbetowy wiadukt.

W okresie III RP od 1990 r. funkcjonują tam liczne spółki przemysłowe, handlowe i usługowe m.in. w branżach: metalowej, spożywczej, chemicznej, meblarskiej i transportowej. Z liczących się na rynku budowlanym firm posiadających siedziby i zaplecza produkcyjne w Kostrogaju Przemysłowym, ale już nie funkcjonujących, należy wymienić: Przedsiębiorstwo Montażowo-Budowlane Ajmex Andrzej Bielicki, Przedsiębiorstwo Produkcyjno-Usługowe Petro SA, Przedsiębiorstwo Budownictwa Labor-Bud, Dromost sp. z o. o. i Zakład Budowlano-Instalacyjny Turbud sp. z o. o.

Obecnie nadal działają tu duże firmy budowlane: Wałęsa, Rybicki, Malara sp. jawna; Przedsiębiorstwo Instalacyjno-Usługowe Wereszczyński; Centrum Budownictwa oraz hurtownie

570 A. J. Papierowski, J. Stefański, *Kościół pw. Matki Boskiej Częstochowskiej*, s. 255.

571 Ibid., *Rogucki Antoni*, s. 437-438.

572 L. Żak, *Zakłady Stolarstwa Budowlanego Stolbud w Płocku*, „Notatki Płockie” 1975, nr 2/81, s. 39-43; J. Chojnacki, *Zakłady Stolarstwa Budowlanego Stolbud w Płocku. Informator*, Płock 1978.

573 Z. Sokołowski, M. Sołtysiak, *Płock. Urbanistyka i architektura...op. cit.*, s. 124.

budowlane (m. in. Gaja). Swoją siedzibę posiada na tym terenie, m.in.: Powiatowa Komenda Państwowej Straży Pożarnej przy ul. Narodowych Sił Zbrojnych 8 (skrzyżowanie z ul. Przemysłową); Płocka Gospodarka Komunalna oraz spółka Komunikacja Miejska Płock przy ul. Przemysłowej 17. W 2007 r. na terenie spółki Komunikacja Miejska odsłonięto pomnik – rzeźbę symbolizującą powstanie Niezależnego Samorządowego Związku Zawodowego „Solidarność”⁵⁷⁴. W ostatnich latach dokonano gruntownej przebudowy uzbrojenia terenu i sieci drogowej na terenie całego Kostrogaju Przemysłowego.

Osiedle Międzytorze

Zarys historyczny

Osiedle Międzytorze utworzono w wyniku Uchwały RMP z 27 maja 1991 r.⁵⁷⁵ Osiedle zlokalizowane jest w obrębie północnej części wschodniego wybrzuszenia trasy linii kolejowej przebiegającej w obszarze centralnej części Płocka prawobrzeżnego. Obszar osiedla w kształcie trójkąta określają ulice: Otolińska i Graniczna oraz Al. Piłsudskiego w znacznej części obejmuje teren dawnego folwarku poddominikańskiego. Nazwa osiedla Międzytorze wynika z historycznej zasłóci związanej z budową osiedla. Gdy w latach siedemdziesiątych ubiegłego wieku w okolicy funkcjonującej linii kolejowej rozpoczęto budowę nowego osiedla, wówczas na terenie wzdłuż obecnej ulicy Lachmana znajdował się tor kolejowy, wybudowany dla potrzeb płockiej jednostki wojskowej. W związku z tym pierwsza część osiedla powstawała rzeczywiście w międzytorzu i taką nazwę, choć nieaktualną, osiedle posiada do dzisiaj. Po likwidacji jednostki wojskowej tor kolejowy został rozebrany w połowie lat 90. Obszar osiedla na wschód poza trasą kolejową – do ul. Granicznej nazywany jest popularnie „Zatorzem”.

Informacje ogólne

Powierzchnia osiedla – 123 ha, liczba mieszkańców – 5210. Osiedle graniczy z osiedlami: Dworcowa, Trzepowo, Podolszyce Północ i Wyszogrodzka. Początkowo funkcję inwestora na osiedlu Międzytorze pełniła PSML-W, która w 1979 r. przekazała zarządzanie substancją mieszkalną na osiedlu oraz dalszą realizację inwestycyjną Mazowieckiej Spółdzielni Mieszkaniowej – ul. Gierzyńskiego 17.

Osiedle Międzytorze zostało wybudowane w latach 1973-1992 przez Przedsiębiorstwo Państwowe Budownictwa Uprzemysłowego (PPBU), które w 1978 r. przekształciło się w Płocki Kombinat Budowlany. Osiedle zostało zaprojektowane przez Jerzego Kuleszę z Miasto-Projektu Warszawa w technologii wielkiej płyty. W projektowaniu osiedla aktywnie uczestniczył Ryszard Tomaszewski z Płocka. Według koncepcji płockich projektantów Janusza Łabuza i Piotra Malinowskiego zrealizowano budowę kompleksu domów wielorodzinnych w rejonie ul. Gierzyńskiego. Przy tejże ulicy pod nr 17 powstał osiedlowy kompleks handlowo-usługowy.

Pomiędzy ul. Otolińską i Al. Piłsudskiego a rozebranymi torami kolejowymi do byłej jednostki wojskowej) utworzono mini-osiedla domów jednorodzinnych. Autorami dokumentacji urbanistyczno-architektoniczno-budowlanej byli: Ignacy Bładowski, Zbigniew Michalski i Tadeusz Kulas. Przy ul. Piaska 5 funkcjonuje IV Liceum Ogólnokształcące im. Bolesława Krzywoustego oraz Filia Biblioteczna Nr 7 Książnicy Płockiej.

574 A. J. Papierowski, J. Stefański, *Pomnik - rzeźba symbolizująca powstanie Niezależnego Samorządowego Związku Zawodowego „Solidarność”*, s. 404.

575 *Uchwała RMP z 27.05.1991*, DUWM z 1991.

W obrębie ulic Otolińskiej, Banacha, Lachmana i Stodółkiewicza pod adresem Otolińska 8 w pierwszych latach III RP nowoczesne zakłady zbudowała znana międzynarodowa firma Levi Strauss Poland. Dokuczliwym wieloletnim mankamentem dla osiedli Międzytorze i Wyszogrodzka, ale również dla całego miasta, było funkcjonowanie przejazdu kolejowego ze szlabanami w Al. Piłsudskiego, która stanowi centralną oś komunikacji pomiędzy wschodnią i zachodnią częścią miasta oraz główną trasę w kierunku Warszawy. Dopiero w latach 2013 – 2015 wybudowano wiadukt kolejowy, który umożliwił płynność ruchu samochodowego.

W związku z ogłoszeniem w 2000 r. upadłości przez Zakłady Przemysłu Dziewiarskiego Cotex⁵⁷⁶ w ul. Granicznej obiekt produkcyjny tych zakładów przez kilkanaście lat był pustostanem. Po jego przebudowie i modernizacji powstało Centrum Handlowo-Usługowo-biurowe Cotex. Na terenie parafii pw. Matki Boskiej Fatimskiej zakończono budowę kościoła parafialnego⁵⁷⁷. Obecnie MTBS realizuje budowę nowego osiedla Graniczna.

Osiedle Miodowa

Zarys historyczny

Osiedle Miodowa powstało w wyniku Uchwały RMP z 27 maja 1991 r.⁵⁷⁸ Początkowo osiedle nazywano Dobrzyńskim od nazwy ul. Dobrzyńskiej, która przebiegała południowo-zachodnim skrajem osiedla. Od 31 stycznia 2017 r. w wyniku propozycji mieszkańców zmieniono nazwę na os. Miodowa, pochodzącą się od nazwy centralnej ulicy osiedlowej⁵⁷⁹. Osiedle w początkowych latach 60. XX w. stanowiło część dzielnicy Dobrzyńska, w której znajdowały się również tereny obecnych osiedli Skarpa i Łukasiewicza. Os. Miodowa utworzono na terenach dawnego folwarku powikariuszowskiego. W południowej części osiedla, tj. po północnej stronie Al. Kobylińskiego znajduje się zabytkowy cmentarz rzymskokatolicki (tzw. „nowy-miejski”), z kaplicą grobową wybudowaną przez zasłużoną dla miasta rodziną Górnickich⁵⁸⁰ (obecnie pod zarządem parafii św. Bartłomieja). Został on założony w 1876 r. jako nowa część starszej o ok. 100 lat nekropoli, która obecnie w wyniku podziału Płocka na osiedla, znalazła się w granicach os. Stare Miasto (po południowej stronie Al. Kobylińskiego)⁵⁸¹.

Informacje ogólne

Powierzchnia osiedla – 79 ha, liczba mieszkańców – 9134. Os. Miodowa znajduje się w północno-zachodniej części Płocka, na południe od rzeki Brzeznica i os. Winiary, pomiędzy osiedlami Skarpa oraz Łukasiewicza i Tysiąclecia. Na południu sąsiaduje z os. Stare Miasto. Osiedle otoczone jest ulicami: od wschodu – ul. Łukasiewicza; od zachodu – ul. Miodową, Mościckiego i ul. Dobrzyńską; od południa – ul. Kazimierza Wielkiego, Topolową i Al. Kobylińskiego.

Osiedle w podstawowym zarysie powstało w latach 1962-1970, wybudowano je w technologii wielkiego bloku. Projekt urbanistyczny i architektoniczny osiedla wykonali Tadeusz Kobyłański i

576 A. J. Papierowski, J. Stefański, *Zakłady Przemysłu Dziewiarskiego Cotex*, s. 550-551.

577 Ibid., s. 405.

578 Uchwała RMP z 27.05.1991 r., DUWM 1991.

579 Uchwała RMP z 31.01.2017 r., DUWM 2017.

580 https://www.google.com/.../kaplica_Gornickich. Według Huberta Woźniaka (wyborcza.pl – z 5 czerwca 2020 r.) „żadna rodzina nie odcisnęła takiego piętna na Płocku z przełomu XIX i XX wieku jak zamożna rodzina przemysłowców Górnickich. Mieli wszystko: elektrownię, przystań wodną i statki. Do nich należało pierwsze w mieście kino.

581 A. J. Papierowski, J. Stefański, *Cmentarz Rzymsko-Katolicki (Miejski)*, s. 114-115; G. Szumlicka-Rychlik, *Nekropolie Płockie do końca XX w.*, Płock 2016.

Jadwiga Grębecka z warszawskiego Biura Projektów Miastoprojekt Stolica – Wschód. Zaprojektowano osiedlowy system wewnętrznych uliczek (sięgaczy) obudowanych pięciokondygnacyjnymi długimi budynkami o urozmaiconym kształcie. Mieszkania wykonano w wersji oszczędnościowej (ciemne kuchnie i wspólne korytarze). Zgodnie z założeniami urbanistycznymi wybudowano: dwie szkoły podstawowe, dwa przedszkola, żłobek, szkołę zawodową (Szkoła Rzemiosł Budowlanych Petrobudowy nr 1 przekształcona w Zespół Szkół Budowlanych Nr 1 w ul. Mościckiego 4)⁵⁸², dzielnicowy dwupoziomowy ośrodek handlu i usług (przy ul. Miodowej), przychodnię lekarską z apteką (w ul. Łukasiewicza) i krytą pływalnię (w Al. Kobylińskiego)⁵⁸³. Inwestorem osiedla była Miejska Dyrekcja Budowy Osiedli Robotniczych, natomiast funkcję generalnego wykonawcy pełniło powołane w 1960 r. Przedsiębiorstwo Budownictwa Przemysłowego Petrobudowa w Płocku⁵⁸⁴. W latach 70. ubiegłego wieku osiedle rozbudowano, powstały hotele robotnicze i mieszkalne budynki ośmiopiętrowe. Płockie Przedsiębiorstwo Robót Mostowych wybudowało wzdłuż ul. Łukasiewicza nowy most przez jar rz. Brzeźnica łączący miasto z MZRiP. Most ten po kolejnej modernizacji w 1997 r. otrzymał nazwę Płockiego Czerwca 1976 r.

W północnej części osiedla w ul. Łukasiewicza 17 zakończono w 1973 r. budowę głównego gmachu Politechniki Warszawskiej Filia w Płocku. Obecnie płocka Politechnika składa się z dwóch kampusów oraz Domu Studenta Wcześniak. Kampus Centralny to Gmach Główny, Gmach Dydaktyki i Hala sportowa, natomiast w skład Kampusu Mechaniki wchodzi Gmach Mechaniki oraz Centralne Laboratorium Mechaniki i Budownictwa. U zbiegu ulic Gałczyńskiego i Łukasiewicza powstał w 1974 r. Zespół Szkół Nr 3 i III Liceum Ogólnokształcące im. Marii Dąbrowskiej⁵⁸⁵ (ul. Łukasiewicza 11). Rozbudowa tego kompleksu szkolnego została dokonana pod potrzeby Instytutu Nauk Humanistycznych i Społecznych Mazowieckiej Uczelni Publicznej. Po północnej stronie ulicy Gałczyńskiego przy zbiegu z ul. Łukasiewicza wybudowano market Kaufland. Na skwerze przy cmentarzu u zbiegu Al. Kobylińskiego i ul. Łukasiewicza odsłonięto w 2007 r. pomnik Ignacego Łukasiewicza, autorstwa Karola Hadyny⁵⁸⁶.

Osiedle Podolszyce Południe

Zarys historyczny

Osiedle Podolszyce Południe utworzono w wyniku Uchwały RMP z 27 maja 1991 r.⁵⁸⁷, jest ono kontynuacją dzielnicy Podolszyce II z czasów PRL. Z badań archeologicznych prowadzonych pod kierownictwem Tomasza Kordali wynika, że w XV w. na terenie obecnego os. Podolszyce Południe znajdowała się wieś biskupia, położona głównie przy strumieniu Mała Rosica, niedaleko obecnej ul. Swojskiej. Na terenie osiedla w końcu lat 90. odkryto osadę wczesnośredniowieczną, natomiast podczas prac wodno-kanalizacyjnych natrafiono na ślady osadnictwa starożytnego z okresu kultury

582 Dyrektorzy Szkoły Rzemiosł Budowlanych Petrobudowy i ZSB-1: Henryk Nowak (1960-1963), Franciszek Jaszczak (1963-1964), Konstanty Krawczyk (1964-1965), Zdzisław Turkowski (1965-1969), Tadeusz Kołodziejak (1969-1979), Zdzisław Turkowski (1979-1987), Jan Wojtalewicz (1987), Walenty Cywiński (1987-2005), Barbara Karpińska (2005-2006), Bogusław Sukiennik (2006-?), Anna Sława Betke (?- nadal).

583 Z. Sokołowski, M. Sołtysiak, *Płock. Urbanistyka i architektura...op. cit.*, s. 131-134.

584 T. Kulas, M. Majzner, *O historii i rozwoju PBP Petrobudowa*, „Przegląd Budowlany” 1981, nr 5, s. 259-261.

585 A. J. Papierowski, J. Stefański, *III Liceum Ogólnokształcące im. Marii Dąbrowskiej*, s. 290-291.

586 Ibid., *Pomnik Ignacego Łukasiewicza*, s. 403.

587 Uchwała RMP z 27.05.1991 r., DUWM 1991.

łużyckiej. W trakcie budowy bloku mieszkalnego przy ul. Czwartaków 2 odkryto cmentarzysko szkieletowe z XI-XII w., które przebadano w latach 1984-1986.

Os. Podolszyce Południe było przedmiotem badań archeologicznych przez 20 lat⁵⁸⁸, stąd jest osiedlem stosunkowo dobrze rozpoznany w zakresie przeszłości⁵⁸⁹. W końcu lat 80. XIX w. wieś Podolszyce liczyła 594 osób, administracyjnie funkcjonowała w gminie Radzanowo⁵⁹⁰. W ramach poszukiwań wybitnych osobistości urodzonych w Podolszycach należy przypomnieć życiorys wybitnego naukowca, lekarza, wychowawcę, pedagoga, publicysty, pioniera medycyny społecznej w Polsce – Marcina Kacprzaka (1888-1968)⁵⁹¹.

Informacje ogólne

Powierzchnia osiedla – 214 ha, liczba mieszkańców – 10 257. Osiedle Podolszyce Południe stanowi południową część Podolszyc, znajduje się we wschodniej części Płocka prawobrzeżnego, na południe od ul. Wyszogrodzkiej, od zachodu granicą osiedla jest ul. Graniczna, od wschodu – jar rz. Rosica. Osiedle graniczy z osiedlami: Wyszogrodza, Podolszyce Północ, Imielnica i Borowiczki.

Os. Podolszyce Południe składa się z następujących kompleksów mieszkalnych (kolonii): Miedza, Kapliczka, Zagroda, Skiba, Sady, Przy Skarpie, Nad Jarem i Wieś. Głównym inwestorem na osiedlu jest Międzyzakładowa Spółdzielnia Chemik⁵⁹². Kolejnym ważnym inwestorem począwszy od końcowych lat XX w. jest Miejskie Towarzystwo Budownictwa Społecznego w Płocku⁵⁹³.

Wstępną koncepcję zagospodarowania urbanistycznego całych Podolszyc przygotowali Janusz Łabuz i Ignacy Bładowski, natomiast układ funkcjonalno-przestrzenny Podolszyc Południe opracował Marcin Przyłubski z warszawskiej Spółdzielni Pracy Twórczej Architektów, Artystów i Plastyków Espea. Funkcję generalnego projektanta objęło Wojewódzkie Biuro Projektów Arwo w Warszawie z Marcinem Przyłubskim na czele. Funkcję głównych projektantów pełnili: Andrzej Raczycki, Ryta Stachowicz, Piotr Piórecki i Krystyna Piórecka. Kierownikiem Pracowni Terenowej w Płocku ówczesnego warszawskiego WBP Arwo był Bolesław Pakulski (obecnie szef spółki Projbud)⁵⁹⁴. Projektanci uzyskali dużą różnorodność form zabudowy i atrakcyjne rozwiązania architektoniczne.

Po przekształceniu się Pracowni Terenowej w Płocku WBP Arwo w Mazowieckie Biuro Projektów Mapro – jednostka ta stała się głównym projektantem rozwiązań urbanistyczno-architektonicznych w mieście. Firma ta pod wieloletnim kierownictwem Zbigniewa Michalskiego zaprojektowała obiekty na terenie stanowiącym około połowę os. Podolszyce Południe. Dokumentację projektową dla kompleksów osiedlowych wielorodzinnych Sady i Zagroda wykonali Małgorzata Gontarek i Czesław Korgul z MBP Mapro, natomiast dla kompleksów Zagroda i Miedza - Adrianna Hibner i Krzysztof Hibner. W projektowaniu pozostałych mini-osiedli uczestniczyli: Alicja Krymowa,

588 T. Kordala, *Ziemia odsłania tajemnice. Wczesnośredniowieczne cmentarzysko w Podolszycach*, „Notatki Płockie” 1986, nr 3/128, s. 24-29.

589 A. Ciesielska, *Osada na Podolszycach. Pod lasem*, „Gazeta Wyborcza. Mazowsze” 2002; prace archeologiczne prowadzone były pod nadzorem Tomasza Kordali.

590 F. Sulimierski, B. Chlebowski, W. Walewski (red.), *Słownik Geograficzny...op. cit.*, Warszawa 1887, t. 8, s. 462; Cytat: w 1887 r. we wsi Podolszyce, powiat płocki, gmina Rogozino, parafia Imielnica – było 60 domów i 594 mieszkańców, dwa wiatraki, karczma i szkoła początkowa ogólna.

591 https://pl.wikipedia.org/wiki/Małachowianka_Uczniowie; *Marcin Kacprzak (ur. 6 XI 1888 w Podolszycach, zm. 14 VII 1968 w Warszawie) – lekarz, wychowawca, pedagog, publicysta, pionier medycyny społecznej w Polsce.*

592 W. Serafimowicz, B. Trębała, *Z dziejów budownictwa...op. cit.*, s. 180-181.

593 *Ibid.*, s. 224-225, 269, 271-272.

594 J. B. Nycek, K. Badowski, *Noty biograficzne budowniczych Płocka: Pakulski Bolesław*, s. 221.

Leszek Narkowicz i Krzysztof Hibner. Po wycofaniu się płockich inwestorów z systemów „wielkiej płyty” zastosowano przy budowie osiedla dużą różnorodność rozwiązań architektonicznych, nowoczesne technologie i materiały.

Na zlecenie Spółdzielni Chemik PBP Petrobudowa rozpoczęła roboty w zachodniej części kolonii B Miedza. Zakończenie budowy tej kolonii nastąpiło w 1989 r. Następnym etapem w latach 1986-1992 była realizacja w kolonii Kapliczka przez PBP Petrobudowa, PBO Petroblok i Przedsiębiorstwo Zagraniczne Inwestbau. W latach 1989-1997 Spółdzielnia Chemik zrealizowała kolonię B Miedza – część wschodnią (wykonawcy: PBP Petrobudowa, Petro SA, Petroblok sp. z o.o. i spółka Przedsiębiorstwo Budownictwa Uprzemysłowanego Vectra). W okresie od 1992 r. do 1996 r. dynamicznie rozwijająca się Vectra wybudowała o interesującej architekturze kolonię Skiba. Na zlecenie Spółdzielni Mieszkaniowej Chemik spółki Vectra i Zakład Budowlany K. Mystkowska – J. Sikorski wykonały kompleks budynków na kolonii Przy Skarpie (1997-2001), natomiast spółki Petro, Pel-Bud i Izo-Mur – pierwszy etap kolonii Miedza Targowa (1998-2000).

Począwszy od końcowych lat XX w. kolejnym ważnym inwestorem na terenie osiedla jest Miejskie Towarzystwo Budownictwa Społecznego sp. z o. o. W Płocku do końca 2013 r. MTBS zrealizowało: w latach 2001-2003 zespół budynków kolonii Sady (według dokumentacji opracowanej przez Biuro Projektowe Mapro), trzy budynki kompleksu Zagroda II w kolonii Miedza, budynki przy al. Jana Pawła II, obiekty mieszkalne kolonii Wieś.

Główne ulice przelotowe w osiedlu: Wyszogrodzka, al. Jana Pawła II, Czwartaków i Nowickiego oraz Trasa ks. Jerzego Popiełuszki (w kierunku wjazdu na most Solidarności). Efektownie prezentuje się pasaż Paderewskiego, który przecina osiedle w połowie z południa na północ. W przyszłości planowane jest jego przedłużenie w tunelu pod ul. Wyszogrodzką – w kierunku Parku Północnego na os. Podolszyce Północ i dalej na wschód do os. Zielony Jar i „Zespołu Przyrodniczo-Krajobrazowego rzeki Rosicy”.

Przy ul. św. Wojciecha 2 w latach 1998-2008 powstał kościół pw. św. Wojciecha⁵⁹⁵ (parafia pw. tego samego Patrona). Przy ul. Czwartaków 4 znajduje się Filia Biblioteczna Nr 6 Książnicy Płockiej. Na skrzyżowaniu ul. Wyszogrodzkiej i ul. Granicznej znajduje się zaplecze techniczne Spółki Akcyjnej Energa-Operator Oddział w Płocku.

Południowa strona ulicy Wyszogrodzkiej i najbliższej okolicy wyróżnia się rozmachem i atrakcyjną architekturą, o czym świadczą wybudowane obiekty: hipermarket Auchan (ul. Wyszogrodzka 140), OBI (ul. Wyszogrodzka 142), Galeria Wisła (ul. Wyszogrodzka 144)⁵⁹⁶, Pływalnia Miejska Podolanka i Szkoła Podstawowa Nr 22 (ul. Czwartaków 6), parking wielokondygnacyjny (Kolonia Sady - al. Jana Pawła II 35 a), Bank Polski PKO I Oddział (al. Jana Pawła II 2), Stacja Paliw Orlen (ul. Wyszogrodzką 150), Auto-Forum i Biedronka. W ostatnich latach w rejonie ul. Graniczna i Trasy Popiełuszki wzniesiono nowe centrum handlowe „Graniczna”, w którym powstały galerie: Leroy Merlin (Trasa Popiełuszki 2), Media Ekspert (Trasa Popiełuszki 4) i Decathlon (Trasa Popiełuszki 6).

Osiedle Podolszyce Północ

Zarys historyczny

W końcu 1981 r. przyłączono do miasta tereny wioski: Podolszyce, Imielnica i Borowiczki⁵⁹⁷. Podolszyce to dawna średniowieczna własność kościelna, która obsługiwała również tereny rolne biskupiej Imielnicy. Dla celów statystycznych w okresie PRL Podolszyce zostały rozdzielone wzdłuż

595 A. J. Papierowski, J. Stefański, *Św. Wojciech (956-997)*, s. 533-534.

596 Ibid., *Galeria Wisła*, s. 161.

597 Rozporządzenie Ministra Administracji, Gospodarki Terenowej i Ochrony Środowiska z dnia 25 listopada 1981 r., Dz.U. 1981, nr 28, poz. 152.

ul. Wyszogrodziej: część północną nazwano dzielnicą Podolszyce I, natomiast część południową - Podolszyce II.

Osiedle Podolszyce Północ powstało 27 maja 1991 r.⁵⁹⁸ Utworzono je z dwóch obszarów: na północy z części południowej wsi Boryszewo Nowe⁵⁹⁹, którą włączono do Płocka w 1953 r., a w latach 70. funkcjonowała jako dzielnica statystyczna Boryszewo oraz na południu – z północnej części wsi Podolszyce. Osiedle stanowiło kontynuację dzielnicy Podolszyce I z okresu lat 80. XX w. i obejmowało obszar pomiędzy ulicami: Wyszogrodzką, Graniczną i Boryszewską, a od wschodu granicą był jar rz. Rosica. W wyniku Uchwały RMP z 29 czerwca 1999 r.⁶⁰⁰ osiedle to zostało zmniejszone, gdyż wzdłuż ul. Żyznej i wschodniej części al. Armii Krajowej podzielono je na dwie części: os. Podolszyce Północ i os. Zielony Jar.

W nawiązaniu do przeszłości należy zaznaczyć, że w 1880 r. wieś Boryszewo Stare posiadało 169 mieszkańców, 16 domów i młyn, natomiast Boryszewo Nowe - 440 mieszkańców, 48 domów, ewangelicki dom modlitwy, szkołę, młyn wodny nad strumieniem Rosica, trzy wiatraki i karcznię. Według danych historycznych z 1887 r. we wsi Podolszyce, powiat płocki, gmina Rogozino, parafia Imielnica – było 60 domów i 594 mieszkańców, dwa wiatraki, karczma i szkoła początkowa ogólna⁶⁰¹. Główna część wsi Podolszyce położona była przy ul. Swojskiej, która znajduje się na os. Podolszyce Południe. Nazwa Podolszyce może wywodzić się z faktu, iż wieś położona była w otoczeniu leszczynowej roślinności („pod leszczynowym lasem”)⁶⁰².

Informacje ogólne

Powierzchnia osiedla – 338 ha, liczba mieszkańców – 12133. Osiedle jako północna część Podolszyc znajduje się we wschodniej części Płocka prawobrzeżnego, na północ od ul. Wyszogrodzkiej. Osiedle graniczy z osiedlami: Międzytorze, Trzepowo, Zielony Jar i Podolszyce Południe. Osiedle Podolszyce Północ razem z Osiedlem Podolszyce Południe i osiedlem Zielony Jar stanowi nieoficjalną dzielnicę „Podolszyce”. W ramach tego obszaru wyróżnia się Centrum Handlowo-Usługowe Podolszyce wzdłuż otoczenia ul. Wyszogrodzkiej, które praktycznie funkcjonuje w granicach od ul. Sikorskiego (na północy) do ul. Czwartaków (na południu). Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego tego Centrum opracował Tadeusz Głos (w ramach firmy PPAiU Alicja Krymowa w Płocku)⁶⁰³.

W latach 1974-1982 prace nad planem zagospodarowania przestrzennego Płocka w fazie wstępnej koncepcji urbanistycznej prowadzili Janusz Łabuz i Ignacy Bładowski, co umożliwiło m.in. budowę osiedli miejskich w Podolszycach. Funkcję generalnego projektanta Podolszyc jako całości objęło Wojewódzkie Biuro Projektów Arwo w Warszawie. Projekt osiedli Podolszyce Północ i Zielony Jar jako zbiorcze opracowanie został wykonany pod kierownictwem Edwarda Wysockiego⁶⁰⁴. Wiodącym inwestorem była Mazowiecka Spółdzielnia Mieszkaniowa⁶⁰⁵. Wiodącym wykonawcą budowy tego osiedla został Płocki Kombinat Budowlany, który rozpoczął montaż budynków w technologii z

598 Uchwała RMP z 27 V 1991 r., DUWM 1991.

599 Rozporządzenie RM z 12 IX 1953 r. – dotyczy m.in. Boryszewa, Dz.U. 1953.

600 Uchwała RMP z 29 VI 1999 r., DUWM 1999.

601 F. Sulimierski, B. Chlebowski, W. Walewski, (red.), *Słownik Geograficzny...op. cit.*, t. 8, Warszawa 1892, *Podolszyce*, s. 462.

602 A. Ciesiulska, *Osada na Podolszycach. Pod lasem*, „Gazeta Wyborcza. Mazowsze” 2002; sugestia odnośnie nazwy Podolszyce.

603 Informacja od arch. Alicji Krymowej.

604 W. Serafimowicz, B. Trębała, *Z dziejów budownictwa...op. cit.*, s. 181-182.

605 *Mazowiecka Spółdzielnia Mieszkaniowa w Płocku w latach 1979-2009*, red., J. B. Nycek, Płock 2010.

wielkiej płyty. Pierwszy budynek oddano do użytku w 1983 r. Zasiedlono w nim głównie byłych mieszkańców Radziwia, którzy utracili domy w powodzi z 1982 r.

Znaczną część budownictwa mieszkaniowego wielorodzinnego wykonano w zmodyfikowanej technologii OWT-67N (szersze klatki schodowe, większe pokoje i loggie zamiast balkonów). Równocześnie rozpoczęto zabudowę w oparciu o inne technologie budowlane oraz przeznaczono część terenu pod budownictwo jednorodzinne. Aktualnie osiedle poza wcześniejszą pierwotną zabudową z płyt wielkowymiarowych składa się z następujących kompleksów mieszkalnych (kolonii): Chrobry, Magnat, Łokietek i Zielone Korony, które należą do najbardziej komfortowych apartamentowców w mieście. Obecnie rozwija się też północna część osiedla na terenie dawnej osady Nowe Boryszewo, gdzie powstaje tzw. „Osiedle 300”.

W ramach tworzenia w centralnej części osiedla rekreacyjnego Parku Północnego pierwsze nasadzenia nastąpiły w 1996 r. Oddanie parku do użytku nastąpiło w 2004 r. W 2008 r. rozpoczęto budowę kościoła pw. Świętego Krzyża według projektu Janusza Łabuza. W pobliżu południowej części ul. Ofiar Katynia utworzono plac Żołnierzy Września, natomiast w północno-wschodniej części al. Armii Krajowej (na granicy z os. Zielony Jar) wybudowano rondo im. rtm. W. Pileckiego

Północna strona ul. Wyszogrodzkiej do ul. Sikorskiego i najbliższego rejonu, wyróżnia się nowoczesną architekturą obiektów handlowych, administracyjnych i mieszkalno-usługowych (apartamentowiec Pink Haus, LIDL, galeria Mazovia, Agata-Meble, biurowiec PERN-u, „wieżowiec szafa”, dom handlowy „Panorama”).

Spśród interesujących indywidualnych obiektów mieszkalnych, szkolnych, biurowych i usługowo-handlowych wybudowanych na osiedlu należy wymienić:

- 11-kondygnacyjny budynek mieszkalno-usługowy przy ul. Wyszogrodzkiej 161, tzw. „złocisty wieżowiec” (lub popularnie szafa);
- 8-kondygnacyjny budynek mieszkalno-usługowy przy ul. Szarych Szeregów 4, zrealizowany w latach 1999-2001 przez MTBS ;
- Apartamentowiec Pink Haus przy ul. Szarych Szeregów;
- gmach Szkoły Podstawowej Nr 23 im. Armii Krajowej z później dobudowaną dużą halą sportową przy ul. Walecznych 20 (w obiekcie znajduje się Filia Biblioteczna Nr 8 Książnicy Płockiej);
- gmach Gimnazjum nr 8 im. Doktora Aleksandra Macieszy przy ul. Kutrzeby 2a, zrealizowany w latach 2001-2004;
- Galeria Handlowa Mazovia przy ul. Wyszogrodzka 127;
- dom handlowy Agata – Meble przy ul. Wyszogrodzka 135;
- nowoczesne Miejskie Przedszkole Nr 37 przy ul. Hubelczyków 5.

Osiedle Pradolina Wisły

W wyniku przyłączenia do Płocka 23 grudnia 1996 r. wsi Tokary-Rąbierz i Budy Dolne utworzono nowe lewobrzeżne osiedle, które pełni głównie funkcje rolnicze i rekreacyjne. Osiedle Pradolina Wisły powstało w wyniku Uchwały RMP z 17 czerwca 1997 r.⁶⁰⁶ Osiedle składające się głównie z wsi: Tokary-Rąbierz i Budy Dolne oraz osady Budy Ciechomiczkie znajduje się we

⁶⁰⁶ Uchwała RMP z 17.06.1997 r., DUWM 1997.

wschodniej części Płocka lewobrzeżnego na terenach zalewowych, stanowiących tereny orne, łąki, lasy i nieużytki.

Z uwagi na to, że miejscowości te znajdują się w obszarze dawnego koryta rzeki nazwano je osiedlem Pradolina Wisły. W Budach Dolnych archeolodzy znaleźli poza naczyniami starodawną broń, m. in. 11 strzałek sercowych i 2 trójkątne⁶⁰⁷. Na terenie osiedla w lesie znajduje się aktualnie nieczynny cmentarz ewangelicko-augsburski.

Powierzchnia osiedla – 733 ha, liczba mieszkańców – 499. Drogi przelotowe: Dobrzykowska oraz Trasa J. Popiełuszki. Nieliczne pozostałe ulice: Jordanowska, Łącka, Krakówka, Na Stoku, Nadwiślańska, Nizinna, Przepawa i Tokarska. Granice osiedla: dawna południowa granica miasta Płocka tj. ul. Krakówka, granica lasu, rów melioracyjny i ul. Przepawa; następnie grunty wsi Jordanów, rów melioracyjny na granicy wsi Górki, rów melioracyjny na dawnej granicy wsi Ciechomice, Longinus, Góry. Osiedle od północy graniczy z os. Radziwie, od wschodu – z Wisłą, od południa – z os. Ciechomice, od zachodu – z os. Góry. Poza granicami miasta osiedle sąsiaduje z osadą Jordanów i miejscowością Dobrzyków. Na Wiśle na wysokości osiedli Pradolina Wisły i Borowiczki znajduje się wyspa Kępa Ośnicka, która obecnie nie stanowi części Płocka.

Osiedle Radziwie

Zarys historyczny

Osiedle Radziwie powstało w wyniku Uchwały RMP z 27 maja 1991 r.⁶⁰⁸, która usankcjonowała granice dawnej lewobrzeżnej dzielnicy Radziwie z okresu II RP. Historia początków Radziwia⁶⁰⁹ jest ściśle związana z dziejami Płocka. Początki osady związane są z obsługą przeprawy przez Wisłę w rejonie Ostrowia Tumskiego (obecnego Wzgórza Tumskiego), która funkcjonowała co najmniej od X w. W przeszłości Radziwie w wyniku powodzi wiślanych i zmian koryta rzeki czasami było położone na wyspie⁶¹⁰.

Pierwsze wzmianki źródłowe o Radziwiu są zawarte w „Kronice” Galla-Anonima i dotyczą ugody pomiędzy księciem Władysławem Hermanem a jego synami Zbigniewem i Bolesławem III Krzywoustym w sprawie komesa Sieciecha, która nastąpiła po drugiej stronie Wisły naprzeciw grodu płockiego. Sieciech był jednym z najbardziej wpływowych ówczesnych możnowładców polskich, m.in. sfinansował budowę kościoła św. Benedykta w Radziwiu. Następnym źródłem jest dekret z 1187 r. w sprawie żądań Sieciecha i Krzywosądza zwrotu kościoła św. Benedykta w Radziwiu, należącego wówczas do katedry płockiej. Kolejnymi pisanymi śladami o Radziwiu są trzy zapisy związane z księciem Konradem I Mazowieckim, w których wymieniony został kościół św. Benedykta oraz port nad Wisłą. Dwa zapisy pochodzą z 1228 r. a jeden z 1239 r.

Można przypuszczać, że Radziwie jest starsze niż Płock, gdyż zapewne obsługiwało bród i przeprawę wiślana przed wybudowaniem grodu warownego na Wzgórzu Tumskim. Według S. Trawkowskiego Radziwie na przełomie XI i XII w. *miało charakter osady handlowej i rzemieślniczej*⁶¹¹. W okresie do rozbiorów Polski było siedzibą parafii wchodzącej w skład diecezji

607 R. Schild, *Stratygrafia archeologiczna wydm śródlądowych widziana z Mazowsza (Instytut Historii Materialnej PAN w Warszawie)*, „Rocznik gleboznawczy”, 1982, t. XXXIII, nr 3-4, Warszawa 1982.

608 Uchwała RMP z 27.05.1991 r., DUWM 1991.

609 A. J. Papierowski, J. Stefański, *Radziwie*, s. 431-434.

610 S. Chrzanowski, *Radziwie bliskie i nieznanne. Wyspa na niebezpiecznej rzece*, „Notatki Płockie” 1963, nr 26, s. 16-23; F. Dorobek, Z. Sokołowski, M. Sołtysiak, *Radziwie*, Płock 1965.

611 S. Trawkowski, *Taberny płockie na przełomie XI i XII w.*, „Przegląd Historyczny” 1976, nr 53, z. 4, s. 738.

płockiej i przez długi czas było własnością Wikariuszy Kapituły Płockiej. Do tej parafii należały wsie: Brwilno, Dzierżąnia, Krzywokołek, Moździerz, Sapa, Socha i Soczewka.

W XVIII w. duża wieś Radziwie posiadała zarząd z wójtem i czterema ławnikami. Liczba ludności w 1775 r. wynosiła 457 mieszkańców, domów było 66. Po 1793 r. w wyniku II rozbioru Polski Radziwie zostało odłączone od diecezji płockiej i weszło do archidiecezji warszawskiej, następnie znalazło się w departamencie płockim Księstwa Warszawskiego, później w ramach zaboru rosyjskiego – w województwie płockim (od 1837 r. – w guberni płockiej). W 1800 r. szacuje się liczbę ludności na 800 mieszkańców, natomiast w 1850 r. – ok. 1500 osób. Od 1838 r. Radziwie miało sezonowe połączenie mostowe z Płockiem. Most łyżwowy eksploatowany był z wyłączeniem okresu zimowego.

Administracyjnie Radziwie do XIX w. należało do gromady Łąck w powiecie gostyńskim województwa rawskiego, później województwa mazowieckiego. Pomiędzy ul. Kolejową i Krakówki z wejściem od ul. św. Siostry Faustyny znajduje się cmentarz rzymskokatolicki z XIX w.⁶¹² W 1902 r. przy ul. Dobrzykowskiej wybudowano nowy neogotycki kościół pw. św. Benedykta⁶¹³. Na przełomie XIX i XX w. powstały pierwsze budynki murowane. W czasie I wojny światowej w 1916 r. Niemcy wybudowali stały most drogowy tzw. „wojenny” łączący dzielnicę Radziwie z Płockiem prawobrzeżnym. W 1918 r. w Radziwiu było 84 domów murowanych i 12 drewnianych.

Radziwie przyłączono administracyjnie do Płocka w 1923 r., jednakże praktyczne nastąpiło to dopiero w połowie 1926 r. W okresie dwudziestolecia międzywojennego na terenie Radziwia przy ul. Kolejowej wybudowano w 1924 r. towarowo-pasażerski dworzec kolejowy, stanowiący zakończenie linii kolejowej Kutno – Gostynin – Radziwie. W warunkach braku mostu kolejowego przez Wisłę, stanowił on dla Płocka ważny punkt przeładunku towarów transportowanych koleją do (i z) różnych rejonów kraju. Na terenie osiedla znajdują się nasypy pozostałości po kolei wąskotorowej umożliwiającej transport surowca i produktów do tartaku i portu na Wiśle oraz dużej fabryki papieru „Soczewka” w Moździerzu, który po II wojnie światowej otrzymał nazwę Soczewka.

Na południe od ul. Portowej znajduje się elektrownia, którą władze miasta wybudowały w latach 1927-1929. Lokalizacja w Radziwiu pierwszej płockiej elektrowni o mocy 500 kw, następnie rozbudowywanej w 1937 r. do mocy 2000 kw, była konsekwencją wybudowanej bocznicą kolejowej w Radziwiu, umożliwiającej transport węgla oraz z dostępnego niskiego brzegu Wisły (z uwagi na zaopatrzenie elektrowni w wodę do chłodzenia urządzeń). Elektrownia funkcjonowała do lat 70. XX w.

Zakończenie budowy linii kolejowej Płock – Sierpc nastąpiło w 1937 r., natomiast most drogowo-kolejowy przez Wisłę oddano do eksploatacji w końcu 1938 r. Przez prawie cały okres dwudziestolecia międzywojennego trwały intensywne roboty przy wzmacnianiu wałów ochronnych lewobrzeżnej Wisły⁶¹⁴, natomiast rozbudowa portu rzeczno-głazowego przy ul. Popłacińskiej przedbiegała do końca 1937 r.⁶¹⁵ Wskutek niemieckich bombardowań Płocka w czasie II wojny światowej Radziwie doznało najwięcej wojennych zniszczeń. Według danych z 1944 r. pozostało 154 domów murowanych i 269 domów drewnianych.

612 A. J. Papierowski, J. Stefański, *Cmentarz w Radziwiu*, s. 118.

613 Ibid., *Kościół pw. św. Benedykta*, s. 253-254.

614 H. Sęczykowski, Z. Sokołowski, *Teraźniejszość i przyszłość Radziwia*, „Notatki Płockie” 1964, nr 1-2/27-28, s. 7-9; F. Dorobek, Z. Sokołowski, M. Sołtysiak, *Radziwie*, Płock 1965.

615 A. J. Papierowski, J. Stefański, *Porty w Radziwiu*, s. 408-409.

Informacje ogólne

Powierzchnia osiedla – 914 ha, liczba mieszkańców – 3463. Osiedle stanowi północno-zachodnią część Płocka lewobrzeżnego, położone jest w nizinie nadrzecznej na terenach zalewowych Wisły. Osiedle graniczy z osiedlami: Pradolina Wisły i Góry. Obecnie Radziwie z częścią miasta prawobrzeżnego połączone jest dwoma przeprawami mostowymi na Wiśle: stalowym mostem drogowo-kolejowym im. Legionów J. Piłsudskiego (odbudowanym po wojnie w 1950 r.) i podwieszonym mostem wantowym im. Solidarności, eksploatowanym od 2004 r.⁶¹⁶

W północnej części osiedla w pasie przy Wiśle na zachód od mostu im. Legionów J. Piłsudskiego funkcjonuje niewielki rejon przemysłowy: stocznia rzeczna Centromost⁶¹⁷, baseny portowe i elewator zbożowy, zaprojektowany w architekturze nawiązującej do zabudowy zabytków na Wzgórzu Tumskim. W rejonie ulic Portowej i Kolejowej powstał rejonowy ośrodek handlowy. W pobliżu dworca PKP Radziwie w ul. Tartacznej znajduje się teren dawnego zaplecza budowlanego, które pozostało po wstrzymanej w latach 80. realizacji dużej mleczarni. Z daleka widoczny jest wysoki komin nieskończonej kotłowni.

Przez ulice Kolejową i Kutnowską przebiega droga krajowa nr 62 w kierunku Włocławka. Na skrzyżowaniu ulic Kolejowej, Portowej i wjazdu na most drogowo-kolejowy wybudowano rondo im. inż. J. M. Lajourdie, natomiast na skrzyżowaniu Trasy ks. Jerzego Popiełuszki z ul. Dobrzykowską – rondo 19 Pułku Piechoty Odsieczy Lwowa. Na południe od ronda Lajourdie i linii kolejowej jest usytuowany Stadion ZKS Stocznowiec, który ostatnio został zmodernizowany. Przy ul. Krakówka 4 wybudowano okazały gmach Gimnazjum im. Jana Pawła II, natomiast przy ul. Popłacińskiej 37 funkcjonuje Prywatne Studium Techniki Dentystycznej. Dla potrzeb lewobrzeżnego Płocka powołano w ul. Popłacińskiej 8 Jednostkę Ratowniczo-Gaśniczą Komendy Miejskiej Państwowej Straży Pożarnej Nr 2.

Na terenie ograniczonym ulicami Kapitańską, Szkutniczą i Teligi w 2005 r. udostępniono mieszkańcom Park Rekreacji i Sportu. Kolejny obszar rekreacyjny stanowi plac im. Janusza Mościckiego,⁶¹⁸ utworzony m.in. na terenie zasypanego Starego Portu, w którym w XIX w. i na początku XX w. „zimowały” elementy mostu łyżwowego. W obszarze pomiędzy mostami na Wiśle oraz pomiędzy lewym brzegiem rzeki a ul. Dobrzykowską znajdują się ogródki działkowe: Nadwiślański i Złote Piaski. Ze względu na lokalizację oraz zadbaną i obfitą zieleń stanowią one „płuca Płocka”.

Pierwszą urbanistyczną koncepcję rozwoju Radziwia opracował w 1963 r. Zbigniew Sokołowski. Opracowanie to zamieścił w rozdziale pt. *Problemy przestrzennej struktury Radziwia* w publikacji pt. *Radziwie* (Płock – 1965). Pierwszy plan ogólny zagospodarowania przestrzennego osiedla Radziwie opracowali w 1992 r.: Alicja Krymowa (główny projektant), Paweł Paprocki, Barbara Piosik, Piotr Malinowski i Jan Rolle. Następnie tenże zespół sporządził plany szczegółowe Radziwia. Obecnie w osiedlu aktywnie funkcjonuje „Towarzystwo Miłośników Radziwia”⁶¹⁹.

616 W. A. Koński, *Historia płockich mostów na Wiśle*, [w:] *Mosty Płocka. Historia i przyszłość*, Płock 1998; także, J. Biliszczuk (red.), *Podwieszony most przez Wisłę w Płocku*, Płock, Warszawa, Łódź, Wrocław 2007; także, P. Gryszpanowicz, *Płockie mosty na Wiśle*, Płock 2017.

617 W. Serafimowicz, B. Trębala, *Z dziejów budownictwa...op. cit.*, s. 208.

618 A. J. Papierowski, J. Stefański, *Mościcki Janusz*, s. 329-330.

619 Ibid., *Towarzystwo Miłośników Radziwia*, s. 501.

Osiedle Skarpa

Zarys historyczny

Osiedle Skarpa utworzono Uchwałą RMP z 27 maja 1991 r.⁶²⁰ Nazwa osiedla wynika z jej lokalizacji, pochodzi od skarpy wiślanej znajdującej się na zachodzie osiedla oraz na północy – od skarpy rzeki Brzeźnicy⁶²¹. Wcześniej w okresie PRL obszar os. Skarpa łącznie z obecnymi osiedlami Miodowa i os. Łukasiewicza stanowiły dzielnicę statystyczną Dobrzyńska, która w czasie budowy nosiła nazwę Wielka Dobrzyńska. Grunty jaru rzeki Brzeźnica, czyli obszar przynależny do obecnego os. Skarpa należały według dokumentu króla Kazimierza Wielkiego z 1361 r. do płockiego zespołu osadniczego. Os. Skarpa powstawało sukcesywnie wraz z rozbudową poza murami obronnymi Przedmieścia Dobrzyńskiego – wzdłuż obecnych ulic Kazimierza Wielkiego i Dobrzyńskiej. Teren osiedla należał do dawnego folwarku powikariuszowskiego. W początkowej części ul. Dobrzyńskiej w 1825 r. wybudowano klasycystyczne rogatki Dobrzyńskie w kształcie rotund.

Informacje ogólne

Powierzchnia osiedla – 172 ha, liczba mieszkańców – 8292. Osiedle znajduje się w północno-zachodniej części Płocka prawobrzeżnego na południe od rzeki Brzeźnicy i jest zlokalizowane wzdłuż ul. Dobrzyńskiej, stanowiącej część drogi krajowej nr 559, prowadzącej do Lipna i Torunia. Zabudowę osiedla od początku lat 60. XX w. urbanisci podzielili na dwie części: Skarpa A – północno-wschodnia część osiedla (teren pomiędzy ulicami Dobrzyńska, Mościckiego i Miodową oraz skarpy rzeki Brzeźnica) i Skarpa B – południowo-zachodnia część osiedla (teren pomiędzy ulicą Dobrzyńska, skarpy wiślaną i skarpy rz. Brzeźnicy). Trzecią część osiedla stanowi rekreacyjny rejon poniżej skarpy wiślanej wokół jeziora Zalew Sobótka, który włączono do osiedla dopiero w 2017 r. Osiedle graniczy z osiedlami: Winiary, Dobrzyńska i Stare Miasto.

Około 1955 r. w okolicach jaru Brzeźnicy rozpoczęto budowę domów jednorodzinnych. Budynki mieszkalne w technologii wielkiego bloku w osiedlu realizowano od 1964 r. do końca lat 70. Przyjęto koncepcję uzupełniania istniejącej jednorodzinnej zabudowy nowymi budynkami wielorodzinnymi. Główne osiedlowe obiekty handlowo-usługowe zlokalizowano wzdłuż ul. Dobrzyńskiej. Na osiedlu od 1995 r. funkcjonuje Lokatorsko-Własnościowa Spółdzielnia Mieszkaniowa Petrodom (obecnie ma siedzibę na os. Dobrzyńska, ul. Słowackiego 6). Pod numerem 2a na tejże ulicy znajduje się Filia Biblioteczna Nr 13 Książnicy Płockiej, która obsługuje mieszkańców osiedli Skarpa i Dobrzyńska.

Wzdłuż ulic Dobrzyńskiej i Kazimierza Wielkiego nad jarem rzeki Brzeźnica Płockie Przedsiębiorstwo Robót Mostowych⁶²² wybudowało dwa mosty żelbetowe, które połączyły stare i nowe osiedla miejskie z kombinatem rafineryjnym i petrochemicznym⁶²³. Przy ul. Jasnej - w kierunku ujścia rz. Brzeźnica do Wisły mieści się przepompownia ścieków. W strefie skarpy wiślanej wzdłuż ul. Kazimierza Wielkiego w rejonie ul. Jasnej w latach 70. załoga MZRiP w czynie społecznym uporządkowała teren i urządziła Park na Zdunach oraz wyremontowała zejścia do plaż wiślanych i do jeziora Sobótka. Przy ul. Kazimierza Wielkiego Przedsiębiorstwo Inwestycji Komunalnych (PIK) zaprojektowało i wybudowało dwa ekskluzywne kompleksy mieszkalne z widokiem na Wisłę. Na

620 Uchwała RMP z 27.05.1991 r., DUWM 1991.

621 Uchwała Nr 524/XXX/2017 RMP z 28 III 2017 r. w sprawie utworzenia Zespołu Przyrodniczo-Krajobrazowego Jaru Rzeki Brzeźnica, DUWM 2017.

622 *Powstanie, rozwój i działalność Płockiego Przedsiębiorstwa Robót Mostowych*, Opr. zbiorowe, Płock 1980.

623 W. A. Koński, *Płocka Petrochemia 1960-1985*, Płock 1986.

skrzyżowaniu ulic Dobrzyńskiej, Gałczyńskiego i Na Skarpie wykonano nowoczesne rondo im. Grabskich.

Przy ul. Asnyka na terenie parafii pw. Ducha Świętego zbudowano w latach 2000-2003 kościół pw. Dobrego Pasterza⁶²⁴. Obok kościoła postawiono w 2005 r. kamień pamiątkowy poświęcony Janowi Pawłowi II⁶²⁵. Plac położony na terenie w pobliżu plaży przy zalewie Sobótka otrzymał 30 października 2012 r. nazwę Skweru Harcerstwa Płockiego. Pomędzy ul. Kazimierza Wielkiego a górną trasą spacerową wzdłuż skarpy wiślanej znajduje się cmentarz ewangelicki założony w XIX w., na którego terenie znajduje się kaplica kościoła ewangelicko-augsburskiego.

Dokumentację urbanistyczną os. Skarpa B zaczął opracowywać arch. Zbigniew Sokołowski⁶²⁶. Autorem dokumentacji urbanistyczno-architektonicznej os. Skarpa A był Tadeusz Majewski⁶²⁷ z Biura Projektowo-Badawczego Budownictwa Miastoprojekt Mazowsze w Warszawie.

Nowoczesne obiekty

- Dom Kultury PKN Orlen⁶²⁸ przy ul. Kazimierza Wielkiego 41 (nazwa popularna „Dom Technika”), w latach 1970-1990 był siedzibą Rady Wojewódzkiej NOT w Płocku. Obiekt wykonała PBP Petrobudowa;
- Dom Studenta „Wcześniak” Filii Politechniki Warszawskiej w Płocku przy ul. Dobrzyńska 5. Obiekt wybudował w latach 70. ubiegłego wieku Płocki Kombinat Budowlany;
- budynek mieszkalny wielorodzinny przy ul. Na Skarpie 24 (z pięknym widokiem na Wisłę), zarządzany przez Spółdzielnię Mieszkaniowo-Lokatorskiej Komunalnik;
- dwa budynki mieszkalne o interesującej architekturze przy ul. Kazimierza Wielkiego 23 i 37 (zrealizowane przez dewelopera Przedsiębiorstwo Inwestycji Komunalnych (PIK));
- nowy kompleks mieszkalny przy ul. Kazimierza Wielkiego usytuowany przy skarpie Wiślanej, zrealizowany przez PIK.

Osiedle Stare Miasto

Zarys historyczny

Historycznie najstarszą zabudową mieszkalną na terenie os. Stare Miasto było przygródzie, powstałe w pierwszej połowie XI w., położone w południowym rejonie obecnego placu Narutowicza, równoległe do skarpy wiślanej wzdłuż dawnego traktu Dobrzyń – Czerwińsk. W okresie późniejszym po zwiększeniu liczby mieszkańców i zabudowie całego obszaru placu Narutowicza nazwano je podgrodzem „biskupim”. Utworzony na tym terenie rynek był w XIII w. bazarem osady biskupiej otoczonej wałem drewniano-ziemnym, nazywanej w końcu średniowiecza „starym miastem”. W okresie późniejszym bazar biskupi nazwano rynkiem Kanonicznym, który przemianowano II RP na plac Narutowicza.

Realizacja przywileju lokacyjnego z 1237 r. spowodowała utworzenie w rejonie między obecnym placem Narutowicza a cyplem „Górki” wzdłuż dzisiejszej ul. Kościuszki „pierwszej osady

624 A. J. Papierowski, J. Stefański, *Kościół pw. Dobrego Pasterza*, s. 250-251.

625 Ibid., *Kamień pamiątkowy poświęcony Janowi Pawłowi II*, s. 407.

626 J. B. Nycek, K. Badowski, *Noty biograficzne budowniczych Płocka: Sokołowski Zbigniew*, s. 228.

627 Z. Sokołowski, M. Sołtysiak, *Płock. Urbanistyka i architektura...op. cit.*, s. 139-140.

628 A. J. Papierowski, J. Stefański, *Dom Technika PKN Orlen SA*, s. 137-138.

książęcej”⁶²⁹. W połowie XIV w. w wyniku lokacji chełmińskiej nastąpiła zabudowa wokół obecnego placu Stary Rynek. Powstała wówczas druga osada książęca na północnym-zachodzie w stosunku do osady biskupiej, która utworzyła się wokół placu-ryнку kanonicznego. Dzisiejszy plac Starego Rynku o kształcie prostokąta o bokach ok. 70 x 140 m stanowił rdzeń ówczesnego „nowego miasta” i jako moduł centralny został otoczony ośmioma zabudowanymi segmentami o tych samych wymiarach. Równocześnie każdy segment (blok) w miarę możliwości podzielono na biegnące przez całą ich głębokość działki własnościowe o jednakowej szerokości⁶³⁰. Obie osady biskupia i druga książęca zostały otoczone wałem drewniano-ziemnym.

Za czasów króla Kazimierza Wielkiego ówczesną podstawową aglomerację płocką (osadę biskupią i osadę książęcą) powiększono i otoczono wysokim murem warownym⁶³¹. W północno-wschodniej części ówczesnej płockiej aglomeracji powstało osiedle żydowskie, które w okresie późniejszym obejmowało ulice: Synagogałną, Staromiejską, Żydowską, Jerozolimską i Tylną, a później od połowy XIX w. również – teren wzdłuż ul. Kwiatka (dawniej ul. Szerokiej) do ul. Tumskiej.

Historycznie Stare Miasto⁶³² to obszar, na którym skupia się większość zabytków architektury świeckiej i sakralnej, jego powierzchnia wynosi ok. 20 ha, a wytyczał jej granice kazimierzowski mur obronny⁶³³, przebiegający od Wzgórza Zamkowego, poprzez ulicę Mostową⁶³⁴, Dom pod Trąbami⁶³⁵, południowy odcinek ulicy Tumskiej⁶³⁶, Kwiatka,⁶³⁷ Okrzei⁶³⁸ i koronę skarpy wiślanej⁶³⁹. W granicach tak zdefiniowanego Starego Miasta znajdują Wzgórze Tumskie oraz się dwa znaczące w dziejach miasta place handlowe: pierwszy rynek Kanoniczny (utworzony we wczesnym średniowieczu) i drugi – zwany Starym Rynkiem.

Terytorium os. Starego Miasta obejmuje poza obszarem miasta z XIV w. również dawne przedmieścia Dobrzyńskie i Bielskie, które znajdowały się poza murem obronnym i fosą w rejonach bram dobrzyńskiej i bielskiej. W okresie znacznego zwiększenia obszaru i liczby mieszkańców Płocka w XIX w. na północnym wschodzie ówczesnego miasta (pomiędzy ul. Królewicką i Al. Jachowicza na przedłużeniu ul. Tumskiej) został wytyczony w 1872 r. Nowy Rynek⁶⁴⁰, który przejął po bazarze na Starym Rynku główne miejskie funkcje handlowe. Przy skrzyżowaniu Al. Kobylińskiego z ul. Topolową założono w 1780 r. cmentarz rzymsko-katolicki. Ten zabytkowy cmentarz od kilkunastu lat ponownie jest użytkowany⁶⁴¹.

Nazwa „Stare Miasto” w różnych okresach była używana jako: 1/ obszar zabudowy placu Narutowicza (w XIII w. – osada biskupia); 2/ obszar zabudowy miasta z okresu XIV w. (otoczonego murami warownymi); 3/ „Starówka” – na przełomie XIX i XX w. oraz w dwudziestoleciu międzywojennym (obszar miasta pomiędzy dawnymi Wielkimi Alejami i rz. Wisłą); 4/ Śródmieście w okresie PRL (obszar miasta pomiędzy al. Kilińskiego, Al. Jachowicza, Al. Kobylińskiego i ul. Topolową

629 Obecnie dawna pierwsza „osada książęca” znajduje się w granicach osiedla Kolegialna, które powstało w wyniku podziału dużego osiedla Stare Miasto na dwie części: os. Stare Miasto (małe) i os. Kolegialna.

630 Z. Polak, *Płock średniowieczny – kontynuacja czy nowa jakość*, s. 315-317, [w:] *Płock wczesnośredniowieczny*.

631 ks. T. Żebrowski, *Stolica książąt mazowieckich i płockich...op. cit.*, s. 43-98.

632 Ibid., *Stare Miasto*, s. 460-461.

633 Ibid., *Mury obronne*, s. 331-332.

634 Ibid., *Ulica Mostowa*, s. 510-511.

635 Ibid., *Dom pod Trąbami*, s. 136-137.

636 Ibid., *Ulica Tumska*, s. 511.

637 Ibid., *Kwiatek Józef*, s. 274.

638 Ibid., *Okrzeja Stefan ps. Witold, Ernest*, s. 348.

639 Ibid., *Skarpa wiślana*, s. 453.

640 A. M. Stogowska, *Życie społeczno-gospodarcze Płocka...op. cit.*, s. 137-198.

641 A. J. Papierowski, J. Stefański, *Cmentarz Rzymsko-Katolicki Stary*, s. 114..

oraz rz. Wisłą); 5/ pierwsza wersja „dużego” osiedla Stare Miasto – według uchwały RMP z 27 maja 1991 r. (tożsama z dzielnicą Śródmieście w okresie PRL, czyli obecne „małe” os. Stare Miasto łącznie z os. Kolegialna); 6/ dzisiejsza wersja „małego” osiedla Stare Miasto – według uchwały RMP z 21 października 1991 r., która stanowi zachodnią część „dużego” osiedla Stare Miasto (tj. obszar pomiędzy ul. Tumską i ul. Nowy Rynek, Al. Kobylińskiego, ul. Topolową oraz rzeką Wisłą); 7/ „Centrum Historyczne” – obejmuje zabytki „Starówki”.

Informacje ogólne

Aktualne granice osiedla Stare Miasto wyznacza Uchwała RMP z 1 października 1991 r.⁶⁴² w której określono jego obszar poprzez podział dużego osiedla „Stare Miasto” (ustalonego Uchwałą z 27 maja 1991 r.)⁶⁴³ – wzdłuż osi „Nowy Rynek – Tumską” na dwie części: os. Stare Miasto (część zachodnia) i os. Kolegialna (część wschodnia). Poprzednie duże osiedle Stare Miasto obejmowało rejon nazywany popularnie miastem kongresowym (teren pomiędzy koroną skarpy wiślanej a obecnymi ulicami: al. Kilińskiego, Al. Jachowicza, Al. Kobylińskiego oraz ul. Topolową). Osiedla Stare Miasto i Kolegialna są historycznie najstarszym obszarem miasta, stanowią zabytkowe centrum miasta, wcześniej w latach PRL stanowiły dzielnicę Śródmieście.

Obecne osiedle Stare Miasto – to obszar po zachodniej stronie ul. Tumskiej wraz z placami: Narutowicza, Stary Rynek i Nowy Rynek (z wyłączeniem dawnego grodu na Wzgórzu Tumskim i rejonu „Rybaki”). Osiedle graniczy z osiedlami: Skarpa, Miodowa, Tysiąclecia, Kochanowskiego i Kolegialna. Powierzchnia ewidencyjna osiedla wynosi 79 ha, natomiast liczba mieszkańców według stanu na koniec 2020 r. – 3378 osób.

W PRL na terenie ówczesnego śródmieścia (tj. obecnych osiedli Stare Miasto i Kolegialna) bezpośrednio po okupacji hitlerowskiej przystąpiono do prac naprawczych i remontowych substancji mieszkaniowej, następnie zajmowano się wyburzaniem ruder i „budownictwem plombowym” (uzupełniającym starą zabudowę) oraz budową mini-osiedli mieszkalnych. Na początku lat 60. XX w. powstał zespół budynków wielorodzinnych w rejonie ulic Nowowiejskiego, Kazimierza Wielkiego i Okrzei. Nazwano go osiedlem „Wolnej Afryki”, gdyż ul. Nowowiejskiego nosiła wówczas nazwę Wolnej Afryki⁶⁴⁴.

W drugiej połowie lat 60., w ramach rozbudowy miasta i przebudowy ówczesnego centrum oraz powiązania budowanych nowych osiedli z zabudową staromiejską w jednolity organizm urbanistyczny, zrealizowano ustalenia ogólnokrajowego konkursu urbanistyczno-architektonicznego z 1962 r. Autorami dokumentacji zostali Stefan Putowski i Tadeusz Zieliński z Zakładów Doświadczalnych Akademii Sztuk Pięknych w Warszawie. Zaprojektowano nową zabudowę na skrzyżowaniu dwóch głównych ówczesnych tras komunikacyjnych: ul. Bielskiej oraz Al. Jachowicza i Al. Kobylińskiego. Nowe centrum Płocka w obszarze os. Starego Miasta zajmowało teren pomiędzy Nowym Rynkiem i ulicami: Królewiecka, Bielska i Al. Jachowicza, gdzie powstały: hotel Petropol, Dom Kultury (teatr), Rzemieślniczy Dom Handlowy („antypodkowa”), Dom Meblowy, salon usług radiowo-telewizyjnych, salon motoryzacyjny i stacja TOS, szkoła „Matka” oraz Poczta Główna⁶⁴⁵. Obiekty te pomiędzy starą zabudową miasta a nowymi osiedlami tworzyły południową część Nowego Centrum (kompleksu handlowo-usługowego i kultury).

W osiedlu funkcjonuje Urząd Miasta Płocka, którego podstawowe wydziały ulokowane są w ratuszu na Starym Rynku 1. W działaniach inwestorsko-budowlanych na os. Stare Miasto aktywnie uczestniczy

642 Uchwała RMP z 1.10.1991 r., DUWM 1991.

643 Uchwała RMP z 27.05.1991 r., DUWM 1991.

644 M. Woźniak, *Rozwój gospodarczy Płocka w latach 1945-1969*, Płock 1970.

645 Z. Sokołowski, M. Sołtysiak, *Płock. Urbanistyka i architektura*, Warszawa 1975, s. 139 i 142.

Miejskie Towarzystwo Budownictwa Społecznego sp. z o.o. (MTBS)⁶⁴⁶ przy ul. Kwiatka 5 i Spółdzielnia Mieszkaniowa Lokatorsko-Własnościowa Komunalnik – ul. Okrzei 2. Ważną funkcję inwestorską na zabytkowej części osiedla pełni Agencja Rewitalizacji Starówki (ARS). Przy ul. Kazimierza Wielkiego 9 znajduje się siedziba najstarszego płockiego dewelopera Przedsiębiorstwa Inwestycji Komunalnych (PIK), natomiast przy ul. Bielskiej 11 mieści się Miejski Zarząd Dróg oraz Biuro Projektów Miejskich, zaś przy ul. Bielskiej 10 Biuro Architektoniczne Hibnera. Obecnie na osiedlu aktywnie działa „Stowarzyszenie Starówka Płocka”, które przedmiotem działania są os. Stare Miasto i os. Kolegialna.

W 1994 r. został opracowany przez Alicję Krymową i Jana Lemańskiego „Szczegółowy plan zagospodarowania przestrzennego Śródmieścia Płocka” (dotyczył obecnych osiedli: Stare Miasto i Kolegialna). Znaczne zwiększenie zakresu robót modernizacyjnych i remontowych na tym zabytkowym terenie miasta nastąpiło po zatwierdzeniu przez RMP „Strategii rewitalizacji Starówki” (kwiecień 1997 r.)⁶⁴⁷ oraz ustanowieniu w 2017 r. Specjalnej Strefy Rewitalizacji⁶⁴⁸.

Na terenie os. Stare Miasto znajdują się ważne ośrodki pedagogiczne i badawczo-naukowe oraz kultury:

- Wyższe Seminarium Duchowne przy ul. Nowowiejskiego 2⁶⁴⁹;
- Towarzystwo Naukowe Płockie – plac Narutowicza 8⁶⁵⁰;
- Oddział Muzeum Żydów Mazowieckich przy Muzeum Mazowieckim – ul. Kwiatka 7;
- Oddział Etnograficzny przy Muzeum Mazowieckim – ul. Kazimierza Wielkiego 11b;
- Liceum Ogólnokształcące im. Marszałka Stanisława Małachowskiego⁶⁵¹ – ul. Małachowskiego 1;
- Zespół Szkół Ekonomiczno-Kupieckich im. Ludwika Krzywickiego – ul. Nowowiejskiego 4;
- Centrum Edukacji⁶⁵² im. Ignacego Łukasiewicza⁶⁵³ – Al. Kobylińskiego 25;
- Płocki Ośrodek Kultury i Sztuki⁶⁵⁴ przy ul. Tumaska 9;
- Młodzieżowy Dom Kultury⁶⁵⁵ przy ul. Tumaska 9;
- Filia Biblioteczna Nr 5 Książnicy Płockiej przy ul. Tumskiej 1.

Wizytówką i atrakcją turystyczną obecnego zmniejszonego osiedla Stare Miasto są płockie zabytki, które znajdują się na terenie dawnego średniowiecznego Płocka (z wyłączeniem obiektów na

646 Spółką MTBS od początku kieruje Mirosław Kłobukowski, były prezes Młodzieżowej Spółdzielni Mieszkaniowej.

647 <http://www.ars.plock.pl>.

648 Uchwała Nr 612/XXXV/2017 RMP z 29 VIII 2017 r. w sprawie ustanowienia Specjalnej Strefy Rewitalizacji.

649 https://pl.wikipedia.org/wiki/Wyższe_Seminarium_Duchowne_w_Płocku.

650 H. Kostanecka, *Towarzystwo Naukowe Płockie 1820-1830 – 1907-1957. Szkice i materiały*, Płock 1957; także, M. Kieffer-Kostanecka, *Towarzystwo Naukowe Płockie*, s. 105-110, [w:] *Dziesięć wieków Płocka*, Płock 1969; także, A. M. Stogowska, *Dzieje i funkcje Biblioteki Towarzystwa Naukowego Płockiego (1820-1985)*, Płock 1994; także, T. Bodal, *Towarzystwo Naukowe Płockie w latach 1945-1995*, Płock 1996; także, M. Chudzyński, *180 lat Towarzystwa Naukowego Płockiego – w służbie regionu i kraju*, „Notatki Płockie” 2000, nr 2/183, s. 11-18; także, Z. P. Kruszewski, A. Kansy, *Skarby Towarzystwa Naukowego Płockiego*, Płock 2005; także, W. Koński, *Poczet prezesów odrodzonego Towarzystwa Naukowego Płockiego*, Płock 2007; także, Z. Kruszewski, *Towarzystwo Naukowe Płockie w odrodzonej Polsce*, Płock 2018.

651 A. J. Papierowski, J. Stefański, *Liceum Ogólnokształcące im. Marszałka Stanisława Małachowskiego*, s. 280-284.

652 Ibid., *Zespół Szkół Zawodowych Centrum Edukacji*, s. 562-563.

653 https://pl.wikipedia.org/wiki/Zespół_Szkół_Centrum_Edukacji.

654 A. J. Papierowski, J. Stefański, *Płocki Ośrodek Kultury i Sztuki*, s. 523-524.

655 Ibid., *Młodzieżowy Dom Kultury*, s. 382-384.

Wzgórzu Tumskim oraz na obszarze – po zachodniej stronie od osi ul. Tumskiej i Nowy Rynek, które obecnie są w obrębie osiedla Kolegialna).

Należą do nich m.in.: Dom kanonika Stefana z Miszewa (siedziba TNP) – plac Narutowicza 8, zabudowa dawnego Kolegium Pojezuickiego wraz z wieżą i piwnicami dawnej Kolegiaty pw. św. Michała (LO im. Marszałka S. Małachowskiego) – ul. Małachowskiego 1, Kościół farny pw. św. Bartłomieja⁶⁵⁶ z dzwonnica i plebania – ul. Kazimierza Wielkiego 1/2, Spichlerze – ul. Kazimierza Wielkiego 13 i 13a, Zespół sakralny poreformacki (Kościół pw. św. Jana Chrzciciela⁶⁵⁷ z klasztorem wraz obiektami Wyższego Seminarium Duchownego) – ul. Nowowiejskiego 2, Dom pod Opatrznością (Biblioteka im. Zielińskich) – plac Narutowicza 2, dawny Pałac Biskupi (Sądy) – plac Narutowicza 4/6, Ratusz (Urząd Miasta Płocka) – Stary Rynek 1, Zespół klasztorno-katedralny oo. Mariawitów⁶⁵⁸ – ul. Kazimierza Wielkiego 27a, siedziba Klasztoru Zgromadzenia Sióstr Matki Bożej Miłosierdzia i Sanktuarium Bożego Miłosierdzia – Stary Rynek 14-18, „Dom Rabina” (Muzeum Żydów Mazowieckich) – ul. Kwiatka 7, dawna Łaźnia Miejska „Mykwa” (Płocka Galeria Sztuki) – ul. Sienkiewicza 36, dawny Hotel Berliński („Dom Darmstadt”) – Stary Rynek 8, Hotel Poznański – ul. Bielska 1. Kompleksowo-przestrzennym zabytkiem w osiedlu są: zabudowa Placu Narutowicza i Starego Rynku oraz ul. Grodzkiej.

Pomniki

- pomnik Trzynastu Straconych⁶⁵⁹ – Plac 13 Straconych⁶⁶⁰ (pomnik upamiętniający polskich obywateli powieszonych w 1942 r. przez hitlerowców);
- pomnik wybitnego uczonego, historyka i socjologa⁶⁶¹ Ludwika Krzywickiego⁶⁶², autorstwa Stanisława Lisowskiego, odsłonięty w 1966 r. na promenadzie skarpy wiślanej (przy ogrodzeniu siedziby TNP);
- popiersie papieża Jana Pawła II, autorstwa Gustawa Zemły – na terenie Wyższego Seminarium Duchownego przy ul. Nowowiejskiego 2;
- popiersie błogosławionego arcybiskupa Juliana Antoniego Nowowiejskiego⁶⁶³, autorstwa Gustawa Zemły, odsłonięte w 1992 r. – na placu Jurgensa⁶⁶⁴ (przed kościołem św. Jana Chrzciciela);
- pomnik-popiersie Ignacego Łukasiewicza, autorstwa Stanisława Lisowskiego, postawione w 2007 r. w Centrum Edukacji im. Ignacego Łukasiewicza przy Al. Kobylińskiego 25;
- pomnik-kompozycja – Dar miasta Darmstadt⁶⁶⁵, wykonany z żelaza na marmurowej płycie, postawiony na początku ul. Łukasiewicza;
- pomnik-laweczka haremistrza i twórcy Zespołu Pieśni i Tańca Dzieci Płocka Wacława Milke (1914-2008)⁶⁶⁶, autorstwa Wojciecha Gryńiewicza, odsłonięty w 2010 r. – na Starym Rynku (przed Domem Darmstadt);

656 Ibid., *Kościół farny św. Bartłomieja*, s. 248.

657 Ibid., *Kościół poreformacki pw. św. Jana Chrzciciela*, s. 249-250.

658 Ibid., *Mariawityzm*, s. 301-306.

659 A. J. Papierowski, J. Stefański, *Pomnik 13 Straconych*, s. 404.

660 Ibid., *Plac 13 Straconych*, s. 517.

661 Ibid., *Pomnik Ludwika Krzywickiego*, s. 404.

662 W. Robak, *Ludwik Krzywicki – profesor od ludzkiego szczęścia*, s. 115-124.

663 *Arcybiskup Antoni Julian Nowowiejski (1908-1941). W pięćdziesiątą rocznicę męczeńskiej śmierci*, (red.) A. Suski, W. Góralski, T. Żebrowski, Płock 1991.

664 A. J. Papierowski, J. Stefański, *Plac Jurgensa*, s. 518.

665 Ibid., *Pomnik – Dar miasta Darmstadt*, s. 404.

666 Ibid., *Milke Wacław*, s. 323-324.

- pomnik-ławeczka wieloletniego prezesa TNP Jakuba Chojnackiego (1922-2006)⁶⁶⁷, autorstwa Marka Zaleskiego, odsłonięty w 2011 r. – na promenadzie skarpy wiślanej (na końcu ul. Chojnackiego – od strony Wisły);
- pomnik Bolesława III Krzywoustego na koniu i jego sześciu pieszych wojów ze sztandarem, autorstwa Zbigniewa Mikielwicz, odsłonięty w 2012 r. – na Placu Książęcym, przy kościele św. Bartłomieja;
- pomnik Teatru, rzeźba upamiętniająca powstały w 1812 r. teatr (makieta dzieła Rajmunda Rembielińskiego), autorstwa Stanisława Płuciennika, odsłonięta w 2012 r., na skarpie wiślanej przy ul. Teatralnej, teatr powstał w wyniku przebudowy dawnego kościoła Świętej Trójcy⁶⁶⁸, który w początkach XV w. na własny koszt odnowiła księżna Aleksandra Olgierdówna (żona Siemowita IV); w 1940 r. rozbiórki teatru dokonali Niemcy;
- pomnik Obrońców Płocka 1920 r., rzeźba – kolumna z piaskowca o wysokości ok. 11 m z wizerunkami krzyży: *Virtuti Militari* i *Krzyż Walecznych*, a także zapis: *Zwycięskim Obrońcom Płocka 1920 roku w 100-lecie odzyskania niepodległości, wdzięczni płocczanie*, autorstwa Gustawa Zemły, odsłonięta w 2018 r. - ul. Tumska 1 (przy placu Narutowicza);
- pomnik ławeczka premiera Tadeusza Mazowieckiego⁶⁶⁹, pierwszego premiera III RP, autorstwa Gustawa Zemły, odsłonięty 2019 r. – na promenadzie skarpy wiślanej (przy gmachu Sądów);
- pomnik Marszałka Sejmu Wielkiego Stanisława Małachowskiego, patrona najstarszej w Polsce szkoły, twórcą pomnika jest Marek Zalewski z Ciechanowa, pomnik odsłonięto w 2021 r. przed gmachem Liceum im. Marszałka Stanisława Małachowskiego.

Osiedle Trzepowo

Zarys historyczny

Obecne os. Trzepowo powstało głównie na terenach dawnych średniowiecznych wsi Trzepowo i Kostrogaj. Zgodnie z Rozporządzeniem Rady Ministrów wieś Trzepowo Stare i osada Powsino zostały włączone do Płocka z końcem 1961 r.⁶⁷⁰, natomiast wieś Kostrogaj znalazła się w granicach Płocka wcześniej, już w 1953 r.⁶⁷¹ W latach 70. i 80. XX w. funkcjonowały dwie dzielnice statystyczne: Kostrogaj Przemysłowy (północno-zachodnia część wsi Kostrogaj – dzisiaj znajduje się w granicach os. Łukasiewicza) i Kostrogaj (południowo-wschodnia część wsi Kostrogaj), która obecnie funkcjonuje w os. Trzepowo. Są one prawie tożsame obszarowo z dzisiejszymi obrębami geodezyjnymi o nazwach: Kostrogaj Przemysłowy i Kostrogaj Rolniczy.

Osiedle Trzepowo utworzono Uchwałą RMP z 27 maja 1991 r.⁶⁷², która doprowadziła do połączenia dwóch dzielnic statystycznych z okresu PRL: Trzepowa i Kostrogaju. Z dokumentów historycznych wynika, że w XIII w. wieś i folwark nad rz. Brzeźnicą nazywano nie Trzepowo, lecz Cerepowo. Trzepowo to dawna wieś biskupia. Na północnych obrzeżach osiedla w ul. Krzywej znajduje się Bezpośrednio po II wojnie światowej kościół pw. św. Aleksego⁶⁷³, będący jednym z

667 W. Robak, *Jakub Chojnacki – człowiek, który oswoił płockie lwy*, s. 189-201; także, Kruszewski, J. Stefański, *Mała encyklopedia TNP...op. cit., Chojnacki Jakub*, s. 130-131;

668 A. J. Papierowski, J. Stefański, *Kościół Św. Trójcy*, s. 259.

669 W. Robak, *Tadeusz Mazowiecki – „moje korzenie są w tym mieście”*, s.181-188.

670 Rozporządzenie RM z 31.12.1961 r. – w sprawie włączenia do Płocka osad i wsi: Trzepowo Stare, Powsino, Maszewo, Maszewo Małe, Winiary, Biała Nowa, Biała Parcele, Chełpowo i Draganie Nowe, Dz.U. 1961.

671 Rozporządzenie RM z 12.09.1953 r. (dotyczy m. in. wsi Kostrogaj), Dz.U. 1953.

672 Uchwała RMP z 27.05.1991 r., DUWM 1991.

673 A. J. Papierowski, J. Stefański, *Kościół św. Aleksego – Trzepowo*, s. 254.

najstarszych drewnianych obiektów na Mazowszu Płockim. W 1827 r. we wsi Trzepowo gmina Brwilno było 18 domów i 43 mieszkańców. Na początku lat 90. XIX w. Trzepowo liczyło 338 mieszkańców i posiadało 32 domy oraz karczmę⁶⁷⁴. W analogicznych terminach wieś Kostrogaj (ówczesna nazwa Kostroga) należała do gminy Rogozino oraz parafii Trzepowo⁶⁷⁵.

Informacje ogólne

Powierzchnia osiedla – 1055 ha, liczba mieszkańców – 645. Osiedle stanowi północno-wschodnią część miasta, jest najbardziej wysuniętym na północ osiedlem mieszkaniowym w Płocku, o małej liczbie mieszkańców i największym terytorium. Osiedle graniczy z osiedlami: Winiary, Podolszyce Północ, Międzytorze, Dworcowa, Kochanowskiego i Łukasiewicza oraz obszarem PKN Orlen, natomiast poza granicami miasta – z gminami: Trzepowo Stare i Kostrogaj.

Osiedle Trzepowo tworzą: 1/wieś Trzepowo (dzisiaj stanowiące osiedle miejsko-wiejskie); 2/ dawne osady Powsino i Niegłosy, w których znajdują się obiekty byłego Zakładu Wykładzin Samochodowych FSO (później po modernizacji – firmy Polorat) oraz obszar Płockiego Parku Przemysłowo-Technologicznego – strefa I i II; 3/ największa płocka nekropolia przy ul. Bielskiej (cmentarz komunalny z kaplicą i domem przedpogrzebowym); 4/ dawny folwark Jędrzejewo; 5/ lotnisko sportowe⁶⁷⁶; 6/ tereny dawnej dużej wsi Kostrogaj, która dzisiaj stanowi w znacznej mierze rejon przemysłowy: giełdy towarowo-samochodowej, oraz wielu firm wzdłuż ul. Targowej od ul. Bielskiej do ul. Otolińskiej (w tym dawne FMŻ).

W południowej części obecnego os. Trzepowo (na terenie południowo-wschodniej części dawnej wsi Kostrogaj) na przełomie lat 50. i 60. w XX w. powstał liczący się w kraju zakład – wielka Fabryka Maszyn Żniwnych⁶⁷⁷, produkująca znane w kraju i zagranicą kombajny zbożowe Vistula i Bizon. Obecnie na terenie po FMŻ funkcjonują m.in.: CNH Polska⁶⁷⁸ – międzynarodowy producent kombajnów zbożowych (dawny New Holland-Bizon) oraz liczący się w kraju dystrybutor i producent pokryć dachowych i systemów elewacyjnych BudMat⁶⁷⁹. W sąsiedztwie byłego FMŻ przy ul. Targowej znajduje się siedziba spółki Mostostal Płock⁶⁸⁰ i jego zaplecze produkcyjne.

W 1973 r. w ul. Bielskiej oddano do użytku największą płocką nekropolię (cmentarz komunalny)⁶⁸¹, w jej obszarze znajduje się kaplica i dom przedpogrzebowy. Na terenie osiedla w pobliżu zaplecza Mostostalu Płock w ul. Targowej usypano kopiec Ku Czcii Płockich Harcerzy poległych w 1920 r.⁶⁸² Poza granicami miasta, po wschodniej stronie ul. Sierpeckiej znajdują się: stary cmentarz rzymskokatolicki⁶⁸³, gdzie pochówki dokonują mieszkańcy Trzepowa oraz pomnik ku czci Żołnierzy poległych w Trzepowie w 1920 r.⁶⁸⁴ Pomnik postawiono w 1938 r., natomiast jego modernizacji dokonano w 2003 r.

674 F. Sulimierski, B. Chlebowski, W. Walewski (red.), *Słownik Geograficzny...op. cit.*, Warszawa 1892, t. 12, Trzepowo, s. 574.

675 *Słownik Geograficzny...op. cit.*, Warszawa 1883, t. 4, s. 476; Cytat: *we wsi Kostrogaj ok. 1882 r. było 18 domów i 182 mieszkańców.*

676 *Płockie skrzydła. Półwiecze Aeroklubu Ziemi Mazowieckiej w Płocku 1957-2007*, red. J. B. Nycek, Płock 2007.

677 J. Stefański, *Dzieje Fabryki Maszyn Żniwnych w Płocku 1870-1977*, Płock 1986.

678 A. J. Papierowski, J. Stefański, *CNH Polska*, s. 112-113.

679 *Ibid.*, *BudMat*, s. 100-101.

680 Serafimowicz, B. Trębała, *Mostostal Płock SA*, s. 213, 255.

681 A. J. Papierowski, J. Stefański, *Cmentarz komunalny - ul. Bielska*, s. 115.

682 *Ibid.*, *Pomnik – kopiec Ku Czcii Płockich Harcerzy poległych w 1920 r.*, s. 403.

683 *Ibid.*, *Cmentarz rzymskokatolicki - ul. Sierpecka*, s. 118-119.

684 *Ibid.*, *Pomnik ku czci Żołnierzy poległych w Trzepowie w 1920 r.*, s. 403.

Z uwagi na bliskość instalacji rafineryjnych i petrochemicznych PKN Orlen i spółki Bassel Orlen Polyolefins oraz „różę wiatrów” os. Trzepowo pełni w znacznej mierze funkcję strefy ochronnej dla miasta, a szczególnie obszar osiedla pomiędzy Zakładem Produkcyjnym PKN Orlen a rzeką Brzeznica oraz teren cmentarza komunalnego i lotnisko. Przy ul. Bielskiej 60 zarejestrowany jest Aeroklub Ziemi Mazowieckiej⁶⁸⁵, zarządzający lotniskiem, zlokalizowanym pomiędzy ul. Jędrzejewo a CNH Polska. Pomiędzy ul. Targową a lotniskiem w sąsiedztwie giełd towarowej i samochodowej znajdują się ogródki działkowe. Znaczna część os. Trzepowo ma nadal charakter rolniczy. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla PPP-T znajdujący się w tym osiedlu opracowali Barbara Bańkowska (Gdańsk) i Jan Rolle (Elbląg).

Niedaleko poza granicami Płocka w Trzepowie Nowym funkcjonował do końca lat 90. dawny Zespół Szkół Rolniczych im. Leokadii Bergierowej zaprojektowany przez Karola Sicińskiego. W 1999 r. obiekty szkolne przekazano do Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej (dzisiaj MUP), zaś szkoła rolnicza zaś została przeniesiona na ul. Kutnowską w os. Góry.

Osiedle Tysiąclecia

Zarys historyczny

Osiedle Tysiąclecia powstało jako obszar między ulicami: Łukasiewicza, Tysiąclecia, Bielska i Al. Kobylińskiego w wyniku Uchwały RMP z 27 maja 1991 r.⁶⁸⁶ Nazwa ulicy i osiedla Tysiąclecia związana jest z obchodami tysiąclecia państwowości Polski w latach sześćdziesiątych XX w. Tereny rolne i sadownicze na których powstało osiedle Tysiąclecia należały w przeszłości do znanej w kraju rodziny Krasieńskich, wcześniej były to tereny kolegiackie.

Informacje ogólne

Powierzchnia osiedla 24 ha, liczba mieszkańców – 5228. Osiedle graniczy z osiedlami: Miodowa, Łukasiewicza, Kochanowskiego i Stare Miasto. Na zlecenie PSML-W PBP Petrobudowa⁶⁸⁷ i warszawski Budomontaż wybudowały w latach 1964-1972 w technologii „wielki blok” kompleks mieszkalny osiedla. W latach 70. XX w. os. Tysiąclecia stanowiło północną część „Nowego Centrum” i nazywane było „Centrum Północ”. Autorem projektu realizacyjnego był Tadeusz Majewski z Miastoprojekt Mazowsze w Warszawie, który dokumentację przygotował w oparciu o projekt dotyczący Centrum Płocka, wykonany przez Stefana Putowskiego i Tadeusza Zielińskiego.

Na terenie os. Tysiąclecia poza kilkoma zespołami budynków mieszkalnych pięciokondygnacyjnych i dwoma kompleksami punktowych budynków jedenastopiętrowych wybudowano: szkołę podstawową, przedszkole, żłobek, klub osiedlowy, ogródek dziecięcy, zaplecze techniczne obsługi osiedla, stację obsługi samochodów i domy handlowo-usługowe. Osiedle przecina w połowie południkowo aleja spacerowa im. Pawła Nowaka (1914-1981)⁶⁸⁸, zasłużonego pierwszego dyrektora MZRiP. Ważną rolę w życiu kulturalnym osiedla i miasta pełni Spółdzielczy Dom Kultury w ul. Krzywoustego 3, w tym budynku znajduje się również m. in. Filia Biblioteczna Nr 4 Książnicy Płockiej.

685 Ibid., *Aeroklub Ziemi Mazowieckiej w Płocku*, s. 20-23.

686 Uchwała RMP z 27.05.1991 r., DUWM 1991.

687 W. Serafimowicz, B. Trębała, *Z dziejów budownictwa...op. cit.*, s. 127-135, 212-213, 175, 178-179.

688 A. J. Papierowski, J. Stefański, *Nowak Paweł*, s. 344-345.

Osiedle Winiary

Zarys historyczny

W dniu 31 grudnia 1961 r. nastąpiło włączenie do Płocka wiosek: Maszewo, Maszewo Małe, Maszewo Duże i Winiary⁶⁸⁹. Osiedle Winiary utworzono w wyniku Uchwały RMP z 27 maja 1991 r.⁶⁹⁰ W okresie PRL obszar ten jako dzielnica statystyczna posiadał kolejne nazwy: Winiary, Maszewo oraz Maszewo z Winiarami. Rodowód nazwy osiedla wywodzi się z XI w., gdy na potrzeby dworu Piastów i biskupiego wieś służebna Winiary uprawiała winnice i wytwarzała wina. Po włączeniu księstwa płockiego do Korony Królestwa Polskiego Winiary były wsią królewską w starostwie płockim województwa płockiego. W XVIII w. Żydzi we wsi prowadzili karczmę, która przetrwała do powstania styczniowego.

W 1827 r. w folwarku i we wsi włościańskiej było 12 domów i 69 mieszkańców, natomiast ok. 1893 r. – tylko 5 domów i 21 mieszkańców⁶⁹¹. W latach 1867–1931 Winiary należały do gminy Brwilno, natomiast w latach 1931–1954 do gminy Biała w powiecie płockim. Gmina ta w Królestwie Polskim przynależała początkowo do województwa warszawskiego, a później do guberni warszawskiej. W okresie międzywojennym gmina znalazła się w woj. warszawskim. Winiary w 1933 r. weszły w skład gromady Maszewo w granicach gminy Biała, składającej się ze wsi Maszewo i Winiary oraz folwarku Winiary. Po II wojnie światowej w związku z reorganizacją administracji wiejskiej (zniesienie gmin) Winiary (jako część gromady Maszewo) weszły w skład nowo utworzonej gromady Maszewo Duże w powiecie płockim. 31 grudnia 1961 r. Winiary wyłączono z gromady Maszewo Duże i włączono je do Płocka.

Informacje ogólne

Powierzchnia osiedla 592 ha, liczba mieszkańców – 1870. Osiedle jest obszarem znajdującym się w północno-zachodniej części Płocka prawobrzeżnego, na południu graniczy z rzekami Wisła i Brzeźnica, na północy – z wielkoprzemysłowym obszarem PKN Orlen, na wschodzie – z ul. Łukasiewicza, na zachodzie – z wsią Duże Maszewo w gminie Stara Biała. Osiedle sąsiaduje z osiedlami: Skarpa, Miodowa i Trzepowo. W latach 1968-1973 powstał główny budynek szpitala wojewódzkiego⁶⁹². W kolejnych dziesięcioleciach następowała rozbudowa i modernizacja obiektów szpitalnych. Obecnie przy szpitalu znajduje się lądowisko dla helikopterów Lotniczego Pogotowia Ratunkowego.

Początkowo osiedle mieszkaniowe na Winiarach sprowadzało się do kilku budynków hotelowych dla lekarzy i pielęgniarek. Wraz z rozbudową Wojewódzkiego Szpitala Zespołonego im. Marcina Kacprzaka przy ul. Medycznej w kolejnych dekadach stopniowo powiększało się również osiedle mieszkaniowe, które obecnie stanowi duży kompleks spółdzielczy jednorodzinnych budynków mieszkalnych (tzw. Osiedle Młodych). Powstało ponad 400 domów, zbudowanych według jednolitej koncepcji.

Na terenie osiedla znajdują się cztery kompleksy ogródków działkowych. Dla poprawy bezpieczeństwa ruchu drogowego ostatnio powstały trzy rondo: u zbiegu ulic Szpitalnej i Traktorowej wybudowano rondo Tadeusza Kalaszczyńskiego; na skrzyżowaniu ulic Maszewskiej, Traktorowej i

689 Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 31 XII 1961 r. – w sprawie m.in. wsi: Maszewo, Maszewo Małe, Maszewo Duże i Winiary, Dz.U. 1961.

690 Uchwała RMP z 27.05.1991 r., DUWM 1991.

691 F. Sulimierski, B. Chlebowski, W. Walewski, (red.), *Słownik Geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, Warszawa 1893, t. 13, *Winiary*, s. 549.

692 Z. Sokołowski, M. Sołtysiak, *Płock. Urbanistyka i architektura...op. cit.*, s. 147-148.

Dobrzyńskiej – rondo Maszewska, natomiast na ulicy ul. Dobrzyńskiej i odejściu do ul. Medycznej – rondo Stefana Bronarskiego por. ps. Liść.

Na południe od obiektów biurowych PKN Orlen pomiędzy ul. Zglenickiego i Chemików funkcjonował Ośrodek Badawczo-Rozwojowy Przemysłu Rafineryjnego. W północno-wschodniej części osiedla na obszarze Maszewa, graniczącym z PKN Orlen, zlokalizowana została główna część Spółki Akcyjnej Płocki Park Przemysłowo-Technologiczny (strefy od III do VII)⁶⁹³. Na terenie PPP-T przy ul. Łuksiewicza 49 znajduje się siedziba spółki Basell Orlen Polyolefins⁶⁹⁴. W Winiarach znajdują się cztery kompleksy ogródków działkowych. Na skwerze przy biurowcu PKN Orlen w 1975 r. stanął pomnik Witolda Zglenickiego, autorstwa Wita Płazewskiego⁶⁹⁵.

Osiedle Wyszogrodzka

Zarys historyczny

Osiedle Wyszogrodzka ustanowione Uchwałą Rady miasta Płocka z 27 maja 1991 r.⁶⁹⁶, wcześniej w okresie PRL stanowiło dzielnicę statystyczną o nazwie Wyszogrodzka, później Wyszogrodzka i Międzytorze. Nazwa osiedla wywodzi się od ul. Wyszogrodzkiej nawiązując do wczesno-sreńowiecznego drogowego traktu do Czerwińska i Wyszogrodu, obecnie ważnej drogi krajowej w kierunku Warszawy.

W obszarze osiedla znalazły się m. in. tereny dawnych folwarków: poddominikańskiego i ponorbertańskiego „Grabówka” (dzisiaj m. in. ZOO). Początki zabudowy obszaru os. Wyszogrodzka w rejonie obecnej al. Kilińskiego związane były z budową carskich koszar wojskowych. W obszarze osiedla funkcjonowały mini-osiedla: Działki (na północ od ul. Wyszogrodzkiej); Wiatraki (w rejonie obecnej ul. Słonecznej); mini-kolonia budynków jednorodzinnych „Zalesie” w ul. Zalesie oraz obszar „Cholěrki”, gdzie w przeszłości chowano zmarłych na cholěrę.⁶⁹⁷ Cholěrki znajdują się pomiędzy Wisłą a wschodnią częścią ul. Słonecznej oraz pomiędzy dwoma potokami wpadającymi do Wisły.

Należy zaznaczyć, że osiedle urzędnicze „Zalesie” z lat 20-tych XX w. to zespół ośmiu domów zabudowy willowej w stylu dworcowym, sfinansowany przez Bank Gospodarstwa Krajowego. „Zalesie” jako obszar historyczny uzyskało statut zabytku urbanistyczno-architektonicznego. Inicjatorem tego przedsięwzięcia był Eligiusz Zaleski, stąd nazwa ulicy.

Na terenie osiedla znajdują się dwie pary rogatek wybudowane w 1825 r.: rogatki warszawskie (powstały na początku ul. Wyszogrodzkiej przy skrzyżowaniu z al. Kilińskiego) oraz rogatki płońskie, wzniesione przy al. Kilińskiego na przedłużeniu ul. Padlewskiego (dawnej ul. Płońskiej) – stanowiły wjazd do koszar.

Przy ul. Norbertańskiej znajdują się trzy zabytkowe cmentarze: prawosławny⁶⁹⁸, mariawicki⁶⁹⁹ i garnizonowy⁷⁰⁰. Na cmentarzu prawosławnym z pierwszej połowy XIX w. zbudowano w 1870 r.

693 W. Serafimowicz, B. Trębala, *Z dziejów budownictwa...op. cit.*, s. 246-247.

694 Ibid., s. 205-206, 242-243.

695 A. J. Papierowski, J. Stefański, *Pomnik Witolda Zglenickiego*, s. 406.

696 Uchwała RMP z 27.05.1991 r., DUWM 1991.

697 G. Szumlicka-Rychlik, *Historia powstania cmentarza cholerycznego w Płocku*, „Notatki Płockie” 2013, nr 4/237, s. 13-17.

698 A. J. Papierowski, J. Stefański, *Cmentarz prawosławny*, s. 116-117.

699 Ibid., *Cmentarz mariawicki*, s. 116.

700 Ibid., *Cmentarz garnizonowy*, s. 115-116.

cerkiew. Obecnie mają tu miejsce pochówki rzymskokatolickie. Cmentarz mariawicki funkcjonuje od 1906 r. Cmentarz garnizonowy (z końca XIX w.), położony po południowej stronie linii kolejowej zawiera groby żołnierzy z I i II wojny światowej oraz wojny polsko-bolszewickiej z 1920 r.⁷⁰¹ Wybudowana w końcu dwudziestolecia międzywojennego linia kolejowa przecina obecne osiedle Wyszogrodzkie w połowie.

Informacje ogólne

Powierzchnia osiedla – 332 ha, liczba mieszkańców – 9976. Osiedle jest ulokowane w środkowej części Płocka prawobrzeżnego pomiędzy śródmiejskim centrum staromiejskim (os. Stare Miasto i os. Kolegialna) a wschodnim centrum Podolszyce, od północy graniczy z Al. Piłsudskiego, natomiast na południu – z rz. Wisłą. Osiedle graniczy z osiedlami: Kolegialna, Dworcowa, Międzytorze, Podolszyce Południe i Borowiczki.

Obszar osiedla zawiera głównie tereny dotyczące zabudowy wzdłuż głównej dawnej trasy w kierunku Wyszogrodu i Warszawy, tj. wzdłuż obecnej ul. Wyszogrodzkiej, początkowo do linii kolejowej, a następnie dalej – do ul. Granicznej. Granice osiedla przebiegają: od zachodu – ul. Mostowa i al. Kilińskiego, od północy – Al. Piłsudskiego, od wschodu – ul. Graniczna, od południa – rz. Wisła. Obecnie większość osiedla stanowi zabudowa jednorodzinna, natomiast budownictwo wielorodzinne jest zlokalizowane w jego części północnej przy ul. Spółdzielczej i Al. Piłsudskiego.

Pomiędzy al. Kilińskiego i ul. Norbertańską po II wojnie światowej ulokowano Zespół Szkół Metalowych, który przekształcono w Zespół Szkół Technicznych (tzw. „siedemdziesiątkę”), posiadający znaczące sukcesy sportowe, szczególnie wioślarskie. W rejonie skrzyżowania al. Kilińskiego i Al. Piłsudskiego, na terenie po dawnej jednostce wojskowej, od 1992 r. funkcjonuje pod adresem al. Kilińskiego 12 Prywatna Szkoła Wyższa Zarządzania i Bankowości⁷⁰² która po rozbudowie uczelni przyjęła za patrona Pawła Włodkowica (ok. 1370 - po 1435)⁷⁰³. W ostatnich latach przy al. Kilińskiego 8 wzniesiono nowoczesne obiekty dla Komendy Miejskiej Policji. Filia Biblioteczna Nr 2 Książnicy Płockiej działa w ul. Kilińskiego 8a. Na skarpie wiślanej w ul. Miłej wybudowano stylizowane rezydencje.

Pomiędzy ul. Mostową i Wisłą na wysokiej skarpie wiślanej (i częściowo poniżej) przy wjeździe na most drogowo-kolejowy usytuowany jest Miejski Ogród Zoologiczny⁷⁰⁴ (ul. Norbertańska 2)⁷⁰⁵. Na wschodzie osiedla przy skrzyżowaniu ul. Górnej i Wodnej powstała Stacja Uzdatniania Wody. W sąsiedztwie zaplecza technicznego Energa-Operator SA Oddział w Płocku⁷⁰⁶ znajdującego się w os. Podolszyce Południe powstał przy ul. Wyszogrodzkiej 106 budynek biurowy tej spółki⁷⁰⁷.

701 I. Szychowski, *Płockie cmentarze*, Płock 1993.

702 https://pl.wikipedia.wiki>Szkoła_Wyższa_im._Pawła_Włodkowica_Płocku; Cytat: *SWPW uczelnia niepubliczna z siedzibą w Płocku, która została założona w 1992 r. przez Zespół Oświatowo-Konsultacyjny „Profesor” Sp. z o. o. w Płocku jako Prywatna Wyższa Szkoła Zarządzania i Bankowości w Płocku*.

703 A. J. Papierowski, J. Stefański, *Włodkowic Paweł h. Dołęga z Brudzenia*, s. 531-532.

704 Ibid., *Ogród Zoologiczny*, s. 348.

705 pl.wikipedia.org>Miejski_Ogród_Zoologiczny_w_Płocku; Cytat: *Płockie ZOO – ogród zoologiczny założony 1 maja 1951 w Płocku, na powierzchni 17 ha. Położony na wysokiej skarpie wiślanej, jest ogólnodostępnym terenem rekreacji i wypoczynku mieszkańców miasta*.

706 A. J. Papierowski, J. Stefański, *Zakład Energetyczny*, s. 549-550.

707 *Historia i współczesność elektroenergetyki na Mazowszu Północnym*, Praca zbiorowa, Płock 1998.

Na terenie parafii św. Józefa w ul. Górnej znajduje się kościół pw. Miłosierdzia Bożego, Kościół był konsekrowany w 2000 r. Przy ul. Powstańców Styczniowych, niedaleko Mc Donald's w Al. Piłsudskiego, znajduje się pomnik-głaz⁷⁰⁸ poświęcony Zygmuntowi Padlewskiemu⁷⁰⁹.

Autorem pierwszej wersji planu zagospodarowania przestrzennego os. Wyszogrodzka był Zbigniew Sokołowski. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego (mpzp) dla obszaru osiedla położonego pomiędzy ulicami Saperską, Maneżową, Wyszogrodzką i Spółdzielczą uchwalono w 2001 r., natomiast dla obszaru w rejonie ulic: Strzeleckiej, Maneżowej, Wyszogrodzkiej i Saperskiej – w 2004 r. Obie dokumentacje zostały opracowane przez Alicję Krymową (PPAiU w Płocku).

Osiedle Zielony Jar

Zarys historyczny

Osiedle Zielony Jar utworzono w wyniku Uchwały RMP z 29 czerwca 1999 r.⁷¹⁰ Wyodrębnienie w oddzielną jednostkę administracyjną tego osiedla nastąpiło w wyniku wyłączenia obszaru wschodniego os. Podolszyce Północne, począwszy od wschodniej części al. Armii Krajowej i ul. Żyznej do jaru rzeki Rosicy. Nazwa osiedla Zielony Jar pochodzi od zalesionego jaru rzeki Rosicy, który w przyszłości będzie przekształcony w park międzyosiedlowy, obejmujący obszar jaru przynależnego do gminy płockiej, tj. tereny z osiedli: Zielony Jar, Podolszyce Południe, Imielnica i Borowiczki. W 2002 r. utworzony został „Zespół Przyrodniczo-Krajobrazowy rzeki Rosicy”⁷¹¹. Projekt wykonały Grażyna Zielińska i Alicja Krymowa (Zakład Planowania Przestrzennego TUP w Warszawie, Pracownia w Płocku). Niestety dokumentacja tego parku jest aktualnie niekompleksowa, nie obejmuje północno-wschodniego terenu jaru rz. Rosicy, tj. osady Gulczewo Nowe w gminie Słupno.

Informacje ogólne

Powierzchnia osiedla – 85 ha, liczba mieszkańców – 3993. Osiedle składa się z dwóch części: południowej mocno zurbanizowanej, którą stanowi północno-wschodnia część Podolszyc oraz północnej stanowiącej południowo-wschodni obszar dawnego Boryszewa, który obecnie jest w trakcie intensywnej zabudowy. Osiedle graniczy z osiedlami: Podolszyce Północ i Podolszyce Południe oraz z gminą Gólczewo Stare.

Przyłączenie terenu osiedla do Płocka odbyło się w 1982 r., natomiast wyodrębnienie w oddzielną jednostkę administracyjną nastąpiło w 1999 r. Zarys urbanistyczny osiedla oraz jego zabudowę w pierwszym etapie opracował Edward Wysocki z WBP Arwo w Warszawie. W okresie późniejszym projektowaniem urbanistyczno-architektonicznym zajmowała się Małgorzata Gontarek z MBP Mapro w Płocku. Głównymi inwestorami tego osiedla są Mazowiecka Spółdzielnia Mieszkaniowa, która zrealizowała rejon ulic Batalionu Parasol i i Batalionu Zośka oraz Własnościowa Spółdzielnia Mieszkaniowa Budowlani – rejon ulic Andersa i Wańkowicza.⁷¹² Na

708 A. J. Papierowski, J. Stefański, *Pomnik Zygmunta Padlewskiego*, s. 405.

709 W miejscu stracenia Zygmunta Padlewskiego usytuowano głaz granitowy upamiętniający to zdarzenie i tablica z tekstem: *Zygmunt Padlewski (1835-1863). Naczelnik Powstania Styczniowego w Województwie Płockim. W setną rocznicę rocznicę śmierci społeczeństwo m. Płocka*. Realizacja: Cech Rzemiosł Różnych i Fabryka Maszyn Żniwnych.

710 Uchwała RMP z 29.06.1999 r., DUWM 1999.

711 Uchwała Nr 998/XLIX/02 RMP z 29 I 2002 r. w sprawie utworzenia Zespołu Przyrodniczo-Krajobrazowego Jaru Rzeki Rosicy.

712 W. Serafimowicz, B. Trębała, *Z dziejów budownictwa...op. cit.*, s. 181, 224, 268.

terenie osiedla w al. Armii Krajowej 16 siedzibę posiada WSM Budowlani⁷¹³, która przez ok. 20 lat współpracowała ze spółką Elbud, założoną przez pracowników Petrobudowy.

Z ważniejszych inwestycji zrealizowanych w os. Zielony Jar na zlecenie Miejskiego Zakładu Gospodarki Mieszkaniowej TBS należy wymienić zespół mieszkalny „mini-osiedla Tarasowego” w ul. Wańkowicza, wybudowany przez spółkę Vectra, która była też wykonawcą na tejże ulicy kompleksu mieszkaniowego Słoneczny Park. Pod adresem ul. Wańkowicza 12 mieści się utworzona przez Józefa Krawczyka⁷¹⁴ w 1988 r. znana w kraju rodzinna firma projektowo-inwestorska Budoplan⁷¹⁵. W al. Armii Krajowej 1a znajduje się Filia Biblioteczna Nr 11 Książnicy Płockiej dla mieszkańców os. Zielony Jar oraz wschodniej części os. Podolszyce Północ.

Obszar PKN Orlen

Wprowadzenie

Na obszarze dawnej południowej części gminy Biała w powiecie płockim (na północ od Płocka), pomiędzy rzekami Wierzbica i Brzeźnica, rozpoczęto w 1960 r. budowę dużego przedsięwzięcia rafineryjno-petrochemicznego. Utworzenie kombinatu rafineryjno-petrochemicznego nastąpiło głównie na terenach dawnej wsi Biała Nowa z przyległościami (Biała Parcela i Draganie Nowe), natomiast pod strefę ochronną przeznaczono tereny wsi: Trzepowo, Chełpowo i Powsino. Formalnie południowe tereny gminy Biała włączono w granice Płocka z dniem 31 grudnia 1961 r.⁷¹⁶

Na obszarze tym w latach 60. XX w. powstała przemysłowa dzielnica o nazwie „Petrochemiczna”⁷¹⁷, w której etapami realizowano budowę kombinatu rafineryjno-petrochemicznego. Kombinat kolejno zmieniał nazwy na: Mazowieckie Zakłady Rafineryjne i Petrochemiczne w Budowie w Płocku (1959-1964)⁷¹⁸, Mazowieckie Zakłady Rafineryjne i Petrochemiczne (1965-1992)⁷¹⁹ oraz w latach 1993-1998 Mazowieckie

713 Prezesi Spółdzielni Mieszkaniowej Budowlani: Zbigniew Staszkiwicz (1987-1990) i Jerzy Fiłoniuk (1990 – nadal).

714 A. J. Papierowski, J. Stefański, *Krawczyk Józef*, s. 263-264.

715 Ibid., s. 276; Spółka jawna Budoplan (rodzinna firma Józefa, Teresy i Piotra Krawczyków) projektowała i nadzorowała budowę mostu im. Solidarność oraz realizację galerii: Wisła, Mazowia i Mosty, jak również obiekty handlowe Centrum Graniczna.

716 Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 11 grudnia 1961 r. w sprawie zmiany granic miasta Płocka w województwie warszawskim. Do miasta Płocka w województwie warszawskim włącza się z powiatu płockiego w tymże województwie: 1/ z gromady Maszewo Duże wsie Chełpowo i Maszewo Małe oraz część obszarów wsi Maszewo i Maszewo Duże z przysiółkiem Winiary; 2/ z gromady Trzepowo Nowe wieś Powsino i część wsi Trzepowo Stare z przysiółkiem Niegłosy; 3/ z gromady Biała Stara części obszarów wsi Biała Nowa, Biała-Parcela i Draganie Nowe. Rozporządzenie wchodzi w życie z dniem 31. XII 1961 r., Dz.U. 1961, nr 59, poz. 324.

717 J. Chojnacki, *Płock 1965 w liczbach w XX-tą rocznicę wyzwolenia*, „Notatki Płockie” 1965, s. 9.

718 A. Klocek, *Płocki Kompleks Rafineryjno-Petrochemiczny w latach 1959-2000 i jego wpływ na rozwój miasta i regionu. Monografia*, Płock 2015, s. 21-25; także, L. Chrapkowski, *Mazowieckie Zakłady Rafineryjne i Petrochemiczne w Płocku*, Warszawa 1967.

719 Ibid., s. 25-33, 59-67; także: J. Chojnacki, *Petrochemia a rozwój Płocka*, wyd. II, Płock 1977; E. Dąbrowska, *XX lecie działalności Mazowieckich Zakładów Rafineryjnych i Petrochemicznych „Petrochemia” w Płocku. Historia i rozwój*, Płock 1980; W. A. Koński, *Płocka Petrochemia 1960-1985*, Płock 1986;

Zakłady Rafineryjne i Petrochemiczne Spółka Akcyjna (nazwa skrócona: Petrochemia Płock S.A.)⁷²⁰.

W okresie PRL budowę MZRiP (z wyłączeniem elektrociepłowni) realizowało w generalnym wykonawstwie Przedsiębiorstwo Budownictwa Przemysłowego Petrobudowa⁷²¹. Przedsiębiorstwo to swoją siedzibę i przemysłowe zakłady produkcji pomocniczej usytuowało w północno-zachodniej części obecnego obszaru PKN Orlen, pomiędzy ul. Zglenickiego a zachodnią częścią ogrodzenia MZRiP.

W dniu 7 września 1999 r. w drodze inkorporacji Centrali Produktów Naftowych⁷²² S.A. przez Petrochemię Płock S.A. utworzono Polski Koncern Naftowy S.A.⁷²³ W roku następnym Koncernowi nadano nazwę handlową – PKN Orlen S.A. Współcześnie jest on największym w kraju podmiotem gospodarczym, przedsiębiorstwem o charakterze globalnym.

W 2003 r. na terenie wschodniej części Zakładu Produkcyjnego PKN Orlen S.A. powstała spółka joint venture Basell Orlen Polyolefins Sp. z o.o. (BOP)⁷²⁴. Spółka ta należy do Grupy ORLEN i Grupy LyondellBasell. Każdy z partnerów posiada 50 procent udziałów. BOP funkcjonuje jako zakład składający się z trzech fabryk chemicznych: polipropylenu i dwóch polietylenu (dużej i małej gęstości), współcześnie jest największym krajowym wytwórcą tworzyw sztucznych.

Teren północnej części Płocka zajmowany przez Zakład Produkcyjny PKN Orlen S.A. oraz Basell Orlen Polyolefins Sp. z o.o. jest zwyczajowo nazywany „płockim kompleksem instalacji rafineryjno-petrochemicznych”. Kompleks ten stanowi zwartą zabudowę „dzielniczy-miasteczka wielkoprzemysłowego”. Zawiera on prawie 100 instalacji chemicznych (z rurociągami technologicznymi w muldach i na estakadach), posiada rozbudowaną sieć wewnętrznych dróg zakładowych oraz dogodne połączenia drogowe i kolejowe z innymi ośrodkami przemysłowymi w kraju⁷²⁵.

Funkcjonująca w Płocku firma PERN, ściśle współpracująca z PKN Orlen S.A. i BOP Sp. z o.o., zarządza w kraju siecią rurociągów naftowych i produktowych, jest

720 Ibid., s. 77-92; także: L. Chrapkowski, *Petrochemia Płock*, Warszawa 1997; *40 lat produkcji rafineryjnej i petrochemicznej w Płocku 1964-2004, praca zbiorowa*, Płock 2004; *400 milionów ton ropy*, red. E. Korsak, Płock 2005.

721 M. Majzner, *Geneza powstania Przedsiębiorstwa Budownictwa Przemysłowego Petrobudowa i pierwsze lata działalności*, „Przegląd Budowlany” 1984, nr 11, s. 212-215.

722 A. Klocek, *Płocki Kompleks...op. cit.*, s. 131-132.

723 Ibid., s. 93-100, 132-138.

724 <https://basellorlen.pl>. Basell Orlen Polyolefins Sp. z o.o., [dostęp 11 stycznia 2022].

725 Nazewnictwo dróg zakładowych na terenie „Płockiego kompleksu instalacji rafineryjno-petrochemicznych” bazuje na oznaczeniu działek poziomych (wschód-zachód) cyframi arabskimi, natomiast działek pionowych (północ-południe) – literami alfabetu łacińskiego. Przykładowo główna droga prowadząca od bramy nr 1 w kierunku do starej elektrociepłowni nosi nazwę 7-8, generalnie po jej północnej stronie wybudowano instalacje rafineryjne, natomiast po stronie południowej – instalacje petrochemiczne.

głównym decydem w zakresie transportu surowców i produktów naftowych w sieci podziemnych ropociągów i rurociągów produktowych⁷²⁶.

Po 2000 r. dawną przemysłową „dzielnice Petrochemia” (nazwa dla celów statycznych) przemianowano na „obszar PKN Orlen” (nazwa zwyczajowa). Teren dawnego zaplecza produkcyjnego PBP Petrobudowa obecnie zajmują liczne spółki budowlane i przemysłowe. Stanowi on rezerwę pod dalszą rozbudowę Zakładu Produkcyjnego PKN Orlen S.A., może też być wykorzystany w celu utworzenia kolejnej strefy Płockiego Parku Przemysłowo-Technologicznego.

Rys historyczny gminy Stara Biała

Obszar PKN Orlen stanowiący wielkoprzemysłową dzielnicę w Płocku zajmuje południową część terenu dawnej gminy Biała. Obszar obecnej gminy Stara Biała (wcześniej gminy Biała) był atrakcyjny dla wczesnego osadnictwa z uwagi na sąsiedztwo trzech rzek: Wisły, Skrwy Prawej i Wierzbicy. Pierwsze osady na tym obszarze powstawały we wczesnych okresach epoki kamienia (ok. 15-8 tys. lat p.n.e.). W latach 4500-1800 p.n.e. utworzyła się na tym terenie kultura pucharów lejkowatych, która następnie przekształciła się w kulturę amfor kulistych. W okresie VI-VII w. w Proboszczewicach i Brwilnie Górnym stwierdzono obecność plemion słowiańskich, zaś na terenie Nowych Proboszczewic znaleziono ślady intensywnego rozwoju gospodarczego północnych plemion mazowieckich z okresu IX-XI⁷²⁷.

Nazwa osady Biała pochodzi od przepływającej w pobliżu rzeczki Bielica (dziś Wierzbica)⁷²⁸. Najwcześniejsze informacje pisemne o osadzie pojawiają się w 1378 r. i dotyczą sprzedaży młyna. W 1449 r. starostwo płockie wraz ze wsiami Biała, Draganie, Chełpowo i Maszewo zostało przekazane przez księcia płockiego Władysława I (zm. 1455 r.) staroście Mikołajowi. Kolejna informacja dotyczy przejęcia w 1. połowie XVI w. dzierżawy wsi Biała przez starościnę Elżbietę Sierpską z Gaju. Wieś zawierała wówczas 800 ha gruntów rolnych, w tym 200 ha należało do wójta. Właścicielem wsi w latach 1543-1555 była Bona Sforza (1494-1557), żona króla Zygmunta III Starego. W 1578 r. we wsi działały: młyn, urządzenie napędzane siłą wody do spłśniania tkanin oraz karczma. Na przełomie XVII i XVIII w. właścicielem dóbr Biała był wojewoda płocki Jan Dobrogost Krasiński (1639-1717).

Po II rozbiore Polski (1793) wieś Biała (powiat płocki) znalazła się w nowo utworzonym departamencie płockim w prowincji Prusy Wschodnie w Królestwie Prus. Od 1807 r. Biała funkcjonowała w departamencie płockim w Księstwie Warszawskim,

726 <https://pern.pl>. – przedsiębiorstwo, zajmujące się krajową logistyką naftową, pod Płockiem posiada największą w kraju bazę magazynową. Jest strategiczną spółką gwarantującą bezpieczeństwo energetyczne Polski, [dostęp 11 styczeń 2022].

727 A. Kozanecki, *Z nurtem rzeki Skrwy. Historia – Przyroda – Zabytki Kultury*, Płock 2015, s. 190-191.

728 A. Bortkiewicz-Celińska, *Słownik historyczno-geograficzny województwa płockiego w średniowieczu*, z. 1, Warszawa 1980, s. 10.

natomiast w latach 1815-1915 w Królestwie Polskim w zaborze rosyjskim (początkowo w województwie płockim, a od 1837 r. – w guberni płockiej).

W 1827 r. we wsi Biała łącznie z kolonią było 58 „dymów”, w których zamieszkiwało 555 osób, natomiast folwark Biała o powierzchni 2719 morgów posiadał 11 „dymów” i 187 mieszkańców. W połowie XIX w. majątek folwarku o powierzchni 530 ha przejęła rodzina Fuhrmannów. W okresie 1915-1918 r. Królestwo Polskie po wycofaniu się wojsk rosyjskich znalazło się pod okupacją niemiecką.

W okresie dwudziestolecia międzywojennego do 1930 r. właścicielem folwarku był Mikołaj Szempliński. Administracyjnie wieś Biała należała do gminy Brwilno, natomiast w 1931 r. urząd gminy przeniesiono do Białej. Równocześnie włączono do niej wsie: Sikórz, Brudzeń Duży, Parzeń, Robertowo, Żerniki, Suchodół, Winiary, Powsino, Chełpowo, Maszewo Polskie i Maszewo Małe. W latach okupacji hitlerowskiej gmina Biała razem z powiatem płockim została wcielona do III Rzeszy. W tym okresie wielu mieszkańców zostało rozstrzelanych lub wywiezionych do obozów koncentracyjnych. Zakończenie II wojny światowej na obszarze powiatu płockiego nastąpiło 20 stycznia 1945 r.⁷²⁹

W początkach funkcjonowania Polski Ludowej nastąpiło rozparcelowywanie dużych majątków. Do 1954 r. gmina Biała (powiat płocki, województwo warszawskie) funkcjonowała w granicach utworzonych na początku lat 30. XX w. Z początkiem 1960 r. południowa część gminy została przekazana pod budowę MZRiP. Oficjalne włączenie południowej części gminy Biała do Płocka nastąpiło dopiero w końcu 1961 r.

W ramach przeprowadzonej w latach 1972-1975 reformy administracyjnej kraju gminę Biała przemianowano na Stara Biała oraz utworzono nową gminę Brudzeń Duży, obejmującą kilka wsi należących wcześniej do gminy Białej. W latach 1975-1998 gmina Stara Biała znalazła się w województwie płockim, od 1999 r. funkcjonuje w powiecie płockim – z siedzibą zarządu gminy we wsi Biała. Natomiast we wsi Stara Biała znajduje się siedziba parafii pw. św. Jadwigi Śląskiej, należąca do dekanatu płockiego zachodniego, diecezji płockiej, metropolii warszawskiej. Kościół pw. św. Jadwigi Śląskiej erygowano w XII wieku⁷³⁰. Obecnie powierzchnia gminy Stara Biała wynosi 111,1 km², według danych z 2017 r. mieszkało w niej 11 809 osób⁷³¹.

Dzielnica przemysłowa „Petrochemia”

Decyzja o budowie w Płocku MZRiP istotnie wpłynęła na plan zagospodarowania przestrzennego miasta⁷³² oraz spowodowała intensywną realizację budowy kombinatu

729 J. B. Nycek, M. Kowalski, *Gmina Stara Biała*, Płock 2010, s. 37-45.

730 A. J. Papierowski, J. Stefański, *Płock od A do Z w tysiącletnich dziejach*, Płock 2010, s. 254.

731 https://gmina_starabiała.pl. [dostęp 15 grudzień 2021].

732 P. Gryszpanowicz, *Rozwój przestrzenny Płocka w latach 1945-1989*, [w:] *Dzieje Płocka. Tom 3. Historia miasta w latach 1945-2020*, red. G. Gołębiwski, T. Piekarski, Płock 2020, s. 381-420.

rafineryjno-petrochemicznego, jak również znaczący rozwój budownictwa mieszkaniowego i towarzyszącego⁷³³.

W 1965 r. obszar Płocka podzielono dla celów statystycznych na sześć dzielnic mieszkaniowych: Śródmieście (200 ha), Dworcowa (530 ha), Dobrzyńska (190 ha), Wyszogrodzka (530 ha), Radziwie (820 ha) i Winiary (28-5 ha) oraz dwie dzielnice przemysłowe Petrochemia (1730 ha) i Kostrogaj Przemysłowy (310 ha). Pozostały teren miasta o powierzchni 579 ha stanowiła rzeka Wisła w granicach miasta. Ogółem powierzchnia Płocka liczyła – 5194 ha⁷³⁴. W okresie PRL teren, na którym budowano MZRiP potocznie nazywano „Biała Nowa” lub „dzielnicą petrochemiczną”.

W związku z rozbudową Płocka w 1970 r. nastąpił podział miasta na jedenaście dzielnic. Równocześnie nastąpiło zmniejszenie wielkości „dzielnicy Petrochemia” (727 ha). Zmniejszając powierzchnię strefy ochronnej Kombinatów utworzono nowe dzielnice: Trzepowo (643 ha) i Maszewo z Winiarami (656 ha)⁷³⁵.

Dzielnica Petrochemia stanowiąc przestrzeń produkcyjno-przemysłową składała się z dwóch podstawowych części: rejonu kompleksu instalacji rafineryjnych i petrochemicznych (MZRiP) oraz rejonu zaplecza i zakładów przemysłowej produkcji pomocniczej PBP Petrobudowa w Płocku (wraz z częścią jego przedsiębiorstw podwykonawczych)⁷³⁶.

W 1993 r. (w okresie III RP w) na bazie 13 dzielnic mieszkaniowych i trzech dzielnic przemysłowych (Petrochemia, Kostrogaj Przemysłowy, Kostrogaj – FMŻ) funkcjonujących w końcu lat 80. XX w., utworzono 15 osiedli i jeden wielkoprzemysłowy – „obszar Petrochemia” (760 ha)⁷³⁷. Od 1997 r. w wyniku powiększenia obszaru miasta oraz podzielenia części osiedli na mniejsze jednostki Płock liczy 21 osiedli i jeden wielkoprzemysłowy „obszar Petrochemia”, który w XXI w. zwyczajowo nazywany jest „obszarem PKN Orlen”⁷³⁸.

Mazowieckie Zakłady Rafineryjne i Petrochemiczne

W okresie PRL uprzemysłowienie kraju realizowane było w ramach powszechnego centralnego planowania i systemu nakazowo-rozdzielczego stosowanego na poszczególnych szczeblach gospodarczego zarządzania krajem. Szczególne znaczenie posiadała budowa inwestycji strategicznych, stąd ich proces inwestycyjny odbywał się pod

733 T. Piekarski, *Zarys życia społeczno-gospodarczego Płocka w latach 1945-1989*, [w:] *Dzieje Płocka*. Tom 3, op. cit., s. 349-380.

734 J. Chojnacki, *Płock 1969 w liczbach*, Płock 1970, s. 42.

735 J. Chojnacki, *Płock 1973 w liczbach*, Płock 1974, s. 71.

736 W. Serafimowicz, B. Trębała, *Z dziejów budownictwa w Płocku. Inwestorzy, projektanci, wykonawcy*, Płock 2008. s. 113-123, 127-139, 175, 213-215, 255-258.

737 K. Chojnacki, E. Sieczkowska, A. Zych, *Miejski Zeszyt Statystyczny Nr 1. Urząd Miasta Płocka, Rok 1993* (okres 1990-1993), Płock 1994, s. 12-14.

738 E. Serafimowicz, W. Serafimowicz, *Zarys historii osiedli płockich*, „Notatki Płockie” 2021, nr 1/266, s. 30-48.

bezpośrednim nadzorem centralnych władz krajowych. Zaplanowany na dekadę lat 60. XX w. intensywny rozwój przemysłu chemicznego, w tym rafineryjno-petrochemicznego, spowodował m.in. decyzję o budowie wielkiego kombinatu rafineryjno-petrochemicznego w Płocku⁷³⁹. Podstawą wyjściową tych działań była decyzja z dnia 14 października 1958 r. Rady Wzajemnej Pomocy Gospodarczej, zrzeszającej ówczesne kraje socjalistyczne, o budowie rurociągu naftowego „Przyjaźń”, który będzie dostarczał ropę naftową z nowo odkrytych złóż nadwołżańskich ze Związku Radzieckiego do Polski, Czechosłowacji, Węgier i Niemieckiej Republiki Demokratycznej⁷⁴⁰.

Akty wykonawcze władz krajowych dotyczące tego przedsięwzięcia inwestycyjnego to: 1/ Uchwała Komitetu Ekonomicznego Rady Ministrów (KRRM) z 5 stycznia 1959 r. w sprawie lokalizacji kombinatu rafineryjno-petrochemicznego w Płocku⁷⁴¹; 2/ Zarządzenie Ministra Przemysłu Chemicznego z dnia 29 grudnia 1959 r. w sprawie utworzenia przedsiębiorstwa państwowego – Mazowieckie Zakłady Rafineryjne i Petrochemiczne w Budowie⁷⁴²; 3/ Zarządzenie Ministra Budownictwa i Przemysłu Materiałów Budowlanych z 14 grudnia 1959 r. w sprawie powołania z dniem 1 stycznia 1960 r. generalnego wykonawcy budowy MZRiP – Przedsiębiorstwa Budownictwa Przemysłowego Petrobudowa w Płocku⁷⁴³; 4/ Uchwała KRRM z dnia 28 kwietnia 1960 r. w sprawie założeń budowy Mazowieckich Zakładów Rafineryjnych i Petrochemicznych⁷⁴⁴; 5/ Uchwała KRRM z dnia 8 grudnia 1960 r. w sprawie zatwierdzenia projektu wstępnego budowy MZRIP oraz inwestycji związanych z MZRiP w Płocku i rejonie Płocka (8 grudnia 1960)⁷⁴⁵; 6/ Zarządzenie Ministra Przemysłu Chemicznego z dnia 11 sierpnia 1965 r. w sprawie zmiany nazwy przedsiębiorstwa na Mazowieckie Zakłady Rafineryjne i Petrochemiczne i określenie zakresu jego działalności⁷⁴⁶; 7/ Uchwała KRRM z dnia 20

739 A. Klocek, *Płocka Rafineria i Petrochemia w latach 1959-2000. Monografia, Płock 2010*, s. 9-10.

740 W. Roszkowski, *Historia Polski 1914-1998*, Warszawa 1999, s. 260.

741 Uchwała nr 2/59 Komitetu Ekonomicznego Rady Ministrów z dnia 5 stycznia 1959 r. w sprawie lokalizacji w Płocku kombinatu rafineryjno-petrochemicznego, Dz.U. 1959.

742 Zarządzenie Ministra Przemysłu Chemicznego z dnia 29 grudnia 1959 r. w sprawie utworzenia przedsiębiorstwa państwowego Mazowieckie Zakłady Rafineryjne i Petrochemiczne w Budowie. Przedmiotem działalności przedsiębiorstwa w początkowym okresie było pełnienie funkcji inwestorskich, a następnie ich eksploatacja. Zwierzchni nadzór nad przedsiębiorstwem sprawował Minister Przemysłu Chemicznego przez Zjednoczenie Przemysłu Rafinerii Nafty.

743 Zarządzenie Ministra Budownictwa i Przemysłu Materiałów Budowlanych z 14 grudnia 1959 r. w sprawie powołania z dniem 1 stycznia 1960 r. generalnego wykonawcy budowy MZRiP – Przedsiębiorstwa Budownictwa Przemysłowego Petrobudowa w Płocku, Dz. Urz. MBiPMB 1969.

744 Uchwała Nr 154/60 Komitetu Ekonomicznego Rady Ministrów z dnia 28 kwietnia 1960 r. – w sprawie zatwierdzenia Założeń MZRiP w Płocku, Dz. U. 1960.

745 Uchwała Nr 419/60 Komitetu Ekonomicznego Rady Ministrów z dnia 8 grudnia 1960 r. – w sprawie zatwierdzenia Projektu wstępnego budowy MZRiP oraz Uchwała Nr 420/60 KE Rady Ministrów z dnia 8 grudnia 1960 r. – w sprawie inwestycji w Płocku i rejonie Płocka w związku z budową MZRiP, Dz. U. 1960.

746 Zarządzenie Ministra Przemysłu Chemicznego z dnia 11 sierpnia 1965 r. w sprawie zmiany nazwy przedsiębiorstwa na „Mazowieckie Zakłady Rafineryjne i Petrochemiczne”, Dz. Urz. MPCH 1965. Nowy przedmiot działalności obejmował przeróbkę ropy naftowej na paliwa, oleje smarowe i asfalty oraz przetwarzanie gazów rafineryjnych, benzyn i innych węglowodorów.

sierpnia 1966 r. w sprawie dalszego rozwoju MZRIp w Płocku⁷⁴⁷; 8/ Zarządzenie Ministra Przemysłu Chemicznego z dnia 26 października 1971 r. w sprawie poszerzenia przedmiotu działalności MZRIp⁷⁴⁸. Należy zaznaczyć, że Ośrodek Badawczo-Rozwojowy Przemysłu Rafineryjnego został w 1971 r. wyłączony ze struktur MZRIp, nastąpiło jego usamodzielnienie się.

MZRIp w latach 1959-1989 działały w warunkach gospodarki scentralizowanej (okres PRL), natomiast w latach 1990-1992 – w okresie stopniowej likwidacji systemu nakazowo-rozdziałowego poprzez proces usamodzielniania się przedsiębiorstwa. W latach 1993-1999 przedsiębiorstwo funkcjonowało w warunkach gospodarki rynkowej⁷⁴⁹ jako Mazowieckie Zakłady Rafineryjne i Petrochemiczne Spółka Akcyjna (nazwa skrócona: Petrochemia Płock S.A.)⁷⁵⁰.

W okresie PRL w latach 1964-1989 w kombinacie rafineryjno-petrochemicznym uruchomiono 46 instalacji technologicznych oraz utworzono Ośrodek Badawczo-Rozwojowy Przemysłu Rafineryjnego⁷⁵¹. Do eksploatacji oddawano kolejno instalacje: w 1964 r. – DRW I (Destylację Rurowo-Wieżową I), Reforming I (Katalityczny Reforming Benzyn I), Oksydację Asfaltów I, Stację Wyparną i Etylizację Benzyn; w 1965 r. – HON I (Hydroodsiarczanie Olejów Napędowych I) i Claus I (półspalanie siarkowodoru do krystalicznej siarki); w 1966 r. – Odsiarczanie Gazów Suchych, Oksydację Asfaltów II, Komorowe Koksowanie, FKK I (Fluidalny Krawing Katalityczny I); w 1967 r. – Odsiarczanie Gazów Płynnych; w 1968 r. – DRW II, Reforming II, HON II, Wytwórnę Fenolu i Acetonu; w 1969 r. – Blok Olejów Smarowych, Oksydację Asfaltów III, Claus II; w 1970 r. – Olefiny I, Tlenek Etylenu i Glikolu I, Butadien I; w 1971 r. – Polietylen I, DRW III, HON III, Reforming III; w 1972 r. – Reforming IV; w 1973 r. – Ekstrakcję Aromatów, Oksydację Asfaltów (komory koksowe); w 1974 r. – Paraksylen, Polipropylen I, w 1975 r. – Oksydację Asfaltów IV, Oksydację Asfaltów V, Claus III; w 1976 r. – Wytwórnę Detol, Alkilację HF; w 1977 r. – Polipropylen II, FKK II; w 1978 r. – Destylację Zlewek; w 1979 r. – Polietylen II, Pyrotol, IFP, w 1980 r. – Olefiny II, Butadien II; w 1983 r. – Tlenek Etylenu i Glikolu II; w 1984 r. – Claus IV⁷⁵².

747 Uchwała Nr 399/66 Komitetu Ekonomicznego Rady Ministrów z dnia 20 sierpnia 1966 r. – w sprawie dalszego rozwoju MZRIp w Płocku, Dz. U. 1966.

748 Zarządzenie Ministra Przemysłu Chemicznego z dnia 26 października 1971 r. – w sprawie przedmiotu działalności MZRIp, Dz. Urz. MPCH 1971. Nowy przedmiot działalności obejmował od 1 stycznia 1972 r. przeróbkę ropy na produkty naftowe oraz produkcję petrochemiczną.

749 Minister Przekształceń Własnościowych aktem notarialnym z dnia 29 czerwca 1993 r. przekształcił MZRIp z siedzibą w Płocku w Jednoosobową Spółkę Akcyjną Skarbu Państwa o nazwie skróconej Petrochemia Płock S.A., Dz. Urz. MPW 1993.

750 A. Puchowicz, *Rozwój Petrochemii Płock S.A. jako konieczny element budowy nowoczesnej gospodarki*, „Notatki Płockie” 1996, nr 3, s. 38-42; tenże, *Czterdzieści lat minęło. Historia MZRIp w latach 1959-1999*, „Petro-Echo” 1999, nr 50, wkładka Towarzystwa Przyjaciół Petrochemii Płock, s. I-IV.

751 A. Puchowicz, *30 już lat działa Ośrodek Badawczo-Rozwojowy Przemysłu Rafineryjnego w Płocku*, „Nafta i Gaz” 2001, nr 9.

752 A. Kłoczek, *Płocki Kompleks...*, s. 290-291.

W okresie PRL funkcję generalnego wykonawcy budowy instalacji rafineryjnych i petrochemicznych pełniło PBP Petrobudowa w Płocku, natomiast wiodącymi biurami projektowymi w większości przedsięwzięć inwestycyjnych były: Biuro Projektów Przemysłu Naftowego Bipronaft w Krakowie (instalacje rafineryjne) i Biuro Projektów Przemysłu Syntezy Chemicznej Prosynchem w Gliwicach (instalacje petrochemiczne). Rozbudowę i modernizację instalacji rafineryjnych i petrochemicznych realizowano zgodnie z założeniami urbanistycznymi i technologicznymi przyjętymi przez generalnego projektanta MZRiP Kazimierza Kachlika⁷⁵³.

W związku z zapotrzebowaniem dla procesów technologicznych Kombinatu dużych ilości pary technologicznej, ciepłej wody i energii elektrycznej wybudowano Zakładową Elektrociepłownię 250 MW (olejowo-gazową)⁷⁵⁴, która m.in. do dziś zaopatruje w „ciepło” również osiedla w Płocku. Elektrociepłownia funkcjonuje w oparciu o odpady z przeróbki ropy naftowej, głównie tzw. gudronu. Generalnym wykonawcą budowy tego przedsięwzięcia było Warszawskie Przedsiębiorstwo Budowy Elektrowni i Przemysłu Beton-Stal⁷⁵⁵. Spośród wielu przedsiębiorstw podwykonawczych wiodącą rolę pełniło Przedsiębiorstwo Montażu Elektrowni Elektrobudowa w Katowicach⁷⁵⁶.

W ocenie dr. Tomasza Piekarskiego w latach PRL: *Petrochemia zdominowała rozwój miasta i jego życie społeczno-gospodarcze lat sześćdziesiątych, siedemdziesiątych i także osiemdziesiątych. Szczególnie w zakresie zatrudnienia i wzrostu liczby ludności*⁷⁵⁷. Płock był w tym okresie jednym z największych ośrodków potencjału budowlanego w kraju oraz drugim miastem pod względem liczby zatrudnionych w przemyśle na Mazowszu.

Końcowe dziesięciolecie funkcjonowania PRL charakteryzowało się załamaniem gospodarczym kraju, szczególnie dotyczyło to budownictwa przemysłowego. W Płocku w MZRiP początkowo nastąpiło wyhamowanie procesów inwestycyjnych, a następnie od 1985 r. wstrzymanie budowy nowych instalacji.

W 1989 r. po uzyskaniu pełnej niezależności i utworzeniu III RP, wskutek rozpoczęcia przekształceń polityczno-ustrojowych polegających na wprowadzeniu pluralizmu politycznego i zasad demokratycznego państwa prawa, sukcesywnie zmieniał się w kraju system ekonomiczny. Powstawały nowe realia społeczno-gospodarcze i prawno-własnościowe.

W związku z likwidacją scentralizowanego zarządzania gospodarką krajową, w tym systemu nakazowo-rozdziałczego, dotychczasowe odgórne zarządzanie w MZRiP przekształcało się sukcesywnie w kierunku podejmowania decyzji gospodarczych w coraz

753 W. Serafimowicz, B. Trębala, op. cit., s. 115.

754 T. Niewinowski, *30-lecie Zakładu Elektrociepłowni*, „Petro-Echo” 1999, nr 38, s. 3.

755 W. Serafimowicz, B. Trębala, op. cit., s. 139.

756 Ibid., s. 139, 214-215.

757 T. Piekarski, op. cit., s. 349.

większym stopniu na szczeblu przedsiębiorstwa. W pierwszych latach transformacji ustrojowej (1989-1992) realizacja procesu prywatyzacji kapitałowej MZRIIP została poprzedzona procesem komercjalizacji. W 1992 r. po raz pierwszy dyrektora generalnego MZRIIP wyłoniono w drodze konkursu. Aktem notarialnym z dnia 29 czerwca 1993 r. Minister Przekształceń Własnościowych przekształcił przedsiębiorstwo państwowe pod nazwą Mazowieckie Zakłady Rafineryjne i Petrochemiczne z siedzibą w Płocku w jednoosobową spółkę akcyjną Skarbu Państwa⁷⁵⁸.

Po początkowym okresie stagnacji przystąpiono do modernizacji i rozbudowy zakładu. W III RP w latach 1991-1997 w Petrochemii Płock S.A. wybudowano 11 instalacji: w 1991 r. – MTBE; w 1993 r. – Claus V, Claus VI; w 1994 r. – HON V, Reforming V; w 1995 r. – Odzysk Frakcji C2; w 1996 r. – Odparafinowanie Mek-Toluen, Biturox, BOPP; w 1997 r. – Hydrokraking, Wytwórnę Wodoru, Odzysk Wodoru z Gazów⁷⁵⁹.

W latach 1994-1999 w wyniku przeprowadzonej restrukturyzacji wewnętrznej powołano dwie spółki akcyjne, tj. Zakład Budowy Aparatury S.A. i Petroprojekt S.A. (dawne Biuro Projektów) oraz kilkanaście odrębnych spółek specjalistycznych z ograniczoną odpowiedzialnością, m.in.: Petropolimer, PetroMechanik, PetroTel, PetroEltech, PetroEnergoRem, PetroRemont, PetroWod-Kan, PetroTransport, Petroochrona, Przedsiębiorstwo Usługowe Zieleń.

W okresie od 1959 r. do 1993 r. przedsiębiorstwem państwowym zarządzali dyrektorzy generalni: Paweł Nowak (1959-1967), Andrzej Woroniecki (1968-1972), Henryk Dyrda (1972-1973), Włodzimierz Kotowski (1973-1976), Kazimierz Klęk (1976-1980), Władysław Wawak (1980-1981), Kazimierz Klęk (1981-1982), Czesław Dolasiński (1982-1992) i Konrad Jaskóła (1992-1993)⁷⁶⁰. Po przekształceniu MZRIIP w dniu 1 lipca 1993 r. w spółkę „Petrochemia Płock S.A.” – firma zarządzana była przez Prezesa Zarządu – Dyrektora Generalnego Konrada Jaskółę (1993-1999) i Andrzeja Modrzejewskiego (w okresie 16 IV – 18 V 1999 r.)⁷⁶¹.

Zakład Produkcyjny PKN Orlen S.A. w Płocku

W maju 1998 r. Rada Ministrów podjęła decyzję o utworzeniu koncernu naftowego. Powstał on w wyniku przejęcia Centrali Produktów Naftowych CPN S.A.⁷⁶² przez Petrochemię Płock SA. Formalnie w dniu 7 września 1999 r. utworzono nowy podmiot,

⁷⁵⁸ A. Klocek, *Płocki Kompleks...op. cit.*, s. 79. Cytat: *Zgodnie ze Statutem władzami Petrochemii Płock S.A. były: Zarząd Spółki, Rada Nadzorcza i Walne Zgromadzenie. /.../ Przystąpiono do przeprofilowania przedsiębiorstwa typowo produkcyjnego – w firmę produkcyjno-handlową.*

⁷⁵⁹ Ibid., s. 291.

⁷⁶⁰ M. Górzyński, H. Rybak, A. Puchowicz, F. Niškiewicz, S. Gralak, *Protoplaści ORLENU*, Zeszyty Nr 1-15, Płock 2008-2009. W poszczególnych zeszytach zamieszczono życiorysy dyrektorów naczelnych MZRIIP i Petrochemii Płock S.A. oraz głównych ich zastępców.

⁷⁶¹ A. Klocek, *Płocka Rafineria...op. cit.*, s. 119-121.

⁷⁶² https://centrala_produktyw_naftowych.pl., [dostęp 11 styczeń 2022].

który przyjął nazwę Polski Koncern Naftowy S.A. W dniu 3 kwietnia 2000 r. Nadzwyczajne Walne Zgromadzenie Akcjonariuszy podjęło decyzję o nadaniu spółce nazwy handlowej PKN Orlen S.A., przyjęto równocześnie nowe logo i barwy⁷⁶³.

Centrala Produktów Naftowych S.A. posiadała najdłuższą w powojennej Polsce historię gospodarczą. Powołana została w końcowej fazie II wojny światowej (w lipcu 1944 r.) jako instytucja państwowa, zabezpieczająca ocalałą infrastrukturę naftową.

„CPN zajmowało się magazynowaniem, transportem, dystrybucją hurtową i detaliczną przetworów naftowych, w tym paliw płynnych i środków smarowych. Ponadto CPN organizowała transport paliw płynnych za pomocą autocystern, cystern kolejowych oraz rurociągów. W szczytowym okresie rozwoju przedsiębiorstwo dysponowało przeszło 1400 stacjami paliw oraz „flotą” prawie 600 autocystern”⁷⁶⁴.

Płocką część PKN ORLEN S.A. stanowi Zakład Produkcyjny (modernizowane i rozbudowywane dawne MZRiP/Petrochemia S.A.), w którym obecnie znajduje się ok. 90 instalacji chemicznych (rafineryjnych i petrochemicznych), duża liczba magazynów płynnych surowców oraz produktów płynnych i gazowych, a także ogromna infrastruktura techniczna związana z produkcją, transportem drogowym i kolejowym oraz zarządzaniem⁷⁶⁵.

W ramach gospodarki rynkowej 22 listopada 1999 r. PKN Orlen jako firma handlowo-produkcyjna w zadebiutował na giełdzie, przy czym akcje w postaci kwitów depozytowych GDR trafiły na giełdę londyńską. Utworzenie PKN Orlen dawało gwarancje zabezpieczenia strategicznych państwa w dziedzinie paliwowej oraz stworzyło możliwość konkurowania z podobnymi firmami zachodnimi⁷⁶⁶.

W dniu 28 X 2003 r. Rada Miasta Płocka dokonała uchwały w sprawie *Miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego części terenów Zakładu Produkcyjnego PKN ORLEN S.A. w Płocku wraz z terenami przyległymi, położonych w granicach administracyjnych miasta Płocka*⁷⁶⁷.

PKN Orlen S.A.⁷⁶⁸ w pierwszej dekadzie XXI w. wydzielił dawne jednostki organizacyjne w odrębne spółki prawa handlowego. Wówczas powstały m.in. Orlen Wir, Orlen Laboratorium, Orlen Asfalty, Orlen Gaz i Orlen Unipetrol. Równocześnie część

763 A. Klocek, *Płocka Rafineria...op. Cit.*, s. 65-69.

764 https://Centrala_Produktów_Naftowych.pl, [dostęp 20 luty 2022].

765 *60 lat Zakładu Produkcyjnego w Płocku. ORLEN bez tajemnic*, red. A. Stachurska, P. Świątkowski, Płock 2014.

766 A. Klocek, *Płocki Kompleks...op. cit.*, s. 134, 137.

767 Uchwała Nr 299/XVI/03 RMP z 28 października 2003 r. w sprawie Miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego części terenów Zakładu Produkcyjnego PKN ORLEN S.A. w Płocku wraz z terenami przyległymi, położonych w granicach administracyjnych miasta Płocka, Dz. Urz. Woj. Maz. 2003 r., Nr 298, poz. 7871.

768 A. J. Papierowski, J. Stefański, op. cit., s. 394-398.

spółek wcześniej utworzonych zmieniła nazwę na: Orlen Projekt, Orlen Automatyka i Orlen Polimar⁷⁶⁹.

W latach 1999-2007 wybudowano 13 instalacji: w 1999 r. – HOG (hydroodsiarczanie gudronu), DRW VI, w 2000 r. – Reforming VI, HON VI, Izomeryzacja Frakcji C5-C6; w 2001 r. – modernizacja Oksydacji Asfaltów (Biturox I i II); w 2002 r. – modernizacja DRW II i DRW III oraz intensyfikacja DRW III; w 2003 r. – intensyfikacja Krakingu Katalitycznego II (po wyburzeniu hali filtrów Acotebenzenu) zbudowano instalację Odparafinowania Olejów Smarowych); w 2004 r. – instalacja Odsiarczanie Gazów Claus IX; w 2005 r. – modernizacja Instalacji Olefin (o mocy wytwórczej ok. 700 tys. ton etylenu i ok. 380 tys. ton propylenu) oraz nowa Instalacja Ekstrakcji Aromatów; w 2006 r. – dostosowanie Instalacji HON VI do produkcji oleju napędowego o zawartości siarki 10 ppm oraz Odsiarczanie Benzyny Krakingowej; w 2007 r. – instalacja ON z HOG; w 2010 r. – instalacja HON VII; w 2011 r. – nowa instalacja Paraksylenu 400 kt⁷⁷⁰.

Na początku 2018 r. konsorcjum firm grupy Siemens wybudowało w Zakładzie Produkcyjnym PKN Orlen w Płocku największą w kraju Elektrociepłownię 600 MW (gazowo-parową) – wysokiej sprawności blok nisko-emisyjny o mocy cieplnej 520 Mwt⁷⁷¹. W tym bloku energetycznym spalany jest gaz w wysokiej temperaturze, co oznacza minimalne zużycie paliwa na jednostkę energii oraz niskie skażenie środowiska. Wykonawcą projektu było konsorcjum General Electric i SNC Lavalin.

W dniu 30 kwietnia 2019 r. uruchomiona została instalacja Metatezy, co w efekcie zwiększyło produkcję propylenu w Płocku z 450 tys. ton do 550 tys. ton rocznie (wartość inwestycji 400 mln zł)⁷⁷². Inwestycja została zrealizowana w wyniku podpisania umowy PKN Orlen S.A. z firmą Elektrobudowa S.A. na projektowanie, dostawy i budowę „pod klucz” (licencja od firmy Lummus Technology Inc. z grupy CB&I).

W połowie 2021 r. zakończono budowę Centrum Badawczo-Rozwojowe PKN Orlen w Płocku. Inwestycja realizowana była w formule EPC (ang. engineering, procurement, construction). Budimex jako generalny realizator inwestycji zaprojektował, wybudował, a także wyposażył obiekty „pod klucz” wraz z uruchomieniem dostarczonego sprzętu, m.in. aparatury pomiarowej i laboratoryjnej⁷⁷³. Podstawowym obiektem Centrum

769 W. Serafimowicz, B. Trębala, s. 239-242, 247-248.

770 Ibid, s. 433-434; *Raporty Roczne PKN Orlen S.A. (1999-2021)*, [dostęp 2 maja 2023].

771 <https://inwestycjeenergetyczne.itc.pw.edu.pl>. W wyniku budowy w latach 2015–2018 nowoczesnej elektrociepłowni gazowo-parowej PKN Orlen S.A. zwiększył istotnie potencjał produkcji energii elektrycznej. W blokach zamontowano turbiny posiadające najwyższą efektywność energetyczną na świecie i jednocześnie zapewniające wysokie parametry ekologiczne przy spalaniu gazu w temperaturze ponad 1500 st. C, [dostęp 20 luty 2022].

772 <https://forsal.pl>. Instalacja do produkcji propylenu w oparciu o technologię metatezy oznacza dalsze wzmacnianie efektu synergii między koncernami PKN Orlen a Basell Orlen Polyolefins, [dostęp 20 luty 2022].

773 <https://pppt.eu>, [dostęp 20 luty 2022].

jest Hala Odwzorowań Pilotażu umożliwiającą implementację instalacji badawczych (budowę pilotażowych instalacji technologicznych).

W dniu 21 czerwca 2021 r. podpisano z firmą Hyundai Engineering z siedzibą w Seulu oraz Técnicas Reunidas z siedzibą w Madrycie umowę na projektowanie, dostawę urządzeń i realizację budowy Kompleksu Olefin III. Dla realizacji tego przedsięwzięcia w latach 2023-2024 została utworzona spółka ORLEN Olefiny Sp. z o.o. (dyrektor Damian Olewnik)⁷⁷⁴. Kompleks powstaje na terenie ok. 100 ha, po jego uruchomieniu zatrudnienie w Zakładzie wzrośnie o ok. 380 etatów. W ramach tej inwestycji wybudowany będzie nowy Krater Parowy, którego moce wyniosą 640 tys. ton etylenu, co spowoduje wzrost rzeczywistych mocy produkcyjnych Zakładu – do 1040 tys. ton etylenu. Równocześnie nastąpi zapotrzebowanie na ok. 1 mln ton dodatkowych wsadów⁷⁷⁵, przy czym emisja dwutlenku węgla na tonę produktu zmniejszy się o ok. 30%. W związku krótkim czasem realizacji tej największej instalacji petrochemicznej w Europie w ciągu ostatnich 20 lat obecnie powstaje tymczasowe miasteczko dla pracowników zatrudnionych przy jej budowie, których w szczytowym okresie będzie ok. 10 tys.

Obecnie sukcesywnie wyłączane są w Zakładzie PKN Orlen w Płocku instalacje pierwszej generacji technologii: DRW I, Piroлиза I, TE I, PE I, PP I-II, Butadien I, REF II-IV, EA, Detol, HON II-III, PX, Claus I-IV, ABT, KK I, Koksowanie⁷⁷⁶.

Polski Koncern Naftowy Orlen Spółka Akcyjna (skrót PKN Orlen S.A.) to koncern paliwowo-energetyczny, który jest liderem wśród przedsiębiorstw petrochemicznych w Europie środkowo-wschodniej. Obecnie Spółka ma 5% udziału w europejskim rynku petrochemicznym.

W instalacjach PKN Orlen w procesie rafinacji wytwarzane są:

- produkty paliwowe (benzyny, oleje napędowe lekkie i ciężkie, oleje opałowe, paliwa lotnicze);

- produkty rafineryjne (benzyny lekkie, średnie i ciężkie);

- produkty petrochemiczne (etylen, propylen, paraksylen, kwas tereftalowy, fenol, aceton, benzen, butadien, tlenek etylenu i glikole);

- poliolefiny (polietylen, polipropylen, polichlorek winylu);

- produkty pozostałe (asfalty, bazy olejowe oraz siarka, gips i woski).

Podstawowym wsadem surowcowym dla procesu rafinacji są: ropa naftowa, gaz ziemny, chemikalia pomocnicze, woda, powietrze oraz estry i bioetanol. Obecnie Zakład

774 <https://tp.com.pl>>GRUPA_ORLEN. W dniu 24 maja 2021 r. Rada Nadzorcza Spółki wyraziła zgodę na realizację inwestycji dotyczącej intensyfikacji produkcji Olefin w Zakładzie Produkcyjnym w Płocku; *Raporty Roczne PKN Orlen S.A. (2008-2021)*, [dostęp 20 luty 2022].

775 <https://www.Orlen.pl>>Strona główna>[dostęp 2 kwietnia 2023].

776 Cz. Bugaj, *60 lat historii Orleń na Mazowszu* (Seminarium SPN i Filii PW w Płocku, 14 maja 2019), mps. {<https://slideplacr.pl>>slide...}, [dostęp 4 maja 2023].

PKN Orlen w Płocku z powodzeniem konkuruje z innymi światowymi firmami przetwarzającymi ropę naftową.

Do Koncernu należy sześć rafinerii: na terenie Polski – w Płocku, Trzebini i Jedliczu; dwie na terenie Czech – w Litwinovie i Kralupach nad Vltavou oraz jedna na Litwie – w Możejkach. W 2015 r. PKN Orlen zatrudniał ponad 20 tys. pracowników⁷⁷⁷.

O ile MZRiP w okresie PRL stopniowo uzyskiwały pozycję lidera wśród krajowych przedsiębiorstw przemysłowych, to PKN Orlen S.A. w okresie III RP nie tylko podtrzymuje tę pozycję, ale uzyskała kolejny wzrost notowań i firma stała się przedsiębiorstwem globalnym.

Od 1999 r. Spółką zarządzali prezesi zarządu (generalni dyrektorzy): Andrzej Modrzejewski (1999-2002), Zbigniew Wróbel (2002-2004), Igor Chałupiec (2004-2007), Piotr Kownacki (2007- 2008), Wojciech Heydel (2008), Jacek Krawiec (2008-2015), Wojciech Jasiński (2015-2018) i obecnie Daniel Obajtek (od 6 II 2018 r.).

Basell Orlen Polyolefins Sp. z o.o.

We wschodniej części obszaru PKN Orlen w Płocku od 1 marca 2003 r. funkcjonuje spółka joint venture Basell Orlen Polyolefins Sp. z o.o. (BOP)⁷⁷⁸, którą utworzyły PKN Orlen S.A. i międzynarodowy koncern Basell Europe Holdings B.V. Basell Orlen Polyolefins. BOP Sp. z o.o. jest drugą jednostką w kraju produkującą petrochemikalia i największym krajowym wytwórcą tworzyw sztucznych.

Roczny potencjał tych fabryk wynosi 800 tysięcy ton, z czego 480 tysięcy ton stanowi polipropylen (PP) wytworzony w oparciu o technologię Spheripol i 320 tysięcy ton – polietylen dużej gęstości (HDPE) wyprodukowany przy zastosowaniu technologii Hostalen. BOP posiada także instalację do produkcji polietylenu małej gęstości (LDPE), której roczna wydajność produkcyjna wynosi 100 tysięcy ton. Oznacza to, że łączny potencjał produkcyjny spółki wynosi 900 tysięcy ton poliolefin⁷⁷⁹. Spółką zależną od BOP jest spółka handlowa – Basell Orlen Polyolefins Sprzedaż Sp. z o.o. (OPS).

Przedsiębiorstwo Eksploatacji Rurociągów Naftowych S.A.

W 1959 r. w ramach Centrali Produktów Naftowych powołano Przedsiębiorstwo Eksploatacji Rurociągu Naftowego Przyjaźń w Budowie⁷⁸⁰. W dniu 10 kwietnia 1963 r. przedsiębiorstwo to doprowadziło pierwszą nitkę rurociągu „Przyjaźń” do MZRiP. W 1963 r. zmieniono nazwę przedsiębiorstwa: na Przedsiębiorstwo Eksploatacji Rurociągu Naftowego „Przyjaźń” (usunięto słowo – w budowie). Uruchomienie instalacji pierwszej Destylacji Rurowo-Wieżowej nastąpiło 17 sierpnia 1964

⁷⁷⁷ <https://orlen.pl>. [20 luty 2022].

⁷⁷⁸ W. Serafimowicz, B. Trębała, s. 242-243.

⁷⁷⁹ <https://polyolefins.pl>, [dostęp 20 luty 2022].

⁷⁸⁰ W. Lenkiewicz, *Rurociąg Przyjaźni*, „Przegląd Budowlany” 1962, nr 4-5, s. 222-225.

r. Wówczas wpłynęły do zbiorników magazynowych pierwsze tony benzyny, oleju napędowego i oleju opalowego⁷⁸¹.

W 1983 r. nastąpiła kolejna zmiana nazwy przedsiębiorstwa: na Przedsiębiorstwo Eksploatacji Rurociągów Naftowych „Przyjaźń”. W dniu 18 grudnia 1998 r. przekształcono państwowe przedsiębiorstwo PERN „Przyjaźń” w Spółkę Akcyjną⁷⁸². W dniu 1 czerwca 2016 r. PERN „Przyjaźń” S.A. zmienia nazwę na PERN S.A. W dniu 3 stycznia 2018 r. nastąpiło włączenie płockiej spółki Operator Logistyczny Paliw Płynnych (OLPP Sp. z o.o.)⁷⁸³ do PERN S.A.

PERN S.A. prowadzi działalność w zakresie: transportu i magazynowania ropy naftowej oraz paliw, jak również przeładunku paliw i ich składowania dla podmiotów zajmujących się handlem i dystrybucją paliw; jest krajowym liderem logistyki surowcowo-paliwowej. Spółka posiada ok. 4,1 mln m³ pojemności magazynowej na ropę naftową oraz ok. 2,4 mln m³ na paliwa płynne – w 22 bazach paliw. PERN S.A. posiada Terminal Naftowy w Gdańsku i trzy duże bazy magazynowe ropy naftowej: w Adamowie niedaleko Mielnika przy granicy z Białorusią; w Miszewku Strzałkowskim k/Płocka (największa baza); oraz w okolicach Gdańska). Surowiec magazynowany jest w stalowych, cylindrycznych zbiornikach o pojemności od 32 tys. do 100 tys. m³

Naczelnicy dyrektorzy PERN Przyjaźń w okresie PRL i na początku III RP: Antoni Kumanowski (1959-1962), Izydor Maćkowiak (1962-1981) i Henryk Janczewski (1981-1998). Kolejni prezesi zarządu spółki PERN w okresie III RP: Henryk Janczewski (1999-2000), Krzysztof Adam Spandowski (2000-2001), Stanisław Jan Jakubowski (2001-2004), Wojciech Tabiś (2004-2006), Lech Marek Gorywoda (2006), Krzysztof Gan (2006-2007), Artur Zawarko (2007-2008), Krzysztof Adam Spandowski (2008-2009), Robert Marian Soszyński (2009-2012), Marcin Jan Moskowiak (2012-2016), Igor Marek Wasilewski (2016-2022), Paweł Stańczyk (7 X 2022 - 30 IV 2023) i Mirosław Skowrona (od 1 V 2023 r.)⁷⁸⁴.

Obszar dawnego zaplecza produkcyjnego PBP Petrobudowa

Rejon po dawnym zapleczu i zakładach produkcji pomocniczej PBP Petrobudowa i części jego przedsiębiorstw podwykonawczych stanowi obecnie mini-dzielnicę budowlano-przemysłową.

PBP Petrobudowa w Płocku⁷⁸⁵ rozpoczęła funkcjonowanie od 1 stycznia 1960 r. Przedsiębiorstwo zostało utworzone na bazie dwóch działających w Płocku przedsiębiorstw budowlano-montażowych z Warszawy: Warszawskiego Przedsiębiorstwa

781 A. Klocek, *Niezwykły kompleks rafineryjno-petrochemiczny w Płocku*, „Notatki Płockie” 2006, nr 1, s. 40.

782 W. Serafimowicz, B. Trębała, s. 173, 243-244.

783 Ibid., s. 244. Historia płockiej spółki OLPP: w dniu 1 stycznia 1997 r. ze struktur CPN S.A. wydzielono Dyрекcję Baz Magazynowych Naftobazy, która istniała w latach 1997–2006 r. jako spółka Naftobaza Sp. z o.o., w 2006 r. zmieniła nazwę na OLPP Sp. z o.o.

784 <https://pern.pl>, [dostęp: 5.05.2023].

785 W. Serafimowicz, B. Trębała, s. 121-135. Początkowo PBP Petrobudowa podlegała pod Zjednoczenie Budowy Zakładów Chemicznych, a następnie – pod Zjednoczenie Budownictwa Przemysłowego Centrum w Warszawie, funkcjonujące w strukturze resortu budownictwa. Dla kompleksowej obsługi w zakresie sprzętowo-transportowym PBP Petrobudowa i jego specjalistycznych przedsiębiorstw podwykonawczych utworzono w 1961 r. Płockie Przedsiębiorstwo Transportowo-Sprzętowe. W 1964 r. powołano Płockie Przedsiębiorstwo Zaopatrzenia Budownictwa.

Budownictwa Przemysłowego Żelbet i Warszawskiego Przedsiębiorstwa Budowlanego Nr 4. Przedsiębiorstwa te w latach 50. XX w. realizowały w Płocku zadania w zakresie budowy przemysłu terenowego oraz budownictwa mieszkaniowego i towarzyszącego.

PBP Petrobudowa⁷⁸⁶ równocześnie z budową własnych obiektów administracyjno-biurowych⁷⁸⁷, magazynów, centralnej betoniarni, zbrojarni, stolarki, zakładów prefabrykacji i bazy sprzętu⁷⁸⁸ przystąpiła w lutym 1960 r. do wykonywania uzbrojenia terenu kombinatu rafineryjno-petrochemicznego⁷⁸⁹. Funkcję generalnego wykonawcy przedsiębiorstwo pełniło przy budowie wszystkich instalacji rafineryjnych i petrochemicznych realizowanych w okresie PRL.

W ramach generalnego wykonawstwa Petrobudowa na terenie MZRiP działało wiele liczących się przedsiębiorstw specjalistycznych: Mostostale – Warszawa, Zabrze, Poznań, Będzin, Wrocław, Gdańsk, Płock; Hydrobudowa – Warszawa, Nowy Dwór Maz., Włocławek; Energomontaż Warszawa; Kablobeton Warszawa; Inżynieria Warszawa; Instal Warszawa; Elektromontaż Warszawa; Przedsiębiorstwo Robót Kolejowych Warszawa; Termoizolacja Zabrze; Naftobudowa Kraków; Chłodnie Kominowe Gliwice; Przedsiębiorstwo Aparatury Przemysłowej Falenica; Termoizolacja Zabrze; Elektrobudowa Katowice, Energoapartura Katowice; Chemorozruch Oświęcim; Instal Płock; Izokor Płock; Warszawskie i Łódzkie Przedsiębiorstwa Robót Teletechnicznych oraz duża liczba krajowych i zagranicznych firm specjalistycznych.

Rejon wokół obszaru PKN Orlen

Obszar PKN Orlen położony w północnej części Płocka (na północ od rzeki Brzeźnicy) graniczy: od zachodu i południa z os. Winiary, od wschodu i południa – z os. Trzepowo, natomiast od północy – z gminą Stara Biała. Z Zakładem Produkcyjnym PKN Orlen sąsiadują następujące jednostki wiejskie: Biała, Stara Biała, Nowa Biała, Maszewo Duże, Nowe Draganie i Stare Draganie⁷⁹⁰.

Aktualnie z Zakładem Produkcyjnym PKN Orlen S.A. i Płockiem związane są następujące miejscowości gminy Stara Biała: Nowe Trzepowo (Kolejowa Stacja Rozrządowa ZP PKN Orlen), Srebrna (Zespół Pałacowo-Parkowy będący własnością PKN Orlen), Maszewo (Oczyszczalnia ścieków ZP PKN Orlen), Kobierniki (Zakład Utylizacji Odpadów Komunalnych) oraz Brwilno Górne (kościół pw. św. Andrzeja Apostoła, parafii obejmującej część os. Winiary – należącej do Dekanatu płockiego zachodniego)⁷⁹¹.

786 M. Majzner, *Geneza powstania Przedsiębiorstwa Budownictwa Przemysłowego Petrobudowa i pierwsze lata działalności*, „Przegląd Budowlany” 1984, nr 11, s. 12-15.

787 R. Stroński, *Zagadnienia administracyjno-socjalno-bytowe budowy Kombinatu w Płocku*, „Przegląd Budowlany” 1962, nr 4-5, s. 261-264.

788 K. Rajner, *Organizacja zaplecza PBP Petrobudowa*, „Przegląd Budowlany” 1962, nr 4-5, s. 226-234.

789 E. Sadowski, *Problemy organizacji wykonawstwa płockiej inwestycji*, „Przegląd Budowlany” 1962, nr 4-5, s. 210-218.

790 J. B. Nycek, M. Kowalski, s. 68-133.

791 *Diecezja Płocka. Struktura personalno-administracyjna. Rocznik 1977 r.*, red. W. Lis, Płock 1979, s. 35-37.

Niedaleko obszaru PKN Orlen w południowo-zachodniej części gminy Stara Biała znajduje się Brudziński Park Krajobrazowy, rezerwat Brwilno⁷⁹² oraz Dom Pomocy Społecznej w Brwilnie (tzw. Antoniówka zaprojektowana przez wybitnego architekta Stefana Szyllera). Przy ul. Zglenickiego w rejonie obszaru PKN Orlen powstały nowoczesne siedziby wielu firm współpracujących z PKN Orlen S.A.: Orlen Projekt⁷⁹³, Orlen Asfalt⁷⁹⁴, Orlen Gaz, Naftoremont⁷⁹⁵ i Płocki Park Przemysłowo-Technologiczny S.A.⁷⁹⁶

Spółka PPPT⁷⁹⁷ została powołana w dniu 14 lipca 2004 r. przez PKN Orlen S.A. i Urząd Miasta Płock. Tereny przekazane PPP-T S.A.⁷⁹⁸ znajdują się w sąsiedztwie Zakładu Produkcyjnego PKN Orlen w osiedlach: Trzepowo (strefy I-II) i Winiary (strefy III-VII). Spółka oferuje swoim klientom około 60 hektarów terenów inwestycyjnych, wyposażonych w niezbędną infrastrukturę drogowo-techniczną z dogodnym dojazdem. Obecnie w PPP-T funkcjonują, m.in.: Centrum Usług Korporacyjnych, nowa siedziba PPP-T S.A., Laboratorium Centralne PKN Orlen (OBR).

Funkcję prezesa zarządu spółki pełnili m.in.: Krzysztof Lewandowski (2004-2007), Jarosław M. Troch (2007-2008), Robert Makówka (2008), Iwona Lewandowska (2009 -2013), Michał Luczewski (2013-2015), Zbigniew Bednarski (2015-2019) i Joanna Olejnik (od 2019 r.).

W związku obecnym intensywnym rozwojem gospodarczym Płocka i znacznie powiększonym terenem pod budownictwo przemysłowe (rejon wzdłuż ul. Rataja w os. Trzepowo) pozostaje do rozważenia przez władze samorządowe powiększenie obecnego wielkoprzemysłowego obszaru PKN Orlen w drodze zmiany podziału administracyjnego miasta. Zasadnym wydaje się włączenie do obecnego wielkoprzemysłowego obszaru: 1/północnych części osiedli Winiary i Trzepowo, na których obecnie funkcjonuje Płocki Park Przemysłowo-Technologiczny S.A.; 2/ rejonu „Kostrogaj Przemysłowy” z os. Łukasiewicza; 3/ rejonu „Targowa-FMŻ” z os. Trzepowo oraz 4/ terenu siedziby PKN Orlen S.A. w os. Winiary (pomiędzy ulicami Chemików i Zglenickiego)⁷⁹⁹.

Parafia obejmuje teren północnej części osiedla Winiary oraz miejscowości poza Brwilno Górne: Biskupice, Ludwikowo, Maszewo Duże i Maszewo n. Wisłą. Pierwszy kościół w Brwilnie powstał ok. 1220 r. (z fundacji Powatów). W 1740 r. wzniesiona została przez ks. Mateusza Krzemińskiego istniejąca do dzisiaj drewniana świątynia parafialna.

792 A. Kozanecki, s. 199.

793 W. Serafimowicz, B. Trębała, s. 242-243.

794 Ibid., s. 250.

795 Ibid., s. 138-139, 213.

796 Ibid., s. 246-247.

797 Początkowo siedzibę PPP-T przy ul. Zglenickiego stanowił zmodernizowany kompleks dawnych obiektów: Ochotniczego Hufca Pracy (OHP), Domu Kultury w Białej Nowej i Zasadniczej Szkoły Budowlanej nr 2 przy PBP Petrobudowa, przekształconej później w Zespół Szkół Ochrony Środowiska.

798 *Płocki Park Przemysłowo-Technologiczny*, Płock 2004, [Folder Informacyjny].

799 W. Serafimowicz, *Propozycja zmian granic osiedli oraz obszarów przemysłowych w Płocku*, „Notatki Płockie” 2022, nr 1/275, s. 41-42.

Obszar płockiej Wisły

Płock położony jest w odległości 798 km od źródeł Wisły, 125 km od Warszawy i 47 km od Włocławka. Początek historii płockiego odcinka Wisły sięga X w. i funkcjonującej przeprawy przez rzekę w pobliżu prawobrzeżnego cypla skarpy wiślanej (obecnie nazywanego Wzgórzem Tumskim)⁸⁰⁰ i punktowego skupiska osadniczego w Radziwiu⁸⁰¹ (po lewej stronie rzeki). Przeprawa ta przed tysiącem lat stanowiła ważny węzeł komunikacyjny, który łączył pradawny trakt lądowy łączący tereny plemion rusińskich i Słowian północno-zachodnich z wodnym szlakiem Wisły i Bugu – od Karpat do Bałtyku.

W pobliżu tej przeprawy na wysokim urwistym brzegu Wisły na Wzgórzu Tumskim państwo gnieźnieńskie w drugiej połowie X w. założyło ze względów strategicznych w stosunku do plemion nadbałtyckich i rusińskich gród warowny⁸⁰², przy którym później powstała osada płocka. Rozbudowana aglomeracja płocka już w XII w. stała się najważniejszym ośrodkiem gospodarczym i handlowym na Mazowszu oraz liczącym się miastem książęcym w kraju Piastów (okresowo miasto było nawet nieformalną stolicą kraju).

W XIX w. wraz z rozwojem ekonomicznym i ludnościowym Płocka i innych miast Królestwa Kongresowego w zaborze rosyjskim, Wisła odzyskała swoją dawną pozycję z okresu średniowiecza, gdy transport rzeczny odgrywał istotną rolę w handlu krajowym i międzynarodowym. W Płocku z uwagi na brak kolei ważną rolę w gospodarce miasta zaczął odgrywać ponownie transport rzeczny, a od drugiej połowy tego wieku nowoczesny transport parowy.

W 1851 r. na Wiśle pomiędzy Włocławkiem i Warszawą pojawiły się poza tradycyjnymi tratwami, galerami i berlinkami – statki z własnym napędem, które transportowały towary i wykonywały usługi holownicze dla barek oraz obsługiwały ruch pasażerski. Po wprowadzeniu żeglugi parowej na Wiśle Płock obsługiwała początkowo warszawska firma trudniąca się przewozami towarowymi i pasażerskimi „Spółka Żeglugi Parowej na Rzekach Spławnych Królestwa, Andrzej Zamoyski et Compania”, po jej upadku – „Towarzystwo Żeglugi Parowej Maurycego Fajansa”.

Jednym z największych konkurentów spółki „Maurycego Fajansa” była firma „Żegluga Parowa na Wiśle Sp. z o.o., Stanisław i Józef Górniccy (ojciec i syn)”, której działalność trwała od schyłkowych lat XIX w. do 1927 r. Podstawowym obszarem działalności spółki była obsługa żeglugi pasażersko-towarowej i holowniczej na trasie Warszawa-Gdańsk i Kazimierz-Gdańsk, przy czym ważną pozycję stanowił ruch pasażerski Płock-Warszawa⁸⁰³.

800 Wzgórze Tumskie popularnie nazywane jest Wzgórzem Zamkowym.

801 B. Kuźnicki, *Wisła pod Płockiem...op. cit.*, s. 75-76; Cytat: *Prawdopodobnie jeszcze kilkadziesiąt lat temu Wisła pod Płockiem płynęła dwoma odnogami: lewa – miała otaczać wyspę radziwisko-poplacińską. /.../ W czasie wiosennych wylewów wody Wisły wdzierały się do dawnego swego koryta w kotlinie radziwiskiej. /.../ Na terenach dawnego koryta Wisły założone zostało Radziwie, wspomniane w 1187 r. w dokumencie Kazimierza Sprawiedliwego; jest tam wzmianka o pierwszym kościółku św. Benedykta.*

802 W. Szafrąński, L. Zygmunt, *Płock w dobie narodzin państwa Piastów*. Cytaty: *Pradolina Wisły wciąga się głęboko w wysoczyznę, tworząc stromą, gliniastą, blisko pięćdziesięciometrową wysoką skarpy, którą pokarbowały wąwozy erozyjne. Jary te wyodrębniły z masywu Wzgórze Tumskie o szczególnych walorach obronnych, którego znaczne wypiętrzenie ponad nurt rzeki umożliwiło kontrolę rozległego obszaru, tworząc dogodne warunki do rozwinięcia się tu intensywnego osadnictwa na samej wysoczyźnie, jak i na dninie doliny Wisły, która płynie tu przez Kotlinę Płocką. Na dninie pradoliny rzecznej osadnictwo skupiło się na oblanej rozlewiskami nurtu Wisły, Kępie Radziwiskiej, którą wiodła przeprawa przez tę rzekę.*

803 Rydzewska, *Wisła. Z dziejów miasta i rzeki w dwudziestym wieku*, Płock 2000; s. 5.??

Utrzymaniem i administrowaniem wód Wisły w na płockim odcinku w okresie międzywojennym zajmował się Państwowy Zarząd Wodny, który m.in. dbał o stan koryta rzeki. Na tym odcinku prace regulacyjne sprowadzały się do działań ochronnych i doraźnych jak: pogłębianie koryta, umacnianie brzegów i budowa „ostróg regulacyjnych” (tam poprzecznych). W związku z zagrożeniem powodziowym sukcesywnie budowano wały przeciwpowodziowe.

Początkiem płockiego przemysłu stoczniowego były warsztaty szkutnicze powstałe w Radziwiu na przełomie XIX i XX w. na terenie zalewowym Wisły przed wałem powodziowym. Płoccy szkutnicy budowali głównie „berlinki”, które zastąpiły popularne wcześniej zbożowe barki, zwane „wiślankami”, wykonywali też baty frachtowe i piaskarskie oraz małe łodzie komunikacyjne i rekreacyjne. Płocka stocznia rzeczna powstała w Radziwiu w pobliżu starego portu, podlegała Państwowemu Zarządowi Wodnemu i zatrudniała kilkudziesięciu pracowników.

Najważniejszą w kraju inwestycją rzeczną śródlądową w okresie II RP była budowa nowego portu w Płocku, który w zamierzeniu miał być stolicą wodną Mazowsza i służyć również dla potrzeb przemysłu Łodzi. Ten największy w kraju nowoczesny port rzeczny zawierał 5 basenów z nabrzeżami, dźwigami i bocznicą kolejową. Niestety zakończenie tej inwestycji w 1937 r., podobnie jak wybudowanie mostu drogowo-kolejowego (1938 r.), nie zdążyło zaowocować efektami ekonomicznymi w mieście, gdyż 1 września 1939 r. hitlerowskie Niemcy napadły na Polskę.

W okresie okupacji (1939-1945) Niemcy zarekwirowali płocką stocznnię i pobudowali na terenie portu po stronie zachodniej drugą stocznnię, do której przenieśli część urządzeń ze zlikwidowanej stoczni w Modlinie. Po rozbudowie obu stoczni budowali kadłuby łodzi podwodnych i statki patrolowe. Przed opuszczeniem Płocka Niemcy zniszczyli obie stocznie i zatopili cały tabor rzeczny.

Po II wojnie światowej natychmiast przystąpiono w Płocku do porządkowania terenu portu i odbudowy obu stoczni oraz wstępnego uruchomienia zakładów stoczniowych. W pierwszej kolejności wydobyto zatopione jednostki pływające. Wydobyte z dna portów statki były remontowane w płockich stoczniach⁸⁰⁴. Wisła stopniowo ponownie została zapełniona flotyllą pasażerską i towarową. Najpierw przywrócono komunikację z Dobrzyniem, Wyszogrodem i Czerwińskiem, a następnie z pozostałymi nadwiślańskimi miejscowościami. Od 1949 r. żegluga na trasie Warszawa-Płock-Włocławek była regularnie obsługiwana przez parostatki⁸⁰⁵.

Wskutek zróżnicowania rodzajów działalności, funkcji i zadań płockich zakładów portowo-stoczniowych dokonano podziału na kilka jednostek niezależnych. Utworzono: stocznnię nr 1 – w zachodniej części portu (baza napraw taboru Żeglugi Warszawskiej); stocznnię nr 2 – we wschodniej części portu, która została podporządkowana Państwowemu Zarządowi Dróg Wodnych; Przedsiębiorstwo Budownictwa Wodnego, które w rejonie portu pobudowało zaplecze techniczne oraz port rzeczny (przystosowany w początkowym okresie powojennym do przeładunku zboża i cukru).

W 1949 r. powołano ogólnokrajową instytucję typu zjednoczenie: „Stocznie rzeczne – przedsiębiorstwo państwowe wyodrębnione” z siedzibą we Wrocławiu, któremu podlegało 10 stoczni śródlądowych. W 1951 r. Minister Żeglugi dokonał reorganizacji zarządzania przemysłem stoczniowym w kraju i powołał m.in. przedsiębiorstwo „Płockie Stocznie Rieczne” z siedzibą w Płocku. 10 lat później przedsiębiorstwo otrzymało nową nazwę: „Płocka Stocznia Rzeczna”⁸⁰⁶. W 1950 r. w rejonie przyległym do portu wybudowano elewator zbożowy, przystosowany do

804 P. T. Śliwiński, *Krótką historia żeglugi parowej na Wiśle*, „Notatki Płockie” 2011, nr 4, s. 4.

805 Ibid., s. 7-9.

806 B. Witkowski, *Piętnaście lat rozwoju Płockich Stoczni Riecznych*, „Notatki Płockie” 1960 nr 2, s. 7-9.

pneumatycznych przeładunków zboża z barek do parku silosów, które dwadzieścia lat później rozbudowano.

W drugiej połowie lat 50. XX w. Biuro Projektów Budownictwa Morskiego w Gdańsku wykonało dokumentację techniczną rozbudowy płockiej stoczni, tj. zaprojektowało: hale produkcyjne, slip, nadbrzeża z urządzeniami przeładunkowymi i dźwigowymi oraz biurowiec. Większość robót budowlano-montażowych wykonała w latach 60. i 70. PBP Petrobudowa⁸⁰⁷. Przebudowana i zmodernizowana płocka stocznia rzeczna stała się największą w kraju i jedną z największych w Europie. Stocznia realizowała zlecenia krajowych armatorów oraz duże zamówienia z krajów Europy i Azji⁸⁰⁸.

Począwszy od połowy lat 60. w ofercie stoczni pojawiły się barki motorowe i zestawy pchane, wykorzystujące siłę motorowych pchaczy. Dla potrzeb żeglugi śródlądowej rozpoczęto budowę różnorodnych i skomplikowanych jednostek pływających (do tonażu do 2 tys. ton), w tym: barki do przewozu ładunków masowych, kontenerowce typu ro-ro, pływające warsztaty, promy kolejowo-drogowe, frachtowce, pchacze i lodołamacze. Największą jednostką pływającą wykonaną w płockiej stoczni była oddana do eksploatacji w 1975 r. barka o wyporności 3 450 ton. O szybkim rozwoju stoczni świadczy kolejny wzrost zatrudnienia: w 1947 r. – 88 osób, w 1963 r. – 696 osób, w 1985 r. 1031 osób.

W latach 90. XX w. Płocka Stocznia Rieczna znalazła się w trudnej sytuacji ekonomicznej, co spowodowało, iż na majątku tego przedsiębiorstwa powstała w 1998 r. spółka Centromost – Stocznia Rieczna. Firmę tą utworzyły Centromost SA z Gdańska i Mostostal Płock SA. Aktualnie płocka stocznia oprócz podstawowej produkcji taboru pływającego wykonuje różnorodne zlecenia, głównie dla budownictwa (m.in. zrealizowała stalowe segmenty dla drugiej płockiej przeprawy mostowej).

Płocka Wisła współcześnie

Dolna Wisła (od ujścia Narwi do Bałtyku) przecina ziemię płocką na długości 66 km. Wisła Płocka to prawie równoleżnikowy odcinek pomiędzy ujściem Narwi a ujściem Skrzywy Prawej, natomiast od Wyszogrodu do Duninowa stanowi obszar Doliny Wisły Płockiej⁸⁰⁹. Obszar Wisły w granicach Płocka zwiększał sukcesywnie wraz z jego wzrostem, obecnie wynosi 515 ha. W miarę rozbudowy miasta zwiększała się też linia brzegowa rzeki. Dzisiaj północna linia brzegowa Wisły w granicach prawobrzeżnego Płocka przebiega od Winiar do Borowiczek, natomiast południowa linia brzegowa Wisły w lewobrzeżnym Płocku – od Radziwia do os. Pradoliny Wisły. Wyspa Ośnicka (Kępa Ośnicka-Tokarska) chociaż położona jest pomiędzy osiedlami Borowiczki i Pradolina Wisły znajduje się poza granicami Płocka (w okresie dwudziestolecia międzywojennego północno-wschodnia jej część należała do Płocka).

W prawobrzeżnej skarpie na terenie starej części miasta wyróżnia się trzy wzgórza (a w zasadzie trzy cyple w skraju wysoczyzny): Dominikańskie (Górki), Tumskie (Zamkowe) i Sieciecha (obecnie znajduje się na nim hotel Starzyński, wcześniej był kościół pw. Świętej Trójcy). W tej części skarpy utworzyły się głębokie jary: Abisynia (nieдалeko Rogatek Dobrzyńskich) i Kazimierzowski (na przedłużeniu ul. Okrzei) oraz wąwóz wzdłuż koryta dawnej rzeki Płoty (obecnie wzdłuż ul. Mostowej – zachodniej). Ponadto jako dojazd do mostu drogowo-kolejowego przez Wisłę wykonano

807 T. Kulas, M. Majzner, *O historii i rozwoju PBP Petrobudowa*, „Przegląd Budowlany” 1981, nr 5, s. 259-261.

808 T. Piekarski, *Śladami płockich zakładów pracy w PRL-u w fotografii z zasobu Archiwum Państwowego w Płocku (Opracowanie, opis i wybór fotografii – wystawa wirtualna)*, <https://plock.ap.gov.pl/index/2021/07/27/>.

809 W. Lenart, J. Kawałczewska, L. Karol, I. Marczak, *Dolina Wisły Płockiej – szansą dla ekoturystyki*, Album, Płock 2012.

w dwudziestoleciu międzywojennym głęboki wykop w skarpie pod linię kolejową i drogę dojazdową (wzdłuż ul. Mostowej – Wschodniej). W obszarze współczesnego prawobrzeżnego Płocka do Wisły wpadają trzy rzeki: Brzeźnica, Rosica i Słupianka. Rzeki te i inne ciekły (bez nazwy) utworzyły w wysokim tarasie Wysoczyzny Płockiej malownicze wąwozy o bujnej zieleni.

Tereny zalewowe Wisły w obrębie Płocka zmieniały się nie tylko w wyniku kolejnego poszerzania granic miasta, lecz także wskutek okresowych wielkich powodzi, które tworzyły w kilkukilometrowej pradolinie rzeki nowe koryta z wyspami, okresowo w przeszłości nawet Radziwie znajdowało się na wyspie⁸¹⁰. Przykładowo w końcu XVIII w. na wprost ujścia rzeki Brzeźnica utworzyła się duża wyspa; na wprost obecnego cmentarza ewangelickiego znajdowała się popularna wśród płoczan wyspa Panińska, która zniknęła po kolejnej powodzi w końcu XIX w., natomiast duża wyspa przybrzeżna (tzw. Taiwan) w 1969 r. została podwyższona z przeznaczeniem na tereny rekreacyjne⁸¹¹.

Duże zmiany w obszarze płockiej Wisły nastąpiły po wybudowaniu w latach 1962-1970 r. na kilometrze 675 stopnia wodnego we Włocławku. Inwestycja ta spowodowała utworzenie się między Włocławkiem i Płockiem zbiornika wodnego – Jeziora Włocławskiego o powierzchni 70,4 km² i pojemności 408 mln m³, jego maksymalna szerokość w okolicach Dobrzynia wynosi ok. 2,5 km. Równocześnie poziom wody w płockiej Wiśle podniósł się o ok. 2,5 m. W wyniku tego wzrosło znaczenie rzeki w obszarze rekreacji i wypoczynku oraz uprawianiu sportów wodnych i żeglarstwa. Stopień wodny we Włocławku jako przegrada powoduje osadzanie się każdego roku w rejonie Płocka ponad 1,5 mln m³ piasku wleczonego z gór, wskutek czego następuje podnoszenie się dna rzeki – najwięcej pomiędzy Wykowem i Soczewką. Należy zgodzić się z Bogumiłem Trębałą, że obecnie Płock znajduje się nie nad Wisłą, lecz nad Jezioro Włocławskim⁸¹².

W dniu 8 stycznia 1982 r. w wyniku spiętrzenia kry lodowej wystąpiła w rejonie płockim powódź zatorowa, która spowodowała przerwanie wałów przeciwpowodziowych w pobliżu Troszyna i zalanie ogromnych zagospodarowanych terenów pradoliny Wisły. Powódź objęła ok. 15 tys. ha, głębokość wody zalewowej w niektórych miejscach dochodziła do 5 m, spowodowała konieczność ewakuacji ok. 12 tys. osób wraz z dobytkiem oraz unieruchomiła na trzy miesiące port rzeczny, stocznie, elewatory zbożowe i wiele małych przedsiębiorstw w Radziwiu. Niewiele brakowało by doszło do zmiany koryta rzeki, co mogło spowodować niewyobrażalne zniszczenia w północnej Polsce.

W dniu 9 stycznia 1982 r. wskutek przecieków wody w nasypie kolejowym w pobliżu przyczółka mostu drogowo-kolejowego w Radziwiu nastąpiła katastrofa kolejowa. Z nasypu osunęła się lokomotywa i dwa wagony, które wykoleiły się raniąc 105 pasażerów, w tym trzy osoby odniosły ciężkie obrażenia. W dniu 21 lutego 1982 r. przywrócono na moście ruch drogowy, natomiast 12 marca tegoż roku – ruch kolejowy⁸¹³.

W ramach prac zabezpieczających podwyższono o 90-130 cm obwałowania przeciwpowodziowe lewobrzeżnej Wisły na odcinku od Wiączemina i Dobrzykowa do Soczewki oraz zainstalowano na wejściu do portu specjalną bramę przeciwpowodziową, ponadto nadbrzeże stoczniowe otrzymało nowe wyposażenia. Równocześnie wzmocniono prawobrzeżną skarpe wiślaną poprzez wbudowanie

810 S. Chrzanowski, *Radziwie bliskie i nieznanne. Wyspa na niebezpiecznej rzece*, „Notatki Płockie” 1963, nr 26, s. 16-23.

811 B. Kuźnicki, *Wisła pod Płockiem*, s. 75-79, [w:] *Dziesięć wieków Płocka*, Płock 1969; s. 75-79.

812 B. Trębała, *Płock leży nad Zalewem Włocławskim*, „Notatki Płockie” 2002, nr 4, s. 39-45.

813 G. Gołębiowski, *Powódź w Płocku w 1982 r.*, [w:] *Dzieje Płocka. Historia miasta w latach 1945-2020*, t. 3, red. G. Gołębiowski, T. Piekarski, Płock 2020.

dużej przypory piaskowej od Wzgórza Tumskiego do ujścia ścieków w Maszewie. Pod zabytkowym Wzgorzem Tumskim wysokość tej przypory wyniosła ponad 10 m, przy czym została wzmocniona palisadą żelbetową na głębokość 18-22 m (pale wiercone zwieńczone rusztem). W rejonie jeziora Sobótka usypano dwa nasypy: przyporę u podnóża skarpy pomiędzy jarem Kazimierzowskim i Parkiem na Zdunach oraz wał pod drogą powodziową wzdłuż Wisły od ośrodka żeglarskiego „Morka” do nadbrzeża przeładunkowego, która popularnie nazywana jest „Drogą ku Słońcu”⁸¹⁴.

W Płocku na lewym brzegu Wisły utworzyły się dwa malownicze półwyspy: jeden naturalny (pomiędzy mostami) i drugi sztuczny odgradzający baseny portowe i stocznię od rzeki. Na prawym brzegu Wisły, na terenie os. Skarpa – poniżej skarpy wiślanej znajduje się szeroka plaża oraz jezioro Sobótka, które wcześniej miało połączenie z Wisłą jako Zalew Sobótka. Dalej w dół Wisły (przed ujściem rzeki Brzeźnicy) powstało nadbrzeże przeładunkowe, które jest wykorzystywane głównie przez PKN Orlen w transporcie rzeczonym dużych konstrukcji stalowych i zbiorników wielkogabarytowych oraz dla przeładunku piasku z Wisły.

Na terenie płockiej Wisły powstały następujące ośrodki sportów wodnych: Oddział Żeglarsko-Motorowodny PTTK „Morka” – ul. Rybaki 10, Płockie Towarzystwo Wioślarskie (w rejonie ZOO) - ul. Kawieckiego 1, Klub Żeglarski Petrochemia i Stowarzyszenie Wodniaków Naftoremont Zefir (przy ujściu rz. Brzeźnica) i Yacht Club Prestige w Radziwiu.

Obecnie pomiędzy zajazdem Rybaki i Klubem Morka w sezonie letnim działa przystań dla statków spacerowych. W okresie dwudziestolecia międzywojennego oraz w okresie PRL do końca lat 60. w tym miejscu funkcjonowała przystań dla żeglugi śródlądowej. W pobliżu przystani – w dół rzeki – pobudowano wchodzące łukiem w nurt rzeki moło spacerowe o długości 365 m, stanowiące element architektonicznego zamknięcia ośrodka żeglarskiego, który przewidziany jest do przebudowy. Ostatnio wykonano prace dotyczące kompleksowego zagospodarowania prawobrzeżnego nabrzeża wiślanego w rejonie od mostu im. Legionów Marszałka Józefa Piłsudskiego do Ośrodka Żeglarsko-Motorowodnego PTTK „Morka” oraz wybudowano żelbetowy falochron zabezpieczający moło spacerowe.

Współcześnie od lat 60. ubiegłego wieku Wisła zapewnia ogromne potrzeby wodne przemysłu petrochemicznego (MZRIp – PKN Orlen oraz Basell Orlen Polyolefins), natomiast w stosunkowo niewielkim stopniu wykorzystywana jest w transporcie rzeczonym, głównie dla potrzeb spółki z o. o. Centromost - Płocka Stocznia Rieczna.

Do połowy lat 60. XX w. mieszkańców Płocka zaopatrywano w wodę z Wisły z ujęcia przy ul. Rybaki (poniżej ZOO). Nową stację poboru wody „Grabówka” wybudowano w latach 60. w rejonie ul. Grabówka, jej rozbudowa i modernizacja nastąpiła po powodzi w 1982 r. Woda dla Płocka ze stacji głębinowych stanowi ok. 48% udziału. Zastosowana technologia uzdatniania mieszaniny wody podziemnej i powierzchniowej umożliwia uzyskanie wody pitnej o bardzo dobrej jakości.

Miejska oczyszczalnia wód deszczowych zlokalizowana jest między ul. Jasną i rzeką Brzeźnica. Na północ od Płocka w rejonie prawobrzeżnej Wisły w Maszewie powstała w 1974 r. nowoczesna oczyszczalnia ścieków, w 1995 r. przeprowadzono jej modernizację. W centralnej części Płocka funkcjonuje sieć ogólnospławna, pozostałe tereny są uzbrojone w sieć rozdzielczą, z której wody opadowe nie są kierowane do oczyszczalni ścieków. Przepompownie ścieków pośrednie kierują ścieki do kolektorów, którymi dopływają one do przepompowni przy ulicy Jasnej, natomiast przepompownie bezpośrednie tłoczą ścieki do oczyszczalni w Maszewie⁸¹⁵.

814 W. Serafimowicz, B. Trębała, s. 168-171.

O znaczeniu Wisły w życiu Narodu i Państwa Polskiego świadczy Uchwała Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z 22 czerwca 2016 r. w sprawie ustanowienia roku 2017 Rokiem Rzeki Wisły.

Propozycja zmian granic osiedli oraz obszarów przemysłowych

Na obecnym etapie rozwoju gospodarczego Płocka i podziale miasta na 23 jednostki administracyjno-terenowe, tj. na 21 osiedli (mieszkalnych i mieszkalno-przemysłowych z niskim lub z średnim stopniem uprzemysłowienia) oraz 2 obszary niezamieszkałe, tj. wielkoprzemysłowym obszarem PKN Orlen⁸¹⁶ i obszarem Wisły w granicach miasta – wskazane jest dokonanie korekt granic osiedli i obszarów przemysłowych.

Aktualnie Płock jest podzielony na 21 osiedli, które zgrupowano w pięciu kompleksach: osiedla staromiejskie (Stare Miasto i Kolegialna), osiedla północno-zachodnie (Miodowa, Skarpa i Winiary), osiedla północno-wschodnie (Dworcowa, Kochanowskiego, Tysiąclecia, Łukasiewicza i Trzepowo), osiedla wschodnie (Wyszogrodzka, Międzytorze, Podolszyce Północ, Podolszyce Południe, Zielony Jar, Ciechomice i Borowiczki) oraz osiedla południowe (Radziwie, Góry, Ciechomice i Pradolina Wisły).

Dotychczasowy rozwój urbanizacyjny urbanistyczny Płocka wzdłuż obu brzegów rzeki Wisły utworzył dwie wydłużone strefy komunikacyjne: prawobrzeżną i lewobrzeżną. Do nich został dostosowany układ drogowy miasta, w którym główne ciągi przebiegają równolegle lub prostopadłe do rzeki. Strefy te łączą dwie przeprawy mostowe przez Wisłę: kratowy most drogowo-kolejowy im. Legionów Marszałka Józefa Piłsudskiego i drogowy most podwieszony (wantowy) im. Solidarności.

W centralnej części Płocka znajdującej się po prawej stronie rzeki, w większości na wysokim masywie w obszarze o szerokości ok. 2 km występuje zabudowa mieszkaniowa wielorodzinna wraz z usługami, natomiast w osiedlach peryferyjnych dominuje zabudowa jednorodzinna. Za tą strefą mieszkaniowo-usługową na północy i na północnym wschodzie miasta znajduje się strefa przemysłowa: rejon dawnego zaplecza produkcyjnego PBP Petrobudowa i kilku przedsiębiorstw budujących MZRIp, Główny Zakład Produkcyjny PKN Orlen, Basell Orlen Polyolefins, Płocki Park Przemysłowo-Technologiczny, obszar Kostrogaju Przemysłowego (Kostrogaj Północny) oraz obszar dawnej Fabryki Maszyn Żniwnych wraz z przemysłowym rejonem ul. Targowej (Kostrogaj Południowy). Natomiast przy Wiśle na dolnym tarasie w wąskim pasie dominują tereny zielone.

Po lewej stronie rzeki na niskim poziomie znajduje się w większości parterowa zabudowa mieszkaniowa, handlowa i przemysłowa Radziwia. Stosunkowo wąski taras górny w osiedlach Góry i Ciechomice oddalony od rzeki o ok. 3 km zabudowany jest w większości indywidualnymi budynkami mieszkalnymi oraz obiektami przemysłowymi w os. Ciechomice. Na obszarze zagrożonym powodzią

815 <https://Wodociągi Płockie+oczyszczalnia ścieków/> – według opracowania rzeczownika prasowego Justyny Piotrowicz [31 V 2021].

816 Główny Zakład Produkcyjny Polskiego Koncernu Naftowego Orlen S.A. stanowi obecnie zwartą zabudowę „dzielnicymiasteczka wielkoprzemysłowego”, zawierającego kilkadziesiąt instalacji chemicznych na terenie z rozbudowaną siecią dróg zakładowych (z rurociągami technologicznymi w muldach i na estakadach), który posiada też dogodne połączenia drogowe i kolejowe z innymi ośrodkami przemysłowymi w kraju. Jest też głównym węzłem w kraju w zakresie transportu podziemnymi rurociągami surowców i produktów naftowych.

na osiedlach plockiego „Zawiśla”⁸¹⁷ (Radziwie, Pradolina Wisły, Góry i Ciechomice) znajdują się: tereny rolne, rekreacyjne i nieużytki.

Analiza opracowań pt. *Strategia zrównoważonego rozwoju miasta Płocka do 2022 roku*⁸¹⁸ oraz *Strategia zrównoważonego rozwoju miasta Płocka do 2030 roku*⁸¹⁹ wykazuje potrzebę oceny zasadności obecnego podziału miasta na jednostki terenowo-administracyjne. Dynamiczny rozwój miasta⁸²⁰ oraz szeroko zakrojona modernizacja plockich ulic i wybudowanie w mieście strategicznych ciągów komunikacyjnych, w tym: Trasy Jerzego Popiełuszki, ul. Tadeusza Mazowieckiego oraz Trasy Północno-Zachodniej wskazują na potrzebę uaktualnienia podziału miasta i uporządkowania wielkości jednostek terenowo-administracyjnych i ich granic. Dotyczy to zwłaszcza osiedli: Łukasiewicza, Trzepowo i Winiary oraz obszaru PKN Orlen.

W aktualnym podziale administracyjnym miasta os. Łukasiewicza zostało sztucznie połączone z Kostrogajem Przemysłowym, dawną dzielnicą magazynowo-przemysłową utworzoną w okresie PRL z funkcjonującymi przedsiębiorstwami: Płockie Zakłady Przemysłu Owocowo-Warzywnego, piekarnia mechaniczna, obiekty magazynowe MHD, Argedu i PZGS oraz nowe zaplecze produkcyjne dla Zakładów Stolarki Budowlanej Stolbud. W okresie III RP na tym terenie w wyniku prywatyzacji i restrukturyzacji powstały nowe spółki przemysłowe, budowlane, handlowe i usługowe oraz magazyny wielu hurtowni i bazy transportowe.

Równocześnie powstała nową zabudowę przemysłową na terenie po byłej Fabryce Maszyn Żniwnych⁸²¹ oraz wzdłuż ul. Targowej⁸²², zlokalizowanych w południowej części dawnej wsi Kostrogaj, włączono do os. Trzepowo. W tym osiedlu ulokowano w okresie późniejszym wschodnią część Płockiego Parku Przemysłowo-Technologicznego, natomiast część zachodnią PPPT – powstała w os. Winiary⁸²³.

Nowy podział przestrzenny Płocka na jednostki terenowe powinien uwzględniać m.in.: historię terenu, jego infrastrukturę techniczną i społeczną⁸²⁴ oraz w miarę możliwości wymogi obrony cywilnej (OC). Do podstawowych zadań ramach OC należy: ochrona ludności, zakładów pracy i urządzeń

817 Nazwa popularna „Zawiśle”, wcześniej dotyczyła tylko os. Radziwie.

818 https://pl.wikipedia.org/wiki/Strategia_Zrównoważonego_Rozwoju_Miasta_Płocka_do_2022_roku. Uchwała Nr 411/XXIX/08 Rady Miasta Płocka z dnia 25 listopada 2008 r.; także, I. Wierzbicka, *Strategia zrównoważonego rozwoju Miasta Płocka jako narzędzie zarządzania przestrzenią miejską*, mps – 2005.

819 https://pl.wikipedia.org/wiki/Strategia_Zrównoważonego_Rozwoju_Miasta_Płocka_do_2030_roku. Uchwała Nr 810/XLIX/2018 Rady Miasta Płocka z dnia 28 czerwca 2018 r. określiła horyzont czasowy obowiązywania Strategii na 2030 r.; także, K. Turkowski, *Zrównoważony rozwój Płocka*, „Rocznik Towarzystwa Naukowego Płockiego”, Płock 2020.

820 P. Gryszpanowicz, *Urbanizacja Płocka*, Pułtusk 2019.

821 Wśród zakładów produkcyjnych na terenie po FMŻ do największych należą: CNH Polska sp. z o.o. (produkcja nowoczesnych kombajnów zbożowych) oraz utworzony przez Bogdana Więcka Budmat (dystrybutor i producent pokryć dachowych i systemów elewacyjnych).

822 Największą firmą budowlano-montażową przy ul. Targowej jest Mostostal S.A.

823 https://pl.wikipedia.org/wiki/Płocki_Park_Przemysłowo-Technologiczny. Cytat: *Płocki Park Przemysłowo-Technologiczny jest obszarem inwestycyjnym powołanym do stworzenia atrakcyjnych warunków dla rozwoju przedsiębiorstw jako wspólne przedsięwzięcie Miasta Płocka i PKN ORLEN S.A. Tereny PPP-T uzbrojone są w sieci wodociągowe, kanalizacyjne, centralnego ogrzewania, gazociągowe, telekomunikacyjne oraz energię elektryczną*.

824 E. Serafimowicz, *Zarys podziału terytorialno-funkcjonalnego Płocka do roku 1989*, „Notatki Płockie” 2018, nr 3, s. 40-52; także, W. Serafimowicz, *Zarys podziału terytorialno-funkcjonalnego Płocka w III Rzeczpospolitej*, „Notatki Płockie” 2019, nr 3, s. 33-35.

użyteczności publicznej, dóbr kultury i zwalczanie skutków katastrof czy klęsk żywiołowych oraz udzielanie pomocy poszkodowanym w czasie działań wojennych⁸²⁵.

Wyłączenie terenów przemysłowych lub przewidzianych do uprzemysłowienia z aktualnych osiedli mieszkaniowo-przemysłowych: Winiary, Trzepowo i Łukasiewicza – przekształciłoby je w osiedla typowo mieszkaniowe. Obecny podział terytorialny miasta ma wpływ na obiektywizm analiz porównawczych dotyczących jakości warunków bytowych mieszkańców w poszczególnych osiedlach, gdyż tereny przemysłowe sztucznie do nich dołączane – zniekształcają osiedlowe wskaźniki ekonomiczne.

Propozycja zmian granic jednostek terenowo-administracyjnych (Załącznik nr 2) dotyczy:

a) powiększenia obszaru PKN Orlen na południe w kierunku rzeki Brzeźnica. Wówczas zakłady przemysłowe na terenie Płockiego Parku Przemysłowo-Technologicznego (strefy: od III do VII) zlokalizowane na os. Winiary (w rejonie dawnej wsi Maszewo) znalazłyby się w obszarze PKN Orlen („dzielnicy wielkoprzemysłowej”). W wyniku powyższego zmniejszyłby się obszar os. Winiary, który uzyskałby charakter osiedla tylko mieszkaniowego, należałoby również teren obiektów biurowo-administracyjnych PKN Orlen położonych pomiędzy ul. Chemików i Zglenickiego również wyłączyć z os. Winiary i przesunąć do obszaru PKN Orlen;

b) zmniejszenia obszaru os. Trzepowo poprzez włączenie wschodniego rejonu PPP-T (strefa I i II), znajdującego w rejonie dawnej wsi Powsino – do obszaru PKN Orlen oraz wyłączenie terenu przemysłowego zlokalizowanego w południowo-wschodniej części dawnej wsi Kostrogaju (obszar: ul. Targowej i byłej Fabryki Maszyn Żniwnych), jak również terenu lotniska (położonego pomiędzy dawną ul. Jędrzejewo oraz ulicami Bielską i Targową), który zapewne w przyszłości będzie przeznaczony pod budownictwo przemysłowe lub mieszkaniowe. Wskazane byłoby także przekazanie północno-zachodniej części terenu os. Trzepowo do Płockiego Kompleksu Rafineryjno-Petrochemiczny – jako rezerwę pod dalszą rozbudowę przemysłową. Zmniejszone os. Trzepowo (wraz z cmentarzem komunalnym) – na południowym zachodzie graniczyłoby z obecnymi ulicami Macieja Rataja i Władysława Bartoszewskiego (odcinki Trasy Północno-Zachodniej);

c) wyłączenia z os. Łukasiewicza terenu Kostrogaj Przemysłowy (północno-zachodnia część dawnej wsi Kostrogaj), który z osiedlem nie ma nic wspólnego, ani historycznie, ani – w życiu codziennym.

W następstwie proponowanych zmian należałoby rozważyć powołanie w mieście jednego z trzech wariantów obszarów jednostek przemysłowych:

- utworzenie czterech odrębnych stref przemysłowych: „PKN Orlen wraz z terenem rezerwowym (zachodnio-północna część os. Trzepowo)”, „PPP-T (Maszewo i Powsino)”, „Kostrogaj Przemysłowy (Kostrogaj Północny)” i „Targowa-FMŻ (Kostrogaj Południowy)”;

- utworzenie dwóch stref przemysłowych: „PKN Orlen wraz z terenem rezerwowym łącznie z PPP-T” i „Kostrogaj Przemysłowy razem z obszarem Targowa-FMŻ na Kostrogaju Południowym”, tj.: „PKN Orlen i PPP-T (strefy I-VII)” oraz „Kostrogaj” (Północ i Południe Kostrogaju)”;

- utworzenie jednej strefy wielkoprzemysłowej: „PKN Orlen wraz z terenem rezerwowym, PPP-T, Kostrogaj Przemysłowy oraz Kostrogaj Południe (Targowa-FMŻ)”.

825 Propozycja przewodniczącego Sekcji Nauk Technicznych TNP Andrzeja Borcuka.

Do rozważenia poddaję jeszcze jeden wariant pozostawienia obszaru wielkoprzemysłowego „PKN Orlen” jako oddzielnej jednostki terytorialnej (w dotychczasowych granicach) oraz powiększenie obecnego osiedla Trzepowo o rejon Kostrogaju Przemysłowego i obszar PPP-T (Maszewo), który obecnie znajduje się w rejonie os. Winiary. W takim układzie os. Trzepowo pełniłoby wówczas funkcję dużego obszaru przemysłowego (z wyłączeniem obszaru PKN Orlen), strefy ochronnej i zanikającego obszaru mieszkaniowego, przy czym proponuję zmianę nazwy osiedla na os. Kostrogaj.

W związku z przyjętą zasadą rozgraniczania osiedli wzdłuż osi ulic wskazane byłoby obecnie, po przekazaniu do eksploatacji Trasy Jerzego Popiełuszki, ul. Tadeusza Mazowieckiego oraz Trasy Północno-Zachodniej (ul. Władysława Bartoszewskiego, Macieja Rataja i Długa) – dokonanie korekty granic dla osiedli⁸²⁶: Trzepowo, Międzytorze, Podolszyce Północ, Podolszyce Południe, Wyszogrodzka, Borowiczki, Radziwie, Pradolina Wisły, Góry i Ciechomice. Wydaje się, że wymieniony strategiczny ciąg komunikacyjny obecnie sztucznie rozdziela poszczególne osiedla, a powinien pełnić w miarę możliwości ich naturalne granice.

Oddzielnym ważnym tematem uwzględniającym walory historyczne miasta jest wyłączenie obszaru Wzgórza Tumskiego (Wzgórza Zamkowego)⁸²⁷ i rejonu ulicy Rybaki z os. Kolegialna i przyłączenie tego zabytkowego i najstarszego obszaru Płocka do os. Stare Miasto, gdyż początek jego zabudowy był wcześniejszy niż os. Kolegialna. Proponuje się ustalenie nowej granicy pomiędzy os. Stare Miasto i os. Kolegialna wzdłuż ul. Mostowej (od placu Narutowicza do ul. Rybaki i rz. Wisły) lub wzdłuż ulic: Kościuszki, Warszawskiej i Mostowej (drogi krajowej) oraz do rz. Wisły.

Ponadto można ewentualnie rozważyć wydzielenie odrębnej jednostki terenowej obejmującej najstarsze obiekty zabytkowe miasta na terenie skarpy wiślanej, w tym również znajdujące się na Wzgórzu Dominikańskim⁸²⁸.

W ramach realizacji zasad społeczeństwa obywatelskiego⁸²⁹ ważne są działania w obszarze planowania przestrzennego oraz poszerzenia wiedzy mieszkańców o współczesnych osiedlach w zakresie: ich historii, zabytków, pomników, miejskiej infrastruktury społecznej i technicznej oraz osiągnięć miejscowych działaczy kultury, sztuki, oświaty, nauki, sportu, zasłużonych obrońców ojczyzny, itp. Opracowania opisujące historię Płocka i jego osiedli stanowią pomoc w tworzeniu więzi mieszkańców małych ojczyzn, jakimi są osiedla oraz w kształtowaniu właściwych postaw obywatelskich i podniesieniu ich aktywności społecznej. Wiedza w tym zakresie może wspierać ożywienie działalności społecznych Rad Mieszkańców Osiedli oraz wyzwalać potrzebę realizacji prac integracyjnych mieszkańców na osiedlach (w okresie pokoju i okresach zagrożeń).

W porównaniu do innych miast o wielkości zbliżonej do Płocka należy wysoko ocenić dotychczasowe decyzje Rady Miasta Płocka dotyczące podziału miasta na osiedla⁸³⁰ i decyzje

826 Jest to propozycja kierownictwa Referatu Polityki Przestrzennej w Wydziale Rozwoju i Polityki Gospodarczej Miasta UMP.

827 M. Trzeciecki, *Początki Płocka, Gród na Wzgórzu Tumskim*, s. 55-148, [w:] *Płock wczesnośredniowieczny*.

828 M. Szymba, *Architektura sakralna Płocka w XIII w. – kolegiata św. Michała i kościół św. Dominika*, s. 279-310, [w:] *Płock wczesnośredniowieczny*.

829 https://pl.wikipedia.org/wiki/Społeczeństwo_Obywatelskie. Cytat: *Społeczeństwo Obywatelskie to forma aktywności i zdolności do samorealizacji oraz określenia i osiągania wyznaczonych celów, bez impulsu ze strony władzy państwowej, to świadome, autonomiczne uczestnictwo obywateli w życiu publicznym. Społeczeństwo Obywatelskie jest więc zespołem idei oraz zespołem prawnych form samoorganizacji społecznej w celu ich realizacji.*

umieszczenia tablic informacyjnych o przynależności określonych ulic lub ich części do istniejących osiedli oraz ustanowienia statusu prawnego społecznych zarządów osiedli⁸³¹.

Proponowane sugestie zmian granic jednostek terenowo-administracyjnych (osiedla i obszary przemysłowe) są finansowo niewielkie, gdyż dotyczą głównie terenów jeszcze nie zabudowanych, jednakże brak szybkich decyzji będzie tworzyć w przyszłości koszty.

Przed ostatecznym ustaleniem skorygowanych granic osiedli i obszarów przemysłowych wskazana byłoby kompleksowa dyskusja w gronie specjalistów: urbanistów, architektów, historyków, archeologów, ekologów, drogowców, ekonomistów i samorządowców.

Część VI

BUDOWNICTWO PŁOCKIE W LATACH PRL

Informacje ogólne

W okresie PRL znaczenie budownictwa jako działu gospodarki narodowej sukcesywnie wzrastało. Powojenna druga połowa lat 40. XX w. to odbudowa w większości zniszczonego kraju w warunkach braku środków finansowych, materialnych i sprzętowych. W początkowym okresie PRL remonty substancji mieszkaniowej i niewielkie inwestycje budowlane realizowane były siłami własnymi mieszkańców oraz przez doraźnie tworzone niewielkie rzemieślnicze firmy budowlane. W latach 50. nastąpiła pewna stabilizacja gospodarcza, w wyniku której rozpoczęto modernizować dawne zakłady pracy, realizować nowe inwestycje. W okresie PRL wiodące znaczenie posiadało budownictwo przemysłowe, natomiast budownictwo mieszkaniowe i ogólne realizowane było w ramach posiadanych rezerw. W budownictwie przemysłowym stosowano w większości prefabrykowane elementy żelbetowe oraz konstrukcje stalowe. Podstawową zmianą w budownictwie mieszkalnym jednorodzinnym w stosunku do dwudziestolecia międzywojennego była rezygnacja z drewna, domy realizowano głównie z cegły lub „błoczków”. Do początku lat 60. w budownictwie mieszkaniowym indywidualnym i zbiorowym dominowało budownictwo z cegły.

W związku z ogromnymi potrzebami szybkiej odbudowy kraju oraz jego uprzemysłowienia przystąpiono do wypracowywania nowych technologii budownictwa⁸³². Pierwszym polskim systemem budownictwa był system budownictwa szkieletowego SBS-RYTM wdrożony w 1947 r. w Warszawie⁸³³. W końcu lat 50. pojawiła się technologia oparta na „ramie H”. Była to metoda tworzenia konstrukcji nośnej bazująca na prefabrykowanej żelbetowej ramie w kształcie przypominającym rozciągniętą w poziomie literę H. Następnie wzniesiony szkielet wypełniano pustakami lub ceglami. W początkach lat 60. rozpoczęła się era technologii „wielki blok”, w tym wiodącą rolę odegrał system „Żerań”⁸³⁴. W latach 1960-1973 ok. 49% budynków w kraju wykonano z „cegły żerańskiej”.

830 W Dziennikach Urzędowych Województwa Mazowieckiego zamieszczono Uchwały Rady Miasta Płocka w sprawie powołania osiedli, zmiany ich granic, zmiany nazwy osiedla Dobrzyńska na Miodową oraz powiększenia obszaru osiedla Skarpa (29 maja 1991 r., 1 października 1991 r., 7 czerwca 1997 r., 29 czerwca 1999 r., 28 lutego 2000 r., 24 września 2002 r., 2 października 2003 r., 31 stycznia 2017 r.).

831 Uchwała RMP Nr 527/XXXI/2021 z dnia 27 maja 2021 r. w sprawie zatwierdzenia Statutów Osiedli Miasta Płocka, DUWM 2021.

832 B. Lewicki, *Rozwój techniki i technologii budownictwa mieszkaniowego w Polsce* „Przegląd budowlany” 1979, nr 2.

833 „System „SBS-RYTM”, „Przegląd budowlany” 1968, nr 12.

Od lat 70. do końca 80. XX w. trwał w kraju okres intensywnego rozwoju budownictwa mieszkaniowego, wiodącym wówczas praktycznie był jeden typ budownictwa wielorodzinnego – były to bloki i wieżowce budowane w technologii tak zwanej „wielkiej płyty”⁸³⁵. W technologii wielkopłytywnej wznoszenie budynków polegało na montowaniu wielkowymiarowych prefabrykowanych elementów żelbetowych. Technologia ta wymagała budowy wytwórni prefabrykatów wielkowymiarowych (tzw. fabryk domów). Był to okres budowy nowych, dużych osiedli mieszkaniowych. W latach 70. notowano rekordowe liczby budowy mieszkań w tej technologii, zwiększono też metraż mieszkań⁸³⁶ oraz znacznie rozwinęto infrastrukturę osiedli.

Płockie przedsiębiorstwa budowlane i projektowe

Rozwój budownictwa płockiego w okresie PRL przebiegał analogicznie jak w większości miast w kraju o podobnej wielkości. Tym niemniej były istotne różnice, gdyż po pięcioletniej okupacji hitlerowskiej miasto chociaż było mniej zniszczone w stosunku do innych, to na jego jakość funkcjonowania w pierwszych latach powojennych istotny wpływ posiadały zaległości cywilizacyjne okresu zaboru rosyjskiego oraz efekty stagnacji gospodarczej dwudziestolecia międzywojennego. Lata 1945-1949 to okres remontów starej wyeksploatowanej substancji mieszkaniowej oraz przywracania stagnacji gospodarczej. Dziesięciolecie lat 50. cechuje odbudowa przemysłu i realizacja nowych zakładów pracy: Fabryki Maszyn Żniwnych, Stoczni Rzecznej, Zakładów Stolarki Budowlanej, Zakładów Jajczarsko-Drobiarskich itp.

W historii Płocka przełomowym został rok 1960, w którym rozpoczęto budowę giganta przemysłu rafineryjno-petrochemicznego (MZRIp). Dynamiczny rozwój w latach 60. spowodował, iż Płock jako ośrodek administracji i szkolnictwa przekształcił się w duże miasto usługowo-przemysłowe. Lata 70. XX w. charakteryzują się stopniowym wyrównywaniem opóźnień inwestycyjnych w zakresie budownictwa mieszkaniowego, usług, zdrowia, oświaty, kultury i rekreacji.

W początkowym okresie odbudowy Płocka powstało wiele małych prywatnych firm, które ze względów ideologiczno-politycznych doprowadzono do upadłości. W latach pięćdziesiątych XX wieku postawiono na tworzenie dużych państwowych biur projektowych i przedsiębiorstw budowlanych, które podlegały zjednoczeniom budowlanym i branżowym ministerstwom.

W związku ze zniszczeniem na terytorium kraju w okresie II wojny światowej większości mostów i wiaduktów niezbędna była ich odbudowa, gdyż tego wymagało szybkie udrożnienie krajowych dróg

834 K. Nowakowski, *21 lat systemu budownictwa „Żerań” i co dalej*, „Przegląd budowlany” 1981, nr 5, s. 296-296. Cytat: *System „Żerań” to pierwszy polski system budownictwa z prefabrykatów wielkowymiarowych, był to system „otwarty” zaprojektowany na siatce modularnej, w którym na stropy zastosowano płyty kanałowe z okrągłymi kanałami (tzw. cegłę żerańską stropową). Ponadto po raz pierwszy w Polsce i na świecie do wykonania ścian zastosowano wielkowymiarowe płyty z okrągłymi kanałami (cegłę żerańską ścienną). Ponadto po raz pierwszy w krajowym budownictwie wielkowymiarowym zastosowano konstrukcyjny układ poprzecznych ścian nośnych.*

835 https://pl.wikipedia.org/wiki/Technologia_wielkopłytywa. Cytat: *Montaż budynków z gotowych prefabrykatów na placach budów przebiegał w dość szybkim tempie, jednakże przed oddaniem mieszkań do użytku następowała nieco wolniejsza faza pracochłonnych robót wykończeniowych. /.../ Produkcja elementów w wytwórniach była energochłonna. Gotowe elementy były ciężkie i wymagały dostarczania ich na plac budowy drogimi środkami transportu. W celu ułatwienia transportu zazwyczaj budowano w obrębie powstających osiedli wytwórnie poligonowe* [dostęp 2 X 2021].

836 Do połowy lat 60. XX w. w budownictwie mieszkaniowym zbiorowym mieszkania posiadały pokoje o powierzchni co najmniej 25 m² a kuchnie – ok. 10 m², przy czym dopuszczano projektowanie tzw. „ciemnych kuchni”.

kołowych i kolejowych. W kwietniu 1945 r. Minister Komunikacji powołał trzy Rejonowe Kierownictwa Odbudowy Mostów Drogowych: w Płocku, Kielcach i Tczewie. Jednostki te funkcjonujące w obszarze całego kraju pełniły funkcje podwójne: inwestora i wykonawcy. W 1947 r. Rejony te przekształcono w dwa Okręgowe Zarządy z siedzibami w Kielcach i Płocku, który przejął jednostkę w Tczewie. Równocześnie płocki Rejon przekształcił się Okręgowy Zarząd Budowy Mostów Drogowych w Płocku, objął terytorium północnej części Polski łącznie z Warszawą.

W dniu 12 grudnia 1951 r. na bazie OZBMD powołano Płockie Przedsiębiorstwo Robót Mostowych. Pierwszym dyrektorem PPRM został dotychczasowy kierownik OZBMD (wcześniej RKOMD) – Aleksander Witkowski. Przed II wojną światową – kierownik budowy mostu drogowo-kolejowego przez Wisłę w Płocku, a po wojnie koordynator odbudowy tego mostu. Następnymi dyrektorami PPRM byli: Janusz Derecki, Antoni Jabłoński, Jerzy Sarosiek, Henryk Gołębiowski, Andrzej Klimaszewski, Stanisław Lesner (od 1970 r. do 1971 r. oraz w latach 1973-1989) oraz Jerzy Lewandowski (1989-1992).

O historycznym znaczeniu PPRM dla kraju świadczą osiągnięcia tego przedsiębiorstwa, które w ciągu pierwszych 20 lat działalności PPRM zbudowało w obszarze północnej Polski 314 konstrukcji mostowych, w tym 179 żelbetowych (mosty i wiadukty), 60 mostów stalowych, 57 obiektów z betonu sprężonego i 18 innych.

W 1992 r. państwowe przedsiębiorstwo PPRM zostało przekształcone w Spółkę Akcyjną z siedzibą Zarządu w Płocku oraz Oddziałami: w Gdańsku, Włocławku, Warszawie i Poznaniu. Prezesem spółki został dotychczasowy dyrektor PPRM Mieczysław Lewandowski. W 2000 r. firma zatrudniała ok. 580 pracowników, w tym ok. 100 inżynierów i techników. W 2005 r. spółka stała się – poprzez Hydrobudowę 6 Warszawa SA – członkiem Grupy Kapitałowej Biflinger Berger AG, który jest koncernem budowlanym o globalnym zasięgu.

Wykonawcą powojennych konstrukcji mostowych żelbetowych i stalowych w Płocku było Płockie Przedsiębiorstwo Robót Mostowych⁸³⁷. Pierwszym na terenie Płocka zadaniem było odbudowanie płockiego mostu drogowo-kolejowego przez Wisłę⁸³⁸. W latach 60. i 70. XX w. PPRM wzniosło w Płocku trzy żelbetowe mosty przez rzekę Brzeznica oraz było głównym wykonawcą ich modernizacji. Przedsiębiorstwo pełniło też funkcję generalnego wykonawcy kilkakrotnych kompleksowych remontów i modernizacji mostu drogowo-kolejowego.

Do końca lat 50. XX w. wiodące roboty budowlano-montażowe na terenie Płocka realizowały dwa przedsiębiorstwa ze stolicy: Warszawskie Przedsiębiorstwo Budownictwa Przemysłowego Żelbet oraz Warszawskie Przedsiębiorstwo Budowlane nr 4. Przedsiębiorstwa te w latach 50. XX w. realizowały w Płocku zadania w zakresie budowy przemysłu terenowego oraz budownictwa mieszkaniowego i towarzyszącego (m.in. osiedle budynków wielorodzinnych w okolicy ówczesnego dworca autobusowego, pomiędzy ul. Bielską i Obrońców Westerplatte).

W lutym 1950 r. utworzono Budowlane Przedsiębiorstwo Powiatowe, które w latach 1964-1972 funkcjonowało jako Płockie Przedsiębiorstwo Budowlane. Przedsiębiorstwem tym przez 22 lata kierował Jerzy Bezdziak (1915-1977)⁸³⁹. Na bazie płockiego Oddziału Budowlanego Nr 7 Państwowego

837 E. Skrodzki, *Z historii Płockiego Przedsiębiorstwa Robót Mostowych*, „Inżynieria i Budownictwo” 1994, nr 3, s. 99-103.

838 *Powstanie, rozwój i działalność Płockiego Przedsiębiorstwa Robót Mostowych*, Praca zbiorowa, Płock 1980.

839 K. Badowski, J. B. Nycek, *Noty biograficzne...op. cit., Bezdziak Jerzy*, s. 198.

Przedsiębiorstwa Budowlanego w Warszawie powstały w 1957 r. Zakłady Stolarki Budowlanej Stolbud⁸⁴⁰.

W związku z decyzją o budowie w Płocku MZRiP oraz związanej z tym koniecznością szybkiej rozbudowy miasta z początkiem 1960 r. powołano Przedsiębiorstwo Budownictwa Przemysłowego Petrobudowa⁸⁴¹. Przedsiębiorstwo to na początku swojej działalności przejęło potencjał ludzki, sprzętowy i materialny z funkcjonujących w Płocku kierownictw budów warszawskich przedsiębiorstw budowlanych – z WPBP Żelbet oraz WPB nr 4.

Początkowo PBP Petrobudowa podlegała pod Zjednoczenie Budowy Zakładów Chemicznych, a następnie – pod Zjednoczenie Budownictwa Przemysłowego Centrum w Warszawie, funkcjonujące w strukturze resortu budownictwa. Dla kompleksowej obsługi w zakresie sprzętowo-transportowym PBP Petrobudowa i jego specjalistycznych przedsiębiorstw podwykonawczych utworzono w 1961 r. Płockie Przedsiębiorstwo Transportowo-Sprzętowe. W 1964 r. powołano Płockie Przedsiębiorstwo Zaopatrzenia Budownictwa.

Petrobudowa⁸⁴² równocześnie z budową własnych obiektów administracyjno-biurowych⁸⁴³, magazynów, centralnej betoniarni, zbrojarni, stolarki, zakładów prefabrykacji i bazy sprzętu⁸⁴⁴ przystąpiła w lutym 1960 r. do wykonywania uzbrojenia terenu kombinatu rafineryjno-petrochemicznego⁸⁴⁵. Funkcję generalnego wykonawcy przedsiębiorstwo pełniło przy budowie wszystkich instalacji rafineryjnych i petrochemicznych realizowanych w okresie PRL.

W okresie PRL w Płocku PBP Petrobudowa zrealizowała: dwa etapy rozbudowy Fabryki Maszyn Żniwnych, Zakłady Przetwórstwa Owocowo-Warzywnego, Zakłady Jajczarsko-Drobiarskie, Zakłady Stolarki Budowlanej, Zakłady Mięsne, Piekarnię Mechaniczną i Zakłady Przemysłu Dzwierskiego Cotex. Ponadto rozbudowała Płocką Stocznnię Rzeczną i Silosy Elewatora Zbożowego w Radziwiu. Przedsiębiorstwo w obszarze budownictwa ogólnego wybudowało w Płocku m.in.: hotel Orbis-Petropol, szpital wojewódzki, budynek dydaktyczny filii Politechniki Warszawskiej oraz realizowało: szkoły, przedszkola, pawilony handlowe i banki.

Poza budownictwem przemysłowym i użyteczności publicznej PBP Petrobudowa wykonała też: duży zakres płockiego budownictwa mieszkaniowego. W początkowych latach sześćdziesiątych XX w. wybudowała pod potrzeby pracowników MZRiP i przedsiębiorstw budujących kombinat petrochemiczny małe zakładowe osiedle „Nowa Kolegialna” (w tradycyjnej technologii – z cegły). Następnie do połowy lat 70. zakończyła w technologii „wielki blok” budowę dużych osiedli mieszkaniowych: Miodowa, Skarpa i Tysiąclecia.

Po uruchomieniu w 1971 r. przez Petrobudowę poligonowej wytwórni OWT-67 o zdolności wytwórczej 3 tys. izb mieszkalnych rocznie wiodącą w płockim budownictwie wielorodzinnym stała się technologia

840 L. Żak, *Zakłady Stolarki Budowlanej Stolbud w Płocku (1945-1975)*, „Notatki Płockie” 1975, nr 2/81, s. 39-43.

841 T. Kulas, M. Majzner, *O historii i rozwoju PBP Petrobudowa*, „Przegląd Budowlany” 1981, nr 5, s. 259-261.

842 M. Majzner, *Geneza powstania Przedsiębiorstwa Budownictwa Przemysłowego Petrobudowa i pierwsze lata działalności*, „Przegląd Budowlany” 1984, nr 11, s. 12-15.

843 R. Stroński, *Zagadnienia administracyjno-socjalno-bytowe budowy Kombinatu w Płocku*, „Przegląd Budowlany” 1962, nr 4-5, s. 261-264.

844 K. Rajner, *Organizacja zaplecza PBP Petrobudowa*, „Przegląd Budowlany” 1962, nr 4-5, s. 226-234.

845 E. Sadowski, *Problemy organizacji wykonawstwa płockiej inwestycji*, „Przegląd Budowlany” 1962, nr 4-5, s. 210-218.

wielkopłytkowa. Ta poligonowa technologia – system „Oszczędnościowy Wielkopłytkowy-Typowy” została obudowana konstrukcją halową, co umożliwiło wykonywanie produkcji również w sezonie zimowym. Płocka wytwórnia OWT-67 uważana jest jako pierwsza w kraju „fabryka domów”. PBP Petrobudowa⁸⁴⁶ w zakresie budownictwa mieszkaniowego wybudowała ponad 22 tys. izb.

Równocześnie zajmowała się też budownictwem towarzyszącym w rejonie Płocka i okolic (Gostynin, Sierpc, Płońsk, Kutno). Petrobudowa ponadto realizowała duże inwestycje poza województwem płockim: w Warszawie, Ursusie, Włocławku, Siedlcach i Gdańsku (Rafineria Nafty)⁸⁴⁷.

Funkcję dyrektora naczelnego PBP Petrobudowa pełnili kolejno: (p.o.) Henryk Kłosiński (1960 r.), Stefan Patyna (1960-1962), Antoni Rogucki (1962-1976), Stanisław Gontarek (1976-1980), Bronisław Cieślak (1980-1981), Marek Majzner (1981-1992) i Janusz Mościcki (1992-1996). Spośród wielu zarządców komisarycznych najdłużej tę funkcję pełnił Waldemar Wyrzykowski od 1996 do 2002 r.

W okresie 36 lat funkcjonowania państwowej Petrobudowy przedsiębiorstwo stało się „kuźnią” kadry kierowniczej i menadżerskiej w budownictwie w Płocku i na Mazowszu Północnym i Wschodnim. O znaczeniu PBP Petrobudowa dla budownictwa krajowego oraz dla życia gospodarczego i społecznego Płocka może świadczyć decyzja Rady Miasta z 1991 r., która uhonorowała jej zasłużonego dyrektora Antoniego Roguckiego nadaniem jego imienia pieszej promenadzie na osiedlu Łukasiewicza⁸⁴⁸.

W związku z szybko wzrastającą liczbą mieszkańców nastąpiło ogromne zapotrzebowanie na budownictwo mieszkaniowe, stąd w 1972 r. powołano nowe przedsiębiorstwo – Płockie Przedsiębiorstwo Budownictwa Uprzemysłowionego (PBBU). W skład tej nowej jednostki budowlanej weszły: Płockie Przedsiębiorstwo Budowlane (ok. 800 pracowników), Płockie Przedsiębiorstwo Robót Instalacyjnych, płocki oddział Warszawskiego Przedsiębiorstwa Instalacji Przemysłowych Cheminstal oraz potencjał realizujący budownictwo mieszkaniowe PBP Petrobudowa wraz z wytwórnią prefabrykatów wielkopłytkowych (OWT-67).

Organizację struktury PPBU przeprowadzili dwaj byli pracownicy PBP Petrobudowa: Ryszard Klatt jako dyrektor naczelny i w okresie późniejszym: Kazimierz Kokoszczyński – zastępca dyrektora (później dyrektor naczelny). Płockie Przedsiębiorstwo Budownictwa Uprzemysłowionego zostało głównym realizatorem dużych osiedli: Łukasiewicza (dokończenie po Petrobudowie), Kochanowskiego, Dworcowa, Mickiewicza i Międzytorze. W 1978 r. przedsiębiorstwo zostało przekształcone w Płocki Kombinat Budowlany, który na przełomie lat 80. i 90. rozpoczął zabudowę północnej części Podolszyc. W okresie od 1980 do 1989 r. kolejnymi dyrektorami byli: Mieczysław Żurada, Roman Zdanowski, Leszek Marcinkiewicz, Grzegorz Ligor i Włodzimierz Turkowski.

W latach 80. XX w. wskutek kryzysu ekonomicznego scentralizowanej gospodarki narodowej wystąpiły silne oddolne próby zreformowania zarządzania krajem. W efekcie tych działań władze zezwoliły na tworzenie firm prywatnych oraz spółek, jak również przedsiębiorstw z udziałem kapitału zagranicznego, na początku pochodzenia polonijnego.

846 M. Woźniak, M. *Życie gospodarcze miasta w latach 1950-1975 i perspektywy rozwojowe*, s. 491-552, [w:] *Dzieje Płocka*, Wyd II, Płock 1978.

847 W. Serafimowicz, B. Trębala, *Z dziejów budownictwa w Płocku*, Płock 2008, s. 121-123, 127-135, 175, 212-213, 260.

848 M. Majzner, *Mgr inż. arch. Antoni Rogucki – Budowniczy Polski Ludowej i Płocka*, „Notatki Płockie” 1983, nr 4, s. 65-67.

W 1982 r. zostało utworzone Przedsiębiorstwo Instalacyjno-Usługowe Wereszczyński⁸⁴⁹, specjalizujące się w robotach elektrycznych i telekomunikacyjnych. W roku następnym powstała duża firma budowlana Zakład Budowlano-Montażowy Henryk Krupiński, która z czasem przekształciła się w Krupiński Construction sp. z o. o. W 1983 r. Jan Brudnicki⁸⁵⁰ utworzył rzemieślniczy zakład BEM (Brudniccy) specjalizujący się w produkcji nowoczesnej stolarki okienneo-drzwiowej.

W 1984 r. utworzono dwa przedsiębiorstwa polonijne Jugopol (kapitał jugosłowiański) i Inwestbau (kapitał zachodnioniemiecki), natomiast w 1985 r. działalność rozpoczęło przedsiębiorstwo polonijne Marles (kapitał kanadyjski). W 1984 r. powstały: spółka cywilna Przedsiębiorstwo Budowlano-Remontowe Izo-Mar (Marek Zadrozny), Zakład Produkcji Budowlanej Termo-Bud (Bogdan Kuźnicki) i Budomat (Piotr Krajnik). W 1986 r. Antoni Matlewski powołał ZPiWZA Metkor. W 1988 r. powstała spółka Przedsiębiorstwo Elementów Budowlanych i Usług Pel-Bud, którą powołali Grzegorz Kęsicki i Wojciech Ponikiewski. W tymże roku Ryszard Liszyński utworzył Zakład Remontowo-Budowlany Liszyński, natomiast Paweł Wilczyński – prywatne przedsiębiorstwo Petromontaż. W 1989 r. powołano: Przedsiębiorstwo Budowlano-Usługowe Interbud (J. Szczygieł), firmę Progress-Bud (Bogdan Pliszka), Zakład Badań Geologicznych i Robót Inżynierskich Geobad (Krzysztof Denis), Przedsiębiorstwo Wielobranżowe Almar (Albin Żółtowski).

Koniec lat 80. XX w. – to wyhamowanie inwestycji przemysłowych i użyteczności publicznej, m.in. wstrzymano budowę dużej mleczarni w Radziwiu oraz realizację wcześniej zaplanowanych inwestycji w MZRiP.

Zarządzanie płockim budownictwem w okresie PRL

Zarządzanie gospodarką socjalistyczną w PRL-u opierało się teoretycznie na powiązaniu planowania przestrzennego z hierarchicznymi nakazowymi planami gospodarczymi: centralnymi, wojewódzkimi, powiatowymi i miejskimi. Podstawowym błędem ówczesnego planowania gospodarczego było jego niezbilansowanie – z będącymi w dyspozycji materiałami budowlanymi, sprzętem i transportem oraz wykwalifikowaną siłą roboczą. Sytuację pogarszała zasada wymuszająca na przedsiębiorstwach budowlanych coroczny zbyt duży wzrost wydajności w wyrazie finansowym, bez uwzględnienia rzeczowego zakresu robót. W efekcie to niezbilansowane planowanie utrudniało realizację przyjętych krajowych celów gospodarczych. W kolejnych wieloletnich planach rozwoju gospodarczego kraju pomimo ogromnych wysiłków z dużej części inwestycji rezygnowano, a większość zadań realizowano z opóźnieniem. Gospodarka okresu PRL zwana nakazowo-rozdzielczą funkcjonowała w warunkach ciągłych niedoborów środków produkcji i zatrudnienia, które to sama tworzyła. W tym okresie występowała duża nadwyżka popytu budowlanego nad podażą budowlanej zdolności produkcyjnej i podażą środków produkcji.

W celu minimalizacji strat gospodarczych wynikających z nieprawidłowego zarządzania krajowym budownictwem władze centralne często interweniowały w realizację procesów inwestycyjnych oraz decydowały o kolejności wykonywania ważnych strategicznie inwestycji. Powoływano też kompetentne sztaby koordynacyjne⁸⁵¹, które kosztem innych budów nakazowo zabezpieczały deficytowe materiały budowlane, sprzęt budowlany, dostawy z kraju i zagranicy, a nawet siłę roboczą. Na wybranych

849 K. Badowski, J. B. Nycek, *Noty biograficzne...op. cit., Wereszczyński Grzegorz*, s. 232.

850 Ibid., *Brudnicki Jan*, s. 200.

odcinkach inwestycyjnych działania te rzeczywiście usprawniały efektywność zarządzania w zakresie terminowości realizacji, jakości wykonania i obniżenia kosztów.

Jednakże równocześnie w wyniku tych decyzji następowało wyhamowanie w kraju wielu inwestycji nie posiadających statutu „ważnych strategicznie”. Następował proces dużego wydłużenia cykli ich realizacji, co w efekcie zaburzało prawidłowe zarządzanie procesami inwestycyjnymi w całym kraju. Miało to istotny wpływ na efektywność całości krajowego budownictwa jako działu gospodarki narodowej i powodowało niskie efekty społeczno-gospodarcze w stosunku do ponoszonych nakładów.

W związku z brakiem równowagi pomiędzy możliwościami przedsiębiorstw budowlanych a ambitnymi planami inwestorów wytworzył się „rynek wykonawcy”, co było przyczyną nadmiernie częstego włączanie się czynników politycznych w proces inwestycyjny. Władze polityczne i państwowe ostatecznie decydowały o terminach i kolejności realizacji poszczególnych zadań inwestycyjnych

W określonych okresach „odwilży” władze partyjne i państwowe próbowały wycofywać się z nieefektywnego systemu zarządzania i reformować gospodarkę. Najbardziej zaawansowane oddolne prace teoretyczne naprawy gospodarki narodowej realizowano na przełomie lat 70. i 80., natomiast ostrożne próby ich realizacji wystąpiły w latach 1981-1985, gdy funkcję pełnomocnika rządu ds. reformy gospodarczej pełnił prof. Władysław Baka⁸⁵². Oddolnie wspierały go społecznie środowiska naukowców i praktyków związanych z Polskim Towarzystwem Ekonomicznym (PTE), Naczelną Organizacją Techniczną (NOT), Polskim Związkiem Inżynierów i Techników Budownictwa (PZITB), Towarzystwem Naukowym Organizacji i Kierownictwa (TNOIK) oraz Polską Akademią Nauk (PAN)⁸⁵³.

W tym okresie w ramach PTE, NOT i PZITB powstały propozycje usprawniające zarządzanie na różnych szczeblach zarządzania krajowym budownictwem. Równocześnie władze państwowe podjęły decyzję o wdrożeniu zachodnich systemowych metod zarządzania procesem inwestycyjnym w wersji informatycznej. Dla potrzeb inwestorów różnych szczebli oraz generalnych wykonawców i ich przedsiębiorstw podwykonawczych rozpoczęto próbne wdrażanie zagranicznych informatycznych systemów zarządzania procesem inwestycyjnym. Następnie opracowano oprogramowanie systemów typu CPM/PERT (bazujących na sieci powiązań) na ówczesne polskie komputery (elektroniczne maszyny cyfrowe) typu ZAM i ODRA oraz radziecką rodzinę e.m.c. typu JS RIAD. W następnym etapie przystąpiono do opracowywania programów dostosowanych do potrzeb krajowych, uwzględniających realia ówczesnego zarządzania.

Nowatorskie działania związane z próbami wdrażania reformy gospodarczej w kraju, w tym również w obszarze budownictwa, mimo że zawierały wiele nowoczesnych propozycji nie zdołały doprowadzić do naprawy ogólnej sytuacji gospodarczej kraju; być może nie było takich możliwości. Nie zadziałała też spóźniona ustawa ministra Mieczysława Wilczka z grudnia 1988 r., która w zasadzie wprowadzała zasady gospodarki rynkowej i zrównała sektor publiczny z sektorem prywatnym⁸⁵⁴. W

851 A. Bratkowski, *Aby budownictwo wyszło z cienia..., Jesteśmy ogniwem tej samej sztafety*, „Inżynier Mazowska” 2014, nr 2/48, s. 11.

852 Prof. Władysław Baka (1936-2021) – w latach 1981-85 członek Rady Ministrów, pełnomocnik rządu ds. reformy gospodarczej.

853 W PRL organizacje i stowarzyszenia naukowe i zawodowe posiadały stosunkowo duże jak na ówczesne czasy możliwości oddolnych działań, stąd aktywnie włączały się w próby wypracowania reformy gospodarczej kraju.

854 Mieczysław Karol Wilczek (1932-2014) – chemik, prawnik, w latach 1988-1989 minister przemysłu w rządzie Mieczysława Rakowskiego, autor radykalnej ustawy popularnie nazywanej „Ustawą Wilczka” (zrównała sektor publiczny z sektorem prywatnym).

końcowym okresie PRL w latach 80. XX w., doszło do zapaści gospodarczej, nastrojów powszechnego protestu i masowych strajków, zakończonych praktycznie „bankructwem” kraju. W rezultacie pogłębiającej się zapaści gospodarczej kraju, braku możliwości regulacji narastających długów zagranicznych oraz masowego niezadowolenia społecznego w połowie 1989 r. PRL przestała istnieć.

Część VII

BUDOWNICTWO PŁOCKIE W OKRESIE III RP

Informacje ogólne

W 1989 r. po uzyskaniu pełnej niezależności i utworzeniu III RP, wskutek rozpoczęcia przekształceń polityczno-ustrojowych polegających na wprowadzeniu pluralizmu politycznego i zasad demokratycznego państwa prawa, sukcesywnie zmieniał się w kraju system ekonomiczny. Powstawały nowe realia społeczno-gospodarcze i prawno-własnościowe.

Upadek PRL-u i przemiany ustrojowo-ekonomiczne w III RP spowodowały zmiany w metodach projektowania, technologiach i metodach zarządzania i realizacji budownictwa, szczególnie to dotyczy budownictwa wielorodzinnego oraz jednorodzinnego. W wyniku stosowania nowych materiałów i przepisów projektowania nastąpiły zasadnicze zmiany urbanistyczne oraz w architekturze budownictwa mieszkaniowego, usługowego i przemysłowego.

Gdy po roku 1989 r. w III RP w budownictwie na miejscu dotychczasowego „ryнку wykonawcy” po krótkim okresie gospodarczych perturbacji utworzył się „rynek inwestora” stosunkowo szybko poszerzał się asortyment materiałów budowlanych i instalacyjnych, pojawiły się nowe technologie wykonawstwa, nowoczesne sposoby projektowania, nowe sposoby finansowania inwestycji. Proces prywatyzacji i restrukturyzacji budownictwa doprowadził do rozbicia „monopoli budowlanych”, likwidacji zjednoczeń oraz wielu dużych państwowych przedsiębiorstw budowlanych. W efekcie tych procesów powstały liczne firmy wykonawcze, projektowe i developerskie działające na zasadach prawa handlowego.

W budownictwie mieszkaniowym zrezygnowano z energochłonnych i nieekonomicznych technologii wielkopłytowych, tj. m.in. odejściem od ciężkiej żelbetowej prefabrykacji. Podstawową przyczyną wycofania się z technologii wielkopłytowych w budownictwie mieszkaniowym były wysokie koszty produkcji prefabrykatów i duże koszty ich transportu. O ile montaż budynków w stanie surowym w tej technologii przebiegał szybko, to faza pracochłonnych robót wykończeniowych była zazwyczaj spowolniona w wyniku nagminnych poprawek wynikających z niskiej jakości robót⁸⁵⁵.

W latach III RP konstrukcja nośna budynków wykonywana jest zazwyczaj w technologii monolitycznej („na mokro”). Powszechnym materiałem stała się cegła oraz beton komórkowy, który jest

⁸⁵⁵ W Polsce znajduje się ponad 4 miliony takich mieszkań. Szacowano, że będą służyć maksymalnie 50-70 lat, ale nic nie wskazuje na to, by miały zostać wyburzone. Obecnie specjaliści resortu budownictwa uważają, że maksymalny okres użytkowania mieszkań w tej technologii wynosi nawet 100-120 lat. Z badań Instytutu Techniki Budowlanych wynika, że liczby usterek w budownictwie wielkopłytowym jest ona taka sama, jak w konstrukcjach wznoszonych innymi metodami. Jednakże nie można generalizować, nie wszystkie bloki z wielkiej płyty są w pełni bezpieczne.

najtańszym materiałem budowlanym. Przystąpiono też do wykonywania termoizolacji ścian zewnętrznych budynków wykonanych w okresie PRL. W dziedzinie pokrycia dachowego nastąpiła diametralna zmiana, obecnie większość budynków nie posiada płaskich dachów. W budownictwie wielorodzinnym przeważa obecnie stosowanie technologii żelbetowej wylewanej („na mokro”) oraz z małych bloczków. Odstąpiono też od sztywnych norm w zakresie planowania pomieszczeń w budownictwie mieszkaniowym i wdrożono nowoczesne rozwiązania urbanistyczne i architektoniczne.

W sferze zarządzania dokonano istotnych zmian: uchwalono nowe zasady finansowania inwestycji budżetowych; na dużych budowach rozpoczęto powoływanie inwestora zastępczego w wersji „Inżyniera Kontraktu” oraz upowszechniło się funkcjonowanie deweloperów budowlanych, którzy inwestują w realizację nieruchomości budynkowych (mieszkania, biura) – z przeznaczeniem na sprzedaż lub wynajem.

Płockie firmy budowlane i projektowe

W początkowym okresie III RP nastąpiło pogłębienie kryzysu w budownictwie, stąd duże bezrobocie w środowisku branży budowlanej, które dotyczyło większości zawodów budowlanych oraz kadry technicznej. Pogorszenie sytuacji w stosunku do kryzysowych lat 80. okresu PRL wynikało z trudności w utrzymaniu płynności ekonomicznej w większości dawnych państwowych przedsiębiorstwach przemysłowych, które nie posiadały środków finansowych na inwestycje. Nowo wybrane samorządy gminne oraz prywatni inwestorzy również nie posiadali środków finansowych. Sytuację ekonomiczną kraju w pewnym stopniu poprawiali inwestorzy zagraniczni.

Po okresie początkowego kryzysu gospodarczego nastąpiła stabilizacja ekonomiczna kraju, a następnie ożywienie gospodarcze, które po wejściu w 2004 r. Polski do Unii Europejskiej przekształciło się w duży wzrost gospodarczy. Nastąpiło zwiększenie inwestycji budowlanych, szczególnie w zakresie krajowej i miejskiej infrastruktury drogowej, budownictwa użyteczności publicznej oraz modernizacji obiektów mieszkaniowych.

Powoływano liczne budowlane spółki z ograniczoną odpowiedzialnością, cywilne i akcyjne. Powstawały firmy „developerskie” organizujące proces inwestycyjny począwszy od zebrania środków finansowych, poprzez projektowanie, po wykonawstwo i sprzedaż budynków mieszkalnych lub lokali mieszkalnych. Po ustawowym nadaniu samorządom miejskim pełnej odpowiedzialności finansowej za inwestycje miejskie, zmieniły się zasady funkcjonowania służb odpowiedzialnych za budownictwo, drogownictwo oraz budowę sieci instalacji wodno-kanalizacyjno-gazowych oraz elektrycznych i energetycznych.

W okresie III RP z powodzeniem kontynuowały swoją działalność budowlano-montażowe firmy i spółki powstałe w końcowych latach PRL, m.in.: PI-U Wereszczyński, ZB-M Henryk Krupiński, PEBiU Pel-Bud i firmy polonijne (Jugopol, Inwestbau, Marles i Austalex).

Do największych firm związanych z budownictwem powołanych po 1989 r. należy Przedsiębiorstwo Budowlano-Usługowe Vectra (Graczykowski Marek, Przykłota Alicja, Mikulski Wincenty, Bielak Andrzej), które powstało w oparciu o potencjał produkcyjny PBP Petroblok sp. z o.o., pierwszej spółki utworzonej w 1989 r. przez PBP Petrobudowa. Spółka ta została w 1990 r. przekształcona przez Marka Graczykowskiego w spółkę PBU Vectra, w 2005 r. zatrudniała ok. 750

pracowników. Na początku 2007 r. PBU Vectra została przekształcona w spółkę akcyjną, która w końcu tego roku znalazła się w Grupie Kapitałowej Pol-Aqua SA. W latach 1990-2005 na rynku płockim i krajowym aktywnie funkcjonowała do śmierci właściciela prywatna firma Przedsiębiorstwo Montażowo-Budowlane Ajmex Andrzej Bielicki⁸⁵⁶. W 1990 r. powstał Zakład Instalacji Wod.-Kan., CO i Gazu Arkadiusz Wałęsa⁸⁵⁷, który od 2001 r. działa pod nazwą: Wałęsa. Rybicki i Malara s.j. Od 2001 r. spółka cywilna PB-R Izo-Mar funkcjonuje pod nazwą Przedsiębiorstwo Budowlano-Usługowe Izo-Mar plus.

W 1991 r. Bogdan Więcek utworzył Hurtownię Materiałów Budowlanych Budmat, która jest obecnie liczącym się w kraju i zagranicą dystrybutorem i producentem pokryć dachowych i systemów elewacyjnych. W 1992 r. Jan Brudnicki na bazie własnej firmy rzemieślniczej utworzył firmę rodzinną Zakład Produkcyjno-Handlowy BEM, specjalizującą się w produkcji stolarki okiennej i drzwiowej. W 1993 r. powstała Hurtownia Materiałów Budowlanych Wektra (Brzozowski Marek).

PBP Petrobudowa jako duże państwowe przedsiębiorstwo w początkach III RP zatrudniało jeszcze ok. 1100 pracowników, jednakże w wyniku restrukturyzacji i prywatyzacji w 1991 r. utworzyło jedną spółkę akcyjną i sześć spółek z ograniczoną odpowiedzialnością oraz pozostawiło sobie jako jednostce państwowej tylko ok. 10% potencjału produkcyjnego. Petrobudowa ponad 80 proc. potencjału produkcyjnego przekazała utworzonej Spółce Akcyjnej Petro (prezes Zbigniew Krawczyk), zaś ok. 10 proc. – kilku innym spółkom z o.o. Po początkowych sukcesach tych spółek w nowej rzeczywistości nastąpił okres zastoju i bankructw. Również Petrobudowa jako mini-przedsiębiorstwo państwowe nie wytrzymało konkurencji w gospodarce rynkowej⁸⁵⁸.

W 1991 r. po likwidacji Płockiego Kombinatów Budowlanego na bazie jego załogi i środków produkcji powstał utworzony przez Włodzimierza Turkowskiego Zakład Budowlano-Instalacyjny Turbud sp. z o.o., który funkcjonował do końca pierwszego dziesięciolecia XXI w.

Specjalistyczne przedsiębiorstwa budowlano-montażowe powstałe w okresie budowy MZRIp dokonały również restrukturyzacji i przemian własnościowych. W 1992 r. na bazie PPKSiUP Mostostal powstała spółka Mostostal Płock SA. Od 2005 r. spółka ta, poprzez Hydrobudowę 6 Warszawa SA, stała się członkiem Grupy kapitałowej Bilfinger Berger AG. W 1994 r. PRTiA Izokor powołało firmę Izokor SA. Od 2007 r. Izokor SA funkcjonuje w Grupie Kaefer. W 1992 r. PR-M Naftoremont utworzyło Przedsiębiorstwo Inwestycyjno-Remontowe Naftoremont-Naftobudowa sp. z o. o. (obecnie Zakład Naftoremont stanowi płocką część Spółki Akcyjnej Polimex Mostostal). W 1996 r. PPIP Instal przekształciło się w Budimex-Instal SA, następnie w 2001 r. w Instal Płock SA, po czym spółka uległa likwidacji.

W 1996 r. Miejskie Przedsiębiorstwo Dróg i Mostów przekształciło się w Dromost sp. z o. o. Spółka ta w 2003 r. ogłosiła upadłość. W 1996 r. utworzono w oparciu o kapitał niemiecki Przedsiębiorstwo Budowlano-Instalacyjne Stangpol (Obara Jerzy), które w 2006 r. przekształciło się w Henczke Budownictwo sp. z o.o.⁸⁵⁹ (Piotr Robert Rączkowski)⁸⁶⁰. Obecnie również ta firma ogłosiła upadłość.

856 K. Badowski, J. B. Nycek, *Noty biograficzne...op. cit., Bielicki Andrzej*, s. 198-199.

857 Ibid., *Wałęsa Arkadiusz*, s. 231-232.

858 W. Wyrzykowski, *Przedsiębiorstwo Budownictwa Przemysłowego Petrobudowa w Płocku – 40 lat działalności*, „Notatki Płockie” 2000, nr 2/183, s. 47-50.

859 W. Serafimowicz, B. Trębała, *Z dziejów budownictwa...op. cit.*, s. 212-257.

860 K. Badowski, J. B. Nycek, *Noty biograficzne...op. cit., Rączkowski Piotr Robert*, s. 217.

Należy zaznaczyć, iż w III RP płockie środowisko budowlane wykazało się dużą aktywnością i pomimo braku środków finansowych utworzyło dużą liczbę podmiotów gospodarczych. Wśród powstałych spółek budowlanych liczącą się pozycję uzyskały m.in.: PMB Budomost (Błaszczyk Kazimierz⁸⁶¹, Obara Jerzy)⁸⁶², PP-H Albud (Adamski Kajetan⁸⁶³, Betiuk Wojciech, Lubieniecki Grzegorz), PR-B Wistbud (Wiesław Lewandowski, Jerzy Dąbrowski, Sławomir Pesel), PB Labor-Bud (Andrzej Laskowski, Józef Terlik, Kazimierz Badowski⁸⁶⁴), PUS Cover (Grabowiec Bogdan), Zakład Budowlany K. Mystkowska i J. Sikorski, PHU Kołodziejski, PR-B Wistbud (Lewandowski Wiesław, Dąbrowski Jerzy, Pesel Sławomir), ZB-M Budomont (Dublicki Krzysztof), PB Alpex, Elektroinstal (Smardzewski Andrzej)⁸⁶⁵, Przedsiębiorstwo Instalacyjne Petro-Instal (Marian Proniewski, Wanda Kaftańska, Bolesław Szymański), PT Tucholski (Tucholscy: Stanisław, Janina, Izabella i Tomasz)⁸⁶⁶, PPEB Kontener (Wiktorski Jerzy, Zbigniew Wiktorski)⁸⁶⁷, Centrum Budownictwa (Wudarski Mirosław)⁸⁶⁸, PB-R Biały-Stako (Janusz Biały), PWIE Téspol (Krzysztofik Bolesław, Trębala Bogumił, Radziejewski Andrzej), ZO – Dobies Stanisław, Hydro-Bud, Interbud (Sobiecki Krzysztof), Energomontaż-Północ Płock, Bel-Amber (Palewski Włodzimierz, Michniew Wiktor), Laser-Met (Grzegorz Lewicki), PP-U Konkret (Żurada Marek)⁸⁶⁹, Mistmar, Pawex (Lewandowski Paweł), Temax (Kopcińska Maria, Lipczewski Janusz), UB MAR-Dom (Pokorski Marian), PP-U Inbud (Karczewski Stefan), ZR-B Primabud (Syski Jan), PHU Petromet (Jerzy Rozwadowski), PR Petro Mechanika, Petro Remont, PB-R Izomar plus, HWH Admar, PB (Brzost Jacek), Fortum Płock, ZEP-CWS, ZEP-TECH, PBP Piecobud, Posadzki Przemysłowe Densit Polska (Kulas Tadeusz i Kulas Maciej), Dromir (Mirosław Drożdż), ZR-B (Bogdan Kostrzewski), Międzytorze (Lech Jaskólski), itp. Niestety znaczna część płockich liczących się firm budowlanych powstałych w okresie III RP nie przetrwała do dnia dzisiejszego.

Od 1996 r. na zasadach developerskich działa w Płocku Przedsiębiorstwo Inwestycji Komunalnych (Jerzy Dzwonek i Patryk Dzwonek). Kolejni developerzy realizujące kompleksy mieszkalne w okresie III RP to: Multis Deweloper, WiX Developer, PPHU Wix Developer Mariusz Mikulski s.j. Amabud sp. z o. o., Grad B, Invest Bud, Tectum Inves, Przedsiębiorstwo Budowlano-Usługowe InterBUD i Przedsiębiorstwo Inwestycji Budowlanych OMEGA R&M Wilanowscy.

W obszarze projektowania, nadzoru inwestycyjnego, działalności doradczej i marketingowej powstały takie jednostki jak: Orlen Projekt, Mazowieckie Biuro Projektów Mapro, Budoplan (Krawczyk Józef, Teresa i Piotr), Wektor-P (Kowalski Andrzej Wiesław)⁸⁷⁰, Inter-Hermesa (Bielak Antoni), Instytut Planowania Miejskiego (Wierzbicka Iwona⁸⁷¹, Wierzbicki Zbigniew)⁸⁷², PPAiU

861 Ibid., *Błaszczyk Kazimierz*, s. 199.

862 Ibid., *Obara Jerzy*, s. 221.

863 Ibid., *Adamski Kajetan*, s. 197.

864 Ibid., *Kazimierz Badowski*, s. 295.

865 Ibid., *Smardzewski Andrzej*, s. 227.

866 Ibid., *Tucholscy: Stanisław, Janina, Izabela i Tomasz*, s. 231.

867 Ibid., *Winnicki Jan*, s. 233.

868 Ibid., *Wudarski Mirosław*, s. 234.

869 Ibid., *Żurada Marek*, s. 236.

870 Ibid., *Kowalski Wiesław Andrzej*, s. 212.

871 Ibid., *Wierzbicka Iwona*, s. 232.

872 Ibid., *Wierzbicki Zbigniew*, s. 232.

(Krymowa Alicja)⁸⁷³, Projbud (Pakulski Bolesław)⁸⁷⁴, PUT Unimech (Żuk Tadeusz)⁸⁷⁵, PUP-iWI Korab (Korba Jan Adam), PP-W Klatt i Dach, BON Estyma (Kokoszczyński Kazimierz).

W pracy *Z dziejów budownictwa w Płocku* według stanu na dzień 2005 r. zamieszczono: *Wykaz płockich firm inwestorskich, projektowych, budowlano-montażowych oraz produkcji i dystrybucji materiałów budowlanych i instalacyjnych*. Analizę działalności części płockich firm budowlanych w regionie płockim udokumentowano w 2010 r. w opracowaniu pt. *Doświadczenia z realizacji inwestycji budowlanych w regionie płockim*⁸⁷⁶.

Zarządzanie płockim budownictwem w okresie III RP

Zarządzanie budownictwem w gospodarce rynkowej okazało się trudniejsze niż początkowo zakładano, tym bardziej, że w wyniku kryzysu ekonomicznego w latach 80. XX w. zrestrukturyzowane i sprywatyzowane przedsiębiorstwa inwestorów, wykonawców i projektantów jako firmy (spółki) znalazły się w warunkach braku środków finansowych oraz dużych trudności w uzyskaniu kredytów bankowych. Ponadto utworzono zbyt dużo małych jednostek gospodarczych, które konkurowały między sobą nie tyle dobrą organizacją i stosowaniem nowych technologii, co zaniżaniem cen i proponowaniem nierealnych terminów zakończenia inwestycji oraz korupcyjnym wymuszaniem zapłaty za realizację rzekomych „robót dodatkowych”. W wyniku nieuczciwej konkurencji i negatywnej selekcji znaczna liczba dobrze funkcjonujących spółek uległa likwidacji.

Rozproszenie potencjału budowlanego dotyczyło głównie dużych dobrze zorganizowanych przedsiębiorstw budowlano-montażowych, pełniących wcześniej funkcje generalnych wykonawców. W efekcie tych procesów w zakresie realizacji dużych inwestycji przemysłowych w większości funkcję generalnych realizatorów inwestycji⁸⁷⁷ i generalnych wykonawców zaczęły pełnić głównie firmy zagraniczne, gdyż rodzime małe spółki nie miały szans w rywalizacji ze spółkami zagranicznymi. Stąd polskie firmy budowlane funkcjonowały zazwyczaj jako jednostki podwykonawcze, przy czym walcząc o przetrwanie godziły się często na zapłaty na granicy opłacalności, co często kończyło się ich upadłością.

Niska efektywność krajowego budownictwa w III RP wynika też z tradycyjnego lekceważenia problematyki organizacji i zarządzania. Aktualnie wykonawstwo budowlane w większości działa w warunkach dużej improwizacji, co wpływa istotnie na koszty, jakość produkcji i terminowość. Rezygnacja w krajowym budownictwie z systemowych metod zarządzania (w tym głównie z opracowywania harmonogramów)⁸⁷⁸ szczególnie niekorzystnie wpływa na budowę dużych inwestycji, choć również ma negatywny wpływ na małe i powtarzalne budowy.

873 Ibid., *Krymowa Alicja*, s. 214.

874 Ibid., *Pakulski Bolesław*, s. 221.

875 Ibid., *Żuk Tadeusz*, s. 236.

876 *Doświadczenia z realizacji inwestycji budowlanych w regionie płockim*, red. R. Marcinkowski, Płock 2010.

877 Generalny Realizator Inwestycji (GRI) – firma pełniąca funkcję generalnego wykonawcy oraz generalnego projektanta, tj. odpowiada prawnie przed inwestorem za wykonawstwo i projektowanie.

878 Dokumentację organizacyjną i harmonogramy zaczęto traktować jako relikty okresu PRL, który stanowi biurokratyczny nakaz, praktycznie nieprzydatny w procesie inwestycyjnym.

Istotny wpływ na stan krajowego budownictwa wpłynęły kolejno niedopracowane ustawy o przetargach, które utrudniały inwestorom wybór sprawnych i dobrze zorganizowanych wykonawców. Przewlekłe procedury przetargowe powodowały, iż inwestorzy mając na celu dotrzymanie założonego terminu końcowego budowy, względnie minimalizacji jego poślizgu, z niesprawnymi wykonawcami nie zrywali z umów i nie obciążali ich karami umownymi, gdyż kolejne przetargi wydłużyłyby dodatkowo cykl budowy⁸⁷⁹. W efekcie tego wykonawcy zazwyczaj nie dotrzymywali terminu końcowego, ale jeszcze często wymuszali dodatkowe nieuzasadnione dopłaty. Można przypuszczać, iż w wielu przypadkach nie wynikało to z niskiej kompetencji służb inwestorskich, lecz skutek działań korupcyjnych.

Dużym błędem w realizacji inwestycji rządowych i samorządowych, była rezygnacja z dokumentacji organizacyjnej typu „Wytyczne Realizacji Inwestycji”. Przyjęło się niezgodnie z zasadami gospodarki rynkowej podpisywanie umów pomiędzy inwestorami i wykonawcami z podawaniem tylko terminu końcowego realizacji inwestycji lub z załącznikiem w postaci schematycznego harmonogramu, bez określenia terminów pośrednich przekazywania frontów robót między wykonawcami. Zasada nie naliczania kar umownych za nieterminowość realizacji terminów pośrednich oraz za niedotrzymanie terminu końcowego powodowała, iż w przetargach w dużej części wygrywały firmy z małym doświadczeniem.

W obecnej praktyce przetargowej tradycyjnie wykonywany kosztorys inwestorski (służący do ustalenia ceny końcowej inwestycji) powinien być przez wykonawcę przeprojektowany w zakresie szczegółowości i dostosowany do potrzeb opracowania harmonogramów i dokumentacji organizacyjnej. Niestety zazwyczaj brak czasu utrudnia ponowny przedmiar robót przez wykonawców, a harmonogramy nawet jeżeli są wykonywane – są oderwane od dokumentacji kosztorysowej oraz wynikających z nich limitów robocizny, materiałów i sprzętu na określone elementy robót. Oszczędzanie finansów na dokumentację organizacyjną – to pozorowane oszczędności.

W wielu przypadkach wydłużony cykl budowy dużych inwestycji wynika też ze sposobu ich finansowania. Przykładowo przeznaczają się duże środki finansowe na budowę mostu, a brakuje ich na równoczesną budowę dróg dojazdowych⁸⁸⁰. W efekcie następuje duże zamrożenie środków produkcji, co wpływa na efektywność takich inwestycji.

Słabością obecnego polskiego budownictwa jest w dużej mierze traktowanie dokumentacji organizacji budowy (łącznie z wykonywaniem i aktualizacją harmonogramów) jako zbędnego biurokratycznego działania, które tylko podraża koszty. W praktyce budowlana kadra kierownicza zarówno po stronie inwestorów i wykonawców w większości nie zdobyła doświadczenia jak opracowywać realne i prawidłowe harmonogramy. Panuje powszechny pogląd z czasów PRL, że jest to dokumentacja nieistotna, gdyż szybko się dezaktualizuje, a równocześnie w praktyce nieterminową

879 Przykładowo inwestor południowokoreański przy realizacji w latach 90. XX w. wysokościowca na Woli w Warszawie przyjął w procedurach zasadę, iż załącznikiem do umowy pomiędzy inwestorem a wykonawcami określonych robót był harmonogram, określający terminy przekazywania frontów robót między wykonawcami. Równocześnie ustalono, iż w przypadku złej jakości lub nieterminowości wykonania robót, następowało zerwanie umowy z wykonawcą i obciążenie go karami umownymi. W celu wyeliminowania przerw w robotach wskutek ewentualnego nowego przetargu, dla określonych rodzajów robót w ramach pierwotnego przetargu wybierano po trzy spółki, gdy zawodziła pierwsza jej zakres robót prawie natychmiast przejmowała spółka kolejna.

880 Dobitym przykładem w Płocku była budowa II przeprawy mostowej przez Wisłę, gdzie drogi dojazdowe zakończono rok po odbiorze mostu Solidarności.

realizację stosunkowo łatwo jest wytłumaczyć rzekomo obiektywnymi przeszkodami, jak: warunki atmosferyczne, „pseudoekspertyzy”, rzekome „błędy” w dokumentacji (stąd nagminna konieczność wykonywania robót dodatkowych i zanikowych), itp. Niestety zazwyczaj za nieterminowość realizacji praktycznie biorąc nikt nie ponosi konsekwencji.

Należy zaznaczyć, iż w przeszłości aktualizacja harmonogramów w wersji „ręcznej” w cyklu comiesięcznym czy cokuwartalnym realizowana jako planowanie kroczące była pracochłonna, jednakże dzisiaj w okresie powszechnej komputeryzacji ten argument jest nieaktualny. W krajach rzeczywistej gospodarki rynkowej proces przygotowania inwestycji trwa długo, natomiast realizacja budowy – krótko. W Polsce zazwyczaj jest odwrotnie: projektowanie i przygotowanie inwestycji trwa krótko, natomiast realizacja – przebiega zbyt długo⁸⁸¹. Masowo przewlekłe budowy stanowią ogromne marnotrawstwo środków finansowych. Dzisiaj budować potrafi każdy, natomiast budować szybko, tanio i o wysokim standardzie jakościowym – niewiele firm krajowych.

Część VIII

NOWOCZESNE ZARZĄDZANIE PŁOCKIM BUDOWNICTWEM WIELKOPRZEMYSŁOWYM

Organizacja i zarządzanie w budownictwie wielkoprzemysłowym i specjalistycznym

Budownictwo jest dziedziną działalności związanej ze wznoszeniem budowli, budynków i innych obiektów budowlanych oraz ich przebudową, odbudową, modernizacją, konserwacją i rozbiórką obiektów. Od najdawniejszych czasów ważną rolę w budownictwie odgrywa organizacja. Dostępność materiałów budowlanych, rozwiązania techniczne projektów oraz sprawność organizacyjna wykonawstwa miały znaczący wpływ na koszty i terminarz realizacji obiektów. Obserwując dzisiejsze budownictwo wysokościowe, które związane jest z niebezpieczną, ciężką i pracochłonną pracą, można stwierdzić, że w dawnych czasach wznoszenie takich obiektów jak piramidy, zamki czy katedry wydaje się zadaniem bardzo trudnym, wręcz niemożliwym. Metody budowania zmieniały się w poszczególnych wiekach i były ściśle związane z rozwojem techniki, jednakże ich realizacja w większości przypadków bazowała na improwizacji oraz na talentach organizacyjnych architektów i budowlańców.

Wykonawstwo budowlane uzależnione jest od: różnorodności lokalizacji obiektów budowlanych, indywidualizmu rozwiązań projektowych, wymiarów budynków i budowli, zmienności warunków atmosferycznych oraz czasu trwania budowy. W budownictwie poza wykonawstwem małych i nieskomplikowanych obiektów, jest obszar wielkich zadań inwestycyjnych przemysłowych i specjalistycznych, których szybka i jakościowa realizacja posiada ogromne znaczenie ekonomiczne.

W związku z tym wraz z rozwojem budownictwa następowało wypracowywanie nowoczesnych technologii robót oraz systemowych metod zarządzania, które posiadają decydujący wpływ na

⁸⁸¹ Jest to cytat norweskiego (lub szwedzkiego) przedsiębiorcy budowlanego wygłoszony w 1991 r. na sympozjum zorganizowanym w Warszawie przez ZG PZITB. W trakcie spotkania prelegent zaprezentował co kwartałne szczegółowe tradycyjne harmonogramy budowy (w wersji ręcznej) typowych piekarni, realizowanych w Polsce i Europie.

ekonomikę obecnego budownictwa. Współcześnie proces inwestycyjny składa się z następujących etapów: programowania, planowania, projektowania, realizacji z odbiorami oraz eksploatacji, a następnie renowacji i modernizacji. Prekursorami systemowych metod zarządzania (nauki o organizacji i kierowaniu)⁸⁸² byli Frederick Winslow Taylor⁸⁸³ i Henry Fayol⁸⁸⁴, Henry Laurence Gantt⁸⁸⁵ i Karol Adamiecki⁸⁸⁶. Praktyczne zastosowanie elementów tych metod związane było z działalnością organizatorską na początku XX w. Henry'ego Gantta w amerykańskim przemyśle maszynowym, co opublikował w 1910 r. Opracowane przez niego diagramy stanowiły wykresy ukazujące realizację zadań i jego elementów składowych w czasie. Pierwszym pomysłodawcą tego typu „narzędzia organizacyjnego” był polski inżynier Karol Adamiecki, który już w 1896 r. opracował i wdrożył harmonogramy, jednakże oficjalną o tym publikację zaprezentował dopiero w 1931 r.

„Diagram Gantta” i analogiczny „harmonogram Adamieckiego” to grafy, które w postaci wykresów służą planowaniu działań zarówno pojedynczych, jak i grupowych. Uwzględnia się w nich podział projektu na poszczególne przedsięwzięcia, zadania, obiekty i procesy produkcyjne, które następnie są rozplanowywane w czasie. Grafy obrazują następstwo kolejnych zdarzeń lub czynności, uwzględniając równocześnie czynności wykonywane równolegle. Obecnie istnieje wiele metod tworzenia tych diagramów, jak również jest duża liczba ich możliwych zastosowań. Poza planowaniem dzięki tej metodzie można też kontrolować realizację zadań inwestycyjnych. Począwszy od lat 30. XX w. metoda diagramów Gantta/Adamieckiego znalazła praktyczne zastosowanie w budownictwie.

Znaczący postęp w metodach zarządzania nastąpił w 1950 r., gdy James E. Kellea i Morgan R. Walker dla potrzeb amerykańskiej armii opracowali metodę CPM (ang. Critical Path Method). Początkowo obejmowała ona jedynie logiczne zależności pomiędzy projektowanymi zadaniami. W metodzie tej projekt jest przedstawiany w postaci diagramu sieciowego, czyli grafu skierowanego. Strukturę logiczną modelu sieciowego tworzą zależności pomiędzy zdarzeniami i czynnościami. Istotą tej metody jest analiza ścieżki krytycznej wyznaczającej czas realizacji zadania oraz najwcześniejsze i najpóźniejsze terminy początków i końców czynności (procesów). Z czasem CPM i probabilistyczna metoda PERT (ang. *Program Evaluation and Review Technique*)⁸⁸⁷ z wykorzystaniem techniki

882 Informacje o nizej wymienionych wybitnych światowych i krajowych prekursorach systemowych metod zarządzania uzyskano m.in. ze stron internetowych „Wikipedii”.

883 Frederick Winslow Taylor (1856-1915) – amerykański inżynier, jeden z głównych przedstawicieli nurtu inżynierskiego w nauce organizacji i zarządzania. Wprowadził liczne innowacje w sposobie projektowania stanowisk pracy. Autor książki pt. *Zasady naukowego zarządzania*, wydanej w 1911 r.

884 Henri Fayol (1841-1925) – francuski inżynier, uczonek, jeden z twórców teorii zarządzania, sformułował czternaście zasad zarządzania.

885 Henry Laurence Gantt (1861-1919) – amerykański inżynier mechanik i naukowiec, jeden z prekursorów nauki o organizacji i zarządzania projektami. Dokonał wdrożenia czasowo-premiowego systemu prac i sporządzenia karty instrukcyjnej. Opracował dla fabryki Bethlehem Steel *System zadań i premii* i opublikował go następnie w „Engineering Magazine”. Zaproponowany przez niego schemat graficzny został nazwany diagramem Gantta (stanowi on podstawę systemu zarządzania projektami, pozwalającym na prezentację wykresów ukazujących harmonogram zadań).

886 Karol Adamiecki (1866-1933) – polski i światowy teoretyk zarządzania. Podstawowe publikacje: *Harmonizacja jako jedna z głównych podstaw organizacji naukowej*, *Naukowa organizacja i jej rola w życiu gospodarczym* i *O istocie naukowej organizacji*. W 1929 r. w Paryżu został wybrany wiceprzewodniczącym Międzynarodowego Komitetu Naukowej Organizacji z siedzibą w Genewie.

887 Metoda PERT została opracowana w latach 1956-1957 przez Departament Obrony Stanów Zjednoczonych, podczas realizacji projektu budowy rakiet balistycznych Polaris (na potrzeby marynarki wojennej USA). PERT stanowi probabilistyczną wersję metody sieciowej CPM, dla każdej czynności podawane są trzy czasy trwania: optymistyczny, pesymistyczny i najbardziej prawdopodobny.

komputerowej stosowane w zarządzaniu projektami wojskowymi – znalazły zastosowanie również w projektach cywilnych.

W wyniku wdrożenia tej metody w planowaniu i zarządzaniu skomplikowanymi inwestycjami budowlanymi w USA i Europie Zachodniej uzyskano usprawnienie ich wykonawstwa i duże efekty ekonomiczne. Czynności w budownictwie najczęściej stanowią: określony zakres robót budowlano-montażowych, projektowanie dokumentacji technicznej, dostawy materiałów i urządzeń, odbiory oraz inne zdarzenia czy procesy posiadające wpływ na przebieg czasowy zadania inwestycyjnego.

W krajowym budownictwie metoda diagramów Gantta/Adamieckiego oraz później opracowana metoda pracy równomiernej⁸⁸⁸ były zalecane do stosowania w zarządzaniu produkcją budowlano-montażową przez prof. Aleksandra Juliana Dyżewskiego⁸⁸⁹ – rektora Politechniki Warszawskiej i prof. Leona Rowińskiego⁸⁹⁰ (dyrektora Instytutu Technologii i Organizacji Budowy w Politechnice Śląskiej w Gliwicach) – przewodniczącego Towarzystwa Naukowego Inżynierii Procesów Budowlanych.

W dziedzinie systemowego zarządzania w kraju duże zasługi położyli m.in.: wybitny ekonomista prof. Andrzej Krzysztof Koźmiński (długoletni rektor Akademii Leona Koźmińskiego⁸⁹¹); przedstawiciel polskiej szkoły prakseologicznej, teoretyk zarządzania prof. Witold Kieźun⁸⁹²; cybernetyk i teoretyk organizacji prof. Janusz Witold Gościński z SGPiS⁸⁹³ oraz specjalista w zakresie projektowania i wdrażania systemów informacyjnych i informatycznych dla zarządzania prof. Jerzy Kisielnicki (Uniwersytet Warszawski)⁸⁹⁴.

888 Metoda pracy równomiernej w budownictwie jest odpowiednikiem przemysłowej metody potokowej (metody produkcji taśmowej), jej podstawą jest odpowiedni podział realizowanych robót na w miarę jednakowo pracochłonne części.

889 Prof. Aleksander Julian Dyżewski (1893-1970) – dziekan Wydziału Budownictwa PW, rektor PW; autor publikacji m.in.: *Zasady organizacji pracy równoległej w budownictwie* (1949), *Projektowanie organizacji budowy* (1953). Polski Związek Inżynierów i Techników Budownictwa przyznaje co roku Nagrodę PZITB im. Aleksandra Dyżewskiego dla budowlanców za osiągnięcia w dziedzinie technologii i organizacji robót. W Warszawie został uhonorowany przez nazwę ulicy jego imienia i nazwiska.

890 Prof. Leon Rowiński (1918-2000) – dyrektor Instytutu Technologii i Organizacji Budownictwa na Wydziale Budownictwa w Politechnice Śląskiej w Gliwicach, prezes Towarzystwa Naukowego Inżynierii Procesów Budowlanych; były partyzant, który zamiast wywalczonej wolności został w latach 1944-1947 zesłany na Ural. Autor wielu publikacji, na przełomie lat 80. i 90. patronował płockiemu środowisku związanemu z NOT, PZITB i TNP w zakresie opracowywania i wdrażania nowoczesnych metod zarządzania w budownictwie oraz organizacji konferencji naukowych w Płocku i Brześciu w Białorusi. Autor i współautor wielu opracowań. Podstawowe publikacje: *Planowanie i organizacja w budownictwie*, Warszawa 1973; *Organizacja procesów budowlanych*, Warszawa 1979; *Harmonogramy budowlane*, Warszawa 1950; *Projektowanie organizacji budowy*, Warszawa 1953.

891 A. K. Koźmiński, Podstawowe publikacje: *Zarządzanie systemowe*, Warszawa 1971; *Analiza systemowa organizacji*, Warszawa 1976; *Współczesne teorie organizacji*, Warszawa 1983.

892 W. Kieźun (1922-2021), Podstawowe publikacje: *Ewolucja systemów zarządzania*, Warszawa 1978; *Sprawne zarządzanie organizacją*, Warszawa 1997.

893 J. W. Gościński (1921-1994), Podstawowe publikacje: *Zastosowanie metody analizy sieci powiązań do programowania produkcji budowlanej*, Warszawa 1965; *Elementy cybernetyki w zarządzaniu*, Warszawa 1968; *Sterowanie i planowanie*, Warszawa 1982.

894 J. Kisielnicki, Podstawowe publikacje: *Zarządzanie organizacją*, Warszawa 2005; *Zarządzanie*, Warszawa 2008; *Systemy informatyczne zarządzania*, Warszawa 2013.

Nowoczesne zarządzanie płockim budownictwem w PRL

W okresie PRL w miarę powojennej odbudowy i uprzemysłowienia kraju oraz rozwoju budownictwa komplikowały się procesy realizacji inwestycji oraz zarządzania dużymi przedsiębiorstwami budowlano-montażowymi. Budownictwo, a w szczególności budownictwo wielkoprzemysłowe, wyróżnia się spośród innych gałęzi gospodarki narodowej swoistą specyfiką, którą określa jednorazowość oraz różnorodność produkcji, rozproszenie wznoszonych obiektów, udział w realizacji wielu specjalistycznych jednostek wykonawczych i dostawców maszyn i urządzeń (z kraju i zagranicy). Tradycyjne metody zarządzania w budownictwie oparte wyłącznie na doświadczeniu i działaniu intuicyjnym stały się niewystarczające.

Począwszy od lat 60. XX w. Płock stał się jednym z głównych placów budowy w kraju. Ogromny wzrost budownictwa przemysłowego, ogólnego i mieszkaniowego w Płocku spowodował potrzebę wypracowania sprawniejszego zarządzania procesem inwestycyjnym, przy czym dla realizacji dużych inwestycji przemysłowych powołano przedsiębiorstwo pełniące funkcje generalnego wykonawstwa – Przedsiębiorstwo Budownictwa Przemysłowego Petrobudowa⁸⁹⁵. W „Petrobudowie” wdrożono zasady kompleksowej mechanizacji oraz dyspozytorski system sterowania produkcją budowlano-montażową i przemysłową produkcją pomocniczą, powołano też nowy pion zajmujący się planowaniem i zarządzaniem w generalnym wykonawstwie.

W budowie strategicznych dla kraju inwestycji zlokalizowanych w Płocku, tj. Fabryki Maszyn Żniwnych oraz Mazowieckich Zakładów Rafineryjnych i Petrochemicznych, aktywnie uczestniczyły, poza kierownictwem bezpośrednich realizatorów procesu inwestycyjnego, ich jednostki nadrzędne jak zjednoczenia i ministerstwa oraz centralne sztaby koordynacyjne⁸⁹⁶. W ślad za innymi ważnymi ośrodkami przemysłowymi w kraju rozpoczęto wdrażanie systemowych metod zarządzania w wersji informatycznej – sprawdzonych na innych wielkich budowach⁸⁹⁷.

Następnym etapem było przystąpienie do opracowania i wdrożenia własnych systemów skoordynowanego zarządzania przedsiębiorstwem i całym procesem inwestycyjnym, tj. systemu usprawniającego koordynację prac pomiędzy biurami projektów, inwestorem, generalnym wykonawcą i przedsiębiorstwami specjalistycznymi (podwykonawcami) oraz dostawcami maszyn i urządzeń z kraju i zagranicy.

Prace dotyczące skoordynowanego informatycznego systemu zarządzania przedsiębiorstwem przemysłowym w FMŻ realizowane były m.in. przy współpracy z dwoma ówczesnymi sekcjami

895 PBP Petrobudowa w Płocku rozpoczęła funkcjonowanie od 1 stycznia 1960 r. Przedsiębiorstwo zostało utworzone na bazie dwóch działających w Płocku przedsiębiorstw budowlano-montażowych z Warszawy: Warszawskiego Przedsiębiorstwa Budownictwa Przemysłowego Żelbet i Warszawskiego Przedsiębiorstwa Budowlanego Nr 4. Przedsiębiorstwa te w latach 50. XX w. realizowały w Płocku zadania w zakresie budowy przemysłu terenowego oraz budownictwa mieszkaniowego i towarzyszącego.

896 W. Serafimowicz, B. Trębała, *Zarządzanie płockim budownictwem po II wojnie światowej*, [w:] *Zarządzanie procesami inwestycyjnymi w budownictwie*, Kraków 2004 (Konferencja zorganizowana w dniach 13-15 maja 2004 r. przez Politechnikę Krakowską oraz Sekcję Organizacji i Zarządzania w Budownictwie Komitetu Inżynierii Lądowej i Wodnej PAN).

897 W funkcjonowaniu systemowych metod zarządzania w przedsiębiorstwie budowlanym najważniejszym obszarem jest planowanie, sterowanie i kontrola realizacji produkcji budowlano-montażowej w oparciu o harmonogramy umowne (dyrektywne) i harmonogramy kroczące (operatywne: roczne, kwartalne, miesięczne lub tygodniowe).

naukowymi Towarzystwa Naukowego Płockiego: Sekcją Informatyki i Sekcją Systemowej Organizacji Zarządzania.

Szczególne osiągnięcia na tym polu uzyskało środowisko informatyczne MZRIp, które w obszarze systemowego zarządzania ogromnym przedsiębiorstwem rafineryjno-petrochemicznym współpracowało z wieloma krajowymi i zagranicznymi ośrodkami, w tym również z Komisją Informatyki Zarządu Głównego Polskiego Towarzystwa Ekonomicznego oraz Wojewódzkim Zarządem PTE w Płocku, kierowanym przez Bolesława Jana Witkowskiego⁸⁹⁸.

Na zlecenie MZRIp opracowywano dla budowy kolejnych instalacji rafineryjnych i petrochemicznych w ramach ZTE (Założeń Techniczno-Ekonomicznych) dokumentację organizacyjną – Wytyczne Realizacji Inwestycji. W oparciu o WRI i dokumentację projektową na bazie przeliczeń sieci zależności według systemu CPM/PERT uzyskiwano dla poszczególnych zadań inwestycyjnych harmonogramy dyrektywne, które były załącznikami do umów pomiędzy inwestorem i generalnym wykonawcą oraz dostawcami urządzeń. Harmonogramy te stanowiły również załącznik do umów pomiędzy generalnym wykonawcą i podwykonawcami. Stanowiły też bazę do opracowania wieloletniego planu finansowego realizacji inwestycji w MZRIp oraz rocznych planów finansowych generalnego wykonawcy – PBP Petrobudowa.

W początkowym okresie stosowania w Polsce informatyki w budownictwie opracowywano i wdrażano na e.m.c. liczne jednostkowe i odcinkowe programy informatyczne realizowane dla poszczególnych przedsiębiorstw budowlanych w dziedzinach: zatrudnienie, płace, kalkulacja cen wyrobów, księgi przychodów i rozchodów, zagadnienia finansowo-księgowo, środki trwałe i gospodarka materiałowa (SGM)⁸⁹⁹ itp. W tym okresie powszechnie funkcjonowały w kraju trzy systemy limitowania środków produkcji i kosztorysowania robót budowlanych (System NW, bydgoski system ASAH⁹⁰⁰ i warszawski system BAZA)⁹⁰¹ oraz jeden system harmonogramowania i kontroli realizacji – PROKOR⁹⁰². Ponadto stosowano również metody sieciowe dla opracowywania dokumentacji organizacji budowy wielkich i skomplikowanych inwestycji⁹⁰³.

898 Dr Bolesław Jan Witkowski (1909-2003) – były dyrektor Stoczni Rzecznej w Płocku, z-ca dyrektora w MZRIp oraz przewodniczący Miejskiej Rady Narodowej w Płocku, wybitny działacz PTE, organizator w latach 80. w ówczesnej siedzibie PTE popularnych spotkań i szkoleń na temat gospodarki rynkowej (tzw. spotkań czwartkowych). Dr Bolesław Jan Witkowski (1909-2003) – były dyrektor Stoczni Rzecznej w Płocku, z-ca dyrektora w MZRIp oraz przewodniczący Miejskiej Rady Narodowej w Płocku, wybitny działacz PTE.

899 SGM – System Gospodarki Materiałowej. W okresie początkowego wdrażania informatyki w Polsce opracowano kilkaset analogicznych systemów typu: KADRY i PŁACE i SGM.

900 System kosztorysowania ASAH oprogramowany na e.m.c. ODRA s. 1300 przez Przedsiębiorstwo Informatyki Przemysłu Budowlanego ETOB Bydgoszcz.

901 System kosztorysowania BAZA oprogramowany na e.m.c. ODRA s. 1300 przez warszawskie środowisko informatyki budowlanej.

902 A. Zienkiewicz, J. Wójcik, A. Poniatowski, K. Domalewska, *System planowania, zarządzania i kontroli PROKOR*, Warszawa 1970.

903 W. Staniszkis, *Zastosowanie metody decydujących ciągów (MDC) do organizacji przedsięwzięć inwestycyjnych*, Warszawa 1964; także: J. W. Gościński, *Zastosowanie metody analizy sieci powiązań do programowania produkcji budowlanej*, Warszawa 1965; S. Barłóg, P. Łazarowicz, *Zastosowanie sieci zależności w planowaniu organizacji robót budowlano-montażowych*, Warszawa 1974; O. Kapliński, A. Stefański, *Metody sieciowe w organizacji i planowaniu budowy*, wyd. I, II i III – Poznań 1970, 1973 i 1978.

W PBP Petrobudowa w ramach generalnego wykonawstwa wdrożono na budowach MZRIp system PROKOR⁹⁰⁴, który usprawniał opracowywanie harmonogramów oraz umożliwiał realizację planowania kroczącego i informował o zaistniałych opóźnieniach.

Uznano, że istotnym czynnikiem determinującym sprawność działania dużego przedsiębiorstwa budowlanego, jakim była PBP Petrobudowa, powinien być zmodernizowany system informacyjny, a następnie opracowany kompleksowy system informatyczny, oparty o uporządkowaną strukturę organizacyjną i wynikający z niej podział funkcji zarządzania.

System ten rozpoczęto projektować kolejno dla obszarów:

- 1/ planowania i zarządzania produkcją budowlano-montażową w generalnym wykonawstwie;
- 2/ planowania i zarządzania produkcją budowlano-montażową w siłach własnych;
- 3/ planowania i zarządzania przemysłowej produkcji pomocniczej;
- 4/ gospodarki materiałowej;
- 5/ zatrudnienia i płac;
- 6/ księgowości, ewidencji i sprawozdawczości oraz analiz ekonomicznych.

W praktycznym funkcjonowaniu systemowych metod zarządzania w procesie inwestycyjnym dla inwestora i generalnego wykonawcy (lub generalnego realizatora inwestycji) najważniejszym obszarem jest planowanie i sterowanie produkcją budowlano-montażową oraz ciągła lub cykliczna kontrola realizacji w stosunku do harmonogramów umownych (dyrektywnych) i operatywnych harmonogramów kroczących (rocznych, kwartalnych lub miesięcznych).

W ramach płockiego NOT⁹⁰⁵ i PZITB⁹⁰⁶ społecznie przy patronacie PBP Petrobudowa oraz Pionów Inwestycji MZRIp i FMŻ przystąpiono do opracowania i wdrożenia nowej wersji systemu informatycznego zarządzania dużymi i skomplikowanymi zadaniami inwestycyjnymi. Bazą wyjściową tych opracowań była innowacja organizacyjna SHOD (System Planowania i Zarządzania według Harmonogramów Dyrektywnych i Operatywnych) autorstwa Włodzimierza Serafimowicza. Płocki system SHOD stanowi kontynuację idei systemów SYKOR (Kraków) i PROKOR (Warszawa), których podstawowym zadaniem była sygnalizacja o opóźnieniach w stosunku do aktualnego harmonogramu budowy.

W systemie SHOD przyjęto jako bazę odniesienia dwa rodzaje harmonogramów: harmonogram dyrektywny (załącznik do umowy inwestora z generalnym wykonawcą) oraz kolejne wersje harmonogramów operatywnych, stanowiących zazwyczaj cokuwartalną lub comiesięczną aktualizację harmonogramu dyrektywnego – w celu dotrzymania terminu końcowego zadania inwestycyjnego, względnie minimalizacji opóźnień. W systemie SHOD w oparciu o ustalone procenty zaawansowania robót na określoną datę otrzymywano m.in. obiektywne wykazy opóźnień w stosunku do harmonogramu dyrektywnego i aktualnego harmonogramu operatywnego z wyliczeniem wielkości opóźnień całkowitych (z określeniem opóźnienia zaistniałego i przewidywanego), posortowanych według zadań inwestycyjnych, wykonawców, kodów szczebla i ważności.

904 Obsługa informatyczna pionu generalnego wykonawstwa PBP Petrobudowa realizowana była w Pracowni System w Płocku, która była filią Warszawskiego Biura Projektowo-Badawczego Budownictwa Przemysłowego „System”, funkcjonującego w Zjednoczeniu Budownictwa Przemysłowego Centrum w Warszawie.

905 W. Serafimowicz, B. Trębala, *Stowarzyszenia a budownictwo*, s. 337-342, [w:] *Z dziejów budownictwa w Płocku. Inwestorzy, projektanci, wykonawcy*, Płock 2008.

906 Ibid., s. 344-347.

Zespoły kierowane przez autora innowacji organizacyjnej opracowały kilka wersji tego systemu na „duże komputery” (e.m.c.): 1/ Włodzimierz Grabarek oprogramował system SHOD na e.m.c. Honeywell-Bull, 2/ Piotr Rudnicki na e.m.c. JS RIAD, 3/ Jerzy Chojnacki na e.m.c. ODRA s. 1300; natomiast Mirosław Grabecki powiązał program SHOD z programem PERT-D na e.m.c. Honeywell-Bull (PROKOR-P = SHOD+PERT D).

Kolejnym etapem usprawniania systemu planowania i zarządzania było opracowanie przez Włodzimierza Serafimowicza metody STEROD, która zakłada (wręcz wymusza) wykonywanie harmonogramów i kosztorysów przy zastosowaniu stypizowanej klasyfikacji procesów budowlanych (kosztorysowych asortymentów robót i pozycji harmonogramowych)⁹⁰⁷. W metodzie tej dokonuje się agregacji asortymentów kosztorysowych (i ich przedmiarów robót) w skoordynowaniu z elementarnymi pozycjami harmonogramów, tj. procesami budowlano-montażowymi (czynnościami).

Przy opracowywaniu kosztorysu według tej klasyfikacji należało uwzględnić wymogi związane z opracowywaniem harmonogramu, stąd niezbędna jest współpraca kosztorysantów z wykonawcami. W efekcie tej zasady tradycyjny kosztorys budowy (zarówno w wersji tradycyjnej lub informatycznej) mógł być z łatwością wykorzystany przy opracowywaniu dokumentacji organizacji budowy (oraz kolejnej aktualizacji).

W wersji informatycznej metoda STEROD pod nazwą Skoordynowany System STEROD⁹⁰⁸ stanowi powiązanie metod sieciowych (CPM/PERT), informatycznego systemu harmonogramowania SHOD oraz systemów kosztorysowania (BAZA lub BAZA-75⁹⁰⁹). Połączenie tych odcinkowych systemów wykonano poprzez „programy łączniki”. Należy zaznaczyć, iż powyższe opracowania autorskie powstały w ramach oddolnej działalności w PBP Petrobudowa oraz społecznie w ramach Komisji Organizacji i Zarządzania OW PZITB w Płocku i Komitetu ds. Ekonomiki, Zarządzania i Organizacji Pracy RW NOT w Płocku.

W związku z dużym zaangażowaniem się Petrobudowy w wypracowaniu i wdrażaniu zmodyfikowanego systemu zarządzania produkcją budowlano-montażową przedsiębiorstwo zgłosiło

907 Metoda STEROD integruje harmonogramy z kosztorysami, w wersji informatycznej stanowi integrację dowolnych systemów informatycznych harmonogramowania i kosztorysowania tj. HARMONOGRAM+SHOD+KOSZTORYS lub SHOD+KOSZTORYS.

908 Dla skomplikowanego budownictwa przemysłowego zaproponowano wersję Skoordynowanego systemu STEROD (PERT+SHOD+BAZA), natomiast dla budownictwa powszechnego – STEROD (SHOD+BAZA), z wyłączeniem metod sieciowych.

909 T. Hoffman, *System BAZA-75*, Warszawa 1978. O ile w systemie BAZA oparto się na krajowej bazie normatywnej, to w systemie BAZA-75 przyjęto zasadę indywidualnego opracowywania bazy normatywnej przez poszczególne zjednoczenia i przedsiębiorstwa budowlane. Systemy typu BAZA zostały opracowane przez Warszawskie Biuro Projektowo-Badawcze Budownictwa Przemysłowego „System” dla potrzeb przedsiębiorstw zgrupowanych w Zjednoczeniu Budownictwa Przemysłowego Centrum, które zostało później przekształcone w BPUTBP Centrumeksport Warszawa). W PBP Petrobudowa bazę normatywną przedsiębiorstwa opracował zespół kierowany przez mgr inż. Barbarę Lubieniecką.

swoje uczestnictwo w IV Ogólnopolskim Konkursie Dobrej Roboty (1975)⁹¹⁰, partnerem w tym konkursie zostało Warszawskie Biuro Projektowo-Badawcze System w Warszawie (dyrektor Andrzej Bratkowski)⁹¹¹.

W oparciu o płockie innowacje organizacyjne⁹¹² na zlecenie Ministerstwa Budownictwa i Przemysłu Materiałów Budowlanych oraz Zjednoczenia Budownictwa Przemysłowego Centrum w Warszawie w PBP Petrobudowa i Warszawskim Biurze Projektowo-Badawczym Budownictwa Przemysłowego System zrealizowano pod kierownictwem Włodzimierza Serafimowicza temat branżowy nr 78-33-C pt. *System zarządzania w przedsiębiorstwach budownictwa przemysłowego*. Z ramienia ministra resortu budownictwa prof. Leszka Kałkowskiego nadzór nad pracami merytorycznymi tematu pełnił specjalista ds. informatyki Olgierd Jentys, natomiast z ramienia Zjednoczenia Budownictwa Przemysłowego Centrum – z-ca dyrektora ds. techniki i rozwoju Jerzy Janiak (były naczelny inżynier PBP Petrobudowa).

W ramach tematu branżowego opracowano system STEROD w wersji zintegrowanej stanowiącej powiązanie systemów harmonogramowania i systemów kosztorysowania. Na podstawie wstępnych założeń opracowanych w PBP Petrobudowa i dokumentacji opracowanej w Warszawskim Biurze Projektowo-Badawczym Budownictwa Przemysłowego System (późniejsza nazwa BPUTBP Centrumeksport Warszawa)⁹¹³ – Warszawskie Przedsiębiorstwo Informatyki Przemysłu Budowlanego ETOB oprogramowało zintegrowany system STEROD na dwie rodziny e.m.c.: ODRA s. 1300 i JS RIAD. Ta innowacja organizacyjna uzyskała wysoką ocenę budowlanego środowiska naukowego⁹¹⁴ i została zaproponowana do wdrożenia w budownictwie krajowym⁹¹⁵.

Należy zaznaczyć, iż efektywna informatyczna obsługa procesu inwestycyjnego w MZRiP przestała funkcjonować w drugiej połowie lat 80., gdyż kryzys gospodarczy w kraju spowodował wyhamowanie, wręcz zatrzymanie inwestowania w MZRiP.

Pozytywne efekty działań innowacyjnych w płockim budownictwie przemysłowym na budowach MZRiP i FMŻ spowodowały decyzję ówczesnych płockich władz miejskich (prezydenta m. Płocka Janusza Majewskiego) i wojewódzkich (wojewody płockiego Antoniego Bielaka) o wdrożeniu tego

910 Zarządzenie z dnia 5 lutego 1976 r. Dyrektora PBP Petrobudowa w Płocku Antoniego Roguckiego oraz Dyrektora Warszawskiego Biura Projektowo-Badawczego System w Warszawie Andrzeja Bratkowskiego w sprawie IV-go Ogólnopolskiego Konkursu Dobrej Roboty: *W związku z uczestnictwem PBP Petrobudowa i WBP-BBP System w IV Ogólnopolskim Konkursie Dobrej Roboty z tematem „Zmodyfikowany system zarządzania produkcją budowlano-montażową w PBP Petrobudowa” zarządza się co następuje: 1/ Zobowiązuje się wymienione w Załączniku nr 1 jednostki do aktywnej współpracy w celu zrealizowania ustaleń wynikających z syntetycznego programu przedsięwzięć; 2/ Na kierownika zespołu konkursu DORO-1975, w zakresie w/w tematu powołuje się mgra inż. Włodzimierza Serafimowicza.*

911 Załącznik nr 1 – Opinia mgra inż. Zbigniewa Tyczyńskiego (Politechnika Warszawska) dla Wojewódzkiej Komisji IV Ogólnopolskiego Konkursu Dobrej Roboty w Płocku na temat „Skoordynowanego systemu zarządzania produkcją budowlano-montażową w przedsiębiorstwach budownictwa przemysłowego STEROD”

912 W. Serafimowicz, *Sprawozdanie z prac teoretycznych i wdrożeniowych wykonanych przez Zespół Konkursu DORO-76 PBP Petrobudowa i WBP-BBP System pt. „Zmodyfikowany system zarządzania produkcją budowlano-montażową w PBP Petrobudowa”*, 1977 – mps; także, E. Zaremba, W. Serafimowicz, *Metody organizacji zarządzania stosowane w przedsiębiorstwie PBP Petrobudowa*, „Przegląd Budowlany” 1978, nr 8.

913 E. Łuczywek, W. Kalinowski, *Skoordynowany system STEROD (dokumentacja)*, Warszawa 1980; także, T. Makarczyk, B. Kumor, *Założenia systemu STEROD dla przedsiębiorstw budownictwa przemysłowego jako powiązanie systemów SHOD – BAZA 80 - SGM ELMONT z analizą celowości powiązania z systemami wyższego szczebla (dokumentacja)*, Warszawa 1981;

914 W. Serafimowicz, B. Trębała, E. Serafimowicz, *Systemowe zarządzanie procesem inwestycyjnym*, s. 124-127, [w:] *Z dziejów budownictwa w Płocku*, Płock 2008.

915 Temat branżowy nr 78-33-C został odebrany przez komisję pod kierownictwem: specjalisty ds. informatyki w Ministerstwie Budownictwa mgr. Olgierda Jentysa, z-cy dyrektora Instytutu ORGBUD Poznań doc. dr. inż. Ludwika Dziewolskiego oraz przewodniczącego Rady Pracowniczej PBP Petrobudowa mgr. inż. Józefa Krawczyka.

systemu w budownictwie budżetowym Płocka i województwa płockiego⁹¹⁶. W efekcie powyższego obsługa porad koordynacyjnych w Wojewódzkiej Dyrekcji Rozbudowy Miast i Osiedli Wiejskich oraz w Wydziale Budownictwa Urzędu Wojewódzkiego w Płocku przebiegały przy wykorzystaniu systemu SHOD.

W końcu lat 80. XX w. rozpoczęto opracowywanie systemu STEROD dla potrzeb Generalnej Dyrekcji Budowy Gazociągów Energopol w Charkowie/Kijowie oraz systemu STEROD w wersji ukraińskiej – DOPU (Diriektyno-Opieratywnoje Płanirowanije i Uprawlenie).

Płockie rozwiązania dotyczące zarządzania w budownictwie w wersji informatycznej prezentowane były w naukowych czasopismach specjalistycznych⁹¹⁷ oraz na wielu konferencjach budowlanych w kraju, jak również na konferencjach poza Polską: w Ałma Ata w Kazachstanie (1980)⁹¹⁸, w Sofii w Bułgarii (1981)⁹¹⁹, w Berlinie w NRD (1982)⁹²⁰ oraz w Sumach na Ukrainie (1989) – w ramach sympozjum branżowo-regionalnego⁹²¹.

916 Z. Michalski, E. Serafimowicz, W. Serafimowicz, *Doświadczenia z wdrażania i eksploatacji systemu SHOD w usprawnieniu programowania, planowania i zarządzania inwestycjami planu terytorialnego w województwie płockim*, „Przegląd Budowlany” 1984, nr 11, s. 519-520.

917 W. Serafimowicz, *STEROD – informatyczny system planowania rzeczowo-finansowego i zarządzania produkcją budowlaną*, „Przegląd Budowlany” 1981, nr 5, s. 282-285; tenże, *Informatyczne systemy planowania i zarządzania produkcją budowlano-montażową opracowane i stosowane w praktyce Petrobudowy*, „Przegląd Budowlany” 1985, nr 5, s. 270-272.

918 W. Serafimowicz, *Stypizowana klasyfikacja etapów i elementów robót jak baza integracji podsystemów Skoordynowanego Systemu STEROD*, [w:] *Opracowywanie i przykłady informatycznych systemów planowania i zarządzania w budownictwie*, Ałma-Ata 1980 (Międzynarodowa Konferencja NTO i GOSSTROJ w październiku 1980 r. w Ałma-Ata w Kazachstanie).

919 W. Serafimowicz, *Skoordynowany system STEROD jako system planowania rzeczowo-finansowego oraz zarządzania w budownictwie*, [w:] *Automatyzacja w projektowaniu i planowaniu w budownictwie*, Sofia 1981 (Międzynarodowa Konferencja w maju 1981 r. w Sofii w Bułgarii).

920 W. Serafimowicz, *STEROD – system zarządzania w budownictwie*, [w:] IBA-DAT’82, Berlin 1982 (Międzynarodowa Konferencja zorganizowana w dniach 23-26 II 1982 r. przez Institut für Projektierung und Standardisierung Bauakademie w Berlinie).

921 W. Serafimowicz, *Propozycja zastosowania informatyki w Dyrekcji Budowy Gazociągów Energopol w Charkowie w obszarze planowania, bilansowania i zarządzania produkcją budowlano-montażową*, Charków 1988 – mps; także, W. Serafimowicz, S. I. Bewz (Ukraina), B. G. Szipunow (Ukraina), S. A. Utkin (Ukraina), L. A. Muzyczenko (Ukraina), *Wykorzystanie systemu SHOD-90 (DOKP-90) na personalnych komputerach typu IBM PC XT/AT*, [w:] *Propozycje automatyzacji i zarządzania działalnością koncernu budowlanego TSO SUMSTROJ* (Seminarium Przedsiębiorstwa Radziecko-Amerykańskiego „DIALOG” i Oddziału DBG Energopol w Sumach), mps – 1989 r.

Załącznik nr 1

Wojewódzka Komisja
IV Ogólnopolskiego Konkursu Dobrej Roboty
Płock, ul. Wieczorka 41

OPINIA

Przedsiębiorstwo Budownictwa Przemysłowego Petrobudowa zgłosiło na IV Ogólnopolski Konkurs Dobrej Roboty realizowany u siebie temat dotyczący modyfikacji systemu zarządzania produkcją budowlaną. Zagadnienie, aczkolwiek dotyczy problemu „dobrej roboty”, zasięgiem swym znacznie wykracza poza ramy przedsiębiorstwa. Uzyskiwane efekty, w postaci sprawniejszego i szybszego wykonywania inwestycji uwiadamiają się u inwestorów współpracujących z przedsiębiorstwem. W związku z tym „kwestionariusz oceny” będący załącznikiem do niniejszej opinii nie odzwierciedla w pełni ekonomicznych i społecznych efektów w/w problemu dla gospodarki narodowej.

Opiniując przedstawiony do konkursu problem należy podkreślić, że:

- zgłoszona problematyka może znaleźć zastosowanie w szerokim wachlarzu przedsiębiorstw budownictwa przemysłowego oraz inwestorów w pionie przemysłu;
- problematyka zgłoszona przez przedsiębiorstwo dotyczy zagadnień realizacji procesów inwestycyjnych obejmując swym zasięgiem wszystkich uczestników procesu danej inwestycji;
- usprawnienie procesu realizacji inwestycji zalicza się aktualnie do najpilniejszych i najważniejszych zagadnień dla gospodarki narodowej.

W związku z powyższymi wynikami eksperymentalnego stosowania przez PBP Petrobudowa nowego systemu zarządzania zainteresowane są tym tematem jednostki sterujące działalnością budowlaną i inwestycyjną.

Zaprezentowana do oceny problematyka została określona jako „Zmodyfikowany system zarządzania produkcją budowlano-montażową w PBP Petrobudowa”.

Przedstawione rozwiązanie składa się z:

- podsystemu planowania i sterowania realizacją jednostkowej inwestycji;
- podsystemu oceny i kontroli przebiegu realizacji inwestycji;
- podsystemu zarządzania produkcją budowlaną w przedsiębiorstwie.

W podsystemie planowania i sterowania realizacją jednostkowej inwestycji wykorzystano program „PERT”. Powszechna znajomość tego programu oraz oprogramowanie maszyn cyfrowych pozwala na stosowanie tego programu we wszystkich zainteresowanych jednostkach gospodarczych.

W podsystemie oceny i kontroli przebiegu realizacji inwestycji wykorzystano doświadczenia i adaptowano niektóre rozwiązania programu „PROKOR”. Podsystem ten umożliwia obliczanie opóźnień czynności oraz uwzględnia w wydrukach z EMC rozbieżności pomiędzy rzeczywistym przebiegiem

realizacji inwestycji a jej harmonogramem dyrektywnym i operatywnym (w ramach generalnego wykonawstwa).

W podsystemie zarządzania produkcją budowlaną w przedsiębiorstwie wykorzystano system „BAZA-75”, który umożliwia planowanie, sterowanie i rozliczanie produkcji budowlano-montażowej w przedsiębiorstwie (w zakresie sił własnych).

Proponowane i wdrażane rozwiązanie integruje w sobie wszystkie trzy w/w podsystemy w ramach „Skoordynowanego systemu zarządzania produkcją budowlano-montażową w przedsiębiorstwach budownictwa przemysłowego STEROD”. „Skoordynowany system STEROD” współpracuje z ogólnokrajowym systemem sterownia realizacją inwestycji szczególnie ważnych dla gospodarki narodowej „WEKTOR” oraz na szczeblu resortu budownictwa „SOIK”. System ten współdziała z systemami informacyjno-kontrolnymi zjednoczeń budownictwa i inwestycyjnych (np. STER i PETROWEKTOR).

Proponowany system, w odróżnieniu od innych systemów sterowania procesami inwestycyjnymi cechuje rzetelność informacji uzyskiwanych na drodze bezpośrednich konfrontacji informacji wykonawców procesu z danymi inwestora.

Szczególnie istotnym dla perspektyw systemu jest fakt, że powstał on z inicjatywy i w przedsiębiorstwie wykonawczym. Gwarantuje to bowiem praktyczność systemu, bez zbędnego przeteoretyzowania rozwiązań jakie ma miejsce u większości dotychczas stosowanych systemów. Przeteoretyzowanie rozwiązań było bowiem jednym z głównych powodów ich krótkiego „życia” w konfrontacji z praktyką. System ten jakkolwiek opracowany w przedsiębiorstwie jest szeroko konsultowany z jednostkami naukowo-badawczymi.

/-/ mgr inż. Zbigniew Tyczyński

Instytut Technologii i Organizacji Produkcji Budowlanej
Politechnika Warszawska

Płock, 10 maja 1977 r.

Nowoczesne zarządzanie płockim budownictwem w III RP

W III RP w pierwszej połowie lat 90. XX w. płockie środowisko inwestycyjno-budowlane zajmujące się problematyką gospodarki rynkowej w budownictwie oraz nowoczesnymi metodami zarządzania aktywnie uczestniczyło w propagowaniu swoich doświadczeń na terenie kraju (na wielu konferencjach budowlanych)⁹²² oraz zagranicą (w Ukrainie⁹²³ i Białorusi⁹²⁴).

922 W. Serafimowicz, *Stypizowana klasyfikacja budowlanych procesów produkcyjnych dla potrzeb kosztorysowania i zarządzania według metody STEROD*, [w:] *III Konferencja Towarzystwa Naukowego Inżynierii Procesów Budowlanych* (Konferencja Politechniki Warszawskiej i TNIPB w dniach 21-22 V 1992 r.), Warszawa 1992.

923 W. Serafimowicz, S. I. Bewz (Ukraina), N. W. Tridow (Ukraina), W. I. Cybka (Ukraina), *System STEROD (DOPU) – podstawowy element integracji w informatyce budownictwa*, „*Ekonomika Stroitelstwa*” 1991, nr 11/395. Wersja ukraińska systemu STEROD realizowana była dla koncernu budowlanego TSO SUMSTROJ w Sumach.

Płoccy działacze budowlani związani z NOT i PZITB wraz z Towarzystwem Naukowym Płockim (Sekcja Budownictwa oraz Sekcja Systemowych Metod Zarządzania i Informatyki⁹²⁵) zorganizowali w dniach 15-16 września 1991 r. konferencję pt. *Informatyczne systemy zarządzania w budownictwie*⁹²⁶. Była to kolejna konferencja w Płocku na temat integracji informatycznych systemów zarządzania w przedsiębiorstwach i spółkach budowlano-montażowych oraz w procesie inwestycyjnym, w której głównie przedstawiono krajowe prace badawczo-wdrożeniowe z przełomu lat 80. i 90. XX w.⁹²⁷ W stosunku do poprzednich płockich konferencji dotyczyła zarządzania w tworzącej się gospodarce wolnorynkowej oraz w warunkach zmiany sprzętu komputerowego⁹²⁸. W międzyczasie e.m.c. typu ZAM, ODRA i JS RIAD zostały zastąpione tanimi komputerami personalnymi typu IBM.

Na tej konferencji zaprezentowano nowe wersje krajowe i zagraniczne informatycznych programów harmonogramowania sieciowego na komputery personalne oraz systemy integrujące harmonogramy z kosztorysami. Przedstawiono też kolejną wersję płockiego Skoordynowanego Systemu STEROD wiążącego warszawski system kosztorysowania KARO⁹²⁹ z nową wersją systemu harmonogramowania SHOD⁹³⁰. Analogiczne rozwiązanie zaprezentowało informatyczne środowisko z Bydgoszczy i Gdańska, które przedstawiło system kosztorysowania KORYS⁹³¹ w powiązaniu z harmonogramami. Ewa Serafimowicz i Jerzy Gościński (UW w Płocku) oraz Krzysztof Sulkowski (SOFT-HARD) przedstawili system ewidencji i kontroli obiegu korespondencji PISMA⁹³², stanowiący modyfikację systemu SHOD dla potrzeb administracji. System ten został opracowany z inicjatywy wojewody płockiego Jerzego Wawszczaka. W czasie konferencji dyrektor techniczny NASK w

924 I. Korol (Białoruś), W. Serafimowicz W., *Metoda STEROD i system WESER – integracja planowania i zarządzania w budownictwie*, „Architektura i Strojitelstwo Białorusi” 1993, nr 4, s. 14-16. Wersja białoruska systemu STEROD realizowana była dla koncernu budowlanego TREST-8 w Brześciu.

925 E. Serafimowicz, W. Serafimowicz, *Minęła dekada działalności Sekcji Systemowych Metod Zarządzania i Informatyki*, „Notatki Płockie” 2002, nr 2, s. 29-34.

926 *Informatyczne systemy zarządzania w budownictwie*” (Maszynopisy powielane na III Płocką konferencję naukowo-techniczną TNP i Filii PW w Płocku w dniach 15-16 września 1991 r. dotyczącą informatyki w zarządzaniu budownictwem), red. A. Minasowicz, K. Jankowska, T. Ambroziak, W. Serafimowicz, Płock 1991.

927 K. M. Jaworski, *III /Trzecia/ Płocka Konferencja - „Informatyczne systemy zarządzania w budownictwie”*, „Notatki Płockie” 1991, nr 3/148, s. 36-37; także, E. Serafimowicz, W. Serafimowicz, *III Międzynarodowa Konferencja w Płocku pt. „Informatyczne system zarządzania w budownictwie”*, „Notatki Płockie” 1991, nr 3, s. 38-49.

928 W. Serafimowicz, J. Chojnacki, J. Zmysłowski, A. Dąbrowska, *System planowania, kontroli i sterowania procesem inwestycyjnym i produkcją budowlano-montażową SHOD-91*, „Notatki Płockie” 1991, nr 2, s. 52-54.

929 System kosztorysowania KARO na komputery personalne opracowała warszawska spółka z o.o. DORADO. System ten stanowi kontynuację warszawskiego systemu kosztorysowania BAZA na e.m.c. ODRA serii 1300, który w końcu lat 80. XX w. został wdrożony w PBP Petrobudowa i w kilku innych przedsiębiorstwach podległych Zjednoczeniu Budownictwa Przemysłowego Centrum w Warszawie.

930 K. Marks, W. Serafimowicz, *System automatycznego sporządzania harmonogramów robót dla brygad roboczych HARKOR oraz wyliczania nakładów rzeczowo-finansowych PLANKOR*. Podsystemy te stanowią element Skoordynowanego Systemu STEROD w wersji SHOD+KARO, zostały opracowane w okresie pracy na Ukrainie w Dyrekcji Gazociągów Energopol w Charkowie.

931 N. Grabski, *Kompleksowy system zarządzania produkcją budowlaną przy wykorzystaniu mikrokomputerów klasy IBM – KORYS+HARMONOGRAMY+ROZLICZENIE ZUŻYCIA MATERIAŁÓW*. System kosztorysowania KORYS bazuje na systemie kosztorysowania ASAH na e.m.c. ODRA serii 1300.

932 E. Serafimowicz, J. Gościński, K. Sulkowski, *Komputerowe wspomaganie procesów zarządzania w Urzędzie Wojewódzkim w Płocku*, „Notatki Płockie” 1994, nr 1, s. 59-61.

Warszawie Andrzej Zienkiewicz⁹³³ zademonstrował w siedzibach TNP i Filii PW w Płocku początki internetu w wersji akademickiej poczty elektronicznej, realizowanej przez Uniwersytet Warszawski (w ramach sieci EARN BITNET).

W wyniku nawiązanej współpracy naukowej pomiędzy prezesem TNP dr. inż. Jakubem Chojnackim i rektorem Instytutu Politechnicznego w Brześciu w Białorusi pod patronatem po stronie polskiej: przewodniczącego Towarzystwa Naukowego Inżynierii Procesów Budowlanych prof. Leona Rowińskiego⁹³⁴, wojewody płockiego dr. Jerzego Wawszczaka i ministra budownictwa dr. Andrzeja Bratkowskiego – wspólnie zorganizowano w Brześciu w Białorusi sześć międzynarodowych sympozjów i konferencji naukowych.

Rozpoczęto też prace projektowe dotyczące opracowania informatycznych zintegrowanych systemów zarządzania w przedsiębiorstwach budowlanych (w Ukrainie – dla koncernu TSO SUMSTROJ w Sumach⁹³⁵ oraz w Białorusi – dla koncernu budowlanego TREST-8 w Brześciu nad Bugiem⁹³⁶). W cyklu zbliżonym do cokwartalnego w latach 1992-1995 zorganizowano 14 Międzynarodowych Sympozjów Biznesu w Brześciu nad Bugiem pt. „*Współpraca gospodarcza Zachód-Wschód*”⁹³⁷.

Niniejszy rozdział jest informacją o rozwoju metod planowania w aspekcie historycznym i środowiskowym. W początkach lat 70. XX w. powstawały w kraju dziesiątki i setki jednostkowych dziedzinowych (wycinkowych) programów informatycznych dla poszczególnych przedsiębiorstw budowlanych. W końcu lat 70. rozpoczął się okres opracowywania kompleksowych systemów zarządzania określoną problematyką oraz skoordynowanego zarządzania przedsiębiorstwem. W podsumowującej ocenie opracowywania i wdrażania systemowych metod zarządzania w wersji informatycznej w procesach inwestycyjno-budowlanych najbardziej twórczym w kraju były dwa przełomy: lat 70. i 80. (systemy na e.m.c.) oraz lat 80. i 90. XX w. (systemy na komputery personalne).

W warunkach realizacji w Płocku wielkich inwestycji (MZRiP, FMŻ) oraz prawidłowej współpracy środowisk inwestorskich, projektowych i wykonawczych nastąpiła oddolna inicjatywa usprawniania i wdrażania systemowych metod zarządzania procesem inwestycyjnym. Inicjatywa ta uzyskała wsparcie

933 Andrzej Zienkiewicz (1929-2016), wnuczek wybitnego płockiego architekta Bolesława Zienkiewicza (1861-1927), współautor i organizator wdrożenia na dużych krajowych budowach informatycznego systemu zarządzania PROKOR. Organizator razem z kierownikiem Pracowni System w Warszawie inż. Kaczkowskim – Pracowni System w Płocku Warszawskiego Biura Projektowo-Badawczego System, która obsługiwała „generalne wykonawstwo” PBP Petrobudowa przy budowie MZRiP; współorganizator ETOBSYSTEM-u Warszawa.

934 J. Czachorowski, *Na Jubileusz 75-lecia profesora Leona Rowińskiego (prezesa Towarzystwa Naukowego Procesów Budowlanych)*, [w:] *Metody zarządzania i kalkulacji w warunkach budowlanej gospodarki rynkowej*, Brześć-Płock 1993.

935 W. Serafimowicz, S. I. Bewz (Ukraina), N. W. Tridow (Ukraina), W. I. Cybka (Ukraina), *System STEROD (DOPU) – podstawowy element integracji w informatyce budownictwa*, „*Ekonomika Stroitelstwa*” 1991, nr 11/395.

936 W. Serafimowicz, I. Korol (Białoruś), *Metoda STEROD i system WESER – integracja planowania i zarządzania w budownictwie*, „*Architektura i Stroitelstwo Białorusi*” 1993, nr 4.

937 E. Serafimowicz, W. Serafimowicz, *Płoczczenie na II Międzynarodowym Sympozjum Biznesu Budowlanego w Brześciu nad Bugiem (19-20 stycznia 1993 r.)*, „*Notatki Płockie*” 1993, nr 1; także; W. Serafimowicz, *III Płocko-Brzeskie Sympozjum Biznesu (18-19 maja 1993 r.)*, „*Notatki Płockie*” 1993, nr 2/155, s. 40-43; także, A. I. Koczurko (Białoruś), I. Korol (Białoruś), E. Kroll, W. Serafimowicz, *Brześć nad Bugiem – wrota dla współpracy gospodarczej, naukowej i kulturalnej pomiędzy Mazowszem i Podlasiem a Polesiem*, „*Notatki Płockie*” 1994, nr 4, s. 59-61; także, A. Koczurko (Białoruś), W. Serafimowicz, *Wnioski z VIII Międzynarodowego Sympozjum Biznesu „Zachód-Wschód” w dniach 17-18 listopada 1994 r. w Brześciu nad Bugiem*, „*Notatki Płockie*” 1994, nr 4, s. 61-62.

ww. dużych płockich inwestorów przemysłowych oraz miejskich i wojewódzkich władz zajmujących się budownictwem terytorialnym. W okresie od połowy lat 70. do połowy lat 90. XX w. Płock zajmował wiodącą pozycję w kraju w systemowym zarządzaniu wielkoprzemysłowym budownictwem.

W wyniku dużej aktywności płockich środowisk NOT, PTE, PZITB i TNOIK oraz ich zarządów krajowych zorganizowano w Płocku szereg konferencji ogólnokrajowych z udziałem specjalistów z zagranicy na temat reorganizacji krajowego budownictwa, jego restrukturyzacji i prywatyzacji oraz sukcesywnego wdrażania zasad gospodarki rynkowej, jak również integracji systemów informacyjnych i informatycznych w budownictwie i procesie inwestycyjnym.

Kontynuacją płockich konferencji dotyczących zarządzania w budownictwie z roku 1979 i lat 80. XX w. była działalność Towarzystwa Naukowego Płockiego, które wspólnie z Filią PW w Płocku oraz z działaczami płockiego NOT i PZITB, zorganizowało w 1991 r. w Płocku trzecią międzynarodową informatyczną konferencję nt. systemowego zarządzania budownictwem w gospodarce rynkowej.

Płockie środowisko budowlane kolejne międzynarodowe konferencje zorganizowało w pierwszej połowie lat 90. XX w. wspólnie z Instytutem Politechnicznym w Brześciu w Białorusi. Konferencje te odbywały się pod patronatem naukowym Towarzystwa Naukowego Inżynierii Procesów Budowlanych.

W okresie III RP płockie rozwiązania dotyczące organizacji i zarządzania w budownictwie i procesie inwestycyjnym (zarządzania projektem) prezentowane były na konferencjach organizowanych przez wydziały budownictwa wielu politechnik oraz w czasopismach technicznych. Z inicjatywy wojewody płockiego Krzysztofa Kołacha w 1994 r. na opóźnionej w realizacji kompleksowej modernizacji płockiego mostu drogowo-kolejowego wdrożono system SHOD⁹³⁸.

Dla optymalnego wykorzystania zasobów istniejących w przedsiębiorstwach inwestycyjno-budowlanych w warunkach rozwoju nowoczesnych technologii oraz struktur organizacyjnych zarządzania następują obecnie zmiany w sposobie postrzegania procesu inwestycyjnego przez pryzmat podejścia procesowego⁹³⁹. Ostatnio dużym jakościowym postępem w nowoczesnych metodach projektowania i zarządzania w budownictwie jest stosowanie technologii i BIM⁹⁴⁰ [Building Information Model, Building Information Modelling, Building Information Management] wraz z wdrożeniem

938 Z. Mazanek, S. Bentlewski, K. Szyszka, *Programowanie, planowanie i kontrola realizacji inwestycji budżetowych na przykładzie remontu mostu w Płocku*, „Notatki Płockie” 1995, nr 1, s. 44-46; także, W. Serafimowicz, *Zarządzanie procesem inwestycyjnym na przykładzie remontu mostu przez Wisłę w Płocku*, „Notatki Płockie” 1996, nr 1, s. 36-42.

939 O. Kapliński, A. Dziadosz, J. L. Zioberski, *Próba standaryzacji procesu zarządzania na etapie planowania i realizacji przedsięwzięć budowlanych*, Poznań 2011; także: O. Kapliński, *Metody i modele badań w inżynierii przedsięwzięć budowlanych*, Monografia pierwsza, [w:] „Studia z zakresu inżynierii KILiW PAN”, Warszawa 2007; T. Kasprowicz, *Inżynieria przedsięwzięć budowlanych: rekomendowane metody i techniki*. Monografia druga, [w:] „Studia z zakresu inżynierii KILiW PAN”, Zeszyt nr 91, Warszawa 2015; A. Sobotka, E. Radziszewska-Zielina, *Inżynieria przedsięwzięć budowlanych: problemy, modele, metody*. Monografia trzecia, [w:] „Studia z zakresu inżynierii KILiW PAN”, Zeszyt nr 99, Warszawa 2018.

940 Trzy akronimy “BIM” (1/ model informacji o budowli, 2/ modelowanie informacji o budowli, 3/ zarządzanie informacją o budowli) – cyfrowy opis fizycznych i funkcjonalnych właściwości budowli stanowiący źródło wiedzy i wszelkich danych o obiekcie (w tym właściwości zastosowanych materiałów i ich składniki kosztowe). BIM – to trójwymiarowy wirtualny projekt (3D) stanowiący podstawę do podejmowania decyzji na różnych poziomach projektowania i zarządzania realizacją obiektu (4D) oraz jego funkcjonowania aż do rozbiórki. Model ten umożliwia optymalizację kosztów (5D), w tym wymagania energooszczędności (6D). BIM z założenia jest dostępny dla wszystkich uczestników procesu inwestycyjnego.

platformy CDE [Common Data Environment]⁹⁴¹. BIM przyczynia się do efektywniejszego prowadzenia inwestycji i sprawnej wymiany informacji między inwestorem, projektantami, generalnym wykonawcą i podwykonawcami, natomiast platforma CDE umożliwia wymianę międzybranżowych zagadnień projektowych i wykonawczych (zatwierdzenie, weryfikacja i autoryzacja).

Powyższe oprogramowanie ułatwia współpracę i komunikację między uczestnikami procesu inwestycyjnego, w tym usprawnia: planowanie, opracowanie harmonogramu rzeczowo-finansowego i obiektywną ocenę realizacji robót. Ponadto umożliwia rejestrację planowanych i podejmowanych działań operacyjnych oraz może prezentować na modelu prace zrealizowane (na podstawie dokumentacji fotograficznej). W Płocku nowoczesną technologię BIM⁹⁴² wspomagającą projektowanie i zarządzanie budową nowego stadionu Wisły Płock im. Kazimierza Górskiego zastosowała firma Mirbud S.A., która w 2023 r. przekazała inwestycję do użytkowania⁹⁴³.

W efekcie dużego rozproszenia krajowego potencjału budowlanego w XXI w. dużą część intratnych zleceń inwestycyjnych w Polsce przejęły firmy zagraniczne, które w przeciwieństwie do krajowych, poza posiadaniem odpowiednich środków finansowych, stosują w praktyce systemy zarządzania przedsiębiorstwem, w tym nowoczesne systemy planowania i zarządzania produkcją budowlano-montażową⁹⁴⁴.

Część IX

PŁOCKIE I BRZESKIE SYMPOZJA I KONFERENCJE NT. ZARZĄDZANIA BUDOWNICTWEM (1979-1995)

Rozwój współczesnej, uprzemysłowionej gospodarki wspiera się na procesie inwestycyjnym. Począwszy od lat 60. XX w. Płock stał się jednym z największych placów budowy w kraju. Ogromny wzrost budownictwa przemysłowego, ogólnego i mieszkaniowego spowodował potrzebę wypracowania sprawniejszego zarządzania procesem inwestycyjnym. W budowie strategicznych dla kraju inwestycji zlokalizowanych w Płocku, tj. Fabryki Maszyn Żniwnych (FMŻ) oraz Mazowieckich Zakładów Rafineryjnych i Petrochemicznych (MZRIp), aktywnie uczestniczyły, poza kierownictwem bezpośrednich realizatorów procesu inwestycyjnego, ich jednostki nadrzędne jak zjednoczenia i ministerstwa.

941 <https://builderpolska.pl/2021/06/28/platforma-cde> (M. Wałęga): *CDE to centralne miejsce do przechowywania, organizowania oraz udostępniania każdego zbioru informacji pochodzącego z projektu. Zbiory informacji to zarówno graficzne, jak i niegraficzne dane, które mogą być tworzone w środowisku BIM, a także w konwencjonalnych formatach danych. CDE jest częścią metodyki BIM.*

942 D. Walasek, *Wprowadzenie do BIM. Gdy komputer zastąpi deskę kreślarską*, „Inżynier Mazowska” 2014, nr 3/49, s. 13; także, D. Kasznia, J. Magiera, P. Wierzowiecki, *BIM w praktyce*, Warszawa 2018; także, W. Piwkowski, J. Styliński, *BIM Standard PL*, Warszawa 2020.

943 K. Zięba, „Nafciarze” czekają. Trwa budowa nowego stadionu Wisły Płock, „Inżynier Mazowska” 2021, nr 3/91, s. 10-12.

944 E. Serafimowicz, W. Serafimowicz, *Historia nowoczesnego zarządzania budownictwem w Płocku*, „Przegląd Budowlany” 2023, nr 1-2, s. 141-145.

Na przełomie lat 70. i 80. ubiegłego wieku płockie środowisko inwestycyjno-budowlane było wiodącym w kraju w dziedzinie wdrażania nowoczesnych systemów zarządzania przedsiębiorstwem i procesem inwestycyjnym. W wyniku tej aktywności Płock stał się ważnym miejscem spotkań naukowców, projektantów i menadżerów nowoczesnych metod planowania i zarządzania w procesie inwestycyjnym i zarządzania przedsiębiorstwem budowlanym.

PŁOCKIE SYMPOZJA I KONFERENCJE W LATACH PRL (1979-1989)

W latach 1979-1980 Płocki NOT, PZITB i PTE wraz władzami tych stowarzyszeń zorganizował dwie międzynarodowe konferencje nt. integracji systemów informatycznych w zarządzaniu procesami produkcji budowlanej oraz integracji systemów w procesie inwestycyjnym⁹⁴⁵. Patronat nad konferencjami objął Prezydent m. Płocka – mgr Henryk Rybak⁹⁴⁶.

I Międzynarodowa Konferencja Informatyczna w Płocku pt. *Celowość i warunki integracji systemów informatycznych w zarządzaniu procesami produkcji budowlanej (14-15 maja 1979 r.)*⁹⁴⁷

Komitet naukowy i organizacyjny:

- przewodniczący Komitetu Naukowego – doc. dr hab. inż. Andrzej Miączyński (PW)⁹⁴⁸,
- sekretarz naukowy – dr inż. Zbigniew Tyczyński (PW),
- przewodniczący Komitetu Organizacyjnego – mgr inż. Zygmunt Skupiński (PBP Petrobudowa),
- sekretarz organizacyjny – mgr inż. Włodzimierz Serafimowicz (PBP Petrobudowa)⁹⁴⁹.

Referaty:

1/ doc. dr inż. Andrzej Dąbkowski (Instytut Planowania w Warszawie) – „Referat wprowadzający” (krótkie omówienie wszystkich referatów)⁹⁵⁰;

2/ doc. dr inż. Andrzej Dąbkowski – *Wybrane problemy integracji informatycznych systemów obiektowych, resortowych i centralnych*⁹⁵¹;

945 1/ *Celowość i warunki integracji systemów informatycznych w zarządzaniu procesami produkcji budowlanej* (14-15 maja 1979 r.); 2/ *Integracja systemów informacyjnych i informatycznych w procesie inwestycyjnym* (15-16 czerwca 1980 r.).

946 H. Rybak, *Rozwój społeczno-gospodarczy Płocka w 35-lecie PRL*, „Notatki Płockie” 1979, nr 3/100, s. 5-10.

947 *Celowość i warunki integracji systemów informatycznych w zarządzaniu procesami produkcji budowlanej* (Materiały na I Płocką konferencję naukowo-techniczną NOT, PZITB i PTE w dniach 14-15 V 1979 r. dotyczącą informatyki w zarządzaniu budownictwem), red. A. Dąbkowski, A. Miączyński, Z. Tyczyński, W. Serafimowicz, Płock 1979.

948 A. Miączyński, *Matematyczne metody planowania realizacji budowy*, „Przegląd Budowlany” 1965, nr 2.

949 T. Wernicki, *Na zdrowy rozum. Rozmowa z Włodzimierzem Serafimowiczem, przewodniczącym Komisji Organizacji i Zarządzania przy Oddziale Wojewódzkim PZITB w Płocku*, „Fundamenty” XI 1980.

950 A. Dąbkowski (Część I, s. 5-18), Cytat od autora referatu (s. 5): *Zastosowanie informatyki w przemyśle budowlanym zaliczyć można do jednej z najefektywniejszych dziedzin komputeryzacji gospodarki narodowej. Niewątpliwie komputeryzacja jest procesem koniecznym, ale niewystarczającym do pełnego usprawnienia funkcjonowania budownictwa i przemysłu materiałów budowlanych. Jednak ta dziedzina wiedzy umożliwia istotne poprawienie warunków racjonalnego działania, rozwoju oraz skuteczności planowania i zarządzania w budownictwie, a co za tym idzie unowocześnienie narzędzi i procesów planowania oraz sterowania, będących wykładnią polityki rozwoju przemysłu budowlanego.*

951 A. Dąbkowski (Cz. I, s. 19-56), Cytat od autora referatu: *Informatyzacja przemysłu budowlanego w dziedzinie zarządzania wyszła z obszaru automatyzacji prostych procesów ewidencyjno-rozliczeniowych oraz stopniowego*

- 3/ doc. dr Ludwik Dziewolski (Instytut Organizacji, Zarządzania i Ekonomiki Przemysłu Budowlanego ORGBUD - Oddział w Poznaniu) – *Integracja procesów zarządzania w przedsiębiorstwie budowlanym a systemy obiektowe*;
- 4/ doc. dr inż. Andrzej Grabski (Instytut Technologii i Organizacji Budownictwa Politechniki Śląskiej w Gliwicach) – *Doświadczenia z zastosowań wybranych programów EPD do sterowania produkcją fabryk domów*;
- 5/ mgr inż. Kazimierz Grześkowiak (Międzyzakładowy Ośrodek Rozwoju Informatyki Poznańskiego Zjednoczenia Budownictwa) – *Niektóre zastosowania informatyki w budownictwie Estońskiej SSR*;
- 6/ mgr inż. Barbara Janczukowicz (Centrum Informatyki Przemysłu Budowlanego ETOB - Warszawa) – *Wpływ jakości bazy normatywnej budownictwa na możliwości integracji informatycznych systemów zarządzania przedsiębiorstwami budowlanymi*;
- 7/ prof. dr hab. Jerzy Kisielnicki (Instytut Badań Systemowych PAN) – *Analiza czynników wpływających na ekonomiczną efektywność zastosowań zautomatyzowanych systemów zarządzania*⁹⁵²;
- 8/ mgr Eugeniusz Kubica (Przedsiębiorstwo Informatyki Przemysłu Budowlanego ETOB w Katowicach) – *Model planowania i rozliczania produkcji budowlanej*;
- 9/ mgr Barbara Kulpińska (Instytut Organizacji Zarządzania i Doskonalenia Kadr w Warszawie) – *Warunki sprawności wdrażania systemów informatycznych zarządzania w budownictwie*;
- 10/ mgr Jan Kwiatowski (Rządowe Centrum Informatyki) – *Integrująca rola banków danych*;
- 11/ mgr Lech Łasica (Zjednoczenie Przedsiębiorstw Robót Elektrycznych Elektromontaż w Warszawie) – *Celowość i warunki integracji systemów informatycznych zarządzania w Zjednoczeniu Elektromontaż*;
- 12/ mgr inż. Andrzej Mizerski, mgr inż. Witold Stański (IOZiEPB ORGBUD Warszawa) – *Informatyczna płaszczyzna integracji systemów zarządzania produkcją budowlaną*;
- 13/ mgr Andrzej Oberski (PIPB ETOB Katowice) – *System automatyzacji przygotowywania cen kosztorysowych oraz wyceny obiektów sprzężony z systemem NW*;
- 14/ dr inż. Barbara Orłowska (PIPB ETOB Warszawa) – *Koncepcja zastosowania metody modelowania cyfrowego w systemach zarządzania*;
- 15/ mgr Henryk Puchowski (Zjednoczenie Budownictwa Przemysłowego Północ w Gdańsku), inż. Tadeusz Niedbalski (Gdańskie Przedsiębiorstwo Budownictwa Przemysłowego) – *Niektóre problemy podniesienia użyteczności systemów informatycznych warunkiem ich integracji na przykładzie systemu ASAH*;
- 16/ mgr inż. Jurmar Radzyński, mgr Stanisław Kukuła (Centralny Ośrodek Informatyki Górnictwa w Katowicach) – *Planowanie podstawowych środków produkcji z wykorzystaniem danych gromadzonych w systemach ewidencyjno-rozliczeniowych*;
- 17/ mgr Lucjan Rutkiewicz, dypl. ekon. Leszek Zając (PMPiA Energoaparatura Katowice) – *Systemy elektronicznego przetwarzania danych eksploatowane w przedsiębiorstwie budowlano-montażowym*;
- 18/ prof. dr hab. Wiktor Isajewicz Rybalski (Instytut Politechniczny Inżynierijno-Budowlany w

upowszechniania osiągnięć w tym zakresie i przeszła do konstruowania i wdrażania systemów nieco wyższego rzędu. Uznać należy, że obecnie podstawowymi problemami integracji systemów są niewątpliwie dylematy integracji pionowej, a więc powiązanie systemów obiektowych, resortowych i centralnych.

952 J. Kisielnicki (Część I, s. 103-134); Cytat od A. Dąbkowskiego: *Wśród referatów spinających wspólną klamrą całość problematyki konferencji jest niewątpliwie referat doc. dr hab. Jerzego Kisielnickiego poświęcony problemom ekonomicznej efektywności zastosowań informatyki w zautomatyzowanych systemach zarządzania. Autor nie tylko omawia ważne z punktu widzenia efektywności czynniki techniczne, organizacyjne, systemowe, ekonomiczne i socjopsychologiczne, ale przedstawia również propozycję rachunku macierzowego efektywności informatyki, uwzględniającego wzajemne powiązania rozważanych czynników.*

Kijowie) – *Problemy tworzenia zautomatyzowanych systemów optymalnego planowania i zarządzania w budownictwie*;

19/ mgr Bożena Sasin-Głogowska (Rządowe Centrum Informatyki) – *Problemy i warunki upowszechnienia systemów informatycznych*;

20/ mgr Ewa Serafimowicz (WBP-BBP System – Pracownia w Płocku), mgr inż. Włodzimierz Serafimowicz (PBP Petrobudowa) – *Doświadczenia PBP Petrobudowa we wdrażaniu informatycznych systemów zarządzania produkcją budowlano-montażową*;

21/ inż. Zbigniew Stasiak (PIPB ETOB Bydgoszcz) – *Omówienie niektórych problemów integracji na przykładzie praktycznych rozwiązań w systemie ASAH*;

22/ dr inż. Zbigniew Tyczyński (PW), *Lokalizacja zaplecza produkcyjnego budownictwa i sterowanie dyslokacją produkcji*;

23/ mgr inż. Sławomir T. Wierzchoń, mgr inż. Janusz Budaszewski (PMPiUP Energomontaż-Północ) – *Zintegrowane systemy przetwarzania danych – konieczność czy kaprys*;

24/ mgr inż. Janusz Zieliński (PIPB ETOB Kraków) – *Integracja systemów warunkiem zachowania spójności w zarządzaniu*;

25/ mgr inż. Janusz Ziolkó (CBC Byggeadministrasjon AS w Oslo), *System CBC koordynacji danych w procesie budowlanym*.

II Międzynarodowa Konferencja Informatyczna w Płocku pt. *Integracja systemów informacyjnych i informatycznych w procesie inwestycyjnym (15-16 czerwca 1980 r.)*⁹⁵³

Komitet Naukowy i Organizacyjny:

- przewodniczący Komitetu Naukowego – prof. zw. dr inż. Leon Rowiński (przewodniczący Towarzystwa Naukowego Inżynierii Procesów Budowlanych),
- z-ca przewodniczącego Komitetu Naukowego – doc. dr hab. inż. Andrzej Dąbkowski (Instytut Planowania w Warszawie),
- z-ca przewodniczącego Komitetu Naukowego – doc. dr Roman Dolczewski (PTE),
- członkowie Komitetu Naukowego: doc. dr Albin Płocica, doc. dr inż. Leon Żebrowski, doc. dr inż. Andrzej Miączyński, mgr inż. Wiesław Mirowski,
- sekretarz naukowy – dr inż. Zbigniew Tyczyński,
- przewodniczący Komitetu Organizacyjnego – mgr inż. Bronisław Cieślak (PBP Petrobudowa),
- sekretarz organizacyjny – mgr inż. Włodzimierz Serafimowicz (NOT, PZITB)⁹⁵⁴.

Referaty:

1/ doc. dr inż. Andrzej Dąbkowski (Instytut Planowania w Warszawie) – *Wprowadzenie (syntetyczne informacje nt. przekazanych referatów)*;

2/ doc. dr inż. Andrzej Dąbkowski – *Procesy inwestycyjne w świetle uwarunkowań rozwoju społeczno-gospodarczego lat osiemdziesiątych*;

⁹⁵³ *Integracja systemów informacyjnych i informatycznych w procesie inwestycyjnym* (Materiały na II Płocką konferencję naukowo-techniczną NOT, PZITB i PTE w dniach 15-16 VI 1980 r. dotyczącą informatyki w zarządzaniu budownictwem), red., L. Rowiński, A. Dąbkowski, R. Dolczewski, Z. Tyczyński, Płock 1980.

⁹⁵⁴ T. Wernicki, *Wywiad z Sekretarzem Woj. Komitetu ds. Ekonomiki, Zarządzania i Organizacji Pracy przy RW NOT w Płocku mgr. inż. W. Serafimowiczem nt. zarządzania w budownictwie*, „Fundamenty” czerwiec 1981.

- 3/ doc. dr inż. Andrzej Grabski (Politechnika Śląska w Gliwicach) – *Założenia zintegrowanego systemu informatycznego do zarządzania procesem inwestycyjnym*;
- 4/ mgr Grażyna Grycz, mgr Tomasz Sapociński (Instytut Planowania w Warszawie) – *Podsystemy oceny i kontroli procesów inwestycyjnych w informatycznych systemach rządowych*;
- 5/ dr inż. Mieczysław Jerzak (Instytut Ekonomiki, Inwestycji i Budownictwa Akademii Ekonomicznej w Katowicach) – *Skomputeryzowany system informatyczno-decyzyjny dla celów zarządzania kombinatem budowlanym (propozycja modelu)*;
- 6/ mgr Leopold Kędzierski (IOZiEPB ORGBUD Warszawa) – *Zastosowanie metody „klockowej” do automatycznej bazy normatywnej budownictwa (ABNB)*;
- 7/ mgr inż. Jacek Kociołek, mgr Józef Morek (Krakowskie Biuro Badawcze Budownictwa Przemysłowego w Krakowie) – *System planowania i kontroli realizacji produkcji KOREZ-3 jako przykład zastosowania informatyki w zarządzaniu produkcją w biurze projektów*;
- 8/ mgr Jan Kruk, inż. Mikołaj Kowalewski (Ośrodek Organizacji i Informatyki Przemysłu Petrochemicznego Petroinform w Krakowie) – *Komputerowy system kierowania działalnością inwestycyjną w przemyśle petrochemicznym*;
- 9/ mgr inż. Włodzimierz Serafimowicz (PBP Petrobudowa) – *SHOD jako system kontroli etapu realizacji procesu inwestycyjnego oraz zarządzania produkcją budowlaną w przedsiębiorstwie i zjednoczeniu budownictwa przemysłowego*;
- 10/ inż. Krystyna Szynek, mgr Edward Bogulewski, mgr inż. Jerzy Tomaszewski (Łódzki Kombinat Budowlany Zachód), *Doświadczenia z opracowania i wdrożenia systemu LMD w Łódzkim Kombinacie Budowlanym Zachód*;
- 11/ mgr inż. Czesław Wermiński (Ośrodek Badawczo-Rozwojowy Budownictwa Węglowego), mgr inż. Bogusław Skwara (Rybnickie Przedsiębiorstwo Budownictwa Węglowego) – *System informacyjno-decyzyjny generalnego wykonawstwa w budownictwie węglowym – cel, zakres i sposób funkcjonowania oraz doświadczenia z wdrażania*;
- 12/ adj. mgr inż. Zdzisław Boguta (Ośrodek Badawczo-Rozwojowy Budownictwa Elektrowni OBREL) – *Integracja w informatycznym systemie zarządzania w Zjednoczeniu Budownictwa Energetycznego Energobudowa przy wykorzystaniu komputera typu RIAD*;
- 13/ prof. dr inż. Leon Rowiński (dyr. Instytutu Technologii i Organizacji Budownictwa - Politechnika Śląska w Gliwicach), prof. dr hab. Wiktor Isajewicz Rybalski (Kijów - Ukraina) – *Gry decyzyjne jako niezbędne uzupełnienie zintegrowanych systemów zarządzania w budownictwie*;
- 14/ doc. dr Henryk Walica, dr inż. Mieczysław Jerzak (Akademia Ekonomiczna w Katowicach) – *O potrzebie i możliwościach zastosowań informatyki w procesie inwestycyjnym*⁹⁵⁵;
- 15/ mgr inż. Andrzej Zienkiewicz (Centrum Projektowania i Zastosowań Informatyki w Warszawie) – *Problem zgodności interesów procesu inwestycyjnego i przedsiębiorstw realizujących ten proces*;

955 H. Walica, M. Jerzak (Część II, s. 17-39); Cytat z artykułu autorów (s. 17-18): *Celem niniejszego referatu jest przeniesienie do treści obrad II Konferencji Naukowo-Technicznej w Płocku na temat integracji systemów informacyjnych i informatycznych w procesie inwestycyjnym, niektórych związanych z tematyką tej konferencji wniosków i postulatów zgłoszonych przez uczestników siedmiu dwudniowych spotkań naukowych na temat usprawnienia organizacji procesu inwestycyjnego oraz konferencji odbytej w Katowicach w dniach 23-27 października 1979 r. w ramach II Śląskich Dni Organizacji, zorganizowanej przez Śląski Oddział Towarzystwa Naukowego Organizacji i Kierownictwa.*

- 16/ mgr inż. Janusz Ziolkowski (Norwegia) – *Przedmiar – wyjściowy dokument przy organizacji i zarządzaniu działalnością inwestycyjną*;
- 17/ mgr inż. Jerzy Budaszewski (PMEiUP Energomontaż Północ), dr inż. Stanisław T. Wierchoń (Wyższa Szkoła Inżynierska im. K. Pułaskiego w Radomiu) – *Wymiennosc i powielarnosc programow jako warunki integracji systemow informatycznych*;
- 18/ mgr inż. Kazimierz Wasilewski (BPBBO Miastoprojekt Gdańsk) – *Niektore problemy systemowej integracji projektowania i realizacji inwestycji*;
- 19/ prof. dr inż. Heinz Nitschke (Okregowy Związek KDT w Halle – NRD) – *Gwarancja zaplanowanej efektywnosci inwestycji przemysłowych złączonych „lokalizacyjnie” poprzez specyficzne kształtowanie procesow przygotowawczych* [temat dotyczy głównie GRI i GW];
- 20/ dr inż. Jerzy Moliński (IOZiEPB ORGBUD Warszawa) – *Uwagi na temat sterowania produkcją budowlaną*;
- 21/ inż. Jerzy Kalinowski, inż. Stanisław Budziszewski, Janusz Stębnowski (Biuro Projektowo-Badawcze Budownictwa Ogólnego Miastoprojekt Warszawa) – *Indeksowanie elementow i pojęć w procesie inwestycyjnym budownictwa mieszkaniowego*;
- 22/ mgr inż. Jerzy Owadowicz (Centralny Ośrodek Informacji Budownictwa) – *Język informacyjno-wyszukiwawczy jako próba integracji systemow informacyjnych i informatycznych w budownictwie*.

Podsumowanie referatow II Plockiej Konferencji Naukowo-Technicznej
w ocenie doc. dr hab. inż. Andrzeja Dąbkowskiego

Druga z kolei Konferencja w Płocku stanowi niejako kontynuację problemową zagadnień poruszanych na konferencji pierwszej pt. *Celowosc i warunki integracji systemow informatycznych w zarządzaniu procesami produkcji budowlanej*.

„Różnica polega głównie na tym, że z jednej strony w przedstawionych uczestnikom referatach pogłębione zostały problemy podstaw i uwarunkowań realizacyjnych inwestycji w latach 1981-1985, z drugiej zaś tendencje selektywnej prezentacji najciekawszych i najtrafniejszych merytorycznie i technologicznie systemow informatycznych usprawniających procesy sterowania realizacją inwestycji. W efekcie w przedstawionych uczestnikom Konferencji materiałach odnaleźć można próby naukowego i metodologicznego podejścia do budowy systemu informatycznego usprawniającego zarządzanie procesu inwestycyjnego (referaty: doc. dr inż. A. Grabskiego, mgr. L. Kędzierskiego, mgr. inż. K. Wasilewskiego), jak i prezentację rozwiązań tego problemu w takich krajach jak ZSRR, NRD i Norwegia (referaty: prof. L. Rowińskiego i prof. W. J. Rybalskiego, prof. H. Nitschke oraz mgr. inż. J. Ziolkowski).

Na tle tych referatow prześledzić można szereg dokonań praktycznych w przedmiotowym zakresie poczynając od systemow informatycznych wspomagających zarządzanie procesami inwestycyjnymi na szczeblu administracji państwowej (referat mgr. G. Grycz i mgr. T. Sapocińskiego), jak i na poziomie przedsiębiorstw budowlanych, zjednoczeń budownictwa, jednostek inwestorskich oraz biur projektow (w tym m.in. referaty: dr inż. M. Jerzaka, mgr. inż. W. Serafimowicza oraz mgr. inż. J. Kociołka i mgr. inż. J. Morka, jak również inż. K. Szynek, mgr. E. Bogulewskiego i mgr. inż. J. Tomaszewskiego).

Uważny czytelnik wydawnictw konferencyjnych znajdzie również w materiałach próbę dokonania pewnego (skromnego jeszcze) przeglądu systemów informatycznych wspomagających procesy inwestycyjne w poszczególnych resortach gospodarczych, w tym szczególnie: chemii, górnictwie, przemyśle maszynowym, budownictwie i energetyce. Również w trzech referatach (mgr. inż. K. Wasilewskiego, inż. A. Zienkiewicza oraz mgr. inż. J. Budaszewskiego i dr. inż. St. Wierzchonia) zawarto próbę systemowej integracji procesu projektowania i realizacji inwestycji.

Próbując podsumować całość materiałów konferencyjnych stwierdzić można, że referaty te umożliwiają zapoznanie się z procesami informatyzacji systemów informacyjnych opisujących realizację inwestycji tak z punktu widzenia wykonawcy, zadania inwestycyjnego jak i jego inwestora. Równocześnie dostrzec można w tych materiałach próby informatyzacji procesów inwestycyjnych traktowanych jako problem międzyresortowy i międzybranżowy, a więc nie tylko jako zadanie stojące przed resortem budownictwa i przemysłu materiałów budowlanych.”⁹⁵⁶

Wnioski i postulaty II Płockiej Konferencji Naukowo-Technicznej

Komisja w składzie: prof. zw. dr inż. Leon Rowiński, doc. dr hab. inż. Andrzej Dąbkowski, doc. dr Roman Dolczewski, doc. dr Albin Płocica, doc. dr inż. Leon Żebrowski, doc. dr inż. Andrzej Miączyński, dr inż. Zbigniew Tyczyński, mgr inż. Wiesław Mirowski i mgr inż. Włodzimierz Srafimowicz – na podstawie szerokiej dyskusji oraz treści referatów przyjęła niżej podane wnioski.

1. Występuje konieczność usprawnienia działalności inwestycyjnej w fazach programowania, planowania, projektowania, finansowania oraz realizacji inwestycji. Działalność ta powinna być rozumiana i traktowana jako jedno z podstawowych ogniw w kompleksowym modelu zarządzania gospodarką narodową na wszystkich szczeblach. Niezbędne jest wyeliminowanie niedomagań systemu informacyjnego oraz istniejących systemów informatycznych współuczestniczących w procesie bilansowania zadań inwestycyjnych z możliwościami wykonawczymi, w tym bilansowania rzeczowego.
2. Postęp techniczny, organizacyjny i ekonomiczny umożliwia wzrost wydajności pracy i produktywności zasobów trwałych zaangażowanych w procesach produkcji. Musi temu towarzyszyć wzrost efektywności procesów zarządzania przez lepsze wykorzystanie środków technicznych i nowoczesnych metod organizowania procesów informacyjnych, niezbędnych do podejmowania prawidłowych decyzji w działalności gospodarczej na wszystkich szczeblach zarządzania. W związku z małą efektywnością ewidencyjnych, odcinkowych systemów informatycznych stosowanych dotychczas w budownictwie, postuluje się przestąpienie do opracowywania dla potrzeb przedsiębiorstw i zjednoczeń kompleksowych systemów ewidencyjno-rozliczeniowo-sprawozdawczych. Występuje przy tym w budownictwie konieczność opracowywania metod aktualizacji i obiektywizacji zbiorów informacji dotyczących norm rzeczowych, kosztowych i cenowych.
3. Warunkiem poprawy efektywności i skuteczności oddziaływania wdrażanych w budownictwie systemów informatycznych jest:

956 A. Dąbkowski, *Wprowadzenie*, Część III, s. 1-3, [w:] II Międzynarodowa Konferencja Informatyczna w Płocku *pt. Integracja systemów informacyjnych i informatycznych w procesie inwestycyjnym* (15-16 czerwca 1980 r.)

- a/ przepracowanie szeregu przepisów i zarządzeń dotyczących projektowania i zarządzania w celu ich dostosowania do wymagań wynikających ze stosowania nowoczesnych metod planowania i zarządzania, wspomaganych nowoczesną techniką obliczeniową;
 - b/ opracowanie jednolitej klasyfikacji nazw i pojęć (np. obiektów, elementów, procesów budowlanych) jako bazy wyjściowej do komputeryzacji projektowania, organizacji i zarządzania w budownictwie;
 - c/ opracowanie prawidłowych i aktualnych katalogów norm i cen o odpowiednich stopniach szczegółowości, uwzględniających wszystkie potrzeby realizatorów inwestycji;
 - d/ usankcjonowania przez MBiPMB baz normatywnych istniejących w zjednoczeniach i przedsiębiorstwach budowlanych (wykonanych m.in. w oparciu o KNiZMB⁹⁵⁷) do limitowania materiałów oraz rozliczeń zużycia materiałów przez budowy;
 - e/ zintegrowanie – na bazie jednolitych zasad – budowy systemów kodowania (np. zadań inwestycyjnych, obiektów, przedsiębiorstw, budów itp.);
 - f/ opracowywanie i aktualizacja harmonogramów dyrektywnych i operatywnych dla potrzeb inwestorów, generalnych wykonawców i podwykonawców (wskazane jest przy tym przejście z planowania rocznego na 2-letnie).
4. Zgodnie ze zgłaszanymi od wielu lat postulatami, konieczne jest dostosowanie dokumentacji projektowo-kosztorysowej do potrzeb wykonawców inwestycji, a m.in. dostosowanie projektów (w tym także przedmiarów) do potrzeb organizacji realizacji każdej budowy. Niezbędna jest integracja potrzeb projektowania z planowaniem i realizacją robót w budownictwie, która doprowadzi do tego, że dokumentacja projektowo-kosztorysowa będzie zawierać pełny przedmiar robót o odpowiedniej szczegółowości. Należy określić i przestrzegać zasady realizacji obiektów budowlanych i ich zespołów na podstawie jakościowo właściwej dokumentacji technologiczno-organizacyjnej.
5. Stwierdza się niezadowalającą współpracę budownictwa z nauką w zakresie organizacji i zarządzania. Niezbędne jest więc wypracowanie mechanizmów integrujących prace użytkowników, naukowców i informatyków, wraz z odpowiednimi mechanizmami stymulującymi nowoczesne rozwiązania organizacyjne.
6. Niezbędne jest zorganizowanie koordynacji międzybranżowej w zakresie projektowania i upowszechniania systemów informatycznych dla potrzeb organizacji procesów inwestycyjnych zarządzania zjednoczeniami i przedsiębiorstwami budowlanymi oraz kierowania produkcją budowlaną.
7. Postuluje się posiłkowanie w budownictwie metodyką gier decyzyjnych, które wydatnie przyczyniają się do podnoszenia kwalifikacji pracowników inżynieryjno-technicznych jednostek projektowania i przedsiębiorstw budowlanych oraz do wyższej realności i efektywności informatycznych systemów zarządzania⁹⁵⁸.

957 KNiZMB (Katalog Norm i Zużycia Materiałów Budowlanych).

958 W. Serafimowicz, *Płocka konferencja nt. integracji systemów informacyjnych i informatycznych w procesie inwestycyjnym (15-16.08.1980 r.)* - [podsumowanie i wnioski], „Przegląd Budowlany” 1981, nr 5.

Konferencje nt. reformy gospodarczej w budownictwie

W związku z postępującym od początku lat osiemdziesiątych XX w. kryzysem gospodarczym w kraju nastąpiła próba oddolnych poszukiwań bardziej efektywnych metod zarządzania w budownictwie. Pierwsze szerokie spotkanie praktyków i środowisk naukowych na temat reformy gospodarczej w budownictwie zorganizował w końcu 1980 r. Oddział w Gdańsku Towarzystwa Naukowego Organizacji i Kierownictwa (TNOIK). Kolejne ogólnokrajowe konferencje dotyczące reformy budownictwa odbyły się w Płocku: *Założenia reformy gospodarczej w budownictwie* (27 kwietnia 1981 r. i 4 maja 1981 r.), *Reforma gospodarcza w budownictwie w drugim roku wdrażania* (28 września 1983 r.) oraz *Reforma gospodarcza a problemy restrukturyzacji budownictwa* (26-27 listopada 1984 r.).

Konferencje te były zorganizowane przez NOT, PZITB i PTE przy wsparciu działaczy TNOIK i TNP. Autorami referatów na wymienione konferencje byli wybitni krajowi naukowcy, praktycy związani z ekonomiką i zarządzaniem w budownictwie oraz przedstawiciele resortu budownictwa, którzy przeprowadzili analizę istniejącego stanu krajowego budownictwa i wytyczyli postulowane kierunki zmian w organizacji budownictwa.

I i II Ogólnokrajowa Konferencja w Płocku pt. Założenia reformy gospodarczej w budownictwie (27 kwietnia 1981 r. i 4 maja 1981 r.)⁹⁵⁹

Organizatorzy konferencji:

- Komitet Ekonomiki i Organizacji Budownictwa przy ZG PZITB,
- Oddział Wojewódzki PZITB w Płocku,
- Wojewódzki Komitet ds. Ekonomiki, Zarządzania i Organizacji Pracy przy RW NOT w Płocku,
- Patronat nad konferencją w dniu 27 IV 1981 r. objął: Zarząd Główny PZITB,
- Patronat nad konferencją w dniu 4 V 1981 r. objął: NSZZ SOLIDARNOŚĆ.

Komitet Naukowy i Organizacyjny:

- sekretarz naukowy i przewodniczący Konferencji – mgr Henryk Rogala (przew. Komitetu Ekonomiki i Organizacji Budownictwa przy ZG PZITB),
- przewodniczący Komitetu Organizacyjnego – mgr inż. Zygmunt Skupiński (PBP Petrobudowa),
- z-ca przewodniczącego – mgr inż. Zbigniew Michalski (przewodniczący RW NOT w Płocku),
- z-ca przewodniczącego – mgr inż. Andrzej Bieńkowski (sekretarz RW NOT w Płocku),
- sekretarz organizacyjny – mgr inż. Włodzimierz Serafimowicz (NSZZ SOLIDARNOŚĆ, NOT, PZITB)⁹⁶⁰.

Referaty:

- 1/ mgr Janusz Wróblewski (MBiPMB) – *Założenia reformy gospodarczej* (referat wprowadzający);
- 2/ dr inż. Andrzej Bratkowski (WBP-BBP System, BISTYP, ZG PZITB) – *Raport o stanie budownictwa*;

⁹⁵⁹ *Założenia reformy gospodarczej w budownictwie*, red., H. Rogala, E. Radzewicz, J. Wróblewski, Płock 1983 (Materiały na I i II Płocką konferencję NOT, PZITB i PTE w dniach 27 kwietnia 1981 r. oraz 4 maja 1981 r. dotyczącą reformy gospodarczej w budownictwie).

⁹⁶⁰ T. Wernicki, *Wywiad z Sekretarzem Woj. Komitetu ds. Ekonomiki, Zarządzania i Organizacji Pracy przy RW NOT w Płocku mgr. inż. W. Serafimowiczem nt. zarządzania w budownictwie*, „Fundamenty” czerwiec 1981.

3/ doc. dr. Krystyna Rachtan (IOZiEPB ORGBUD Warszawa, PTE) – *Ceny i wynagrodzenia za roboty budowlano-montażowe*;

4/ mgr Henryk Rogala (ZG PZITB) – *System ekonomiczno-finansowy budownictwa*;

5/ mgr inż. Włodzimierz Serafimowicz (NOT, PZITB), mgr inż. Zbigniew Michalski (PZITB, PBP Petrobudowa) – *Mala reforma gospodarcza w praktyce PBP Petrobudowa*.

III Ogólnokrajowa Konferencja w Płocku pt. *Reforma gospodarcza w budownictwie w drugim roku wdrażania (28 września 1983 r.)*⁹⁶¹

Organizatorzy konferencji:

- Komitet Ekonomiki i Organizacji Budownictwa przy ZG PZITB,
- Rada Wojewódzka NOT w Płocku,
- Oddział Wojewódzki PZITB w Płocku,
- Patronat nad konferencją objął: Zespół Budownictwa Komisji ds. Reformy Gospodarczej.

Komitet naukowy i organizacyjny:

- sekretarz naukowy i przewodniczący Konferencji – dr Edward Radzewicz (z-ca przew. Komitetu Ekonomiki Budownictwa przy ZG PZITB),
- sekretarz organizacyjny – mgr inż. Włodzimierz Serafimowicz (przew. Wojewódzkiego Komitetu ds. Ekonomiki, Zarządzania i Organizacji Pracy przy RW NOT w Płocku, PZITB).

Referaty:

1/ dr Bolesław J. Witkowski (MZRiP, przew. RW PTE w Płocku)⁹⁶² – *Słowo wstępne*;

2/ mgr inż. Teresa Nitkiewicz (przew. Zespołu Budownictwa ds. Reformy Gospodarczej) – *Organizacja zarządzania budownictwem w reformie gospodarczej*;

3/ prof. dr hab. Henryk Hajduk (IOZiEPB ORGBUD Warszawa, SGPiS) – *Organizacja działalności inwestorskiej w warunkach reformy gospodarczej*;

4/ mgr Henryk Rogala (ZG PZITB) – *Ekonomika i organizacja przedsiębiorstwa budowlanego*;

5/ dr Edward Radzewicz (z-ca dyrektora Departamentu Rynku Budowlanego MBiPMB) – *Problemy rentowności i zysku w przedsiębiorstwach budowlanych w warunkach reformy gospodarczej*;

6/ prof. Czesław Uhma (Fila PW w Płocku) – *Organizacja i rachunek motywacyjny budowy*;

7/ dr Antoni Maciejewski (Biuro Pełnomocnika Rządu ds Reformy Gospodarczej) – *Zmiany w mechanizmach reformy gospodarczej w 1984 r.*;

⁹⁶¹ *Reforma gospodarcza w budownictwie w drugim roku wdrażania*, red., H. Hajduk, T. Nitkiewicz, E. Radzewicz, B. Witkowski, Płock 1983 (Materiały na III Płocką konferencję NOT, PZITB i PTE w dniu 28 IX 1983 r. dotyczącą reformy gospodarczej w budownictwie).

⁹⁶² B. Witkowski, W. Serafimowicz, *Problemy reformy gospodarczej w budownictwie*, „Przegląd Budowlany” 1985, nr 2, s. 104-105.

8/ mgr inż. Włodzimierz Serafimowicz (PBP Petrobudowa, PZITB), mgr inż. Zbigniew Michalski (dyr. Wydziału Budownictwa UW w Płocku, przew. RW NOT w Płocku) – *Wdrażanie reformy gospodarczej w budownictwie na przykładzie województwa płockiego.*

IV Ogólnokrajowa Konferencja w Płocku pt. *Reforma gospodarcza a problemy restrukturyzacji budownictwa (26-27 listopada 1984 r.)*⁹⁶³

Organizatorzy konferencji:

- Instytut Organizacji, Zarządzania i Ekonomiki Przemysłu Budowlanego ORGBUD w Warszawie,
- Komitet Ekonomiki i Organizacji Budownictwa przy ZG PZITB,
- Oddział Wojewódzki PZITB w Płocku,
- Rada Wojewódzka NOT w Płocku,
- Patronat nad konferencją objął: Zespół Budownictwa Komisji ds. Reformy Gospodarczej.

Komitet Naukowy i Organizacyjny:

- sekretarz naukowy i przewodniczący konferencji – prof. dr hab. Henryk Hajduk (dyr. IOZiEPB ORGBUD w Warszawie, PTE),
- sekretarz organizacyjny – mgr inż. Włodzimierz Serafimowicz (członek prezydium Komisji Ekonomiki, Organizacji i Reformy Gospodarczej przy ZG PZITB, członek Komitetu Jakości przy RN NOT).

Referaty:

- 1/ prof. dr hab. Henryk Hajduk (IOZiEPB ORGBUD Warszawa, SGPiS) – Referat wprowadzający: *Struktura podmiotowa budownictwa ukształtowana w systemie nakazowo-rozdzielczym i kierunki pożądaných ich zmian;*
- 2/ dr Marian Ziółkowski (IOZiEPB ORGBUD Poznań) – *Mikroorganizacyjne prawidłowości kształtowania struktury organizacyjnej przedsiębiorstwa;*
- 3/ mgr Gabriel Główka (SGPiS) – *Elastyczność (zdolność przystosowawcza) potencjału budowlanego w zależności od struktury przedsiębiorstw;*
- 4/ mgr Andrzej Wiśniewski (SGPiS) – *Możliwości przekształceń strukturalnych w świetle przepisów prawnych;*
- 5/ doc. dr. Ludwik Dziewolski (IOZiEPB ORGBUD Poznań) – *Możliwości przekształceń strukturalnych w świetle uwarunkowań gospodarczych;*
- 6/ dr Irena Herbst (IOZiEPB ORGBUD Warszawa) – *Problemy organizacji lokalnego ruchu budowlanego;*
- 7/ doc. dr Jerzy Bogusz (IKS Warszawa) – *Wpływ reformy gospodarczej na rolę i zasady działania uczestników procesu inwestycyjnego;*
- 8/ dr Krzysztof Stangerski (Uniwersytet Łódzki) – *Podatność budownictwa na reformę typu rynkowego;*

⁹⁶³ *Reforma gospodarcza a problemy restrukturyzacji budownictwa*, red., H. Hajduk, J. Czachorowski, L. Dziewolski, Płock 1983 (Materiały na IV Płocką konferencję NOT, PZITB i Instytutu ORGBUD w dniu 26-27 XI 1984 r. dotyczącą reformy gospodarczej w budownictwie).

9/ prof. Józef Czachorowski (Wyższa Szkoła Inżynierska w Zielonej Górze) – *Budownictwo w zreformowanej gospodarce*.

Podstawowe tezy i wnioski z Konferencji w sprawie restrukturyzacji
podmiotów gospodarczych uczestniczących w procesie inwestycyjno-budowlanym
(materiały pokonferencyjne - wersja skrócona)⁹⁶⁴

Na podstawie przedstawionych referatów i dyskusji przeprowadzonej w dniach 26 i 27 listopada 1984 r. uczestnicy Konferencji – w ramach postulatów wynikających z wdrażania reformy gospodarczej z 1982 r. – uważają za zasadne przedstawić władzom centralnym i terenowym organom administracji państwowej następujące tezy i wnioski:

1. Niezbędne jest dokonanie dalszych przekształceń w strukturze podmiotowej naszej gospodarki, ograniczenie dominacji wielkich jednostek gospodarczych i ich monopolistycznego charakteru, przywrócenie konkurencji między podmiotami gospodarczymi, stworzenie komplementarnej sieci przedsiębiorstw średnich i małych, wykorzystanie przewidzianych prawem różnorodnych form przedsiębiorstw, itp. Wprowadzone w ramach reformy gospodarczej nowe rozwiązania umożliwiają wprowadzenie stopniowych zmian w strukturze podmiotowej jednostek uczestniczących w procesie inwestycyjno-budowlanym, dostosowanych do nowych zasad funkcjonowania gospodarki i wspomagających ich realne działanie w praktyce. Nowe struktury podmiotowe zróżnicowane pod względem wielkości, profilu działalności, form prawnych i przynależności sektorowej, powinny działać w układzie konkurencyjnym w poszczególnych fazach procesu inwestycyjno-budowlanego. Bez autentycznej konkurencji różnorodnie zorganizowanych podmiotów gospodarczych nie będzie można osiągnąć założeń reformy.
2. Proces inwestycyjno-budowlany jest tą sferą działalności gospodarczej, która jest podatna na demonopolizację struktur i wprowadzenie pluralizmu organizacyjnego. Dlatego też proces ten wymaga odpowiedniego wsparcia ze strony organizacji politycznych, instytucji i organów założycielskich oraz stowarzyszeń naukowo-technicznych.
3. Warunkiem niezbędnym dla dalszego skutecznego reformowania działalności inwestycyjno-budowlanej jest wprowadzenie stanu równowagi, który charakteryzowałby się materialnym i pieniężnym zbilansowaniem podaży i popytu (zmiana poziomu cen, zwiększenie produkcji lub importu, różnicowanie stopy procentowej, podatkowej, itp.). Przywrócenie równowagi wymagać będzie nie tylko ograniczenia wielkości popytu inwestycyjno-budowlanego – ale również zwiększenia podaży budowlanej zdolności produkcyjnej oraz czynników produkcji budowlanej. W konsekwencji przywrócenia równowagi, a nawet doprowadzenie w sposób świadomy do pewnej nadwyżki podaży budowlanej zdolności produkcyjnej realizacji i środków produkcji niezbędnych dla realizacji zamierzeń inwestycyjno-budowlanych, stworzy możliwość ukształtowania „ograniczonego rynku”. Problem „twardego finansowania” nie może być ciągle jedynie postulatem, lecz powinien stać się powszechnie i faktycznie obowiązującą zasadą.

⁹⁶⁴ Podstawowe tezy i wnioski z konferencji nt. „Reforma gospodarcza a problemy restrukturyzacji budownictwa” (26-27 listopada 1984 r.), zorganizowanej przez RW NOT i OW PZITB w Płocku, Komitet Ekonomiki i Organizacji ZG PZITB oraz Instytut ORGBUD – opracowane przez prof. dr hab. Henryka Hajduka.

4. Należałoby podjąć działania aby rozszerzyć możliwości różnicowania form prawnych jednostek gospodarczych w stosunku do aktualnie obowiązujących. W ten sposób stopniowo powstałyby obok istniejących struktur, nowe struktury podmiotowe zróżnicowane pod względem wielkości, profilu działalności, form prawnych i przynależności sektorowej, działające w układzie konkurencyjnym w poszczególnych fazach procesu inwestycyjno-budowlanego. Można wysnuć tezę, że bez autentycznej konkurencji różnorodnie zorganizowanych podmiotów gospodarczych nie będzie można osiągnąć założeń reformy, gdyż nie wspomaga jej rynkowy mechanizm gry podmiotami gospodarczymi bez czego nie może spełniać przypisanych mu funkcji realizacyjnych i weryfikacyjnych.

8. Proces restrukturyzacji budownictwa powinien zmierzać w kierunku tworzenia średnich i małych przedsiębiorstw budowlanych (uspołecznionych, mieszanych i nieuspołecznionych), których elastyczność przystosowawcza do zmiennej wielkości i struktury popytu budowlanego jest bardzo duża.

5. Istnieje potrzeba stworzenia jednostek organizacyjnych przynależnych do różnych sektorów, które byłyby w stanie świadczyć „usługi inwestorskie”. Jednostki te działałyby na statusie przedsiębiorstw koncesjonowanych (wpisanych przy spełnieniu określonych wymagań do rejestru), które świadczyłyby określone usługi odpłatnie na rzecz inwestora bezpośredniego. Przedsiębiorstwa te mogłyby pełnić funkcję inwestora zastępczego w tradycyjnym ujęciu, ale również mogłyby pełnić funkcje koordynacyjne w szerszym zakresie, które wynikają z dotychczasowych uprawnień „generalnego wykonawcy” czy „generalnego realizatora inwestycji”. Rynek usług inwestorskich na którym by występowały różne jednostki fizyczne i prawne, przynależne do różnych sektorów i o zróżnicowanym zakresie działania – może odegrać pozytywną rolę w proefektywnościowym działaniu inwestorów.

6. Służby inwestycyjne (m.in. w organizacji wojewódzkich rad narodowych), które działają na statusie urzędu finansowego z budżetu powinny być przekształcone i działać na statusie przedsiębiorstwa, którego wyniki ekonomiczne decydują o jego istnieniu.

7. W dziedzinie projektowania należy dopuścić do funkcjonowania wielu jednostek projektowania (osób prawnych i fizycznych), przynależnych do różnych sektorów gospodarczych. Jednostki te bez żadnych ograniczeń powinny mieć możliwość świadczenia swych usług na rzecz inwestorów państwowych, spółdzielczych i prywatnych. Zakres świadczeń ze strony jednostek projektowania może być różny i może obejmować usługi inwestorskie, projektowe i nadzorcze.

9. Formalnie uprawnienia powinny być zawarte w koncesji, której wydanie powinno być przede wszystkim uzależnione od kwalifikacji i wynikających stąd uprawnień osób, które tego rodzaju przedsiębiorstwa będą prowadzić. O tego rodzaju uprawnienia powinny mieć możliwość występować osoby fizyczne jak i prawne.

12. Wybór inwestora zastępczego przez inwestora bezpośredniego powinien odbywać się na zasadzie postępowania ofertowo-przetargowego (lub konkursu). Oczywiście nie wyklucza to i innych form wyboru inwestora zastępczego. Podobnie na zasadzie konkursu – powinien się odbywać wybór projektanta. Przedmiotem konkursu powinna być koncepcja projektowa bądź projekt wstępny określonego zamierzenia. Wyniki rozwiązań konkursowych, stanowiąc z natury rzeczy warianty rozwiązań danego zamierzenia, dają podstawę – w oparciu o przyjęte oceny – do wyboru określonego projektanta lub zespołu projektowego.

13. Wybór wykonawcy budowlanego oparty na system ofertowo-przetargowym wykazuje jeszcze szereg niedomagań głównie z powodu nadwyżki popytu nad podażą budowlanej zdolności produkcyjnej. Nie funkcjonuje jeszcze „rynek inwestora” lecz „rynek wykonawcy”. Do czasu osiągnięcia równowagi, proponuje się na okres przejściowy, aby na – podlegające reglamentacji materiały przydziałać inwestorom – asygnaty. W tej sytuacji inwestor posiadając prawo dysponowania materiałami uzyska

sytuację zbliżoną do panującej w warunkach „rynku inwestora”, zaś postępowanie ofertowo-przetargowe zyska przynajmniej częściowo sens ekonomiczny. W tych warunkach bowiem rzeczywiście inwestor będzie wybierał wykonawcę, a nie jak dotychczas – wykonawca – inwestora.

14. Uznaje się za celowe, przywrócenie tzw. kosztorysu urzędowego (inwestorskiego), jako instrumentu rozstrzygnięcia przetargu przez inwestora. Przedsiębiorstwa budowlane przystępujące do przetargu powinny w kosztorysie ofertowym posilkować się normami zakładowymi.

15. Ruch budowlany – jego wielkość i struktura jest różna w poszczególnych regionach, jak również jest różna skala potrzeb budowlanych w poszczególnych województwach. Wiele z tych potrzeb o zróżnicowanej wielkości i strukturze – może być zaspokojona w skali lokalnej przez lokalny ruch budowlany, oparty na lokalnych jednostkach wykonawstwa, lokalnej produkcji materiałów budowlanych, lokalnej inicjatywie społecznej, itp. Animatorem tego ruchu powinny być terenowe organy administracji państwowej szczebla wojewódzkiego i podstawowego. One też powinny – w zależności od uwarunkowań regionalnych – kształtować swą strukturę organizacyjną tak aby możliwie w sposób najbardziej skuteczny wspierać ów lokalny ruch budowlany. Stąd też postuluje się pozostawienie organom terenowym większej swobody w kształtowaniu struktur pod warunkiem, że spełniać one będą wszystkie przypisane im funkcje.

16. Kodeks handlowy w aktualnie obowiązującym brzmieniu zna trzy spółki (zwane handlowymi): spółkę jawną, spółkę z ograniczoną odpowiedzialnością i spółkę akcyjną. Te formy prawne nie są przez przedsiębiorstwa budowlane – szczególnie te które zaspakajają lokalny popyt budowlany – wykorzystane.

17. Dla wzbogacenia form prawnych działalności gospodarczej celowe byłoby przywrócenie w naszym systemie prawnym spółki komandytowej, znanej dawnemu prawu handlowemu (art. 143-157 Kodeksu Handlowego z 1934 r.). Umożliwiłoby to tworzenie przedsiębiorstw z udziałem kapitału państwowego i prywatnego. Tego typu przedsiębiorstwa mieszane w budownictwie występują w dość znacznej liczbie w NRD. Niezależnie od tego Ustawa o przedsiębiorstwach państwowych przewiduje wspólne przedsiębiorstwa rad narodowych i ta forma prawna funkcjonowania przedsiębiorstw (w tym budowlanych) jest w nikłym stopniu wykorzystana w praktyce. Również nie wykorzystana jest formuła przedsiębiorstw mieszanych przewidzianych w Ustawie o przedsiębiorstwach państwowych. Mogą to być przedsiębiorstwa mieszane utworzone z podmiotem zagranicznym, organizacją spółdzielczą lub organizacją społeczną. Nie dość wykorzystana jest spółdzielcza forma organizacji przedsiębiorstwa budowlanego. Działalność budowlaną będącą gospodarczo związaną z budownictwem mogą prowadzić i inne podmioty gospodarcze, przede wszystkim zaś rzemieślnicy, zakłady drobnej wytwórczości, zagraniczne podmioty gospodarcze, a także prowadzące działalność gospodarczą organizacje społeczne. Ogromną rolę w tworzeniu różnych przedsiębiorstw o zróżnicowanej postaci formalno-prawnej mogą odegrać terenowe organy administracji państwowej.

18. Dotychczasowy przebieg reformy gospodarczej nie spowodował większych zmian w strukturze podmiotowej w budownictwie. Nowo powołane zrzeszenia objęły na ogół te przedsiębiorstwa, które w układzie poprzednim funkcjonowały w ramach zjednoczeń branżowych. Nie zostały powszechnie wykorzystane formy prawne zrzeszania się przedsiębiorstw, tworzenia przedsiębiorstw wspólnych i mieszanych, przewidzianych w odpowiednich przepisach prawnych. Mimo to należy postulować wzbogacenie form prawnych, na podstawie których mogą działać przedsiębiorstwa, jak również rozwinięcie niektórych dodatkowych funkcji przez odpowiednie rozwiązania instytucjonalne istotne dla procesu inwestycyjno-budowlanego. Jedną z nich jest ubezpieczenie od ryzyka. Jest to szczególnie ważne przy projektowaniu nowych oryginalnych rozwiązań. Temat ten ma istotne znaczenie dla działalności innowacyjnej w szerszej skali.

19. Sprawą kontrowersyjną jest organizacja centralnych organów administracji państwowej w dziedzinie budownictwa. Organizacja obecna rodzi wiele wątpliwości i zastrzeżeń. Trudno jednak zgłosić określoną propozycję zmian wyłącznie w odniesieniu do budownictwa, nie wiedząc jaki ostateczny kształt ma przybrać centralny aparat administracji gospodarczej. W ramach reformowania gospodarki nie dokonano dotychczas w tej dziedzinie istotnych zmian. W tym kontekście należy uznać za interesującą koncepcję powołania Ministerstwa Gospodarki.

Regionalne sympozja i spotkania nt. zarządzania w budownictwie w latach 70. i 80. XX w.

1/ W latach 70. i 80. XX w. przewodniczący Oddziału PTE w Płocku dr Bolesław Witkowski organizował cykliczne (co czwartek) spotkania dyskusyjno-szkoleniowe w siedzibie PTE w Płocku na tematy ekonomiczne i zasady wdrażania gospodarki rynkowej;

2/ W latach 70. i pierwszej połowie lat 80. w ramach oddziałów wojewódzkich PZITB i NOT mgr inż. Włodzimierz Serafimowicz organizował co miesięczne spotkania w siedzibie NOT w Płocku nt. opracowywania realnych harmonogramów budowy, metody analizy drogi krytycznej oraz informatyzacji zarządzania w budownictwie (uczestnicy spotkań otrzymywali pisemne opracowania);

3/ W drugiej połowie lat 80. w ramach NOT i PZITB mgr inż. Zbigniew Michalski, mgr inż. Kazimierz Kokoszczyński i mgr inż. Tadeusz Kulas w wyniku zakupu komputerów personalnych realizowali masowe szkolenia dla kadry kierowniczej w zakresie obsługi komputerów i programowania.

4/ W ramach seminarium PTE i NOT pt. *Organizacja działalności inwestycyjnej* w siedzibie MZRiP w sierpniu 1980 r. dr inż. Witold Staniszkis wygłosił odczyt nt. *Jednolita organizacja działalności inwestycyjnej i budownictwa*. Organizatorzy seminarium: dr Bolesław Witkowski (PTE), mgr inż. arch. Antoni Rogucki (PZITB) i mgr inż. Włodzimierz Serafimowicz (NOT).

5/ W 1981 i 1984 r. płocki działacze NOT, PZITB, PTE, TNOIK, TWWP i TNP zorganizowali dwa tygodniowe cykle spotkań pt. *Płockie Dni Organizacji* (odczyty, wystawy, seminaria i konferencje regionalne).

Inicjatorami i głównymi organizatorami I Płockich Dni Organizacji w 1981 r. byli: doc. dr inż. Jerzy Jeleńkowski (przew. RW NOT w Płocku, Filia PW w Płocku), mgr inż. Ryszard Pijanowski (sekretarz RW NOT w Płocku), dr Bolesław Witkowski (przew. Oddziału PTE w Płocku) oraz mgr inż. Włodzimierz Serafimowicz (przew. Komitetu NT NOT ds. Ekonomiki, Zarządzania i Organizacji Pracy przy RW NOT w Płocku).

II Płockie Dni Organizacji w 1984 r. organizowali: mgr inż. Zbigniew Michalski (przew. RW NOT w Płocku)⁹⁶⁵, mgr inż. Andrzej Bieńkowski (sekretarz RW NOT w Płocku), dr Bolesław Witkowski (przew. Oddziału PTE w Płocku) oraz mgr inż. Włodzimierz Serafimowicz (przew. Komisji Organizacji i Zarządzania przy OW PZITB w Płocku)⁹⁶⁶.

965 Mgr inż. Zbigniew Michalski (ur. w 1934 r. w Płocku), w latach 1957-1981 – naczelnny inżynier PBP Petrobudowa, 1981-1982 – dyrektor Wojewódzkiej Dyrekcji Rozbudowy Miast i Osiedli Wiejskich, 1982-1984 – dyrektor Wydziału Budownictwa Urzędu Wojewódzkiego w Płocku, 1984-2005 – dyrektor Mazowieckiego Biura Projektów MAPRO. Wybitny działacz PZITB i NOT (w latach 1979-1981 – przew. Oddziału Wojewódzkiego PZITB w Płocku, w okresie od 1981 r. do 1987 r. pełnił funkcję przew. Rady Wojewódzkiej NOT w Płocku). Z. Michalski jako szef płockiego NOT-u, poza tradycyjnym wspieraniem techniki i technologii budowlanej, aktywnie uczestniczył we wdrażaniu systemowych metod zarządzania w płockim budownictwie.

966 W. Serafimowicz, *Ogólnokrajowe konferencje w Płocku nt. gospodarki rynkowej w budownictwie*, „Notatki Płockie” 1992, nr 4/153, s. 42-43.

PŁOCKO-BRZESKIE SYMPOZJA I KONFERENCJE W OKRESIE III RP (1990-1995)

Po roku 1990 w budownictwie III RP na miejscu dotychczasowego „ryнку wykonawcy” po krótkim okresie gospodarczych perturbacji utworzył się „rynek inwestora”.

Płockcy działacze budowlani związani z NOT i PZITB wraz z Towarzystwem Naukowym Płockim oraz Filią Politechniki Warszawskiej w Płocku zorganizowali kolejną konferencję w Płocku na temat integracji informatycznych systemów zarządzania w przedsiębiorstwach i spółkach budowlano-montażowych oraz w procesie inwestycyjnym. W tej konferencji przedstawiono krajowe i zagraniczne prace badawczo-wdrożeniowe z przełomu lat 80. i 90. XX w. W stosunku do poprzednich płockich konferencji z lat 1979-1980 III konferencja dotyczyła zarządzania w tworzącej się gospodarce wolnorynkowej oraz w warunkach zmiany sprzętu komputerowego. W międzyczasie e.m.c. typu ZAM, ODRA i JS RIAD zostały zastąpione tanimi komputerami personalnymi typu IBM.

Na tej konferencji zaprezentowano nowe wersje krajowe i zagraniczne informatycznych programów harmonogramowania sieciowego na komputery personalne oraz systemy integrujące harmonogramy z kosztorysami.

III Międzynarodowa Konferencja Informatyczna w Płocku

pt. *Informatyczne systemy zarządzania w budownictwie (15-16 września 1991 r.)*⁹⁶⁷

Organizatorzy konferencji:

- Towarzystwo Naukowe Płockie,
- Filia Politechniki Warszawskiej w Płocku,
- Patronat nad konferencją objął Wojewoda Płocki – dr inż. Jerzy Wawszczak.

Komitet Naukowy i Organizacyjny:

- przewodniczący – prof. dr hab. inż. Kazimierz M. Jaworski (dyr. Instytutu Technologii i Organizacji Produkcji Budowlanej Wydziału Inżynierii Lądowej PW)⁹⁶⁸,
- z-ca przewodniczącego – prof. dr hab. inż. Wojciech Włodarczyk (były prorektor Filii PW w Płocku),
- z-ca przewodniczącego – dr inż. Jakub Chojnacki (prezes Towarzystwa Naukowego Płockiego),
- sekretarz naukowy – dr inż. Andrzej Minasowicz (Politechnika Warszawska),
- sekretarz organizacyjny – mgr inż. Włodzimierz Serafimowicz (TNP, TNIPB)⁹⁶⁹.

Referaty (opracowania – maszynopisy powielane):

⁹⁶⁷ W. Serafimowicz, E. Serafimowicz, *III Międzynarodowa Konferencja w Płocku pt. „Informatyczne systemy zarządzania w budownictwie”*, „Notatki Płockie” 1991, nr 3, s. 38-49.

⁹⁶⁸ K. M. Jaworski, *III /Trzecia/ Płocka Konferencja - „Informatyczne systemy zarządzania w budownictwie”*, „Notatki Płockie” 1991, nr 3/148, s. 36-37.

⁹⁶⁹ K. Romańska, *Informatyczne systemy zarządzania w budownictwie. Rozmowa z mgr inż. Włodzimierzem Serafimowiczem, sekretarzem organizacyjnym III płockiej konferencji informatycznej*, „Tygodnik Budowlany” 1991, nr 30, s. 3.

- 1/ *Systemowe metody zarządzania i informatyka w budownictwie* – mgr Ewa Serafimowicz (WBP-BBP System), mgr inż. Włodzimierz Serafimowicz (PBP Petrobudowa), mgr Jerzy Chojnacki (WBP-BBP System)⁹⁷⁰;
- 2/ *Komputerowe wspomaganie zarządzania inwestycjami* – mgr inż. Janusz Ziolko (prezes Ziolko & Co A/S w Oslo w Norwegii), mgr inż. Romuald Tarczewski (Miastoprojekt Wrocław), dr arch. Waldemar Leszkiewicz (Politechnika Gdańska)⁹⁷¹;
- 3/ *Automatyzacja procedur techniczno-ekonomicznego planowania w przedsiębiorstwie budowlanym* – doc. dr inż. Inna Obuchowa (Politechnika Brzeska - Biały Bór);
- 4/ *Projektowanie procesów budowlanych przy posilkowaniu się symulacją komputerową* – dr inż. Zbigniew Bronisław Sobczyk (Politechnika Częstochowska)⁹⁷²;
- 5/ *Harmonizacja pracy brygad specjalistycznych w realizacji niejednorodnych obiektów budowlanych* – dr inż. Roman Marcinkowski (Wojskowa Akademia Techniczna w Warszawie, TNIPB);
- 6/ *Kompleksowy system zarządzania produkcją budowlaną przy wykorzystaniu mikrokomputerów klasy IBM: KORYS+HARMONOGRAMY+ROZLICZENIE ZUŻYCIA MATERIAŁÓW* – mgr inż. Norbert Grabski (Zakład Usług Technicznych w Bydgoszczy Instytutu Wdrożeń Technicznych INTECH w Gdańsku);
- 7/ *System DERBY-RODOS jako zestaw programów dotyczących kosztorysowania, gospodarki magazynowej i rozliczenia materiałów, budowli i zleceń* – mgr inż. Stanisław Olek (Przedsiębiorstwo Inwestycyjno-Projektowe Koprin w Koszalinie);
- 8/ *Płockie środowisko budowlane w zakresie komputeryzacji i zarządzania* – mgr Ewa Serafimowicz, mgr inż. Włodzimierz Serafimowicz⁹⁷³;
- 9/ *Integracja kalkulacji i wyliczania nakładów środków produkcji oraz planowania i zarządzania produkcją budowlano-montażową według metody STEROD* – mgr inż. Włodzimierz Serafimowicz (PZITB, NOT)⁹⁷⁴;
- 10/ *System planowania, kontroli i sterowania procesem inwestycyjnym i produkcją budowlano-montażową SHOD-91 na mikrokomputery personalne typu IBM PC XT/AT* – mgr inż. Włodzimierz Serafimowicz (TNP, Dyrekcja Budowy Energopol w Kijowie), mgr Jerzy Chojnacki (WBP-BBP System), mgr inż. Jan Zmysłowski (NOT w Płocku), mgr Alicja Dąbrowska (Dyrekcja Budowy Energopol w Kijowie)⁹⁷⁵;

970 E. Serafimowicz, W. Serafimowicz, J. Chojnacki, *Systemowe metody zarządzania i informatyka w budownictwie*, „Notatki Płockie” 1992, nr 2, s. 26-39.

971 J. Ziolko, R. Tarczewski, W. Leszkiewicz, *Komputerowe wspomaganie zarządzania inwestycjami* [w:] *Wykorzystanie komputerów personalnych w projektowaniu i zarządzaniu w budownictwie*, Brześć-Płock 1992.

972 Z. B. Sobczyk, *Projektowanie procesów budowlanych przy posilkowaniu się symulacją komputerową* [w:] *Wykorzystanie komputerów personalnych w projektowaniu i zarządzaniu w budownictwie*, Brześć-Płock 1992.

973 E. Serafimowicz, W. Serafimowicz, *Płockie środowisko budowlane w zakresie komputeryzacji i zarządzania*, „Notatki Płockie” 1991, nr 2, s. 40-43.

974 W. Serafimowicz, *Integracja kalkulacji i wyliczania nakładów środków produkcji oraz planowania i zarządzania produkcją budowlano-montażową według metody STEROD*, „Notatki Płockie” 1991, nr 2, s. 44-51.

975 W. Serafimowicz, J. Chojnacki, J. Zmysłowski, A. Dąbrowska, *System planowania, kontroli i sterowania procesem inwestycyjnym i produkcją budowlano-montażową SHOD-91 na mikrokomputery personalne typu IBM PC XT/AT*, „Notatki Płockie” 1991, nr 2, s. 52-54.

- 11/ *Ekonomiczno-księgowo systemy dla budownictwa, przemysłu i urzędów z dostosowaniem do wymogów EWG* – mgr Krzysztof Marks (Przedsiębiorstwo Studialno-Projektowe i Informatyki Maser w Warszawie);
- 12/ *System automatycznego sporządzania harmonogramów robót dla brygad roboczych HARMKOR oraz system automatycznego wyliczania nakładów rzeczowych i finansowych w dowolnych jednostkach czasowych PLANKOR* – mgr Krzysztof Marks i mgr inż. Włodzimierz Serafimowicz (Dyrekcja Budowy Energopol w Kijowie);
- 13/ *Doświadczenia Przedsiębiorstwa Budownictwa Przemysłowego Puławy w opracowaniu i wdrażaniu informatycznych systemów zarządzania* – mgr inż. Janusz Smaga (dyrektor PBP Puławy w Puławach)⁹⁷⁶;
- 14/ *Komputerowe wspomaganie sporządzania ofert na roboty budowlano-montażowe w eksporcie budownictwa i Komputerowe rozliczanie plac akordowo-dniówkowych w przedsiębiorstwach budowlanych* – mgr inż. Janusz Smaga (PBP Puławy);
- 15/ *System POWER PROJECK* – dr inż. Andrzej Minasowicz (Politechnika Warszawska);
- 16/ *Planowanie sieciowe i kontrola realizacji inwestycji budowlanych za pomocą systemu komputerowego PERTMASTER ADVANCE* – mgr inż. Grzegorz Pawlak (Budeks Poznań);
- 17/ *PERTMASTER ADVANCE oraz rodzina programów narzędziowych LOTUS* – mgr Urszula Jachimska (PRI Logika w Warszawie);
- 18/ *Pakiety programowe DORADO Sp. z o.o. w Warszawie: KARO (Kosztorysowanie Robót Budowlanych, KCW (Kalkulacja Cen Wyrobów), LIR (Limitowanie i Rozliczenie Materiałowe Budowy), GM (Gospodarka Materiałowa), FK (Finansowy-Księgowy), KPIR (Księga Przychodów i Rozchodów), Środki Trwale, Kadry i Place* – mgr inż. Jan Ignaczuk (Dorado – Warszawa);
19. *Przedmiar robót jako baza do przekształcenia projektu technicznego w organizację środków i zasobów* – Ireneusz Żółtański (PBP Petrobudowa)⁹⁷⁷;
- 20/ *Harmonizacja robót i określenie cyklu realizacji obiektów w technologii monolitycznej* – inż. Juliusz Brudnicki (Petro SA w Płocku);
- 21/ *Organizacyjno-metodyczne warunki informatyzacji zarządzania* – mgr inż. Barbara Kulpińska (Agencja Piast-Europa w Warszawie);
- 22/ *System organizacji zarządzania jednostkami organizacyjnymi WARS* – mgr inż. Jan Bałamut (Agencja Piast-Europa w Warszawie);
- 23/ *Bank programów dotyczących budownictwa PROGBUD* – mgr Elżbieta Mossakowska (Centralny Ośrodek Informacji Budownictwa w Warszawie);
- 24/ *Teletransmisja w zarządzaniu* – mgr inż. Andrzej Zienkiewicz (Krajowa Sieć EARN, Centrum Informatyczne Uniwersytetu Warszawskiego);

976 J. Smaga, *Doświadczenia Przedsiębiorstwa Budownictwa Przemysłowego Puławy w opracowaniu i wdrażaniu informatycznych systemów zarządzania* [w:] *Wykorzystanie komputerów personalnych w projektowaniu i zarządzaniu w budownictwie*, Brześć-Płock 1992.

977 I. Żółtański, *Przedmiar robót – zdeterminowane przekształcenie projektu technicznego w organizację środków i zasobów*, „Notatki Płockie” 1992, nr 3, s. 30-31.

25/ *Komputerowe wspomaganie procesów zarządzania w Urzędzie Wojewódzkim w Płocku*, J. Gościmiński i E. Serafimowicz (Ośrodek Informatyczny „Wojewódzka Baza Danych” przy Urzędzie Wojewódzkim w Płocku), Krzysztof Sulkowski (SOFT-HARD Płock)⁹⁷⁸.

Komisja wniosków w składzie

dr inż. Andrzej Minasowicz (przewodniczący), dr inż. Krystyna Jankowska (Filia PW w Płocku), dr inż. Tomasz Ambroziak i mgr inż. Włodzimierz Serafimowicz uchwaliła następujące wnioski i postulaty:

1. Istnieje nadal konieczność usprawnień wspomagania komputerowego w zakresie działalności inwestycyjnej w fazach ofertowania, planowania, projektowania oraz realizacji inwestycji, a w szczególności na etapie sporządzania harmonogramów i sterowania budową;
2. Przejście gospodarki krajowej na system rynkowy nakłada szczególne wymagania na efektywność procesów zarządzania, podniesienia poziomu planowania oraz podejmowania decyzji optymalnych na wszystkich szczeblach zarządzania;
3. Postuluje się większy niż dotychczas udział fachowego środowiska organizatorów i technologów budownictwa w opracowaniu założeń systemów informatycznych. Należy zmierzać do wypracowania mechanizmów integrujących pracę użytkowników systemów informatycznych z twórcami systemów;
4. Postuluje się opracowanie ustawy o ochronie praw autorskich w informatyce dostosowanej do standardów europejskich.
5. Postuluje się opracowywanie kompleksowych systemów informatycznych dla potrzeb budownictwa dotyczących optymalizacji decyzji np. systemów wspomaganie decyzji lub systemów ekspertowych;
6. Warunkiem osiągnięcia efektywności działania systemów informatycznych jest:
 - doprowadzenie formy przepisów i zarządzeń w budownictwie do wymagań komputeryzacji,
 - doprowadzenie do jednolitej klasyfikacji nazw i pojęć obowiązujących w budownictwie, np. elementów budynku oraz budowlanych procesów produkcyjnych, uwzględniających wymagania harmonogramowania i kosztorysowania itp.,
 - opracowanie jednolitych zasad kodowania np. zadań inwestycyjnych, obiektów, branż itp.,
 - opracowanie katalogów norm o odpowiednich stopniach szczegółowości uwzględniających potrzeby wszystkich uczestników procesu inwestycyjnego,
7. W szerszym niż dotychczas stopniu postuluje się korzystanie z doświadczeń nauki światowej w omawianej tematyce poprzez adaptację już opracowanych systemów informatycznych oraz ich wdrażanie w praktyce.

Konferencje i sympozja zorganizowane w Brześciu nad Bugiem

W wyniku nawiązanej współpracy naukowej pomiędzy TNP i Instytutem Politechnicznym w Brześciu w Białorusi pod patronatem naukowym przewodniczącego TNIPB prof. Leona Rowińskiego⁹⁷⁹, – wspólnie zorganizowano w Brześciu w Białorusi sześć międzynarodowych sympozjów i konferencji naukowych. Celem sympozjów i konferencji naukowych w Brześciu była wymiana doświadczeń w

978 J. Gościmiński, E. Serafimowicz, *Komputerowe wspomaganie procesów zarządzania w Urzędzie Wojewódzkim w Płocku*, „Notatki Płockie” 1994, nr 1, s. 59-61.

979 L. Rowiński, *Początek polsko-białoruskiej współpracy naukowo-technicznej w budownictwie*, „Notatki Płockie” 1992, nr 3, s. 49-51.

zakresie zarządzania w budownictwie z krajami wschodniej Europy w nowej rzeczywistości polityczno-gospodarczej, po rozpadzie ZSRR.

I Międzynarodowa Konferencja Informatyczna w Brześciu pt. *Wykorzystanie komputerów personalnych w projektowaniu i zarządzaniu w budownictwie (12-15 września 1992 r.)*⁹⁸⁰

Organizatorzy konferencji:

- Politechnika Brzeska,
- Towarzystwo Naukowe Płockie,
- Towarzystwo Naukowe Inżynierii Procesów Budowlanych⁹⁸¹,
- Patronat nad konferencją ze strony białoruskiej objął: Państwowy Komitet Architektury i Budownictwa,
- Patronat nad konferencją ze strony polskiej objął: Minister Gospodarki Przestrzennej i Budownictwa oraz Wojewoda Płocki.

Komitet Naukowy i Organizacyjny:

- przewodniczący Komitetu Naukowego ze strony białoruskiej – prof. dr hab. inż. Aleksander Iwanowicz Rubachow (Politechnika Brzeska, Spółka Brest-Optim),
- przewodniczący Komitetu Naukowego ze strony polskiej – prof. dr hab. inż. Kazimierz M. Jaworski (przew. Sekcji Mechanizacji, Organizacji i Ekonomiki Budownictwa KILiW PAN w latach 1993-1998, PW),
- przewodniczący Komitetu organizacyjnego ze strony białoruskiej – doc. dr hab. inż. Anatoli N. Koczurko (Politechnika Brzeska, Spółka Brest-Optim),
- przewodniczący Komitetu organizacyjnego ze strony polskiej – mgr inż. Włodzimierz Serafimowicz (przew. Sekcji Systemowych Metod Zarządzania i Informatyki TNP, członek Komisji Rewizyjnej TNIPB).

Referaty:

- 1/ *Organizacja i zarządzanie produkcyjnej działalności budowlanej wspomaganej informatyką* – prof. zw. dr inż. Leon Rowiński (prezes Towarzystwa Naukowego Inżynierii Procesów Budowlanych, Politechnika Śląska w Gliwicach);
- 2/ *Integracja komputerowych systemów jako metoda podniesienia efektywności przedsiębiorstw budowlanych* – prof. dr hab. inż. Aleksander Iwanowicz Rubachow (Politechnika Brzeska, prezes sp. Brest-Optim);
- 3/ *Wykorzystanie informatyki w ocenie wpływu ekologicznych zagrożeń na efektywność inwestowania* – prof. dr A. I. Szczerbakow i mgr inż. I. B. Kogan (Kazachska Akademia Architektoniczno-Budowlana w Ałma-Ata);
- 4/ *Przedmiot i zakres działalności naukowej w obszarze systemu wiedzy Inżynieria Produkcji Budowlanej* – prof. dr hab. inż. K. Cieszyński (przew. Sekcji Mechanizacji, Organizacji i Ekonomiki

980 *Wykorzystanie komputerów personalnych w projektowaniu i zarządzaniu w budownictwie* (Materiały na I Międzynarodową konferencję naukowo-techniczną dotyczącą informatyki w zarządzaniu budownictwem zorganizowaną w dniach 12-15 IX 1992 r. w Brześciu przez Politechnikę Brzeską, TNP i TNIPB), red. A. I. Rubachow, K. M. Jaworski, W. P. Łysow, Brześć-Płock 1992.

981 L. Rowiński, *Towarzystwo Naukowe Inżynierii Procesów Budowlanych i jego współpraca z Płockiem*, „Notatki Płockie” 1993, nr 4, s. 36-40.

Budownictwa KILiW PAN⁹⁸² w latach 1990-1992, wiceprezes TNIPB, podsekretarz stanu w Ministerstwie Gospodarki Przestrzennej i Budownictwa);

5/ *Komputerowe metody w technologii i organizacji budownictwa* – prof. dr hab. inż. Kazimierz M. Jaworski (dyrektor Instytutu Technologii i Organizacji Produkcji Budowlanej – Politechnika Warszawska);

6/ *Zautomatyzowane metody pracy inżyniersko-technicznej w wytwórni prefabrykatów* – prof. dr inż. W. P. Łysow (dyr. Instytutu Organizacji i Zarządzania Budownictwem w Białoruskiej Politechnicznej Akademii w Mińsku), doc. dr inż. N. P. Gierża (Politechnika Brzeska);

7/ *Optymalizacja pracy równomiernej w budownictwie przemysłowym i robotach modernizacyjnych* – prof. dr W. A. Anasajew (Międzynarodowa Inżynierska Akademia – Sankt-Petersburski Instytut Inżyniersko-Budowlany);

8/ *Time Line – Efektywna technologia zarządzania projektami* – prof. dr S. A. Kotow (Instytut Politechniczny – Twer w Rosji);

9/ *Metody oceny poziomu zysku w przedsiębiorstwie budowlanym* – prof. A. I. Rubachow (Politechnika Brzeska), mgr inż. E. P. Gołowacz (Politechnika Brzeska);

10/ *Komputerowe obliczenia rezerw mocy produkcyjnej przedsiębiorstw budowlanych* – A. I. Rubachow i S. E. Katajew (Białoruś);

11/ *Koncepcja zarządzania projektowaniem i budownictwem na bazie informatycznej technologii* – doc. dr B. S. Adamowicz (dyr. Naukowo-Technicznego Centrum Minsk-Stroj w Mińsku);

12/ *Kalkulacja i rynek według białoruskich doświadczeń* – doc. dr inż. W. M. Stołpner (dyr. Mińskiego Naukowo-Projektowego Centrum Biełprojekt w Mińsku);

13/ *Metody oceny poziomu zysku w przedsiębiorstwie budowlanym* – doc. dr inż. Inna Obuchowa (Politechnika Brzeska), doc. dr inż. O. I. Chomienko (Odesski Instytut Inżyniersko-Budowlany w Ukrainie);

14/ *Projektowanie procesów budowlanych przy posilkowaniu się symulacją komputerową* – doc. dr inż. Zbigniew Bronisław Sobczyk (Politechnika Częstochowska);

15/ *Automatyzacja projektowania według schematu: zadanie – obliczenia konstrukcyjne – rysunki robocze* – dr M. A. Cinman (dyr. Projektowo-Technicznego Biura PTB SARP w Brześciu);

16/ *Harmonizacja pracy specjalistycznych brygad budowlanych* – dr inż. Roman Marcinkowski (WAT, Filia PW w Płocku);

17/ *Komputerowe wspomaganie zarządzania inwestycjami* – mgr inż. Janusz Ziolkowski (Norwegia), mgr inż. Romuald Tarczewski (Miastoprojekt Wrocław), dr arch. Waldemar Leszkiewicz (Politechnika Gdańska);

18/ *Stypizowana klasyfikacja budowlanych procesów produkcyjnych według metody STEROD/SHOD* – inż. Janusz Mościcki (dyr. PBP Petrobudowa), mgr inż. Włodzimierz Serafimowicz (TNP), doc. dr hab. inż. Anatoli N. Koczurko (Politechnika Brzeska), P. Iwarowski (TREST-8 w Brześciu);

982 E. Radziszewska-Zielina, *Program pracy Sekcji Inżynierii Przedsięwzięć Budowlanych*, „Przegląd Budowlany” 2021 nr 7-8. Obecnie Sekcja Mechanizacji, Organizacji i Ekonomiki Budownictwa KILiW PAN funkcjonuje pod nazwą Sekcji Inżynierii Przedsięwzięć Budowlanych KILiW PAN.

- 19/ *Komputerowy system PERTMASTER ADVANCE w planowanie i kontroli realizacji obiektów budowlanych* – mgr inż. Grzegorz Pawlak (Budeks Poznań);
- 20/ *Doświadczenia PBP Puławy w komputeryzacji procesów zarządzania* – mgr inż. Janusz Smaga (dyr. PBP Puławy);
- 21/ *Systemy zarządzania przedsiębiorstwem budowlanym opracowane przez Inwestprojekt Słupsk* – mgr inż. W. Bielicki (prezes Inwestprojekt Sp. z o.o. w Słupsku);
- 22/ *Drogi rozwoju kosztorysowania w budownictwie w Republice Białoruś (białoruska wersja bydgoskiego systemu kosztorysowania i kalkulacji KORYS)* – doc. dr. hab. inż. Anatoli N. Koczurko (Białoruś), mgr inż. Norbet Grabski, mgr J. Klejdzinski i mgr B. Okoniewska (Intech Bydgoszcz);
- 23/ *Automatyzacja wykonania harmonogramów napraw i remontów sprzętu i urządzeń produkcyjnych* – mgr inż. Ilija Korol (Sovavto-Brest w Brześciu);
- 24/ *System WESER jako innowacja organizacyjna w budownictwie* – mgr inż. Włodzimierz Serafimowicz (TNP), mgr inż. Ilija Korol (Sovavto-Brest w Brześciu);
25. *Systemy kosztorysowania i zarządzania w budownictwie stosowane w brytyjskiej firmie Mouchel Management LDT* – Richmond-Coggan (Wielka Brytania).

Wnioski i postulaty

W oparciu o wygłoszone referaty oraz przeprowadzoną dyskusję Komisja Wniosków w składzie:

- prof. zw. dr inż. Leon Rowiński (Politechnika Śląska w Gliwicach, TNIPB) – przewodniczący,
- prof. dr hab. inż. Aleksander Iwanowicz Rubachow (Budowlany Instytut Politechniczny w Brześciu, BREST-OPTIM w Brześciu),
- prof. dr hab. inż. Kazimierz J. Jaworski (Politechnika Warszawska, PAN),
- doc. dr inż. Anatolij Nikołajewicz Koczurko (Budowlany Instytut Politechniczny w Brześciu),
- dr inż. Mieczysław Prystupa (Politechnika Warszawska),
- dr inż. Tomasz Ambroziak (Politechnika Warszawska),
- mgr inż. Włodzimierz Serafimowicz (Towarzystwo Naukowe Płockie, PBP Petrobudowa w Płocku)

uchwaliła następujące wnioski i postulaty:

1/ Istnieje konieczność usprawnień wspomaganie komputerowego w zakresie działalności inwestycyjnej w fazach planowania, projektowania oraz realizacji inwestycji, a w szczególności na etapie opracowywania ofert, przygotowania produkcji i wykonawstwa robót obiektów budowlanych, jak również modernizacji i remontów.

2/ Przejście gospodarek postkomunistycznych na system rynkowy nakłada szczególne wymagania na efektywność procesów organizacji i zarządzania, podniesienie poziomu planowania oraz podejmowania decyzji optymalnych dla wszystkich uczestników procesu inwestycyjnego. Szczególnie ważną jest obecnie współpraca i wymiana doświadczeń w zarządzaniu sektorem budowlanym.

3/ Postuluje się opracowywanie kompleksowych systemów informatycznych dla potrzeb budownictwa dotyczących projektowania oraz zarządzania na szczeblu:

- inżynierii działalności produkcyjnej (management),
- inżynierii budowlanych procesów produkcyjnych,
- inżynierii materiałów budowlanych.

4/ Postuluje się większy niż dotychczas udział fachowego środowiska organizatorów i technologów budownictwa przy opracowywaniu założeń systemów informatycznych. Należy zmierzać do wypracowania mechanizmów integrujących pracę użytkowników systemów informatycznych z ich autorami.

5/ Postuluje się przyspieszenie uchwalenia przez parlament RP ustawy o ochronie praw autorskich w informatyce dostosowaną do standardów europejskich.

6/ Warunkiem osiągnięcia efektywności działań systemów informatycznych jest:

- dostosowanie formy przepisów i zarządzeń w budownictwie do organizacji komputeryzacji;
- doprowadzenie do jednolitej klasyfikacji nazw i pojęć obowiązujących w budownictwie; np., budowlanych procesów produkcyjnych uwzględniających wymagania harmonogramowania i kosztorysowania elementów budynków, itp. (dla ujednoczenia słownictwa);
- opracowania jednolitych zasad kodowania, np. zadań inwestycyjnych, obiektów, rodzajów, etapów i elementów robót, itp.;
- opracowania katalogów norm o odpowiednich stopniach szczegółowości uwzględniających potrzeby wszystkich uczestników procesu inwestycyjnego (nie powinny być one obowiązującymi, lecz służyć do ustaleń porównawczych);
- poszczególne przedsiębiorstwa we własnym interesie powinny w sposób ciągły aktualizować banki danych, stanowiące szeroki zbiór informacji do opracowań ofertowych, kierowania, zarządzania, marketingu, biznes-planów, itd.

7/ W szerszym niż dotychczas stopniu postuluje się korzystanie z doświadczeń nauki światowej w omawianej tematyce poprzez adaptację już opracowanych systemów informatycznych oraz ich wdrażanie w praktyce.

8/ Postanawia się podjęcie stałej współpracy środowisk naukowych, informatycznych i produkcyjnych Brzeskiego i Mińskiego z Towarzystwem Naukowym Inżynierii Procesów Budowlanych w Polsce. Ze strony polskiej TNIPB reprezentować będzie prof. L. Rowiński, natomiast stronę białoruską – prof. A. I. Rubachow z Politechniki Brzeskiej.

9/ Istnieje potrzeba organizacji corocznych, międzynarodowych konferencji o analogicznej tematyce. Następną konferencję proponuje się zorganizować w Brześciu 7-9 września 1993 r. nt. „Systemy zarządzania i kalkulacji w warunkach budowlanej gospodarki rynkowej”.

10/ W ramach odbytego w okresie trwania konferencji OKRĄGŁEGO STOŁU w sprawie współpracy biznesu budowlanego zaproponowano spotkania w cyklu cokwartalnym. Na następnym spotkaniu w dniach 19-20 stycznia 1993 r. przewiduje się omówienie spraw:

- powołania Białorusko-Polskiej Izby Budowlano-Handlowej,
- wspólnych Targów Budowlanych w Brześciu we wrześniu 1993 r.,

- możliwości wspólnych inwestycji w przewidywanej strefie wolnościowej w Brześciu.

II Międzynarodowa Konferencja Informatyczna w Brześciu pt. *Metody zarządzania i kalkulacji w warunkach budowlanej gospodarki rynkowej* (31 sierpnia – 1 września 1993 r.)⁹⁸³

Organizatorzy konferencji:

- Politechnika Brzeska,
- Towarzystwo Naukowe Inżynierii Procesów Budowlanych,
- Towarzystwo Naukowe Płockie,
- Patronat nad konferencją ze strony białoruskiej objął: Państwowy Komitet Architektury i Budownictwa,
- Patronat nad konferencją ze strony polskiej objął: Minister Gospodarki Przestrzennej i Budownictwa oraz Wojewoda Płocki.

Komitet Naukowy i Organizacyjny:

- przewodniczący Komitetu Naukowego ze strony białoruskiej – prof. dr hab. inż. Aleksander Iwanowicz Rubachow (Politechnika Brzeska, Brest-Optim),
- przewodniczący Komitetu Naukowego ze strony polskiej – prof. zw. dr inż. Leon Rowiński (przewodniczący TNIPB, Politechnika Śląska w Gliwicach),
- przewodniczący Komitetu Organizacyjnego ze strony białoruskiej – doc. dr hab. inż. Anatoli N. Koczurko (Politechnika Brzeska, Brest-Optim),
- przewodniczący Komitetu Organizacyjnego ze strony polskiej – mgr inż. Włodzimierz Serafimowicz (członek Komitetu Ekonomiki i Organizacji Budownictwa przy ZG PZITB, NOT, TNIPB)⁹⁸⁴.

Referaty:

1/ *Na Jubileusz 75-lecia profesora Leona Rowińskiego (prezesa Towarzystwa Naukowego Procesów Budowlanych)* – prof. dr hab. inż. Józef Czachorowski (Towarzystwo Naukowe Inżynierii Procesów Budowlanych, WSI Zielona Góra);

2/ *Technologia i organizacja budowania w wolnorynkowej działalności przedsiębiorstw budowlanych* – prof. zw. dr inż. Leon Rowiński (prezes TNIPB);

3/ *Sterowanie zapasami za pomocą systemów komputerowych w przedsiębiorstwie budowlanym* – prof. dr hab. inż. Anna Sobotka (Filia PW w Płocku, Politechnika Lubelska, Akademia Górniczo-Hutnicza w Krakowie, przew. Sekcji Mechanizacji, Organizacji i Ekonomiki Budownictwa KILiW PAN w latach 2016-2019)⁹⁸⁵;

983 *Metody zarządzania i kalkulacji w warunkach budowlanej gospodarki rynkowej* (Materiały na II Międzynarodową konferencję naukowo-techniczną dotyczącą informatyki w zarządzaniu budownictwem zorganizowaną w dniach 31 VIII – 1 IX 1993 r. w Brześciu przez Politechnikę Brzeską, TNP i TNIPB), red. A. I. Rubachow, L. Rowiński, J. Czachorowski, A. N. Koczurko, Brześć-Płock 1993.

984 W. Serafimowicz, *Międzynarodowy Tydzień Nauki, Kultury i Biznesu w Brześciu nad Bugiem (30.08-3.09.1993 r.)*, „Notatki Płockie” 1993, nr 3, s. 48-56. [II Międzynarodowa Konferencja Informatyczna w Brześciu pt. *Metody zarządzania i kalkulacji w warunkach budowlanej gospodarki rynkowej* (31 sierpnia – 1 września 1993 r.) stanowiła główny segment Międzynarodowego Tygodnia Nauki, Kultury i Biznesu w Brześciu].

985 A. Sobotka, *Program pracy Inżynieria przedsięwzięć budowlanych – nauka, kształcenie, współpraca*, „Przegląd Budowlany” 2021 nr 7-8.

- 4/ *Pricing factor in construction of Republik of Byelarus* – doc. dr hab. inż. Anatoli Nikołajewicz Koczurko (Politechnika Brzeska, Brest-Optim), doc. dr inż. Paweł N. Iwarowski (z-ca dyr. Białoruskiego Trestu nr 8 w Brześciu);
- 5/ *Kalkulacje cen budowlanych w gospodarce polskiej* – dr inż. Olgierd Sielewicz (dyr. Ośrodka Kosztorysowania Robót Budowlanych WACETB-PZITB w Warszawie);
- 6/ *Komputerowe wspomaganie zarządzania produkcją budowlaną* – mgr inż. Janusz Smaga (dyr. PBP Puławy);
- 7/ *Realizacja robót budowlano-montażowych przy wykorzystaniu metody STEROD* – mgr inż. Włodzimierz Serafimowicz (TNP), mgr inż. Ilia Korol (Sovavto-Brest w Brześciu);
- 8/ *Optymalizacja w planowaniu i zarządzaniu* – mgr inż. Piotr Szczodrowski (Bank Płocki Spółdzielczy, TNP);
- 9/ *Metodyka programowania potencjału produkcyjnego przedsiębiorstwa budowlanego* – mgr inż. Imad Rezek (Syria);
- 10/ *Talk presented at the international conference in Brest, Byelorussia* – mgr inż. Dawid Richmond-Coggan (Mouchel Management Limited Londyn – Wielka Brytania).

Symposium w Brześciu pt. *Marketing w procesie prywatyzacji i urynkwienia gospodarki* (30 sierpnia 1993 r.)

Referaty:

- 1/ *Dylematy stosowania marketingu w budownictwie* – doc. dr hab. inż. Andrzej Dąbkowski (dyr. Departamentu Współpracy z Zagranicą Ministerstwa Gospodarki Przestrzennej i Budownictwa);
- 2/ *Przetargi na roboty budowlane w Polsce* – mgr Bogdan Michalski (dyr. Departamentu Badania Rynku MGPIB);
- 3/ *Międzynarodowa współpraca w dziedzinie nauki, komputeryzacji i organizacji biznesu budowlanego* – prof. dr hab. inż. Aleksander Iwanowicz Rubachow (Białoruś);
- 4/ *Organizacja przetargów na wykonanie robót budowlano-montażowych w Republice Federalnej Niemiec* – prof. dr hab. inż. Józef Czachorowski i dr inż. Jerzy Wołczański (WSI Zielona Góra);
- 5/ *The role consulting in the design, management and construction of civil and structural engenering projects in Great Britain* – inż. Ryszard J. Gabrielczyk (Taylor Whalley Spyra Londyn – Wielka Brytania);
- 6/ *Joint ventures – teoria i praktyka* – prof. dr hab. Ewa Bojar (Politechnika Lubelska).

Symposium w Brześciu pt. *Marketing w zakresie materiałów i sprzętu budowlanego* (31 sierpnia 1993 r.)

Referaty:

- 1/ *Marketing w zakresie materiałów i sprzętu budowlanego* – mgr inż. Jerzy Bolkowski (Centralny Ośrodek Informacji Budownictwa);

- 2/ *Zasady akceptowania i atestowania materiałów i sprzętu budowlanego* – doc. dr inż. Kajetan Woźniak (Instytut Techniki Budowlanej);
- 3/ *Problem dynamicznego wyliczania sprzętu w budowlanych organizacjach w warunkach gospodarki rynkowej* – dr inż. Marek Miłosz (Politechnika Lubelska);
- 4/ *Supplier – customer relation i the 1990s.* – mgr I. Nowotny (Holandia);
- 5/ *Influence of flexibility of construction companies on quality of management* – prof. A. I. Rubachow, G. Jakubina i S. Jakubowski (Białoruś);
- 6/ *Joint ventures – w gospodarce Polski i Rosji* – prof. dr hab. Ewa Bojar (Politechnika Lubelska).

Symposium w Brześciu pt. *Brześć i Płock – nauka i biznes* (30 sierpnia 1993 r.)

Organizatorzy sympozjum:

- Urząd Miasta Brześcia,
- Sejmik Samorządowy Województwa Płockiego,
- Politechnika Brzeska,
- Towarzystwo Naukowe Płockie,
- Patronat nad sympozjum ze strony białoruskiej objął: Mer m. Brześć Iwan Bolesławowicz Wencel,
- Patronat nad sympozjum ze strony polskiej objął: Marszałek Województwa Płockiego Jakub Leszek Chmielewski.

Komitet Naukowy i Organizacyjny:

- przewodniczący Komitetu Naukowego ze strony białoruskiej – prof. dr hab. inż. Aleksander Iwanowicz Rubachow (Politechnika Brzeska, Brest-Optim),
- przewodniczący Komitetu Naukowego ze strony polskiej – prof. dr hab. inż. Kazimierz M. Jaworski (PAN, PW),
- przewodniczący Komitetu Organizacyjnego ze strony białoruskiej – doc. dr hab. inż. Anatoli N. Koczurko (Politechnika Brzeska, Brest-Optim),
- przewodniczący Komitetu Organizacyjnego ze strony polskiej – mgr inż. Włodzimierz Serafimowicz (TNP, TNIPB)⁹⁸⁶.

Referaty:

- 1/ *Białoruś jako okno w Świat Wschodu otwiera się Brześciu* – mgr Iwan Bolesławowicz Wencel (Mer m. Brześcia);
- 2/ *Międzynarodowa współpraca w dziedzinie nauki, komputeryzacji i organizacji biznesu budowlanego* – prof. A. I. Rubachow (Białoruś);
- 3/ *Z Zachodu na Wschód* – mgr B. Zakrzewski (prezes Spółki Zachód-Wschód w Warszawie, dziennikarz)⁹⁸⁷;
- 4/ *Brzeskie wrota na Wschód* – mgr E. Serafimowicz, mgr inż. W. Serafimowicz;
- 5/ *Ziemia Brzeska – od Bierieścia do współczesnych dni* – doc. dr hab. inż. Nikołaj Nikołajewicz Jaromicz (Wicemer m. Brześć);

986 W. Serafimowicz, *Płocki Maraton Nauki, Kultury i Biznesu w Brześciu nad Bugiem (30.08-3.09.1993 r.)*, „Kurier Mazowiecki” 1993, nr 39/120, z 3 X, s. 4.

987 B. Zakrzewski, *Wielki rynek wschodni czeka na odważnych*, „Tygodnik Budowlany” 1991, nr 45, s. 1 i 6.

6/ *Brześć dawniej i dziś* – prof. L. Rowiński.

7/ *Możliwości rozwoju gospodarczego województwa płockiego w latach 1993-2000 (najważniejsze programy inwestycyjne)* – dr inż. Jerzy Wawszczak (Wojewoda Płocki)⁹⁸⁸.

8/ *Brześć nad Bugiem – wrota dla współpracy gospodarczej, naukowej i kulturalnej pomiędzy Mazowszem i Podlasiem a Polesiem* – doc. dr inż. Anatoli Koczurko (Białoruś), mgr inż. Ilija Korol (Białoruś), mgr inż. Edward Kroll, mgr inż. Włodzimierz Serafimowicz⁹⁸⁹.

14 Międzynarodowych Sympozjów Biznesu w Brześciu pt. *Współpraca gospodarcza Zachód-Wschód* (w latach 1992-1995)

W latach 1992-1995 w cyklu zbliżonym do cokwartalnego zorganizowano 14 Międzynarodowych Sympozjów Biznesu w Brześciu nad Bugiem pt. „Współpraca gospodarcza Zachód-Wschód”. Ze strony polskiej organizacją tych spotkań zajmował się Płocki Klub Biznesu Zachód-Wschód, natomiast po białoruskiej stronie: Naukowo-Produkcyjne Przedsiębiorstwo Brest-Optim oraz Budowlany TREST nr 8 w Brześciu. Zadaniem sympozjów biznesowych oraz targów w Brześciu było ożywienie gospodarcze między Polską a krajami byłego Związku Radzieckiego oraz między Zachodem i Wschodem.

Organizatorzy sympozjów:

- Spółka Konsultingowa Brest-Optim w Brześciu,
- Spółka Informatyczno-Usługowa WESER w Płocku,
- Kancelaria Podatkowa POMORSKI w Płocku,
- Patronat nad sympozjami ze strony białoruskiej objął: Budowlany TREST NR 8 w Brześciu,
- Patronat nad sympozjami ze strony polskiej objął: Płocki Klub Biznesu Zachód-Wschód⁹⁹⁰.

Komitet Organizacyjny:

- przewodniczący ze strony białoruskiej – prof. dr hab. inż. Aleksander Iwanowicz Rubachow (Politechnika Brzeska, Brest-Optim),
- przewodniczący ze strony polskiej – prof. dr hab. inż. Józef Czachorowski (Politechnika w Zielonej Górze),
- sekretarz organizacyjny ze strony białoruskiej – doc. dr hab. inż. Anatoli N. Koczurko (Politechnika Brzeska, Brest-Optim),
- z-ca sekretarza organizacyjnego ze strony białoruskiej – mgr inż. Ilija Korol (Sovavto-Brest w Brześciu),
- sekretarz organizacyjny ze strony polskiej – mgr inż. Włodzimierz Serafimowicz (przewodniczący Płockiego Klubu Biznesu Zachód-Wschód, prezes Spółki Informatyczno-Usługowa WESER w Płocku),
- z-ca sekretarza organizacyjnego ze strony polskiej – dr Wiesław Pomorski (z-ca przewodniczący Płockiego Klubu Biznesu Zachód-Wschód, Kancelaria Podatkowa POMORSKI w Płocku).

Publikacje:

988 J. Wawszczak, *Możliwości rozwoju gospodarczego województwa płockiego w latach 1993-2000 (Ważniejsze zadania inwestycyjne)*, „Notatki Płockie” 1992, nr 4, 24-29.

989 A. Koczurko (Białoruś), I. Korol (Białoruś), E. Kroll, W. Serafimowicz, *Brześć nad Bugiem – wrota dla współpracy gospodarczej, naukowej i kulturalnej pomiędzy Mazowszem i Podlasiem a Polesiem*, „Notatki Płockie” 1994, nr 4, 59-60.

990 W. Serafimowicz, *Płocki Klub Biznesu „Zachód-Wschód”*, „Kurier Mazowiecki” 1993, nr 46/127, z 21 XI, s. 6.

- E. Serafimowicz, W. Serafimowicz, *Płocczanie na II Międzynarodowym Sympozjum Biznesu Budowlanego w Brześciu nad Bugiem (19-20 stycznia 1993 r.)*, „Notatki Płockie” 1993, nr 1, s. 51-57;
- E. Zychowicz, *Współpraca budowlana Polski i Białorusi* (informacja o spotkaniach biznesowych w Brześciu w Białorusi organizowanych przez płockie środowisko budowlane), „Rzeczpospolita” 1993, z 10 II, nr 34/3378;
- I. Jackowska, *To będzie kiedyś rynek. Kierunek Białoruś /III Sympozjum Biznesu w Brześciu – 18-19 maja 1993 r./*, „Rzemieślnik” (Tygodnik Rzemiosła Polskiego), nr 25 z 20 VI;
- W. Serafimowicz, *III Płocko-Brzeskie Sympozjum Biznesu (18-19 maja 1993 r.)*, „Notatki Płockie” 1993, nr 2, s. 40-43;
- B. Buraczyński, *Dni nauki i biznesu*, „Głos Poranny” 1993, nr 216, s. 13, z 13 VII;
- B. Buraczyński, *Przyczółek w Brześciu*, „Głos Poranny” 1993, nr 220, s. 13, z 17 VII;
- A. Łakoma, *Bliżej Białorusi. Tydzień dla współpracy*, „Gazeta na Mazowszu” 1993 z 7 VIII;
- J. Brzost, *Dla kogo Białoruś*, „Nowy Tygodnik Płocki” 1993, nr 31/211 z 8 VIII;
- W. Banasiak, *Płocko-Brzeski Tydzień Nauki i Biznesu (30 sierpnia – 4 września 1993 r.)*, „Petro-Echo” 1993, nr 32/1494/ z 10 IX;
- A. Łakoma, *Płocki Klub Biznesu /Zachód-Wschód/*, „Gazeta na Mazowszu” 1993 nr 255 z 30 X;
- W. I. Kowalski, *Z podróży na Polesie*, „Gazeta Gostynińska” 1993, nr 49/72 z 13 XI;
- Janig/*, *Kolejny krok /V Sympozjum Biznesu w Brześciu – 24-25 listopada 1993 r./*, „Nowy Tygodnik Płocki” 1993, nr 49 z 12 XII;
- Z. Siejca, *Płock niezastąpionym partnerem*, „Kurier Mazowiecki”, 1993, nr 50/131, s. 4, z 19 XII;
- B. Konarska-Pabiniak, *Polesia czar*, „Kurier Mazowiecki”, 1994, nr 4/127 z 30 I;
- W. Łęcki, *Brzeskie refleksje*, „Notatki Płockie” 1994, nr 2, s. 57;
- W. Łęcki, *Brzeskie zbliżenia /VII Sympozjum Biznesu w Brześciu – 9-10 czerwca 1994 r./*, „Tygodnik Płocki” 1994, nr 30 z 26 VII;
- W. Serafimowicz, *Płocki Maraton Nauki, Kultury i Biznesu w Brześciu nad Bugiem (30.08-3.09.1993 r.)*, „Kurier Mazowiecki” 1993, nr 39/120, z 3 X, s. 4.
- A. Koczurko (Białoruś), W. Serafimowicz, *Wnioski z VIII Międzynarodowego Sympozjum Biznesu „Zachód-Wschód” w dniach 17-18 listopada 1994 r. w Brześciu nad Bugiem*, „Notatki Płockie” 1993, nr 2, s. 42-43;
- E. Kroll, I. Korol (Białoruś), A. Koczurko (Białoruś), W. Serafimowicz, *Brześć nad Bugiem – bramą między Zachodem i Wschodem we współpracy gospodarczej, naukowej i kulturalnej*, [w:] *Miasta przygraniczne Polski i Białorusi w warunkach liberalizacji i rozwoju demokracji*, Siedlce-Brześć 1995 (Międzynarodowa Konferencja w dniach 15-16 VI 1995 r. w Siedlcach);
- W. Serafimowicz, W. Pomorski, A. Koczurko (Białoruś), I. Korol (Białoruś), *Współpraca gospodarcza Zachód-Wschód* (Międzynarodowe Sympozja Biznesu w Brześciu w Białorusi), Brześć-Płock 1992-1995.

Pokłosiem konferencji nt. rozwoju metod planowania i zarządzania w budownictwie oraz ich wdrażania w aspekcie historycznym i środowiskowym są opracowania:

1. *Celowość i warunki integracji systemów informatycznych w zarządzaniu procesami produkcji budowlanej*, Płock 1979;
2. *Integracja systemów informacyjnych i informatycznych w procesie inwestycyjnym*, Płock 1980;
3. *Założenia reformy gospodarczej w budownictwie*, Płock 1981;
4. *Reforma gospodarcza w budownictwie w drugim roku wdrażania*, Płock 1983;
5. *Reforma gospodarcza a problemy restrukturyzacji budownictwa*, Płock 1984;
6. *Informatyczne systemy zarządzania w budownictwie*, Płock 1991 – maszynopisy powielane;
7. *Wykorzystanie komputerów personalnych w projektowaniu i zarządzaniu w budownictwie*, Brześć-Płock 1992;
8. *Metody zarządzania i kalkulacji w warunkach budowlanej gospodarki rynkowej*, Brześć-Płock 1993.

Powyższe konferencje i opracowania w znacznej mierze przyczyniły się do sprawnego przemodelowania w Polsce struktury budownictwa z zarządzania systemem nakazowo-rozdzielczym do zasad obowiązujących w gospodarce rynkowej. Konferencje dotyczące informatyki w zarządzaniu budownictwem ukierunkowane były głównie na problematykę integracji różnych programów (systemów), co stało się istotnym dalszym kierunkiem rozwoju w krajowej informatyce budowlanej. Około 100 wybitnych naukowców i projektantów systemów zarządzania z różnych jednostek zaprezentowało swe osiągnięcia na konferencjach zorganizowanych w Płocku i Brześciu w Białorusi – w latach 1979-1995⁹⁹¹.

Płockie środowisko inwestycyjno-budowlane zajmujące się problematyką gospodarki rynkowej w budownictwie oraz nowoczesnymi metodami zarządzania w procesach inwestycyjnych aktywnie uczestniczyło w propagowaniu swoich doświadczeń na terenie kraju i zagranicą.

PODSUMOWANIE

Prezentowana praca pt. „Z dziejów płockiej urbanistyki, architektury i budownictwa. Historycznie i aktualnie” razem z opracowaniem pt. „Z dziejów budownictwa. Inwestorzy, projektanci, wykonawcy” stanowi próbę analizy rozwoju płockiego budownictwa w szerokim ujęciu w aspekcie historycznym, prawnym i ekonomicznym. Należy zgodzić się z prof. Andrzejem Notkowskim, który w *Przedmowie* do pracy A. J. Papierowskiego i Jerzego Stefańskiego pt. „*Płocczanie znani i nieznani*”, napisał, że malowniczy widok Płocka: *stanowi celną metaforę życia i dorobku 33 pokoleń płocczan przez 1000 lat nadających wciąż zmienny kształt swojemu miejscu na ziemi. Ci, którzy odeszli pozostawili po sobie wiele trwałych śladów: budowle kościelne i świeckie, publiczne i mieszkalne, urzędnictwa i obiekty przemysłowe oraz komunalne, książki, czasopisma, pamiętniki, dokumenty, dzieła sztuki i przedmioty*

991 Pełny wykaz zob.: W. Serafimowicz, *Referaty na konferencje naukowo-techniczne krajowe i zagraniczne*, s. 495-510, [w:] *Z dziejów budownictwa w Płocku*, Płock 2008.

*codziennego użytku zachowane w bibliotekach, archiwach i muzeach. O Płocku i jego ludziach w oparciu o tę przebogata spuściznę napisano kilka tysięcy publikacji naukowych i popularnych.*⁹⁹²

Powstanie i rozwój Płocka w okresie piastowskim wynikał z uwarunkowań politycznych, komunikacyjnych, topograficznych i geologicznych. Początkiem historii przemian przestrzennych i urbanistyki Płocka była polityczna decyzja pierwszych Piastów w drugiej połowie X w. o lokalizacji i budowie grodu warownego nad Wisłą – w celu strategicznego zarządzania północną częścią ziemi mazowieckiej. Wykreowanie nowego ośrodka na terenie niezabudowanym było jednym z elementów tego procesu i ostatecznie zaważyło na dalszych dziejach tej dzielnicy. Konkurencję ze starszymi ośrodkami Płock wygrał nie tyle dzięki militarnej sile załogi grodu, ale swemu położeniu w węzłowym punkcie szlaku handlowego.

Analiza dostępnych publikacji środowisk archeologicznych z ostatniego dwudziestolecia wykazuje konieczność zweryfikowania dotychczasowych poglądów odnośnie początków powstania i kolejności rozbudowy poszczególnych części wczesnej płockiej aglomeracji osadniczej. Według Macieja Trzecieckiego płocki gród został utworzony na terenie pustki osadniczej między słupieńskim a proboszczewickim skupiskiem osadniczym. Stąd trafne wydaje stwierdzenie Marka Dulnicza, że „państwowy” Płock zastąpił „plemienne” Słupno.

Poza korzystnymi warunkami obronnymi Wzgórza Tumskiego podstawowe znaczenie posiadała lokalizacja grodu w pobliżu ważnej przeprawy przez Wisłę i w sąsiedztwie głównego traktu komunikacyjnego i handlowego w regionie. Jego usytuowanie ponadto zapewniało kontrolę nad znacznym obszarem doliny Wisły i łatwą komunikację z innymi grodami „państwowymi” tworzącymi łańcuch wzdłuż ich brzegów, poczynając od Włocławka, przez Dobrzyń, Płock, Wyszogród, Zakroczym, aż do położonego u zbiegu Narwi i Bugu Serocka. Według opracowań opublikowanych po 2000 r. przez Zbigniewa Polaka, Andrzeja Gołębniaka, Macieja Trzecieckiego i Anety Bukowskiej wczesnośredniowieczne osadnictwo płockie rozwijało się po wybudowaniu wałów obronnych grodu na Wzgórzu Tumskim – w pasie najbliższego sąsiedztwa linii północnej skarpy pradoliny Wisły (poza grodem).

Na początku budowy wczesnośredniowiecznej aglomeracji płockiej można było wyodrębnić dwie części terenowe: warowny gród na cyplu skarpy wiślanej nazywanym później Wzgórzem Tumskim, przekształcony w okresie późniejszym w rezydencję książęcą i biskupią oraz przygrodzie w rejonie obecnej południowej części placu Narutowicza (wcześniej nazywanego rynkiem kanonicznym). Początkowo przygrodzie nie było otoczone wałami, w razie niebezpieczeństwa mieszkańcy chronili się w obrębie grodu.

Z przygrodzia płockiego utworzyły się z czasem wieloczołowe struktury aglomeracji miejskiej. tj. podgrodzie biskupie i książęce. Przygrodzie powiększając się objęło teren całego rynku kanonicznego i przekształciło się w podgrodzie „biskupie”, które otoczono wałami drewniano-ziemnymi. Prawie równocześnie powstało podgrodzie nazywane później „pierwszym książęcym”, położone wzdłuż obecnej ulicy Kościuszki pomiędzy cyplami (wzgórzami): Tumskim i Dominikańskim. Podgrodzie to nie było zabezpieczone wałami obronnymi, stąd stosunkowo szybko uległo zniszczeniu.

W tymże okresie na północy podgrodzia biskupiego, za ówczesnym jarem (wzdłuż obecnej ul. Teatralnej), pomiędzy obecnymi ulicami Piekarską i Małachowskiego powstało punktowe osadnictwo, które również nie posiadało zabezpieczeń obronnych. Później w tym rejonie w wyniku XIV-wiecznej lokacji na prawie chełmińskim powstało drugie podgrodzie książęce (wokół obecnego Starego Rynku),

992 J. Notkowski, *Przedmowa*, s. 7-12, [w:] *Płocczanie znani i nieznan*, A. J. Papierowski, J. Stefański, Płock 2002, s. 11.

które początkowo zostało otoczone wałami drewniano-ziemnymi. Podgrodzia „biskupie” i „drugie książęce” z czasem przekształciły się w dwie rywalizujące osady rzemieślniczo-targowe.

Aglomeracja płocka w okresie wczesnego średniowiecza (XI w.) pełniła dwukrotnie funkcję stołeczną. Pierwszy raz w latach 1037-1047 za czasów księcia Mieczława, który w okresie pierwszego kryzysu państwa gnieźnieńskiego utworzył z Mazowsza samodzielny byt polityczny ze stolicą w Płocku. Drugi raz w okresie przypadającym na lata 1079-1102, za panowania Władysława I Hermana, kiedy Płock był rzeczywistą stolicą całego kraju. W latach panowania Bolesława III Krzywoustego miasto pełniło funkcję jednego z kilku wiodących ośrodków władzy państwowej i kościelnej. W okresie od 1138 r. (od śmierci Bolesława Krzywoustego) do 1495 r. Płock funkcjonował jako historyczna stolica Mazowsza i był siedzibą książąt mazowieckich, a następnie książąt płockich.

W latach 1495-1793 r., od śmierci ostatniego płockiego księcia Janusza II do drugiego rozbioru Polski, Płock był stolicą starostwa i województwa płockiego: w Koronie Królestwa Polskiego stanowiącego część unii dynastycznej polsko-litewskiej oraz od 1 VII 1569 r. w Rzeczypospolitej Obojga Narodów (po zawarciu unii lubelskiej między Koroną i Wielkim Księstwem Litewskim). Płock z uwagi na położenie na gruntach należących do króla – zaliczany był do „miast królewskich”. W czasach zaborów Płock pełnił funkcje wojewódzkie. W okresie międzywojennym miasto było siedzibą powiatu płockiego w województwie warszawskim.

Płock w okresie PRL w latach 1945-1974 był miastem powiatowym w województwie warszawskim, natomiast w latach 1975-1989 – miastem wojewódzkim w województwie płockim. W czasach III RP w latach 1989-1998 nadal był miastem wojewódzkim, natomiast od 1999 r. jest gminą na prawach powiatu w województwie mazowieckim. Począwszy od lat 60. XX w. w związku z sukcesywną budową w Płocku kolejnych instalacji rafineryjnych i petrochemicznych miasto stało się centralnym ośrodkiem polskiego przemysłu chemicznego. Historię budownictwa, urbanistyki i architektury Płocka w „pigułce” stanowi wykaz istniejących i nieistniejących budowli i obiektów kubaturowych, ulic z uzbrojeniem terenu oraz innych elementów technicznych przestrzeni miasta.

Do największych osiągnięć szeroko pojętego budownictwa tysiącletniego Płocka należy zaliczyć:

- budowę od drugiej połowy X w. grodu warownego;
- wzniesienie w XII w. jednej z największych katedr romańskich w kraju;
- budowę w XIV w. murów obronnych wokół aglomeracji płockiej, należących do najbardziej rozbudowanych w średniowiecznej Polsce;
- przebudowę, a w zasadzie realizację nowej renesansowej katedry (XVI w.);
- przebudowę w XIX w. starej drewnianej „starówki” w murowaną zabudowę klasycystyczną Starego Miasta;
- budowę w dwudziestoleciu międzywojennym największych w kraju: mostu drogowo-kolejowego przez Wisłę oraz portu rzeczno-gazowego na Wiśle.

Kolejnym ważnym wydarzeniem w historii miasta w latach 60. i 70. XX w. była budowa wielkich inwestycji: nowej stoczni rzecznej, przemysłu maszyn rolniczych (FMŻ), przemysłu rafineryjno-petrochemicznego (MZRIIP) wraz wielką zakładową elektrociepłownią olejowo-gazową – 250 MW oraz kompleksowa przebudowa miasta w latach PRL, w tym masowe spółdzielcze budownictwo wielorodzinne. Płock był wówczas jednym z największych placów budowy w kraju.

Obecnie w III RP w Płocku obserwuje się ogromny rozwój budownictwa, które stało się ważnym czynnikiem rozwoju społecznego i cywilizacyjnego oraz kołem zamachowym miejskiej gospodarki. W

XXI w. największymi inwestycjami były: druga przeprawa mostowa przez Wisłę wraz z trasą Popiełuszki, trasa północno-zachodnia (ul. Mazowieckiego, Bartoszewskiego, Rataja i Długa), nowoczesna elektrociepłownia gazowo-parowa (wysokiej sprawności blok nisko-emisyjny o mocy elektrycznej 600 Mwe i ciepłej 520 Mwt) w Zakładzie Produkcyjnym PKN Orlen oraz kompleks obiektów spółki Basell Orlen Polyolefins, którą utworzyły PKN Orlen i międzynarodowy koncern Basell Europe Holdings B.V.

W ramach realizacji zasad społeczeństwa obywatelskiego, w których lokalna społeczność angażuje się i efektywnie działa na korzyść swego terenu, ważne są działania informacyjne pogłębiające wiedzę mieszkańców w zakresie: historii, zabytków, pomników, miejskiej infrastruktury technicznej i społecznej, funkcjonujących urzędów oraz osiągnięć miejscowych działaczy kultury, sztuki, oświaty, nauki, sportu, itp. Będzie to pomocne w kształtowaniu właściwych postaw obywatelskich tworzących więzi obywateli małych ojczyzn, jakimi są miasta czy ich dzielnice/osiedla miejskie, a także może mieć określony wpływ na podniesienie aktywności społecznej i jakości potencjału w działalności miejskiej i osiedlowej.

W podsumowaniu należy stwierdzić, że Płock prezentuje się jako znaczące w kraju miasto o wspaniałej historii i zabytkach oraz liczący się ponadregionalny ośrodek naukowy i kulturowy. Równocześnie miasto jest ważnym ośrodkiem przemysłowym, w którym siedziby posiadają m.in.: Zakład Produkcyjny Polskiego Koncernu Naftowego Orlen (produkty rafineryjne i petrochemiczne), Basell Orlen Polyolefins (polipropylen i polietylen i inne materiały poliolefinowe), PERN „Przyjaźń” (przesyłanie rurociągami ropy naftowej oraz magazynowanie i przesyłanie produktów przeróbki naftowej), CNH Polska (kombajny rolnicze), Budmat (pokrycia dachowe), Levi Strauss Poland (odzież dżinsowa), Bildau & Bussman (stolarstwo otworowe), ZP-H BEM (stolarstwo), Dr. Oetker (produkty deserowe), Mostostal (konstrukcje stalowe), Centromost – Stocznia Rzeczna.

Płock odgrywa istotną rolę w obszarze turystyki i rekreacji z uwagi na położenie miasta nad Wisłą oraz przy drodze nr 62, której odcinek Płock – Włocławek (ok. 50 km) uważany jest za najpiękniejszą drogę w „środkowej” Polsce. Trasa tego odcinka przebiega pomiędzy Zalewem Włocławskim a Gostynińsko-Włocławskim Parkiem Krajobrazowym (z 50 jeziorami) – od mostu Solidarności w Płocku do zapory na Wiśle we Włocławku.

Obecnie Płock należy do następujących stowarzyszeń i związków międzygminnych: Związek Miast Polskich (od 1995 r.), Związek Miast Nadwiślańskich (od 1997 r.), Związek Gmin Regionu Płockiego (od 1993 r.), Stowarzyszenie Gmin Turystycznych Pojezierza Gostynińskiego (od 1996 r.), Płocka Lokalna Organizacja Turystyczna (od 2009 r.).

Aktualnie Płock utrzymuje liczne kontakty zagraniczne, współpracuje z 14 miastami bliźniaczymi i jest od 2004 r. jest siedzibą Międzynarodowego Centrum Szkoleniowego dla Władz Lokalnych (CIFAL), które jest agendą badawczo-szkoleniową ONZ w Europie Środkowo-Wschodniej. Płock od 2004 r. przystąpił do Europejskiego Systemu Zarządzania Środowiskiem (EMAS). Od 2008 r. jest członkiem Europejskiego Szlaku Gotyku Ceglanego. Za propagowanie idei europejskiej i aktywną współpracę z miastami partnerskimi miasto otrzymało Dyplom Europejski (w 2004 r.), Flagę Honorową (w 2005 r.) i Plakietę Honorową Rady Europy (w 2009 r.)⁹⁹³.

Spośród tematów dotychczas prezentowanych we wczesnej historii Płocka, w okresie dotyczącym średniowiecznej urbanizacji miasta, nagromadziło się szereg przekłamań, które pomimo

993 P. Niesłuchowski, M. Kansy, K. Sierand, „Miejski Zeszyt Statystyczny Nr 26. Rok 2018. Urząd Miasta Płocka. Wydział Rozwoju i Polityki Gospodarczej Miasta”, Płock 2019, s. 18-20.

publikacji wybitnych polskich archeologów i historyków w latach 2000-2011 r., są nadal powszechnie powielane.

Podstawowe rozbieżności dotyczą:

- początku Płocka, tj. daty początku zaistnienia grodu warownego na Wzgórzu Tumskim. Obecnie brak jest podstaw archeologicznych traktowania Wzgórza Tumskiego jako pogańskiego ośrodka religijnego funkcjonującego w pierwszej połowie X w. Gród warowny powstał w drugiej połowie X w. na terenie niezamieszkałym i nieużytkowanym – jako strażnica przeprawy przez Wisłę dawnego traktu pomiędzy księstwami rusińskimi i słowiańskimi plemionami północno-zachodnimi oraz dla zabezpieczenia północno-wschodniej granicy państwa gnieźnieńskiego;
- założenia, iż na Wzgórzu Tumskim powstał gród wraz z przygrodziami (podgrodziami), w którym mieszkała ludność miejska zajmująca się rzemiosłem i handlem. Przygrodzia powstało na przełomie X i XI w. w południowej części obecnego placu Narutowicza;
- nazwy części aglomeracji płockiej traktowanej w XIII w. jako „stare miasto”. Nazwa ta użyta w dokumencie lokacji Płocka na prawie polskim z 1237 r. dotyczyła ówczesnej zabudowy wokół rynku kanonicznego (tj. obecnego placu Narutowicza). Niestety w większości publikacji pod tą nazwą przyjmowano rejon wokół obecnego Starego Rynku, stąd powstało wiele nieporozumień (nazwę „stare miasto” dla tego obszaru zaczęto stosować dopiero kilka wieków później). W rzeczywistości pełną zabudowę tej nowej osady książęcej rozpoczęto dopiero w wyniku lokacji chełmińskiej – około sto lat później, stąd wówczas była ona „nowym miastem”;
- wieku osiedla żydowskiego, które zapewne powstało dopiero na przełomie XIV i XV w. Dotychczas powielany był pogląd o powstaniu w XIII w. osiedla żydowskiego w rejonie bramy bielskiej na terenie po wschodniej stronie od Starego Rynku. Według współczesnych archeologów na tym terenie nie znaleziono śladów zabudowy z XIII w.;
- rzekomych relikwii obiektów palatium Bolesława Chrobrego i Władysława Hermana. Jak dotychczas nie ma żadnych podstaw archeologicznych o budowie w Płocku palatium Bolesława Chrobrego, natomiast palatium Władysława Hermana posiadało inną lokalizację niż ta, która wynika z informacji zamieszczonej na Wieży Zegarowej. Domniemany fragment miejsca urodzin Bolesława Krzywoustego powstał ok. sto lat później

Geograficznie Płock położony jest na Pojezierzu Dobrzyńskim i w Kotlinie Płockiej nad Zalewem Włocławskim (pomiędzy ca. 629 a 633 kilometrem biegu Wisły) w województwie mazowieckim. Był stolicą Polski w latach 1079–1138 i historyczną stolicą Mazowsza. Był miastem królewskim Korony Królestwa Polskiego w starostwie płockim województwa płockiego. Polskie Miasto-bohater (1921 r.) – za obronę przed armią bolszewicką w 1920 r. W latach 1975-1998 był stolicą województwa płockiego. Obecnie jest siedzibą: ziemskiego powiatu płockiego, rzymskokatolickiej kurii diecezji płockiej (1075 r.) i biskupa naczelnego Kościoła Starokatolickiego Mariawitów. W preambule do Statutu Miasta Płocka przyjęto nazwę: Stołeczne Książęce Miasto Płock. Katedra jest największą nekropolią Piastów w Polsce. W Kaplicy Królewskiej znajdują się sarkofagi dwóch władców Polski – Władysława Hermana i Bolesława Krzywoustego, a także 13 książąt mazowieckich, w tym Konrada I mazowieckiego i Bolesława IV Kędzierzawego, którzy w okresie rozbitcia dzielnicowego Polski pełnili funkcje książąt kraju. W mieście funkcjonują szkoły wyższe, muzea i teatry. Według danych GUS z 31 grudnia 2021 r., miasto było zamieszkiwane przez 117 573 osób⁹⁹⁴.

994 <https://pl.wikipedia.org/wiki/Płock>.

BIBLIOGRAFIA

Druki zwarte

40 lat Płockiej Spółdzielni Mieszkaniowej Lokatorsko-Własnościowej, Płock 1998.

50 lat Komunikacji Miejskiej Płock sp. z o.o. (1960-2010), Płock 2010.

50 lat Politechniki Warszawskiej w Płocku, Płock 2017.

100 lat przemysłu maszyn rolniczych w Płocku, Warszawa 1972.

150 lat rozwoju przemysłu rafineryjnego – od Ignacego Łukasiewicza do PKN Orlen SA (X Seminarium PKN Orlen i SITPChem w dniach 12-13 VI 2003 r. w Płocku), Płock 2003.

175 lat Towarzystwa Naukowego Płockiego (1820-1995), Płock 1995.

500-lecie województwa płockiego w liczbach 1495-1995, Płock 1995.

XIV Zjazd Drogowców Miejskich 24-26 września 2003 r., Płock 2003.

Adamiecki K. - *O istocie naukowej organizacji*, Warszawa 1938.

Album inżynierów i techników w Polsce, Lwów 1932.

Arnold S. - *Początki biskupstwa płockiego w świetle falsyfikatów mogileńskich*, [w:] *Z dziejów średniowiecza*, Warszawa 1968.

Arnold S. (red.) - *Z dziejów średniowiecza*, Warszawa 1968.

Askanas K. - *Sztuka Płocka*, wydania I-III, Płock 1974, 1988 i 1991.

Badowski K., Nycek J. B., Kowalski M. - *Architektura Płocka i jej twórcy*, Płock 2011.

Biliszczyk J. (red.) - *Podwieszony most przez Wisłę w Płocku*, Płock-Warszawa-Łódź-Wrocław 2007.

Bratkowski A. - *Problemy optymalizacji przygotowania inwestycji*, [w:] *Problemy optymalizacji procesów realizacji inwestycji przemysłowych*, Warszawa-Jadwisin 1976 (Konferencja PZITB w 1976 r. w Jadwisinie); tenże, *Raport o stanie budownictwa*, [w:] *Założenia reformy gospodarczej w budownictwie*, Płock 1981 (Konferencja NOT, PZITB i NSZZ „Solidarność” w dniach 27 IV 1981 r. i 4 V 1981 r. w Płocku); tenże, *Zasady zachowania struktury organizacyjnej budownictwa*, Kraków 1990.

Bugaj Cz. - *60 lat historii Orłenu na Mazowszu* (Seminarium SPN i Filii PW w Płocku, 14 maja 2019).

Buko A., Duczko W., (red.) - *Przez granice czasu. Księga jubileuszowa poświęcona Profesorowi Jerzemu Gąssowskiemu*, Pułtusk 2008.

Bukowska A., *Katedra w Płocku – romańska czy renesansowa?*, [w:] *„Żeby wiedzieć”. Studia dedykowane Helenie Malkiewiczównie*, (red.) W. Walanus i inni, Kraków 2008; tejże, *Relikty architektury wczesnośredniowiecznej – formy i datowanie*, [w:] *Płock wczesnośredniowieczny*, (red.) A. Gołębniak, Warszawa 2011; tejże, *Zagadnienia architektury sakralnej wczesnośredniowiecznego Płocka*, [w:] *Bużańsko-wiślany szlak handlowy we wczesnym średniowieczu*, (red.) W. Duczko, K. Skrzyńska, Płock 2012.

Bukowska A., Trzeciński M., *Wzgórze Tumskie w Płocku. Relikty architektury „na dziedzińcu opactwa” – perspektywy badawcze*, [w:] *Przez granice czasu. Księga jubileuszowa poświęcona Profesorowi Jerzemu Gąssowskiemu*, (red.) A. Buko, W. Duczko, Pułtusk 2008; tychże, *Relikty architektury kamiennej na Wzgórzu Tumskim w Płocku – wyniki badań weryfikacyjnych*, [w:] *Architektura romańska w Polsce, Nowe odkrycia i interpretacje*, red., T. Janiak, Gniezno 2009.

Celowość i warunki integracji systemów informatycznych w zarządzaniu procesami produkcji budowlanej (Materiały na I Płocką konferencję naukowo-techniczną NOT, PZITB i PTE w dniach 14-15 V 1979 r. dotyczącą informatyki w zarządzaniu budownictwem), red. A. Dąbkowski, A. Miączyński, Z. Tyczyński, W. Serafimowicz, Płock 1979.

- Chojnacki J. - *Petrochemia a rozwój Płocka*, wyd. I, Płock 1976, wyd. II, Płock 1977; tenże, *Zakłady Stolarki Budowlanej Stolbud w Płocku. Informator*, Płock 1978; tenże, *Płock. Społeczeństwo miejskie w procesie uprzemysłowienia*, Warszawa 1982.
- Chojnacki J. (red.) - *Dziesięć wieków Płocka*, wyd. I, II, III, Płock 1966, 1967 i 1969.
- Chrapkowski L. - *Mazowieckie Zakłady Rafineryjne i Petrochemiczne w Płocku*, Warszawa 1967; tenże, *Petrochemia Płock*, Warszawa 1978.
- Chrzanowski S. - *Problemy architektonicznego zagospodarowania Wzgórza Zamkowego w Płocku (podsumowanie sympozjum – 4 czerwca 1969 r.)*, Płock 1969.
- Chudzyński M. - *Dzieje miasta w latach 1865-1918*, [w:] *Dzieje Płocka*, wyd. II, red. A. Gieysztor, Płock 1978; tenże, *500 lat województwa płockiego – zarys dziejów*, Płock 1995; tenże, *Zarys dziejów województwa płockiego*, [w:] *Szept historii*, red. W. Koński, Płock 1995; tenże, *Towarzystwo Naukowe Płockie – tradycje, osiągnięcia i zadania*, [w:] *Towarzystwa Naukowe u progu XXI w.* (Konferencja TNP w dniu 6 października 2002 r. w Płocku), Płock 2002; tenże, *Płock w okresie walk o wyzwolenie narodowe (1793-1918)*, [w:] *Dzieje Płocka. Historia miasta w latach 1793-1945*, t. 2, red. M. Krajewski, Płock 2006.
- Chwaściński B. - *Mosty na Wiśle i ich budowniczowie*, Warszawa 1997.
- Cieszyński K. - *Przedmiot i zakres działalności naukowej w obszarze systemu wiedzy Inżynieria Produkcji Budowlanej*, [w:] *Wykorzystanie komputerów personalnych w projektowaniu i zarządzaniu w budownictwie*, Brześć-Płock 1992.
- Ciesielska-Zajac E. (red.) - „*Małachowianka*”. *Dzieje najstarszej z istniejących polskich szkół*, Płock 2000.
- Cieśla A. - *ZNW w województwie warszawskim w okresie Drugiej Rzeczypospolitej*, Toruń 2000.
- Cieśla R. - *Płock. Powstanie i rozwój miasta*, Płock 1957.
- Cieślak B., Kulas T. (red.) - *20 lat Polskiego Związku Inżynierów i Techników Budownictwa – Oddział w Płocku*, Płock 1998.
- Ciołek W. - *O historii relacji przepisów Prawa Budowlanego i Polskich Norm*, „Przegląd Budowlany” 2013, nr 6, s. 46-50.
- Czachorowski J. - *Budownictwo w zreformowanej gospodarce*, [w:] *Reforma gospodarcza a problemy restrukturyzacji budownictwa*, Płock 1984; tenże, *Na Jubileusz 75-lecia profesora Leona Rowińskiego (prezesa Towarzystwa Naukowego Procesów Budowlanych)*, [w:] *Metody zarządzania i kalkulacji w warunkach budowlanej gospodarki rynkowej*, Brześć-Płock 1993; tenże, *Jak powstało polskie prawo i przepisy budowlane*, [w:] *Procesy budowlane*, Gliwice-Kokotek 2000.
- Czachorowski J., Markuszewski S., Serafimowicz W. - *Organizacja przebudowy i kompleksowego remontu mostu na Wiśle w Płocku*, [w:] *Inżynieria procesów budowlanych* (Konferencja Akademii Techniczno-Rolniczej w Bydgoszczy i TNIPB w dniach 12-15 VI 1997 r. w Zaciszu), Bydgoszcz-Zacisze 1997; tychże, *Procedury FIDIC w organizacji i realizacji remontu mostu przez Wisłę w Płocku*, [w:] *Zarządzanie procesem budowlano-inwestycyjnym – BUDIN'97* (Seminarium Naukowe Politechniki Wrocławskiej w dniach 6-8 XI 1997 r. w Karpaczu), Wrocław-Karpacz 1997; tychże, *Analiza fazy programowania, planowania, realizacji i rozliczeń remontu mostu przez Wisłę w Płocku*, [w:] *Mosty zespolone* (Konferencja Politechniki Krakowskiej i Związku Mostowców RP w dniach 7-8 V 1998 r. w Krakowie), Kraków 1998.
- Czarnecki B., Krymowa A. - *Zarys rozwoju przestrzennego miasta do 1793 r.*, [w:] *Dzieje Płocka. Historia miasta do 1793 r.*, t. 1, (red.) M. Kallas, Płock 2000.
- Czarnecki K., *Ikonaografia Płocka w malarstwie, rysunku i grafice do 1939 r.* (Katalog zbiorów Muzeum Mazowieckiego w Płocku), Płock 1989; tenże, *Płockie życie artystyczne w latach 1900-1939*, Płock 1990.
- Czarnecki W. - *Podstawy urbanistyki*, Białystok 2002.
- Czasnojęć M., Nycek J. B. - *Płock. Miasto książęce/dukes city* (album), Bydgoszcz 2000.
- Czech A. - *Karol Adamiecki – sylwetka organizatora*, Katowice 1980.
- Cztery wieki Mazowsza. Szkice z dziejów 1526-1914*, praca zbior., Warszawa 1968.
- Czumiński A., Jachnis M. - *Płock i okolice*, Warszawa 1956.
- Dąbkowski A. - *Referat wprowadzający: Wybrane problemy integracji informatycznych systemów obiektowych, resortowych i centralnych*, [w:] *Celowość i warunki integracji systemów informatycznych w zarządzaniu procesami produkcji budowlanej*, Płock 1979; tenże, *Wprowadzenie: Procesy inwestycyjne w świetle uwarunkowań rozwoju społeczno-gospodarczego lat*

osiemdziesiątych, [w:] *Integracja systemów informacyjnych i informatycznych w procesie inwestycyjnym*, Płock 1980; tenże, *Dylematy stosowania marketingu w budownictwie*, [w:] *Marketing w procesie prywatyzacji i urynkwienia gospodarki*, Brześć-Płock 1993.

Dąbrowska E. - *XX lecie działalności Mazowieckich Zakładów Rafineryjnych i Petrochemicznych „Petrochemia” w Płocku. Historia i rozwój*, Płock 1980.

Debich M., Nycek J. B. - *Mazowsze płockie. Leksykon samorządowo-gospodarczy*, Płock 2006; tychże, *Rodowód spółdzielczości; Pierwsze lata MSM; MSM w III Rzeczypospolitej; Nasze osiedla*, s. 7-51, [w:] *Mazowiecka Spółdzielnia Mieszkaniowa w latach 1979-2009*, Płock 2009.

Derwich M. - *Mogilno i Płock: z dziejów budowy organizacji Kościoła polskiego*, [w:] *Civitas & villa: miasto i wieś w średniowiecznej Europie Środkowej*, (red.) C. Buśko, Wrocław 2002.

Diehl M. - *O samorządności okiem architekta*, [w:] *80 lat samodzielnych funkcji technicznych w polskim budownictwie*, Łódź 2008.

Dorobek F., Sokołowski Z., Sołtysiak M. - *Radziwie*, Płock 1965.

Dowłaszewicz W. - *Wisła. Środowisko – ludzie – kultura*, Płock 2000.

Drejer J. - *Pruska urbanistyka w Płocku – znaczenie historyczne i aktualne zagrożenia*, [w:] *Retablissement – Urbanistyka pruska w Polsce i Niemczech*, Berlin 2016.

Dwa wieki Tumskiej. Wczoraj, dziś, jutro..., Praca zbiorowa, Płock 2010.

Dulęba M., Matuszak R. - *Zabezpieczenie Skarpy Płockiej*, [w:] *Ochrona przeciwpowodziowa w rejonie Płocka na podstawie doświadczeń powodzi 1982 r.*, Płock 1989.

Dulinicz M. - *Sieć grodowa Mazowsza Płockiego w XI wieku*, s. 47-61, [w:] *Lokalne ośrodki władzy państwowej w XI-XII wieku w Europie Środkowo-Wschodniej*, (red.) S. Moździoch, Wrocław 1993; tenże, *Czy Płock był stolicą Mazowsza na przełomie X i XI w.*, [w:] *Centrum i zaplecze we wczesnośredniowiecznej Europie Środkowej*, red. S. Moździoch, Wrocław 1999; tenże, *Mazowsze w X wieku*, [w:] *Ziemie polskie w X wieku i ich znaczenie w kształtowaniu się nowej mapy Europy*, red. H. Samsonowicz, Kraków 2000; tenże, *Mazowsze we wczesnym średniowieczu: jego związki z „państwem gnieźnieńskim”*, [w:] *Civitas Schinesghe cum pertinentis*, red. W. Chudziak, Toruń 2003; tenże, *Stan i potrzeby badań nad wczesnym średniowieczem Mazowsza*, [w:] *Stan i potrzeby badań nad wczesnym średniowieczem w Polsce – 15 lat później*, red. W. Chudziak, S. Moździoch, Toruń 2006; tenże, *Mazowsze we wczesnym średniowieczu (do końca X w.). Szkic archeologiczny*, [w:] *Dzieje Mazowsza*, t. 1, red. H. Samsonowicz, Pułtusk 2006.

Dulinicz M. (red.) - *Osadnictwo pradziejowe i wczesnośredniowieczne w dorzeczu Słupianki pod Płockiem*, Warszawa 1998; tenże, *Problemy przeszłości Mazowsza i Podlasia*, Warszawa 2004.

Dymek B. - *Płock i ziemia płocka w 1945 roku*, Płock 1980.

Diżewski A. J. - *Doktryna pracy równomiernej w realizacji budowlanej*, Warszawa 1947; tenże, *Zasady organizacji pracy równomiernej w budownictwie*, Warszawa 1949; tenże, *Harmonogramy budowlane*, Warszawa 1950; tenże, *Technologia i organizacja budowy*, Warszawa 1962 i 1971.

Diżewski A. J. (red.) - *Projektowanie organizacji budowy*, Warszawa 1953.

Dziarnowska J. - *Szlakiem rzeki podziemnej*, Warszawa 1965.

Dzieje płockiej Wisły, Płock 1999.

Dziekoński O. - *Przyszłość zawodów budowlanych*, [w:] *80 lat samodzielnych funkcji technicznych w polskim budownictwie*, Łódź 2008.

Dziwolski L. - *Integracja systemów zarządzania w przedsiębiorstwie budowlanym a systemy obiektowe*, [w:] *Celowość i warunki integracji systemów informatycznych w zarządzaniu procesami produkcji budowlanej*, Płock 1979; tenże, *Możliwości przekształceń strukturalnych w świetle uwarunkowań gospodarczych*, [w:] *Reforma gospodarcza a problemy restrukturyzacji budownictwa*, Płock 1984.

Dziwolski L. (z zespołem) - *Zintegrowany system zarządzania w przedsiębiorstwach budowlanych*, Warszawa 1977.

Dziurlikowska K., Strzegowska M. - *Historia życiem pisana...czyli pół wieku Budowlanki 1960-2010*, Płock 2010.

- Dzwonkowski T., Graczyk W. - *Płock przeszłość i teraźniejszość* (album), Płock 1998.
- Dzwonkowski T., Pluciennik H. - *Płock miasto na Tumskim Wzgórzu* (album), Płock 2007.
- Gabrielczyk R. - *The role of consulting in the design, management and construction of civil and structural engineering projects in Great Britain*, [w:] *Współpraca gospodarcza Zachód-Wschód* (IV Międzynarodowe Sympozjum Biznesu w Brześciu w Białorusi), Brześć-Płock 1993.
- Gałązka T. J., Nycek J. B. - *Ziemia płocka* (album), Warszawa 1989.
- Gałązka T. J., Kowalewski T. - *Płock* (album), Płock 1993.
- Gałązka T. J., Szychowski I. - *Płock i ziemia Płocka w 1945 r.*, Płock 1980; tychże, *Płockie cmentarze*, Płock 1993; tychże, *Zabytki budownictwa na Mazowszu Płockim*, Płock 1993; tychże, *Płockie kamienice i ich mieszkańcy*, Płock 1994; tychże, *Płockie kościoły*, Płock 1996; tychże, *Przewodnik turystyczny. Ziemia Płocka*, Płock 1998; tychże, *Przewodnik po Płocku*, Płock 2001.
- Gawarecki W. H. - *Wiadomość historyczna o mieście Płocku*, Warszawa 1821; tenże, *Wiadomości o mieście Płocku znaczniejsze historyczne zdarzenia tegoż miasta obejmujące*, Warszawa 1824; tenże, *Przywileje, nadania i swobody przez królów polskich, książąt mazowieckich i biskupów płockich udzielone miastom województwa płockiego*, Warszawa 1827; tenże, *Groby królów polskich w Płocku. Wiadomość historyczna*, Warszawa 1827; tenże, *Pamiętnik historyczny Płocki*, Warszawa 1830.
- Gierszewski S. - *Obywatele miast Polski przedrozbiorowej*, Warszawa 1973.
- Gieysztor A. - *Mazowsze – nazwa i treść pojęcia w ciągu dziejów*, [w:] *Rok Ziemi Mazowieckiej*, Płock 1962; tenże, *Geneza miast polskich i ich dzieje do końca XV wieku*, [w:] *Miasta polskie w tysiącleciu*, t. 1, red. M. Siuchniński, Wrocław-Warszawa-Kraków 1965; tenże, *Wisła w średniowieczu*, [w:] *Wisła. Monografia rzeki*, red. A. Piskozub, Warszawa 1982; tenże, *Trzy stulecia najdawniejszego Mazowsza*, [w:] *Dzieje Mazowsza do 1526 roku*, red. A. Gieysztor, H. Samsonowicz, Warszawa 1994; tenże, *Trzy stulecia najdawniejszego Mazowsza (połowa X – połowa XIII w.)*, [w:] *Dzieje Mazowsza*, t. 1, (red.) H. Samsonowicz, Pułtusk 2006.
- Gieysztor A., Herbst S., Dziewoński K. - *Mazowsze, nazwa i treść pojęcia w ciągu dziejów*, cz. 1, [w:] *Rok ziemi Mazowieckiej 1962*, red. S. Berezowski, Płock 1962.
- Gieysztor A., Pluciennik H. - *Skarby tysiąclecia – płockie*, Warszawa 1998.
- Gieysztor A., Roslanowski T., (red.) - *Miasta doby feudalnej w Europie środkowo-wschodniej. Przemiany społeczne a układy przestrzenne*, Warszawa 1976.
- Gieysztor A., Samsonowicz H., (red.) - *Dzieje Mazowsza do 1526 roku*, Warszawa 1994.
- Gieysztor A. (red.) - *Dzieje Płocka*, wyd. I, Płock 1973; tenże, *Dzieje Płocka*, wyd. II popr. i uzupeł., Płock 1979.
- Gieysztorowa I. - *Od Jagiellonów do Sobieskiego 1526-1696*, [w:] *Cztery wieki Mazowsza. Szkice z dziejów 1526-1914*, Praca zbiorowa, Warszawa 1968.
- Gieysztorowa I., Zahorski A., Łukasiewicz J. - *Cztery wieki Mazowsza, Szkice z dziejów 1526-1914*, Praca zbiorowa, Warszawa 1968.
- Ginsbert-Gebert A. - *Płock i jego przemiany strukturalne w latach sześćdziesiątych*, [w:] *Płock. Społeczeństwo miejskie w procesie uprzemysłowienia*, (red.) K. Krzymowska, Warszawa 1982.
- Gołębniak A. - *Płock we wczesnym średniowieczu*, [w:] *Historia Płocka w ziemi zapisana*, (red.) A. Gołębniak, Płock 2000; tenże, *Rozwój przestrzenny wczesnośredniowiecznego Płocka – gród, osada, miasto*, [w:] *Wczesnośredniowieczny Płock*, (red.) A. Gołębniak, Warszawa 2002; tenże, *Słowo o archeologii miast i perspektywach badawczych Płocka*, [w:] *Płock wczesnośredniowieczny*, (red.) A. Gołębniak, Warszawa 2011.
- Gołębniak A., Trzeciński M. - *Stan badań nad aglomeracją płocką w okresie od IX w. do czasu powstania miasta samorządowego*, s. 27-38, [w:] *Płock wczesnośredniowieczny*, Warszawa 2011.
- Gołębniak A., Wrublewska A. - *Na początku była Tumská Góra*, Płock 2000.
- Gołębiewski G. - *Płock w okresie najazdu bolszewickiego w 1920 r.*, [w:] *Dzieje Płocka. Historia miasta w latach 1793-1945*, t. 2, (red.) M. Krajewski, Płock 2006; tenże, *Obrona Płocka przed wojskami bolszewickimi 18-19 sierpnia 1920 roku*, Płock

2015; tenże, Powódź w Płocku w 1982 r., [w:] *Dzieje Płocka. Historia miasta w latach 1945-2020*, t. 3, red. G. Gołębiowski, T. Piekarski, Płock 2020.

Gołębiowski G., Piekarski T. (red.), *Dzieje Płocka. Historia miasta w latach 1945-2020*, t. 3, Płock 2020.

Gołębiowski G., Kazanecki J. - *PZPR w Płocku w latach 1980-1989*, [w:] *Dzieje Płocka. Historia miasta w latach 1945-2020*, t. 3, (red.) G. Gołębiowski, T. Piekarski, Płock 2020.

Gospodarka czynnikiem ludzkim w rejonach uprzemysłowienia, praca zbior., Warszawa 1967.

Gostynińsko-Włocławski Park Krajobrazowy, praca zbior., Kowal 1994.

Gościmiński J., Serafimowicz E. - *Komputerowe wspomaganie procesów zarządzania w Urzędzie Wojewódzkim w Płocku*, „Notatki Płockie” 1994, nr 1, s. 59-61.

Gościmiński J., *Koncepcja nowego regionalnego ośrodka informatyki*, „Notatki Płockie” 1998, nr 2, s. 51-54.

Gościński J. W., *Zastosowanie metody analizy sieci powiązań do programowania produkcji budowlanej*, Warszawa 1965; tenże, *Elementy cybernetyki w zarządzaniu*, Warszawa 1968; tenże, *Sterowanie i planowanie*, Warszawa 1982.

Górska R. - *Zmiany funkcji uczelni wyższych*, [w:] *Szkolnictwo wyższe w Płocku na tle tendencji rozwojowych współczesnej edukacji akademickiej*, (red.) Z. P. Kruszewski, J. Pótturzycki, Płock 2006.

ks. Góralski W. - *Kapituła Katedralna w Płocku w XII-XVI wieku. Studium z dziejów organizacji prawnej kapituł polskich*, Płock 1979; tenże, *Diecezja Płocka i jej synody na przestrzeni wieków*, [w:] *XLII synod diecezji płockiej (1987-1991)*, Płock 1992; tenże, *Kultura umysłowa w Płocku w latach 1580-1700*, [w:] *Kościół i kultura*, red. R. Jaworski, A. Koseski, Płock-Pułtusk 1996; tenże, *Miasto w dobie kryzysu ekonomicznego i zniszczeń wojennych (1581-1718)*, [w:] *Dzieje Płocka. Historia miasta do 1793 r.*, t. 1, red. M. Kallas, Płock 2000; tenże, *Kapituła Katedralna Płocka. Zarys 900-letnich dziejów organizacji prawnej*, Płock 2007.

Górzyński M. - *Moje życie z Petrochemią w tle*, Płock 2008; tenże, *Łańcuch postaci. Od MZRpP w Płocku do PKN Orlen – sylwetki, wydarzenia, anegdoty*, Płock 2011.

Górzyński M., Dolasiński Cz., Nycz Z., Sołtysiak M., (red.), *Petrochemia na poważnie i wesoło. Wspomnienia pracowników*, Płock 1998.

Górzyński M., Rybak H., Puchowicz A., Niškiewicz F., Gralak S., (red.), *Protopłaści ORLENU*, zeszyty nr 1-15, Płock 2008-2009.

Grabarek W., Serafimowicz W. - *Metoda SHOD*, [w:] *Bank Projektów Organizatorskich*, Katalog TNOIK, Oddział Śląski w Katowicach, Katowice 1979, s. VIII/1.

Grabecki M., Serafimowicz W. - *Płocki system zarządzania procesem inwestycyjnym i produkcją budowlano-montażową STEROD/SHOD*, [w:] *Postępy nauk o zarządzaniu w przedsiębiorstwie* (Konferencja WSPW w dniu 22 XI 1999 r. w Płocku), Płock 1999.

Grabowski R. - *Płock w gospodarce Polski Ludowej, Mazowsza i podregionu płockiego*, Płock 1970.

Grabski N. - *Kompleksowy system zarządzania produkcją budowlaną przy wykorzystaniu mikrokomputerów klasy IBM: KORYS+HARMONOGRAMY+ROZLICZENIE ZUŻYCIA MATERIAŁÓW*, [w:] *Informatyczne systemy zarządzania w budownictwie*, Płock 1991.

Graczyk W. - *Płock głęboko wrósł w dzieje Polski i dzieje Kościoła*, s. 5-8, [w:] *Płock przeszłość i teraźniejszość* (album), Płock 1998; tenże, *Wyższe Seminarium Duchowne w Płocku w latach 1865-2010*, [w:] *Wyższe Seminarium Duchowne w Płocku 1710-2010*, red. W. Graczyk, Płock 2010.

Graczyk W., Kwiatkowski J. - *Jezuici w Płocku 1611-1773*, Warszawa 2002.

Graczyk W., Marszalska J. M. - *Księgi rękopiśmienne w zbiorach biblioteki Wyższego Seminarium Duchownego w Płocku*, Kraków 2010; tychże, *Zakony na Mazowszu od XVI do XVIII wieku*, [w:] *Dzieje Mazowsza. Okres: od XVI do XVIII w.*, t. II, (red.) J. Tyszkiewicz, Pułtusk 2015.

Graczyk W., Marszalska J. M., Falkowski W., Zygnier L. (red.) - *Kościół, kultura, polityka w państwie pierwszych Piastów*, Warszawa-Ciechanów 2016.

Greenspan S. - *Żydzi w Płocku*, Nowy Jork 1960, [tłum. A. Pakentreger - 1962], mps powiel. w Bibliotece TNP im. Zielińskich w Płocku.

Gretekowski A. - *Katolicyzm społeczny na przykładzie działalności charytatywno-społecznej w diecezji płockiej w I połowie XIX w.*, Płock 2001; tenże, *Dobroczynno-społeczna działalność Zgromadzenia Sióstr oraz Stowarzyszenia Pań Miłosierdzia św. Wincentego a Paulo na terenie diecezji płockiej w latach 1727-2000*, Płock 2002; tenże, *Dłonie pełne dobra. Charytatywno-społeczna działalność zgromadzeń zakonnych na terenie diecezji płockiej w I połowie XX wieku*, Płock 2002; tenże, *Błogosławiony biskup Leon Wetmański (1886-1941)*, Płock 2007.

Gretekowski A., Krydziński P. - *Dzieje więziennictwa w Płocku w latach 1803-1991*, Płock 2012.

Grochowska-Iwańska K., Gryszpanowicz P. - *Dzieje drogownictwa w Płocku (XIX-XX wiek)*, Płock 2020.

ks. Grzybowski M. M. - *Z dziejów więziennictwa płockiego*, Płock 1991; tenże, *Dzieje wodociągów i kanalizacji w Płocku 1892-1992*, Płock 1992; tenże, *Kanonie płockie*, Płock 1993.

ks. Grzybowski M. M., Zahorski A. - *Odbudowa Płocka w dobie saskiej i stanisławowskiej (1718-1793)*, [w:] *Dzieje Płocka*, t. 1, *Historia miasta do 1793 r.*, red. M. Kallas, Płock 2000.

Grzybowski M. M., Zygnier L. - *Episkopat Płocki w latach 1075-2015. 940 lat istnienia diecezji*, Płock 2015.

Gulczyński A., Kruszewski Z. P. (red.) - *Aktualne problemy towarzystw naukowych*, Poznań 2019.

Gurda M., Zaremba D. - *Pamięć ocalona. Przewodnik po płockich cmentarzach*, Płock 2007.

Guteman S. - *Kartki z pożogi*, Płock 2004.

Gutry Cz. - *Biblioteka Publiczna i Szkolna Województwa Płockiego*, [w:] *Towarzystwo Naukowe Płockie 1820-1830 – 1907-1957. Szkice i materiały*, red. H. Kostanecka, Płock 1957.

Gryszpanowicz P. - *Leksykon nazw płockich ulic*, Płock 2016; tenże, *Płockie mosty na Wiśle*, Płock 2017; tenże, *Dumni z Płocka*, Płock 2018; tenże, *Urbanizacja Płocka. Procesy zmian nazewnictwa ulic w latach 1237-2017*, Pułtusk 2019; tenże, *Administracja drogowa regionu płockiego w roku czterech jubileuszy*, Płock 2019; tenże, *Cmentarz Komunalny w Płocku 1960-2020*, Płock 2020; tenże, *Rozwój przestrzenny Płocka w latach 1945-1989*, [w:] *Dzieje Płocka. Historia miasta w latach 1945-2020*, t. 3, red. G. Gołębiewski, T. Piekarski, Płock 2020.

Gryszpanowicz P., Wiliński P., - *Budownictwo mieszkaniowe Płocka (1918-1939)*, Płock 2021.

Gurda M., Zaremba D. - *Pamięć ocalona. Przewodnik po płockich cmentarzach*, Płock 2007.

Hajduk H. - *Tezy w sprawie reformowania działalności inwestorskiej i projektowej*, [w:] *Reforma gospodarcza w budownictwie w drugim roku wdrażania*, Płock 1983; tenże, *Struktura podmiotowa budownictwa ukształtowana w systemie nakazowo-rozdzielczym i kierunki jej pożądanych zmian*, [w:] *Reforma gospodarcza a problemy restrukturyzacji budownictwa*, Płock 1984.

Hajdin N., Stipanich B, Krawczyk J., Trochymiak W. - *Aspekty architektoniczne i estetyczne ukształtowania nowego mostu w Płocku*, [w:] *Estetyka mostów*, Warszawa 2002 (IV Krajowa Konferencja Instytutu Badawczego Dróg i Mostów).

Hensel W. - *Polska przed tysiącem lat i miejsce Mazowsza w tych latach*, [w:] *Mazowieckie 1000-lecie*, Warszawa 1960; tenże, *Archeologia o początkach miast słowiańskich*, Wrocław-Warszawa-Kraków 1963; tenże, *Etymologia nazwy Płock*, s. 15-17, [w:] *Dzieje Płocka. Historia miasta do 1793 r.*, t. 1, red. M. Kallas, Płock 2000.

Hensel W. (red.) - *Szkice z najdawniejszej przeszłości Mazowsza*, Wrocław-Warszawa-Kraków 1968.

Herbst I. - *Problemy organizacji lokalnego ruchu budowlanego*, [w:] *Reforma gospodarcza a problemy restrukturyzacji budownictwa*, Płock 1984.

Herbst S. (red.) - *Atlas historyczny Polski. Województwo płockie ok. 1578*, Warszawa 1958.

Herbst S. - *Okres załamania – lata 1580-1700*, [w:] *Dzieje Płocka*, wyd. I, (red.) A. Gieysztor, Płock 1973.

Historia i współczesność elektroenergetyki na Mazowszu Płockim, praca zbior., Płock 1998.

Historia, perspektywy i problemy gospodarki przestrzennej w Polsce, Warszawa 2009.

Integracja systemów informacyjnych i informatycznych w procesie inwestycyjnym (Materiały na II Płocką konferencję naukowo-techniczną NOT, PZITB i PTE w dniach 15-16 VI 1980 r. dotyczącą informatyki w zarządzaniu budownictwem), red., L. Rowiński, A. Dąbkowski, R. Dolczewski, Z. Tyczyński, Płock 1980.

Jakubiak A. (red.) - *Humanistyczne aspekty techniki*, Warszawa 2009.

Jaworski K. M. - *Metodologia projektowania realizacji budowy*, wyd. 1, Warszawa 1999, wyd. 2, Warszawa 2009.

Jaworski K. M. - *Referat programowy [w:] Informatyczne systemy zarządzania w budownictwie* (III Płocka konferencja informatyczna w budownictwie zorganizowana przez TNP, Filię PW w Płocku, NOT i PZITB w dniach 15-16 IX 1991 r.); tenże, *Komputerowe metody w technologii i organizacji budownictwa*, [w:] *Wykorzystanie komputerów personalnych w projektowaniu i zarządzaniu w budownictwie*, Brześć-Płock 1992.

Jedyna taka przeszłość. Historia PKN Orlen w faktach i obrazach (1944-2000), Płock 2011.

Informator - Politechnika Warszawska Szkoła Nauk Technicznych i Społecznych w Płocku, Płock 2009.

Ignar S. - *Problemy miasta Płocka na tle badań naukowych*, Płock 1978.

Jerzak M. - *Skoordynowany system informacyjno-decyzyjny dla celów zarządzania kombinatem budowlanym (propozycja modelu)*, [w:] *Integracja systemów informacyjnych i informatycznych w procesie inwestycyjnym*, Płock 1980.

Jędryka J., Młotkowska M. - *III Liceum Ogólnokształcące im. Marii Dąbrowskiej w Płocku. Szkic monograficzny*, Płock 2000.

Jubileusz 150-lecia Towarzystwa Naukowego Płockiego 1820-1970, Płock 1970.

Jubileusz 100-lecia Szkoły Podstawowej nr 1 im. Braci Jeziorowskich w Płocku, Płock 2018.

Juchnowicz S. - *Z zagadnień ochrony i kształtowania środowiska*, [w:] *Środowisko i miasto* (Materiały z XXVI Międzynarodowego Kongresu Urbanistów w dniach 25-30 VIII 1990 r. w Warszawie), Warszawa 1990.

Juskiewicz R. - *Wrzesień 1939 r. na Mazowszu Północnym*, Ciechanów 1987; tenże, *Powstanie Styczniowe na Północnym Mazowszu*, Warszawa 1992.

Kacprzak M. - *Kalendarium wydarzeń w latach 2006-2020*, [w:] *Dzieje Płocka. Historia miasta w latach 1945-2020*, t. 3, (red.) G. Gołębiwski, T. Piekarski, Płock 2020.

Kaczanowska W. - *Zabytki piśmiennictwa polskiego XVI w. w Bibliotece im. Zielińskich*, Płock 1980; teje, *Towarzystwo Naukowe Płockie i jego Biblioteka imienia Zielińskich*, Płock 1995; teje, *Skarby Biblioteki im. Zielińskich TNP*, Płock 1995.

Kallas M. (red.) - *Dzieje Płocka. Historia miasta do 1793 r.*, wyd. III uaktualnione, rozszerz. i uzup., t. 1, Płock 2000.

Kałkowski L. - *Wystąpienie Przewodniczącego Komitetu Organizacyjnego Konferencji*, [w:] *IV Krajowa Konferencja Zastosowań Informatyki w Przemśle Budowlanym* (Konferencja w dniach 5-6 XI 1978 w Krakowie), Kraków 1978.

Kamińska M. (red.) - *Ludzie TNP. Słownik biograficzny (1820-2020)*, Płock 2020.

Kansy A. - *Na marginesie swobody. „Notatki Płockie” (1956-2011) – historia i polityka*, Warszawa 2012; tenże, *Tradycja i współczesność Towarzystwa Naukowego Płockiego*, [w:] *Towarzystwo Naukowe w Polsce – dziedzictwo, kultura, nauka, trwanie*, t. 1, Warszawa 2013.

Kansy A. (red.) - *Lokalna aktywność społeczna w Polsce w latach 1990-2015*, Płock 2016.

Kapliński O., Stefański A. - *Metody sieciowe w organizacji i planowaniu budowy*, wyd. I, II i III – Poznań 1970, 1973 i 1978.

Kapliński O. - *Metody i modele badań w inżynierii przedsięwzięć budowlanych, Monografia pierwsza*, [w:] „Studia z zakresu inżynierii KILiW PAN”, Warszawa 2007.

Kapliński O., Dziadosz A., Zioberski J. L. - *Próba standaryzacji procesu zarządzania na etapie planowania i realizacji przedsięwzięć budowlanych*, Poznań 2011.

Karłowicz R. - *Miasta o ludzkim obliczu*, [w:] *Środowisko i miasto* (XXVI Międzynarodowy Kongres Urbanistów w dniach 25-30 VIII 1990 r. w Warszawie), Warszawa 1990.

Kassan-Czekaj N. - *Szkolnictwo i oświata Płocka w latach 1945-1989*, [w:] *Dzieje Płocka. Historia miasta w latach 1945-2020*, t. 3, red. G. Gołębiwski, T. Piekarski, Płock 2020.

- Kawiecki J., Przyszlak J., Niemczewski E. - *Sport i turystyka w Płocku*, s. 184-192, [w:] *Dziesięć wieków Płocka*, wyd. III, red. J. Chojnacki, Płock 1969.
- Kazanecki J. - *Wybory do Sejmu i Senatu 4 czerwca 1989 r. w Płocku i Okręgu Płockim*, [w:] *Dzieje Płocka. Historia miasta w latach 1945-2020*, t. 3, red. G. Gołębiowski, T. Piekarski, Płock 2020.
- Kieffer M. - *Zarys dziejów Towarzystwa Naukowego Płockiego*, [w:] *Towarzystwo Naukowe Płockie 1820-1830 – 1907-1957. Szkice i materiały*, red. H. Kostanecka, Płock 1957.
- Kieffer-Kostanecka M. - *Towarzystwo Naukowe Płockie*, s. 105-110; *Płock w literaturze; Dawne i nowe czasopisma płockie*, [w:] *Dziesięć wieków Płocka*, wyd. III, red. J. Chojnacki, Płock 1969; teźże, *Płock w okresie zaborów (1793-1918); Płock w okresie od zaboru pruskiego do Królestwa Kongresowego*, [w:] *Dzieje Płocka*, wyd II, red. A. Gieysztor, Płock 1978; teźże, *Wybrane prace i materiały dotyczące Płocka ze szczególnym uwzględnieniem przemian społeczno-gospodarczych w latach 1960-1979*, [w:] *Płock. Społeczeństwo miejskie w procesie uprzemysłowienia*, Warszawa 1982.
- Kiersnowska T. - *Płock, Czersk i Błonie – trzy ośrodki wczesnomiejskie z XI-XIII wieku na Mazowszu*, [w:] *Miasto zachodniosłowiańskie w XI-XII w. Społeczeństwo – kultura*, red. L. Leciejewicz, Wrocław 1991.
- Kiezuń W. - *Ewolucja systemów zarządzania*, Warszawa 1978; teźże, *Patologia transformacji*, Warszawa 2012; teźże, *Drogi i bezdroża polskich przemian*, Warszawa 2012.
- Kirow A. - *Plan zagospodarowania przestrzennego Płocka (1955)*.
- Kisielnicki J. - *Analiza czynników wpływających na ekonomiczną efektywność zastosowań zautomatyzowanych systemów zarządzania*, [w:] *Celowość i warunki integracji systemów informatycznych w zarządzaniu procesami produkcji budowlanej*, Płock 1979; teźże, *Zarządzanie organizacją*, Warszawa 2005; teźże, *Zarządzanie*, Warszawa 2008; teźże, *Systemy informatyczne zarządzania*, Warszawa 2013.
- Kłoczek A. - *Płocka Rafineria i Petrochemia w latach 1959-2000. Monografia*, Płock 2010; teźże, *Płocki Kompleks Rafineryjno-Petrochemiczny w latach 1959-2000 i jego wpływ na rozwój miasta i regionu*, Płock 2015.
- Kłobukowski M. - *Problemy i doświadczenia Miejskiego Towarzystwa Budownictwa Społecznego z rewitalizacji obiektówabytkowych w Płocku*, [w:] *Doświadczenia z realizacji inwestycji budowlanych w regionie płockim*, Płock 2010.
- Koczurko A. - *Pricing factor in Construction of Republic of Byelarus*, [w:] *Metody zarządzania i kalkulacji w warunkach budowlanej gospodarki rynkowej*, Brześć-Płock 1993.
- Koczurko A., Grabski N., Klejdzinski J., Okoniewska B. - *Drogi rozwoju kosztorysowania w budownictwie w Republice Białorusi (białoruska wersja bydgoskiego systemu kosztorysowania i kalkulacji KORYS)*, [w:] *Wykorzystanie komputerów personalnych w projektowaniu i zarządzaniu w budownictwie*, Brześć-Płock 1992.
- Kolińska K., Brzezicki A. - *Płock*, Warszawa 1965.
- Kołodziejak T. - *Płock 1981 w liczbach*, Płock 1982.
- Konarska-Pabiniak B. - *Inteligencja w życiu kulturalno-literackim prowincji na przykładzie Płocka w latach 1864-1890*, Wrocław 1983; teźże, *Teatr w dawnym Płocku (1808-1939)*, Wrocław 1984; teźże, *Życie kulturalno-społeczne Płocka w 2. połowie XIX w.*, Płock 1994; teźże, *Szkolnictwo płockie w okresie niewoli narodowej (1793-1918); Szkolnictwo płockie w dwudziestoleciu międzywojennym*, [w:] *Dzieje Płocka. Historia miasta w latach 1793-1945*, t. 2, red. M. Krajewski, Płock 2006; teźże, *Spółdzielczość po 1989 roku; Spółdzielczość w Unii Europejskiej*, s. 85-91, [w:] *Mazowiecka Spółdzielnia Mieszkaniowa w latach 1979-2009*, Płock 2009; teźże, *Teatr w Płocku 1812-2012*, Płock 2012; teźże, *Życie kulturalne Płocka w latach 1945-1989*, [w:] *Dzieje Płocka. Historia miasta w latach 1945-2020*, t. 3, red. G. Gołębiowski, T. Piekarski, Płock 2020.
- Konarska-Pabiniak B. (red.) - *Kultura i jej instytucje w województwie płockim w latach 1975-1998*, Płock 1998; *17 miesięcy. Narodziny wolności 1980-1981*, Płock 2006.
- Koński W. A. - *XX-lecie Mazowieckich Zakładów Rafineryjnych i Petrochemicznych w Płocku*, Płock 1980; teźże, *Płocka Petrochemia 1960-1985*, Płock 1986; teźże, *Historia płockich mostów na Wiśle*, [w:] *Mosty Płocka. Historia i przyszłość*, Płock 1998; teźże, *60 roczników „Notatek Płockich. Bibliografia zawartości (1956-2016). Nr 1-247*, Płock 2017; teźże, *Dwa wieki prasy płockiej (1810 –2010)*, t. 1 (1810-1945), Płock 2012; teźże, *Dwa wieki prasy płockiej (1810 –2010)*, t. 2 (1945 – 2010), Płock 2022.

- Koński W. A. (red.) - *Małachowianka. Dzieje najstarszej z istniejących polskich szkół – obecnego Liceum Ogólnokształcącego im. Marszałka Stanisława Małachowskiego*, wyd. I i II, Płock 1995 i 2000; tenże, *Mazowieckie media lokalne i regionalne* (Materiały z sesji naukowej w Płocku w dniach 18-19 grudnia 2003 r.), Płock 2005; tenże, *Badania społeczne i ich rola w kształtowaniu postępu. Ciągłość i zmiana* (Materiały Międzynarodowej Konferencji Naukowej w TNP w dniach 19-20 października 2009 r. pod honorowym patronatem wiceprezesa Polskiej Akademii Nauk prof. zw. dr. hab. Karola Modzelewskiego), Płock 2011.
- Kopliński M., Gromelski P. - *Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Miasta Płocka*, Płock 2013.
- Kordala T. - *Płock w zaraniu dziejów*, Płock 1995; tenże, *Płock w Polsce wczesnopiastowskiej*, [w:] *Civitates principales. Wybrane ośrodki władzy w Polsce wczesnośredniowiecznej. Katalog wystawy*, (red.) T. Janiak, Gniezno 1998; tenże, *Z dziejów badań archeologicznych na Mazowszu Płockim*, Płock 2000; tenże, *Zanim powstał Płock*, Płock 2005; tenże, *Przed lokacją. Wczesnomiejski zespół osadniczy w Płocku*, [w:] *770 lat samorządu miejskiego w Płocku*, Płock 2007; tenże, *Od księstwa do województwa. Płock na przełomie epok*, Płock 2011.
- Kordala T., Matusiak K., (red.) - *770 lat samorządu miejskiego w Płocku*, Płock 2007.
- Korol I., Koczurko A., Kroll E., Serafimowicz W. - *Brześć nad Bugiem – Brama na wschód dla współpracy gospodarczej, naukowej i kulturalnej*, [w:] *Współpraca miast bliźniaczych* (Międzynarodowa Konferencja PHARE i Zarządu Miasta Nidzica w dniach 19-20 V 1995 r. w Nidzicy k. Olsztyna), Nidzica 1995.
- Korsak E. - *Petrochemia Płocka SA na przełomie wieków*, [w:] *Polski przemysł rafineryjny* (Konferencja SITPChem w dniu 10 VI 1997 r. w Płocku), Płock 1997.
- Korsak E. (red.) - *400 milionów ton ropy w Płocku*, Płock 2005; tenże, *Fenomen petrochemii w Płocku*, Płock 2006.
- Korszyński J. Z., Kościałkowski W. - *Ruchliwość zawodowa personelu inżynieryjno-technicznego w budownictwie w świetle badań empirycznych*, Warszawa 1966.
- Korszyński J. Z., Kościałkowski W., Podgórski E. - *Budowniczowie Petrochemii w Płocku światło badań społecznych*, Warszawa 1966.
- Koseski A., *Zagłada mazowieckich Żydów*, [w:] *Swoi i obcy na Mazowszu Północnym w minionym tysiącleciu*, (red.) A. Koseski, R. Lolo, J. Szczepański, Pułtusk 2016.
- Koseski A., Stawarz A., (red.) - *Warszawa i Mazowsze w walce o niepodległość kraju 1794-1920*, Warszawa 2001.
- Koseski A., Lolo R., Szczepański J., (red.) - *Swoi i obcy na Mazowszu Północnym w minionym tysiącleciu*, Pułtusk 2016.
- Koseski A., Szczepański J., (red.) - *Spoleczeństwo Mazowsza wobec wydarzeń I wojny światowej*, Pułtusk 2017.
- Koseski A. (red.) - *Dzieje Mazowsza. Lata 1939-1945*, Pułtusk 2018.
- Kosmaczewski J., Ostrowska A., Panek A., Piotrowski J. - *Filia Politechniki Warszawskiej w latach 1967-1977*, Płock 1978.
- Kostanecka H. - *59 inkunabułów w zbiorach Biblioteki im. Zielińskich TNP*, Płock 1985; tenże, *Biblioteka im. Zielińskich Towarzystwa Naukowego Płockiego*, [w:] *Towarzystwo Naukowe Płockie 1820-1830 – 1907-1957. Szkice i materiały*, (red.) H. Kostanecka, Płock 1957.
- Kostanecki S., - *Dwie rocznice Towarzystwa Naukowego Płockiego; Aleksander Maciesza, płocki działacz naukowy i społeczny*, [w:] *Towarzystwo Naukowe Płockie 1820-1830 – 1907-1957. Szkice i materiały*, red. H. Kostanecka, Płock 1957; tenże, *Gimnazjum płockie pod zaborem pruskim 1793-1806*, [w:] *Księga Pamiątkowa Zjazdu Małachowiaków 1180-1957/58*, red. J. Chojnacki, Płock 1959; tenże, *Szkoła Płocka w latach 1773-1863*, [w:] *Komisja Edukacji Narodowej i jej szkoła w Płocku 1773-1973*, red. T. Kowalewski, Płock 1976; tenże, *Akademickie Gimnazjum w Płocku pod zaborem pruskim (1793-1806)*; *Szkoła Departamentowa Płocka (1806-1815)*, [w:] *Małachowianka. Dzieje najstarszej z istniejących polskich szkół – obecnego Liceum Marszałka Stanisława Małachowskiego*, red. W. A. Koński, Płock 1995.
- Kowalski W. J. - *Płock 2000 w fotografii Wiesława J. Kowalskiego* (album), Płock 2000; tenże, *Polichromia płockiej katedry*, Płock 2001; tenże, *Płockie fascynacje*, Płock 2005.
- Kowalczyk E. - *Filia Politechniki Warszawskiej w Płocku*, [w:] *Dziesięć wieków Płocka*, wyd. III, red. J. Chojnacki, Płock 1969.

- Kowalczyk K., Berger A. - *Budowa nowej przeprawy przez rzekę Wisłę*, [w:] *Doświadczenia z realizacji inwestycji budowlanych w regionie płockim*, Płock 2010.
- Kotowski W. - *Rola Mazowieckich Zakładów Rafineryjnych i Petrochemicznych w społeczno-gospodarczym rozwoju m. Płocka*, Płock 1975.
- Kozłowska J., Nagórko M. - *Między wspomnieniem a teraźniejszością. Szkic monograficzny z okazji XXX-lecia: Technikum Budowlane, Zasadnicza Szkoła Zawodowa, Zespół Szkół Budowlanych nr 2, Zespół Szkół Ochrony Środowiska w Płocku*, Płock 1998.
- Koźmiński A. K. - *Zarządzanie systemowe*, Warszawa 1971; tenże, *Analiza systemowa organizacji*, Warszawa 1976; tenże, *Współczesne teorie organizacji*, Warszawa 1983.
- Krajewski M. (red.) - *Dzieje Płocka. Historia miasta w latach 1793-1945*, wyd. III uaktualnione, rozszerz. i uzupełn., t. 2, Płock 2006.
- Krajewski M. - *Historia gospodarcza Polski do do 1980*, Włocławek 2000; *Płock w okresie okupacji 1939-1945*, Płock-Włocławek 2001; tenże, *Rozważania na przelomie wieków*, Włocławek 2001; tenże, *Rola i zadania Seminarium Doktoranckiego TNP w kształceniu kadr dla regionu*, [w:] *Towarzystwa Naukowe u progu XXI w.*, Konferencja TNP – 6 IX 2002 r. w Płocku, Płock 2002; tenże, *Szkolnictwo wyższe Płocka i Włocławka. Próba analizy porównawczej*, [w:] *O roztropną politykę społeczną*, Katowice 2002; tenże, *Europejski Obszar Szkolnictwa Wyższego*, Płock 2004; tenże, *Płock w okresie wojny i okupacji*, [w:] *Dzieje Płocka. Historia miasta w latach 1793-1745*, t. 2, Płock 2006.
- Kruszewski Z. P. - *Przemiany szkolnictwa wyższego u progu XXI wieku*, Płock 1999; tenże, *Odbudowa wyższych szkół niepaństwowych w Polsce i ich nowe funkcje społeczno-educacyjne*, Płock 2000; tenże, *Szkolnictwo niepaństwowe w Polsce. Doświadczenia i refleksje*, Płock 2001; tenże, *Dobre kształcenie studentów i rozwój kadry naukowej drogą do nowoczesności i atrakcyjności miasta Płocka*, [w:] *Szkolnictwo wyższe w Płocku na tle tendencji rozwojowych współczesnej edukacji akademickiej*, red. Z. Kruszewski, J. Pólturzycki, Płock 2006; tenże, *W trosce o zdrowe społeczeństwo – życie i działalność prof. Marcina Kacprzaka 1988-1968*, Płock 2008; tenże, *Kształcenie dla rodzaju ludzkiego*, [w:] *Humanistyczne aspekty techniki*, (red.) A. Jakubiak, Warszawa 2009; tenże, *Towarzystwo Naukowe Płockie. Podmiot życia publicznego*, Warszawa 2011; tenże, *Rola towarzystw naukowych w przestrzeni wychowania i edukacji*, [w:] *W kręgu historii, politologii i edukacji. Studia i szkice dedykowane profesorowi Witoldowi Wojdyle*, red. Z. Karpus, G. Radomski, M. Strzelecki, Toruń 2012; *Rola towarzystw naukowych w urzeczywistnieniu idei społeczeństwa obywatelskiego*, [w:] *Towarzystwo Naukowe Płockie w odrodzonej Polsce – dziedzictwo, kultura, nauka, trwanie*, red. Z. Kruszewski, t. 1, Warszawa 2013; tenże, *Towarzystwo Naukowe Płockie w odrodzonej Polsce*, Płock 2018; tenże, *O wartościach społecznego ruchu naukowego*, [w:] *Rola towarzystw naukowych w rozwoju świadomości obywatelskiej i kulturowej* (Materiały z II Kongresu Towarzystw Naukowych w Polsce zorganizowanego 14-15 września 2018 r. w Poznaniu), Poznań 2018; *Towarzystwa Naukowe – niedoceniane organizacje*, Płock 2020.
- Kruszewski Z. P., Kansy A. - *Skarby Towarzystwa Naukowego Płockiego*, Płock 2005; tychże, *Przedsiębiorczość Polska w warunkach Unii Europejskiej*, Płock 2005.
- Kruszewski Z. P., Stefański J. - *Mała encyklopedia Towarzystwa Naukowego Płockiego*, Płock 2011, ss. 219.
- Kruszewski Z. P., Kunikowski S., Kansy A., Majsterkiewicz T. - *Spółeczny ruch naukowy w Polsce. Historia i przyszłość*, Warszawa 2014.
- Kruszewski Z. P. (red.) - *Centralny Okręg Wiedzy, Edukacji, Nauki, Wysokich Technik i Technologii*, Płock 2003; tenże, *Możliwości i ograniczenia kształcenia ustawicznego – studium monograficzne*, Płock 2008; tenże, *Towarzystwo Naukowe Płockie w odrodzonej Polsce – dziedzictwo, kultura, nauka, trwanie*, Warszawa 2013, t. 1 i t. 2; tenże, *Perspektywy regionalnych towarzystw naukowych w Polsce*, Warszawa 2015; tenże, *Towarzystwa naukowe – niedoceniane organizacje*, Płock 2020.
- Kruszewski Z. P., Kansy A. (red.) - *Stulecie Gombrowicza*, Płock 2005; tychże, *Dr Aleksander Maciesza (1875-1945) – w 130. rocznicę urodzin i w 60. rocznicę śmierci*, Płock 2006.
- Kruszewski Z. P., Pólturzycki J., (red.) - *Szkolnictwo wyższe w Płocku na tle tendencji rozwojowych współczesnej edukacji akademickiej*, Płock 2006.
- Kruszewski Z. P., Zasada Z. J., (red.) - *Tak rodziła się niepodległość. W 100-lecie powstania wolnej Polski*, Płock-Włocławek 2018.
- Krymowa A. - *Plan zagospodarowania przestrzennego zespołu jednostek zasadniczych*, Płock 1984; tejże, *Płocki zespół miejski. Rozwój struktury przestrzennej*, Płock 1994.

Krymowa A. (red.) - *Płock jutra. Koncepcja studium uwarunkowania i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Płocka*, Płock 1996.

Krymowa A., Lemański J. - *Szczegółowy plan zagospodarowania przestrzennego Śródmieścia Płocka* (1994).

Kubisik A. (red.) - *Kościół Płocka i okolic*, Bydgoszcz 2014.

Kubissa J. - *Filia Wydziału Inżynierii Lądowej w Płocku w latach 1967-1970*, [w:] *Z dziejów Wydziału Inżynierii Lądowej Politechniki Warszawskiej w latach 1926-1970*, red. Z. Kietlińska, J. Mutermilch, Warszawa 1983; tenże, *Zjawisko Bauschingera w stalach konstrukcyjnych*, [w:] *XXIX Konferencja Naukowa Komitetu Inżynierii Lądowej i Wodnej PAN i KN PZITB w Krynicy*, Warszawa-Krynica 1983.

Kuczyński S. K. - *Rozwój kultury na Mazowszu (połowa XIII – początek XVI w.)*, [w:] *Dzieje Mazowsza*, t. 1, red. H. Samsonowicz, Pułtusk 2006.

Kuffel R. K. - *Płockie losy*, Płock 1983; tenże, *Jagiellończyków biografie niepospolite*, Płock 2006.

Kuffel R. K., Ołdakowski R. - *Portrety Płocczan*, Płock 1995.

Kuffel R. K., Białecka M., Grochowska-Iwańska K., Gurda-Jaroszewska M., Horodyska-Giżyńska E., Szatkowska L. - *Przystanek Płock. Czas życia – czas cmentarz.*, Płock 2020.

Kuffel R. K. (red.) - *80-lat szkoły. Gimnazjum Polskie – Liceum Ogólnokształcące im. Władysława Jagiełły 1906-1986*, Płock 1986.

Kulas T. - *Polski Związek Inżynierów i Techników Budownictwa – Oddział w Płocku*, [w:] *Monografia działalności Naczelnej Organizacji Technicznej i Stowarzyszeń Naukowo-Technicznych na Mazowszu Płockim*, red. D. Żuk, Płock 1989; tenże, *Próba oceny organizacji i zarządzania budową Mazowieckich Zakładów Rafineryjnych i Petrochemicznych w Płocku*, [w:] *Problemy przygotowania i realizacji inwestycji budowlanych*, Puławy-Warszawa 2007; tenże, *Inżynier budowlany – humanista*, [w:] *Humanistyczne aspekty techniki*, red. A. Jakubiak, Warszawa 2009; tenże, *Konstrukcje drewniane w zabytkowych obiektach sakralnych Mazowsza*, [w:] *Doświadczenia z realizacji inwestycji budowlanych w regionie płockim*, Płock 2010.

Kulas T., Zawadka P. - *Uwarunkowania ochrony środowiska w procesie inwestycyjno-budowlanym*, [w:] *Problemy przygotowania i realizacji inwestycji budowlanych* (Konferencja PZITB i Warsztaty Inżynierów Budownictwa w dniach 19-21 IV 2007 w Puławach), Puławy-Warszawa 2007.

Kulpińska B. - *Warunki sprawności wdrażania systemów informatycznych zarządzania w budownictwie*, [w:] *Celowość i warunki integracji systemów informatycznych w zarządzaniu procesami produkcji budowlanej*, Płock 1979; tenże, *Organizacyjno-metodyczne warunki informatyzacji zarządzania*, [w:] *Informatyczne systemy zarządzania w budownictwie*, Płock 1991.

Kunkel R. M. - *Architektura gotycka na Mazowszu*, [w:] *Dziedzictwo kulturowe Mazowsza. Archeologia – Architektura – Etologia*, red. W. Brzeziński, M. Sołtysiak, A. Stawarz, Warszawa 2001; tenże, *Architektura gotycka na Mazowszu*, Warszawa 2006; tenże, *Leo vigilans – lew czuwający w portalu kolegiaty pw. św. Michała Archaniola w Płocku*, s. 401-409, [w:] *Architektura sakralna w początkach państwa polskiego (X-XIII wiek)*, red. Janiak, Warszawa 2016.

Kurpiewski T. - *Z żałobnej karty*, Płock 2004.

Kurpiewski T. (red.) - *Słownik biograficzny zasłużonych nauczycieli w województwie płockim*, Płock 1995.

Kurpiewski T., Przychodzeń A. - *Oświata i kultura w 25-leciu Polski Ludowej w Płocku*, Płock 1970.

Kurpiewski T., Serafimowicz W. - *Petrobudowa: dokonania i zamierzenia* [40-lecie przedsiębiorstwa], Płock 2000.

Kuźnicki B. - *Wisła pod Płockiem*, [w:] *Dziesięć wieków Płocka*, wyd. III, red. J. Chojnacki, Płock 1969.

Kuźniewska Z. H. - *Granice diecezji płockiej w dokumentach Stolicy Apostolskiej*, [w:] *W Mazowieckiej przestrzeni kulturowej*, Warszawa 2007, tenże, *Zespół Szkół Usług i Przedsiębiorczości im. Arcybiskupa Antoniego Juliana Nowowiejskiego w Płocku*, Płock 2020.

Kwaśniak P. - *Plan miejscowy w systemie zagospodarowania przestrzennego i prawa budowlanego*, Warszawa 2011.

Kwiatkowska A. - *Wojewódzki Szpital Zespolony im. Marcina Kacprzaka w Płocku. 40 lat w służbie regionu 1973-2013*, Płock 2013.

Kwiatkowski J. - *XXV lat Ośrodka Naukowo-Dydaktycznego Politechniki Warszawskiej w Płocku*, Płock 1992.

- Łabuz J. - *Informacja o doraźnej aktualizacji Planu Ogólnego Zagospodarowania Przestrzennego miasta Płocka*, Płock 1975.
- Łakowski M. - *W osiemdziesiąt stron dookoła Płocka*, Płock 2006; tenże, *Fachowcy z Płocka*, Płock 2013.
- Łapko A. - *Projektowanie konstrukcji żelbetowych*, Warszawa 2001.
- Łuczywek E. - *PROGBUD – system prognozowania produkcji budowlano-montażowej oraz optymalizacji struktury technik budowlanych*, [w:] *IV Krajowa Konferencja Zastosowań Informatyki w Przemśle Budowlanym*, Kraków 1978.
- A. Maciejewski A. - *Zmiany w mechanizmach reformy gospodarczej w 1983 r.*, [w:] *Reforma gospodarcza w budownictwie w drugim roku wdrażania*, Płock 1983.
- Maciesza A. - *Gubernia płocka w świetle cyfr. Kalendarz Informacyjny Płocka na 1904*, Płock 1903; tenże, *Gimnazjum Władysława Jagiełły 1906-1931*, Płock 1931, tenże, *Stefan i Halina Rutscy. Zaslugi ich na polu organizacji nauki w Płocku*, Płock 1933; tenże, *Historia fotografii polskiej w latach 1839-1889*, Płock 1972.
- Macieszyna M. - *Płock w malarstwie*, Płock 1914; tejeże, *Katedra płocka*, Płock 1922; tejeże, *Pamiętnik Płocczanki*, wyd. A. M. Stogowska, Płock 1996.
- Macieszyna M., Maciesza A. - *Przewodnik po Muzeum Towarzystwa Naukowego w Płocku*, Płock 1914; tychże, *Przewodnik po Płocku*, wyd. I i II, Płock 1914 i 1922.
- Majchrzak J., Stefański J., Wojciechowski W. - *50 lat produkcji kombajnów do zbioru zbóż w Płocku (1954-2004)*, Płock 2004.
- Majewski W. (red.) - *Powódź zatorowa na Wiśle w rejonie Zbiornika Włocławek w zimie 1982 r.*, Warszawa 1985.
- Malesa H. - *Rys historyczny powodzi w Płocku w 1982 roku*, [w:] *Ochrona przeciwpowodziowa w rejonie Płocka na podstawie doświadczeń powodzi 1982 r.*, Płock 1989.
- Malisz B., Lier K. – *Plan zagospodarowania przestrzennego Płocka*, Płock 1950.
- Manteuffel T. (red.) - *Polska pierwszych Piastów*, Warszawa 1970.
- Marciniak S. (red.) - *Makro i mikro ekonomia*, Warszawa 1998.
- Marcinkowski R. - *Harmonizacja pracy brygad specjalistycznych w realizacji niejednorodnych obiektów budowlanych*, [w:] *Informatyczne systemy zarządzania w budownictwie*, Płock 1991; tenże, *Harmonizacja pracy specjalistycznych brygad budowlanych*, [w:] *Wykorzystanie komputerów personalnych w projektowaniu i zarządzaniu w budownictwie*, Brześć-Płock 1992; tenże, *Interaktywne planowanie przedsięwzięć budowlanych realizowanych w systemie pracy potokowej*, [w:] *Zarządzanie procesami inwestycyjnymi w budownictwie*, Kraków 2004; tenże, *Humanistyczne aspekty przygotowania zawodowego inżyniera budownictwa*, [w:] *Humanistyczne aspekty techniki*, red. A. Jakubiak, Warszawa 2009.
- Marcinkowski R., Krawczyńska-Piechna A. – *Projektowanie realizacji budowy*, Warszawa 2019.
- Marcinkowski R. (red.) - *Doświadczenia z realizacji inwestycji budowlanych w regionie płockim* (Płockie Forum Budowlane w 2010 r.), Płock 2010.
- Markuszewski S., Serafimowicz W. - *Faza przedinwestycyjna II przeprawy mostowej przez Wisłę w Płocku*, [w:] *Mosty w drodze do XXI wieku* (Konferencja Politechniki Gdańskiej w dniach 3-5 IX 1997 r. w Juracie), Gdańsk-Jurata 1997; tychże, *Problematyka organizacyjno-prawna w procesie modernizacji i remontu mostu przez Wisłę w Płocku*, [w:] *Ekologia w inżynierii procesów budowlanych* (Konferencja TNIPB i Politechniki Lubelskiej w dniach 21-24 V 1998 r. w Kazimierzu Dolnym), Lublin-Kazimierz Dolny 1998.
- Matusiak K. - *Średniowieczne lokacje Płocka*, [w:] *770 lat samorządu miejskiego w Płocku*, red. T. Kordala, K. Matusiak, Płock 2007.
- Mazowieckie 1000-lecie*, Warszawa 1960.
- Mazowsze i Podlasie w badaniach historycznych* (Materiały z konferencji TNP i MOBN w dniu 3 października 1992 r. w Płocku), Płock 1992.
- Mazowieckie miasteczka na przełomie wieków*, Warszawa 1998.
- Mazowsze w dwudziestolecu międzywojennym*, Warszawa 1998.

Metody zarządzania i kalkulacji w warunkach budowlanej gospodarki rynkowej (Materiały na II Międzynarodową konferencję naukowo-techniczną dotyczącą informatyki w zarządzaniu budownictwem zorganizowaną w dniach 31 VIII – 1 IX 1993 r. w Brześciu przez Politechnikę Brzeską, TNP i TNIPB), red. A. I. Rubachow, L. Rowiński, J. Czachorowski, A. N. Koczurko, Brześć-Płock 1993.

Miączyński A., Serafimowicz W. - *Metody sporządzania sieci zależności w budownictwie i analiza w funkcji czasu* (opracowanie na podstawie pracy magisterskiej pod nadzorem doc. dr. inż. A. Miączyńskiego), Warszawa 1967 – mps.

Michalski B. - *Przetargi na roboty budowlane w Polsce*, [w:] *Marketing w procesie prywatyzacji i urynkowienia gospodarki* (Konferencja w Brześciu w dniu 31 VIII 1993), Brześć-Płock 1993.

Michalski Z., Serafimowicz W. - *Mała reforma w praktyce PBP Petrobudowa*, [w:] *Założenia reformy gospodarczej w budownictwie*, Płock 1981; tychże, *Wdrażanie zasad reformy gospodarczej w budownictwie na przykładzie województwa płockiego*, [w:] *Reforma gospodarcza w drugim roku wdrażania*, Płock 1983.

Mikoś J., Rowiński L. - *Organizacja i ekonomika budownictwa*, Warszawa 1976.

Mioduszewski S., *Płock leży nad rurociągiem. O ludziach, mieście i kombinacie*, Warszawa 1972.

Mrzygód T. - *Wybrane problemy perspektywnego rozwoju regionu płockiego*, [w:] *Materiały z sesji naukowej na temat problematyki rozwoju Płocka i regionu płockiego*, Warszawa-Płock 1962.

Nowak P. - *Stan budowy i perspektywy rozwoju Mazowieckich Zakładów Rafineryjnych i Petrochemicznych*, [w:] *Problematyka rozwoju Płocka i regionu płockiego* (sesja naukowo-gospodarcza w Płocku), Warszawa-Płock 1962.

Nowak-Dąbrowska G., - *Okno na Kwiatka, Ulica Józefa Kwiatka w Płocku od początku XIX w. do 1939 roku – ludzie i zabudowa*, Płock 2019.

ks. Nowowiejski A. J. - *Płock - Monografia historyczna*, wyd. I, Płock 1914; tenże, *Płock - Monografia historyczna, napisana podczas wojny wszechświatowej, poprawiona i uzupełniona w roku 1930*, wyd. II, Płock 1931.

Nycek J. B. - *Dziesięć wieków architektury Płocka*, [w:] *Architektura Płocka i jej twórcy*, Płock 2011.

Nycek J. B., Badowski K. - *Noty biograficzne budowniczych Płocka*; tychże, *Samorząd i gospodarka aglomeracji Płockiej*, [w:] *Architektura Płocka i jej twórcy* (album), Płock 2011.

Nycek J. B., Debich M., Żiółkowski R. - *Płock ulicami tysiącletniego miasta*, Płock 2005.

Nycek J. B. (red.) - *Płockie skrzydła. Półwiecze Aeroklubu Ziemi Mazowieckiej w Płocku 1957-2007*, Płock 2007; tegoż, *Mazowiecka Spółdzielnia Mieszkaniowa w Płocku w latach 1979-2009*, Płock 2010; tegoż, *Z dziejów płockiej elektroenergetyki 1894-2019*, Płock 2019.

Ochrona przeciwpowodziowa w rejonie Płocka na podstawie doświadczeń powodzi z 1982 r. (Materiały z krajowej konferencji naukowo-technicznej NOT i SITWM w dniach 27–28 IX 1988 r. w Płocku), Płock 1989.

Orłowska B. - *Koncepcja zasilania informatycznego systemu zarządzania przez system automatyzacji projektowania*, Warszawa 1981.

Pamiętniki inżynierów, Warszawa 1964.

Papierowski A. J., Stefański J. - *Płock od A do Z w tysiącletnich dziejach*, Płock 2010.

Piekarski T. - *Zarys życia społeczno-gospodarczego Płocka w latach 1945-1989*, [w:] *Dzieje Płocka. Historia miasta w latach 1945-2020*, t. 3, red. G. Gołębiwski, T. Piekarski, Płock 2020.

Piłatowicz J. - *Rogucki Antoni (1909-1983)*, [w:] *Polska Akademia Nauk. Słownik Biograficzny*, red. E. Roztworowski, t. 31/3, z. 130, Kraków 1988.

Plan inwestycyjny dla subregionu płockiego objętego OSI problemowym Obszaru Funkcjonalnego Miasta Płocka (OFMP), Płock 2016.

Płock. Społeczeństwo miejskie w procesie uprzemysłowienia, Warszawa 1982.

Płock w 750 rocznicę lokacji miasta, Płock 1987.

Płock. Oficjalny informator miejski, Bydgoszcz 1993.

- Płock. City of opportunity*, Płock 1995.
- Płock. Informator miejski*, Płock 1996.
- Płock. Fotografie. Życie gospodarcze*, Bydgoszcz 2000.
- Płock. Kultura i turystyka. Gospodarka. Ku przyszłości*, Bydgoszcz 2005.
- Płock. Informator. Mapy, trasy, zabytki, historia, ciekawostki*, Płock 2017.
- Płocka Petrobudowa*, Płock 1961.
- Pluciennik H., Dzwonkowski T. - *Płock miasto na świetlistym szlaku* (album), Płock 2003; tychże, *Płock miasto na Tumskim Wzgórzu* (album), Płock 2007.
- Pluciennik S., Pluciennik H. (red.) - *Przewodnik po Płocku*, Płock 2006; tychże, *Płock – miasto w Europie* (album), Płock 2007.
- Polak Z. - *Urbanistyka i architektura średniowiecznego Płocka, XIV-XVI wiek*, [w:] *Historia Płocka w ziemi zapisana*, (red.) A. Gołembnik, Płock 2000; *Płock średniowieczny – kontynuacja czy nowa jakość?*, [w:] *Płock wczesnośredniowieczny*, (red.) A. Gołembnik, Warszawa 2011.
- Polski przemysł rafineryjny* (Materiały z konferencji SITPChem w dniu 10 VI 1997 r. w Płocku), Płock 1997.
- Portalski M. - *Politechnika Warszawska Filia w Płocku i jej 45 lat działalności*, Płock 2012.
- Powstanie, rozwój i działalność Płockiego Przedsiębiorstwa Robót Mostowych*, praca zbior., Płock 1980.
- Problematyka rozwoju Płocka i regionu płockiego* (Materiały z sesji naukowo-gospodarczej w Płocku), Warszawa-Płock 1962.
- Problemy architektonicznego zagospodarowania Wzgórza Zamkowego w Płocku* (Materiały z sympozjum w dniu 4 VI 1969 r. w Płocku), Płock 1969.
- Ptak Z. - *Przedmowa*, [w:] *Historia i współczesność elektroenergetyki na Mazowszu Płockim*, Płock 1995.
- Puchowicz A. - *Z naftą przez pokolenia*, Płock 2004; tenże, *Nie sama naftą... Czteryście milionów ton ropy w Płocku*, [w:] *400 milionów ton ropy w Płocku*, (red.) E. Korsak, Płock 2005.
- Putowski S., Zieliński T. - *Projekt Nowego Centrum Płocka*. Płock 1962.
- Rajkiewicz A. - *Czynnik ludzki w procesie uprzemysławiania*, [w:] *Gospodarka czynnikiem ludzkim w rejonach uprzemysłowienia*, Warszawa 1967, tenże, *Ludność Płocka, jej aktywność zawodowa i wykształcenie*, Płock 1970.
- Reforma gospodarcza w budownictwie w drugim roku wdrażania* (Materiały na III Płocką konferencję NOT, PZITB i PTE w dniu 28 IX 1983 r. dotyczącą reformy gospodarczej w budownictwie), red., H. Hajduk, T. Nitkiewicz, E. Radzewicz, B. Witkowski, Płock 1983.
- Reforma gospodarcza a problemy restrukturyzacji budownictwa* (Materiały na IV Płocką konferencję NOT, PZITB i Instytutu ORGBUD w dniach 26-27 XI 1984 r. dotyczącą reformy gospodarczej w budownictwie), red., H. Hajduk, J. Czachorowski, L. Dziewolski, Płock 1983 .
- Region płocki*, Bydgoszcz 1995.
- Rejony uprzemysławiane* (Materiały z konferencji w Płocku), Warszawa-Płock 1965.
- Romanowski M., Pluciennik St., Pluciennik H. - *Przewodnik – Płock i okolice*, Płock 2002.
- Robak W. - *Płock historiami ludzi opisany*, Płock 2021.
- Rozwój techniki w PRL*, Warszawa 1965.
- Rowiński L. - *Harmonogramy budowlane*, Warszawa 1950; tenże, *Projektowanie organizacji budowy*, Warszawa 1953; tenże, *Planowanie i organizacja w budownictwie*, Warszawa 1973; tenże, *Organizacja procesów budowlanych*, Warszawa 1979.
- Rydzewska B. - *Wisła – z dziejów miasta i rzeki w dwudziestym wieku*, Płock 2000.
- Serafimowicz W. - *Ryzyko w zarządzaniu przedsiębiorstwem na przykładzie kompleksowego remontu mostu przez Wisłę w Płocku*, [w:] *Postępy nauk o zarządzaniu w przedsiębiorstwie* (Materiały z konferencji Szkoły Wyższej im. Pawła Włodkowica w dniu 22 XI 1999 r.), Płock 1999; tenże, *Lokalne systemy zarządzania w praktyce Petrobudowy*, [w:]

Technologie informatyczne w służbie społeczności lokalnej (Materiały z konferencji SWPW w dniu 26 IV 2001 r.), Płock 2001.

Serafimowicz W., Trębala B. - *Z dziejów budownictwa w Płocku. Inwestorzy, projektanci, wykonawcy*, t. 1, Płock 2008.

Sobolewski S. - *Plan zagospodarowania przestrzennego Płocka*, Płock 1958.

Sokolnicki M. - *Życie polityczne Płocka na przełomie wieków (do 1918 r.)*, [w:] *Dzieje Płocka. Historia miasta w latach 1793-1945*, t. 2, red. M. Krajewski, Płock 2006; tenże, *Gospodarka międzywojennego Płocka*, Płock 2014; tenże, *Życie społeczno-polityczne Płocka w latach 1956-1980*, [w:] *Dzieje Płocka. Historia miasta w latach 1945-2020*, t. 3, red. G. Gołębiwski, T. Piekarski, Płock 2020.

Sokołowski Z. - *Problemy przestrzennej struktury Radziwia*, [w:] *Radziwie*, Płock 1965; tenże, *Rozwój przestrzenny Płocka*, [w:] *Dziesięć wieków Płocka*, Płock 1969; tenże, *Rozwój miasta Płocka w latach 1960-1969 w świetle planów zagospodarowania przestrzennego Płocka*, Płock 1970; *Płock – przewodnik*, Warszawa 1974.

Sokołowski Z., Żmudziński J. - *Mazowsze Płockie – przewodnik*, Warszawa 1967.

Sokołowski Z., Sołtysiak M. - *Płock. Urbanistyka i architektura*, Warszawa 1975.

Sołtys J. - *Strategia Zrównoważonego Rozwoju Miasta Płocka (aktualizacja). Diagnoza ilościowo-analityczna*, Płock 2008.

Sołtysiak M. - *Płock i jego zabytki*, Warszawa 1963; tenże, *Historia i rozwój przestrzenny Radziwia*, [w:] *Radziwie*, Płock 1965; tenże, *Zabytki Płocka*, [w:] *Dziesięć wieków Płocka*, wyd. III, Płock 1969; tenże, *Sto pięćdziesiąt lat Muzeum w Płocku*, Płock 1972; tenże, *Płock i jego zabytki*, Warszawa 1975; tenże, *Ratusz w Płocku*, Płock 1981; tenże, *Muzeum Mazowieckie w Płocku. Historia i funkcje społeczne*. Płock 1989.

Staniszki W. - *Zastosowanie metody decydujących ciągów (MDC) do organizacji przedsięwzięć inwestycyjnych*, Warszawa 1964; tenże, *Organizacja i zarządzanie w budownictwie*, Warszawa 1982.

Stefański B. - *Spacerownik po Płocku*, Płock 2018 - mps.

Stefański J. - *Informator zakładowy. AGROMET - Fabryka Maszyn Żniwnych w Płocku*, Płock 1978; tenże, *Agromet - Fabryka Maszyn Żniwnych w Płocku – w 110-lecie istnienia płockiego przemysłu maszyn rolniczych*, Płock 1980, tenże, *Powstanie i rozwój Zakładów Przemysłu Dziewiarskiego Cotex w Płocku (1973-1985)*, Płock 1985; tenże, *Dzieje Fabryki Maszyn Żniwnych w Płocku (1870-1977)*, Warszawa 1986; *Płock od A do Z w tysiącletnich dziejach*, wyd. I, Płock 1990; tenże, *Płock od A do Z w tysiącletnich dziejach*, wyd. II, Płock 1995; tenże, *Przewodnik. Spacerkiem po Płocku*, Płock 2012.

Stefański J., Gałązka T. J. - *Płockie Przedsiębiorstwo Instalacji Przemysłowych Instal*, Płock 1988.

Stogowska A. M. - *Prawda i legenda ratusza płockiego*, Płock 1993; tejsze, *Dzieje i funkcje Biblioteki Towarzystwa Naukowego Płockiego w latach 1820-1985*, Płock 1994; tejsze, *Archiwum Państwowe w Płocku*, Płock 1995; tejsze, *Płock jako centrum regionalizmu na Mazowszu*, [w:] *Mazowsze w dwudziestolecium międzywojennym*, Warszawa 1998; tejsze, *Krajoznawstwo i turystyka w Płocku w 70. rocznicę turystyki zorganizowanej*, Płock 2004; tejsze, *Życie społeczno-gospodarcze Płocka w latach 1793-1918; Życie umysłowe i kulturalne w latach 1793-1918; Kultura i życie artystyczne Płocka w latach 1919-1939*, [w:] *Dzieje Płocka. Historia miasta w latach 1793-1945*, t. 2, red. M. Krajewski, Płock 2006; tejsze, *Kultura Płocka w latach 1793-1999*, Płock 2010; tejsze, *Nowe funkcje zabytków płockich*, [w:] *Doświadczenia z realizacji inwestycji budowlanych w regionie płockim*, Płock 2010.

Stogowska A., Stogowski E. - *Pierwsze lata władzy ludowej 1945-1949*, [w:] *Dzieje Płocka*, wyd II, (red.) A. Gieysztor, Płock 1978.

Strategia rozwoju miasta Płocka do 2012 roku, Płock 1998.

Strategia zrównoważonego rozwoju miasta Płocka do 2030 roku, Płock 2018.

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Miasta Płocka (1/ Struktura funkcjonalna, 2/ Infrastruktura, 3/ Dziedzictwo kulturowe i środowisko przyrodnicze), Płock 2013.

Stypuła W., Latoszek K. - *Koncepcja i realizacja kompleksowego zabezpieczenia przeciwpowodziowego doliny rzeki Wisły na odcinku Wyszogród -Płock*, [w:] *Ochrona przeciwpowodziowa w rejonie Płocka na podstawie doświadczeń powodzi 1982* (Konferencja w dniach 27-28 IX 1989 r. w Płocku), Płock 1989.

Suski A., Góralski W., Żebrowski T., (red.) - *Arcybiskup Antoni Julian Nowowiejski (1908-1941). W pięćdziesiątą rocznicę męczeńskiej śmierci*, Płock 1991.

- Suwalski W., Morawski J. - *Realizacja robót powodziowych oraz środki finansowe*, [w:] *Ochrona przeciwpowodziowa w rejonie Płocka na podstawie doświadczeń powodzi 1982*, Płock 1989.
- Szacherska S. M. - *Złoty wiek miasta 1495-1580*, [w:] *Dzieje Płocka*, wyd II, (red.) A. Gieysztor Płock 1978; tejże, *Płock za Jagiellonów (1495-1580)* [w:] *Dzieje Płocka. Historia miasta do 1793 r.*, t. 1, (red.) M. Kallas, Płock 2000.
- Szafrąński W., Zygmunt L. - *Płock w dobie narodzin państwa Piastów*, [w:] *Dzieje Płocka. Historia miasta do 1793 r.*, t. 1, (red.) M. Kallas, Płock 2000.
- Szczepański J. - *Wojna 1920 roku na Mazowszu i Podlasiu*, Warszawa-Pułtusk 1995; *tenże, Duchowieństwo diecezji płockiej w obliczu bolszewickiego najazdu 1920 r.*, [w:] *Kościół i kultura*, red. R. Jaworski, A. Koseski, Płock-Pułtusk 1996; *tenże, Mazowsze Północne w XIX-XX wieku, Materiały źródłowe 1795-1956*, Warszawa-Pułtusk 1997; *tenże, Społeczeństwo Polski w walce z najazdem bolszewickim 1920 roku*, Warszawa-Pułtusk 2000; *tenże, Społeczność żydowska Mazowsza w XIX-XX wieku*, Pułtusk 2005, *tenże, Życie polityczne Płocka w okresie międzywojennym; Życie społeczno-gospodarcze Płocka w okresie międzywojennym*, [w:] *Dzieje Płocka. Historia miasta w latach 1793-1945*, t. 2, (red. M. Krajewski), Płock 2006; *tenże, Życie polityczne Mazowsza w okresie międzywojennym*, [w:] *Dzieje Mazowsza. Lata 1918-1939*, t. 4, (red.) J. Szczepański, Pułtusk 2010; *tenże, Życie polityczne Mazowsza w okresie popowstaniowym 1865-1914*, [w:] *Dzieje Mazowsza. Lata 1795-1918*, t. 3, red. J. Szczepański, Pułtusk 2012; *tenże, Zagłada mazowieckich Żydów*, [w:] *Dzieje Mazowsza. Lata 1939-1945*, t. 5, red. A. Koseski, Pułtusk 2018.
- Szczepański J. (red.) - *Dzieje Mazowsza. Lata 1918-1939*, Pułtusk 2010.
- Szczepański J. (red.) - *Dzieje Mazowsza. Lata 1795-1918*, t. III, Pułtusk 2012.
- Szczepański J., Turkowski R., (red.) - *Miasta Mazowsza w XIX i XX wieku. Wybrane zagadnienia społeczno-gospodarcze i kulturowe (do 1939 r.)*, Pułtusk-Warszawa 2013.
- Szumlicka-Rychlik G. - *Nekropolie Płocka do końca XX wieku*, Płock 2016.
- Szychowski I. - *Stanisławówka 1913-1996. Kościół parafialny św. Stanisława Kostki w Płocku*, Płock 1997; *tenże, Fara 1356-1995. Kościół parafialny św. Bartłomieja w Płocku*, Płock 1995; *tenże, Kościół św. Jana Chrzciciela w Płocku*, Płock b.r.w.; *tenże, Cukrownia Borowiczki (1900-2000). Zarys dziejów*, Płock 2002.
- Świątek M. - *Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Miasta Płocka*, Płock 1998.
- Trzeciński M. - *Początki Płocka*; *tenże, Gród na Wzgórzu Tumskim*, [w:] *Płock wczesnośredniowieczny*, A. Gołębniak, Warszawa 2011; *tenże, Przestrzeń publiczna średniowiecznego Płocka jako przedmiot badań archeologa*, [w:] *Ulica, plac i cmentarz w publicznej przestrzeni średniowiecznego i wczesnonowożytnego miasta Europy Środkowej*, red. J. Piekalski, Wrocław 2011.
- Wanecki J. - *Szpital Św. Trójcy w Płocku 1405-2005. Zarys monografii*, Płock 2005.
- Wieczorkiewicz W. - *Plany zabudowy Płocka (1935-1939)*.
- Wierzbicka I., Łukasiak L., Mazuś J. - *Lokalny program rewitalizacji miasta Płocka na lata 2005-2013, kierunkowo do 2020 r.*, Płock – 2005.
- Wiliński P. (red.) - *Problemy, osiągnięcia i perspektywy rozwoju infrastruktury miasta Płocka*, Płock 2012.
- Woźniak M. - *Rozwój gospodarczy Płocka w latach 1945-1969*, [w:] *Płock w Polsce Ludowej 1945-1970*, Płock 1970; *tenże, Życie gospodarcze miasta w latach 1950-1975 i perspektywy rozwojowe*, [w:] *Dzieje Płocka*, red. A. Gieysztor, wyd. I, Płock 1973, wyd II, Płock 1978.
- Wójcik J. - *Moja przygoda z informatyką 1969-1982. Systemy PROKOR, WEKTOR, AWIZO-MOC i SOIK*, [w:] *Polska Informatyka: systemy i zastosowania {70-lecie polskiej informatyki (1948-2018)}*, red. J. S. Nowak, B. Ostrowska, Warszawa 2017.
- Wrońska A. - *Plan ogólny zagospodarowania przestrzennego miasta Płocka (1961)*.
- Wykorzystanie komputerów personalnych w projektowaniu i zarządzaniu w budownictwie* (Materiały na I Międzynarodową konferencję naukowo-techniczną dotyczącą informatyki w zarządzaniu budownictwem zorganizowaną w dniach 12-15 IX 1992 r. w Brześciu przez Politechnikę Brzeską, TNP i TNIPB), red. A. I. Rubachow, K. M. Jaworski, W. P. Łysow, Brześć-Płock 1992.

Zahorski A. - *Wiek osiemnasty*, [w:] *Dzieje Płocka*, wyd I, red. A. Gieysztor, Płock 1973; tenże, *Wiek osiemnasty; Płock w okresie zaborów (1793-1918)*, [w:] *Dzieje Płocka*, wyd II, red. A. Gieysztor, Płock 1978.

Zahorski A., Grzybowski M. M. - *Odbudowa Płocka w dobie saskiej i stanisławowskiej*: [w:] *Dzieje Płocka. Historia miasta do 1793 r.*, t. 1, red. M. Kallas, Płock 2000.

Założenia reformy gospodarczej w budownictwie (Materiały na I i II Płocką konferencję NOT, PZITB i PTE w dniach 27 kwietnia 1981 r. oraz 4 maja 1981 r. dotyczącą reformy gospodarczej w budownictwie), red., H. Rogala, E. Radzewicz, J. Wróblewski, Płock 1983.

Zamek Płocki i problemy jego rekonstrukcji (Materiały z sympozjum TNP w dniu 12 X 1968 r. w Płocku), Płock 1968.

Zienkiewicz A. - *Problem zgodności procesu inwestycyjnego i przedsiębiorstw realizujących ten proces*, [w:] *Integracja systemów informacyjnych i informatycznych w procesie inwestycyjnym*, Płock 1980; tenże, *Teletransmisja w zarządzaniu*, [w:] *Informatyczne systemy zarządzania w budownictwie*, Płock 1991.

Zienkiewicz A., Wójcik J., Poniatowski A., Domalewska K., *System planowania, zarządzania i kontroli PROKOR*, Warszawa 1970.

Zienkiewicz B. - *Przeszłość i przyszłość kanalizacji miasta Płocka*, Płock 1903.

Zieleniewski J. - *Organizacja i zarządzanie*, wyd. V, Warszawa 1977.

ks. Żebrowski T. - *Archiwum Diecezjalne; Muzeum diecezjalne*, [w:] *Towarzystwo Naukowe Płockie w latach 1820-1830, 1907-1957*, red. H. Kostanecka, Płock 1957; tenże, *Stolica ksiąg mazowieckich i płockich w latach 1138-1495*, [w:] *Dzieje Płocka*, wyd. II, red. A. Gieysztor, Płock 1978; tenże, *Kolegiata świętego Michała w Płocku i szkoła kolegiacka (około 1150-1612); Kolegium jezuickie w Płocku i szkoła przezeń prowadzona (1612-1626-1773)*, Płock 1995; [w:] *Małachowianka. Dzieje najstarszej z istniejących polskich szkół...*, red. W. Koński, Płock 1995; tenże, *Stolica ksiąg mazowieckich i płockich w latach 1138-1495*, [w:] *Dzieje Płocka. Historia miasta do 1793 r.*, red. M. Kallas, t. 1, Płock 2000.

Ziolko J., Tarczewski R., Leszkiewicz W. - *Komputerowe wspomaganie zarządzania inwestycjami*, [w:] *Informatyczne systemy zarządzania w budownictwie*, Płock 1991.

Żółtański I. - *Przedmiar robót jako baza do przekształcenia projektu technicznego w organizację środków i zasobów*, [w:] *Wykorzystanie komputerów personalnych w projektowaniu i zarządzaniu w budownictwie*, Brześć-Płock 1992.

Żuk D. (red.) - *Monografia działalności Naczelnej Organizacji Technicznej i Stowarzyszeń Naukowo-Technicznych na Mazowszu Płockim*, Płock 1989.

Artykuły w czasopismach i wydawnictwach cyklicznych

Białczyński H., Chojnacki J. - *Płock dawny, obecny i w przyszłości*, „Przegląd Budowlany” 1962, nr 4-5, s. 202-205.

Bielecka I. - *Problemy efektywności ekonomicznej prac naukowo-badawczych i rozwojowych*, „Notatki Płockie” 1979, nr 1/98, s. 15-18; tejsze, *Proces globalizacji przedsiębiorstw we współczesnej gospodarce*, „Notatki Płockie” 2008, nr 4/217, s. 43-48; tejsze, *Innowacyjność małych i średnich przedsiębiorstw w subregionie płockim w latach 2012-2014*, „Notatki Płockie” 2014, nr 4/241, s. 38-45.

Bilska-Ciećwierz M. - *Płocki port wiślany*, „Nasze Korzenie” 2016, nr 11, s. 52-58.

Bładowski I. - *Ulica Tumska*, „Architektura” 1974, nr 7-8.

Bratkowski A. - *Felieton – Aby budownictwo wyszło z cienia...*, „Inżynier Mazowsza” 2014, nr 2/48, s. 11; tenże, *Inżynier, to brzmi dumnie*, „Inżynier Mazowsza” 2021, nr 1/89, s. 31; tenże, *Inżynierowie – do piór!*, „Inżynier Mazowsza” 2021, nr 3/91, s. 31.

Bubiec J., Kotula A. - *Izokor w latach 1968-1971*, „Notatki Płockie” 1972, nr 1/65, s. 12-15.

Buczowski K. - *Wodociągi płockie – 130 lat w służbie miasta*, „Notatki Płockie” 2022, nr 2/273, s. 11- 17.

Bukowski A. - *Ekologiczne aspekty restrukturyzacji przemysłu chemicznego*, „Notatki Płockie” 1993, nr 4/157, s. 41-44.

- Bukowski A., Świnarski L. - *Procesy usuwiskowe skarpy płockiej i sposoby jej zabezpieczenia*, „Notatki Płockie” 1976, nr 1/84, s. 19-24.
- Chojnacka-Pilarczyk B. - *O tym wie każdy majster. Rozmowa z Włodzimierzem Serafimowiczem, przewodniczącym Komitetu Ekonomiki, Zarządzania i Organizacji Pracy przy Zarządzie Wojewódzkim NOT w Płocku*, „Słowo Powszechne” 1985, z 3 V.
- Chojnacki J. - *Wpływ budowy kombinatu rafineryjno-petrochemicznego na społeczny rozwój miasta*, „Notatki Płockie” 1977, nr 4/92, s. 16-30.
- Chojnacki K. - *Płock na przełomie wieków i tysiącleci. Raport o stanie miasta w 2000 r.*, „Notatki Płockie” 2001, nr 1/186, s. 27-41.
- Chrzanowski S. - *Podziemia płockie*, „Notatki Płockie” 1959, nr 11-12, s. 20-25; tenże, *Radziwie bliskie i nieznanne. Wyspa na niebezpiecznej rzece*, „Notatki Płockie” 1961, nr 20, s. 3-13.
- Chwalibóg K. - *Urbanistyczna przyszłość Płocka*, „Architektura” 1974, nr 7-8, s. 329.
- Czachorowski J. - *Analiza organizacji kompleksowego remontu na Wiśle w Płocku*, „Notatki Płockie” 1997, nr 1/170, s. 24-30.
- Czarnecki B. - *Plan zagospodarowania przestrzennego zespołu jednostek osadniczych Płocka*, „Notatki Płockie” 1985, nr 1/122, s. 45-55.
- Czarnecki B., Krymowa A. - *Zarys rozwoju przestrzennego miasta do 1793 r.*, s. 19-24, [w:] *Dzieje Płocka. Historia miasta do 1793 r.*, t. 1, red. M. Kallas, Płock 2000.
- Dorobek F. - *Płock jako ośrodek kultury w regionie*, „Notatki Płockie” 1966, nr 5/39, s. 34-38; tenże, *Obiekt XXX-lecia – Szkolny Ośrodek Pływacki*, „Notatki Płockie” 1975, nr 1/88, s. 54-57.
- Dziwota G. - *Percepcja przestrzeni miejskiej Płocka*, „Notatki Płockie” 2003, nr 1/194, s. 27-36.
- Gardziński W., *Polski Koncern Naftowy Orlen SA. Rozwój: wczoraj, dziś i jutro*, „Przemysł Chemiczny” 2009, nr 11, s. 1156-1158.
- Gryszpanowicz P. - *Most „wojenny” w Płocku*, „Inżynier Budownictwa” 2016, nr 139, s. 16-16; tenże, *Problemy komunikacyjne Płocka w pierwszej połowie XX wieku. Potrzeby, pomysły, plany, realizacje*, „Notatki Płockie” 2017, nr 2/251, s. 9-17; tenże, *Płockie ulice w pierwszych latach po odzyskaniu niepodległości*, „Płocki Rocznik Historyczno-Archiwalny” 2018, t. 10, s. 78-92; tenże, *Most im. Legionów Piłsudskiego*, „Inżynier Mazowsza” 2021 nr 3/91, s. 28-29.
- Hensel W. - *Zagajenie konferencji Komitetu Badań Rejonów Uprzemysławianych PAN dotycząca regionu płockiego [30 XI – I XII 1956 r.]*, „Notatki Płockie” 1957, nr 3/4, s. 3-5.
- Hetkowski W. - *Cenne inicjatywy dla miasta (z okazji 750 rocznicy lokacji Płocka)*, „Notatki Płockie” 1987, nr 4/133, s. 19-21.
- Historia MZRiP we wspomnieniach dyr. Pawła Nowaka*, „Petro-Echo” 1966, nr 129, s. 1.
- Jakobche Z. - *Aktualne problemy uspołecznionego budownictwa mieszkaniowego*, „Notatki Płockie” 1970, nr 2/56, s. 14-15.
- Jakubowski S. J. - *Proces przekształceń komunalnych podmiotów użyteczności publicznej gminy Płock*, „Notatki Płockie” 1997, nr 1/170, s. 34-37.
- Kapliński O. - *Analiza problematyki organizacji i zarządzania w budownictwie w Komitecie Inżynierii Lądowej i Wodnej PAN*, „Przegląd Budowlany” 2002, nr 9.
- Jaskóła K., Puchowicz A. - *Stan przemysłu syntezy organicznej w Polsce – baza surowcowa i energetyczna*, „Przemysł Chemiczny” 1987, nr 5.
- Klęk K. - *Mazowieckie Zakłady Rafineryjne i Petrochemiczne w Płocku. Historia pewnego fenomenu*, „Przemysł Naftowy” 2009, nr 11, s. 1142-1150.
- Kłoczek A. - *30-lecie „Budowlanki”*, „Tygodnik Płocki” 1998, nr 46, s. 14; tejsze, *Niezwykły kompleks rafineryjno-petrochemiczny w Płocku*, „Notatki Płockie” 2006, nr 1/206, s. 40-53.
- Kłobukowski M. - *Problemy i doświadczenia Miejskiego Towarzystwa Budownictwa Społecznego z rewitalizacji obiektów zabytkowych w Płocku*, [w:] *Doświadczenia z realizacji inwestycji budowlanych w regionie plockim*, Płock 2010.
- Kolińska K., Brzezicki A. - *Płock*, Warszawa 1965.

- Koński W. - *Rurociąg Przyjaźń pod dnem Wisły*, „Petro-Echo” 1983, nr 36; tenże, *200 milionów ton ropy w płockiej Petrochemii*, „Notatki Płockie” 1987, nr 4; tenże, *Geneza budowy, lokalizacja i projektowanie VI rafinerii (MZRIp)*, „Notatki Płockie” 2009, nr 4, s. 27-37.
- Korsak E. - *Nowe wyzwanie. Rozwój części petrochemicznej Petrochemii Płock SA*, „Petro-Echo”, 1998, nr 26, s. 6.
- Korsak E., Kubiak J. - *Od Mazowieckich Zakładów Rafineryjnych i Petrochemicznych do Polskiego Koncernu Naftowego Orlen SA*, „Przemysł Chemiczny” 2004, nr 12.
- Kotowski W. - *Dziesięciolecie Płockiej Petrochemii*, „Notatki Płockie” 1974, nr 4/78, s. 12-18.
- Kowalczyk E. - *Filia Politechniki Warszawskiej w Płocku – refleksje z okazji 10-lecia Uczelni*, „Notatki Płockie” 1977, nr 5/93, s. 3-4.
- Kowalewski T. - *50 lat turystyki płockiej*, „Notatki Płockie” 1983, nr 1/114, s. 34-37.
- Kozdrowicz H. - *Miasto i Petrochemia*, „Notatki Płockie” 1968, nr 4/48, s. 38-39.
- Krawczyk J., Pawelski S., Biliszczuk J. - *Rozpoczęcie budowy największego w Polsce mostu podwieszonoego*, „Inżynieria i Budownictwo” 2003, nr 4.
- Kruszewski Z. - *Koncepcja Centralnego Okręgu Wiedzy na Mazowszu*, „Notatki Płockie” 2004, nr 3/199, s. 34-37; tenże, *O dorobku Towarzystwa Naukowego Płockiego po odnowieniu działalności (1907-2007)*, „Niepodległość i pamięć” 2007, nr 26; tenże, *Towarzystwo Naukowe Płockie – rys dziejów w 200-leciu*, „Sprawozdanie z działalności TNP za rok 2020”, s. 189-276, Płock 2021.
- Kulas T., Majzner M. - *O historii i rozwoju PBP Petrobudowa*, „Przegląd Budowlany” 1981, nr 5, s. 259-261.
- Kurpiewski T. - *Obiekty zbudowane dla potrzeb nauki i oświaty w Płocku w latach 1945-1989*, „Nowy Tygodnik Płocki” 1991, nr 15.
- Kuźniewska Z. H. - *Benedyktyni w Płocku*, „Studia Mazowieckie” 2008, nr 4, s. 131-140; tejże, *Norbertanki Płockie*, „Rocznik Towarzystwa Naukowego Płockiego” 2018, nr 10, s. 31-54; tejże, *Z dziejów szkół katolickich w Płocku i w Polsce*, „Notatki Płockie” 2019, nr 2/259, s. 3-10; tejże, *Idea rozwoju opieki szpitalnej w listach pasterskich biskupów polskich od 1582 r. do czasów rozbiorów*, „Społeczeństwo. Edukacja. Język” 2020, t. 11, s. 75-85.
- Kwieciński J. - *Ośrodek sportowy w Płocku*, „Architektura” 1974, nr 7-8, s. 312.
- Labuda G. - *Bolesław Krzywousty i jego czasy (1085-1102-1138) - jakim był?, - jak go widzimy?, - jak go oceniamy?*, „Notatki Płockie” 1985, nr 3/124, s. 10-15; tenże, *Kto był założycielem biskupstwa płockiego?*, „Notatki Płockie” 1989, nr 1/138, s. 9-11.
- Lamparski H. - *Biskup płocki Aleksander – budowniczy Katedry i fundator romańskich Drzwi Płockich*, „Nasz Płock” 2007, nr 5/27, s. 9.
- Lamparski H., Serafimowicz W., Markuszewski S. - *Wojewódzka Dyrekcja Dróg Miejskich – inwestor zastępczy fazy przedinwestycyjnej nowej przeprawy mostowej na Wiśle w Płocku*, „Notatki Płockie” 1996, nr 1/166, s. 43-48.
- Lenkiewicz W. - *Rurociąg Przyjaźni*, „Przegląd Budowlany” 1962, nr 4-5, s. 222-225.
- Lorenc J. - *Założenia i realizacja drugiego etapu rozbudowy Fabryki Maszyn Żniwnych*, „Notatki Płockie” 1979, nr 2/99, s. 54-62.
- Łabuz J. - *Prace nad planem urbanistycznym Płocka*, „Architektura” 1974, nr 7-8, s. 298-299; tenże, *Płock roku dwutysięcznego. Podstawowe elementy rozwoju Płocka do 1985 r.*, „Notatki Płockie” 1975, nr 2/81, s. 3-12.
- Majzner M. - *Mgr inż. arch. Antoni Rogucki – Budowniczy Polski Ludowej i Płocka*, „Notatki Płockie” 1983, nr 4/17, s. 65-67; tenże, *Geneza powstania Przedsiębiorstwa Budownictwa Przemysłowego Petrobudowa i pierwsze lata działalności*, „Przegląd Budowlany” 1984, nr 11, s. 507-511.
- Michalski Z. Serafimowicz W. - *Mala reforma gospodarcza w praktyce PBP Petrobudowa*, [w:] *Założenia reformy gospodarczej w budownictwie*, Płock 1981; tychże, *Wdrażanie reformy gospodarczej w budownictwie na przykładzie województwa płockiego*, [w:] *Reforma gospodarcza w budownictwie w drugim roku wdrażania*, Płock 1983.
- Miączyński A. - *Matematyczne metody planowania realizacji budowy*, „Przegląd Budowlany” 1965, nr 2.

- Morawski J. - *30 lat działalności Rejonowego Przedsiębiorstwa Melioracyjnego w Płocku (1945-1975)*, „Notatki Płockie” 1976, nr 2/85, s. 50-52.
- MTBS. *Firma inżynierska Mazowska roku 2014. (Miejskie Przedsiębiorstwo Budownictwa Społecznego sp. z o.o. w Płocku)*, „Inżynier Mazowska” 2015, nr 1/53, s. 16.
- Niewinowski T., *30 – lecie Zakładu Elektrociepłowni*, „Petro-Echo” 1999, nr 3, s. 3
- Nycek J. B. - *Nowe mosty przez Wisłę*, „Tygodnik Płocki” 1987, nr 44.
- Obszyński J. - *Inwestycje nieprzemysłowe w Płocku i ich wykonanie w latach 1966-1970*, „Notatki Płockie” 1971, nr 5/64, s. 30-39.
- Pajewski J. - *Drugi most może powstać szybko*, „Tygodnik Płocki” 1991, nr 47; tenże, *Komunikat Prasowy Nr 1/191 – Informacja o powołaniu Społecznego Stowarzyszenia Remontu Mostu „Ratunek dla Płocka” (6. 12. 1991 r.)*, „Nowy Tygodnik Płocki” 1992, z 12 I.
- Panek A., *Połączenie Radziwia z Płockiem*, „Notatki Płockie” 1982, nr 2-3, s. 42-48.
- Pietralik M. - *Społeczny i gospodarczy rozwój Płocka w XL-leciu PRL*, „Notatki Płockie” 1984, nr 3, s. 4-13.
- Pomorski W. - *Konstrukcja nie wytrzymała. Jeśli runąłby most...*, „Tygodnik Płocki” 1990, nr 33, z 20 VIII.
- Puchowicz A. - *Rozwój Petrochemii Płock SA jako konieczny element budowy nowoczesnej gospodarki*, „Notatki Płockie” 1996 nr 3/168, s. 38-42; tenże, *Czterdzieści lat minęło. Historia MZRiP w latach 1959-1999*, „Petro-Echo” 1999, nr 50, s. I-IV; tenże, *30 już lat działa Ośrodek Badawczo-Rozwojowy Przemysłu Rafineryjnego w Płocku*, „Nafta i Gaz” 2001, nr 9; tenże, *150 lat polskiego przemysłu naftowego: szkic dziejów od Łukasiewicza do rafinerii w Płocku*, Płock 2003.
- Rączkowski J. - *60 lat Płockiej Spółdzielni Mieszkaniowej Lokatorsko-Własnościowej (1958-2018)*, „Głos PSML-W” 2018.
- Rowiński L. - *Początek polsko-białoruskiej współpracy naukowo-technicznej w budownictwie*, „Notatki Płockie” 1992, nr 3/152, s. 36-40; tenże, *Towarzystwo Naukowe Inżynierii Procesów Budowlanych i jego współpraca z Płockiem*, „Notatki Płockie” 1993, nr 4/157, s. 49-51.
- Rucz-Pruszyńska H. - *Płock i jego strefa podmiejska*, „Notatki Płockie” 1969, nr 4/54, s. 32-34.
- Rybak H. - *Rozwój społeczno-gospodarczy Płocka w 35-lecie PRL*, „Notatki Płockie” 1979, nr 3/100, s. 5-10.
- Sadecki S. - *XXX-lecie Zakładów Stolarki Budowlanej „Stolbud” w Płocku. Jubileusz dobrego Przedsiębiorstwa*. „Notatki Płockie” 1975, nr 2/81, s. 36-38.
- Sadowski E. - *Problemy organizacji wykonawstwa płockiej inwestycji*, „Przegląd Budowlany” 1962, nr 4-5, s. 210-218.
- Serafimowicz E. - *Zarys podziału terytorialno-funkcjonalnego Płocka do roku 1989*, „Notatki Płockie” 2018, nr 3/256, s. 40-52.
- Serafimowicz E., Serafimowicz W. - *III /Trzecia/ Międzynarodowa Konferencja w Płocku pt. „Informatyczne systemy zarządzania w budownictwie”*, „Notatki Płockie” 1993, nr 3, s. 38-49; tychże, *Minęła dekada działalności Sekcji Systemowych Metod Zarządzania i Informatyki*, „Notatki Płockie” 2002, nr 2, s. 29-34; tychże, *Zarys historii osiedli płockich*, „Notatki Płockie” 2021, nr 2/267, s. 30-49; tychże, *Historia nowoczesnego zarządzania budownictwem w Płocku*, „Przegląd Budowlany” 2023, nr 1-2, s. 141-145; tychże, *Nowoczesne zarządzanie płockim budownictwem wielkoprzemysłowym*, „Notatki Płockie” 2023, nr 1, s. 36-65.
- E. Serafimowicz, W. Serafimowicz, J. Chojnacki, *Systemowe metody zarządzania i informatyka w budownictwie*, „Notatki Płockie” 1992, nr 2, s. 26-39.
- Serafimowicz W. - *Płocka konferencja nt. integracji systemów informacyjnych i informatycznych w procesie inwestycyjnym (15-16.08.1980 r.)*, „Przegląd Budowlany” 1981, nr 5, s. 305-306; tenże, *STEROD – informatyczny system planowania rzeczowo-finansowego i zarządzania produkcją budowlaną*, „Przegląd Budowlany” 1981, nr 5, s. 282-285; tenże, *Niewiara i partykularyzm*, „Przegląd Techniczny” 1984, nr 51, s. 22; tenże, *Informatyczne systemy planowania i zarządzania produkcją budowlano-montażową opracowane i stosowane w praktyce Petrobudowy*, „Przegląd Budowlany” 1985, nr 5, s. 270-272; tenże, *Metoda STEROD jako usprawnienie planowania i zarządzania*, „Tygodnik Budowlany” 1991, nr 22, s. 7; tenże, *Wykorzystanie komputerów personalnych w projektowaniu i zarządzaniu w budownictwie (Konferencja w Brześciu 12-15 września 1992 r.)*, „Notatki Płockie” 1992, nr 3/152, s. 52-57; tenże, *Integracja kosztorysowania z planowaniem i zarządzaniem za pomocą systemu komputerowego STEROD*, „Ceny, Normowanie i Kosztorysowanie Robót Budowlanych”

- 1991, nr 8/9, s. 86-89; tenże, *Ogólnokrajowe konferencje w Płocku nt. gospodarki rynkowej w budownictwie*, „Notatki Płockie” 1992, nr 4/153, s. 42-48; tenże, *Management w budownictwie i inżynieria procesów budowlanych*, „Notatki Płockie” 1993, nr 1/154, s. 44-51; tenże, *Międzynarodowy Tydzień Nauki, Kultury i Biznesu w Brześciu nad Bugiem (30.08-03.09.1993 r.)*, „Notatki Płockie” 1993, nr 3/156, s. 48-56; tenże, *Działalność budowlana w warunkach gospodarki rynkowej*, „Notatki Płockie” 1994, nr 1/158, s. 49-58; tenże, *Zarządzanie procesem inwestycyjnym na przykładzie remontu mostu przez Wisłę w Płocku*, „Notatki Płockie” 1996, nr 1/166, s. 36-42; tenże, *Zarys planowania przestrzennego w Płocku*, „Notatki Płockie” 2018, nr 1, s. 9; tenże, *Zarys podziału terytorialno-funkcjonalnego Płocka w III Rzeczypospolitej*, „Notatki Płockie” 2019, nr 3/258, s. 26-35; tenże, *Propozycja zmian granic osiedli oraz obszarów przemysłowych w Płocku*, „Notatki Płockie” 2021, nr 1/175, s. 40-45; tenże, *Katalog płockiego drogownictwa*, [https:// www.tnp.org.pl/publikacjetnp.html](https://www.tnp.org.pl/publikacjetnp.html) [2023].
- Sęczykowski H., Sokołowski Z. - *Teraźniejszość i przyszłość Radziwia*, „Notatki Płockie” 1964, nr 1-2/27-28, s. 7-9.
- Siodłak J. - *Pomóżmy sobie sami*, „Tygodnik Płocki” 1994, nr 840, z 14 VI.
- Skotnicki J. - *Teatr – domem kultury*, „Architektura” 1974, nr 7-8, s. 324.
- Skrodzki E. - *Z historii Płockiego Przedsiębiorstwa Robót Mostowych*, „Inżynieria i Budownictwo” 1994, nr 3, s. 99-103.
- Sobotka A., Radziszewska-Zielina E. - *Inżynieria przedsięwzięć budowlanych: problemy, modele, metody. Monografia trzecia*, [w:] „Studia z zakresu inżynierii KILiW PAN”, Zeszyt nr 99, Warszawa 2018.
- Sokołowski Z. - *Przemiany funkcjonalno-przestrzenne Płocka w pierwszym dziesięcioleciu intensywnego uprzemysławiania*, „Miasto” 1972, nr 1.
- Sokołowski Z., Żmudziński J., *Mazowsze Płockie – przewodnik*, Warszawa 1967.
- Stefański J. - *Fabryka Maszyn Żniwnych w Płocku. (Zarys historyczny)*, „Notatki Płockie” 1969, nr 4/53, s. 53-55; tenże, *Powstanie i rozwój Zakładów Przemysłu Dziewiarskiego Cotex w Płocku (1973-1985)*, „Notatki Płockie” 1985, nr 4.
- Stelmaszewski A. - *Powołanie spółdzielczości mieszkaniowej w Płocku*, „Notatki Płockie” 1980, nr 1/102, s. 46-49.
- Stygar Cz. - *Uroczystości z okazji 100-lecia przemysłu maszyn rolniczych*, „Notatki Płockie” 1971, nr 4/63 s. 7-8.
- Szeliga H. - *25 lat Mazowieckich Zakładów Rafineryjnych i Petrochemicznych w Płocku*, „Notatki Płockie” 1984, nr 4/121, s. 69-82.
- Szumlicka-Rychlik G. - *Cmentarze parafii w Radziwiu, Imielnicy, Trzepowie i Płocku-Podolszycach włączone w granice miasta Płocka w XX wieku*, „Notatki Płockie” 2015, nr 2/243, s. 30-37.
- Trubas M. - *75-lecie lotniska w Płocku (1932-2007)*, „Notatki Płockie” 2007, nr 2/211, s. 34-37.
- Walica H., Jerzak M. - *O potrzebie i możliwościach zastosowania informatyki w procesie inwestycyjnym*, [w:] *Integracja systemów informacyjnych i informatycznych w procesie inwestycyjnym*, Płock 1980.
- Wawszczak J. - *Możliwości rozwoju gospodarczego województwa płockiego w latach 1993-2000 (ważniejsze zadania inwestycyjne)*, „Notatki Płockie” 1992, nr 4/153, s. 24-29; tenże, *Realizacja inwestycji proekologicznych szansą rozwoju gminy*, „Notatki Płockie” 1994 nr 4/161 s. 43-44.
- Wiatr T. - *Modelowanie przedsięwzięć budowlanych w ujęciu harmonogramów 4D BIM z retrospektywą*, „Przegląd Budowlany” 2023, nr 7-8.
- Wiatr T. - *Komputerowo wspomaganie zarządzania przedsięwzięciami*, [w:] *Kierowanie budową i projektem budowlanym*, Warszawa 2002.
- Witkowski B. - *Piętnaście lat rozwoju Płockich Stoczni Rzecznych*, „Notatki Płockie” 1960 nr 2/16, s. 7-9; tenże, *Mazowieckie Zakłady Rafineryjne i Petrochemiczne po pierwszym etapie*, „Notatki Płockie” 1967, nr 1/41, s. 49-55; tenże, *Kierunki dalszego rozwoju miasta*, „Notatki Płockie” 1969, nr 4/53, s. 14-15.
- Wojciechowski W. - *Dziś i jutro Fabryki Maszyn Żniwnych*, „Notatki Płockie” 1979, nr 2/99 s. 7-9.
- Wrońska A. - *Plan urbanistyczny Płocka*, „Przegląd Budowlany” 1962, nr 4-5, s. 206-209.
- Wysokiński L. - *Badania stateczności skarpy wiślanej w Płocku*, „Notatki Płockie” 1979, nr 1/98, s. 53-55; tenże, *XX lat badań skarpy płockiej przez Wydział Geologiczny Uniwersytetu Warszawskiego*, „Notatki Płockie” 1982, nr 4/113, s. 30-37.
- Trębala B. - *Od powodzi w 1982 r. do powodzi w 1997 r.*, „Notatki Płockie” 1997, nr 3/172 i nr 4/173; tenże, *Dom pod Trąbami a budowle podziemne wokół Wzgórza Zamkowego*, „Notatki Płockie” 2000, nr 1/182, s. 34-42.

- Trubas M. - *75-lecie lotniska w Płocku (1932-2007)*, „Notatki Płockie” 2007, nr 2/211, s. 34-37.
- Turkowski K., *Zrównoważony rozwój Płocka*, „Rocznik Towarzystwa Naukowego Płockiego”, Płock 2020.
- Ulrych Z., *Problematyka techniczno-ekonomiczna specjalistycznych robót Izokoru w aspekcie położenia i roli Płocka*, „Notatki Płockie” 1972, nr 1/65, s. 8-11.
- Zięba K. - „Nafciarze” czekają. *Trwa budowa nowego stadionu Wisły Płock*, „Inżynier Mazowska” 2021, nr 3/91, s. 10-12.
- Ziolko J. - *System CBC koordynacji danych w procesie budowlanym*, [w:] *Celowość i warunki integracji systemów informatycznych w zarządzaniu procesami produkcji budowlanej*, Płock 1979; tenże; *Przedmiar – wyjściowy dokument przy organizacji i zarządzaniu działalnością inwestycyjną*, [w:] *Integracja systemów informacyjnych i informatycznych w procesie inwestycyjnym*, Płock 1980.
- Ziolko J., Tarczewski R., Leszkiewicz W. - *Komputerowe wspomaganie zarządzania inwestycjami*, [w:] *Informatyczne systemy zarządzania w budownictwie*, Płock 1991.
- Żak L. - *Zakłady Stolarstwa Budowlanej Stolbud w Płocku (1945-1975)*, „Notatki Płockie” 1975, nr 2/81, s. 39-43.
- Żuk D. - *Geneza powstania i rozwój NOT w Płocku i regionie płockim*, „Notatki Płockie” 1980, nr 4/105, s. 31-35.
- Żuk T. - *NOT i Stowarzyszenia Naukowo-Techniczne w Płocku*, „Notatki Płockie” 1970, nr 5/59, s. 42-46; tenże, *Badania naukowe i współpraca z przemysłem*, „Notatki Płockie” 1977, nr 5/93, s. 22-23.

Strony internetowe

- Płock. Mapa według obrębów geodezyjnych (UMP 2010)* – <http://rozwojmiasta.plock.eu>
- Płock. Mapa 21 osiedli miasta (UMP 2011)* – <http://rozwojmiasta.plock.eu>
- PŁOCK – MAPY OSIEDLI* – http://rozwojmiasta.plock.eu/wp-content/uploads/2016/10/mapa-osiedli_2017.pdf:
- Płock. Mapa osiedla Borowiczki (UMP 2017)*
- Płock. Mapa osiedla Ciechomice (UMP 2017)*
- Płock. Mapa osiedla Dworcowa (UMP 2017)*
- Płock. Mapa osiedla Góry Imielnica (UMP 2017)*
- Płock. Mapa osiedla Kochanowskiego (UMP 2017)*
- Płock. Mapa osiedla Kolegialna (UMP 2017)*
- Płock. Mapa osiedla Łukasiewicza (UMP 2017)*
- Płock. Mapa osiedla Międzytorze (UMP 2017)*
- Płock. Mapa osiedla Miodowa (UMP 2017)*
- Płock. Mapa osiedla Podolszyce Południe (UMP 2017)*
- Płock. Mapa osiedla Podolszyce Północ (UMP 2017)*
- Płock. Mapa osiedla Pradolina Wisły (UMP 2017)*
- Płock. Mapa osiedla Radziwie (UMP 2017)*
- Płock. Mapa osiedla Skarpa (UMP 2017)*
- Płock. Mapa osiedla Stare Miasto (UMP 2017)*
- Płock. Mapa osiedla Trzepowo (UMP 2017)*
- Płock. Mapa osiedla Tysiąclecia (UMP 2017)*
- Płock. Mapa osiedla Winiary (UMP 2017)*
- Płock. Mapa osiedla Wyszogrodzkie (UMP 2017)*

Płock. Mapa osiedla Zielony Jar (UMP 2017)

Płock. Plan komunikacyjny miasta (UMP 2017)?

WIKIPEDIA - *Osiedla Płocka: Borowiczki, Ciechomice, Dobrzyńska, Dworcowa, Góry, Imielnica, Kochanowskiego, Łukasiewiczza, Międzytorze, Podolszyce, Radziwie, Skarpa, Stare Miasto, Tysiąclecia, Winiary, Zielony Jar* (18.01.2018)

WIKIPEDIA - *Ulice Płocka: Grodzka, Tumska, Kolwęgialna, Bielska, Wyszogrodzka*

WIKIPEDIA - *PKN Orlen* (18.04.2018), *Centrala Produktów Naftowych* [20.03.2018]

Wiśniewski K. (blog) - *Historia płockiego osiedla Borowiczki* - <http://kwis.nplock.pl> [3.07.2015]

WIKIPEDIA – *Prezydenci Płocka* [1.03.2018]

WIKIPEDIA – *Kasztelanowie płoccy* (16.03.2018)

WIKIPEDIA – *Województwo płockie (I Rzeczypospolita)* [17.01.2018]

https://pl.wikipedia.org/wiki/Historia_P%C5%82ocka {*Historia Płocka*}

http://www.tmr.plo.pl/tmr_pliki/historia/tmr_h.html, {Piekarski T., *Historia Radziwia*, Płock 2017}

<http://drogidlaplocka.ubf.pl/news.php> {Fiet S. - *Drogi dla Płocka i regionu. (Dokumentacja fotograficzna i filmowa)*}. [Płock 2012].

<https://gruzikpoznań.pl/budownictwo>. Portal branży budowlanej <Czym jest budownictwo i jaki jest jego podział, [11 V 2020]

https://pl.wikipedia.org/wiki/Technologia_wielkopłytkowa.

<https://sp6plock.pl>>images.100-lecie-ksiazka[PDF] {*100-lat rozwoju Płocka w niepodległej Polsce*, oprac. zbiorowe, Płock 2018}

<https://www.tnp.org.pl/publikacjetnp.html> {W. Serafimowicz, *Katalog płockiego drogownictwa*, Płock 2002}.

<https://slideplaer.pl>>slide...{Cz. Bugaj, “60_lat_historii_Orlenu_na_Mazowszu”, Płock 2019}.

<https://jerzywojcik.com> – [2 IV 2023].

SPIS ZAŁĄCZONYCH MAP I ILUSTRACJI

Załącznik 1 - *Plan Płocka i okolicznych wsi z 1925 r.*; Źródło: T. Żebrowski, *Stolica książąt mazowieckich i płockich w latach 1138- 1495*, [w:] *Dzieje Płocka*, (red.) A. Gieysztor, Płock 1978, s. 62.

Załącznik 2 - *Płock z podziałem na dzielnice w 1968 r.*; Źródło: J. Chojnacki, *Płock 1969 w liczbach*, Płock 1969, s. 42 [wykonała M. Zawadzka z MPS].

Załącznik 3 - *Płock z podziałem na dzielnice dokonany w 1970 r.*; Źródło: J. Chojnacki, *Płock 1973 w liczbach*, Płock 1973, s. 70 [opracowano w Miejskiej Pracowni Geodezyjnej w Płocku].

Załącznik 4 - *Mapa 21 osiedli płockich*; Źródło: „Miejski Zeszyt Statystyczny nr 23, UMP, Rok 2017,”, Płock 2017 [<http://rozwójmiasta.plock.eu/.../ pdf>].

Załącznik 5 - *Obecny podział Płocka na obręby geodezyjne*; Źródło: (<http://rozwójmiasta.plock.eu/wp-content/uploads/2017/10/OBREBY-A1.pdf>).

Załącznik 6 - *Mapa poglądowa Płocka z podziałem na 21 osiedli i obszar przemysłowy PKN Orlen według W. Serafimowicza*; Źródło: Artykuł pt. *Propozycja zmian granic osiedli oraz obszarów przemysłowych w Płocku*, [w:] „Notatki Płockie” 2022 Nr 1/270, s. 43.

Załącznik 7 – *Płock. Propozycja zmian granic osiedli i obszarów przemysłowych według W. Serafimowicza*; Źródło: Artykuł pt. *Propozycja zmian granic osiedli oraz obszarów przemysłowych w Płocku*, [w:] „Notatki Płockie” 2022 Nr 1/270, s. 44.

Załącznik 8 - Mapa Specjalnej Strefy Rewitalizacji; Źródło: [http://rozwojmiasta.plock.eu/\(UMP 2017\) pdf](http://rozwojmiasta.plock.eu/(UMP 2017) pdf);

Załącznik 9 - Mapa – plan komunikacji miejskiej; Źródło: [http://rozwojmiasta.plock.eu/.../Plan komunikacyjny miasta \(UMP 2017\)](http://rozwojmiasta.plock.eu/.../Plan komunikacyjny miasta (UMP 2017)).

Mapy osiedli Płocka

Załącznik 1 - Mapa osiedla BOROWICZKI; Źródło: [http://rozwojmiasta.plock. \(UMP 2017\) pdf: Płock. Mapa osiedla Borowiczki](http://rozwojmiasta.plock. (UMP 2017) pdf: Płock. Mapa osiedla Borowiczki).

Załącznik 2 - Mapa osiedla CIECHOMICE; Źródło: [http://rozwojmiasta.plock. \(UMP 2017\) pdf: Płock. Mapa osiedla Ciechomice](http://rozwojmiasta.plock. (UMP 2017) pdf: Płock. Mapa osiedla Ciechomice).

Załącznik 3 - Mapa osiedla DWORCOWA; Źródło: [http://rozwojmiasta.plock. \(UMP 2017\) pdf: Płock. Mapa osiedla Dworcowa](http://rozwojmiasta.plock. (UMP 2017) pdf: Płock. Mapa osiedla Dworcowa).

Załącznik 4 - Mapa osiedla GÓRY; Źródło: [http://rozwojmiasta.plock. \(UMP 2017\) pdf: Płock. Mapa osiedla Góry](http://rozwojmiasta.plock. (UMP 2017) pdf: Płock. Mapa osiedla Góry).

Załącznik 5 - Mapa osiedla IMIELNICA; Źródło: [http://rozwojmiasta.plock. \(UMP 2017\) pdf: Płock. Mapa osiedla Imielnica](http://rozwojmiasta.plock. (UMP 2017) pdf: Płock. Mapa osiedla Imielnica).

Załącznik 6 - Mapa osiedla KOCHANOWSKIEGO; Źródło: [http://rozwojmiasta.plock. \(UMP 2017\) pdf: Płock. Mapa osiedla Kochanowskiego](http://rozwojmiasta.plock. (UMP 2017) pdf: Płock. Mapa osiedla Kochanowskiego).

Załącznik 7 - Mapa osiedla KOLEGIALNA; Źródło: [http://rozwojmiasta.plock. \(UMP 2017\) pdf: Płock. Mapa osiedla Kolegialna](http://rozwojmiasta.plock. (UMP 2017) pdf: Płock. Mapa osiedla Kolegialna).

Załącznik 8 - Mapa osiedla ŁUKASIEWICZA; Źródło: [http://rozwojmiasta.plock. \(UMP 2017\) pdf: Płock. Mapa osiedla Łukasiewicza](http://rozwojmiasta.plock. (UMP 2017) pdf: Płock. Mapa osiedla Łukasiewicza).

Załącznik 9 - Mapa osiedla MIĘDZYTORZE; Źródło: [http://rozwojmiasta.plock. \(UMP 2017\) pdf: Płock. Mapa osiedla Międzytorze](http://rozwojmiasta.plock. (UMP 2017) pdf: Płock. Mapa osiedla Międzytorze).

Załącznik 10 - Mapa osiedla MIODOWA; Źródło: [http://rozwojmiasta.plock. \(UMP 2017\) pdf: Płock. Mapa osiedla Miodowa](http://rozwojmiasta.plock. (UMP 2017) pdf: Płock. Mapa osiedla Miodowa).

Załącznik 11 - Mapa osiedla PODOLSZYCE POŁUDNIE; Źródło: [http://rozwojmiasta.plock. \(UMP 2017\) pdf: Płock. Mapa osiedla Podolszyce Południe](http://rozwojmiasta.plock. (UMP 2017) pdf: Płock. Mapa osiedla Podolszyce Południe).

Załącznik 12 - Mapa osiedla PODOLSZYCE PÓŁNOC; Źródło: [http://rozwojmiasta.plock. \(UMP 2017\) pdf: Płock. Mapa osiedla Podolszyce Północ](http://rozwojmiasta.plock. (UMP 2017) pdf: Płock. Mapa osiedla Podolszyce Północ).

Załącznik 13 - Mapa osiedla PRADOLINA WISŁY; Źródło: [http://rozwojmiasta.plock. \(UMP 2017\) pdf: Płock. Mapa osiedla Pradolina Wisły](http://rozwojmiasta.plock. (UMP 2017) pdf: Płock. Mapa osiedla Pradolina Wisły).

Załącznik 14 - Mapa osiedla RADZIWIE; Źródło: [http://rozwojmiasta.plock. \(UMP 2017\) pdf: Płock. Mapa osiedla Radziwie](http://rozwojmiasta.plock. (UMP 2017) pdf: Płock. Mapa osiedla Radziwie).

Załącznik 15 - Mapa osiedla SKARPA; Źródło: [http://rozwojmiasta.plock. \(UMP 2017\) pdf: Płock. Mapa osiedla Skarpa](http://rozwojmiasta.plock. (UMP 2017) pdf: Płock. Mapa osiedla Skarpa).

Załącznik 16 - Mapa osiedla STARE MIASTO; Źródło: http://rozwojmiasta.plock.eu/wp-content/uploads/2016/10/mapa-osiedli_2017.pdf; *Płock. Mapa osiedla Stare Miasto (UMP 2017)*.

Załącznik 17 - Mapa osiedla TRZEPOWO; Źródło: [Załącznik 18 - Mapa osiedla WINIARY; Źródło: \[Załącznik 19 - Mapa osiedla TYSIĄCLECIA; Źródło: \\[Załącznik 20 - Mapa osiedla WYSZOGRODZKA; Źródło: \\\[Załącznik 21 - Mapa osiedla ZIELONY JAR; Źródło: \\\\[## AUTORZY\\\\]\\\\(http://rozwojmiasta.plock. \\\\(UMP 2017\\\\) pdf: Płock. Mapa osiedla Zielony Jar.</p></div><div data-bbox=\\\\)\\\]\\\(http://rozwojmiasta.plock. \\\(UMP 2017\\\) pdf: Płock. Mapa osiedla Wyszogrodzka.</p></div><div data-bbox=\\\)\\]\\(http://rozwojmiasta.plock. \\(UMP 2017\\) pdf: Płock. Mapa osiedla Tysiąclecia.</p></div><div data-bbox=\\)\]\(http://rozwojmiasta.plock. \(UMP 2017\) pdf: Płock. Mapa osiedla Winiary.</p></div><div data-bbox=\)](http://rozwojmiasta.plock. (UMP 2017) pdf: Płock. Mapa osiedla Trzepowo.</p></div><div data-bbox=)

EWA SERAFIMOWICZ – mgr, absolwentka Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego i podyplomowych studiów menadżerskich na UW. Współautor i organizator wdrożenia informatycznych systemów zarządzania w budownictwie i w administracji województwa płockiego. Współorganizator Ośrodka Informatycznego „Wojewódzka Baza Danych” przy Urzędzie Wojewódzkim w Płocku i wieloletni zastępca dyrektora tego Ośrodka, główny specjalista w Ośrodku Informatycznym przy Mazowieckim Urzędzie Wojewódzkim w Warszawie. Współautor informatycznych systemów ewidencyjnych w urzędzie wojewódzkim oraz systemów planowania i zarządzania w budownictwie, jak również współorganizator ich wdrożenia w budownictwie terytorialnym w województwie płockim. Współautor publikacji dotyczących historii płockiego budownictwa i informatycznych systemów zarządzania procesem inwestycyjnym oraz książki pt. *Z dziejów budownictwa w Płocku. Inwestorzy, projektanci, wykonawcy* (Płock 2008). Członkini: PZITB, NOT i TNP.

WŁODZIMIERZ SERAFIMOWICZ – mgr inż., absolwent Wydziału Inżynierii Budowlanej Politechniki Warszawskiej i podyplomowych studiów informatycznych na PW. Były wieloletni pracownik kadry kierowniczej: PBP Petrobudowa w Płocku, Warszawskiego Biura Projektowo-Badawczego Budownictwa Przemysłowego System w Warszawie, Wojewódzkiej Dyrekcji Dróg Miejskich w Płocku i Generalnej Dyrekcji Energopol w Warszawie. Autor informatycznych metod planowania i zarządzania w budownictwie i organizator ich wdrożenia w budownictwie przemysłowym w Płocku (MZRiP i FMŻ) oraz w budownictwie eksportowym na Ukrainie.

Organizator w Płocku i w Brześciu w Białorusi kilkunastu krajowych i zagranicznych konferencji naukowo-technicznych dotyczących zarządzania w budownictwie i procesie inwestycyjnym. Autor ok. 100 artykułów i referatów opublikowanych oraz współautor książki pt. *Z dziejów budownictwa w Płocku. Inwestorzy, projektanci, wykonawcy* (Płock 2008). Główna tematyka publikacji: historia budownictwa oraz metody zarządzania realizacją dużych inwestycji.

Członek: PZITB, NOT, TNP i TNIPB (Towarzystwo Naukowe Inżynierii Procesów Budowlanych). Pełnione funkcje w stowarzyszeniach: przewodniczący Komisji i Organizacji przy OW PZITB w Płocku; członek Komitetu Ekonomiki i Organizacji Budownictwa przy Zarządzie Głównym PZITB w Warszawie; przewodniczący Komitetu NT NOT ds. Ekonomiki, Zarządzania i Organizacji Pracy przy RW NOT w Płocku; członek Komitetu N-T NOT ds. Polityki Naukowo-Technicznej przy Radzie Naczelnej NOT w Warszawie; członek Komisji Rewizyjnej Towarzystwa

Naukowego Inżynierii Procesów Budowanych; przewodniczący Sekcji Systemowych Metod Zarządzania i Informatyki przy TNP.